
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00252317 3

Søren Kierkegaards

Samlede Værker.

Søren Kierkegaards
Samlede Værker

udgivne af

A. B. Drachmann, J. L. Heiberg
og H. O. Lange.

Anden Udgave.

Niende Bind.

Kjøbenhavn.
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
Bianco Lunos Bogtrykkeri.
1927.

LIBRARY
AUG 13 1965
UNIVERSITY OF TORONTO

Indhold.

	Side
Kjerlighedens Gjerninger	5

Kjerlighedens Gjerninger.

Udgivet af

H. O. Lange.

Titelbladet er Originaludgavens. Til Grund for Texten er lagt den af S. K. selv besørgede 2. Udgave (Kjøbenhavn. Paa Universitetsboghandler C. A. Reitzels Forlag. Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno. 1852.). Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet til 1. Udgave og det af Forfatteren selv rettede Exemplar af 1. Udgave, hvorefter 2. Udgave blev trykt (S. K.'s Papirer paa Universitetsbiblioteket, Pakke 25).

Kjerlighedens Gjerninger.

Nogle christelige Overveielser

i Talers Form

af

S. Kierkegaard.

Første Følge.

Kjøbenhavn.

Paa Universitetsboghandler C. A. Reitzels Forlag.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1847.

Indhold.

I. Kjerlighedens skjulte Liv og dets Kjendelighed paa Frugterne.

II. **A.** Du **skal** elske.
B. Du skal elske **Næsten.**
C. **Du** skal elske Næsten.

III. **A.** Kjerlighed er Lovens Fylde.
B. Kjerlighed er Samvittighedens Sag.

IV. Vor Pligt at elske de Mennesker, vi see.

V. Vor Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre.

Forord.

Disse christelige Overveielser, som ere Frugten af megen Overveielse, ville forstaaes langsomt men da ogsaa let, medens de vistnok ville blive meget vanskelige, om Nogen ved flygtig og nysgjerrig Læsning gjør sig dem meget vanskelige. „Hiin Enkelte", som først overveier med sig selv, om han vil læse eller han ikke vil læse, hvis han saa vælger at læse, han overveie kjerligt, om dog ikke Vanskeligheden og Letheden, naar de bringes betænksomt sammen paa Vægtskaalen, forholde sig rigtigt til hinanden, saa det Christelige ikke udgives efter falsk Vægt, ved at gjøre Vanskeligheden eller ved at gjøre Letheden for stor.

Det er „christelige Overveielser" derfor ikke om — „Kjerlighed", men om — „Kjerlighedens Gjerninger".

Det er „Kjerlighedens Gjerninger", ikke som var nu hermed alle dens Gjerninger optalte og beskrevne, o langtfra: ikke som var selv den enkelte beskrevne nu eengang for alle beskreven, Gud være lovet langtfra! Hvad der i sin hele Rigdom er væsentligen uudtømmeligt, det er ogsaa i sin den mindste Gjerning væsentligen ubeskriveligt, just fordi det væsentligen er heelt tilstede overalt, og væsentligen ikke til at beskrive.

S. K.

Bøn.

Hvor skulde der kunne tales retteligen om Kjerlighed, hvis Du var glemt, Du Kjerlighedens Gud, af hvem al Kjerlighed er i Himmelen og paa Jorden; Du, der Intet sparede, men gav Alt hen i Kjerlighed; Du, der er Kjerlighed, saa den Kjerlige kun er hvad han er ved at være i Dig! Hvor skulde der kunne tales retteligen om Kjerlighed, hvis Du var glemt, Du, der gjorde det aabenbar, hvad Kjerlighed er, Du, vor Frelser og Forsoner, som gav Dig selv hen for at frelse Alle! Hvor skulde der kunne tales retteligen om Kjerlighed, hvis Du var glemt, Du Kjerlighedens Aand, Du, som Intet tager af Dit Eget, men minder om hiint Kjerlighedens Offer, minder den Troende om at elske, som han er elsket, og sin Næste som sig selv! O, evige Kjerlighed, Du, som overalt er tilstede, og aldrig uden Vidnesbyrd, hvor Du paakaldes, Du lade Dig heller ei uden Vidnesbyrd i hvad her skal tales om Kjerlighed, eller om Kjerlighedens Gjerninger. Thi vel er der kun nogle Gjerninger, som det menneskelige Sprog særligt og smaaligt kalder Kjerlighedsgjerninger; men i Himlen er det jo saaledes, at ingen Gjerning kan tækkes der, uden den er en Kjerlighedens Gjerning: oprigtig i Selvfornegtelse, en Kjerlighedens Trang og just derfor uden Fortjenstlighedens Fordring!

I.

Kjerlighedens skjulte Liv og dets Kjendelighed paa Frugterne.

Luc. VI, 44. Thi hvert Træ kjendes paa sin egne Frugt; thi man sanker ikke Figen af Torne, man plukker og ikke Viindruer af Tornebuske.

Dersom det var saaledes som indbildsk Kløgt mener, stolt af ikke at bedrages, at man Intet skulde troe, som man ikke kan see med sit sandselige Øie: da burde man først og fremmest lade være at troe paa Kjerlighed. Og hvis man gjorde det og gjorde det af Frygt for ikke at blive bedragen, var man saa ikke bedragen? Man kan jo bedrages paa mange Maader; man kan bedrages ved at troe det Usande, men man bedrages dog vel ogsaa ved ikke at troe det Sande; man kan bedrages ved Skinnet, men man bedrages dog vel ogsaa ved det kløgtige Skin, ved den smigrende Indbildskhed, der veed sig ganske sikkret mod at være bedragen. Og hvilket Bedrag er vel det farligste? Hvis Helbredelse er tvivlsomst, enten Dens, der ikke seer, eller Dens, der seer og dog ikke seer? Hvad er vanskeligst, at vække En, der sover, eller at vække En, der vaagen drømmer, at han

er vaagen? Hvilket Syn er sørgeligst, enten det, der strax og ubetinget rører til Taarer, Synet af den i Kjerlighed ulykkeligt Bedragne, eller det, som i en vis Forstand kunde friste Latteren, Synet af den Selvbedragne, hvis taabelige Indbildskhed af ikke at være bedragen vistnok er latterlig og til at lee af, dersom det Latterlige ikke her var et endnu stærkere Udtryk for Rædselen ved at betegne, at han ikke er Taarer værd.

At bedrage sig selv for Kjerlighed er det forfærdeligste, er et evigt Tab, for hvilket der ingen Erstatning er hverken i Tid eller i Evighed. Thi naar ellers, hvor forskjellig den end kan være, Talen er om at bedrages i Forhold til Kjerlighed, da forholder den Bedragne sig dog til Kjerlighed, og Bedraget er kun, at den ikke var der, hvor den meentes at være; men den Selvbedragne har lukket sig selv ude og lukker sig selv ude fra Kjerlighed. Der tales ogsaa om at bedrages af Livet eller i Livet; men Den, der selvbedragersk bedrog sig selv for at leve, hans Tab er uerstatteligt. Endog Den, der hele Livet igjennem blev bedraget af Livet, ham kan Evigheden gjemme rigelig Erstatning for; men den Selvbedragne har forhindret sig selv i at vinde det Evige. Den, der netop ved sin Kjerlighed blev et Offer for menneskeligt Bedrag, o, hvad har han dog egentligen tabt, naar det i Evigheden viser sig, at Kjerligheden bliver, medens Bedraget er ophørt! Men Den, der — snildt — bedrog sig selv ved kløgtigt at gaae i Klogskabens Snare, ak, hvis han end hele Livet igjennem prisede sig lykkelig i sin Indbildning, hvad har han dog ikke tabt, naar det i Evigheden viser sig, at han bedrog sig selv! Thi i Timeligheden kan det maaskee lykkes et Menneske at kunne undvære Kjerlighed, det kan maaskee lykkes ham at slippe Tiden igjennem uden at opdage Selvbedraget, det kan maaskee lykkes ham, det Forfærdelige, at blive — i en Indbildning, stolt af — at være i den; men i Evigheden kan han ikke undvære Kjerlighed, og ikke undgaae at opdage, at han forspildte Alt. Hvor er Tilværelsen saa alvorlig, hvor er den forfærdeligst, netop naar den, straffende, tillader den Selvraadige at raade sig selv, saa han faaer Lov at leve

hen, stolt af — at være bedragen, indtil han engang faaer Lov at sande, at han for evigt bedrog sig selv! Sandeligen, Evigheden lader sig ikke spotte, snarere er det den, der end ikke behøver at bruge Magt, men almægtig bruger en Smule Spot for rædsomt at straffe den Formastelige. Hvad er det nemlig, der forbinder det Timelige og Evigheden, hvad er det Andet end Kjerlighed, som just derfor er før Alt, og bliver naar Alt er forbi. Men netop fordi Kjerligheden saaledes er Evighedens Baand, og netop fordi Timeligheden og Evigheden ere ueensartede, derfor kan Kjerligheden synes Timelighedens jordiske Kløgt en Byrde, og derfor kan det i Timeligheden synes den Sandselige en uhyre Lettelse at kaste dette Evighedens Baand af sig.

Den Selvbedragne mener jo rigtignok at kunne trøste sig, ja at have meer end seiret; det er skjult for ham i Daarens Indbildskhed, hvor trøstesløst hans Liv er. At han „har ophørt at sørge", ville vi ikke negte ham; men hvad gavner dog dette, naar Frelsen netop vilde være at begynde for Alvor at sørge over sig selv! Den Selvbedragne mener maaskee endog at kunne trøste Andre, som bleve et Offer for Troløshedens Bedrag; men hvilken Affindighed, naar Den, der selv tog Skade paa det Evige, vil helbrede Den, der i det Høieste er syg indtil Døden! Den Selvbedragne mener maaskee endog, ved en underlig Selvmodsigelse, at være deeltagende med den ulykkeligt Bedragne. Men hvis Du agter paa hans trøstende Tale og helbredende Viisdom, da vil Du kjende Kjerligheden paa Frugterne: paa Spottens Bitterhed, paa Forstandighedens Skarphed, paa Mistroiskhedens giftige Aande, paa Forhærdelsens bidende Kulde, det er, det vil paa Frugterne være kjendeligt, at der ingen Kjerlighed er derinde.

Paa Frugterne kjender man Træet; „man sanker ikke Viindruer af Torne, eller Figen af Tidsler" (Math. 7, 16); vil Du sanke dem der, da skal Du ikke blot sanke forgjeves, men Tornene skulle vise Dig, at Du sanker forgjeves. Thi hvert Træ kjendes paa sin **egne** Frugt. Det kan jo være saa, at der er tvende Frugter, som meget nøie ligne hinanden, den ene er

sund og velsmagende, den anden beedsk og giftig; stundom er ogsaa den giftige meget velsmagende, den sunde noget bitter i Smagen. Saaledes kjendes ogsaa Kjerligheden paa dens egne Frugt. Tager man feil, maa det være, fordi man enten ikke kjender Frugterne, eller ikke veed at skjønne rigtigt i det enkelte Tilfælde. Som naar et Menneske tager feil og kalder Det Kjerlighed, der egentligen er Selvkjerlighed: naar han høit forsikkrer, at han ikke kan leve uden den Elskede, men Intet vil høre om at Kjerlighedens Opgave og Fordring er, at fornegte sig selv og at opgive denne Elskovens Selvkjerlighed. Eller som naar et Menneske tager feil og kalder Det, der er svag Eftergivenhed, med Kjerlighedens Navn, Det, som er fordærveligt Klynkerie, eller skadeligt Sammenhold, eller forfængeligt Væsen, eller Selvsygens Forbindelser, eller Smigreriets Bestikkelser, eller Øieblikkets Tilsyneladelser, eller Timelighedens Forhold, med Kjerlighedens Navn. Der gives jo en Blomst, som kaldes Evighedens Blomst, men der gives, mærkeligt nok, ogsaa en saakaldet Evighedsblomst, der, liig de forkrænkelige Blomster, kun blomstrer til en vis Tid om Aaret: hvilken Feiltagelse at kalde den sidste en Evighedens Blomst! Og dog seer det saa skuffende ud i Blomstringens Øieblik. Men hvert Træ kjendes paa sin egne Frugt, saaledes ogsaa Kjerligheden paa dens egne, og den Kjerlighed, om hvilken Christendommen taler, paa dens egne Frugt: at den har Evighedens Sandhed i sig. Al anden Kjerlighed, hvad enten den, menneskelig talt, tidlig afblomstrer og forandres, eller den elskeligt bevarer sig i Timelighedens Aarstid: den er dog forgængelig, den blomstrer kun. Dette er just det Skrøbelige og det Veemodige ved den, hvad enten den blomstrer en Time eller 70 Aar, den blomstrer kun; men den christelige Kjerlighed er evig. Derfor vilde Ingen, hvis han forstaaer sig selv, falde paa at sige om den christelige Kjerlighed, at den blomstrer; ingen Digter, hvis han forstaaer sig selv, vil falde paa at besynge den. Thi hvad Digteren skal besynge maa have det Veemod, som er hans eget Livs Gaade: maa blomstre — ak, og maa forgaae. Men den

christelige Kjerlighed bliver, og just derfor er den; thi hvad der forgaaer det blomstrer, og hvad der blomstrer det forgaaer, men hvad der er kan ikke besynges, det maa troes og det maa leves.

Dog naar man siger, at Kjerligheden kjendes paa Frugterne, saa siger man dermed tillige, at Kjerligheden selv i en vis Forstand er i det Skjulte, og netop derfor kun til at kjende paa de aabenbarende Frugter. Dette er just og Tilfældet. Ethvert Liv, saaledes ogsaa Kjerlighedens, er skjult som saadant, men aabenbart i et Andet. Plantens Liv er skjult, Frugten er Aabenbaringen; Tankens Liv er skjult, Talens Yttring det Aabenbarende. De forelæste hellige Ord tale derfor om et Dobbelt, medens de dog kun skjult tale om det Ene; der er i Udsagnet aabenbart indeholdt een Tanke, men der er tillige skjult indeholdt en anden.

Saa lader os da drage begge Tanker frem for Betragtningen, idet vi nu ville tale om:

Kjerlighedens skjulte Liv og dets Kjendelighed paa Frugterne.

Hvorfra kommer Kjerligheden, hvorfra har den sin Oprindelse og sit Udspring, hvor er det Sted, som for den er Tilholdet, fra hvilket den udgaaer? Ja, dette Sted er skjult eller er i det Skjulte. Der er et Sted i et Menneskes Inderste; fra dette Sted udgaaer Kjerlighedens Liv, thi „fra Hjertet udgaaer Livet". Men see dette Sted kan Du ikke; hvor langt Du end trænger ind, Oprindelsen unddrager sig i Fjernhed og Skjulthed; selv naar Du er trængt længst ind, Oprindelsen er endnu bestandig som et Stykke længere inde, ligesom Kildens Udspring, der just, naar Du er det nærmest, er længere borte. Fra dette Sted udgaaer Kjerligheden, ad mangfoldige Veie; men ad ingen af disse Veie kan Du trænge ind i dens skjulte Tilblivelse. Som Gud boer i et Lys, fra hvilket hver en Straale udgaaer, der oplyser Verden, medens dog Ingen ad disse Veie kan trænge

ind efter for at see Gud, thi Lysets Veie forvandle sig til Mørke, naar man vender sig mod Lyset: saaledes boer Kjerligheden i det Skjulte, eller skjult i det Inderste. Som Kildens Væld ved sin Rislens nynnende Overtalelse lokker, ja næsten beder Mennesket at gaae ad den Vei, og ikke nysgjerrigt at ville trænge ind for at finde dens Udspring og gjøre dens Hemmelighed aabenbar; som Solens Straale indbyder Mennesket ved dens Hjælp at betragte Verdens Herlighed, men advarende straffer den Formastelige med Blindhed, naar han vil vende sig om for nysgjerrigt og frækt at opdage Lysets Oprindelse; som Troen vinkende tilbyder sig at være Menneskets Ledsager paa Livets Vei, men forstener den Frække, som vender sig om for frækt at begribe: saaledes er det Kjerlighedens Ønske og Bøn, at dens forborgne Udspring og dens skjulte Liv i det Inderste maa forblive en Hemmelighed, at Ingen nysgjerrigt og frækt vil trænge forstyrrende ind for at see, hvad han dog ikke kan see, men hvad han vel ved sin Nysgjerrighed kan forspilde sig Glæden og Velsignelsen af. Det er altid den smerteligste Lidelse, naar Lægen nødsages til sønderlemmende at trænge ind i de ædlere og derfor just skjulte Dele af Legemet; saaledes er det ogsaa den smerteligste Lidelse og tillige det Fordærveligste, naar Nogen, istedenfor at glædes ved Kjerligheden i dens Aabenbarelser, vil glæde sig ved at udgrunde den, det er ved at forstyrre den.

Kjerlighedens skjulte Liv er i det Inderste, uudgrundeligt, og da igjen i et uudgrundeligt Sammenhæng med hele Tilværelsen. Som den stille Søe grunder dybt i de skjulte Kildevæld, hvilke intet Øie saae, saaledes grunder et Menneskes Kjerlighed endnu dybere, i Guds Kjerlighed. Dersom der intet Væld var i Bunden, dersom Gud ikke var Kjerlighed, da var hverken den lille Søe, ei heller et Menneskes Kjerlighed. Som den stille Søe grunder mørkt i det dybe Væld, saaledes grunder et Menneskes Kjerlighed gaadefuldt i Guds. Som den stille Søe vel indbyder Dig at betragte den, men ved Mørkhedens Speilbillede forbyder Dig at gjennemskue den: saaledes for-

byder Kjerlighedens gaadefulde Oprindelse i Guds Kjerlighed Dig at see dens Grund; naar Du mener at see den, da er det et Speilbillede, der bedrager Dig, som var Det Grunden, det, der kun skjuler over den dybere Grund. Som det sindrige Gjemmes Laag, netop for ganske at skjule Gjemmet, seer ud som Bunden, saaledes seer bedragende Det ud som Grundens Dyb, det, der kun skjuler over det endnu Dybere.

Saaledes er Kjerlighedens Liv skjult; men dens skjulte Liv er i sig selv Bevægelse, og har Evigheden i sig. Som den stille Søe, hvor roligt den end ligger, dog egentligen er rindende Vand, thi er ikke Kildevældet i Bunden: saaledes er Kjerligheden, hvor stille den end er i sin Forborgenhed, dog rindende. Men den stille Søe kan udtørres, naar Vældet engang standser; Kjerlighedens Liv derimod har et evigt Væld. Dette Liv er friskt og evigt; ingen Kulde kan isne det, dertil er det for varmt i sig, og ingen Varme kan matte det, dertil er det for friskt i sin Kølighed. Men skjult er det; og naar der i Evangeliet er Tale om dette Livs Kjendelighed paa Frugterne, da er Meningen for Alt ikke denne, at man skulde urolige og forstyrre denne Skjulthed, at man skulde hengive sig til Jagttagelse eller til opdagende Selvbetragtning, hvad kun „bedrøver Aanden“ og sinker Væxten.

Dog er dette Kjerlighedens skjulte Liv kjendeligt paa Frugterne, ja, og det er en Trang i Kjerligheden at kunne kjendes paa Frugterne. O, hvor skjønt er dog ikke dette, at hvad der betegner det Kummerligste, at det Samme betegner den høieste Rigdom! Thi Trang, at have Trang og at være en Trængende, hvor nødigt vil et Menneske, at dette skal siges om ham! Og dog sige vi det Høieste, naar vi sige om Digteren „det er ham en Trang at digte“, om Taleren „det er ham en Trang at tale“, om Pigen „det er hende en Trang at elske“. Ak, selv den meest Trængende, der har levet, hvis han dog har havt Kjerlighed, hvor riigt har ikke hans Liv været i Sammenligning med ham, den eneste Fattige, han, der levede Livet hen og aldrig følte Trang til Noget! Thi dette er jo dog netop Pigens høieste

Rigdom, at hun trænger til den Elskede; dette er den Frommes høieste og sande Rigdom, at han trænger til Gud. Spørg dem, spørg Pigen, om hun kunde føle sig lige saa lykkelig, hvis hun lige saa godt kunde undvære den Elskede; spørg den Fromme, om han forstaaer eller ønsker det, at han lige saa godt kunde undvære Gud! Saaledes ogsaa med Kjerlighedens Kjendelighed paa Frugterne, der just derfor, naar Forholdet er det rette, siges at trænge sig frem, hvormed atter Rigdommen er betegnet. Dette maatte jo ogsaa være den største Marter, hvis det virkeligen var saa, at der i Kjerligheden selv kunde være den Selvmodsigelse, at Kjerlighed bød at holde den skjult, bød at gjøre den ukjendelig. Var det ikke, som hvis Planten, der fornam Frodighedens Liv og Velsignelse i sig, ikke turde lade det blive kjendeligt, skulde som var Velsignelsen en Forbandelse, beholde det for sig selv, ak, som en Hemmelighed i dens uforklarlige Visnen! Derfor er det heller ikke saaledes. Thi om end en enkelt bestemt Kjerlighedens Yttring, endog et Hjerteskud blev — af Kjerlighed trængt tilbage i smertelig Forborgenhed: det samme Kjerlighedens Liv vil dog skaffe sig en anden Yttring og dog vorde kjendeligt paa Frugterne. O, I en ulykkelig Elskovs stille Martyrer; vel blev det en Hemmelighed, hvad I leed ved af Kjerlighed at maatte skjule en Kjerlighed; det blev aldrig kjendt, saa stor var netop Eders Kjerlighed, der bragte dette Offer: dog blev Eders Kjerlighed kjendt paa Frugterne! Og maaskee bleve just disse Frugter de kostelige, de, som modnedes ved en skjult Smertes stille Brand.

Træet kjendes paa Frugterne; thi vel kjendes Træet ogsaa paa Bladene, men Frugten er dog det væsentlige Kjende. Dersom Du derfor kjendte et Træ paa Bladene at være dette bestemte, men Du i Frugtens Tid opdagede, at det bar ingen Frugt: da vilde Du herpaa kjende, at det egentligen ikke var det Træ, som det ved Hjælp af Bladene udgav sig for. Just saaledes er det ogsaa med Kjerlighedens Kjendelighed. Apostelen Johannes siger (1 Joh. 3, 18) „Mine Børn! lader os ikke elske med Ord ei heller med Tunge, men i Gjerning og Sandhed.“

Og hvormed skulle vi vel bedre sammenligne denne Kjerlighed i Ord og Talemaader end med Træets Blade; thi ogsaa Ordet og Udtrykket og Sprogets Opfindelser kan være et Kjende paa Kjerligheden, men det er usikkert. Det samme Ord kan i Ens Mund være saa righoldigt, saa tilforladeligt, i en Andens Mund være som Bladenes ubestemte Hvisken; det samme Ord kan i Ens Mund være som det „velsignede nærende Korn," i en Andens som Bladets ufrugtbare Deilighed. Derfor skal Du dog ikke holde Ordet tilbage, saa lidet som Du skal skjule den synlige Bevægelse, naar den er sand; thi dette kan netop være, ukjerligt at gjøre Uret, som naar man forholder et Menneske sit Tilgodehavende. Din Ven, Din Elskede, Dit Barn, eller Hvo, der ellers er Gjenstand for Din Kjerlighed, har en Fordring paa Yttringen af den ogsaa i Ord, naar den virkeligen bevæger Dig i Dit Indre. Bevægetheden er ikke Din Eiendom men den Andens, Yttringen er hans Tilgodehavende, da Du jo i Bevægetheden tilhører ham, som bevæger Dig, og bliver Dig bevidst, at Du tilhører ham. Naar Hjertet er fuldt, skal Du ikke misundeligt, fornemt, forfordelende den Anden, krænke ham i Stilhed ved at presse Læberne sammen; Du skal lade Munden tale af Hjertets Overflødighed; Du skal ikke skamme Dig ved Din Følelse, og endnu mindre ved redeligt at give Hver Sit. Men elske skal man ikke i Ord og Talemaader, og kjende Kjerligheden derpaa skal man heller ikke. Derimod skal man snarere paa saadanne Frugter, eller paa, at der kun er Blade, kjende, at Kjerligheden ikke har faaet Væxtens Tid. Sirach siger advarende (6, 4) „opæd Dine Blade, saa skal Du miste Dine Frugter, og lade Dig selv staae som et tørt Træ"; thi netop paa Ord og Talemaader som Kjerlighedens eneste Frugt kjender man, at et Menneske i Utide har revet Bladene af, saa han ingen Frugt faaer, for ikke at tale om det Forfærdeligere, at man paa Ord og Talemaader stundom just kjender Bedrageren. Altsaa den umodne og den bedragerske Kjerlighed er kjendelig paa, at Ord og Talemaader er dens eneste Frugt.

Man siger i Forhold til visse Væxter, at de maae sætte

Hjerte; saaledes maa man ogsaa sige om et Menneskes Kjerlighed: skal den virkelig bære Frugt, og altsaa være kjendelig paa Frugten, da maa den først sætte Hjerte. Thi vistnok udgaaer Kjerligheden fra Hjertet, men lad os ikke ilsomt derover glemme dette Evige, at Kjerligheden sætter Hjertet. Et ubestemt Hjertes flygtige Rørelser har vel ethvert Menneske, men det i den Forstand at have Hjerte af Naturen er uendelig forskjelligt fra det i Evighedens Forstand at sætte Hjerte. Og hvor sjeldent er maaskee ikke just dette, at det Evige faaer saa megen Raadighed over et Menneske, at Kjerligheden i ham kommer til evigt at fæstne sig, eller til at sætte Hjerte. Dog er dette den væsentlige Betingelse for at bære Kjerlighedens egne Frugt, paa hvilken den kjendes. Som nemlig Kjerligheden selv ikke er til at see, derfor er det jo man maa troe paa den, saaledes er den heller ei ubetinget og ligefrem til at kjende paa nogen dens Yttring som saadan. — Der er intet Ord i det menneskelige Sprog, ikke eet eneste, ikke det helligste, om hvilket vi kunne sige: naar et Menneske bruger dette Ord, saa er derved ubetinget beviist, at der er Kjerlighed i ham. Tvertimod, det er endog saa, at et Ord af Een kan forvisse os om, at der er Kjerlighed i ham, og det modsatte Ord af en Anden kan forvisse os om, at der ligeledes er Kjerlighed i ham; det er saa, at det ene og samme Ord kan forvisse os om, at der boer Kjerlighed i den Ene, som sagde det, og ikke i den Anden, som dog sagde det samme Ord. — Der er ingen Gjerning, ikke een eneste, ikke den bedste, om hvilken vi ubetinget tør sige: Den, som gjør dette, han beviser ubetinget derved Kjerlighed. Det beroer paa, hvorledes Gjerningen gjøres. Der er jo Gjerninger, som i særlig Forstand kaldes Kjerlighedsgjerninger. Men sandeligen, fordi En giver Almisse, fordi han besøger Enken, klæder den Nøgne, dermed er hans Kjerlighed endnu ikke beviist eller kjendelig; thi man kan gjøre Kjerlighedsgjerninger paa en ukjerlig ja endog paa en selvkjerlig Maade, og naar saa er, er Kjerlighedsgjerningen dog ingen Kjerlighedens Gjerning. Du har vist oftere seet dette Sørgelige, Du har maaskee ogsaa stundom grebet Dig selv deri,

hvad vel ethvert redeligt Menneske vil tilstaae om sig selv, netop fordi han ikke er ukjerlig og forhærdet nok til at oversee det Væsentlige, til over hvad man gjør at glemme hvorledes man gjør det. Ak, Luther skal have sagt, at han ikke een eneste Gang i sit Liv havde bedet ganske uforstyrret af enhver adspredende Tanke; saaledes tilstaaer vel det redelige Menneske, at han aldrig, hvor ofte end, og hvor mangen Gang end villig og glad, han gav Almisse, har gjort det uden i Skrøbelighed, maaskee forstyrret af et tilfældigt Indtryk, maaskee med lunefuld Forkjerlighed, maaskee for at løskjøbe sig, maaskee med bortvendt Aasyn — men ikke i bibelsk Forstand, maaskee uden at den venstre Haand blev vidende derom — men i Tankeløshed, maaskee tænkende paa sin egen Sorg — istedenfor at tænke paa den Fattiges, maaskee søgende Lindring ved at give Almisse — istedenfor at ville lindre Armoden: saa Kjerlighedsgjerningen dog ikke i høieste Forstand blev en Kjerlighedens Gjerning. — Altsaa, hvorledes Ordet siges og fremfor Alt hvorledes det menes, altsaa, hvorledes Gjerningen gjøres: dette er det afgjørende for at bestemme og for at kjende Kjerligheden paa Frugterne. Men atter her gjælder det, at der er intet, intet „Saaledes", hvorom der ubetinget kan siges, at det ubetinget beviser Kjerlighedens Tilstedeværelse, eller at det ubetinget beviser, at den ikke er der.

Og dog staaer det fast, at Kjerligheden skal kjendes paa Frugterne. Men hine Textens hellige Ord ere jo heller ei sagte for at opmuntre os til at faae travlt med at dømme hinanden; de ere tvertimod sagte formanende til den Enkelte, til Dig, m. T., og til mig, for at opmuntre ham, at han ikke lader sin Kjerlighed blive ufrugtbar, men arbeider, at den maa kunne kjendes paa Frugterne, hvad enten disse nu af Andre blive kjendte eller ikke. Thi han skal jo ikke arbeide for, at Kjerligheden bliver kjendt paa Frugterne, men arbeide, at den maa kunne kjendes paa Frugterne; han skal i denne Arbeiden vogte paa sig selv, at det, at Kjerligheden kjendes, ikke bliver ham vigtigere end det ene Vigtige: at den har Frugterne og altsaa kan kjendes.

Eet er, hvad klogt Raad man kan give Mennesket, hvad Forsigtighed man kan anprise for ikke at blive bedragen af Andre; noget Andet og noget langt Vigtigere er Evangeliets Opfordring til den Enkelte, at han betænker, at Træet kjendes paa Frugterne, og at det er ham eller hans Kjerlighed, der i Evangeliet er sammenlignet med Træet. I Evangeliet staaer der og ikke, som den kløgtige Tale vilde lyde, „Du eller man skal kjende Træet paa Frugterne"; men der staaer „Træet skal kjendes paa Frugterne", det er udlagt, Du, som læser disse Evangeliets Ord, Du er Træet. Hvad Propheten Nathan tilføiede til Parabelen „Du est Manden", det behøver Evangeliet ikke at tilføie, da det allerede ligger i Udsagnets Form, og i, at det er et Evangeliums Ord. Thi Evangeliets guddommelige Myndighed taler ikke til det ene Menneske om det andet Menneske, ikke til Dig, m. T., om mig, eller til mig om Dig, nei, naar Evangeliet taler, taler det til den Enkelte; det taler ikke o m os Mennesker, Dig og mig, men det taler t i l os Mennesker, Dig og mig, og det taler o m, at Kjerligheden skal kjendes paa Frugterne.

Dersom derfor Nogen, overspændt og sværmerisk, eller hykkelsk, vilde lære, at Kjerligheden var en saadan skjult Følelse, at den var for fornem til at bære Frugt, eller en saadan skjult Følelse, at Frugterne hverken bevise for eller imod, ja at de giftige Frugter end ikke bevise Noget: da ville vi minde om Evangeliets Ord „Træet skal kjendes paa Frugterne." Vi ville, ikke for at angribe, men for at værge os selv mod Saadanne, minde om, at det gjælder her, hvad altid gjælder i Forhold til ethvert Evangeliets Ord, at „den, som gjør derefter, han er at ligne med en Mand, som bygger paa en Klippe." „Naar da Skylregnen kommer" og ødelægger hiin fiintfølende Kjerligheds fornemme Skrøbelighed; „naar Veirene blæse og falde an mod" Hykleriets Væv: da skal den sande Kjerlighed være kjendelig paa Frugterne. Thi sandelig, Kjerligheden skal være kjendelig paa Frugterne, men deraf følger dog vel ikke, at Du skal paatage Dig at være Kjenderen; ogsaa Træet skal kjendes paa Frugterne, men deraf følger dog vel ikke, at det er det ene Træ, som

skal paatage sig at bedømme de andre, det er jo tvertimod bestandigt det enkelte Træ, der skal — bære Frugterne. Men frygte skal et Menneske ikke hverken Den, som kan slaae Legemet ihjel, ei heller Hykleren. Der er kun Een, som et Menneske skal frygte, det er Gud; og der er kun Een, et Menneske skal være bange for, det er sig selv. Sandeligen, Den, der i Frygt og Bæven mod Gud var bange for sig selv, ham har aldrig nogen Hykler bedraget. Men Den, der faaer travlt for at opspore Hyklere, hvad enten det nu lykkes ham eller ikke, han see sig vel for, at dette ikke ogsaa er et Hyklerie; thi saadanne Opdagelser ere dog vel neppe Kjerlighedens Frugter. Den derimod, hvis Kjerlighed i Sandhed bærer dens egne Frugt, han skal, uden at ville det og uden at eftertragte det, gjøre enhver Hykler aabenbar, som kommer ham nær, eller dog beskæmme ham; men den Kjerlige skal maaskee end ikke være vidende derom. Det maadeligste Værn mod Hyklerie er Klogskab, ja den er neppe et Værn, snarere et farligt Naboskab; det bedste Værn mod Hyklerie er Kjerlighed, ja den er ikke blot et Værn, men et svælgende Dyb, den har i al Evighed Intet med Hykleriet at skaffe. Ogsaa dette er en Frugt, hvorpaa Kjerlighed kjendes, at den sikkrer den Kjerlige mod at falde i Hyklerens Snare.

Men om dette nu end er saaledes, at Kjerligheden er kjendelig paa Frugterne, saa lader os dog ikke i noget Kjerlighedens Forhold til hinanden utaalmodigt, mistroisk, dømmende, fordre idelig og idelig at see Frugterne. Det Første, der blev udvikIet i denne Tale, var, at man maa troe paa Kjerlighed, ellers mærker man slet ikke, at den er til; men nu vender Talen atter tilbage til det Første og siger gjentagende: troe paa Kjerlighed! Dette er det Første og det Sidste, der er at sige om Kjerlighed, naar man skal kjende den; men første Gang sagdes det i Modsætning til den frække Forstandighed, der vil negte Kjerlighedens Tilværelse, nu derimod, efter at dens Kjendelighed paa Frugterne er udviklet, siges det i Modsætning til den sygelige, ængstelige, nøieregnende Sneverhjertethed, der i smaalig og kummerlig Mistroiskhed vil see Frugterne. Glem det ikke, at

det jo vilde være en skjøn, en ædel, en hellig Frugt, paa hvilken Kjerligheden i Dig blev til at kjende, dersom Du i Forhold til et andet Menneske, hvis Kjerlighed maaskee bar ringere Frugt, var kjerlig nok til at see den skjønnere end den var. Kan Mistroiskheden virkeligen see Noget mindre end det er, saa kan ogsaa Kjerlighed see Noget større end det er. — Glem det ikke, at selv naar Du glæder Dig ved Kjerlighedens Frugter, naar Du paa dem kjender, at den boer i dette andet Menneske, glem det ikke, at det dog er endnu saligere at troe paa Kjerlighed. Just dette er et nyt Udtryk for Kjerlighedens Dybde, at, naar man har lært den at kjende paa Frugterne, man da atter vender tilbage til det Første, og vender tilbage til det som til det Høieste, til at troe paa Kjerlighed. Thi vel er Kjerlighedens Liv kjendeligt paa Frugterne, der gjøre det aabenbart, men Livet selv er dog mere end den enkelte Frugt og mere end alle Frugterne tilsammen som Du i noget Øieblik kunde optælle dem. Det sidste, det saligste, det ubetinget overbevisende Kjende paa Kjerlighed bliver derfor: Kjerligheden selv, som bliver kjendt og gjenkendt af Kjerligheden i en Anden. Det Lige kjendes kun af det Lige; kun Den, der bliver i Kjerlighed, kan kjende Kjerligheden, ligesom hans Kjerlighed er til at kjende.

II. A.

Du „skal" elske.

Mth. **XXII, 39.** Men det andet Bud er ligesom dette: du skal elske din Næste som dig selv.

Enhver Tale, især da et Brudstykke af en Tale, forudsætter gjerne Noget, hvorfra der gaaes ud; Den, som vil tage Talen eller Udsagnet til Overveielse, gjør derfor vel i først at finde denne Forudsætning, for da at begynde med den. Saaledes er der nu ogsaa i vor forelæste Text indeholdt en Forudsætning, som rigtignok kommer sidst, men dog er Begyndelsen. Naar der nemlig siges „Du skal elske Din Næste som Dig selv", da er deri indeholdt hvad der er forudsat, at ethvert Menneske elsker sig selv. Dette forudsætter Christendommen altsaa, der ingenlunde, som hine høitflyvende Tænkere, begynder uden Forudsætning, og heller ei med en smigrende Forudsætning. Og turde vi vel negte, at det er saa som Christendommen forudsætter? Men paa den anden Side, skulde Nogen kunne misforstaae Christendommen, som var det dens Mening at lære, hvad verdslig Kløgt, eenstemmigt — ak og dog just splidagtigt, lærer, „at Enhver er sig selv nærmest"; skulde Nogen kunne misforstaae dette, som

var det Christendommens Mening at lyse Selvkjerlighed i Hævd? Det er jo tvertimod dens Mening at fravriste os Mennesker Selvkjerligheden. Denne ligger nemlig i at elske sig selv; men skal man elske Næsten „som sig selv", saa vrister jo Budet, som med en Dirk, Selvkjerlighedens Lukke op og fravrister dermed Mennesket den. Hvis Budet om at elske Næsten var udtrykt paa en anden Maade end med dette lille Ord „som Dig selv", der paa eengang er saa let at haandtere og dog har Evighedens Spændkraft, da vilde Budet ikke saaledes kunne magte Selvkjerligheden. Dette „som Dig selv" vakler ikke i Sigtet og trænger saa med Evighedens Urokkelighed dømmende ind til det inderste Skjulested, hvor et Menneske elsker sig selv; det lader ikke Selvkjerligheden den mindste Undskyldning tilovers, den mindste Udflugt aaben. Hvor underligt! Der kunde jo holdes lange og skarpsindige Taler om, hvorledes et Menneske skal elske sin Næste; og naar saa Talerne vare hørte, skulde Selvkjerligheden dog kunne hitte paa Undskyldning og finde Udflugt, fordi Sagen ikke ganske var udtømt, alle Tilfælde ikke opregnede, fordi der bestandigt var Noget glemt, eller Noget ikke nøiagtigt og bindende nok udtrykt og beskrevet. Men dette „som Dig selv" — ja, ingen Bryder kan saaledes omslutte Den, med hvem han skal brydes, som dette Bud omslutter Selvkjerligheden, der ikke kan røre sig af Stedet. Sandeligen, naar Selvkjerligheden har stridt med dette Ord, der dog er saa let at forstaae, at Ingen skal behøve at bryde sit Hoved dermed, da skal den formærke, at den har stridt med den Stærkere. Som Jacob haltede efter at have stridt med Gud, saa skal Selvkjerligheden være brudt, hvis den har stridt med dette Ord, der dog ikke vil lære et Menneske, at han ikke skal elske sig selv, men tvertimod netop lære ham den rette Selvkjerlighed. Hvor underligt! Hvilken Strid er langvarig, forfærdelig, indviklet som Selvkjerlighedens Kamp for at værge om sig, og dog afgjør Christendommen Alt med eet eneste Slag. Det Hele er hurtigt som en Haandevending, Alt er afgjort, som Opstandelsens evige Afgjørelse, „i en Hast, i et Øieblik" (1 Cor. 15, 52): Christendommen forudsætter, at Mennesket

elsker sig selv, og føier derpaa blot Ordet til om Næsten „som Dig selv". Og dog ligger der en Evighedens Forandring mellem det Første og det Sidste.

Men skulde dette ogsaa være det Høieste, skulde det ikke være muligt at elske et Menneske høiere end sig selv? Denne Digter-Begeistringens Tale høres jo i Verden; skulde det da maaskee være saa, at det var Christendommen, der ikke formaaede at svinge sig saa høit, saa den, formodentligen ogsaa i Betragtning af, at den henvender sig til eenfoldige dagligdags Mennesker, kummerligt blev staaende ved Fordringen om at elske Næsten „som sig selv", ligesom den jo istedetfor hiin høitflyvende Kjerligheds besjungne Gjenstand „en Elsket, en Ven", sætter det tilsyneladende meget lidt Digteriske „Næsten" — thi Kjerlighed til Næsten har vist ingen Digter besjunget, saa lidet som det at elske „som sig selv": skulde dette maaskee være saaledes? Eller skulde vi, idet vi dog gjøre den besjungne Kjerlighed en Indrømmelse i Sammenligning med den befalede, fattigt prise Christendommens Besindighed og Forstand paa Livet, at den mere ædrueligt og mere fastende holder sig ved Jorden, maaskee i samme Mening som Ordsproget „elsk mig lidt og elsk mig længe"? Dette være langt fra os. Christendommen veed dog nok bedre Besked, om hvad Kjerlighed er og om det at elske, end nogen Digter; netop derfor veed den ogsaa, hvad der maaskee undgaaer Digterne, at den Kjerlighed, de besynge, skjult er Selvkjerlighed, og at just deraf dens berusede Udtryk lader sig forklare: at elske et andet Menneske høiere end sig selv. Elskov er endnu ikke det Evige, den er Uendelighedens skjønne Svimmel, dens høieste Udtryk er Gaadefuldhedens Dumdristighed; deraf kommer det, at den endog forsøger sig i et endnu mere svimlende Udtryk „at elske et Menneske høiere end Gud". Og denne Dumdristighed behager Digteren over al Maade, den er ham en Liflighed i hans Øre, den begeistrer ham til Sange. Ak, Christendommen lærer, at dette er Gudsbespottelse. — Og om Venskab gjælder igjen hvad der gjælder om Elskov, forsaavidt ogsaa dette ligger i Forkjerligheden: at

elske dette eneste Menneske fremfor alle Andre, at elske ham i Modsætning til alle Andre. Baade Elskovens og Venskabets Gjenstand har derfor ogsaa Forkjerlighedens Navn „den Elskede", „Vennen", hvilke elskes i Modsætning til hele Verden. Derimod er det den christelige Lære at elske Næsten, at elske hele Slægten, alle Mennesker, endog Fjenden, og ikke gjøre Undtagelse, hverken Forkjerlighedens eller Afskyens.

Der er kun Een, et Menneske med Evighedens Sandhed kan elske høiere end sig selv, det er Gud. Derfor hedder det heller ikke „Du skal elske Gud som Dig selv", men det hedder „Du skal elske Herren din Gud i dit ganske Hjerte og i din ganske Sjel og i dit ganske Sind". Gud skal et Menneske elske ubetinget lydende og elske ham tilbedende. Det er Ugudelighed, om noget Menneske vovede at elske sig selv saaledes, eller vovede at elske et andet Menneske saaledes, eller vovede at tillade et andet Menneske at elske ham saaledes. Dersom den Elskede eller Vennen bad Dig om Noget, som Du, netop fordi Du elskede redeligt, bekymret havde overveiet, at det var til hans Skade: da skal Du bære et Ansvar, hvis Du elsker ved at adlyde istedenfor at elske ved at negte Ønskets Opfyldelse. Men Gud skal Du elske i ubetinget Lydighed, selv om det han fordrer af Dig, maatte synes Dig Din egen Skade, ja skadeligt for hans Sag; thi Guds Viisdom er uden Sammenligningens Forhold til Din, og Guds Styrelse er uden Ansvarets Forpligtelse i Forhold til Din Klogskab; Du har blot elskende at lyde. Et Menneske derimod skal Du kun, — dog nei, det er jo det Høieste — altsaa et Menneske skal Du elske som Dig selv; kan Du bedre indsee hans Bedste end han, da skal Du ingen Undskyldning have i, at det Skadelige var hans eget Ønske, var hvad han selv bad om. Dersom dette ikke var Tilfældet, da kunde der ganske rigtigt være Tale om at elske et andet Menneske høiere end sig selv; thi det vilde være: tiltrods for sin Indsigt, at det var ham skadeligt, adlydende at gjøre det, fordi han forlangte det, eller tilbedende, fordi han ønskede det. Men dette har Du netop ikke Lov til; Du har Ansvaret, hvis Du gjør det, ligesom og den Anden har An-

svaret, hvis han paa saadan Maade vil misbruge sit Forhold til Dig.

Altsaa — „som Dig selv". Dersom den listigste Bedrager, der nogensinde har levet (eller vi kunne jo digte ham endnu listigere end han nogensinde har levet), for om muligt at faae Loven til at gjøre mange Ord og til at blive vidtløftig, thi da har Bedrageren snart seiret, vilde vedblive Aar ud og Aar ind „fristende" at spørge den „kongelige Lov", „hvorledes skal jeg elske min Næste?" da skal det ordknappe Bud uforandret vedblive at gjentage det korte Ord „som Dig selv". Og dersom nogen Bedrager — bedrog sig selv hele Livet igjennem ved allehaande Vidtløftigheder denne Sag betræffende, da skal Evigheden blot foreholde ham det korte Lovens Ord „som Dig selv". Sandeligen Ingen skal kunne undflye Budet; kommer dets „som Dig selv" Selvkjerligheden saa nær paa Livet som muligt, saa er „Næsten" atter en Bestemmelse, der i Nærgaaenhed er Selvkjerligheden saa livsfarlig som muligt. At det er en Umulighed at snoe sig derfra, indseer Selvkjerligheden selv. Den eneste Udflugt er, hvad jo ogsaa Pharisæeren i sin Tid, for at gjøre sig retfærdig, forsøgte: at lade det være tvivlsomt, hvo Ens Næste er — for at faae ham fra Livet.

Hvo er da Ens Næste? Ordet er aabenbart dannet af Nærmeste, altsaa er Næsten Den, der er Dig nærmere end alle Andre, dog ikke i Forkjerlighedens Forstand; thi at elske Den, der i Forkjerlighedens Forstand er En nærmere end alle Andre, er Selvkjerlighed — „gjøre ikke ogsaa Hedningerne det Samme?" Næsten er da Dig nærmere end alle Andre. Men er han Dig ogsaa nærmere end Du er Dig selv? Nei, det er han ikke, men han er just, eller han skal just være Dig lige saa nær. Begrebet „Næste" er egentligen Fordoblelsen af Dit eget Selv; „Næsten" er hvad Tænkerne vilde kalde det Andet, Det, hvorpaa det Selviske i Selvkjerligheden skal prøves. Forsaavidt behøver, for Tankens Skyld, Næsten end ikke at være til. Om et Menneske levede paa en øde Øe, dersom han dannede sit Sind efter Budet, saa vilde han, ved at forsage Selvkjerligheden, kunne siges at

elske Næsten. Vel er „Næsten" i sig en Mangfoldighed, thi „Næsten" betyder „alle Mennesker", og dog er i en anden Forstand eet Menneske nok for at Du kan indøve Loven. Det er nemlig en Umulighed i selvisk Forstand, bevidst, at være To om at være Selv; det maa Selvkjerligheden være ene om. Der behøves heller ikke Tre, thi er der To, det vil sige er der eet andet Menneske, som Du i christelig Forstand elsker „som Dig selv", eller i hvem Du elsker „Næsten", saa elsker Du alle Mennesker. Men hvad det Selviske ubetinget ikke kan taale er: Fordoblelse, og Budets Ord „som Dig selv" er just Fordoblelsen. Den i Elskov Glødende kan ingenlunde paa Grund eller i Kraft af denne Gløden taale Fordoblelsen, der her vilde være: at opgive Elskoven, hvis den Elskede fordrede dette. Den Elskende elsker altsaa ikke den Elskede „som sig selv", thi han er fordrende, men dette „som sig selv" indeholder just Fordringen til ham — ak, og dog mener den Elskende endog at elske det andet Menneske høiere end sig selv.

„Næsten" er saaledes Selvkjerligheden saa nær paa Livet som muligt; er der kun to Mennesker, er det andet Menneske Næsten; er der Millioner, er Enhver af disse Næsten, der igjen er En nærmere end „Vennen" og „den Elskede", forsaavidt disse, som Forkjerlighedens Gjenstand, saa smaat holde sammen med Selvkjerligheden i En. At Næsten saaledes er til og er En saa nær, er man i Almindelighed ogsaa vidende om, naar man mener at have Rettigheder i Forhold til ham, at kunne fordre Noget af ham. Dersom Nogen i denne Forstand spørger, hvo er min Næste, da vil hiint Christi Svar til Pharisæeren kun paa en egen Maade indeholde Besvarelsen, thi i Svaret gjøres egentligt først Spørgsmaalet til det modsatte, hvorved betydes, hvorledes et Menneske har at spørge. Christus siger nemlig, efterat have fortalt Parabelen om den barmhjertige Samaritan, til Pharisæeren (Luc. 10, 36.) „hvilken af disse Tre tykkes Dig nu at have været hans Næste, der var falden blandt Røvere", og Pharisæeren svarer „rigtigt" „den, som gjorde Barmhjertighed mod ham"; det er, ved at anerkjende Din Pligt opdager

Du let, hvo Din Næste er. Pharisæerens Svar er indeholdt i Christi Spørgsmaal, der ved sin Form nødsagede Pharisæeren til at svare saaledes. Den jeg har Pligten mod er min Næste, og naar jeg fuldkommer min Pligt viser jeg, at jeg er Næsten. Christus taler nemlig ikke om det at kjende Næsten, men om det selv at blive Næsten, at bevise sig at være Næsten, som Samaritanen beviste det ved sin Barmhjertighed; thi ved den beviste han jo ikke, at den Overfaldne var hans Næste, men at han var den Overfaldnes Næste. Leviten og Præsten vare i nærmere Forstand den Overfaldnes Næste, men disse vilde Intet vide derom; Samaritanen derimod, der ved Fordomme var foranlediget til Misforstaaelse, forstod dog rigtigt, at han var den Overfaldnes Næste. At vælge en Elsket, at finde en Ven, ja det er et vidtløftigt Arbeide, men Næsten er let at kjende, let at finde, hvis man blot selv vil — anerkjende sin Pligt.

Budet lød saaledes „Du skal elske Din Næste som Dig selv", men naar Budet forstaaes retteligen, siger det tillige det Omvendte: Du skal elske Dig selv paa den rette Maade. Dersom Nogen derfor ikke af Christendommen vil lære at elske sig selv paa den rette Maade, kan han heller ikke elske Næsten; han kan saa maaskee som det hedder „i Liv og Død" — holde sammen med et andet eller flere andre Mennesker, men dette er ingenlunde at elske Næsten. At elske sig selv paa den rette Maade og at elske Næsten svare ganske til hinanden, er i Grunden Eet og det Samme. Naar Lovens „som Dig selv" har fravristet Dig den Selvkjerlighed, hvilken Christendommen, sørgeligt nok, maa forudsætte at være i ethvert Menneske, saa har Du netop lært at elske Dig selv. Loven er derfor: Du skal elske Dig selv saaledes som Du elsker Næsten, naar Du elsker ham som Dig selv. Hvo der har noget Kjendskab til Menneskene vil vist tilstaae, at som han ofte har ønsket at kunne bevæge dem til at opgive Selvkjerligheden, at han saaledes ogsaa ofte har maattet ønske, om det var muligt at lære dem at elske dem selv. Naar den Travle

ødsler sin Tid og sin Kraft i forfængelige, ubetydelige Idrætters Tjeneste, er dette da ikke, fordi han ikke har lært ret at elske sig selv? Naar den Letsindige bortgiver sig selv næsten som et Intet med i Øieblikkets Narrespil, er dette da ikke, fordi han ikke har Forstand paa ret at elske sig selv? Naar den Tungsindige ønsker at blive af med Livet, ja med sig selv, er dette da ikke, fordi han ikke vil lære strengt og alvorligt at elske sig selv? Naar et Menneske, fordi Verden eller et andet Menneske troløs lod ham forraadt, overgiver sig til Fortvivlelse, hvilken er da hans Skyld (thi hans uskyldige Lidelse tale vi jo her ikke om) uden den ikke at elske sig selv paa den rette Maade? Naar et Menneske selvplagersk mener at gjøre Gud en Tjeneste ved at martre sig selv, hvilken er da hans Synd uden denne, ikke ret at ville elske sig selv? Ak, og naar et Menneske formasteligt lægger Haand paa sig selv, er dette da ikke just hans Synd, at han ikke retteligen elsker sig selv i den Forstand, i hvilken et Menneske skal elske sig selv? O, der tales i Verden saa meget om Forræderie og Troløshed, og Gud bedre det, at dette destoværre kun er altfor sandt, men lad os dog derover aldrig glemme, at den farligste Forræder blandt alle er den, ethvert Menneske har i sig selv. Dette Forræderie, hvad enten det bestaaer i, at han selvisk elsker sig, eller det bestaaer i, at han selvisk ikke vil elske sig selv paa den rette Maade, dette Forræderie er jo rigtignok en Hemmelighed, der gjøres intet Anskrig i den Anledning som ellers i Anledning af Forræderie og Troløshed; men er det ikke just derfor desto vigtigere, at der atter og atter mindes om Christendommens Lære: at et Menneske skal elske sin Næste som sig selv, det er, som han skal elske sig selv.

Budet om Kjerlighed til Næsten taler da i eet og samme Ord, „som Dig selv", om denne Kjerlighed og om Kjerligheden til sig selv — og nu er Talens Indledning standset ved det, som den ønsker at gjøre til Gjenstand for Betragtningen. Det nemlig, hvorved Budet om Kjerlighed til Næsten og om Kjerlighed til sig selv bliver eenstydigt, er ikke blot dette „som Dig selv", men endnu mere det Ord „Du skal". Herom er det vi ville tale:

Du „skal" elske,

thi dette er just Kjendet paa den christelige Kjerlighed og er dens Eiendommelighed, at den indeholder denne tilsyneladende Modsigelse: at det at elske er Pligt.

Du skal elske, dette er altsaa den „kongelige Lovs" Ord. Og sandeligen, m. T., hvis Du formaaer at danne Dig en Forestilling om Verdens Skikkelse, førend dette Ord blev udtalt, eller hvis Du stræber at forstaae Dig selv og agter paa deres Liv og deres Sindstilstand, som, skjøndt de kalde sig Christne, dog egentligen leve i Hedenskabets Forestillinger: da vil Du i Forhold til dette Christelige, som i Forhold til alt Christeligt, med Troens Forundring ydmygt tilstaae, at Sligt ikke er opkommet i noget Menneskes Hjerte. Thi nu, da det har været befalet gjennem Christendommens atten Aarhundreder og før den Tid i Jødedommen, nu da Enhver er oplært deri og, aandeligt forstaaet, ligesom Den, der opdrages i velhavende Forældres Huus, næsten foranlediget til at glemme, at det daglige Brød er en Gave; nu, da det Christelige mange Gange af dem, der bleve opdragne deri, forsmaaes i Sammenligning med allehaande Nyheder, ligesom naar den sunde Føde af Den, der aldrig har været sulten, forsmaaes i Sammenligning med Slikkerie; nu, da det Christelige forudsættes, forudsættes som bekjendt, som givet, antydes — for at gaae videre: nu, siges det rigtignok saadan udenvidere af Enhver, ak, og dog hvor sjeldent maaskee, at det paaagtes, hvor sjeldent maaskee, at en Christen alvorligt, med taknemlig Tanke dvæler ved Forestillingen om, hvorledes hans Tilstand maatte være, hvis Christendommen ikke var indkommen i Verden! Hvilket Mod hører der dog ikke til for første Gang at sige „Du skal elske", eller rettere, hvilken guddommelig Myndighed for med Ordet at vende op og ned paa det naturlige Menneskes Forestillinger og Begreber! Thi der, hvor det menneskelige Sprog standser og Modet svigter, ved Grændsen, der bryder Aabenbaringen frem med guddommelig Oprindelse og forkynder, hvad der ikke

i Dybsindighedens eller den menneskelige Sammenlignings Forstand er vanskeligt at forstaae, men hvad der dog ikke opkom i noget Menneskes Hjerte. Det er ikke egentligen vanskeligt at forstaae, naar det er blevet sagt, og det vil jo ikkun forstaaes for at udøves; men det opkom ikke i noget Menneskes Hjerte. Tag en Hedning, som ikke er forvænt ved at have lært tankeløst at ramse det Christelige, eller forvænt ved den Indbildning at være en Christen — og dette Bud „Du skal elske" vil ikke blot forbause ham, men det vil oprøre ham, det vil være ham til Forargelse. Just derfor passer igjen paa dette Kjerlighedens Bud, hvad der er det Christeliges Kjende „Alt er blevet nyt". Budet er ikke i tilfældig Forstand noget Nyt, ei heller i Nysgjerrighedens Forstand en Nyhed, ei heller i Timelighedens Forstand noget nyt Noget. Kjerlighed har der været til ogsaa i Hedenskabet; men det, at skulle elske, er en Evighedens Forandring — og Alt er blevet nyt. Hvilken Forskjel mellem hiint Følelsens og Driftens og Tilbøjelighedens og Lidenskabens, kort hiint Umiddelbarhedens Spil af Kræfter, hiin Poesiens besjungne Herlighed i Smiil eller i Taarer, i Ønske eller i Savn, hvilken Forskjel mellem dette og Evighedens, Befalingens Alvor i Aand og Sandhed, i Oprigtighed og Selvfornegtelse!

Men den menneskelige Utaknemmelighed, o, hvad har den en saa kort Hukommelse! Fordi det Høieste nu tilbydes Enhver, saa tager man det hen som Ingenting, sandser Intet derved end sige at man gjør sig Rede for dets dyrebare Beskaffenhed ret som tabte det Høieste Noget derved, at Alle have eller kunne have det Samme. See, dersom en Familie er i Besiddelse af een eller anden kostbar Skat, som staaer i Forhold til en bestemt Begivenhed, da fortæller fra Slægt til Slægt Forældrene Børnene og Børnene igjen deres Børn, hvorledes det er gaaet til Men fordi Christendommen nu gjennem saa mange Aarhundreder er bleven hele Slægtens Eiendom, skal derfor al Tale forstumme om, hvilken Evighedens Forandring der med Christendommen foregaaer i Verden? Er ikke enhver Slægt lige nær, det er, lige

forpligtet til at gjøre sig dette tydeligt? Er Forandringen mindre mærkelig, fordi det er atten Aarhundreder siden? Er det da ogsaa nu blevet mindre mærkeligt, at der er en Gud til, fordi der i flere Aartusinder have levet Slægter, som troede paa ham, er det derfor blevet mindre mærkeligt for mig — dersom jeg ellers troer det? Og er det for Den, der lever i vor Tid, atten Aarhundreder siden, at han blev Christen, fordi det er atten Aarhundreder siden Christendommen indkom i Verden? Og dersom det ikke er slet saa længe siden, saa maa han dog vel kunne huske, hvorledes han var, førend han blev Christen, og altsaa vide, hvilken Forandring der foregik med ham — dersom den Forandring er foregaaet med ham, at han blev Christen. Saa der altsaa ikke behøves verdenshistoriske Skildringer af Hedenskabet, som var det atten Aarhundreder siden Hedenskabets Undergang; thi slet saa længe siden er det dog vel ikke, da baade Du, m. T., og jeg have været Hedninger, have været det, ja — dersom vi ellers ere blevne Christne.

Og dette er just den sørgeligste og den ugudeligste Art Bedrag, ved Uskjønsomhed at lade sig bedrage for det Høieste, som man mener at besidde, ak, og see, man besidder det dog ikke. Thi hvad er vel den høieste Besiddelse, hvad er Besiddelsen af Alt, naar jeg aldrig faaer det rette Indtryk af, at jeg besidder det, og af hvad det er jeg besidder! Fordi Den, som haver de jordiske Goder, efter Bibelens Ord, skal være som Den, der ikke haver dem, mon det derfor ogsaa er rigtigt i Forhold til det Høieste: at have det og dog være som Den, der ikke haver det? Mon det er rigtigt, dog nei, lader os ikke bedrage ved Spørgsmaalet, som var det muligt at have det Høieste paa den Maade, lader os ret betænke, at det er en Umulighed. De jordiske Goder ere det Ligegyldige, og derfor lærer Skriften, at de, naar de besiddes, skulle besiddes som det Ligegyldige; men det Høieste hverken kan eller skal besiddes som det Ligegyldige. De jordiske Goder ere i udvortes Forstand en Virkelighed, derfor kan man besidde dem, medens og skjøndt man er som Den, der ikke haver dem; men Aandens Goder ere kun i det Indvortes, ere

kun i Besiddelsen, og derfor kan man ikke, hvis man virkeligt besidder dem, være som Den, der ikke besidder dem; tvertimod, hvis man er en Saadan, besidder man dem netop ikke. Dersom Nogen mener at have Troen og dog er ligegyldig ved denne Besiddelse, hverken kold eller varm, da kan han være forvisset om, at han heller ikke har Troen. Dersom Nogen mener at være Christen og dog er ligegyldig ved at han er det, da er han det sandeligen heller ikke. Eller hvad vilde vi vel dømme om et Menneske, der forsikkrede, at han var forelsket, og tillige, at det var ham ligegyldigt?

Saa lader os derfor ikke, saa lidet nu som ved nogen anden Leilighed, naar vi tale om det Christelige, glemme dets Oprindelighed, det er, at det ikke oprandt i noget Menneskes Hjerte; lader os ikke glemme at tale derom med Troens Oprindelighed, hvilken altid, naar den er i et Menneske, ikke troer fordi Andre have troet, men fordi ogsaa dette Menneske er grebet af Det, der har grebet Utallige før ham, men derfor dog vel ikke mindre oprindeligt. Thi et Redskab, som en Haandværker bruger, det sløves i Aarene, Fjederen taber sin Spændkraft og sløves; men hvad der har Evighedens Spændkraft beholder den gjennem alle Tider aldeles uforandret. Naar en Kraft-Prøver længe er bleven brugt, saa kan tilsidst endog den Svage bestaae i Prøven; men Evighedens Kraftmaal, paa hvilket ethvert Menneske skal prøves: om han vil have Troen eller ikke, bliver i alle Tider aldeles uforandret. — Naar Christus (Mth. 10, 17) siger „vogter Eder for Menneskene", mon deri ikke ogsaa er indeholdt dette: vogter Eder, at I ikke ved Menneskene, det er ved idelig Sammenligning med andre Mennesker, ved Vane og Udvorteshed lader Eder franarre det Høieste? Thi en Bedragers Rænkefuldhed er ikke saa farlig, man bliver ogsaa lettere opmærksom; men det, at have det Høieste i et Slags ligegyldigt Fællesskab, i en Vanes Dvaskhed, ja i en Vanes Dvaskhed, der endog vil sætte Slægten istedenfor de Enkelte, gjøre Slægten til Modtageren og de Enkelte i Kraft deraf udenvidere til Deelagtige: dette er det Forfærdelige. Vel skal det Høieste ikke være et Rov; Du

skal ikke have det for Dig selv i selvisk Forstand, thi hvad Du kun kan have for Dig selv alene er aldrig det Høieste; men om Du end i dybeste Forstand har det Høieste tilfælles med Alle (og dette er just det Høieste, Det Du kan have tilfælles med Alle) skal Du dog troende have det for Dig selv, at Du beholder det, medens maaskee alle Andre ogsaa beholde det, men tillige, hvis end alle Andre opgave det. Vogter Eder ogsaa i denne Henseende for Mennesker, „værer kloge som Slanger" — for nemlig at bevare Troens Hemmelighed for Dig selv, om Du end baade haaber og ønsker og arbeider, at Enhver i denne Henseende gjør som Du; „værer eenfoldige som Duer", thi Troen er just denne Eenfoldighed. Du skal ikke bruge Klogskaben for at gjøre Troen til noget Andet, men Du skal netop bruge Klogskaben for, klogt mod Menneskene, at værge om Troens Hemmelighed i Dig, vogtende Dig for Mennesker. Er Feldtraabet, fordi Alle hver især veed det, derfor ingen Hemmelighed, naar det dog betroes Enhver og bevares af Enhver som en Hemmelighed? Dog Feldtraabets Hemmelighed er idag Eet imorgen et Andet, men Troens Væsen er at være en Hemmelighed, at være for den Enkelte; hvis den ikke af hver Enkelt, selv naar han bekjender den, bevares som en Hemmelighed, saa troer han heller ikke. Skulde dette maaskee være noget Mangelfuldt ved Troen, at den saaledes er og bliver og skal være en Hemmelighed? Er dette da ogsaa Tilfældet med Elskov, eller er det ikke just de flygtige Rørelser, der strax blive aabenbare og derfor ogsaa strax igen forsvinde, medens det dybe Indtryk altid bevarer Hemmeligheden, saa vi jo endog, og med Rette, sige, at den Forelskelse, der ikke gjør et Menneske hemmelighedsfuldt, er ingen ret Forelskelse. Den hemmelighedsfulde Forelskelse kan være et Billede paa Troen; men det skjulte Menneskes uforkrænkelige Inderlighed i Troen er Livet. Den, der klog som Slangen vogter sig for Menneskene, at han, eenfoldig som Duen kan „bevare Troens Hemmelighed", han haver ogsaa, som Skriften siger (Mc. 9, 50) „Salt i sig selv"; men vogter han sig ikke for Menneskene, da taber Saltet sin Kraft,

og hvormed skal der saa saltes. Og er det end skeet, at en Forelskelses Hemmelighed blev et Menneskes Undergang, da er Troen evigt og altid den saliggjørende Hemmelighed! See, hiin blodsottige Qvinde; hun trængte sig ikke frem for at komme til at røre ved Christi Klædebon; hun fortalte ikke Andre, hvad hun havde til Hensigt, og hvad hun troede: hun sagde ganske sagte ved sig selv „dersom jeg blot rører ved Fligen af hans Kjortel, da er jeg helbredet.“ Den Hemmelighed havde hun for sig selv, det var Troens Hemmelighed, som frelste hende baade timeligt og evigt. Denne Hemmelighed kan Du have for Dig selv, ogsaa da, naar Du frimodigt bekjender Troen; og naar Du ligger afmægtigt paa Sygeleiet og ikke kan røre et Lem, naar Du end ikke kan bevæge Tungen, kan Du dog have denne Hemmelighed hos Dig.

Men Troens Oprindelighed forholder sig igjen til det Christeliges Oprindelighed. Vidtløftige Skildringer af Hedenskabet, dets Vildfarelser, dets Eiendommelighed, ere ingenlunde fornødne, det Christeliges Kjender ere indeholdte i selve det Christelige. Gjør Forsøget her; glem et Øieblik det Christelige, tænk Dig, hvad Du ellers kjender til Kjerlighed, besind Dig paa, hvad Du læser hos Digterne, hvad Du selv kan udfinde, og siig da, om det nogensinde var faldet Dig ind at tænke dette: Du *skal* elske? Vær oprigtig, eller at dette ikke skal forstyrre Dig, saa vil jeg oprigtigt tilstaae, at det mange, mange Gange i mit Liv har vakt hele min Forundrings Studsen, at det stundom har været mig, som tabte Kjerligheden Alt derved, om den dog end vinder Alt. Vær oprigtig, tilstaae, at det maaskee er Tilfældet med de Fleste, at, naar de læse Digternes glødende Skildring af Elskov eller Venskab, dette da synes dem noget langt Høiere end det fattige: „Du *skal* elske“.

„Du skal elske“. **Kun naar det er Pligt at elske, kun da er Kjerligheden for evig betrygget mod enhver Forandring; evig frigjort i salig Uafhængighed; evig lykkelig sikkret mod Fortvivlelse.**

Hvor glad, hvor lykkelig, hvor ubeskrivelig tillidsfuld end Driftens og Tilbøielighedens Kjerlighed, den umiddelbare Kjerlighed som saadan kan være, den føler dog netop i sit skjønneste Øieblik en Trang til, om muligt at binde sig end fastere. Derfor sværge de Tvende, de tilsværge hinanden Tro eller Venskab; og naar vi tale festligst, sige vi ikke om Tvende „de elske hinanden", vi sige „de tilsvore hinanden Tro" eller „de tilsvore hinanden Venskab". Men hvorved sværger da denne Kjerlighed? Vi ville nu ikke forstyrre Opmærksomheden og adsprede ved at minde om det meget Forskjellige, som denne Kjerligheds Talsmænd „Digterne" ved Indvielsen vide Besked om — thi i Forhold til denne Kjerlighed er det Digteren, som tager Løftet af de Tvende, Digteren, som forener de Tvende, Digteren, som foresiger de Tvende Eden og lader dem sværge, kort det er Digteren, der er Præsten. Sværger nu denne Kjerlighed ved Noget, som er høiere end den selv? Nei, det gjør den ikke. Just dette er den skjønne, den rørende, den gaadefulde, den digteriske Misforstaaelse, at de Tvende ikke selv opdage det; og netop derfor er Digteren deres eneste, deres elskede Fortrolige, fordi han heller ikke opdager det. Naar denne Kjerlighed sværger, da giver den egentligen selv Det Betydning, hvorved den sværger; det er Kjerligheden selv, der kaster Glandsen over Det, hvorved den sværger, saa den altsaa ikke blot ikke sværger ved noget Høiere, men egentligen sværger ved Noget, der er ringere end den selv. Saa ubeskrivelig riig er denne Kjerlighed i sin elskelige Misforstaaelse; thi netop fordi den er sig selv en uendelig Rigdom, en ubegrændset Tilforladelighed, kommer den, idet den vil sværge, til at sværge ved noget Ringere, men opdager det ikke selv. Deraf kommer det igjen, at denne Sværgen, der jo skulde være og ogsaa oprigtigt mener sig selv at være den høieste Alvor, dog er den yndigste Spøg. Og den gaadefulde Ven, Digteren, hvis fuldkomne Fortrolighed er denne Kjerligheds høieste Forstaaelse, han forstaaer det heller ikke. Dog er det jo let at forstaae, at skal man i Sandhed sværge, da maa man sværge ved noget Høiere, saa kun Gud i Himlene er den

Eneste, der i Sandhed er i det Tilfælde, at han ene kan sværge ved sig selv. Dette kan imidlertid Digteren ikke forstaae, det er, den Enkelte, som er Digter, kan vel forstaae det, men han kan ikke forstaae det forsaavidt han er Digter, da „Digteren" ikke kan forstaae det; thi Digteren kan forstaae Alt — i Gaader, og vidunderligt forklare Alt — i Gaader, men han kan ikke forstaae sig selv, eller forstaae, at han selv er en Gaade. Skulde han tvinges til at forstaae det, da vilde han, hvis han ikke blev opbragt og forbittret, veemodigt sige: gid man ikke havde paanødt mig denne Forstaaelse, der forstyrrer mig mit Skjønneste, forstyrrer mig mit Liv, medens jeg ingen Brug kan gjøre af den. Og deri har Digteren forsaavidt Ret, thi den sande Forstaaelse er Livsspørgsmaalets Afgjørelse for hans Tilvær. Der er paa den Maade to Gaader, den første er de Tvendes Kjerlighed, den anden er Digterens Forklaring af den, eller at Digterens Forklaring ogsaa er en Gaade.

Saaledes sværger denne Kjerlighed, og da tilføie de Tvende til Eden, at de ville elske hinanden „for evig". Naar dette ikke føies til, saa forener Digteren ikke de Tvende, han vender sig ligegyldig bort fra en saadan timelig Kjerlighed, eller han vender sig spottende imod den, medens han for evig tilhører hiin evige Kjerlighed. Der er da egentligen to Foreninger, først de Tvende, som for evig ville elske hinanden, og saa Digteren, som for evig vil tilhøre de Tvende. Og deri har jo Digteren Ret, at naar tvende Mennesker ikke ville elske hinanden for evig, saa er deres Kjerlighed ikke værd at tale om, end mindre værd at besynge. Derimod mærker Digteren ikke Misforstaaelsen, at de Tvende ved deres Kjerlighed sværge at ville elske hinanden for evig, istedenfor ved Evigheden at tilsværge hinanden Kjerlighed. Evigheden er det Høiere; skal man sværge, da maa man sværge ved det Høiere, men skal man sværge ved Evigheden, da sværger man ved Pligten „at skulle elske". Ak, men hiin de Elskendes Yndling, Digteren, han, der selv er det end Sjeldnere end de tvende ret Elskende, hvilke hans Længsel søger, han, der selv er Elskelighedens Vidunder, han er ogsaa som det kjælne Barn,

han kan ikke taale dette „skal“, saasnart det siges, bliver han enten utaalmodig eller han giver sig til at græde.

Altsaa denne umiddelbare Kjerlighed, den har vel i den skjønne Indbildnings Forstand det Evige i sig, men den er ikke bevidst begrundet paa det Evige, og derfor kan den **forandres.** Selv om den ikke forandredes, den kan dog forandres, thi den er jo det Lykkelige; men om det Lykkelige gjælder hvad der gjælder om Lykken, hvad der, naar man tænker det Evige, ikke kan tænkes uden Veemod, ligesom det er sagt med Gysen: „Lykken er, naar den har været“. Dette vil sige, saa længe den bestod eller var til, var en Forandring mulig; først naar den er bleven forbigangen, kan man sige, den bestod. „Man prise intet Menneske lykkelig, saa længe han lever“; saa længe han lever, kan nemlig Lykken forandre sig, først naar han er død, og Lykken ikke har forladt ham, medens han levede, først da viser det sig, at han — har været lykkelig. Hvad der blot er til, hvad der ingen Forandring har undergaaet, det har bestandigt Forandringen uden for sig; den kan bestandigt indtræde, endnu i det sidste Øieblik kan den komme, og først naar Livet er tilendebragt, kan man sige: Forandringen kom ikke — eller maaskee kom den. Hvad der ingen Forandring har undergaaet har vel Bestaaen, men har ikke Bestandighed; forsaavidt det har Bestaaen, er det til, men forsaavidt det ikke i Forandringen har vundet Bestandighed, kan det ikke blive samtidigt med sig selv, og er da enten lykkeligt uvidende om dette Misforhold eller stemt i Veemod. Thi det Evige er det Eneste, som kan være og blive og forblive samtidigt med enhver Tid; Timeligheden derimod adskiller i sig selv, og det Nærværende kan ikke blive samtidigt med det Tilkommende, eller det Tilkommende med det Forbigangne, eller det Forbigangne med det Nærværende. Om hvad der derfor ved at undergaae Forandringen vandt Bestandighed, om det kan man ikke blot, naar det har bestaaet, sige „det bestod“, men man kan sige „det har bestaaet, medens det bestod.“ Just dette er Betryggelsen, og et ganske andet Forhold end Lykkens. Naar Kjerligheden har undergaaet Evig-

hedens Forandring ved at være bleven Pligt, da har den vundet Bestandighed, og det følger da af sig selv, at den bestaaer. Det følger nemlig ikke af sig selv, at hvad der bestaaer i dette Øieblik ogsaa bestaaer i næste Øieblik, men det følger af sig selv, at det Bestandige bestaaer. Vi tale jo om, at Noget bestaaer sin Prøve, og vi prise det, naar det har bestaaet sin Prøve; men denne Tale er dog om det Ufuldkomne, thi det Bestandiges Bestandighed skal og kan ikke vise sig i at bestaae en Prøve — det er jo det Bestandige, og kun det Forgængelige kan give sig — Skin af Bestandighed ved at bestaae i en Prøve. Om Prøve-Sølv vilde derfor ingen falde paa at sige, at det skal bestaae sin Prøve i Aarene, thi det er jo Prøve-Sølv. Saaledes ogsaa med Kjerlighed. Den Kjerlighed, der blot har Bestaaen, hvor lykkelig, hvor livsalig, hvor tillidsfuld, hvor digterisk den end er, den maa dog bestaae sin Prøve i Aarene; men den Kjerlighed, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, den vandt Bestandighed, den er Prøve-Sølv. Er den derfor maaskee mindre anvendelig, mindre brugbar i Livet? Er da Prøve-Sølv det mindre Brugbare? Dog vel ikke; men Sproget, uvilkaarligt, og Tanken, bevidst, ærer paa en egen Maade Prøve-Sølvet, thi om dette siges blot „man bruger det", der tales slet ikke om Prøve, man fornærmer det ikke ved at ville prøve det, det veed man jo forud, at Prøve-Sølv bestaaer. Naar man derfor bruger en mindre tilforladelig Sammensætning, saa nødsages man til at være mere nærgaaende og til at tale mindre eenfoldigt, man nødsages til næsten tvetydigt at sige det Dobbelte „man bruger det, og medens man bruger det, prøver man det tillige", thi det er dog bestandigt muligt, at det kunde forandre sig.

Altsaa, kun naar det er Pligt at elske, kun da er Kjerligheden evig betrygget. Denne Evighedens Betryggethed jager al Angest ud og gjør Kjerlighed fuldkommen, fuldkommen betrygget. Thi i hiin Kjerlighed, som kun har Bestaaen, hvor tillidsfuld den end er, er der dog endnu en Angest, en Angest for Forandringens Mulighed. Den selv forstaaer det ikke,

lige saa lidet som Digteren, at det er Angest; thi Angesten er skjult, og kun den brændende Higen Yttringen, hvorpaa dog just kjendes, at Angesten er skjult i Grunden. Hvoraf kommer det vel ellers, at den umiddelbare Kjerlighed er saa tilbøielig til, ja saa forelsket i at gjøre Prøve paa Kjerligheden? Dette er jo just, fordi Kjerligheden ikke, ved at blive Pligt, i dybeste Forstand har undergaaet „Prøven". Derfra denne, hvad Digteren vilde kalde, søde Uro, der dumdristigere og dumdristigere vil gjøre Prøve. Den Elskende vil prøve den Elskede, Vennen vil prøve Vennen; Prøvelsen har vistnok sin Grund i Kjerligheden, men denne heftigt flammende Lyst til at prøve, dette Ønskets Higen efter at maatte blive sat paa Prøve forklarer dog, at Kjerligheden sig selv ubevidst er usikker. Atter her er en gaadefuld Misforstaaelse i den umiddelbare Kjerlighed og i Digterens Forklaringer. De Elskende og Digteren mene, at denne Lyst til at ville prøve Kjerligheden netop er et Udtryk for, hvor sikker den er. Men er dette vel saa? Det er ganske rigtigt, at det Ligegyldige ønsker man ikke at prøve; men deraf følger jo ikke, at det at ville prøve det Elskede er et Udtryk for Sikkerheden. De Tvende elske hinanden, de elske hinanden for evig, de ere saa visse, at de — gjøre Prøve derpaa. Er denne Vished den høieste? Er Forholdet ikke her, netop ligesom naar Kjerligheden sværger og dog sværger ved hvad der er lavere end Kjerligheden? Saaledes er jo her de Elskendes høieste Udtryk for deres Kjerligheds Bestandighed et Udtryk for, at den kun har Bestaaen, thi hvad der kun har Bestaaen, det prøver man, det sætter man paa Prøve. Men naar det er Pligt at elske, da behøves der ingen Prøve og fornærmelig Dumdristighed med at ville prøve, da er Kjerligheden høiere end enhver Prøve, den har allerede mere end bestaaet i Prøven, i samme Forstand som Troen „mere end seirer". Det at prøve forholder sig altid til Mulighed, det er dog altid muligt, at det, der prøves, ikke bestod i Prøven. Dersom derfor En vilde prøve om han har Troen, eller prøve paa at faae Troen, da vil dette egentligen sige, han vil forhindre sig selv i at faae Troen, han vil bringe sig selv i en Higens Uro,

hvor Troen aldrig vindes, thi „Du skal troe". Dersom en Troende vilde bede Gud at sætte hans Tro paa en Prøve, da er dette ikke et Udtryk for, at denne Troende har Troen i overordentlig høi Grad (at mene det er en Digter-Misforstaaelse, som det ogsaa er en Misforstaaelse at have Troen i en „overordentlig" Grad, da den ordentlige Grad netop er det Høieste), men det er et Udtryk for, at han ikke ganske har Troen, thi „Du skal troe". Aldrig fandtes der nogen høiere Betryggelse, og aldrig fandtes der Evighedens Hvile i noget Andet end i dette „skal". Det er dog, hvor livsalig den end er, en urolig Tanke „at prøve", og det er Uroen, der vil indbilde Dig, at dette er en høiere Forvisning; thi det at prøve er i sig selv opfindsomt og ikke til at udtømme, saa lidet som Klogskaben nogensinde har kunnet beregne alle Tilfælde, medens derimod, som den Alvorlige saa fortræffeligt siger, „Troen har beregnet alle Tilfælde". Og naar man skal, saa er det for evig afgjort; og naar Du vil forstaae, at Du skal elske, saa er Din Kjerlighed for evig betrygget.

Og Kjerligheden er tillige ved dette „skal" evig betrygget mod enhver Forandring. Thi den Kjerlighed, der kun har Bestaaen, den kan forandres, den kan forandres i sig selv, og den kan forandres fra sig selv.

Den umiddelbare Kjerlighed kan forandres i sig selv, den kan forandres til sit Modsatte, til Had. Had er en Kjerlighed, som er bleven til sit Modsatte, en Kjerlighed, som er gaaet til Grunde. Nede i Grunden brænder bestandigt Kjerligheden, men Flammen er Hadets; først, naar Kjerligheden er udbrændt, først da er ogsaa Hadets Flamme slukket. Som der er sagt om Tungen, at „det er den samme Tunge, med hvilken vi velsigne og forbande", saaledes maa man ogsaa sige, at det er den samme Kjerlighed, der elsker og hader; men netop fordi det er den samme Kjerlighed, netop derfor er den ikke i Evighedens Forstand den sande, der bliver uforandret den samme, medens hiin umiddelbare, naar den er forandret, dog i Grunden er den samme. Den sande Kjerlighed, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, forandres aldrig, den er eenfoldig, den elsker

— og hader aldrig, hader aldrig — den Elskede. Det kunde synes som var hiin umiddelbare Kjerlighed den stærkere, fordi den kan gjøre det Dobbelte, fordi den baade kan elske og hade; det kunde synes som havde den en ganske anden Magt over sin Gjenstand, naar den siger „vil Du ikke elske mig, saa vil jeg hade Dig“: dog er dette kun et Sandsebedrag. Thi er vel Forandrethed en stærkere Magt end Uforanderlighed; og hvo er den Stærkere, Den, som siger „vil Du ikke elske mig saa vil jeg hade Dig“, eller Den, som siger „vil Du hade mig, saa vil jeg dog vedblive at elske Dig?“ Ja vist er det forfærdende og forfærdeligt, at Kjerlighed forandres til Had, men hvem er det egentligen forfærdeligt for, mon ikke for den Paagjældende selv, hvem det hændte, at hans Kjerlighed forandrede sig til Had!

Den umiddelbare Kjerlighed kan forandres i sig selv, den kan ved Selvantændelse blive til Iversyge, blive fra den største Lykke til den største Qval. Saa farefuld er den umiddelbare Kjerligheds Hede, hvor stor dens Lyst end er, saa farefuld, at denne Hede let kan blive en Sygdom. Det Umiddelbare er ligesom det Gjærende, der jo just derfor kaldes saaledes, fordi det endnu ingen Forandring har undergaaet, og derfor heller ikke fra sig har udsondret den Gift, som dog just er det Gløbende i det Gjærende. Antænder Kjerligheden sig selv ved denne Gift, istedenfor at udsondre den, da fremkommer Iversygen, ak, Ordet siger det jo selv, den er en Iver for at blive syg, en Sygdom af Iver. Den Iversyge hader ikke Kjerlighedens Gjenstand, angtfra, men han martrer sig selv ved den Gjenkjerlighedens Ild, der luttrende skulde rense hans Kjerlighed. Den Iversyge opfanger, næsten tryglende, hver en Straale af Kjerligheden i den Elskede, men alle disse Straaler samler han gjennem Iversygens Brændglas paa sin Kjerlighed, og han forbrænder langsomt. Den Kjerlighed derimod, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, den kjender ikke Iversyge; den elsker ikke blot, som den bliver elsket, men den elsker. Iversygen elsker som den bliver elsket; ængstelig piint ved Forestillingen, om den bliver elsket, er den lige saa iversyg paa den egne Kjer-

lighed, om den dog ikke er uforholdsmæssig i Forhold til den Andens Ligegyldighed, som den er iversyg paa Yttringen af den Andens Kjerlighed; ængstelig piint ved Selvbeskæftigelsen tør den hverken ganske troe den Elskede, ei heller ganske give sig hen, for ikke at give for meget, og brænder sig derfor bestandigt, som man brænder sig paa Det, der ikke er brændende — uden for den ængstelige Berøring. Sammenligningen er Selvantændelsen. Det kunde synes, som var der en ganske anden Ild i den umiddelbare Kjerlighed, siden den kan blive til Iversyge; ak, men denne Ild er jo just det Forfærdelige. Det kunde synes, som holdt Iversygen sin Gjenstand ganske anderledes fast, naar den med hundrede Øine vogter paa den, medens den eenfoldige Kjerlighed ligesom kun har eet Øie for sin Kjerlighed. Men mon dog Adsplittelse er stærkere end Eenhed, mon et sønderrevet Hjerte er stærkere end et fuldt og udeelt, mon en idelig ængstelig Griben holder sin Gjenstand fastere end Eenfoldighedens enige Kræfter! Og hvorledes er nu hiin eenfoldige Kjerlighed sikkret mod Iversygen? Mon ikke derved, at den ikke elsker sammenligneIsesviis? Den begynder ikke med umiddelbart at elske fortrinsviis, den elsker; derfor kan den heller aldrig komme til sygeligt at elske sammenlignelsesviis, den elsker.

Den umiddelbare Kjerlighed kan forandres fra sig selv, den kan forandres i Aarene, hvad jo ofte nok sees. Saa taber Kjerligheden sin Fyrighed, sin Glæde, sin Lyst, sin Oprindelighed, sit friske Liv; som den Flod, der sprang ud af Klippen, naar den længere henne afmattes i det stillestaaende Vands Dvaskhed, saaledes afmattes Kjerligheden i en Vanes Lunkenhed og Ligegyldighed. Ak, af alle Fjender er maaskee Vanen den lumskeste, og fremfor Alt er den lumsk nok til aldrig at lade sig blive seet, thi Den, der saae Vanen, han er frelst fra Vanen; Vanen er ikke som andre Fjender, hvilke man seer og mod hvilke man stridende værger sig, Striden er egentligen den med sig selv om at faae den at see. Der er et for sin Lumskhed bekjendt Rovdyr, som listende overfalder de Sovende; medens det da suger Blodet ud af den Sovende, vifter det Kølighed over ham

og gjør ham Søvnen endnu lifligere. Saaledes er Vanen — eller den er endnu værre; thi hiint Dyr søger sit Bytte blandt de Sovende, men det har intet Middel til at dysse de Vaagne i Søvn. Det har derimod Vanen; den lister sig søvndyssende paa et Menneske, og naar dette er skeet, da blodsuger den en Sovende, medens den vifter Kølighed over ham og gjør ham Søvnen endnu lifligere. — Saaledes kan den umiddelbare Kjerlighed forandres fra sig selv, og blive ukjendelig — thi Had og Iversyge kjendes dog paa Kjerligheden. Saa mærker stundom Mennesket selv, som naar en Drøm farer forbi og er glemt, at Vanen har forandret ham; han vil da gjøre det godt igjen, men han veed ikke, hvor han skal gaae hen og kjøbe ny Olie til at opflamme Kjerligheden. Saa bliver han mismodig, fortræden, kjed af sig selv, kjed af sin Kjerlighed, kjed af, at den er saa ussel som den er, kjed af, at han ikke kan faae det forandret, af, thi Evighedens Forandring havde han ikke itide agtet paa, og nu har han endog tabt Evne til at udholde Helbredelsen. O, man seer stundom med Sorg et Menneske, der engang levede i Velmagt, nu forarmet, og dog, hvor langt mere sørgeligt end denne Forandring er det, naar man seer en Kjerlighed forandret til dette næsten Modbydelige! — Dersom derimod Kjerligheden undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, da kjender den ikke Vane, da kan Vane aldrig faae Magt over den. Som der siges om det evige Liv, at der er ikke Suk og ikke Taarer, saa kunde man tilføie: der er og ikke Vane; sandeligen dermed sige vi ikke noget mindre herligt. Vil Du frelse Din Sjel eller Din Kjerlighed fra Vanens Lumskhed — ja Menneskene troe, at der er mange Midler til at holde sig vaagen og sikkret, men sandeligen der er kun eet: Evighedens „skal". Lad hundrede Kanoners Torden tre Gange dagligt minde Dig om at modstaae Vanens Magt; hold som hiin mægtige Keiser i Østen en Slave, der minder Dig dagligt, hold hundrede; hav en Ven, der minder Dig, hver Gang han seer Dig, hav en Hustru, der minder Dig tidligt og sildigt i Kjerlighed: men tag Dig iagt, at ikke ogsaa dette bliver en Vane! Thi Du kan blive vant til at høre hundrede

Kanoners Torden, saa Du kan sidde tilbords og høre den mindste Ubetydelighed langt tydeligere end de hundrede Kanoners Torden, som Du blev — vant til at høre. Og Du kan blive vant til, at hundrede Slaver minde Dig hver Dag, saa Du hører det ikke mere, fordi Du ved Vanen har faaet det Øre, hvormed man hører og dog ikke hører. Nei, kun Evighedens „Du skal" — og det hørende Øre, som vil høre dette „skal", kan frelse Dig fra Vanen. Vane er den sørgeligste Forandring, og paa den anden Side enhver Forandring kan man vænne sig til; kun det Evige, og altsaa hvad der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, er det Uforanderlige, men det Uforanderlige kan netop ikke blive Vane. Hvor fast end en Vane sætter sig, den bliver aldrig det Uforanderlige, selv om Mennesket bliver uforbederligt; thi Vanen er bestandigt Det, som skulde forandres, det Uforanderlige derimod Det, som hverken kan eller skal forandres. Men det Evige bliver aldrig gammelt og aldrig Vane.

Kun naar det er Pligt at elske, kun da er Kjerligheden evig frigjort i salig Uafhængighed. Men er da hiin umiddelbare Kjerlighed ikke fri, har den Elskende ikke netop sin Frihed i Kjerligheden? Og paa den anden Side, skulde det være Talens Mening at anprise Selvkjerlighedens trøstesløse Uafhængighed, der blev uafhængig, fordi den ikke havde Mod til at binde sig, altsaa fordi den blev afhængig af sin Feighed; den trøstesløse Uafhængighed, der svæver, fordi den intet Tilhold fandt, og er som „Den, der vanker hid og did, en bevæbnet Røver, der tager ind hvor det aftnes;" den trøstesløse Uafhængighed, der uafhængigt ikke bærer Lænker — idetmindste ikke synligt? O, langtfra, vi have jo tvertimod i den foregaaende Tale mindet om, at Udtrykket for den høieste Rigdom er at have en Trang; og saaledes er ogsaa Frihedens sande Udtryk, at den er en Trang i den Frie. Den, i hvem Kjerligheden er en Trang, han føler sig vistnok fri i sin Kjerlighed, og just Den, der føler sig ganske afhængig, saa han vilde tabe Alt ved at tabe den Elskede, just han er uafhængig. Dog paa een Betingelse, at han ikke for-

vexler Kjerligheden med Besiddelsen af den Elskede. Dersom En vilde sige, „enten elske eller døe", og derved betegne, at et Liv uden at elske ikke var værd at leve, da vilde vi ganske give ham Ret. Men hvis han ved det Første forstod at besidde den Elskede, og altsaa meente enten besidde den Elskede eller døe, enten vinde denne Ven eller døe, saa maatte vi sige, at en saadan Kjerlighed i usand Forstand er afhængig. Saasnart Kjerligheden, i sit Forhold til sin Gjenstand, i Forholdet ikke forholder sig lige saa meget til sig selv, medens den dog er ganske afhængig, saa er den i usand Forstand afhængig, saa har den Loven for sin Tilværelse uden for sig selv og er altsaa i forkrænkelig, i jordisk, i timelig Forstand afhængig. Men den Kjerlighed, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, og elsker, fordi den skal elske, den er uafhængig, den har Loven for sin Tilværelse i selve Kjerlighedens Forhold til det Evige. Denne Kjerlighed kan aldrig blive i usand Forstand afhængig, thi det Eneste, den er afhængig af, er Pligten, og Pligten er det eneste Frigjørende. Den umiddelbare Kjerlighed gjør et Menneske fri og i næste Øieblik afhængig. Det er ligesom med et Menneskes Tilblivelse; ved at blive til, ved at blive et „Selv", bliver han fri, men i næste Øieblik er han afhængig af dette Selv. Pligten derimod gjør et Menneske afhængig og i samme Øieblik evig uafhængig. „Ikkun Loven kan give Friheden." Ak, man mener saa ofte, at Friheden er til, og at det er Loven, som binder Friheden. Dog er det just omvendt; uden Loven er Friheden slet ikke til, og det er Loven, som giver Friheden. Man mener ogsaa, at det er Loven, der gjør Forskjel, fordi der, naar Loven ikke er, slet ingen Forskjel er. Dog er det omvendt; naar det er Loven, som gjør Forskjel, saa er det just Loven, som gjør Alle lige for Loven.

Saaledes frigjør dette „skal" Kjerligheden i salig Uafhængighed; en saadan Kjerlighed staaer og falder ikke med sin Gjenstands Tilfældighed, den staaer og falder med Evighedens Lov — men saa falder den jo aldrig; en saadan Kjerlighed afhænger ikke af Dette eller Hiint, den afhænger kun af — det eneste

Frigjørende, altsaa er den evigt uafhængig. Med denne Uafhængighed kan ingen sammenlignes. Stundom priser Verden den stolte Uafhængighed, som formener ingen Trang at føle til at blive elsket, om den dog tillige mener „at behøve andre Mennesker — ikke for at elskes af dem, men for at elske dem, for dog at have Nogen at elske.“ O, hvor usand er ikke denne Uafhængighed! Den føler ingen Trang til at blive elsket, og dog behøver den Nogen at elske; den trænger altsaa til et andet Menneske — for at kunne tilfredsstille sin stolte Selvfølelse. Er dette ikke, som naar Forfængeligheden mener at kunne undvære Verden og dog trænger til Verden, det er, til at Verden bliver vidende om, at Forfængeligheden ikke trænger til Verden! Men den Kjerlighed, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, føler vistnok en Trang til at blive elsket, og denne Trang med dette „skal“ er derfor en evigt samstemmende Overeensstemmelse; men den kan undvære, hvis saa skal være, medens den dog vedbliver at elske: er dette ikke Uafhængighed? Denne Uafhængighed er kun afhængig af Kjerligheden selv ved Evighedens „skal“, den er ikke afhængig af noget Andet, og derfor heller ikke afhængig af Kjerlighedens Gjenstand, saa snart denne viser sig at være et Andet. Dog betyder dette ikke, at den uafhængige Kjerlighed saa ophørte, forvandlede sig til stolt Selvtilfredshed; dette er Afhængighed. Nei, Kjerligheden bliver, det er Uafhængighed. Uforandrethed er den sande Uafhængighed; enhver Forandring, det være Svaghedens Besvimen eller Stolthedens Kneisen, den sukkende eller den selvtilfredse, er Afhængighed. Dersom En, naar den Anden siger „jeg kan ikke elske Dig længere“ stolt svarer „da kan jeg ogsaa lade være at elske Dig“: er dette Uafhængighed? Ak, det er jo Afhængighed, thi det, om han skal vedblive at elske eller ikke afhænger af, om den Anden vil elske. Men Den, som svarer „da skal jeg dog vedblive at elske Dig,“ hans Kjerlighed er evig frigjort i salig Uafhængighed. Han siger det ikke stolt — afhængig af sin Stolthed, nei, han siger det ydmygt, ydmygende sig under Evighedens „skal“, netop derfor er han uafhængig.

Kun naar det er Pligt at elske, kun da er Kjerligheden evig lykkelig sikkret mod Fortvivlelse. Den umiddelbare Kjerlighed kan blive ulykkelig, kan komme til Fortvivlelse. Det kunde atter synes et Udtryk for denne Kjerligheds Styrke, at den har Fortvivlelsens Kraft, men dette er dog kun Tilsyneladelse; thi Fortvivlelsens Kraft, hvor meget den end anprises, er dog Afmagt, dens Høieste er netop dens Undergang. Dog det, at den umiddelbare Kjerlighed kan komme til at fortvivle, viser, at den er fortvivlet, at den, selv naar den er lykkelig, elsker med Fortvivlelsens Kræfter — elsker et andet Menneske „høiere end sig selv, høiere end Gud". Om Fortvivlelse maa siges: kun Den kan fortvivle, der er fortvivlet. Naar den umiddelbare Kjerlighed fortvivler over Ulykken, da bliver det kun aabenbart, at den — var fortvivlet, at den i sin Lykke ogsaa havde været fortvivlet. Fortvivlelsen ligger i, med uendelig Lidenskab at forholde sig til et Enkelt; thi med uendelig Lidenskab kan man kun, hvis man ikke er fortvivlet, forholde sig til det Evige. Den umiddelbare Kjerlighed er saaledes fortvivlet; men naar den bliver lykkelig, som det hedder, skjules det for den, at den er fortvivlet, naar den bliver ulykkelig, bliver det aabenbart, at den — var fortvivlet. Den Kjerlighed derimod, som undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, kan aldrig fortvivle, netop fordi den ikke er fortvivlet. Fortvivlelse er nemlig ikke Noget, som kan hænde et Menneske, en Begivenhed ligesom Lykke og Ulykke. Fortvivlelse er et Misforhold i hans Væsens Inderste — saa langt, saa dybt kan ingen Skjebne eller Begivenhed gribe ind, den kan kun gjøre det aabenbart, at Misforholdet — var der. Derfor er der kun een Sikkerhed mod Fortvivlelse: at undergaae Evighedens Forandring ved Pligtens „skal"; Enhver, som ikke undergik denne Forandring, han er fortvivlet; Lykke og Medgang kan skjule over det, Ulykke og Modgang derimod, ikke som han mener gjøre ham fortvivlet, men gjøre det aabenbart, at han — var fortvivlet. Forsaavidt man taler anderledes, er det, fordi man paa en letfærdig Maade forvexler de høieste Begreber. Det, der nemlig gjør et Menneske for-

tvivlet, er ikke Ulykken, men er, at han mangler det Evige; Fortvivlelse er at mangle det Evige; Fortvivlelse er, ikke at have undergaaet Evighedens Forandring ved Pligtens „skal". Fortvivlelse er altsaa ikke Tabet af den Elskede, det er Ulykken, Smerten, Lidelsen; men Fortvivlelsen er Manglen af det Evige.

Hvorledes sikkres da Budets Kjerlighed mod Fortvivlelse? Ganske simpelt, ved Budet, ved dette „Du skal elske". Deri ligger nemlig først og fremmest, Du maa end ikke elske paa den Maade, at Tabet af den Elskede vilde gjøre det aabenbart, at Du var fortvivlet, det er, Du maa slet ikke elske fortvivlet. Er dermed det at elske forbudt? Ingenlunde, det var dog vel og en underlig Tale, at det Bud, der siger „Du skal elske", ved sin Befaling skulde forbyde at elske. Altsaa Budet forbyder kun at elske paa den Maade, som ikke er befalet; væsentligen er Budet ikke forbydende, men befalende, at Du skal elske. Altsaa Kjerligheds Budet sikkrer ikke mod Fortvivlelse ved Hjælp af matte, lunkne Trøstegrunde, at man ikke maa tage sig Noget for nær o. s. v. Er og vel en saadan kummerlig Kløgt, der „har ophørt at sørge", er den vel mindre Fortvivlelse end den Elskendes Fortvivlelse, er den ikke snarere en endnu værre Art Fortvivlelse! Nei, Kjerligheds Budet forbyder Fortvivlelsen — ved at befale at elske. Hvo skulde have dette Mod uden Evigheden; hvo er berettiget til at sige dette „skal" uden Evigheden, der netop i det Øieblik, da Kjerligheden vil fortvivle over sin Ulykke, befaler at elske; hvor kan denne Befaling have hjemme uden i Evigheden? Thi naar det i Timeligheden er gjort umuligt at besidde den Elskede, da siger Evigheden „Du skal elske", det er, da frelser Evigheden Kjerligheden fra Fortvivlelse netop ved at gjøre den evig. Lad det være Døden, der skiller de Tvende ad — naar da den Efterladte vil synke i Fortvivlelse: hvad skal saa hjælpe? Timelig Hjælp er en endnu sørgeligere Art Fortvivlelse; men saa hjælper Evigheden. Naar den siger „Du skal elske", saa siger den dermed „Din Kjerlighed har en evig Gyldighed"; men den siger det ikke trøstende, thi dette vilde ikke hjælpe, den siger det befalende, just fordi der er Fare paa.

færde. Og naar Evigheden siger „Du skal elske", saa bliver det jo dens Sag at indestaae for, at det lader sig gjøre. O, hvad er al anden Trøst mod Evighedens, hvad er al anden Sjelesorg mod Evighedens! Vilde den tale mildere og sige „trøst Dig", da skulde vel den Sørgende have Indvendinger tilrede; men — ja det er ikke fordi Evigheden stolt ingen Indvending vil taale — af Omsorg for den Sørgende befaler den „Du skal elske". Vidunderlige Trøstetale, vidunderlige Medlidenhed; thi menneskelig talt er det jo dog det Besynderligste, næsten som en Spot, at sige til den Fortvivlende, at han skal gjøre det, som var hans eneste Ønske, men hvis Umulighed bringer ham til Fortvivlelse. Behøves der noget andet Beviis for, at Kjerligheds-Budet er af guddommelig Oprindelse! Har Du forsøgt det, eller forsøg det, træd hen til en saadan Sørgende i det Øieblik, da Tabet af den Elskede vil overvælde ham, og see saa, hvad Du kan finde paa at sige; tilstaae det, Du vil trøste; det Eneste, Du ikke vil falde paa, er, at sige „Du skal elske". Og paa den anden Side, forsøg det, om det ikke i det første Øieblik, naar det siges, næsten forbittrer den Sørgende, fordi det synes det meest Upassende at sige ved denne Leilighed. O, men Du, som gjorde den alvorlige Erfaring, Du, som i det tunge Øieblik fandt Tomheden og Modbydeligheden i de menneskelige Trøstegrunde — men ingen Trøst; Du, som med Forfærdelse opdagede, at end ikke Evighedens Formaning kunde holde Dig fra at synke: Du lærte at elske dette „skal", som frelser fra Fortvivlelse! Hvad Du maaskee ofte i mindre Forhold havde sandet, at den sande Opbyggelse er, at der tales strengt, det lærte Du her i dybeste Forstand: at kun dette „skal" evig lykkeligt frelser fra Fortvivlelse. Evig lykkeligt — ja, thi kun Den er frelst fra Fortvivlelse, som er evig frelst fra Fortvivlelse. Den Kjerlighed, som undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, er ikke fritagen fra Ulykke, men den er frelst fra Fortvivlelse, i Lykke og Ulykke lige meget frelst fra Fortvivlelse.

See, Lidenskaben ophidser, jordisk Kløgt køler, men hverken denne Hede, ei heller denne Kulde, ei heller Blandingen af

denne Hede og denne Kulde er Evighedens rene Luft. Der er i denne Hede noget Hidsigt, og der er i denne Kulde noget Skarpt, og der er i Blandingen noget Ubestemt, eller en ubevidst Lumskhed som i Foraarets farlige Tid. Men dette „Du skal elske" tager alt det Usunde bort og bevarer det Sunde for Evigheden. Saaledes er det overalt, dette Evighedens „skal" er det Frelsende, det Luttrende, det Forædlende. Sid hos en dybt Sørgende; det kan et Øieblik lindre, hvis Du har denne Evne at kunne give Lidenskaben Fortvivlelsens Udtryk, som end ikke den Sørgende selv formaaer; men det er dog det Usande. Det kan et Øieblik kølende friste, hvis Du har Klogskab og Erfaring til at skaffe midlertidig Udsigt, hvor den Sørgende ingen seer; men det er dog det Usande. Derimod dette „Du skal sørge", det er baade det Sande og det Skjønne. Jeg skal ikke have Lov til at forhærde mig mod Livets Smerte, thi jeg skal sørge; men jeg skal heller ikke have Lov til at fortvivle, thi jeg skal sørge; og dog skal jeg heller ikke have Lov til at ophøre at sørge, thi jeg skal sørge. Saaledes ogsaa med Kjerlighed. Du skal ikke have Lov at forhærde Dig mod denne Følelse, thi Du skal elske; men Du skal heller ikke have Lov at elske fortvivlet, thi Du skal elske; og lige saa lidet skal Du have Lov at forqvakle denne Følelse i Dig, thi Du skal elske. Du skal bevare Kjerligheden, og Du skal bevare Dig selv, ved og i at bevare Dig selv bevare Kjerligheden. Der, hvor det blot Menneskelige vil storme frem, der holder Budet igjen; der, hvor det blot Menneskelige vil tabe Modet, der styrker Budet; der, hvor det blot Menneskelige vil blive træt og kløgtigt, der opflammer Budet og giver Viisdom. Budet fortærer og udbrænder det Usunde i Din Kjerlighed, men ved Budet skal Du igjen kunne opflamme den, naar den menneskelig talt vilde aflade. Der hvor Du mener sagtens selv at kunne raade, der tage Du Budet med paa Raad; der hvor Du fortvivlet vil raade Dig selv, der skal Du tage Budet med paa Raad; men der hvor Du ikke veed at raade, der skal saa Budet raade for, at Alt dog bliver godt.

II. B.

Du skal elske „Næsten“.

Det er nemlig den christelige Kjerlighed, der opdager og veed, at Næsten er til, og, hvilket da er det Samme, at Enhver er det. Dersom det ikke var Pligt at elske, saa var det Begreb Næsten heller ikke til; men kun naar man elsker Næsten, kun da er det Selviske i Forkjerligheden udryddet, og det Eviges Ligelighed bevaret.

Det er ofte, om end paa forskjellig Maade, i forskjellig Stemning, med forskjellig Lidenskab og Hensigt indvendt mod Christendommen, at den fortrænger Elskov og Venskab. Saa har man igjen villet forsvare Christendommen, og til den Ende beraabt sig paa dens Lære, at man skal elske Gud af sit ganske Hjerte og Næsten som sig selv. Naar Striden føres paa den Maade, er det temmelig ligegyldigt, enten man strides eller man bliver enige, forsaavidt en Fægten i Luften og en Overeenskomst i Luften er lige intetsigende. Hellere maa man see at gjøre Stridspunktet ret tydeligt, for saa i Forsvaret med al Rolighed at indrømme, at Christendommen har stødt Elskov og Venskab fra Thronen, Driftens og Tilbøielighedens Kjerlighed, Forkjerligheden, for da at sætte Aandens Kjerlighed istededen, den til Næsten, en Kjerlighed, der i Alvor og Sandhed er i Inder-

lighed ømmere end Elskov — i Foreningen, og mere trofast i Oprigtighed end det berømteste Venskab — i Sammenhold. Hellere maa man see, at gjøre det ret tydeligt, at Elskov og Venskabs Priis tilhører Hedenskabet, at „Digteren" egentlig tilhører Hedenskabet, da hans Opgave tilhører det — for saa med Overbevisningens visse Aand at give Christendommen hvad Christendommens er, Kjerligheden til Næsten, om hvilken Kjerlighed der end ikke findes Anelse i Hedenskabet. Hellere maa man see ret at skifte og dele, for, om muligt, at foranledige den Enkelte til at vælge, end at forvirre og sammenblande og derved forhindre den Enkelte fra at faae et bestemt Indtryk af hvilket der er hvilket. Og fremfor Alt hellere maa man lade være at forsvare Christendommen end bevidst eller ubevidst at ville hævde den Alt — ogsaa det Ikke-Christelige.

Enhver, der med Indsigt og i Alvor betænker denne Sag, vil let see, at Stridspunktet maa stilles saaledes: skal Elskov og Venskab være Kjerlighedens Høieste eller denne Kjerlighed være affat. Elskov og Venskab forholder sig til Lidenskab; men al Lidenskab, hvad enten den angriber eller den værger sig, kæmper kun paa een Maade: enten — eller: „enten er jeg til og er det Høieste, eller er jeg slet ikke til, enten Alt eller Intet." Det Fuskende og det Forvirrende (hvad der da er Hedenskabet og Digteren lige saa meget imod som det er Christendommen imod) fremkommer, naar Forsvaret løber ud paa, at Christendommen rigtignok lærer en høiere Kjerlighed, men tillige anpriser Elskov og Venskab. At tale saaledes forraader det Dobbelte: at den Talende hverken har Digterens Aand, ei heller Christendommens. Betræffende Aands-Forhold kan man — hvis man da vil undgaae at tale daarligen — ikke tale som en Kræmmer taler, der har en bedste Sort af Varen, men tillige en Mellemsort, hvilken han ogsaa meget godt tør anbefale som næstendeels lige saa god. Nei er det vist, at Christendommen lærer, at Kjerlighed til Gud og Næsten er den sande Kjerlighed, saa er det ogsaa vist, at den, som den har nedstødt al „Høihed, der opløfter sig mod Guds Kundskab, og taget al Tanke

fangen i Lydighed," at den saaledes ogsaa har nedstødt Elskov og Venskab. Var det ikke ogsaa underligt, hvis Christendommen var en saadan fuskende og forvirret Tale, som mangt et Forsvar for den, oftest værre end noget Angreb, vil gjøre den til, var det ikke underligt, at der da i det hele ny Testamente ikke findes et eneste Ord om Elskov i den Forstand, i hvilken Digteren besynger den og Hedenskabet forgudede den; var det ikke underligt, at der i det hele ny Testamente ikke findes eet eneste Ord om Venskab i den Forstand, i hvilken Digteren besynger det og Hedenskabet dyrkede det? Eller lad Digteren, som forstaaer sig selv i at være Digter, gjennemgaae hvad det ny Testamente lærer om Elskov, og han skal være bragt til Fortvivlelse, fordi han ikke skal finde eet eneste Ord, som kunde begeistre ham — og fandt nogen saa kaldet Digter alligevel et Ord, han brugte, da er dette en løgnagtig Brug, en Brøde, fordi han istedenfor at agte Christendommen, stjæler et kosteligt Ord og forvender det i Brugen. Lad Digteren søge i det ny Testamente for at finde Ord om Venskab, der kunne behage ham, og han skal indtil Fortvivlelse søge forgjeves. Men lad en Christen, som vil elske Næsten, søge, sandeligen han skal ikke søge forgjeves, han skal finde det ene Ord stærkere og myndigere end det andet, tjenligt til i ham at opflamme denne Kjerlighed og til at bevare ham i denne Kjerlighed.

Digteren skal søge forgjeves. Men er Digteren da ingen Christen? Dette have vi jo ikke sagt, sige det heller ikke, men sige kun, at forsaavidt han er Digter er han ikke Christen. Dog maa der gjøres en Forskjel, thi der er jo ogsaa gudelige Digtere. Men disse besynge ikke Elskov og Venskab; deres Sange ere til Guds Priis, om Tro og Haab og Kjerlighed. Disse Digtere besynge ei heller Kjerlighed i den Forstand som Digteren besynger Elskov, thi Kjerlighed til Næsten vil ikke besynges, den vil fuldkommes. Selv om der ikke var Andet, som forhindrede Digteren fra at besynge Kjerlighed til Næsten, dette er allerede nok, at der ved hvert Ord i de hellige Bøger med usynlig Skrift staaer et for ham forstyrrende Mærke, thi der staaer: gak hen og gjør

derefter — lyder dette vel som en Digter-Opfordring, der opfordrer ham til at synge? — Altsaa med den gudelige Digter er det en egen Sag, men om den verdslige Digter gjælder det, at han, forsaavidt han er Digter, ikke er Christen. Og dog er det jo den verdslige Digter, paa hvilken vi tænke, naar vi saadan i Almindelighed sige Digteren. At Digteren lever i Christendommen forandrer ikke Sagen. Om han er Christen, tilkommer ikke os at afgjøre, men forsaavidt han er Digteren, er han ikke Christen. Det kunde rigtignok synes, at da Christenheden nu saa længe har bestaaet, maa den vel have gjennemtrængt alle Forhold og — os Alle. Men dette er et Sandsebedrag. Og fordi Christendommen har bestaaet saa længe, dermed er jo dog vel ikke sagt, at det er os, der har levet saa længe eller saa længe været Christne. Netop Digterens Tilværelse i Christenheden og den Plads, der indrømmes ham, (thi Raahed og Misundelses Anfald paa ham er dog vel ingen christelig Indvending eller Betænkelighed mod hans Tilværelse), er en alvorlig Paamindelse om, hvor meget der er forud optaget, og om hvor let vi fristes til at indbilde os at være langt forud for os selv. Ak, thi medens det Christeliges Forkyndelse stundom høres sparsomt, saa lytte Alle til Digteren, beundre ham, lære af ham, fortrylles ved ham; ak, medens man hurtigt glemmer, hvad Præsten har sagt, hvor nøiagtigt og hvor længe husker man ikke hvad Digteren har sagt, især hvad han har sagt ved Hjælp af Skuespilleren! Meningen heraf kan jo ikke være, at man skulde, maaskee med Vold, see at faae Digteren bort; thi derved vilde kun vindes et nyt Sandsebedrag. Hvad hjalp det vel, om der ingen Digter var, naar der dog var i Christenheden saa Mange, der hvilede i den Forstaaelse af Tilværelsen, som Digteren raader over, saa Mange, der længtes efter Digteren! Det forlanges jo heller ikke af den Christne, at han, i blind og uviis Iver, skulde bringe det saa vidt, at han ikke mere kunde taale at læse en Digter — saa lidet som det fordres af den Christne, at han ikke maa spise med Andre sædvanlig Føde, eller at han skal boe affides fra andre Mennesker i Særskiltheden Indelukke. Nei, men den Christne maa for-

staae Alt anderledes end den Ikke-Christne, maa forstaae sig selv i at han veed at gjøre Forskjel. Hvert Øieblik udelukkende at skulle leve i de høieste christelige Forestillinger vilde et Menneske ikke være istand til, ligesaa lidet som ikke at leve af anden Spise end den ved Herrens Bord. Lad derfor kun Digteren være til, lad den enkelte Digter være beundret som han fortjener, hvis han virkeligt er det, men lad ogsaa den Enkelte i Christenheden forsøge sin christelige Overbevisning ved Hjælp af denne Prøve: hvorledes han forholder sig til Digteren, hvad ham tykkes om Digteren, hvorledes han læser ham, hvorledes han beundrer ham. See, om saadanne Sager tales der næsten aldrig i disse Tider, ak, Mangen skal maaskee denne Overveielse synes hverken at være christelig eller alvorlig nok, just fordi den taler om saadanne Gjenstande, der dog, vel at mærke, beskæftige Menneskene saa meget de sex Dage af Ugen, endog paa den syvende Dag vel i flere Timer end det Gudelige. Imidlertid fortrøste vi os — baade fordi vi ere vel underviste og oplærte i Christendom fra Barn af, og ogsaa i den modnere Alder have indviet vore Dages Tid og vore bedste Kræfter til denne Tjeneste, om vi end altid gjentage, at vor Tale er „uden Myndighed" — vi fortrøste os til at vide Besked om, hvorledes der skal, og især hvad der skal tales om i disse Tider. Vi ere jo Alle døbte og underviste i Christendommen, der kan altsaa ikke være Tale om at udbrede Christendommen; langtfra os være det paa den anden Side at dømme Nogen, der siger sig at være en Christen, at han ikke er det, der kan altsaa ikke være Tale om, at bekjende Christum i Modsætning til Ikke-Christne. Derimod er det vel gavnligt og fornødent, at den Enkelte omhyggeligt og selvbevidst agter paa sig selv, og om muligt hjælper Andre (saaledes da som det ene Menneske kan hjælpe det andet, thi Gud er den sande Hjælper) til i dybere og dybere Forstand at blive Christne. Det Ord „Christenhed" som almindelig Benævnelse for et heelt Folk er en Overskrift, som let siger for meget, og derfor igjen let foranlediger den Enkelte til at troe for meget om sig. Det er jo Skik, idetmindste andre Steder, at der ved Landeveiene

staae Mærker, som angive, hvorhen denne Vei fører. Maaskee i samme Øieblik som man tiltræder Reisen, seer man allerede da paa et saadant Mærke, at denne Vei fører til hiint fjerne Sted, der er Reisens Bestemmelse: har man derfor naaet Stedet? Saaledes er det ogsaa med dette Veimærke, Christenheden. Det angiver Retningen, men er man derfor ved Maalet, eller er man derfor altid blot — paa Veien? Eller er det at gaae frem ad Veien, at man engang om Ugen i een Time ligesom gaaer ad den Vei, medens man de sex Dage lever i ganske andre Forestillinger, og medens man intet Forsøg gjør paa, at forstaae sig selv i, hvorledes dette kan hænge sammen? Og er dette vel saa alvorligt: at fortie Sagens og Forholdenes sande Sammenhæng, for saa yderst alvorligt at tale om det Alvorligste, som dog vel skulde tages med ud i den Forvirring, hvis Forhold til dette Alvorlige man — af lutter Alvor ikke oplyser? Hvo har saa den vanskeligste Opgave: Læreren, der foredrager det Alvorlige som i et Luftsyns Fjernhed fra det Daglige, eller Lærlingen, der skulde gjøre Anvendelsen af det? Er det blot et Bedrag: at fortie det Alvorlige, er det ikke ogsaa et lige saa farligt Bedrag: at sige det — men under Omstændigheder, og fremstille det — men i en Belysning, der er aldeles forskjellig fra Virkelighedens daglige Liv? Dersom det dog er saa, at hele det verdslige Liv, dets Pragt, dets Adspredelser, dets Tryllerie paa saa mange Maader kan fængsle og besnære et Menneske, hvilket er saa det Alvorlige: enten af — lutter Alvor at fortie det Verdslige i Kirken, eller alvorligt at tale om det der, for, om muligt, at befæste Menneskene mod det Verdsliges Farer? Skulde det virkeligen være umuligt paa en høitidelig og i Sandhed alvorlig Maade at tale om det Verdslige? Og hvis det var umuligt, følger saa deraf, at det i det gudelige Foredrag skal forties? Ak, nei deraf vilde kun følge, at det i det gudelige Foredrag paa det Høitideligste skulde forbydes.

Altsaa paa Digteren ville vi prøve den christelige Overbevisning. Hvad lærer nu Digteren om Elskov og Venskab? Her er ikke Spørgsmaal om denne eller hiin bestemte Digter,

men kun om Digteren, det er, kun om ham, forsaavidt han er sig selv og sin Opgave tro som Digter. Dersom saaledes en saakaldet Digter har tabt Troen paa den digteriske Gyldighed af Elskov og Venskab, paa dennes Opfattelse, og faaet sat noget Andet isteden, saa er han ikke Digter, og maaskee er det Andet, han sætter isteden, heller ikke det Christelige, men det Hele Fuskerie. Elskov er begrundet paa en Drift, som, forklaret til Tilbøielighed, har sit høieste, sit ubetingede, sit, digterisk ubetinget, eneste Udtryk i, at der kun er en eneste Elsket i den hele Verden, og at denne Elskovens eneste Gang er Elskov, er Alt, den anden Gang Intet — ellers siger man jo ordsprogligt, at een Gang er ingen Gang, her derimod er een Gang ubetinget Alt, den anden Gang ubetinget Alts Undergang. Dette er Poesie, og Eftertrykket ligger ubetinget paa Lidenskabelighedens Høieste: at være eller ikke at være. At elske anden Gang er ikke, ogsaa at elske, men er Poesien en Afskyelighed. Vil en saakaldet Digter indbilde os, at Elskov kan gjentages i det samme Menneske, vil en saakaldet Digter sysle med kløgtige Taabeligheder, som formeentligen skulle udtømme Lidenskabens Gaadefuldhed i Klogskabens „hvorfor": da er han ikke Digter. Det, han sætter isteden for det Digteriske, er ei heller det Christelige. Den christelige Kjerlighed lærer at elske alle Mennesker, ubetinget alle. Ligesaa ubetinget og stærkt som Elskov strammer i Retning af, at der kun er een eneste Elsket, lige saa ubetinget og stærkt strammer den christelige Kjerlighed i modsat Retning. Vil man i Forhold til den christelige Kjerlighed gjøre Undtagelse med et eneste Menneske, som man ikke vil elske, saa er en saadan Kjerlighed ikke „ogsaa christelig Kjerlighed", men den er ubetinget ikke christelig Kjerlighed. Og dog er dette saa omtrent Forvirringen i den saakaldte Christenhed: Digterne have sluppet Elskovens Lidenskab, de give efter, de slappe Lidenskabens Strammen, de slaae af (ved at lægge paa) og mene, at et Menneske, i Elskovens Forstand, kan elske flere Gange, saa at der altsaa bliver flere Elskede; den christelige Kjerlighed giver efter, slapper Evighedens Strammen, slaaer af og mener, at naar der dog elskes

en heel Deel, saa er det christelig Kjerlighed. Saaledes er baade det Digteriske og det Christelige blevet forvirret, og Det, som er traadt isteden, er hverken det Digteriske eller det Christelige. Lidenskab har altid denne ubetingede Eiendommelighed, at den udelukker det Tredie, det vil sige det Tredie er Forvirringen. At elske uden Lidenskab er en Umulighed; men Forskjellen mellem Elskov og christelig Kjerlighed er derfor ogsaa Lidenskabens eneste mulige evige Forskjel. En anden Forskjel mellem Elskov og christelig Kjerlighed lader sig ikke tænke. Dersom derfor et Menneske vil mene, paa eengang at kunne forstaae sit Liv ved Hjælp af Digteren og ved Hjælp af Christendommens Forklaring, vil mene at kunne forstaae disse tvende Forklaringer sammen — og da saaledes, at der blev Mening i hans Liv: saa er han i en Vildfarelse. Digteren og Christendommen forklare lige det Modsatte; Digteren forguder Tilbøieligheden og har derfor, da han bestandigt kun tænker paa Elskov, fuld Ret i at sige, at det at befale Kjerlighed er den største Taabelighed og den urimeligste Tale; Christendommen, som bestandigt kun tænker paa den christelige Kjerlighed, har dog vel ogsaa fuld Ret, naar den støder Tilbøieligheden fra Thronen og sætter dette „skal" isteden.

Digteren og Christendommen forklare lige det Modsatte, eller nøiagtigere udtrykt, Digteren forklarer egentligen Intet, thi han forklarer Elskov og Venskab — i Gaader, han forklarer Elskov og Venskab som Gaader, men Christendommen forklarer Kjerligheden evigt. Deraf seer man igjen, at det er en Umulighed paa eengang at leve efter begge Forklaringer, thi den størst mulige Modsætning mellem tvende Forklaringer er dog vel den, at den ene ingen Forklaring er og den anden er Forklaringen. Elskov og Venskab, som Digteren forstaaer det, indeholder derfor heller ingen sædelig Opgave. Elskov og Venskab er Lykke; det er en Lykke, digterisk forstaaet, (og visseligen, Digteren forstaaer sig ypperligt paa Lykke) den høieste Lykke at blive forelsket, at finde denne eneste Elskede; det er en Lykke, den næsten ligesaa store Lykke, at finde denne eneste Ven. Opgaven kan

da i det Høieste blive, ret at være taknemlig for sin Lykke. Derimod kan det aldrig blive Opgaven, at *skulle* finde den Elskede eller finde denne Ven; dette lader sig ikke gjøre, hvad Digteren igjen ypperligt forstaaer. Opgaven er altsaa afhængig af, om Lykken vil give En Opgaven; men dette er jo netop Udtrykket for, at der, sædeligt forstaaet, ingen Opgave er. Naar man derimod *skal* elske Næsten, saa er Opgaven, den sædelige Opgave, der igjen er alle Opgavernes Oprindelse. Netop fordi det Christelige er det sande Sædelige, veed det at forkorte Overveielserne og bortskære de vidtløftige Indledninger, at fjerne al midlertidig Venten og fritage for al Tidsspilde; det Christelige er strax ved Opgaven, fordi det har den med sig. Der føres jo i Verden stor Strid om, hvad der skal kaldes det Høieste. Men hvad der nu end kaldes saa, hvilket dette Forskjellige er: det er utroligt, saa mange Vidtløftigheder der ere forbundne med at gribe det. Christendommen lærer derimod et Menneske strax den korteste Vei til at finde det Høieste: luk Din Dør og beed til Gud — thi Gud er dog vel det Høieste. Og naar et Menneske skal gaae ud i Verden, ja da kan han maaskee gaae længe — og gaae forgjeves, vandre Verden rundt — og forgjeves, for at søge den Elskede eller Vennen. Men Christendommen forskylder aldrig at lade et Menneske gaae, end ikke eet eneste Skridt, forgjeves; thi den Dør, Du lukkede for at bede til Gud, naar Du lukker den op og gaaer ud, saa er det første Menneske, Du møder, Næsten, som Du *skal* elske. Forunderligt! Nysgjerrigt og overtroisk søger en Pige maaskee at faae sin tilkommende Skjebne at vide, at faae sin Tilkommende at see; og bedragersk Kløgt indbilder hende, at naar hun har gjort det og Det og Det, saa skal hun kjende ham paa, at han er den Første, hun faaer at see den og den Dag. Mon det ogsaa skulde være saa vanskeligt at faae Næsten at see — dersom man da ikke forhindrer sig selv i at see ham, thi Christendommen har gjort det evigt umuligt at tage feil af ham; der er i hele Verden ikke eet eneste Menneske, som er saa sikkert og saa let at kjende som Næsten. Du kan aldrig forvexle ham med nogen Anden, thi

Næsten er jo alle Mennesker. Forvexler Du et andet Menneske med Næsten, da ligger Feiltagelsen ikke paa sidste Sted, thi det andet Menneske er jo ogsaa Næsten, Feiltagelsen ligger i Dig, at Du ikke vil forstaae, hvo Næsten er. Frelser Du i Mørke et Menneskes Liv, formenende, at det er Din Ven — men det var Din Næste, saa er dette ingen Feiltagelse; ak, det er jo derimod just en Feiltagelse, om Du kun vil frelse Din Ven. Betlager Din Ven sig over, at Du, som han mener det, ved en Feiltagelse gjør for Næsten, hvad han meente Du kun vilde gjøre for ham, ak, da vær Du rolig, det er Din Ven, der tager feil.

Stridspunktet mellem Digteren og Christendommen lader sig da ganske nøiagtigt bestemme saaledes: Elskov og Venskab er Forkjerlighed og Forkjerligheds Lidenskab; den christelige Kjerlighed er Selvfornegtelsens Kjerlighed, derfor borger dette „skal". At afmatte disse Lidenskaber er Forvirringen. Men Forkjerlighedens lidenskabelige Grændseløseste i at udelukke er, kun at elske een Eneste; Selvfornegtelsens Grændseløseste i at hengive sig er, ikke at udelukke een Eneste.

Man har til andre Tider, hvor man dog gjorde Alvor af at forstaae det Christelige ind i Livet, meent, at Christendommen havde Noget mod Elskov, fordi den er begrundet paa en Drift, man meente, at Christendommen, der, som Aand, har sat Splid mellem Kjød og Aand, hadede Elskov som Sandselighed. Men dette var en Misforstaaelse, en Aandighedens Overspændthed. Det lader sig desuden ogsaa let vise, at Christendommen er meget langtfra ufornuftigt at ville ophidse det Sandselige mod et Menneske selv ved at lære ham Overspændthed; siger ikke Paulus, at det er bedre at gifte sig end at lide Brynde! Nei, netop fordi Christendommen i Sandhed er Aand, derfor forstaaer den ved det Sandselige noget Andet, end hvad man ligefrem kalder det Sandselige, og saa lidet som den har villet forbyde Menneskene at spise og drikke, lige saa lidet har den taget Forargelse af en Drift, Mennesket jo ikke har givet sig selv. Ved det Sandselige, det Kjødelige forstaaer Christendommen det Selviske; der lader sig heller ingen Strid tænke

mellem Aand og Kjød, med mindre der er en oprørsk Aand paa Kjødets Side, med hvilken saa Aanden strider; der lader sig jo saaledes ingen Strid tænke mellem Aand og en Steen, eller mellem Aand og et Træ. Altsaa det Selvkjerlige er det Sandselige. Just derfor er det, at Christendommen har Mistanke til Elskov og Venskab, fordi Forkjerlighed i Lidenskab eller lidenskabelig Forkjerlighed egentligen er en anden Form af Selvkjerlighed. See, dette har atter Hedenskabet aldrig drømt om. Fordi Hedenskabet aldrig har anet Selvfornegtelsens Kjerlighed til Næsten, som man „skal" elske, derfor deelte det saaledes: Selvkjerlighed er afskyelig, da den er Selvkjerlighed; men Elskov og Venskab, der er lidenskabelig Forkjerlighed, er Kjerlighed. Men Christendommen, der har gjort det aabenbaret hvad Kjerlighed er, deler anderledes: Selvkjerlighed og lidenskabelig Forkjerlighed blive væsentligen Eet; men Kjerlighed til Næsten, det er Kjerlighed. At elske den Elskede, siger Christendommen, er det at elske, og tilføier „gjøre ikke ogsaa Hedningerne det Samme?" At elske Vennen er det at elske, siger Christendommen, „gjøre ikke ogsaa Hedningerne det Samme?" Dersom derfor Nogen vilde mene, at Forskjellen mellem Hedenskab og Christendom er, at den Elskede og Vennen i Christendommen elskes ganske anderledes trofast og ømt end i Hedenskabet, da er dette en Misforstaaelse. Viser ikke ogsaa Hedenskabet Exempler paa Elskov og Venskab saa fuldkomne, at Digteren lærende seer tilbage til dem? Men Næsten elskede Ingen i Hedenskabet, Ingen anede, at han var til. Hvad Hedenskabet da, i Modsætning til Selvkjerlighed, kaldte Kjerlighed, var Forkjerlighed. Men er lidenskabelig Forkjerlighed væsentligen en anden Form af Selvkjerlighed, saa seer man atter her det Sande i de ærværdige Fædres Udsagn: „at Hedenskabets Dyder ere glimrende Laster".

At lidenskabelig Forkjerlighed er en anden Form for Selvkjerlighed skal nu vises, samt at derimod Selvfornegtelsens Kjerlighed elsker Næsten, som man *skal* elske. Lige saa selvisk som Selvkjerligheden slutter sig om dette eneste „Selv", hvorved

den er Selvkjerlighed, lige saa selvisk slutter Elskovens lidenskabelige Forkjerlighed sig om denne eneste Elskede, og Venskabets lidenskabelige Forkjerlighed sig om denne eneste Ven. Den Elskede og Vennen kaldes derfor, mærkeligt og dybsindigt nok, det andet Selv, det andet Jeg — thi Næsten er det andet Du eller ganske nøiagtigt Ligelighedens Trediemand. Det andet Selv, det andet Jeg. Men hvori ligger Selvkjerlighed? Den ligger i Jeget, i Selvet. Skulde saa ikke ogsaa Selvkjerligheden stikke i at elske det andet Jeg, det andet Selv? Sandeligen, man behøver ikke at være nogen stor Menneskekjender for ved Hjælp af dette Spoer at gjøre for Andre betænkelige og for En selv ydmygende Opdagelser betræffende Elskov og Venskab. Den Ild, der er i Selvkjerligheden, er Selvantændelse, Jeget antænder sig ved sig selv; men i Elskov og Venskab, digterisk forstaaet, er der ogsaa Selvantændelse. Sandt nok, man siger, at det kun er stundom og da sygeligt, at Iversygen viser sig; men deraf følger ikke, at den ikke i Grunden altid er i Elskov og Venskab. Prøv det, anbring mellem den Elskende og den Elskede som Mellembestemmelse Næsten, man skal elske; anbring mellem Ven og Ven som Mellembestemmelse Næsten, man skal elske: og Du skal øieblikkeligt see Iversygen. Men dog er Næsten jo netop Selvfornegtelsens Mellembestemmelse, der træder mellem den Selvkjerliges Jeg og Jeg, men ogsaa mellem Elskovens og Venskabets Jeg og det andet Jeg. At det er Selvkjerlighed, naar en Troløs vil være den Elskede qvit, vil lade Vennen i Stikken, det saae Hedenskabet ogsaa, det seer Digteren. Men at den Hengivenhed, med hvilken den Elskende giver sig hen til denne Eneste, ja holder ham fast, at det er Selvkjerlighed, det seer blot Christendommen. Hvor kan dog ogsaa Hengivenhed og grændseløs Hengivelse være Selvkjerlighed? Jo, naar den er Hengivenhed til det andet Jeg, det andet Selv. — Lad en Digter beskrive, hvorledes Elskov skal være i et Menneske, for at han skal kalde det Elskov; han vil nævne Meget, som vi her ikke dvæle ved, men da vil han tilføie: „og saa maa der være Beundring, den Elskende maa beundre

den Elskede." Næsten derimod er aldrig bleven fremstillet som en Gjenstand for Beundring, Christendommen har aldrig lært, at man skal beundre Næsten — man skal elske ham. Altsaa der skal være Beundring i Elskovens Forhold, og jo stærkere jo heftigere Beundringen er, jo bedre, siger Digteren. Nu, at beundre et andet Menneske er vistnok ikke Selvkjerlighed; men, at være elsket af den eneste Beundrede, skulde dette Forhold ikke paa en selvisk Maade vende tilbage i det Jeg, der elsker — sit andet Jeg? Og saaledes ogsaa med Venskab. At beundre et andet Menneske er vistnok ikke Selvkjerlighed, men at være denne eneste Beundredes eneste Ven, skulde dette Forhold ikke paa en betænkelig Maade vende tilbage i det Jeg, hvorfra vi gik ud? Er dette ikke ligefrem Selvkjerlighedens Fare, at have een eneste Gjenstand for sin Beundring, naar saa denne eneste Beundrede igjen gjør En til eneste Gjenstand for sin Elskov eller sit Venskab?

At elske Næsten derimod er Selvfornegtelsens Kjerlighed, og Selvfornegtelsen jager just al Forkjerlighed ud ligesom den jager al Selvkjerlighed ud — ellers gjorde jo ogsaa Selvfornegtelsen Forskjel og nærede Forkjerlighed for Forkjerligheden. Havde end lidenskabelig Forkjerlighed intet andet Selvisk ved sig, den har dog dette, at der i den er bevidst eller ubevidst Selvraadighed, ubevidst forsaavidt den er i Naturbestemmelsens Magt, bevidst forsaavidt den grændseløst hengiver sig i og samtykker denne Magt. Hvor skjult, hvor ubevidst end Selvraadigheden er i den lidenskabelige Hengivelse til sin „eneste Gjenstand", det Vilkaarlige er der alligevel. Den eneste Gjenstand blev jo ikke funden ved Lydighed under den kongelige Lov „Du skal elske", men ved at vælge, ja ved ubetinget at udvælge een eneste Enkelt — thi den christelige Kjerlighed har ogsaa kun een eneste Gjenstand, Næsten, men Næsten er tillige saa langt som det er muligt fra kun at være eet eneste Menneske, uendeligt langt derfra, thi Næsten er alle Mennesker. Naar den Elskende eller Vennen, hvad der er Digteren en Vellyst at høre, ikkun kan elske dette eneste Menneske i hele Verden, saa er der i denne

uhyre Hengivenhed en uhyre Selvraadighed, og den Elskende forholder sig i denne fremstormende, grændseløse Hengivenhed egentligen til sig selv i Selvkjerlighed. Dette Selvkjerlige, Selvraadige vil Selvfornegtelsen udrydde ved Evighedens „Du skal." Og Selvfornegtelsen, der dømmende trænger ind for at prøve Selvkjerligheden, er just ogsaa saaledes tveægget, at den ligeligt skærer til begge Sider; den veed meget godt, at der er en Selvkjerlighed, som man maa kalde den troløse Selvkjerlighed, men den veed ogsaa aldeles lige saa godt, at der er en Selvkjerlighed, som maa kaldes den hengivne Selvkjerlighed. Selvfornegtelsens Opgave er derfor i sig dobbelt, forholdende sig til Forskjellen mellem disse tvende Forskjelligheder. I Forhold til den troløse Selvkjerlighed, der vil unddrage sig, er Opgaven: hengiv Dig; i Forhold til den hengivne Selvkjerlighed er Opgaven: opgiv denne Hengivenhed. Og hvad der behager Digteren ubeskriveligt, at den Elskende siger: „jeg kan ikke elske nogen Anden, jeg kan ikke lade være at elske, ikke opgive denne Kjerlighed, det bliver min Død, jeg døer af Kjerlighed", det behager slet ikke Selvfornegtelsen, og den taaler ingenlunde, at en saadan Hengivenhed æres med Kjerlighedens Navn, da den er Selvkjerlighed. Selvfornegtelsen holder saaledes først Dom, og da sætter den Opgaven: elsk Næsten, ham skal Du elske.

Overalt hvor det Christelige er, er ogsaa Selvfornegtelse, der er Christendommens væsentlige Form. For at forholde sig til det Christelige maa man først og fremmest blive ædru; men Selvfornegtelse er just den Forvandling, ved hvilken et Menneske i Evighedens Forstand bliver ædru. Overalt derimod, hvor det Christelige ikke er, er Selvfølelsens Beruselhed det Høieste, og denne Beruselheds Høieste det Beundrede. Men Elskov og Venskab er netop Selvfølelsens Høieste, er Jeget beruset i det andet Jeg. Jo fastere de tvende Jeger slutte sig sammen til at blive eet Jeg, jo mere slutter dette forenede Selv sig selvisk ud fra alle Andre. I Elskov og Venskabs Høieste blive de Tvende virkeligen eet Selv, eet Jeg. Dette er kun forklarligt, fordi der i Forkjerlighed er indeholdt Naturbestemmelse (Drift—

Tilbøielighed) og Selvkjerlighed, der selvisk kan forene Tvende i et nyt selvisk Selv. Aandens Kjerlighed derimod borttager af mit Selv al Naturbestemmelse og al Selvkjerlighed, derfor kan Kjerlighed til Næsten ikke gjøre mig til Eet med Næsten i et forenet Selv. Kjerlighed til Næsten er Kjerlighed mellem tvende evigt hver for sig som Aand bestemte Væsener; Kjerlighed til Næsten er Aandens Kjerlighed, men to Aander kunne aldrig blive til eet Selv i selvisk Forstand. I Elskov og Venskab elske de Tvende hinanden i Kraft af Forskjelligheden eller i Kraft af den Lighed, der grunder i Forskjellighed (som naar tvende Venner elske hinanden paa Grund af Ligheden i Sæder, Charakteer, Syssel, Dannelse o. s. v., altsaa paa Grund af den Lighed, ved hvilken de ere forskjellige fra andre Mennesker, eller i hvilken de ligne hinanden som forskjellige fra andre Mennesker), derfor kan de Tvende i selvisk Forstand blive til eet Selv; Ingen af dem er endnu sig selv Aandens Bestemmelse af „Selv", Ingen af dem har endnu lært christeligt at elske sig selv. I Elskov er Jeg'et sandselig-sjelelig-aandelig bestemmet, den Elskede en sandselig-sjelelig-aandelig Bestemmelse; i Venskab er Jeg'et sjelelig-aandelig bestemmet, Vennen en sjelelig-aandelig Bestemmelse; kun i Kjerlighed til Næsten er det Selv, som elsker, reent aandeligt bestemmet som Aand, og Næsten en reen aandelig Bestemmelse. Det gjælder derfor ingenlunde om Elskov og Venskab, hvad der blev sagt i Begyndelsen af denne Tale, at der behøves blot eet Menneske, der erkjendes for Næsten, for at helbrede Mennesket fra Selvkjerlighed, hvis han i dette Menneske elsker Næsten; thi i den Elskede og Vennen elskes jo ikke Næsten, men det andet Jeg, eller det første Jeg endnu engang, endnu høiere. Det er ofte, som om Mennesket, skjøndt Selvkjerlighed er det Fordømmelige, dog ikke har Kraft til at være ene om Selvkjerlighed, saa denne først ret viser sig, naar det andet Jeg er fundet, og de tvende Jeg'er i dette Sammenhold finde Kraft til Selvkjerlighedens Selvfølelse. Vilde Nogen mene, at et Menneske, ved at blive forelsket eller ved at have fundet en Ven, havde lært den christelige Kjerlighed, da er han

i en stor Vildfarelse. Nei, dersom En er forelsket og saaledes, at Digteren vilde udsige om ham „han er virkelig forelsket", ja, da kan Kjerligheds-Budet forandres lidt, naar der tales til ham, og dog sige det Samme. Kjerlighedsbudet kan til ham sige: elsk Din Næste, som Du elsker den Elskede. Og dog, elsker han da ikke den Elskede „som sig selv", hvad Budet, der taler om Næsten, befaler? Visseligen gjør han det, men den Elskede han elsker „som sig selv" er ikke Næsten, den Elskede er det andet Jeg. Enten vi tale om det første Jeg eller om det andet Jeg, dermed ere vi ikke komne Næsten et Skridt nærmere; thi Næsten er det første Du. Den i strengeste Forstand Selvkjerlige elsker i Grunden ogsaa det andet Jeg, thi det andet Jeg er ham selv. Og dog er dette vel Selvkjerlighed. Men i samme Forstand er det Selvkjerlighed at elske det andet Jeg, som er den Elskede eller Vennen. Og som Selvkjerlighed i strengeste Forstand er bleven betegnet som Selvforgudelse, saaledes er Elskov og Venskab (som Digteren forstaaer det, og med hans Forstaaelse staaer og falder denne Kjerlighed) Afgudsdyrkelse. Thi i sidste Grund er Kjerlighed til Gud det Afgjørende, fra den stammer Kjerlighed til Næsten, men dette anede Hedenskabet ikke. Man udelod Gud, man gjorde Elskov og Venskab til Kjerlighed, og afskyede Selvkjerlighed. Men det christelige Kjerligheds-Bud befaler at elske Gud høiere end Alt, og saa at elske Næsten. I Elskov og Venskab er Forkjerligheden Mellembestemmelse, i Kjerlighed til Næsten er Gud Mellembestemmelsen, elsk Gud høiere end Alt, saa elsker Du ogsaa Næsten og i Næsten ethvert Menneske; kun ved at elske Gud høiere end Alt kan man i det andet Menneske elske Næsten. Det andet Menneske, dette er Næsten, der er det andet Menneske i den Forstand, at det andet Menneske er ethvert andet Menneske. Saaledes forstaaet havde altsaa Talen Ret, naar den i Begyndelsen sagde, at hvis et Menneske i eet eneste andet Menneske elsker Næsten, saa elsker han alle Mennesker.

Kjerlighed til Næsten er derfor den evige Ligelighed i at elske, men den evige Ligelighed er Forkjerlighedens

Modsatte. Dette behøver ikke nogen vidtløftig Udvikling. Lighed er jo just, ikke at gjøre Forskjel, og evig Ligelighed er, ubetinget ikke at gjøre den mindste Forskjel, grændseløst ikke at gjøre den mindste Forskjel; Forkjerlighed derimod, at gjøre Forskjel, lidenskabelig Forkjerlighed, grændseløst at gjøre Forskjel.

Men har saa Christendommen ikke, idet den ved sit „Du skal elske" stødte Elskov og Venskab fra Thronen, sat noget langt Høiere isteden? Noget langt Høiere — dog lad os tale med Forsigtighed, med Rettroenhedens Forsigtighed. Man har forvirret Christendommen paa mange Maader, men deriblandt ogsaa saaledes, at man, ved at kalde den det Høieste, det Dybeste, gav det Udseende af, at det reent Menneskelige forholdt sig til det Christelige som det Høie eller det Høiere til det Høieste og det Allerhøieste. Ak, men dette er en bedragersk Tale, der usandt og usømmeligt lader Christendommen geskæftigt ville indynde sig hos den menneskelige Videbegjerlighed eller Nysgjerrighed. Er der vel Noget, hvorefter Mennesket, som saadant, Noget, hvorefter det naturlige Menneske er mere lystent end efter det Høieste! Naar blot en Nyhedskræmmer udbasuner, at hans nyeste Nyhed er det Høieste, saa gaaer det lysteligt med at faae Tilhængere i den Verden, der fra Arilds Tid har havt en ubeskrivelig Forkjerlighed for og følt en dyb Trang til — at blive bedragen. Nei, det Christelige er vistnok det Høieste og det Allerhøieste, men vel at mærke saaledes, at det er det naturlige Menneske til Forargelse. Den, der i at bestemme det Christelige som det Høieste udelader Forargelsens Mellembestemmelse, han forsynder sig mod det, han begaaer en Formastelighed, afskyeligere end om den ærbare Husmoder vilde klæde sig som en Dandserinde, endnu forfærdeligere end om den strenge Dommer Johannes vilde klæde sig som en Modejunker. Det Christelige er i sig selv for tungt, i sine Bevægelser for alvorligt til dandsende at vimse i saadan letløbende Tales Letfærdighed om det høiere, høieste, allerhøieste. Gjennem Forargelse gaaer Veien til det Christelige. Ikke er hermed sagt, at Adgangen til det Christelige skulde være at forarge sig paa det, dette er j

paa en anden Maade at forhindre sig selv i at gribe det Christelige; men Forargelsen vogter paa Adgangen til det Christelige. Salig Den, som ikke forarges paa det.

Saaledes nu ogsaa med dette Bud, at elske Næsten. Tilstaae det kun, eller hvis det er Dig forstyrrende, at der tales saaledes, vel, saa vil jeg tilstaae, at det mange Gange har stødt mig tilbage, og at jeg endnu er saare langt fra den Indbildning, at jeg fuldkommer dette Bud, som netop er Kjød og Blod til Forargelse, og Viisdommen en Daarskab. Er Du, m. T., maaskee som det hedder en Dannet, nu vel, jeg er ogsaa dannet; men dersom Du troer ved Hjælp af „Dannelse" at komme dette Høieste nærmere, da tager Du høiligen feil. Og her stikker just Vildfarelsen; thi Dannelse ønske vi alle, og Dannelse har i eet væk det Høieste i Munden, ja, ingen Fugl, der kun har lært eet eneste Ord, raaber mere uafbrudt paa dette eneste Ord, og Kragen ikke mere uafbrudt paa sit eget Navn end Dannelsen altid paa „det Høieste." Men det Christelige er ingenlunde Dannelsens „Høieste", og det Christelige optugter just gjennem Forargelsens Frastød. Dette vil Du strax let see her; thi har vel Din Dannelse, eller troer Du, at noget Menneskes Iver for at vinde Dannelse, har lært ham at elske Næsten? Ak, ak, har ikke langt snarere Dannelsen og den Iver, hvormed den eftertragtes, udviklet en ny Art Forskjel, Forskjellen mellem de Dannede og de Ikke-Dannede? Agt kun paa, hvad der mellem Dannede tales om Elskov og Venskab, hvilken Lighed i Dannelse Vennen maa have, hvor dannet og netop paa en bestemt Maade dannet Pigen maa være; læs Digterne, der neppe vide at bevare Frimodigheden lige overfor Dannelsens mægtige Herredømme, neppe selv tør troe paa Elskovens Magt til at bryde alle Forskjelligheders Lænke — synes det Dig, at denne Talen, denne Digten, eller at et Liv, som stemmer med denne Talen og denne Digten, bringer et Menneske nærmere til at elske Næsten? See her staaer atter Forargelsens Mærker ude. Thi tænk Dig den meest Dannede, ham, som vi alle beundrende sige om „han er saa dannet", og tænk Dig saa Christendommen,

der siger til ham „Du skal elske Næsten!" Ja, en vis Belevenhed i Omgang, en Høflighed mod alle Mennesker, en venlig Nedladenhed til de Ringere, en frimodig Holdning lige overfor de Mægtige, en skjønt behersket Aandens Frihed: ja, det er Dannelse — troer Du, at det ogsaa er at elske Næsten?

Næsten er det Ligelige. Næsten er ikke den Elskede, for hvem Du har Lidenskabens Forkjerlighed, ei heller Din Ven, for hvem Du har Lidenskabens Forkjerlighed. Næsten er ei heller, hvis Du selv er en Dannet, den Dannede, med hvem Du haver Dannelsens Lighed — thi med Næsten har Du Menneskets Lighed for Gud. Næsten er heller ei En, der er fornemmere end Du, det er, han er ikke Næsten forsaavidt han er fornemmere end Du, thi at elske ham, fordi han er fornemmere, kan saa let være Forkjerlighed og forsaavidt Selvkjerlighed. Ei heller er Næsten En, som er ringere end Du, det er, forsaavidt han er ringere end Du er han ikke Næsten, thi at elske En, fordi han er ringere end Du, kan saa let være Forkjerlighedens Nedladenhed og forsaavidt Selvkjerlighed. Nei, at elske Næsten er Ligelighed. Det er opmuntrende i Dit Forhold til den Fornemme, at Du i ham skal elske Din Næste; det er ydmygende i Forhold til den Ringere, at Du i ham ikke har at elske den Ringere, men skal elske Næsten; det er frelsende, om Du gjør det, thi Du skal gjøre det. Næsten er ethvert Menneske; thi ved Forskjelligheden er han ikke Din Næste, ei heller ved Ligheden med Dig indenfor Forskjelligheden fra andre Mennesker. Ved Ligheden med Dig for Gud er han Din Næste, men denne Lighed har ubetinget ethvert Menneske og har den ubetinget.

II. C.

„Du" skal elske Næsten.

Saa gaae da hen og gjør det, tag Forskjelligheden og dens Lighed bort, at Du kan elske Næsten. Tag Forkjerlighedens Forskjel bort, at Du kan elske Næsten. Du skal derfor ikke ophøre at elske den Elskede, o langtfra. Saa var jo ogsaa det Ord, Næsten, det største Bedrag, som er opfundet, hvis Du, for at elske Næsten, skulde gjøre Begyndelsen med at opgive at elske dem, for hvem Du har Forkjerligheden. Desuden vilde det jo ogsaa være en Modsigelse, thi, da Næsten er alle Mennesker kan dog vel Ingen være udelukket — skulle vi nu sige: mindst den Elskede? Nei, thi dette er Forkjerlighedens Sprog. Altsaa er det blot Forkjerligheden, der skulde tages bort — og dog vel ikke igjen anbringes i Forholdet til Næsten, saa Du med en forskruet Forkjerlighed vilde elske Næsten i Modsætning til den Elskede. Nei, som man siger til den Eenlige: agt paa Dig selv, at Du ikke føres i Selvkjerlighedens Snare, saaledes maa der siges til de tvende Elskende: agter paa, at I ikke just ved Elskov føres i Selvkjerlighedens Snare. Thi jo mere afgjørende og udelukkende Forkjerligheden slutter sig om eet eneste Menneske, jo længere er den fra at elske Næsten. Du, Mand, før ikke Din Hustrue i den Fristelse, over Dig at glemme at elske Næsten; Du, Hustrue, før ikke Din Mand i denne Fristelse! De Elskende mene vel i Elskov at have

det Høieste, o, men det er ikke saaledes, thi deri have de endnu ikke det Evige betrygget ved det Evige. Vel vil Digteren forjætte de Elskende Udødeligheden, hvis de ere ret Elskende; men hvo er da Digteren, hvad hjælper det med hans Borgen, han, der ikke kan borge for sig selv. Den „kongelige Lov" derimod, Kjerligheds-Budet forjætter Livet, det evige Liv, og dette Bud siger just „Du skal elske Din Næste." Og som dette Bud vil lære ethvert Menneske, hvorledes han skal elske sig selv, saaledes vil det ogsaa lære Elskoven og Venskabet den rette Kjerlighed: bevar i at elske Dig selv Kjerlighed til Næsten, bevar i Elskov og Venskab Kjerlighed til Næsten. Det vil maaskee støde Dig — nu, Du veed jo, at der ved det Christelige altid staaer Forargelsens Mærker. Men troe det dog; troe ei, at den Lærer, der ikke udslukkede nogen rygende Tande, at han vilde udslukke nogen ædel Ild i et Menneske; troe, at han, der var Kjerlighed, netop vil lære ethvert Menneske at elske; troe, at hvis alle Digtere forenede sig i een Sang til Elskovens og Venskabets Priis, at det var Intet, hvad de havde at sige i Sammenligning med Budet „Du skal elske, Du skal elske Din Næste som Dig selv!" Lad ikke være at troe, fordi Budet næsten forarger Dig, fordi Talen ikke lyder indsmigrende som Digterens, der med sine Sange indbynder sig i Din Lykke, men frastødende og forfærdende, som vilde den skrække Dig ud af Forkjerlighedens elskede Tilholdssted — lad derfor ikke være at troe det, betænk, at just fordi Budet er saaledes og Talen saaledes, just derfor kan Gjenstanden være Troens Gjenstand! Hengiv Dig ikke til den Indbildning, at Du kunde tinge, at Du ved at elske nogle Mennesker, Slægt og Venner, elskede Næsten — thi dette er at opgive Digteren uden at gribe det Christelige, og for at forhindre denne Tingen var det, at Talen søgte at stille Dig mellem Digterens Stolthed, der foragter al Tingen, og mellem den kongelige Lovs guddommelige Majestæt, der gjør al Tingen til Skyld. Nei, elsk den Elskede trofast og ømt, men lad Kjerlighed til Næsten være det helliggjørende i Eders Forenings Pagt med Gud; elsk Din Ven oprigtigt og hengivent, men lad Kjerlighed til

Næsten være hvad I lære af hinanden i Venskabets Fortrolighed med Gud! See Døden afskaffer alle Forskjelligheder, men Forkjerlighed forholder sig altid til Forskjel, dog gaaer Veien til Livet og til det Evige gjennem Døden og gjennem Forskjellighedernes Afskaffelse: derfor fører ene Kjerlighed til Næsten i Sandhed til Livet. Som Christendommens glade Budskab er indeholdt i Læren om Menneskets Slægtskab med Gud, saa er dens Opgave Menneskets Lighed med Gud. Men Gud er Kjerlighed, derfor kunne vi kun ligne Gud i at elske, som vi ogsaa kun, efter en Apostels Ord, kunne være „Guds Medarbeidere i — Kjerlighed". Forsaavidt Du elsker den Elskede, ligner Du ikke Gud, thi for Gud er ingen Forkjerlighed, hvad Du vel mangen Gang til Din Ydmygelse, men ogsaa mangen Gang til Din Opreisning har betænkt. Forsaavidt Du elsker Din Ven, ligner Du ikke Gud, thi for Gud er ingen Forskjel. Men naar Du elsker Næsten, da ligner Du Gud.

Saa gaae da hen og gjør derefter, lad Forskjellighederne fare, at Du kan elske Næsten. Ak, maaskee behøves dette end ikke at siges Dig, maaskee fandt Du i Verden ingen Elsket, ingen Ven paa Din Vei, saa Du gaaer eensomt; eller maaskee tog Gud af Din Side og gav Dig den Elskede, men Døden tog og tog hende fra Din Side, den tog atter og tog Din Ven, men gav Dig ingen igjen, saa Du nu gaaer eensomt, saa Du ingen Elsket har til at dække Din svage Side og ingen Ven ved Din høire; eller maaskee skilte Livet Eder ad, om I end bleve uforandrede — i Adskillelsens Eensomhed; ak, maaskee skilte Forandringen Eder ad, saa Du sørgende gaaer eensom, fordi Du fandt, men fandt igjen hvad Du fandt, forandret! Hvor trøstesløst! Ja, spørg kun Digteren, hvor trøstesløst det er, at leve eensomt, at have levet eensomt, uden at være elsket og uden at have nogen Elsket; spørg kun Digteren om han veed noget Andet, end at det er trøstesløst, naar Døden gaaer de Elskende imellem, eller, naar Livet skiller Ven fra Ven, eller naar Forandringen skiller dem som Fjender fra hinanden; thi vistnok elsker Digteren Eensomhed, han elsker den — for i Eensomheden

at opdage Elskovens og Venskabets savnede Lykke, ligesom Den søger et mørkt Sted, der undrende vil betragte Stjernerne. Og dog, dersom det var uden egen Skyld, at et Menneske ingen Elsket fandt; og dersom han søgte, men, uden egen Skyld, forgjeves at finde en Ven; og dersom Tabet, Adskillelsen, Forandringen var uden egen Skyld: veed i saa Fald Digteren noget Andet, end at det er trøstesløst? Men saa er Digteren jo selv underlagt Forandring, naar han, Glædens Forkynder, paa Nødens Dag ikke veed Andet end Trøstesløshedens Klageskrig. Eller vil Du ikke kalde det Forandring, vil Du kalde det Troskab af Digteren, at han — trøstesløst sørger med den trøstesløst Sørgende: nu vel, derom ville vi ikke stride. Men hvis Du vil sammenligne denne menneskelige Trofasthed med Himlens og Evighedens, da vil Du vel selv indrømme, at den er en Forandring. Thi Himlen glæder sig ikke blot, fremfor nogen Digter, med den Glade, men Himlen sørger ikke blot med den Sørgende, nei Himlen har ny, har saligere Glæde i Beredskab for den Sørgende. Saaledes har Christendommen altid Trøst, og dens Trøst er deri forskjellig fra al menneskelig Trøst, at denne er sig bevidst kun at være en Erstatning for Tabet af Glæden: den christelige Trøst er Glæden. Menneskeligt talt er Trøst en sildigere Opfindelse: først kom Lidelsen og Smerten og Glædens Tab, og saa, bagefter, ak, langt om længe kom Mennesket paa Spoer efter Trøsten. Og om den Enkeltes Liv gjælder det Samme: først kommer Lidelsen og Smerten og Glædens Tab, og saa, bagefter, ak stundom langt om længe, kommer Trøsten. Men den christelige Trøst kan aldrig siges at komme bagefter, thi da den er Evighedens Trøst er den ældre end al timelig Glæde; saasnart denne Trøst kommer, kommer den med Evighedens Forspring, og opsluger ligesom Smerten, thi Smerten og Glædens Tab er det Øieblikkelige — selv om dette Øieblik var Aar — er det Øieblikkelige der druknes i det Evige. Og den christelige Trøst er heller ei nogen Erstatning for Glædens Tab, da den er Glæden; al anden Glæde er dog i sidste Grund kun Trøstesløshed i Sammenligning med Christendommens

Trøst. Ak, saa fuldkommen var og er Menneskets Liv ikke paa Jorden, at Evighedens Glæde kunde forkyndes ham som Glæde, han havde og han har selv forspildt det; deraf kommer det, at Evighedens Glæde kun kan forkyndes ham som Trøst. Som det menneskelige Øie ikke taaler at see Solens Lys uden gjennem et dunklende Glas: saaledes kan Mennesket heller ei taale Evighedens Glæde uden gjennem dette Dunklende, at den forkyndes som Trøst. — Altsaa, hvilken Din Skjebne end var i Elskov og Venskab, hvilket end Dit Savn var, hvilket Dit Tab, hvilken Dit Livs Trøstesløshed i Fortrolighed med Digteren: det Høieste staaer endnu tilbage — elsk Næsten! Ham kan Du let finde, som viist blev; ham kan Du ubetinget altid finde, som viist blev; ham kan Du aldrig tabe. Thi den Elskede kan handle saaledes mod Dig, at han er tabt, og Du kan tabe en Ven; men hvad end Næsten gjør mod Dig, Du kan aldrig tabe ham. Sandt nok, Du kan ogsaa vedblive at elske den Elskede og Vennen, hvorledes De end handle mod Dig, men Du kan ikke i Sandhed vedblive at kalde dem den Elskede og Vennen, naar de, desto værre, i Sandhed have forandret sig. Næsten derimod kan ingen Forandring tage fra Dig, thi det er ikke Næsten, der holder Dig fast, men det er Din Kjerlighed, der holder Næsten fast; dersom Din Kjerlighed til Næsten bliver uforandret, saa bliver ogsaa Næsten uforandret ved at være til. Og Døden kan ikke berøve Dig Næsten, thi tager den een, saa giver Livet Dig strax een igjen. Døden kan berøve Dig en Ven, fordi Du i at elske en Ven egentlig holder sammen med Vennen; men i at elske Næsten holder Du sammen med Gud, derfor kan Døden ikke berøve Dig Næsten. — Hav derfor tabt Alt i Elskov og Venskab, hav aldrig eiet Noget af denne Lykke: Du beholder dog det Bedste tilbage i at elske Næsten.

Kjerlighed til Næsten har nemlig Evighedens Fuldkommenheder. Er det og vel en Fuldkommenhed ved Kjerligheden, at dens Gjenstand er det Fortrinlige, det Udmærkede, det Eneste? Det troede jeg var en Fuldkommenhed ved Gjenstanden, og denne Gjenstandens Fuldkommenhed som en

spidsfindig Mistanke mod Kjerlighedens Fuldkommenhed. Er det en fortrinlig Egenskab ved Din Kjerlighed, om den kun kan elske det Overordentlige, det Sjeldne? Jeg troede det var et Fortrin ved det Overordentlige og det Sjeldne, at det er det Overordentlige og Sjeldne, men ikke ved Kjerligheden. Og er Du ikke ogsaa af samme Mening? Thi har Du aldrig tænkt over Guds Kjerlighed; dersom da det var Kjerlighedens Fortrin, at elske det Overordentlige, saa var Gud, hvis jeg saa tør sige, i Forlegenhed, thi for ham er det Overordentlige slet ikke til. Det Fortrin, kun at kunne elske det Overordentlige, er altsaa snarere som en Anklage, ikke mod det Overordentlige, heller ei mod Kjerligheden, men mod den Kjerlighed, der kun kan elske det Overordentlige. Eller er det et Fortrin ved et Menneskes kjælne Befindende, at han kun kan føle sig vel paa eet eneste Sted i Verden, omgiven af enhver Begunstigelse? Naar Du seer et Menneske, der saaledes har indrettet sig i Livet, hvad er det saa Du priser? Dog vel Indretningens Beqvemmelighed. Men har Du ikke lagt Mærke til, at det virkeligt er saa, at hvert Ord i Din Lovtale over denne Herlighed, egentlig lyder som en Spot over den Stakkel, der kun kan leve i denne herlige Omgivelse? Altsaa Gjenstandens Fuldkommenhed er ikke Kjerlighedens Fuldkommenhed. Og netop fordi Næsten ingen af de Fuldkommenheder har, som den Elskede, Vennen, den Beundrede, den Dannede, den Sjeldne, den Overordentlige i saa høi Grad har, netop derfor har Kjerlighed til Næsten alle de Fuldkommenheder, som Kjerligheden til den Elskede, Vennen, den Dannede, den Beundrede, den Sjeldne, den Overordentlige ikke har. Lad da Verden stride saa meget den vil om, hvilken Kjerlighedens Gjenstand der er den fuldkomneste: derom kan der aldrig være Strid, at Kjerlighed til Næsten er den fuldkomneste Kjerlighed. Al anden Kjerlighed har derfor og den Ufuldkommenhed, at der er to Spørgsmaal og forsaavidt ogsaa nogen Tvetungethed: der er først Spørgsmaal om Gjenstanden og saa om Kjerligheden, eller der er dog baade Spørgsmaal om Gjenstanden og Kjerligheden. Men betræffende Kjer-

lighed til Næsten er der kun eet Spørgsmaal, det om Kjerligheden, og der er kun eet Evighedens Svar: denne er Kjerligheden; thi denne Kjerlighed til Næsten forholder sig ikke som en Art til andre Arter af Kjerlighed. Elskov bestemmes ved Gjenstanden, Venskab bestemmes ved Gjenstanden, kun Kjerlighed til Næsten bestemmes ved Kjerligheden. Da Næsten nemlig er ethvert Menneske, ubetinget ethvert Menneske, saa er jo alle Forskjelligheder borttagne fra Gjenstanden, og denne Kjerlighed altsaa just kjendelig paa, at dens Gjenstand er uden nogen Forskjellighedens nærmere Bestemmelse, hvilket vil sige, at denne Kjerlighed kun kjendes paa Kjerligheden. Er dette ikke den høieste Fuldkommenhed? Thi forsaavidt Kjerligheden kan kjendes paa og maa kjendes paa noget Andet, saa er dette Andet, i selve Forholdet, ligesom en Mistanke til Kjerligheden, at den ikke er omfattende nok og forsaavidt heller ei i evig Forstand uendelig; dette Andet er et Kjerligheden selv ubevidst Anlæg til Sygelighed. I denne Mistanke boer derfor skjult den Angest, som gjør Elskov og Venskab afhængig af sin Gjenstand, den Angest, som kan antænde Iversygen, den Angest, som kan bringe til Fortvivlelse. Men Kjerlighed til Næsten er uden Forholdets Mistanke, og kan derfor heller ikke blive Mistænksomhed i den Elskende. Dog er denne Kjerlighed ikke stolt uafhængig af sin Gjenstand, dens Ligelighed fremkommer ikke derved, at Kjerligheden stolt vender tilbage i sig selv ved Ligegyldighed mod Gjenstanden, nei, Ligeligheden fremkommer derved, at Kjerligheden ydmygt vender sig ud efter, omfattende Alle, og dog elskende Hver især, men Ingen særligen.

Lad os tænke paa, hvad der i den foregaaende Tale blev udviklet om, at det, at Kjerligheden i et Menneske er ham en Trang, er Udtrykket for Rigdom. Jo dybere altsaa denne Trang er, desto større Rigdom; er Trangen uendelig, da er Rigdommen det ogsaa. Naar nu Kjerlighedens Trang i et Menneske er til at elske een Eneste, saa maa man, selv om man indrømmer, at denne Trang er en Rigdom, dog derhos sige, at han virkeligen trænger til dette Menneske. Naar derimod Kjerlighedens Trang

i et Menneske er til at elske Alle, da er den en Trang, og den er saa mægtig, at det er, som maatte den selv næsten kunne frembringe sin Gjenstand. Eftertrykket ligger i det første Tilfælde paa Gjenstandens Særlighed, i det andet Tilfælde paa Trangens Væsentlighed, og kun i denne sidste Forstand er Trang et Udtryk for Rigdom; og kun i det sidste Tilfælde forholder Trangen og Gjenstanden sig i uendelig Forstand ligeligt til hinanden, thi det første det bedste Menneske, ethvert Menneske er Næsten, eller, der er i særlig Forstand ingen Gjenstand, medens i uendelig Forstand ethvert Menneske er Gjenstanden. Naar En føler Trang til at tale med eet eneste bestemt Menneske, saa trænger han egentligen til dette Menneske; men naar Trangen i ham til at tale er saa stor, at han maa tale, om man saa satte ham hen i en øde Ørk, om man satte ham i eensomt Fængsel, naar Trangen er saa stor, at ethvert Menneske er ham Den, han ønsker at tale til: da er Trangen en Rigdom. Og Den, i hvem Kjerlighed til Næsten er, i ham er Kjerligheden en Trang, den dybeste; han trænger ikke til Menneskene for dog at have Nogen at elske, men han trænger til at elske Menneskene. Dog er der intet Stolt eller Hovmodigt i denne Rigdom, thi Gud er Mellembestemmelsen, og Evighedens „skal" binder og styrer den mægtige Trang, at den ikke farer vild og bliver til Stolthed. Men i Gjenstanden er der ingen Grændse, thi Næsten er alle Mennesker, ubetinget ethvert Menneske.

Den, der i Sandhed elsker Næsten, elsker derfor ogsaa sin Fjende. Denne Forskjel „Ven eller Fjende" er en Forskjel i Kjerlighedens Gjenstand, men Kjerlighed til Næsten har jo den Gjenstand, som er uden Forskjel, Næsten er den aldeles ukjendelige Forskjellighed mellem Menneske og Menneske, eller er den evige Lighed for Gud — denne Lighed har Fjenden ogsaa. Man mener, at det er et Menneske umuligt at elske sin Fjende, ak, thi Fjender kunne jo neppe taale at see hinanden. Nu vel, saa luk Øiet — saa ligner Fjenden aldeles Næsten; luk Øiet og husk paa Budet, at Du skal elske, saa elsker Du — Din Fjende, nei, saa elsker Du Næsten, thi, at han er Din Fjende, seer Du jo

ikke. Naar Du nemlig lukker Øiet, da seer Du ikke Jordlivets Forskjelligheder, men Fjendskab er ogsaa en af Jordlivets Forskjelligheder. Og naar Du lukker Øiet, saa adspredes og forvirres Dit Sind ikke paa samme Tid, som Du skal høre efter Budets Ord. Naar da Dit Sind ikke forvirres og adspredes ved at see til Gjenstanden for Din Kjerlighed og Gjenstandens Forskjellighed, saa bliver Du lutter Øre for Budets Ord, som talte det ene og alene til Dig, at „Du" skal elske Næsten. See da er Du paa Fuldkommenhedens Vei til at elske Næsten, naar Dit Øie er lukket og Du er bleven lutter Øre for Budet.

Det er jo og i Sandhed saa (hvad da allerede ligger i det Udviklede, hvor det vistes, at Næsten er den rene Aandsbestemmelse), Næsten seer man kun med lukket Øie eller ved at see fra Forskjellighederne. Det sandselige Øie seer altid Forskjellighederne og seer til Forskjellighederne. Derfor raaber jordisk Kløgt tidlig og sildig: „see Dig for, hvem Du elsker." Ak, skal man i Sandhed elske Næsten, da gjælder det: see Dig for Alt ikke for; thi denne Klogskab i Forhold til at prøve Gjenstanden vil netop bevirke, at Du aldrig faaer Næsten at see, fordi han jo er ethvert Menneske, det første det bedste, ganske iblinde taget. Digteren foragter Klogskabens seende Blindhed, der lærer, at man skal see sig for hvem man elsker, han lærer, at Kjerlighed gjør blind; paa en gaadefuld, uforklarlig Maade skal, efter Digterens Mening, den Elskende finde sin Gjenstand eller blive forelsket og bliver saa — blind af Kjerlighed, blind for enhver Feil, enhver Ufuldkommenhed hos den Elskede, blind for alt Andet end denne Elskede, — men dog vel ikke blind for, at denne er den eneste i hele Verden. Naar saa er, gjør jo vistnok Elskov et Menneske blind, men den gjør ham tillige meget nøieseende til ikke at forvexle noget andet Menneske med denne Eneste, den gjør ham altsaa blind i Forhold til denne Elskede ved at lære ham at gjøre en uhyre Forskjel mellem denne Eneste og alle andre Mennesker. Men Kjerlighed til Næsten gjør et Menneske i dybeste og ædleste og saligste Forstand blind, saa han blindt elsker ethvert Menneske, ligesom Elskeren elsker den Elskede.

Kjerlighed til Næsten har Evighedens Fuldkommenheder — deraf kommer det maaskee, at den stundom saa lidet synes at passe ind i Jordlivets Forhold, i det Verdsliges timelige Forskjellighed, at den saa let bliver miskjendt og udsat for Had, at det i ethvert Tilfælde er meget utaknemmeligt at elske Næsten.

Selv Den, der ellers ikke er tilbøielig til at prise Gud og Christendommen, han gjør det dog, naar han med Gysen betænker dette Forfærdelige, hvorledes i Hedenskabet Jordlivets Forskjellighed, eller hvorledes Kaste-Inddelingen umenneskeligt skiller Menneske fra Menneske, hvorledes denne Ugudelighed umenneskeligt lærer det ene Menneske at fornegte Slægtskabet med det andet, lærer ham formasteligt og affindigt at sige om det andet Menneske, at han er ikke til, er „ikke født". Da priser endog han Christendommen, der har frelst Menneskene fra det Onde ved dybt og evigt uforglemmeligt at indprente Slægtskabet mellem Menneske og Menneske, fordi Slægtskabet er betrygget ved hver Enkelts ligelige Slægtskab med og Forhold til Gud i Christo; fordi den christelige Lære ligeligt henvender sig til hver Enkelt, lærer ham, at Gud har skabt ham og Christus forløst ham; fordi den christelige Lære kalder hvert Menneske affides og siger til ham „luk Din Dør og beed til Gud, saa har Du det Høieste et Menneske kan have, elsk Din Frelser, saa har Du Alt baade i Liv og Død, og lad saa Forskjellighederne være der, de gjøre hverken fra eller til." Mon vel og Den, der fra Bjergets Tinde seer Skyerne under sig, mon han forstyrres af dette Syn, mon han forstyrres af det Tordenveir, der raser nede ved Jordens lave Egne? Og saa høit har Christendommen sat ethvert, ubetinget ethvert Menneske — thi for Christus, saa lidet som for Guds Forsyn, er der intet Tal, ingen Mængde, de Utallige ere for ham talte, ere lutter Enkelte; saa høit har Christendommen sat ethvert Menneske, for at han ikke skulde tage Skade paa sin Sjel ved at hovmode sig i eller sukke under Jordlivets Forskjellighed. Thi borttaget Forskjelligheden har Christendommen ikke, saalidet som Christus selv vilde eller

vilde bede Gud at tage Disciplene ud af Verden — og dette bliver jo Eet og det Samme. Der har derfor aldrig i Christenheden, saa lidet som i Hedenskabet, levet noget Menneske uden at være iført eller være overklædt med Jordlivets Forskjellighed; saa lidet som den Christne lever eller kan leve uden Legeme, ligesaa lidet uden Jordlivets Forskjellighed, hvilken Enhver ved Fødsel, ved Stand, ved Vilkaar, ved Dannelse o. s. v. særligen tilhører — det rene Menneske er Ingen af os. Christendommen er for alvorlig til at fable om det rene Menneske, den vil kun gjøre Menneskene rene. Christendommen er ikke noget Eventyr, om end Saligheden, som den forjætter, er herligere end hvad Eventyret eier; den er ei heller et sindrigt Hjernespind, der skal være vanskeligt at forstaae, og som ogsaa fordrer een Betingelse, et ørkesløst Hoved og en tom Hjerne.

Altsaa, hiin Hedenskabets Rædsel har Christendommen, og eengang for alle, forjaget; men Jordlivets Forskjellighed har den ikke borttaget. Denne maa vedblive, saa længe Timeligheden vedbliver, og maa vedblive at friste hvert Menneske, som indkommer i Verden; thi ved at være Christen bliver han ikke fritagen fra Forskjelligheden, men ved at seire i Forskjellighedens Fristelse bliver han Christen. I den saakaldte Christenhed frister derfor endnu bestandigt Jordlivets Forskjel, ak, den maaskee mere end frister, saa den Ene hovmoder sig, den Anden trodsigt misunder. Begge Dele er jo Oprør, er Oprør mod det Christelige. Sandeligen, langt fra os være at bestyrke Nogen i den formastelige Vildfarelse, at kun de Mægtige og de Fornemme ere de Skyldige; thi dersom de Ringe og de Afmægtige kun trodsigt eftertragte Jordlivets dem negtede Fortrin, istedenfor ydmygt at eftertragte det Christeliges salige Ligelighed, da er dette ogsaa at tage Skade paa sin Sjel. Blind er Christendommen ikke, eensidig ei heller; den seer med Evighedens Ro ligeligt alle Jordlivets Forskjelligheder, men den holder ikke splidagtigt sammen med nogen eneste; den seer, og visseligen med Bedrøvelse, at jordisk Travlhed og Verdslighedens falske Propheter i Christendommens Navn ville fremkogle dette Skin,

som var det blot de Mægtige, der kunde forsee sig paa Jordlivets Forskjellighed, som var den Ringe berettiget til at gjøre Alt for at naae Ligheden — blot ikke ved Hjælp af at blive Christen i Alvor og Sandhed. Mon man ad den Vei skulde komme den christelige Lighed og Ligelighed nærmere?

Christendommen vil da ikke tage Forskjelligheden bort, hverken Fornemhedens eller Ringhedens; men paa den anden Side, der er ingen timelig Forskjellighed, ikke den i Verdens Øine billigste og antageligste, med hvilken Christendommen partisk vil holde. Om den timelige Forskjellighed, paa hvilken et Menneske forseer sig ved at klamre sig verdsligt fast til den, er en i Verdens Øine himmelraabende og oprørende, eller en i Verdens Øine uskyldig og elskværdig, beskæftiger slet ikke Christendommen, der jo ikke gjør verdsligt Forskjel, ikke seer paa Det, ved hvilket et Menneske tager Skade paa sin Sjel, men paa det, at han tager Skade paa sin Sjel — ved en Ubetydelighed? Maaskee; men det, at tage Skade paa sin Sjel, er vissegligen ingen Ubetydelighed. Mellem Fornemheden og Ringhedens Yderpunkter ligger der en stor Mængde af nærmere Bestemmelser i verdslig Forskjellighed; men der er ingen af disse næmere og derfor vel mindre iøinefaldende Forskjelligheder, med hvilken Christendommen gjør en Undtagelse. Forskjelligheden er som et uhyre Net, i hvilket Timeligheden holdes, Maskerne i dette Net ere igjen forskjellige, det ene Menneske synes mere fanget og bundet i Tilværelsen end det andet; men al denne Forskjellighed, Forskjelligheden mellem Forskjel og Forskjel, den sammenlignende Forskjellighed beskæftiger slet ikke Christendommen, ikke det mindste, en saadan Beskæftigelse og Bekymring er nemlig igjen Verdslighed. Christendom og Verdslighed komme aldrig til at forstaae hinanden, selv om det et Øieblik — for en mindre Nøieregnende kan see skuffende ud. At skaffe Lighed tilveie i Verden mellem Menneskene, at ligne Timelighedens Vilkaar, om muligt ligeligt, paa Menneskene: er jo Noget, der i saa høi Grad beskæftiger Verdsligheden. Men selv, hvad man tør kalde, den velmenende verdslige Stræben

i denne Henseende træffer aldrig sammen i Forstaaelse med Christendommen. Den velmenende Verdslighed holder sig fromt, hvis man saa vil, overbeviist om, at der maa være eet timeligt Vilkaar, een jordisk Forskjellighed — man finde den nu ud ved Hjælp af Beregninger og Oversigter, eller paa hvilken som helst anden Maade — der er Ligeligheden. Naar dette Vilkaar blev det eneste for alle Mennesker: saa var Ligheden tilveiebragt. Men deels lader dette sig ikke gjøre, og deels er dog Alles Lighed ved at have fælles og samme timelige Forskjellighed ingenlunde den christelige Ligelighed; den verdslige Lighed, hvis den var mulig, er ikke den christelige Ligelighed. Og fuldkomment at tilveiebringe den verdslige Lighed er en Umulighed. Det tilstaaer egentlig den velmenende Verdslighed selv; den fryder sig, naar det lykkes at gjøre det timelige Vilkaar lige for Flere og Flere, men den erkjender selv, at dens Stræben er et fromt Ønske, at det er en uhyre Opgave, den har sat sig, at det har lange Udsigter — hvis den ret forstod sig selv, vilde den indsee, at dette aldrig naaes i Timeligheden, at, selv om denne Stræben fortsættes gjennem Aartusinder, den dog aldrig naaer Maalet. Christendommen derimod er ved Hjælp af Evighedens Gjenvei strax ved Maalet: den lader alle Forskjellighederne bestaae, men lærer Evighedens Ligelighed. Den lærer, at enhver skal oploefte sig over den jordiske Forskjellighed. Agt vel paa, hvor ligeligt den taler, den siger ikke, at det er den Ringe, der skal opløfte sig, medens den Mægtige maaskee skulde nedstige fra sin Ophøiethed, ak nei, en saadan Tale er ikke ligelig; og den Lighed, der tilveiebringes ved at den Mægtige stiger ned og den Ringe stiger op, er ikke den christelige Ligelighed, er verdslig Lighed. Nei, om det saa var Den, der staaer øverst, om det saa var Kongen, han skal opløfte sig over Ophøiethedens Forskjel, og Tiggeren skal opløfte sig over Ringhedens Forskjel. Christendommen lader alle Jordlivets Forskjelligheder bestaae, men i Kjerlighedsbudet, i at elske Næsten er netop indeholdt denne Ligelighed i at opløfte sig over Jordlivets Forskjellighed.

Fordi dette nu er saaledes, fordi den Ringe lige saa fuldt

som den Fornemme og Mægtige, fordi ethvert Menneske paa sin forskjellige Maade kan tabe sin Sjel ved ikke christeligt at ville opløfte sig over Jordlivets Forskjellighed, ak og fordi det skeer paa begge og paa de forskjelligste Maader: derfor er det, at ville elske Næsten, ofte udsat for dobbelt ja fleerdobbelt Fare. Enhver, der fortvivlet har klamret sig til een eller anden af Jordlivets Forskjelligheder, saa han har sit Liv i den — ikke i Gud, han fordrer ogsaa af Enhver, der hører til samme Forskjellighed, at han med ham skal holde sammen — ikke i det Gode (thi det Gode danner intet Sammenhold, forener hverken to eller hundrede eller alle Mennesker i Sammenhold), men i et ugudeligt Sammenhold mod det Almene-Menneskelige; den Fortvivlede kalder det Forræderie, at ville have Fællesskab med andre, med alle Mennesker. Paa den anden Side, disse andre Mennesker ere igjen forskjelliggjorte i andre Timelighedens Forskjelligheder, og misforstaae det maaskee da, om Nogen, som ikke hører til deres Forskjellighed, vil holde med dem. Thi betræffende Jordlivets Forskjelligheder er der ved Misforstaaelsen, besynderligt nok, paa eengang Strid og Enighed: den Ene vil have een Forskjellighed bort, men han vil have en anden sat isteden. Forskjellighed kan jo som Ordet siger betyde det meget Forskjellige, det Allerforskjelligste; men Enhver, der strider paa den Maade mod Forskjelligheden, at han vil have een bestemt bort og en anden isteden, han kæmper jo for Forskjelligheden. Den, der saa vil elske Næsten, Den, der altsaa ikke bekymrer sig om at faae denne eller hiin Forskjellighed bort, eller verdsligt om at faae alle bort, men gudeligt om at gjennemtrænge sin Forskjellighed med den christelige Ligeligheds saliggjørende Tanke: han bliver let som Den, der ikke passer ind her i Jordlivet, end ikke i den saakaldte Christenhed, han bliver let udsat for Angreb fra alle Kanter, han bliver let som et fortabt Faar blandt rivende Ulve. Overalt hvor han seer hen, møder han naturligviis Forskjellighederne (thi, som sagt, intet Menneske er det rene Menneske, men den Christne opløfter sig over Forskjellighederne); og De, som verdsligt have klamret

sig fast til en timelig Forskjellighed, denne være en hvilkensomhelst, de ere som rivende Ulve.

Lader os tage nogle Exempler af Jordlivets Forskjellighed, for at gjøre denne Sag klar, lader os gaae ret nøiagtigt frem. Og giv Du Dig kun Taalmodighed til at læse, som jeg giver mig Flid og Tid til at skrive; thi da det er mit eneste Arbeide og min eneste Opgave at være Forfatter, saa baade kan jeg og er forpligtet til at anvende en nøiagtig, en smaalig om Du saa vil, men vistnok ogsaa gavnlig Omhyggelighed, som Andre ikke kunne, da de, foruden at være Forfattere, tillige paa andre Maader maae bruge deres maaskee længere Dag, maaskee rigere Gave, deres maaskee større Arbeidskraft. — See, de Tider ere forbi, da den Mægtige og Fornemme ene var Menneske, de andre — Mennesker Trælle og Slaver. Dette skyldes Christendommen; men deraf følger ingenlunde, at Fornemhed og Vælde nu ikke mere kan blive en Snare for et Menneske, saa han forseer sig paa denne Forskjellighed, tager Skade paa sin Sjel, glemmer hvad det er at elske Næsten. Skal det nu skee, maa det vistnok skee paa en mere skjult og hemmelighedsfuld Maade, men i Grunden bliver det det Samme. Hvad enten En aabenlyst, nydende sit Hovmod og sin Stolthed, betyder andre Mennesker, at de ere ikke til for ham, vil, til Næring for sit Hovmod, at de skal fornemme det, idet han fordrer den slaviske Underkastelses Udtryk af dem — eller han listende og skjult, netop ved at undgaae enhver Berøring med dem (maaskee ogsaa af Frygt for, at det Aabenlyse skulde hidse Menneskene og blive ham selv farligt) udtrykker, at de ikke ere til for ham: dette er i Grunden Eet og det Samme. Det Umenneskelige og det Uchristelige ligger ikke i Maaden, paa hvilken det gjøres, men i at ville for sig selv fragaae Slægtskabet med alle Mennesker, med ethvert Menneske ubetinget. Ak, ak, at bevare sig reen fra Verden, er Christendommens Opgave og Lære, give Gud, at vi alle gjorde det; men verdsligt at klamre sig ved om det saa var den herligste af alle Forskjelligheder, det er just Besmittelse. Thi det er ikke det grove Arbeide der besmitter — naar det gjøres

i Hjertets Reenhed, og det er ikke det ringe Vilkaar, der besmitter — naar Du gudeligt sætter Din Ære i at leve i Stilhed; men Silke og Hermelin kan besmitte, hvis det bragte et Menneske til at tage Skade paa sin Sjel. Det er Besmittelse, naar den Ringe krymper sig saaledes ved sin Elendighed, at han ikke har Mod til at ville opbygges ved det Christelige; men det er ogsaa Besmittelse, naar den Fornemme svøber sig saaledes ind i sin Fornemhed, at han krymper sig for at opbygges ved det Christelige; og det er ogsaa Besmittelse, naar Den, hvis Forskjellighed er at være som Folk er fleest, aldrig i christelig Opløftelse kommer ud af denne Forskjellighed.

Saa vil da denne fornemme Fordærvethed lære den Fornemme, at han kun er til for de Fornemme, at han ene skal leve i deres Kredses Sammenhold, at han ikke maa være til for andre Mennesker, ligesom disse ikke maae være til for ham. Men Forsigtighed, hedder det, han maa vide at gjøre det saa let og saa behændigt, som muligt, at det ikke ophidser Menneskene, det vil sige, Hemmeligheden og Kunsten er netop at have denne Hemmelighed for sig; det at undgaae Berøringen maa ikke være et Udtryk for Forholdet, ei heller maa det gjøres paa en paafaldende Maade, der vilde vække Opmærksomhed, nei det Undvigende skal være for at sikkre sig, og altsaa saa forsigtigt, at Ingen bliver opmærksom derpaa, end sige stødes derover. Derfor skal han gaae som med lukket Øie (ak, men ikke i christelig Forstand), naar han færdes mellem Menneskenes Mængde; stolt — og dog listende skal han ligesom flygte fra den ene fornemme Kreds til den anden; han maa ikke see paa disse andre Mennesker — for ikke at blive seet, medens dog Øiets hele Opmærksomhed skal lure bag dette Skjul — hvis der skulde møde ham et Medmenneske eller en endnu Fornemmere; hans Blik skal svæve ubestemt, famlende hen over alle disse Mennesker, at Ingen skulde kunne gribe hans Øie og minde ham om Slægtskabet; han maa aldrig sees blandt de Ringere, idetmindste aldrig i deres Selskab, og kan det ikke undgaaes, da maa den fornemme Nedladenhed sees — dog i dens letteste Skikkelse

— for ikke at støde og hidse; han maa gjerne mod de Ringere bruge overdreven Høflighed, men han maa aldrig omgaaes dem ligeligt, thi derved vilde jo udtrykkes, at han var — Menneske, men han er — Fornem. Og dersom han kan gjøre dette let, behændigt, smagfuldt, undflyende og dog altid bevarende sin Hemmelighed (at de andre Mennesker ikke ere til for ham og han ikke for dem), saa vil den fornemme Fordærvethed indestaae ham for, at han har — den gode Tone. Ja, Verden har forandret sig — og Fordærvetheden, den har ogsaa forandret sig; thi det var jo dog overilet, hvis man vilde troe, at Verden var bleven god, fordi den havde forandret sig. Hvor vilde ikke, hvis vi tænke os en af hine stolte, trodsige Skikkelser, der lystedes ved dette ugudelige Spil, aabenlyst at lade „disse Mennesker" føle deres Usselhed, hvor vilde han ikke forbauses, naar han fik at vide, at saa megen Forsigtighed nu var bleven nødvendig for at bevare denne Hemmelighed! Ak, men Verden har forandret sig; og efterhaanden som Verden forandrer sig, bliver ogsaa Fordærvethedens Skikkelser underfundigere, vanskeligere at paapege — men bedre blive de sandeligen ikke.

Saaledes den fornemme Fordærvethed. Og dersom der saa var en Fornem, hvis Liv altsaa ved Fødsel og Vilkaar særligen tilhørte den samme jordiske Forskjellighed, en Fornem, der ikke vilde samtykke i denne Splidagtighedens Sammensværgelse mod det Almene-Menneskelige, det er, mod Næsten, dersom han ikke kunde bringe det over sit Hjerte, dersom han, vel indseende Følgerne deraf, dog for Gud fortrøstede sig til at have Styrke til at bære disse, medens han ikke havde Styrke — til at forhærde sit Hjerte: Erfaringen skulde vel lære ham, hvad han vovede. Først skulde nu den fornemme Fordærvethed anklage ham som en Forræder og Selvkjerlig — fordi han vilde elske Næsten; thi det, at holde sammen med Fordærvetheden, det var Kjerlighed og Troskab og Oprigtighed og Hengivenhed! Og hvis da, som det saa ofte gaaer, de Ringere igjen fra deres Forskjelligheds Synspunkt misforstode og miskjendte ham, ham — der jo ikke hørte til deres Synagoge, lønnede ham med

Spot og Forhaanelse — fordi han vilde elske Næsten: ja, da stod han jo der i den dobbelte Fare. Havde han nemlig villet stille sig i Spidsen for de Ringere, at han i et Oprør kunde nedtræde Fornemhedens Forskjellighed: da skulde de maaskee have hædret og elsket ham. Men dette vilde han ikke, han vilde blot udtrykke, hvad der i ham var en christelig Trang, det at elske Næsten. Og just derfor blev hans Skjebne saa mislig, just deraf den dobbelte Fare.

Saa skulde vel den fornemme Fordærvethed triumpherende spotte ham, haanende og dømmende sige: „det har han ærligt fortjent;" den skulde vel bruge hans Navn som en Skræmsel for at hindre uerfarne fornemme Ynglinge i at fare vild — fra Fordærvethedens gode Tone. Og mangen Bedre blandt de Fornemme, over hvem dog Fordærvethedens Tone øvede en Magt, skulde ikke vove at forsvare ham, ikke turde lade være at lee med i „Spotternes Raad", og dette skulde vel være det Høieste, om Nogen vovede at forsvare ham. Saaledes lod det sig jo vel tænke, at en Fornem i selve de Fornemmes Kredse begeistret, veltalende kunde forfægte Kjerlighed til Næsten, men, naar det kom til Stykket i Virkeligheden, ikke kunde overvinde sit Sind i Lydighed under den maaskee seierrigt forfægtede Anskuelse. Dog indenfor Forskjellighedens Mellemvæg, bag ved den, at forfægte en modsat Anskuelse, en Anskuelse, der i christelig Forstand (ikke i oprørsk Forstand) vil tage Forskjelligheden bort: det er jo at blive i Forskjellighed. I Selskab med de Lærde eller indenfor en Omgivelse, der sikkrer og fremhæver hans Forskjellighed som saadan, skulde maaskee den Lærde være villig til begeistret at foredrage denne Lære om alle Menneskers Lighed; men det er jo at blive i Forskjelligheden. I Selskab med Rigmænd, i en Omgivelse, der netop gjør Rigdommens Fortrin iøinefaldende, skulde maaskee den Rige være villig til at gjøre Ligheden mellem Menneske og Menneske enhver Indrømmelse; men det er jo at blive i Forskjelligheden. Hiin Bedre, der maaskee seierrigt skulde kunne slaae alle Indvendinger af Marken i det fornemme Selskab, han skulde maaskee fornemt og feigt flygte

Berøringen med Virkelighedens Indvending mod Forskjelligheden. — „At gaae med Gud," dette Udtryk bruge vi jo som en Lykønskning — hvis denne Bedre blandt de Fornemme, istedenfor stolt undflyende, skulde gaae med Gud ud blandt Menneskene: da skulde han maaskee for sig selv — og altsaa ogsaa for Gud søge at skjule, hvad han fik at see — men hvad Gud saae, at han skjulte. Naar man nemlig gaaer med Gud, gaaer man jo rigtignok uden Fare; men man nødsages ogsaa til at see og til at see paa en ganske egen Maade. Naar Du gaaer i Selskab med Gud, da behøver Du kun at see een eneste Elendig, og Du skal ikke kunne undflye hvad Christendommen vil Du skal forstaae, den menneskelige Lighed. Ak, men hiin Bedre skulde maaskee ikke ganske turde vove at udholde denne Vandring i Selskab med Gud og Indtrykket af den, han skulde maaskee unddrage sig — medens han dog samme Aften igjen i det fornemme Selskab forfægtede den christelige Anskuelse. Ja, det at gaae med Gud (og det er jo kun i dette Selskab man opdager „Næsten", thi Gud er Mellembestemmelsen) for at lære Livet og sig selv at kjende, det er en alvorlig Gang. Saa taber Ære, Magt og Herlighed sin verdslige Glands; i Selskab med Gud kan Du ikke verdsligt fryde Dig derved. Naar Du holder sammen (thi Sammenhold er ikke af det Gode) med nogle andre Mennesker, med en bestemt Stand, med et bestemt Vilkaar i Livet, om det saa blot er med Din Hustrue: saa frister det Verdslige; selv om det ikke i Dine Øine har stort at betyde, det frister Dig sammenlignelsesviis i Persons Anseelse, det frister Dig maaskee for hendes Skyld. Men naar Du gaaer med Gud, kun holder sammen med Gud, og i Alt, hvad Du forstaaer, forstaaer Gud under: da opdager Du — skal jeg sige til Din egen Skade, da opdager Du Næsten; da nødsager Gud Dig til at elske ham — skal jeg sige til Din egen Skade; thi at elske Næsten er et utaknemligt Arbeide.

Eet er det jo at lade Tanke kæmpe mod Tanke, Eet er det at fægte og at seire i en Ordstrid, et Andet at seire over sit eget Sind, naar man fægter i Livets Virkelighed; thi hvor nær end

den ene Tanke stridende kommer den anden paa Livet, hvor nær end i Ordstriden den ene Stridende kommer den anden, al denne Striden er dog paa Afstand og som i Luften. Derimod er dette Maalestokken for hvad Sindelag der boer i et Menneske: hvor langt han har fra hvad han forstaaer til hvad han gjør, hvor stor Afstand der er mellem hans Forstaaen og hans Handlen. Vi forstaae i Grunden Alle det Høieste, et Barn, den Eenfoldigste, den Viseste, de forstaae alle det Høieste og alle det Samme; thi det er, om jeg saa tør sige, een Lectie, vi Alle have for. Men Det, der gjør Forskjellen, er om vi forstaae det paa Afstand — saa vi ikke gjøre derefter, eller nærved — saa vi gjøre derefter, og „ikke kunne det anderledes", ikke kunne lade være at gjøre det, som Luther, der ganske nærved forstod hvad han havde at gjøre, da han sagde: „jeg kan det ikke anderledes, Gud hjælpe mig, Amen." — Paa en stille Times Afstand fra al Livets og Verdens Forvirring forstaaer ethvert Menneske hvad det Høieste er; naar han gaaer derfra, har han forstaaet det; naar det i Livet for ham seer ud til godt Veir forstaaer han det endnu: men naar Forvirringen begynder, da flygter Forstaaelsen, eller det viser sig, at denne Forstaaelse var paa Afstand. At sidde paa et Værelse, hvor Alt er saa stille, at man kan høre et Sandskorn falde, og forstaae det Høieste, det kan ethvert Menneske; men, for at tale billedligt, at skulle sidde i den Kjedel, som Kobbersmedene hamre paa, og saa forstaae det Samme: ja, saa maa man have Forstaaelsen nærved, ellers vil det vise sig, at Forstaaelsen var paa Afstand — fordi man var fraværende med Forstaaelsen. — Paa en stille Times Afstand fra Livets Forvirring forstaaer Barnet, den Eenfoldigste, den Viseste, og næsten lige let, hvad ethvert Menneske skal gjøre — hvad ethvert Menneske skal gjøre; men naar i Livets Forvirring der kun er Spørgsmaal om, hvad han skal gjøre, saa viser det sig maaskee, at denne Forstaaelse var paa Afstand — den var jo paa Menneskehedens Afstand fra ham. — Paa en Ordstrids Afstand fra Handling, paa en høimodig Beslutnings Afstand fra Handling, paa et høitideligt Løftes, paa Fortrydelsens Afstand fra Handling for-

staaer ethvert Menneske det Høieste. Indenfor den uforandrede Tilstands Tryghed ved gammel Vane at forstaae, at der skulde gjøres en Forandring, det kan Enhver, thi denne Forstaaelse er paa Afstand, er ikke Uforandrethed en uhyre Afstand fra Forandringen? Ak, i Verden er der ideligen det travle Spørgsmaal om, hvad Den kan og hvad Den kan og hvad Den ikke kan: Evigheden, der taler om det Høieste, antager roligt, at ethvert Menneske kan det, og spørger derfor blot, om han gjorde det. Paa den fornemme Nedladenheds Afstand forstaaer den Fornemme Ligheden mellem Menneske og Menneske; paa den hemmelighedsfulde Overlegenheds Afstand forstaaer den Lærde og den Dannede Ligheden mellem Menneske og Menneske; indenfor et lille Fortrins Indrømmelse forstaaer Den, hvis Forskjellighed er at være som Folk er fleest, Ligheden mellem Menneske og Menneske — paa Afstand er Næsten kjendt af Alle: kun Gud veed, hvor mange der kjender ham i Virkeligheden, det er, nærved. Og dog, paa Afstand er Næsten en Indbildning, han, som jo er ved at være nær ved, det første det bedste Menneske, ubetinget ethvert Menneske. Paa Afstand er Næsten en Skygge, der ad Indbildningens Vei gaaer ethvert Menneskes Tanke forbi — ak, men at det Menneske, der i samme Øieblik virkeligen gik ham forbi, var Næsten: det opdager han maaskee ikke. Paa Afstand kjender Enhver Næsten, og dog er det en Umulighed at see ham paa Afstand; dersom Du ikke seer ham saa nær, at Du ubetinget, for Gud, seer ham i ethvert Menneske, saa seer Du ham slet ikke.

Lad os nu tænke Ringhedens Forskjellighed. De Tider ere forbi, da, hvad man kalder, de Ringere ingen Forestilling have om sig selv, eller kun den Forestilling at være Trælle, ikke blot ringe Mennesker, men egentligen ikke engang at være Mennesker; de vilde Oprør, Rædselen, som fulgte paa hiin Rædsel, ere maaskee ogsaa forbi: men mon derfor ikke Fordærvetheden kan boe skjult i et Menneske? Saa vil da den fordærvede Ringhed indbilde den Ringe, at han i den Mægtige og Fornemme, i Enhver, der er begunstiget ved et Fortrin, skal see sin Fjende.

Men Forsigtighed, hedder det, thi endnu have disse Fjender saa megen Magt, at det let kunde blive farligt at bryde med dem. Derfor vil Fordærvetheden ikke lære den Ringe at gjøre Oprør, ei heller ganske at negte enhver Yttring af Ærbødighed, ei heller at lade Hemmeligheden blive aabenbar; men den vil lære, at det skal gjøres og dog ikke gjøres, gjøres og dog saaledes, at den Mægtige ingen Glæde skal faae deraf, medens han dog ikke skal kunne sige, at det negtes ham. Derfor skal der selv i Hyldingen være en underfundig Trods, der skjult kan forbittre, en Trevenhed, der skjult siger Nei til hvad Munden bekjender, en ligesom indædt Misundelses Klangløshed i den Jubel, der ærer den Mægtige. Ingen Magt skal der bruges, det kunde blive farligt; intet Brud maa det komme til, det kunde blive farligt; men en skjult Forbittrelses Hemmelighed, en fjernt anet piinagtig Forstemthed skal gjøre baade Magt og Ære og Udmærkelse til en Plage for den Mægtige, den Ærede, den Udmærkede, der dog ikke skulde kunne faae noget Bestemt at klage over; thi deri stikker just Kunsten og Hemmeligheden.

Og dersom der da var en Ringe, i hvis Hjerte denne Misundelsens Hemmelighed ikke kom, og som heller ikke vilde lade Fordærvetheden udenfra faae denne Magt over sig, en Ringe, der uden feig Underkastelse, uden Menneskefrygt, beskedent, men fremfor Alt med Glæde, gav ethvert Jordlivets Fortrin hvad dets er, lykkeligere og gladere ved at give end mangen Gang Den maaskee er og kan være, som skal modtage: da skulde han vel ogsaa opdage den dobbelte Fare. Hans Jævnlige skulde maaskee støde ham fra sig som en Forræder, foragte ham som en Trællesindet, ak, og de Begunstigede skulde maaskee misforstaae ham og spotte ham som en Paatrængende. Hvad der i det foregaaende Forhold skulde ansees som for ringe for den Fornemme — at elske Næsten, det skulde maaskee her ansees som for anmassende for den Ringe — at elske Næsten. — Saa farefuldt er det at ville elske Næsten. Thi Forskjellighed er der nok af i Verden, Forskjellighed er der overalt i Timeligheden, der jo just er det Forskjellige, det Mangfoldige. Maaskee skal det

ogsaa kunne lykkes et Menneske netop i Kraft af sin Forskjellighed at staae sig godt med alle Forskjelligheder i en lempelig og føielig Overeenskomst, der slaaer lidt af paa eet Sted og saa fordrer lidt igjen paa et andet Sted: men Evighedens Ligelighed, at ville elske Næsten, synes baade for Lidt og for Meget, og derfor er det som passede denne Kjerlighed til Næsten ikke ret ind i Jordlivets Forhold.

Tænk Dig et Menneske, der gjorde et Gjestebud og dertil indbød Halte, Blinde, Krøblinge, Tiggere: nu, langt fra mig være at troe Andet om Verden, end at den dog vilde finde det smukt om end sært. Men tænk Dig, at denne Mand, som gjorde Gjestebudet, havde en Ven, til hvem han sagde „igaar gjorde jeg et stort Gjestebud" — ikke sandt, saa vilde Vennen først og fremmest forundre sig, at han ikke havde været blandt de Indbudne. Naar han da derpaa fik at vide, hvo de Indbudne havde været: nu langt fra mig være at troe Andet om Vennen, end at han dog vilde finde det smukt om end sært. Dog forundre sig vilde han, og han vilde maaskee sige „det er en besynderlig Sprogbrug at kalde en saadan Forsamling et Gjestebud, et Gjestebud — hvor Vennerne ikke ere med, et Gjestebud — hvor Spørgsmaalet ikke er om Vinens Fortræffelighed, om Selskabets Udvalg, om Tjenernes Antal, som opvartede ved Taflet", det er, Vennen vilde mene, at en saadan Bespisning kunde man kalde en Barmhjertigheds-Gjerning, men ikke et Gjestebud. Thi hvor god end Maden havde været, de fik, om den ikke blot som Fattigvæsenets havde været „kraftig og velsmagende", men virkelig udsøgt og kostelig, ja om de end havde faaet ti Sorter Viin: Selskabet selv, Indretningen af det Hele, et vist manglende, jeg veed ei hvad, var til Hinder for at kalde Sligt et Gjestebud, det stred mod Sprogbrugen — der gjør Forskjel. Sæt nu, at hiin Mand, der havde gjort Gjestebudet, svarede „da troede jeg dog, jeg havde Sprogbrugen paa min Side, læse vi ikke i Lucas Evangelium (14, 12. 13) disse Christi Ord: „naar Du gjør Middags- eller Aftens-Maaltid, byd ikke Dine Venner, ei heller Dine Brødre, ei heller Dine Frænder,

ei heller rige Naboer, paa det de ikke skulle indbyde Dig igjen og Dig skee Vederlag. Men naar Du gjør et Gjestebud, da byd Fattige, Krøblinger, Halte, Blinde;" thi her er jo ikke blot det Ord „Gjestebud" brugt saaledes, men der er endog i Begyndelsen brugt et mindre festligt Udtryk „Middags- eller Aftens-Maaltid", og først, da Talen er om at indbyde Fattige og Krøblinge, først da bruges Ordet „Gjestebud". Synes det Dig ikke, at det er, som vilde Christus antyde, at det, at indbyde Fattige og Krøblinge, ikke blot er hvad vi skulle gjøre, men tillige noget langt Festligere end at spise til Middag eller Aften med Venner og Frænder og rige Naboer, hvad man ikke maa kalde et Gjestebud, thi at indbyde de Fattige, det er at gjøre Gjestebud. Men jeg indseer vel, at vor Sprogbrug er forskjellig, thi ifølge den almindelige Sprogbrug er det nok omtrent Fortegnelsen paa dem, som indbydes til et Gjestebud: Venner, Brødre, Frænder, rige Naboer — som kunne gjøre Gjengjeld. Men saa nøieregnende er den christelige Ligelighed og dens Sprogbrug, den fordrer, ikke blot, at Du skal bespise de Fattige, den fordrer, at Du skal kalde det et Gjestebud. Dog, dersom Du i det daglige Livs Virkelighed vil staae strengt paa denne Sprogbrug, og ikke mene, at det i christelig Forstand er ligegyldigt, under hvilket Navn Maden anrettes for de Fattige, saa vil Menneskene vel lee Dig ud. Men lad dem kun lee, de loe ogsaa af Tobias; thi det, at ville elske Næsten, er altid udsat for dobbelt Fare, som vi see af Tobiæ Exempel. Herskeren havde under Livsstraf forbudet at begrave de Døde; men Tobias frygtede Gud mere end Herskeren, elskede de Afdøde mere end Livet: han begrov dem. Dette var den første Fare. Og da saa Tobias vovede denne Heltebedrift — saa „beloe hans Naboer ham" (Tobias 2, 8). Det var den anden Fare .... Saaledes Manden, der gjorde Gjestebudet; m. T., synes det Dig ikke, at han har Ret? Men skulde der dog ikke være noget Andet at indvende mod hans Adfærd? Thi, hvorfor saa stridigt kun at indbyde Halte og Fattige, og derimod ligesom med Flid, ja ligesom paa Trods at lade være at indbyde Venner og Frænder, han kunde jo have

indbudet dem alle ligeligt. Unegteligt; og hvis han var saaledes stridig, da ville vi ikke prise ham eller hans Sprogbrug. Men i Henseende til Evangeliets Ord er dog vel Meningen denne, at disse Andre ikke vilde komme. Derfor ophørte ogsaa Vennens Forundring over ikke at være indbuden, saasnart han hørte, hvilket Selskabet havde været. Havde Manden, efter Vennens Sprogbrug, gjort et Gjestebud, og ikke indbudt Vennen, da var han bleven vred; men nu blev han ikke vred — thi han var ikke kommen alligevel.

O, m. T., synes Dig, at det her Fremsatte kun er en Ordstrid om Brugen af det Ord Gjestebud? Eller seer Du ikke, at Striden er om at elske Næsten; thi Den, der bespiser den Fattige, men dog ikke saaledes seirer over sit Sind, at han kalder denne Bespisning et Gjestebud, han seer i den Fattige og den Ringe kun den Fattige og den Ringe, Den, der gjør „Gjestebudet", han seer i den Fattige og Ringe Næsten — hvor latterligt dette nu end kan synes i Verdens Øine. Ak, thi det er endda ikke saa sjeldent, at man hører Verdens Klage over dette eller hiint Menneske, at han ikke er alvorlig; men Spørgsmaalet er, hvad Verden forstaaer ved Alvor, om den ikke saa omtrent derved forstaaer de verdslige Bekymringers Travlhed; og Spørgsmaalet er, om Verden ikke endnu bestandigt ved denne Forvexling af Alvor og Forfængelighed er trods sin Alvorlighed saa spøgefuld, at den, hvis den fik det i høieste Forstand Alvorlige at see derved, at En vilde gjøre Alvor deraf, Spørgsmaalet er, om saa Verden ikke ganske uvilkaarligt vilde briste i Latter. Saa alvorlig er Verden! Hvis ikke Timelighedens mangfoldige og mangfoldigt sammensatte Forskjellighed gjorde det lige saa vanskeligt at see, om En elsker Næsten, som det er vanskeligt at see „Mennesket": saa vilde Verden bestandigt have Stof nok til Latter — dersom der ellers var et tilstrækkeligt Antal af Dem, som elskede Næsten. At elske Næsten er, forblivende i sin jordiske Forskjellighed, som den er En anviist, væsentligen at ville være ligeligt til for ethvert Menneske ubetinget. Aabenlyst kun at ville være til for andre Mennesker efter sin jordiske For-

skjelligheds Fortrin er Stolthed og Anmasselse; men den kløgtige Opfindelse, slet ikke at ville være til for Andre, for skjult at nyde sin Forskjelligheds Fortrin i Sammenhold med Ligemænd, er feig Stolthed. I begge Dele er der Splid; men Den, der elsker Næsten, han er beroliget. Han er beroliget ved at være tilfreds i den ham anviste Jordlivets Forskjellighed, den være Fornemhedens eller Ringhedens, og forøvrigt lader han enhver Jordlivets Forskjellighed staae ved Magt og gjælde for hvad den skal og bør gjælde her i dette Liv; thi Du skal ikke begjere hvad Næstens er, ikke hans Hustrue, ikke hans Asen, og altsaa heller ei det ham forundte Fortrin i Livet; er det Dig negtet, skal Du dog glædes ved, at det er ham indrømmet. Saaledes er Den beroliget, der elsker Næsten, han undgaaer hverken feigt den Mægtigere, men elsker Næsten, ei heller fornemt den Ringere, men elsker Næsten, og ønsker væsentligen at være ligeligt til for alle Mennesker, hvad enten han nu i Virkeligheden er kjendt af Mange eller ikke. Det er unegteligt en betydelig Vingestrækning, men det er ikke en stolt Flugt, der overflyver Verden, det er Selvfornegtelsens ydmyge og vanskelige Flugt ved Jorden. Det er langt lettere og langt beqvemmere at liste sig gjennem Livet, ved at leve i fornemmere Tilbagetrukkenhed, hvis man er en Fornem, eller i ubemærket Stilhed, hvis man er en Ringe, ja man kan, hvor underligt det end er, endog synes at udrette mere ved denne listende Levemaade, fordi man nemlig udsætter sig for meget mindre Modstand. Men om det end er saa behageligt for Kjød og Blod at undgaae Modstanden, mon det ogsaa i Dødens Time er det Trøstende? I Dødens Time er det dog nok det eneste Trøstende, at man ikke har undgaaet den, men udholdt den. Hvad et Menneske skal udrette eller ikke udrette, staaer ikke i hans Magt, han er ikke Den, der skal styre Verden; han har ene og alene at lyde. Enhver har derfor først og fremmest (istedenfor at spørge, hvilken Stilling der er ham beqvemmest, hvilket Sammenhold der er ham fordeelagtigst), at stille sig selv paa det Punkt, hvor Styrelsen kan bruge ham, hvis det saa skulde behage Styrelsen. Det Punkt er just at

elske Næsten eller væsentligen ligeligt at være til for ethvert Menneske. Ethvert andet Punkt er Splidagtighed, hvor fordeelagtig og beqvem og tilsyneladende betydningsfuld denne Stilling end er; Styrelsen kan ikke bruge Den, der har stillet sig der, thi han er jo netop i Oprør mod Styrelsen. Men Den, der indtog hiin overseete, hiin foragtede og forsmaaede rigtige Stilling, uden at klamre sig til sin jordiske Forskjellighed, uden at holde sammen med eet eneste Menneske, væsentligen ligeligt at være til for ethvert Menneske, han skal, om han end tilsyneladende Intet udrettede, om han end blev udsat for de Ringeres Forhaanelse eller for de Fornemmes Spot eller for begges Forhaanelse og Spot, dog i Dødens Time trøstende turde sige til sin Sjel: „jeg har gjort Mit; om jeg har udrettet Noget, veed jeg ikke, om jeg har gavnet Nogen, veed jeg ikke, men at jeg har været til for dem, det veed jeg, det veed jeg deraf, at de forhaanede mig. Og dette er min Trøst, at jeg ikke skal tage den Hemmelighed med mig i Graven, at jeg, for at have gode og uforstyrrede og beqvemme Dage i Livet, har fornegtet Slægtskabet med andre Mennesker, med de Ringe, for at leve i fornem Tilbageholdenhed, med de Fornemme, for at leve i skjult Ubemærkethed." Lad saa Den, der ved Hjælp af Sammenholdet og ved ikke at være til for alle Mennesker, udrettede saa meget, see sig vel for, at Døden ikke forandrer ham hans Liv, naar den minder ham om Ansvaret. Thi Den, der gjorde Sit for at gjøre Menneskene opmærksomme, de Ringe eller de Fornemme, Den, der lærende, handlende, stræbende ligeligt var til for Alle, han har intet Ansvar, om Menneskene ved at forfølge ham viste — at de vare blevne opmærksomme; han har intet Ansvar, nei han har endog gavnet, thi Betingelsen for at skulle have Gavn er altid først og fremmest at blive opmærksom. Men Den, der feigt kun var til indenfor Sammenholdets Mellemvæg, hvor han udrettede saa saare meget og vandt saa mange Fordele; Den, der feigt ikke turde gjøre Menneskene opmærksomme, de Ringe eller de Fornemme, fordi han havde en Anelse om, at Menneskenes Opmærksomhed er et tvetydigt

Gode — naar man da har noget Sandt at meddele; Den, der feigt havde sin berømmede Virksomhed indenfor Persons-Anseelsens Betryggethed: han bærer Ansvaret — at han ikke elskede Næsten. Dersom en Saadan vilde sige: ja, hvad kan det hjælpe at anlægge sit Liv efter en slig Maalestok, da vilde jeg svare: hvad mener Du denne Undskyldning kan hjælpe i Evigheden? Thi Evighedens Bud er uendeligt høiere end enhver nok saa kløgtig Undskyldning. Mon ogsaa nogen Eneste af hine, hvem Styrelsen har brugt som Redskaber i Sandhedens Tjeneste (og lad os ikke glemme, at dette skal og bør ethvert Menneske være, i det mindste skal og bør han indrette sit Liv saaledes, at han kunde være det) har indrettet sit Liv anderledes end ligeligt at være til for ethvert Menneske. Enhver Saadan har aldrig holdt sammen med de Ringe, og aldrig holdt sammen med de Fornemme, men ligeligt været til for den Fornemme, og ligeligt været til for den Ringeste. Sandeligen kun ved at elske Næsten, kan et Menneske udrette det Høieste; thi det Høieste er at kunne være et Redskab i Styrelsens Haand. Men som sagt Enhver, der har stillet sig paa noget andet Punkt, Enhver, der danner Partie og Sammenhold, eller er med paa Partie, med i Sammenhold, han styrer for egen Regning, og al hans Udretten, var den end omskabende en Verden, er et Sandsebedrag. Han skal ei heller have stor Glæde af den i Evigheden, thi vel muligt, at Styrelsen benyttede den, ak, men den benyttede ikke ham som Redskab; han var en Selvraadig, en Selvklog, og en Saadans Stræben benytter Styrelsen ogsaa, ved at tage hans møisommelige Arbeide og ved at lade ham have hans Løn borte. — Hvor latterligt, hvor sinkende, hvor uhensigtsmæssigt det at elske Næsten end kan synes i Verden, det er dog det Høieste hvad et Menneske formaaer at udrette. Men *det Høieste* har heller aldrig ganske passet ind i Jordlivets Forhold, *det er baade for Lidt og for Meget.*

Betragt engang Verden, der ligger for Dig i al dens brogede Mangfoldighed; det er, som naar Du seer et Stuespil, kun at Mangfoldigheden er langt, langt større. Hver Enkelt af disse

Utallige er ved sin Forskjellighed noget Bestemt, forestiller noget Bestemt, men væsentligen er han noget Andet; dog dette faaer Du ikke at see her i Livet, her seer Du ikkun, hvad den Enkelte forestiller og hvorledes han gjør det. Det er som i Skuespillet. Men naar paa Skuepladsen Teppet saa falder, saa er Den, der spillede Kongen, og Den, der spillede Tiggeren, og saaledes fremdeles hver især, de ere alle lige meget, alle Eet og det Samme: Skuespillere. Og naar i Døden Teppet er faldet for Virkelighedens Skueplads (thi dette er en forvirrende Sprogbrug, naar man taler om, at i Dødens Øieblik Teppet drages op for Evighedens Skueplads; Evigheden er nemlig ingen Skueplads, den er Sandheden), saa ere de ogsaa alle Eet, de ere Mennesker, og ere alle Det, de væsentligen vare, hvad Du ikke saae paa Grund af Forskjelligheden, Du saae, de ere Mennesker. Kunstens Skueplads er som en fortryllet Verden; men tænk Dig, at det en Aften ved en almindelig Aandsfraværelse løb surr for alle de Spillende, saa de meente, at de virkeligen vare hvad de forestillede: var dette ikke, hvad man, i Modsætning til Kunstens Fortryllelse, maatte kalde en ond Aands Fortryllelse, en Forgjørelse? Og saaledes ogsaa, hvis i Virkelighedens Fortryllelse (thi vi ere jo alle fortryllede, ved at være tryllede ind hver i sin Forskjellighed) Grundtanken forvirrede sig for os, saa vi meente, at det vi forestille, det var hvad vi væsentligen ere. Ak, men er dette dog ikke just Tilfældet? At Jordlivets Forskjellighed kun er som Skuespillerens Dragt, eller kun som en Reisedragt, at Hver især burde sørge for og vogte paa, at have Baandene, hvormed dette Overtøi er befæstet, løst bundne og fremfor Alt ikke i Haardknude, paa det at Dragten i Forvandlingens Øieblik med Lethed kan afkastes: det synes glemt. Og dog have vi jo alle Kunstforstandighed nok til at stødes, dersom paa Skuepladsen Skuespilleren i Forvandlingens Øieblik, naar han skal afkaste Forklædningen, maatte løbe ud for at faae Baandene løste. Ak, men i Virkelighedens Liv, der snører man Forskjellighedens Overtøi saa fast, at det ganske skjuler, at denne Forskjellighed er Overtøi, fordi Lighedens

indre Herlighed aldrig eller saa saare sjeldent skinner igjennem, hvad den dog bestandigt skulde og burde. Thi Skuespillerens Kunst er den bedragende, Kunsten Bedraget, det at kunne bedrage det Store, det at lade sig bedrage det lige saa Store; derfor maa man netop ikke kunne og ikke ville gjennem Dragten see Skuespilleren; derfor er det Kunstens Høieste, naar Skuespilleren bliver Eet med det han forestiller, fordi dette er Bedragets Høieste. Men Livets Virkelighed, om den end ikke, som Evigheden, er Sandheden, burde dog være af Sandheden, og derfor burde det dog bestandigt glimte igjennem Forklædningen det Andet, som Enhver væsentligen er. Ak, men i Virkelighedens Liv, der voxer den Enkelte i Timelighedens Væxt ganske sammen med Forskjelligheden, dette er det Modsatte af Evighedens Væxt, som voxer fra Forskjelligheden, den Enkelte forvoxer, enhver Saadan er, i Evighedens Forstand, en Vanskabning. Ak, i Virkeligheden groer den Enkelte saaledes sammen med sin Forskjellighed, at Døden tilsidst maa bruge Magt, for at rive den af ham. — Dog skal man i Sandhed elske Næsten, maa det ethvert Øieblik være erindret, at Forskjelligheden er en Forklædning. Thi, som sagt, Christendommen har ikke villet storme frem for at afskaffe Forskjelligheden, hverken Fornemhedens eller Ringhedens, den har heller ei villet verdsligt træffe en verdslig Overeenskomst mellem Forskjellighederne; men den vil, at Forskjelligheden skal hænge løst om den Enkelte, løst som den Kappe Majestæten afkaster, for at vise, hvo han er; løst som den pjaltede Dragt, i hvilken et overnaturligt Væsen har skjult sig. Naar nemlig Forskjelligheden hænger saaledes løst, da skimtes bestandigt i hver Enkelt hiint væsentlige Andet, det for Alle Fælles, det evigt Lignende, Ligningen. Dersom dette var saaledes, dersom hver Enkelt levede saaledes, da havde Timeligheden naaet sit Høieste. Som Evigheden kan den ikke være; men denne forventningsfulde Høitidelighed, der uden at standse Livets Gang, hver Dag fornyer sig ved det Evige og ved Evighedens Ligelighed, hver Dag frelser Sjelen ud af Forskjelligheden, i hvilken den dog bliver: dette vilde være Evig-

hedens Afglands. Da skulde Du i Livets Virkelighed vel see Herskeren, glad og ærbødig bringe ham Din Hylding; men Du skulde dog i Herskeren see den indre Herlighed, den Herlighedens Lighed, over hvilken hans Pragt kun skjuler. Da skulde Du vel, maaskee i Sorg over ham lidende mere end han, see Tiggeren, men Du skulde dog i ham see den indre Herlighed, Herlighedens Lighed, over hvilken hans ringe Overtøi skjuler. Ja, da skulde Du, hvor Du vendte Dit Øie hen, see Næsten. Thi der er og har fra Verdens Begyndelse intet Menneske været til, der er Næsten i den Forstand som Kongen er Kongen, den Lærde den Lærde, Din Slægtning Din Slægtning, det er, i Særlighedens eller hvad der er det Samme i Forskjellighedens Forstand; nei, ethvert Menneske er Næsten. I at være Konge, Tigger, Lærd, Riig, Fattig, Mand, Qvinde o. s. v. ligne vi ikke hinanden, deri ere vi jo netop forskjellige; men i at være Næsten ligne vi ubetinget alle hinanden. Forskjelligheden er Timelighedens Forvirrende, der mærker ethvert Menneske forskjelligt, men Næsten er Evighedens Mærke — paa ethvert Menneske. Tag mange Ark Papir, skriv det Forskjellige paa hvert enkelt, saa ligner det ene ikke det andet; men tag saa igjen hvert enkelt Ark, lad Dig ikke forstyrre af Forskjellighedens Paaskrift, hold det op for Lyset, saa seer Du et fælles Mærke paa dem alle. Og saaledes er Næsten det fælles Mærke, men Du seer det kun ved Hjælp af Evighedens Lys, naar det gjennemlyser Forskjelligheden.

M. T., derom kan vistnok ingen Tvivl være, at dette maa synes Dig herligt, at det bestandigt er forekommet Dig saaledes, hver Gang Du i stille Opløftelse lod Evighedens Tanke raade og hengav Dig i Betragtningen; blot saa dog ikke denne Forstaaelse bliver paa Afstand. O, men skulde det dog ikke kunne synes Dig saa herligt, at Du for Dit Vedkommende besluttede Dig til at træffe denne Overeenskomst med Gud, at Du vil holde sammen med ham, for at fastholde denne Forstaaelse, det er, for at udtrykke i Dit Liv, at Du med ham fastholder

denne Forstaaelse som den eneste, hvad der saa end for denne Forstaaelses Skyld skal vederfares Dig i Livet, ja skulde den end koste Dig Livet, at Du dog med Gud holder den fast som Din Seier over alle Krænkelser og alle Forurettelser. Husk paa, at Den, som for i Sandhed at ville Eet valgte at ville det Gode i Sandhed, at han har denne salige Trøst: man lider kun eengang, men man seirer evigt. — See, Digteren veed at tale meget om Elskovens Indvielse, om hvilken forædlende Magt, det udøver over et Menneske, at blive og at være forelsket, om hvilken Forklarelse, der gjennemtrænger hans hele Væsen, om hvilken, efter Digterens Mening, himmelsk Forskjel der skal være mellem den Forelskede og Den, som aldrig fornam Elskovens Forandring. O, den sande Indvielse er dog den, at opgive alle Fordringer til Livet, alle Fordringer til Magt og Ære og Fortrin, alle Fordringer — men Elskovs og Venskabs Lykke er jo just af de største Fordringer — altsaa at opgive alle Fordringer, for at forstaae, hvilken uhyre Fordring Gud og Evigheden har paa En selv. Den, som vil annamme denne Forstaaelse, han er ifærd med at elske Næsten. Et Menneskes Liv begynder med det Sandsebedrag, at der ligger en lang lang Tid og en heel Verden for ham paa Afstand, og begynder med den dumdristige Indbildning, at det er ham, der har saa god Tid til saa mange Fordringer, som han har; Digteren er denne dumdristige, men skjønne Indbildnings veltalende, begeistrede Fortrolige. Men naar Mennesket saa i den uendelige Forandring opdager det Evige sig saa nær paa Livet, at der ikke er een eneste Fordrings, ikke een eneste Udflugts, ikke een eneste Undskyldnings, ikke eet eneste Øiebliks Afstand fra hvad han i dette Nu, i dette Secund, i dette hellige Øieblik skal gjøre: saa er han i Gang med at blive en Christen. Barnlighedens Kjende er at sige: mig vil, mig — mig; Ungdommelighedens Kjende er at sige: jeg — og jeg — og jeg; Modenhedens Kjende og det Eviges Indvielse er at ville forstaae, at dette Jeg har Intet at betyde, hvis det ikke bliver det Du, til hvem Evigheden uaf-

brudt taler og siger: „Du" skal, Du skal, Du skal. Det Ungdommelige vil være det eneste Jeg i hele Verden, Modenheden er at forstaae dette Du om sig selv, hvis det end ikke sagdes til noget eneste andet Menneske. Du skal, Du skal elske Næsten. O, m. T., det er ikke Dig, til hvem jeg taler, det er mig, til hvem Evigheden siger: Du skal.

III. A.

Rom. XIII, 10. Kjerlighed er Lovens Fylde.

„At love er ærligt, men at holde er besværligt" siger Ordsproget; men med hvad Ret? Det er dog vel aabenbart det at holde, der er det Ærlige, og da kan Ordsproget have Ret, at det at holde er det Ærlige og tillige det Besværlige. Men hvad bliver saa det at love? Ordsproget siger jo, efter den anførte Forklaring, Intet om hvad det er; maaskee er da det at love slet Intet; maaskee er det mindre end Intet; maaskee advarer Ordsproget endog mod det at love, som vilde det sige: spild ingen Tid paa det at love, det at holde, hvilket er det Ærlige, er besværligt nok. Og sandeligen, det at love er vistnok langt fra Ærlighed, selv naar Løftet ingenlunde er uærligt meent. Skulde det ikke og være betænkeligt at give „det at love" Navn af Ærlighed, betænkeligt i en Verden, der svigefuldt lover saa meget, i en Slægt, der kun er altfor tilbøielig til at love og til ærligt at bedrage sig selv ved at love; skulde det ikke være betænkeligt for Ordsprogets eget Vedkommende, da jo et andet Ordsprog, der ogsaa kjender Verden og Menneskene, veed af Erfaring, at „laante Penge, naar de — efter Løfte tilbagebetales, ere fundne Penge"? Hellere maatte man vel derfor gaae til den modsatte Yderlighed og sige „det at love er en Uærlighed", antagende, at det just er eiendommeligt for den sande Trofast-

hed, at den ikke gjør Løfter, at den ikke spilder Tiden med at love, ikke smigrer sig selv ved at love, ikke fordrer dobbelt Betaling først for Løftet og saa for Opfyldelsen af Løftet. Dog allerhelst maa man søge, ene og afgjort at samle Opmærksomheden paa det at holde, medens, som til en Indledning, en vækkende Paamindelse af den Myndige advarer mod det at love.

Der findes i den hellige Skrift (Mth. 21, 28—31) en Parabel, som kun sjeldent fremdrages i det gudelige Foredrag, og som dog er saa lærerig og saa opvækkende. Lad os da dvæle lidt ved den. Der var „et Menneske som havde to Sønner", deri ligner han hiin den forlorne Søns Fader, som ogsaa havde to Sønner; ja Ligheden mellem disse tvende Fædre er endnu større, thi den Fader, om hvem her er Talen, hans ene Søn var ogsaa en forloren Søn, som vi nu skulle høre af Fortællingen. Faderen „gik til den første og sagde: Søn, gak hen, arbeid i Dag udi min Viingaard. Men han svarede og sagde: jeg vil ikke; men derefter angrede det ham, og han gik hen. Og Faderen gik til den anden og sagde ligesaa. Men han svarede og sagde: Herre jeg vil; og gik ikke hen. Hvilken af disse To gjorde Faderens Villie?" Vi kunne ogsaa spørge paa en anden Maade, hvilken af disse To var den forlorne Søn? Mon ikke han, der sagde ja, han den Lydige, der ikke blot sagde ja, men sagde „Herre jeg vil" som for at vise sin ubetingede, lydige Underkastelse under Faderens Villie? Mon ikke han, der sagde ja, han, der i al Stilhed gik fortabt, saa det ikke let blev saaledes vitterligt om ham som om hiin den forlorne Søn, der ødte sit Gods med Skjøger og endte med at vogte Sviin, men ogsaa endte med at gjenvindes? Mon ikke han, der sagde ja, han, der paa en mærkelig Maade ligner hiin den forlorne Søns Broder, thi som dennes Retfærdighed er gjort mistænkt i Evangeliet, skjøndt han dog kaldte sig selv den Retfærdige eller den gode Søn, saaledes har maaskee ogsaa denne Broder (vi har jo i Sproget et eget Udtryk, som vi for Kortheds Skyld kunne bruge om ham) Jabroderen, anseet sig selv for at være den gode Søn — sagde han ikke ogsaa ja, sagde han ikke „Herre jeg vil", og

det at love er jo ærligt, siger Ordsproget! Den anden Broder derimod sagde „nei". Et saadant Nei, der dog betyder at man netop gjør hvad man sagde nei til, kan stundom være grundet i en ikke uforklarlig Særhed. I et saadant skrømtet Nei skjuler sig stundom den paa Jorden landflygtige og fremmede Ærlighed, hvad enten det nu er, fordi den Talende er bleven saa væmmelig ved atter og atter at høre det Ja, der betyder, at man ikke gjør hvad man siger, at han har vænt sig til at sige Nei, hvor Andre sige Ja, for saa igjen at gjøre hvad Jabrødrene lade være at gjøre; eller det er fordi den Talende har en bekymret Mistillid til sig selv, og derfor undgaaer at love Noget, at han ikke skal love for meget; eller det er fordi den Talende i oprigtig Iver for at gjøre det Gode ønsker at afværge et Løftes hykkelske Skin. Dog i Evangeliet er dette Nei ikke saaledes sagt, uden at være meent, det er virkelig en Ulydighed af Sønnen; men han angrer det, og gaaer dog hen og gjør Faderens Villie.

Men hvad vil nu Parablen indskærpe, mon ikke, hvor farligt det er at forhaste sig med at sige ja, selv om det er meent i Dieblikket? Jabroderen er ikke fremstillet som Den, der var en Bedrager, da han sagde ja, men som Den, der blev en Bedrager, fordi han ikke holdt sit Løfte, og endnu nøiagtigere som Den, der netop ved sin Iverighed i at love blev en Bedrager, det vil sige, Løftet blev netop Snaren; havde han ikke lovet Noget, havde han maaskee snarere gjort det. Naar man nemlig siger ja eller lover Noget, da bedrager man saa let sig selv og bedrager letteligen ogsaa Andre, som havde man allerede gjort hvad man lovede, eller som havde man ved at love dog gjort Noget af Det, man lover at gjøre, eller som var Løftet selv noget Fortjenstligt. Og naar man saa dog ikke gjør hvad man lovede, saa er Veien bleven saa lang, inden man kommer tilbage til Sandheden igjen og blot naaer Begyndelsen paa at gjøre dog lidt af hvad man lovede. Ak, det man lovede at gjøre var maaskee vidtløftigt nok, men nu er man ved Hjælp af det uopfyldte Løfte kommen paa et Sandsebedrags Afstand fra Begyndelsen. Det er nu ikke længer, som det var i hiint Dieblik, da man tog

Feil af Veien og istedenfor at begynde paa Arbeidet svingede udenom ved Hjælp af Løftet. Hele denne Omvei skal man tilbage, førend man igjen naaer Begyndelsen. Den Vei derimod fra at have sagt nei, den Vei gjennem Angeren til saa at gjøre det godt igjen, den er meget kortere og meget lettere at finde. Løftets Ja er søvndyssende, men det udtalte og altsaa af En selv hørte Nei er opvækkende, og Angeren gjerne ikke langt borte. Den, som siger „Herre jeg vil", han synes i samme Øieblik godt om sig selv; Den, som siger nei, han bliver næsten bange for sig selv. Men denne Forskjel er meget betydelig i det første Øieblik, og meget afgjørende i det andet Øieblik; dog er det første Øieblik det Øieblikkeliges Dom, det andet Øieblik er Evighedens Dom. Just derfor er Verden saa tilbøielig til Løfter, thi det Verdslige er det Øieblikkelige, og et Løfte tager sig øieblikkeligt saa godt ud; just derfor er Evigheden mistænkelig mod Løfter, som den er mistænkelig mod alt det Øieblikkelige. Antaget, at ingen af Brødrene gik hen og gjorde Faderens Villie, saa var dog Den, der sagde Nei, bestandigt forsaavidt nærmere ved at gjøre Faderens Villie, som han var nærmere ved at blive opmærksom paa, at han ikke gjorde Faderens Villie. Et Nei skjuler ikke over Noget, men et Ja bliver saa let et Sandsebedrag, et Selvbedrag, som af alle Vanskeligheder maaskee er den vanskeligste at overvinde. O, det er kun altfor sandt, „at Veien til Fortabelse er brolagt med gode Forsætter", og det er vist, at det Allerfarligste for et Menneske er, at gaae tilbage ved Hjælp af gode Forsætter, item ved Hjælp af Løfter. Det er saa vanskeligt at opdage, at det virkeligen er Tilbagegang. Naar en Mand vender En Ryggen og gaaer, saa er det let at see, at han gaaer bort, men naar et Menneske hitter paa at vende Ansigtet mod Det, han gaaer bort fra, hitter paa at gaae baglænds, medens han med Mine og Blik og Tilraab hilser ad En, forsikkrende og atter forsikkrende han nu strax kommer, eller vel endog i eetvæk sigende „her er jeg" — uagtet han fjerner sig mere og mere vel at mærke baglænds: saa er det ikke saa let at blive opmærksom. Og saaledes ogsaa med Den, der,

riig paa gode Forsætter og hurtig til at love, baglænds fjerner sig mere og mere fra det Gode. Ved Hjælp af Forsættet og Løftet har han nemlig Retningen mod det Gode, er han vendt mod det Gode, og med denne Retning mod det Gode gaaer han dog baglænds mere og mere bort derfra. Med hvert fornyet Forsæt og Løfte seer det ud som gjorde han et Skridt fremad, og dog, han bliver ikke blot ikke staaende, men han gjør virkelig et Skridt tilbage. Det forfængeliggjorte Forsæt, det uopfyldte Løfte efterlader Mismod, Forstemthed, som maaskee snart igjen blusser op i et endnu hidsigere Forsæt, der kun efterlader mere Mathed. Som Drankeren bestandigt behøver stærkere og stærkere Ophidselse — for at blive beruset, saaledes behøver Den, der forfaldt til Løfter og Forsætter, bestandigt mere og mere Ophidselse — for at gaae tilbage. Vi anprise ikke den Søn, som sagde Nei, men vi stræbe af Evangeliet at lære, hvor farligt det er at sige „Herre jeg vil". Et Løfte er i Forhold til det at handle en Skifting, man tage sig derfor vel iagt. Just i det Øieblik, da Barnet er født, da Moderens Glæde er størst, fordi hendes Lidelse er forbi, da hun netop for Glæde maaskee er mindre opmærksom, da komme, saa mener Overtroen, de fjendtlige Magter, og lægge en Skifting istedenfor Barnet. Og ved Begyndelsens store, men derfor ogsaa farefulde Øieblik, da, naar man skal til at begynde, da komme fjendtlige Magter og stikke En Løftets Skifting til, forhindrende fra at gjøre den virkelige Begyndelse, ak, hvor Mangen er ikke paa den Maade bleven bedragen, ja som forgjort!

See derfor er det saa vigtigt for et Menneske i alle hans Forhold, betræffende hver en Opgave, at Opmærksomheden strax, udeelt samles heel paa det Væsentlige og det Afgjørende. Saaledes ogsaa med Kjerligheden, at den i intet Øieblik faaer Lov til at synes noget Andet end den er, eller Tilsyneladelsen vel endog sætter sig fast og bliver en Snare, at Kjerligheden ikke kommer til at give sig god Tid, ikke til i smigrende Indbildning at forlyste sig ved sig selv, men at den strax er i Gang med Opgaven og nødsaget til at forstaae, at ethvert Øieblik forinden

er et spildt Øieblik og mere end blot Tidsspilde, at enhver anden Yttring af den er Sinkelse og Tilbagegang. Dette er just udtrykt i vor Textes Ord:

Kjerlighed er Lovens Fylde,

og dette Ord ville vi nu gjøre til Gjenstand for Betragtningen.

Dersom altsaa Nogen spørger „hvad er Kjerlighed“, saa svarer Paulus „den er Lovens Fylde“, og i samme Øieblik er ved Svaret ethvert yderligere Spørgsmaal forhindret. Thi Loven, ak, den er allerede en vidtløftig Sag, men at opfylde Loven — ja, Du indseer selv, skal dette naaes, da er der intet Øieblik at spilde. Der er vistnok mangen Gang i Verden nysgjerrigt blevet spurgt „hvad er Kjerlighed“, og saa har der mangen Gang været en Orkesløs, der svarende indlod sig med den Nysgjerrige, og disse Tvende, Nysgjerrigheden og Orkesløsheden, syntes saa godt om hinanden, de kunne næsten ikke blive kjede af hinanden eller af at spørge og svare. Men Paulus indlader sig ikke med Spørgeren, allermindst paa Vidtløftigheder, tvertimod han fanger ved sit Svar, han fanger Spørgeren i Lydighed under Loven, han giver ved Svaret øieblikkeligt Retningen og giver Fart til at handle derefter. Dette er ikke blot Tilfældet med dette Pauli Svar, men det er Tilfældet med alle Pauli Svar og med alle Christi Svar; denne Maade at svare paa, at svinge af fra Spørgsmaalets Retning mod det Fjerne for øieblikkeligt at bringe Spørgeren Opgaven, hvad han har at gjøre, saa nær paa Livet som muligt, er netop eiendommeligt for det Christelige. Hiin eenfoldige Vise i Oldtiden, der i Erkjendelsens Tjeneste dømte Hedenskabet, han forstod den Kunst at spørge, ved Spørgsmaalet at fange hver Svarende i Uvidenheden; men det Christelige, der ikke forholder sig til en Erkjenden, men til en Handlen, har den Eiendommelighed, at svare og ved Svaret at fange Enhver til Opgaven. Derfor var det for Pharisæere og Spidsfindige og Ordkløvere og Grublere saa farligt at spørge Christus; thi vel fik Spørgeren altid Svar, men han fik tillige ved

Svaret, i en vis Forstand, meget for meget at vide, han fik et fangende Svar, der ikke sindrigt indlod sig i Vidtløftighed med Spørgsmaalet, men med guddommelig Myndighed greb Spørgeren og forpligtede ham til at gjøre derefter, medens Spørgeren maaskee kun ønskede at blive paa Nysgjerrighedens eller Videbegjerlighedens eller Begrebsbestemmelsens vidtløftige Afstand fra ham selv og fra — at gjøre det Sande. Hvor Mangen har ikke spurgt „hvad er Sandhed", og i Grunden haabet paa, at det havde lange Udsigter inden Sandheden kom ham saa nær, at den i samme Nu vilde bestemme, hvad der i dette Øieblik var hans Pligt at gjøre. Da Pharisæeren „for at gjøre sig retfærdig" spurgte „hvo er min Næste", da tænkte han vistnok, at det maatte blive en meget vidtløftig Undersøgelse, at det maaskee kunde vare saare lang Tid og saa dog maaskee ende med den Indrømmelse, at det var en Umulighed ganske nøiagtigt at bestemme Begrebet „Næsten" — derfor var det jo just han spurgte, for at søge Udflugt, for at spilde Tid, for at gjøre sig retfærdig. Men Gud griber de Vise i deres Daarskab, og Christus fangede Spørgeren i Svaret, der indeholdt Opgaven. Og saaledes med ethvert Christi Svar. Ikke ved vidtløftig Tale advarer han mod de unyttige Spørgsmaal, som kun føde Trætte og Udflugter, af, den vidtløftige Tale derimod er da ikke stort bedre end Det, den vil modarbeide; nei, som han lærte, saaledes svarer han ogsaa med guddommelig Myndighed, thi det Myndige er netop at sætte Opgaven. Den hyklerske Spørger fik Svar efter Fortjeneste, men ikke efter Ønske, han fik ikke et Svar, som kunde nære Nysgjerrigheden, ei heller et Svar han kunde løbe med, thi Svaret beholder den mærkelige Egenskab, at naar det fortælles videre, fanger det strax den Enkelte, hvem det fortælles, ham særligen til Opgaven. Selv om Nogen formasteligt vilde forsøge at fortælle et eller andet Christi Svar som en Anekdote, det hjælper ikke, det lader sig ikke gjøre, Svaret fanger ved at forpligte Den, hvem det fortælles, til Opgaven. Et sindrigt Svar, der henvender sig til den menneskelige Sindrighed, er egentligen ligegyldigt ved hvo der har sagt det og til hvem

det siges. Ethvert Christi Svar har lige den modsatte Egenskab, hvilken dog er et Dobbelt: det er uendeligt vigtigt, at det er Christus, som har sagt det, og naar det fortælles den Enkelte, er det just ham, det fortælles, hele Evighedens Eftertryk ligger paa, at det er ham, selv om det paa den Maade fortælles alle Enkelte. Sindrigheden er indadvendt i sig selv og forsaavidt som blind, den er uvidende, om Nogen seer paa den, og kommer Ingen for nær ved at see paa ham; den guddommelige Myndighed derimod er som lutter Øie, nødsager først den Tiltalte til at see, hvem det er han taler med, og fæster da sit gjennemborende Blik paa ham og siger med dette Blik: det er Dig, til hvem der tales. Derfor ville Menneskene saa gjerne have med Sindrigheden og Dybsindigheden at gjøre, thi den kan man lege Blindebuk med, men Myndigheden ere de bange for.

Og derfor ville Menneskene maaskee ikke saa gjerne indlade sig med Pauli Svar, der, som sagt, er fangende. Saasnart der nemlig paa Spørgsmaalet om hvad Kjerlighed er, svares noget Andet, saa bliver der ogsaa Tid, Mellemrum, et ledigt Øieblik, saa bliver der gjort Nysgjerrigheden og Ørkesløsheden og Selviskheden en Indrømmelse. Men er Kjerlighed Lovens Fylde, saa er der end ikke Tid til et Løfte — thi det at love er her benyttet som et Udtryk for det Sidste, der vil give Kjerligheden en forkeert Retning bort fra at handle, bort fra strax at begynde paa Opgaven; Løftet ligger jo lige ved Begyndelsen og ligner den skuffende uden dog at være den. Selv derfor, hvis dette Løfte om Kjerlighed ikke saa let var et Øieblikś Ophidselse, der i næste Øieblik er Skuffelse, en øieblikkelig Opblussen, der efterlader Mathed, et Spring fremad, som fører tilbage, en Forudgriben, som atter sinkende holder igjen, en Indledning, der ikke fører til Sagen, selv om dette ikke var saa, Løftet er dog en Dvælen, en drømmende eller nydende eller undrende eller letsindig eller indbildsk Dvælen ved Kjerligheden, som maatte den først samle sig, eller som betænkte den sig, eller som forundrede den sig over sig selv eller over hvad den skal formaae, Løftet er en Dvælen ved Kjerligheden og derfor Spøg, en Spøg, der kan

blive farlig, thi i Alvor er Kjerligheden Lovens Fylde. Men den christelige Kjerlighed, som giver Alt bort, har netop af den Grund Intet at bortgive, intet Dieblik og intet Løfte. Dog er dette ingen Travlhed, mindst af Alt en verdslig Travlhed, og Verdslighed og Travlhed ere da uadskillelige Tanker. Thi hvad er det, at være travl? Man mener i Almindelighed, at Maaden, paa hvilken et Menneske er beskæftiget, er det, der bestemmer om han skal kaldes travl. Men dette er ikke saa. Det er kun indenfor en nærmere Bestemmelse, at Maaden er det afgjørende, naar nemlig først Gjenstanden er bestemmet. Den, der kun beskæftiger sig med det Evige, uafbrudt, i ethvert Dieblik, dersom dette var muligt, han er ikke travl. Den, der altsaa virkeligen beskæftiger sig med det Evige, han er aldrig travl. At være travl er, deelt og adspredt (hvad der følger af Gjenstanden for Beskæftigelsen) at beskæftige sig med alt det Mangfoldige, hvori det just er et Menneske umuligt at være heel, heel i det Altsammen eller heel i nogen enkelt Deel, hvilket kun kan lykkes den Afsindige. At være travl er deelt og adspredt at beskæftige sig med, hvad der gjør et Menneske deelt og adspredt. Men den christelige Kjerlighed, der er Lovens Fylde, er netop heel og samlet tilstede i hver dens Yttring; og dog er den idel Handlen; den er altsaa lige saa langt fra Uvirksomhed som fra Travlhed. Aldrig optager den Noget forud og giver et Løfte istedenfor Handling; aldrig tilfredsstiller den sig selv i den Indbildning at være færdig; aldrig dvæler den nydende ved sig selv; aldrig sidder den ørkesløs forundret over sig selv. Den er ikke hiin skjulte, lønlige, gaadefulde Følelse bag det Uforklarliges Gitter, hvilken Digteren vil lokke til Vinduet; ikke en Stemning i Sjelen, der kjælent ingen Lov kjender, ingen vil kjende, eller vil have sig sin egen Lov og kun lytte efter Sange: den er idel Handlen, og hver dens Gjerning er hellig, thi den er Lovens Fylde.

Saaledes er den christelige Kjerlighed; selv om den ikke er eller var saaledes i noget Menneske (medens dog enhver Christen ved at blive i Kjerlighed arbeider for, at hans Kjerlighed maatte blive denne), den var dog saaledes i Ham, der var Kjerlighed,

i vor Herre Jesus Christus. Den samme Apostel siger derfor om ham (Rom. 10, 4), at „Christus var Lovens Ende". Hvad Loven ikke formaaede at frembringe, saa lidet som at gjøre et Menneske saligt, det var Christus. Medens Loven derfor med sin Fordring blev alles Undergang, fordi de ikke vare hvad den fordrede, og kun ved den lærte Synden at kjende: saa blev Christus Lovens Undergang, fordi han var, hvad den fordrede. Dens Undergang, dens Ende; thi naar Fordringen er opfyldt, er Fordringen kun til i Opfyldelsen, men altsaa er den ikke til som Fordring. Ligesom Tørsten, naar den stilles, kun er til i Vederqvægelsens Lise, saaledes kom Christus ikke for at afskaffe Loven, men for at fuldkommengjøre den, saa den fra nu af er til i Fuldkommengjørelsen.

Ja, han var Kjerlighed, og hans Kjerlighed var Lovens Fylde. „Ingen kunde overbevise ham om nogen Synd", end ikke Loven, der veed Alt med Samvittigheden; „der var og ikke Sviig i hans Mund", men Alt i ham var Sandhed; der var i hans Kjerlighed ikke et Øieblikś, ikke en Følelses, ikke et Forsæts Afstand fra Lovens Fordring til dens Opfyldelse; han sagde ikke som hiin ene Broder nei, ei heller ja som den anden Broder, thi hans Spise var at gjøre Faderens Villie: saaledes var han Eet med Faderen, Eet med hver een Fordring i Loven, saa det at fuldkomme den var Trangen i ham, hans eneste Livsfornødenhed. — Kjerligheden i ham var idel Handlen; der var intet Øieblik, ikke eet eneste i hans Liv, hvor Kjerligheden i ham kun var en Følelses Uvirksomhed, der søger efter Ord, medens den lader Tiden gaae, eller en Stemning, der er sig selv en Tilfredsstillelse, dvæler ved sig selv, medens der ingen Opgave er, nei hans Kjerlighed var idel Handlen; selv naar han græd, udfyldte dette ikke Tiden, thi vidste Jerusalem end ikke, hvad der tjente til dens Fred, han vidste det, vidste de ved Lazari Grav Sørgende ikke hvad der skulde skee, han vidste dog hvad han vilde gjøre. — Hans Kjerlighed var heel tilstede i det Mindste som i det Største, den samlede sig ikke stærkere i enkelte store Øieblikke, som vare det daglige Livs Timer uden

Lovens Fordringer; den var ligelig i ethvert Oieblik, ikke større da han udaandede paa Korset end da han lod sig føde; det var den samme Kjerlighed der sagde „Maria har valgt den bedre Deel", og den samme Kjerlighed, der med et Blik straffede — eller tilgav Petrus; det var den samme Kjerlighed, da han modtog Disciplene, der glade vendte hjem fra i hans Navn at have gjort Undergjerninger, og den samme Kjerlighed da han fandt dem sovende. — Der var i hans Kjerlighed ingen Fordring til noget andet Menneske, noget andet Menneskes Tid, Kraft, Bistand, Tjeneste, Gjenkjerlighed, thi hvad Christus fordrede af ham var ene det andet Menneskes Gavn, og han fordrede det alene for det andet Menneskes Skyld; intet Menneske levede med ham, der elskede sig selv saa høit som Christus elskede ham. Der var i hans Kjerlighed ingen tingende, eftergivende, partisk Overeenskomst med noget Menneske udenfor den Overeenskomst, som i ham var med Lovens uendelige Fordring; der var i Christi Kjerlighed ingen Fritagelse for ham fordret, ikke den ringeste, ikke en Tøddel. — Hans Kjerlighed gjorde ingen Forskjel, ikke den ømmeste mellem Moderen og andre Mennesker, thi han pegede paa sine Disciple og sagde „disse er min Moder"; og atter Discipelens Forskjel gjorde hans Kjerlighed ikke, thi hans eneste Ønske var, at Enhver vilde blive hans Discipel, og dette ønskede han for Enhvers egen Skyld; og atter mellem Disciplene gjorde hans Kjerlighed ingen Forskjel, thi hans guddommelige-menneskelige Kjerlighed var netop den ligelige til alle Mennesker, at ville frelse dem alle, og den ligelige til alle dem, der vilde lade sig frelse. — Hans Liv var idel Kjerlighed og dog var hele dette hans Liv kun een eneste Arbeidsdag, han hvilede ikke før den Nat kom, da han ikke mere kunde arbeide; før den Tid vexlede hans Arbeide ikke med Dagens og Nattens Skifte, thi arbeidede han ikke, saa vaagede han i Bønnen. — Saaledes var han Lovens Fylde. Og som Løn derfor fordrede han Intet, thi hans eneste Fordring, hans eneste Hensigt med hele sit Liv fra Fødselen til Døden var uskyldigt at offre sig selv — hvad end ikke Loven, naar den fordrer Sit til

det Yderste, turde fordre. — Saaledes var han Lovens Fylde; han havde ligesom kun een Medvider, der nogenlunde var istand til at følge ham, en Medvider, som var opmærksom og søvnløs nok til at forske efter, det var Loven selv, der fulgte ham Skridt for Skridt, Time for Time med sin uendelige Fordring; men han var Lovens Fylde. — Hvor fattigt aldrig at have elsket, o, men selv det Menneske, som blev rigest ved sin Kjerlighed, hvor er dog hans hele Rigdom kun Armod mod denne Fylde! Og dog, ikke saaledes, lader os aldrig glemme, at der er en evig Forskjel mellem Christus og enhver Christen; er Loven end afskaffet, her staaer den endnu ved Magt, og befæster et evigt svælgende Dyb mellem Gud-Mennesket og ethvert andet Menneske, der end ikke kan fatte, men kun troe, hvad den guddommelige Lov maatte indrømme, at han var Lovens Fylde. Enhver Christen troer det og tilegner sig det troende, men Ingen har vidst det, uden Loven og Han som var Lovens Fylde. Thi at hvad der i et Menneske svagt nok er tilstede i hans stærkeste Oieblik, at det langt stærkere og dog ligeligt var tilstede i ethvert Oieblik, det kan et Menneske ikkun forstaae i det stærkeste Oieblik, men Oieblikket efter kan han ikke forstaae det, og derfor maa han troe og holde sig til Troen, at hans Liv ikke skal blive forvirret ved i eet Oieblik at forstaae og i mange andre Oieblikke ikke at forstaae.

Christus var Lovens Fylde. Af ham skulle vi lære, hvorledes denne Tanke er at forstaae, thi han var Forklaringen, og kun naar Forklaringen er hvad den forklarer, naar den Forklarende er det Forklarede, naar Forklaringen er Forklarelsen, kun da er Forholdet det rette. Ak, saaledes kunne vi ikke forklare; thi kunne vi ikke Andet, vi kunne lære Ydmyghed heraf i Forhold til Gud. Vort jordiske Liv, der er i Skrøbelighed, maa adskille det at forklare og det at være, og denne vor Afmagt er et væsentligt Udtryk for hvorledes vi forholde os til Gud. Lad et Menneske, menneskelig talt, elske Gud i Hjertets Oprigtighed, ak, Gud har dog elsket ham først, Gud er en Evighed forud — saa langt er Mennesket tilbage. Og saaledes med enhver Evighedens

Opgave. Naar et Menneske langt om længe kommer til at begynde, hvor uendeligt meget er der da ikke spildt forinden, selv om vi et Øieblik ville glemme alle Manglerne, al Ufuldkommenheden ved den Stræben, der langt om længe tog sin Begyndelse! Lad et Menneske, menneskeligt talt, i Hjertets Oprigtighed tragte først efter Guds Rige og hans Retfærdighed, o, hvor lang Tid gik der ikke hen, inden han blot lærte ret at forstaae dette, og altsaa hvor uendeligt langt fra, at han først tragtede efter Guds Rige og hans Retfærdighed! Og saaledes paa ethvert Punkt, forud for enhver menneskelig Begyndelse gaaer en spildt Tid. Vi tale ellers i de jordiske Forhold om det Sørgelige, at et Menneske for at begynde en Virksomhed maa sætte sig i Gjeld, i Forhold til Gud begynder ethvert Menneske med en uendelig Gjeld, selv om vi glemme, hvad Gjeld der efter Begyndelsen dagligt andrages. Kun altfor ofte glemmes dette i Livet, og hvorfor vel, uden fordi Gud ogsaa glemmes. Saa sammenligner det ene Menneske sig med det andet, og Den, der har forstaaet noget Mere end Andre, han priser sig selv at være Noget. Gid han dog med sig selv vilde forstaae, at for Gud er han Intet. Og da nu Menneskene saa gjerne ville være Noget, hvad Under da, at de, hvor meget de end tale om Guds Kjerlighed, saa nødigen indlade sig ret med ham, fordi nemlig hans Fordring og hans Maalestok gjør dem til Intet.

Thi brug en tiende Deel af den Kraft, der er Dig forundt, naar Du bruger den yderste, vend saa Gud Ryggen, sammenlign Dig med Menneskene — og Du skal i ganske kort Tid være fremmelig blandt Mennesker. Men vend Dig om, vend Dig til Gud, brug de ti Tiendedele, viin om muligt en alleryderste Nødhjælp til — og Du skal dog være som Intet, paa uendelig Afstand fra at have naaet Noget, i uendelig Gjeld! See, derfor kan man sige, at det i en vis Forstand ikke hjælper at tale til et Menneske om det Høieste, fordi der maa foregaae en ganske anden Omveltning, end nogen Tale kan frembringe. Vil Du nemlig have gode Dage og let naae dog at være Noget, saa glem Gud, lad Dig aldrig ret mærke med og lad det aldrig ret blive

Dig klart, at det er ham, der har skabt Dig af Intet, gaae ud fra den Forudsætning, at et Menneske ikke har Tid at spilde paa at betænke, hvem han uendeligt og ubetinget skylder Alt, derom kan jo heller ikke det ene Menneske være berettiget til at spørge det andet, lad altsaa det være glemt og støi saa med i Mængden, lee eller græd, hav travlt fra Morgen til Aften, vær elsket og agtet og anseet som Ven, som Embedsmand, som Konge, som Liigbærer, vær fremfor Alt en alvorlig Mand ved at have glemt det eneste Alvorlige, at forholde sig til Gud, at blive til Intet. O, men betænk saa — dog det kan jo ikke hjælpe at tale, men give Gud, at Du vilde forstaae, hvad Du tabte, at denne Tilintetgjørelse for Gud dog er saaledes salig, at Du atter hvert Øieblik søgte tilbage til denne Tilintetgjørelse, stærkere, varmere, inderligere end Blodet søger tilbage til det Sted, hvorfra det med Magt fordreves. Men dette er og maa jo være verdslig Klogskab den største Daarskab. Hold Dig derfor aldrig til Gud (saaledes maatte man vel tale, hvis man med rene Ord skulde udtale den Halvheds Hemmelighed, der med falske Ord lader som holdt den sig ogsaa til Gud) „hold Dig aldrig til Gud, thi ved at holde Dig til ham taber Du hvad aldrig nogensinde noget Menneske, der holdt sig til Verden, ikke det Menneske, der tabte meest, tabte, — Du taber ubetinget Alt.“ Og dette er jo ogsaa sandt, thi Alt kan sandeligen Verden ikke tage, just fordi den ikke kan give Alt, det kan kun Gud, der tager Alt, Alt, Alt — for at give Alt, der ikke tager stykkeviis lidt eller meget eller overmaade meget, men uendeligt Alt, hvis Du i Sandhed holder Dig til ham. „Fly ham derfor, en Konge kan allerede være farlig nok at komme nær, hvis Du vil være Noget, en mægtigt begavet Aands Nærhed er farefuld, men Gud er uendeligt farligere at komme nær.“

Dog, skal Gud udelades og være glemt, da veed jeg ikke, hvad det vil sige, at der skal tales over saadanne Ord, eller hvad Mening, uden modbydelig Meningsløshed, der skulde blive i Talen om dette Ord: at Kjerlighed er Lovens Fylde. Saa lad os da ikke frygtagtigt, og forrædersk mod os selv unddrage os

fra Forstaaelsen, som frygtede vi for, hvad vistnok det naturlige Menneske, hvor meget det end raaber paa Attraa efter Viden og Indsigt, frygter — at faae for meget at vide; thi at tale om, at Kjerlighed er Lovens Fylde, er nu engang en Umulighed, uden paa samme Tid at erkjende sin egen Skyld, og at gjøre ethvert Menneske skyldigt.

Kjerlighed er Lovens Fylde, thi Loven er det trods alle sine mange Bestemmelser dog noget Ubestemte, men Kjerlighed er Fylden; som en svært Talende, der trods Anstrængelsen dog ikke kan sige Alt, saaledes er Loven, men Kjerlighed er Fylden.

Det kunde synes underligt at sige, at Loven er det Ubestemte, thi den har jo netop sin Styrke i Bestemmelserne, den eier og raader jo over alle Bestemmelserne. Og dog er det saaledes, og deri igjen Lovens Afmagt. Som Skyggen er afmægtig i Sammenligning med den kraftige Virkelighed, saaledes er Loven; men som der i Skyggen altid er noget Ubestemt, saaledes er det Ubestemte ogsaa i Lovens Skyggerids, hvor nøiagtigt end dette er udført. Derfor kaldes ogsaa i den hellige Skrift „Loven en Skygge af det Tilkommende", thi Loven er ikke en Skygge, der følger Kjerlighedens Virkelighed, i Kjerligheden er netop Loven optagen, men Loven er Skyggen af det Tilkommende. Naar en Kunstner udkaster en Plan, en Tegning til et Arbeide, hvor nøiagtigt end Udkastet er, der er altid noget Ubestemt; først naar Arbeidet er færdigt, først da kan man sige: nu er der ikke det mindste Ubestemte, ikke een Linies, ikke eet Punkts Ubestemthed. Der er derfor kun eet Udkast, som er aldeles bestemt, det er Arbeidet selv, men det vil jo sige, intet Udkast er eller kan være aldeles og ubetinget bestemt. Saaledes er Loven Udkastet, Kjerligheden Fylden og det ganske Bestemte, i Kjerligheden er Loven det ganske Bestemte. Der er kun een Magt, som kan udføre det Arbeide, hvortil Loven er Udkastet, det er netop Kjerligheden. Dog er Loven og Kjerligheden, ligesom Udkastet og Arbeidet er af den ene og samme Kunstner, af eet og samme Ophav; de ere ikke i Strid med hinanden, saa

lidet som det Kunstværk, der ganske svarer til Udkastet, er i Strid med dette, fordi det er endnu bestemtere end alle Udkastets Bestemmelser.

Derfor siger Paulus et andet Sted (1 Tim. 1, 5): „Kjerlighed er Summen af Budet." Men i hvilken Forstand er dette sagt? Ja, det er sagt i samme Forstand som der siges, at Kjerlighed er Lovens Fylde. I en anden Forstand er Summen alle de enkelte Bud, Du skal ikke stjæle o. s. v. Men forsøg det, om Du ad den Vei finder Summen, hvor længe Du end bliver ved at tælle, og Du skal see, dette er forgjæves Arbeide, fordi Lovens Begreb er at være uudtømmelig, uendelig, ustandselig i Bestemmelser; enhver Bestemmelse føder en endnu nøiagtigere af sig, og da atter ved Hensyn og Forhold til den ny Bestemmelse en endnu nøiagtigere, og saaledes i det Uendelige. Det er her med Kjerlighedens Forhold til Loven som med Forstandens Forhold til Troen. Forstanden tæller og tæller, beregner og beregner, men den naaer aldrig den Vished, som Troen eier: saaledes Loven, den bestemmer og bestemmer, men naaer aldrig Summen, som er Kjerligheden. Naar der tales om Summen, synes Udtrykket selv at indbyde til at tælle; men naar da Mennesket er bleven træt af at tælle, og dog tillige desto mere længselsfuld efter at finde Summen, saa forstaaer han, at dette Ord maa have en dybere Betydning. Og saaledes ogsaa, naar Loven ligesom har hidset alle sine Bestemmelser paa et Menneske, og jaget ham træt, fordi der overalt er Bestemmelse, og dog hver Bestemmelse, selv den bestemteste, endnu har den Ubestemthed, at den kan blive end bestemtere (thi det idelige Ubestemte er i Bestemmelserne og deres Mængde Uroen, som aldrig døer): da er Mennesket oplært til at forstaae, at der maa være noget Andet, som er Lovens Fylde. — Men der er ingen Strid mellem Loven og Kjerligheden, saa lidet som der er Strid mellem Summen og Det, hvis Sum den er, saa lidet som der er Strid mellem de forgjæves Forsøg paa at finde Summen og det lykkelige Fund, den lykkelige Afgjørelse, at den er funden.

Under Loven sukker Mennesket. Hvor han seer hen, seer

han kun Fordring, men aldrig Grændsen, ak, som Den, der seer ud over Havet og seer Bølge paa Bølge, men aldrig Grændse; hvor han vender sig hen, møder han kun den Strenghed, der i det Uendelige bestandigt kan blive strengere, aldrig Grændsen, hvor den blev Mildhed. Loven hungrer ligesom ud; ved dens Hjælp naaer man ikke Fylden, thi dens Bestemmelse er netop at borttage, at fordre, at udpine indtil det Yderste, og det bestandigt i alle Bestemmelsernes Mængde tilbageblivende Ubestemte er den ubønhørlige Indkræven af Fordringerne. Ved hver Bestemmelse fordrer Loven Noget, og dog er der ingen Grændse for Bestemmelserne. Loven er derfor lige det Modsatte af Livet, men Livet er Fylden. Loven ligner Døden. Men mon ikke Livet og Døden egentligen veed Eet og det Samme; thi ligesaa nøiagtigt som Livet kjender Alt, der fik Liv, ligesaa nøiagtigt kjender Døden Alt, hvad der fik Liv. Der er altsaa i en vis Forstand ingen Strid mellem Loven og Kjerligheden i Henseende til Viden, men Kjerligheden giver, Loven tager, eller for at udtrykke Forholdet nøiagtigere i sin Orden, Loven fordrer, Kjerligheden giver. Der er ikke een Lovens Bestemmelse, ikke en eneste, som Kjerligheden vil have bort, tvertimod Kjerligheden giver dem først alle Fylde og Bestemthed, i Kjerligheden ere alle Lovens Bestemmelser langt bestemtere end i Loven. Strid er der ikke, saa lidet som mellem Hungeren og Velsignelsen, som mætter den.

Kjerlighed er Lovens Fylde; thi Kjerligheden er ingen Skulken fra Opgaverne, intet Aflad, der sniger sig, fordrende Fritagelse eller givende Fritagelse, forkjælende eller forkjælet, ind mellem Kjerligheden og Lovens Opfyldelse, som var Kjerlighed en orkesløs Følelse, for fornem til at yttre sig i Handling, en fordringsfuld Udueligħed, der hverken kan eller vil gjøre Fyldest. Saaledes taler kun Taarskab om Kjerlighed, som var der Strid mellem Loven og Kjerligheden, hvad der vistnok ogsaa er, men i Kjerligheden er der ingen Strid mellem Loven og Kjerligheden, der er Lovens Fylde; som var der en væsentlig Forskjel mellem Lovens Fordring og Kjerligheden,

hvad der vistnok ogsaa er, men ikke i Kjerligheden, i hvilken Opfyldelsen er som aldeles Eet og det Samme med Fordringen. Kun Daarskaben sætter Splid mellem Loven og Kjerligheden, mener at tale viist, naar den taler dem imellem, eller vel endog taler ilde om den ene til den anden.

Lovens Fylde, dog hvilken Lov er her Tale om? Vor Text er det apostoliske Ord, vi tale om den christelige Kjerlighed, her kan altsaa kun være Tale om Guds Lov. Deri er nemlig Verden (forsaavidt denne dog er forskjellig fra hvad vi have kaldet „Daarskaben") og Gud, verdslig Viisdom og Christendom enige, at der er en Lov, som Kjerligheden skal opfylde, for at være Kjerlighed, men de ere uenige om, hvilken Loven er, og denne Uenighed er en uendelig Forskjel. Den verdslige Viisdom mener, at Kjerlighed er et Forhold mellem Menneske og Menneske; Christendommen lærer, at Kjerlighed er et Forhold mellem: Menneske — Gud — Menneske, det er, at Gud er Mellembestemmelsen. Hvor skjønt end et Kjerligheds-Forhold har været mellem Tvende eller mellem Mange, hvor aldeles det har været dem selv al deres Lyst, al deres Salighed i gjensidig Opoffrelse og Hengivenhed, om alle Mennesker have priset dette Forhold — dersom Gud og Forholdet til Gud har været udeladt: saa har det dog, christeligt forstaaet, ikke været Kjerlighed, men et gjensidigt, fortryllende Bedrag for Kjerlighed. Thi at elske Gud, det er i Sandhed at elske sig selv; at hjælpe et andet Menneske til at elske Gud er at elske et andet Menneske; at blive hjulpen af et andet Menneske til at elske Gud er at være elsket. Verdslig Viisdom mener vistnok ikke, at Den, der elsker, selv vilkaarligen skal bestemme, hvad han vil forstaae ved Kjerlighed. Kjerlighed er jo Hengivenhed og Opoffrelse, derfor mener Verden, at Kjerlighedens Gjenstand (den være nu en Elsket eller Vennen eller de Elskede eller en Samfunds-Forening eller de Medlevende, hvad vi fremtidigen for Kortheds Skyld vil kalde „den Elskede") skal bedømme, om der vises Hengivenhed og

Opoffrelse, og om den udviiste Hengivenhed og Opoffrelse er Kjerlighed. Det vil altsaa beroe paa, om Menneskene, der skulle dømme, vide at dømme rigtigt. Dersom nemlig Kjerlighedens Gjenstand, Dommeren, ikke ved sig, for Gud, har en sand Forestilling om hvad det er at elske sig selv, at det er at elske Gud, saa har den Elskede heller ingen sand Forestilling om hvad det er at blive elsket af et andet Menneske, at det er, at blive hjulpen til at elske Gud; men naar saa er, vil jo altsaa den Elskede ansee en usand Art af Hengivenhed og Opoffrelse for den sande Kjerlighed, og den sande Kjerlighed for Ukjerlighed. Den blot menneskelige Dom om Kjerlighed er ikke den sande Dom, thi det at elske Gud er den sande Selvkjerlighed. Naar Gud derimod er Mellembestemmelsen i at bedømme Kjerligheden, saa følger endnu en sidste og dobbelt Bedømmelse, som dog først, itjøndt den eneste i Grunden afgjørende, begynder der hvor den menneskelige Dom er færdig og har afgjort, om det er Kjerlighed eller ikke. Dommen er denne: er det virkeligen, guddommeligt forstaaet, Kjerlighed at vise en saadan Hengivenhed som den af Kjerlighedens Gjenstand fordrede; dernæst, er det af Kjerlighedens Gjenstand, guddommeligt forstaaet, Kjerlighed at fordre en saadan Hengivenhed. Ethvert Menneske er Guds Livegne, derfor tør han ikke tilhøre Nogen i Kjerlighed uden i den samme Kjerlighed at tilhøre Gud, og ikke eie Nogen i Kjerlighed, uden at den Anden og han selv i denne Kjerlighed tilhøre Gud: et Menneske tør ikke tilhøre et andet Menneske, som var dette andet Menneske ham Alt; et Menneske tør ikke tillade, at en Anden tilhører ham saaledes, som var han denne Anden Alt. Dersom der var et Kjerligheds-Forhold mellem Tvende eller mellem Flere, saa lykkeligt, saa fuldendt, at Digteren maatte juble derover, ja saa livsaligt, at Den, der ikke var Digter, maatte blive det af Forundring og Glæde over dette Syn: da er dermed Sagen ingenlunde færdig. Thi nu træder Christendommen til og spørger om Guds-Forholdet, om hver Enkelt først forholder sig til Gud, og om saa Kjerligheds-Forholdet forholder sig til Gud. Er dette ikke Tilfældet, da

skal Christendommen, der dog er Kjerlighedens Beskytter, eller just fordi den er det, ikke tage i Betænkning, i Guds Navn at splitte dette Forhold ad, indtil de Elskende ville forstaae det. Og vil kun den ene Part forstaae det, da skal Christendommen, der dog er Kjerlighedens Beskytter, ikke betænke sig paa at føre ham ud i et Sammenstøds Rædsel, som ingen Digter drømmer om eller har vovet sig til at skildre. Thi saa lidet som en Digter kan indlade sig med det Christelige: at elske sin Fjende, ligesaa lidet, hvis det var muligt endnu mindre, kan han indlade sig med det Christelige: af Kjerlighed og i Kjerlighed at hade den Elskede. Dog betænker Christendommen sig ikke paa i Guds Navn at spænde Forholdet saa høit. Dette gjør Christendommen ikke blot for ligesom at indkræve Guds Tilgodehavende (da Gud jo er det livegne Menneskes Herre og Eier), men gjør det ogsaa af Kjerlighed til de Elskende; thi at elske Gud er at elske sig selv, at elske et andet Menneske som Gud er at bedrage sig selv, og at tillade et andet Menneske at elske En som Gud er at bedrage dette andet Menneske. Saa høit, menneskeligt talt til en saadan Affindighed, kan Christendommen drive Fordringen, hvis Kjerlighed skal være Lovens Fylde. Derfor lærer den, at den Christne skal, hvis det fordres, kunne hade Fader og Moder og Søster og den Elskede — mon vel i den Forstand, at han virkeligen skulde hade dem? O, langtfra Christendommen være denne Afskyelighed! Men vel i den Forstand, at Kjerligheden, den guddommeligt forstaaet trofaste og oprigtige, af de Elskede, de Nærmeste, de Medlevende maa ansees for Had, fordi disse ikke ville forstaae, hvad det er at elske sig selv, at det er at elske Gud, og det at blive elsket, det, af et andet Menneske at hjælpes til at elske Gud, hvad enten det nu virkeligen opnaaes derved, at den Elskende finder sig i at være hadet, eller det ikke opnaaes derved. See, verdslig Viisdom har en lang Liste paa forskjellige Udtryk for Opoffrelse og Hengivenhed, mon der blandt disse ogsaa findes dette: af Kjerlighed at hade den Elskede, af Kjerlighed at hade den Elskede og forsaavidt sig selv, af Kjerlighed at hade de Medlevende og forsaavidt sit eget Liv? See,

verdslig Viisdom veed mange og høist forskjellige Tilfælde af ulykkelig Kjerlighed, mon Du blandt alle disse finder den Lidelse, at maatte synes at hade den Elskede, at maatte have Had som det sidste og eneste Udtryk for sin Kjerlighed, eller den, til Løn for sin Kjerlighed at maatte være hadet af den Elskede, fordi der er den christelige Sandheds uendelige Forskjel mellem, hvad den ene Part og hvad den anden forstaaer ved Kjerlighed? — Hvad end Verden før Christendommens Tid har seet af ulykkelig Kjerlighed, seet Kjerlighedens Sammenstød med Begivenheders Rædsel, seet dens Sammenstød med hvad der indenfor den samme Grundforestilling, om hvad Kjerlighed er, er Kjerlighedens Modsatte, seet dens Sammenstød med deelviis forskjellige Forestillinger dog indenfor den fælles Grundforestilling: Verden har aldrig før Christendommens Tid seet, at der i det at elske var et Sammenstød muligt mellem tvende Forestillinger, imellem hvilke der er en Evighedens Forskjel, den guddommelige og den blot menneskelige Forestilling. Men er der et saadant Sammenstød, da er det jo, guddommeligt forstaaet, netop Kjerlighed at fastholde den sande, Evighedens Forestilling, at elske i Kraft af den, medens Den eller De, som blive elskede, hvis de have den blot menneskelige Forestilling, maae ansee det for Had. Lad os kun tale ret menneskeligt om det Høieste, man fristes desto værre i den saakaldte Christenhed letteligen til at indbilde sig, at man troer, hvad man end ikke har Indtryk af, idetmindste ikke tilstrækkeligt for at blive opmærksom; lad os kun tale ret menneskeligt om det Høieste, naar vi dog aldrig glemme, at Den, om hvem her er Talen, ved en evig Forskjel er adskilt fra ethvert Menneske: Christi Liv er egentligen den eneste ulykkelige Kjerlighed. Han var, guddommeligt forstaaet, Kjerlighed, han elskede i Kraft af den guddommelige Forestilling om hvad Kjerlighed er, elskede hele Slægten; han turde ikke — af Kjerlighed opgive denne sin Forestilling, thi det var netop at bedrage Slægten. Derfor var hele hans Liv et rædsomt Sammenstød med den blot menneskelige Forestilling om hvad Kjerlighed er. Det var den ugudelige

Verden, der korsfæstede ham; men selv Disciplene forstode ham ikke, og søgte bestandigt ligesom at vinde ham for deres Forestilling om hvad Kjerlighed er, saa han endog til Petrus maatte sige „viig fra mig Satanas". Forfærdelige Sammenstøds uudgrundelige Lidelse: at den oprigtigste og meest trofaste Discipel, naar han, ikke blot velmenende, o, nei brændende af Kjerlighed ønsker at raade til det Bedste, ene ønsker at udtrykke, hvor høit han elsker Mesteren, at Discipelen da, fordi hans Forestilling om Kjerlighed er den usande, taler saaledes, at Mesteren maa sige til ham: Du veed det ikke, men for mig ere Dine Ord som var det Satanas, der talte! Saaledes kom Christendommen ind i Verden, med Christendommen den guddommelige Forklaring af, hvad Kjerlighed er. O, vi klage ofte over Misforstaaelse, især da naar den bittrest blandes af Kjerlighed, naar vi i hver dens Yttring kjende, at Kjerligheden er ulykkeligt med, at vi visseligen ere elskede, kun ikke forstaaede, at vistnok Alt gjøres saa bittert, fordi det gjøres af Kjerlighed ved en Misforstaaelse: men at blive saaledes misforstaaet som aldrig, aldrig nogensinde noget Menneske af det andet Menneske, at blive saaledes misforstaaet som Christus blev det, — og saa at være Kjerlighed som Christus var det! Man lader, som var det blot Ugudeligheden, der maatte støde sammen med Christus. Hvilken Misforstaaelse! Nei, det, menneskeligt talt, bedste og kjerligste Menneske, der har levet, maatte støde sammen med ham, maatte misforstaae ham; thi dette det bedste Menneske skulde jo først af ham lære, hvad Kjerlighed er, guddommeligt forstaaet. Christi Kjerlighed var ikke, menneskeligt forstaaet, opoffrende, Intet mindre; han gjør ikke sig selv ulykkelig for, menneskeligt forstaaet, at gjøre Sine lykkelige. Nei, han gjør sig selv og Sine saa ulykkelige som det, menneskelig talt, var muligt. Og han som havde havt det i sin Magt at oprette Israels Rige og gjøre Alt saa godt for sig og Sine, hvad enhver Medlevende tydeligt nok kunde see! Altsaa han kunde det, han vilde det altsaa ikke, Feilen maa da altsaa have ligget i ham, i hans Hjerte, at han ikke vilde offre sine Forestillinger, sine Indbildninger, men hellere grusomt

offre sig selv og Sine, det er, forspilde sit eget Liv og de Elskedes! Han stifter ikke noget Rige paa Jorden, offrer sig heller ikke, for at saa Apostlene kunde arve det Erhvervede, nei det er jo, menneskeligt talt, Afsindighed: han offrer sig selv — for at gjøre de Elskede lige saa ulykkelige som sig selv! Var det virkeligen Kjerlighed: at samle nogle eenfoldige, ringe Mennesker om sig, at vinde deres Hengivenhed og Kjerlighed, som aldrig Nogens er vunden, at lade det et Øieblik see ud for dem, som aabnedes nu Udsigten til Opfyldelsen af deres stolteste Drøm — for saa pludseligen at tænke om igjen og forandre Planen, for saa, uden at røres af deres Bønner, uden at tage mindste Hensyn til dem, at styrte sig fra denne forføreriske Høide i alle Farernes Afgrund, for saa uden Modstand at give sig sine Fjender i Vold, for under Spot og Haan, medens Verden jublede, som en Forbryder at nagles til Korset: var det virkeligen Kjerlighed! Var det virkeligen Kjerlighed: at skilles saaledes fra Disciplene, at lade dem forladte i en Verden, der for hans Skyld maatte hade dem, at jage dem som vildfarende Faar ud blandt rivende Ulve, hvis Blodtørst han netop havde ophidset mod dem: var det virkeligen Kjerlighed! Hvad vil dog dette Menneske, hvad vil han disse troskyldige, redelige om end indskrænkede Mennesker, som han saa rædsomt bedrager? Hvorfor kalder han sit Forhold til dem Kjerlighed, hvorfor vedbliver han at kalde det Kjerlighed, hvorfor døer han uden at tilstaae, at han bedrog dem, saa han altsaa døer med den Paastand, at det dog var Kjerlighed — ak, medens Disciplene med knuste Hjerter, men med rørende Troskab, ikke fordriste sig til at have nogen Mening om hans Adfærd, formodentligen fordi han havde overvældet dem, da jo ethvert andet Menneske let indseer, at han, hvad han saa forresten var, maaskee dog til at undskylde som Sværmer betragtet, at han i Forhold til Disciplene handlede som en Bedrager! Og dog var han Kjerlighed, og dog gjorde han Alt af Kjerlighed, og vilde gjøre Menneskene salige, og hvorved? Ved Forholdet til Gud — thi han var Kjerlighed. Ja, han var Kjerlighed og han vidste med sig selv og med Gud, at det var

Forsoningens Offer han bragte, at han sandeligen elskede Disciplene, elskede Menneskenes hele Slægt, eller dog hver Den, som vilde lade sig frelse!

Grund-Usandheden i den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed er, at Kjerligheden unddrages Forholdet til Gud, og derved Forholdet til den Lov, om hvilken der tales, naar det hedder „Kjerlighed er Lovens Fylde". Ved en besynderlig Misforstaaelse er man maaskee tilbøielig til at mene, at Kjerlighed til Næsten skal ikke unddrages Forholdet til Gud, men snarere Elskov og Venskab, som var Christendommen noget Halvt, som skulde den ikke gjennemtrænge alle Forhold, som var Læren om Kjerlighed til Næsten ikke just beregnet herpaa, og derfor omdannende Elskov og Venskab, medens Mange ved en besynderlig Misforstaaelse maaskee mene, at behøve Guds Hjælp for at elske Næsten — den mindre elskværdige Gjenstand, men derimod i Forhold til Elskov og Venskab at kunne hjælpe sig selv bedst, ak, som var Guds Indblanding her dog forstyrrende og til Uleilighed. Men ingen Kjerlighed og ingen Yttring af Kjerlighed maa verdsligt og blot menneskeligt unddrages Forholdet til Gud. Kjerlighed er en Følelses Lidenskab, men i denne Følelse skal Mennesket dog først, endog inden han forholder sig til Kjerlighedens Gjenstand, forholde sig til Gud og derved lære Fordringen, at Kjerlighed er Lovens Fylde. Kjerlighed er et Forhold til et andet Menneske eller til andre Mennesker, men den er ingenlunde og tør ingenlunde være en ægteskabelig, en venskabelig, en blot menneskelig Overeenskomst, et, om det var nok saa trofast og ømt, Sammenhold mellem Menneske og Menneske. Hver især har, førend han i Kjerlighed forholder sig til den Elskede, Vennen, de Elskede, de Medlevende, først at forholde sig til Gud og til Guds-Fordringen. Saasnart man udelader Guds-Forholdet, bliver de Paagjeldendes blot menneskelige Bestemmelse af hvad de ville forstaae ved at elske, hvad de ville fordre af hinanden, og deres gjensidige Dom i Kraft deraf, den høieste Dom. Ikke blot Den, der ganske tilhører et Guds Kald, skal ikke tilhøre en Qvinde, for ikke at sinkes ved

at ville behage hende; men ogsaa Den, der i Kjerlighed tilhører en Qvinde, skal først og fremmest ganske tilhøre Gud, ikke først søge at tækkes Hustruen, men først stræbe, at hans Kjerlighed maa tækkes Gud. Det er altsaa ikke Hustruen, der skal lære Manden, hvorledes han skal elske hende, eller Manden Hustruen, eller Vennen Vennen, eller de Medlevende den Medlevende, men det er Gud, der skal lære hver Enkelt, hvorledes han skal elske, hvis hans Kjerlighed endog blot skal forholde sig til den Lov, om hvilken der tales, naar Apostelen siger „Kjerlighed er Lovens Fylde". Dette gjør naturligviis, at Den, som kun har en verdslig, eller en blot menneskelig Forestilling om hvad Kjerlighed er, maa komme til at ansee Det for Selvkjerlighed og Ukjerlighed, som, christeligt forstaaet, netop er Kjerlighed. Naar derimod Guds-Forholdet bestemmer, hvad der mellem Menneske og Menneske er Kjerlighed, saa forhindres Kjerligheden fra at standse i noget Selvbedrag, eller Sandsebedrag, medens rigtignok igjen Fordringen til Selvfornegtelse og Opoffrelse uendeliggjøres. Den Kjerlighed, som ikke fører til Gud, den Kjerlighed, som ikke har dette eneste Maal, at føre de Elskende til at elske Gud, den standser ved den blot menneskelige Bedømmelse af, hvad Kjerlighed og hvad Kjerligheds Opoffrelse og Hengivelse er, den standser og undgaaer derved Muligheden af det sidste det forfærdeligste Sammenstøds Rædsel: at der i Kjerlighedens Forhold er Uendelighedens Forskjel i Forestillingen om hvad Kjerlighed er. Blot menneskeligt forstaaet kan dette Sammenstød aldrig indtræde, thi blot menneskeligt forstaaet maa Grund-Forestillingen om hvad Kjerlighed er væsentligen være fælles. Kun christeligt forstaaet er Sammenstødet muligt, da det er Sammenstødet mellem det Christelige og det blot Menneskelige. Dog veed Christendommen at styre igjennem denne Vanskelighed, og aldrig har nogen Lære lært at holde saa længe ved med Kjerligheden som Christendommen. Den lærer, uforandret og urokkeligt, netop for de Elskedes Skyld, at fastholde den sande Forestilling om hvad Kjerlighed er, og saa villigt at finde sig i til Løn for sin Kjerlighed at være hadet

af den Elskede — thi der er jo Uendelighedens Forskjel, en Evighedens Sprogforskjel imellem, hvad den ene Part forstaaer ved Kjerlighed og hvad den anden Part forstaaer derved. At føie sig efter den Elskedes Forestilling om, hvad Kjerlighed er, det er menneskeligt talt at elske, og gjør man det, saa bliver man elsket. Men stik imod den Elskedes blot menneskelige Forestilling om hvad Kjerlighed er at negte Ønsket og forsaavidt ogsaa hvad den Elskende, blot menneskeligt forstaaet, selv maatte ønske, for at fastholde Guds-Forestillingen: det er Sammenstødet. At et Menneske ved at være saa høit som det er muligt elsket af et andet Menneske skulde kunne staae dette andet Menneske i Veien, kan den blot menneskelige Opfattelse af hvad Kjerlighed er aldrig falde paa. Og dog er dette just christeligt forstaaet muligt, thi saaledes at være elsket kan være til Hinder for den Elskendes Guds-Forhold. Men hvad er der saa at gjøre? At den saaledes Elskede vil advare derimod, skal visseligen ikke hjælpe stort, thi derved vilde han jo kun blive endnu mere elskværdig — og altsaa den Elskende endnu mere bedragen. Christendommen veed at hæve Sammenstødet uden dog at hæve Kjerligheden, der fordres blot det Offer (det er rigtignok i mangt et Tilfælde det tungeste der er muligt og altid saare tungt): villigt at finde sig i til Løn for sin Kjerlighed at være hadet. Overalt hvor et Menneske er saaledes elsket, saaledes beundret af Andre, at han er ifærd med at blive deres Guds-Forhold farlig, der er Sammenstødet; men hvor Sammenstødet er, der fordres ogsaa Offeret, som den blot menneskelige Forestilling om hvad Kjerlighed er ikke aner. Thi det Christelige er: i Sandhed at elske sig selv er at elske Gud; i Sandhed at elske et andet Menneske er, med enhver Opoffrelse (ogsaa den selv at blive hadet), at hjælpe det andet Menneske til at elske Gud eller i at elske Gud.

Dette er vistnok saare let at forstaae; i Verden har det derimod vistnok sine store Vanskeligheder, fordi en modsat Anskuelse af hvad Kjerlighed er, en verdslig, en blot menneskelig, men derhos baade sindrigt og digterisk gjennemført Anskuelse,

enten forklarer, at alt Det om Guds-Forholdet egentligen er en Indbildning, et Sinkerie, eller dog i at tale om Kjerlighed fortier Guds-Forholdet. Som man paa saa mange Maader i disse Tider søger at frigjøre Menneskene fra alle Baand, ogsaa de gavnlige, saaledes søger man at frigjøre Følelses-Forholdet mellem Menneske og Menneske fra det Baand, som binder ham til Gud og binder ham i Alt, i hver Livets Yttring; man vil i Forhold til Kjerlighed lære Menneskene noget ganske Nyt, for hvilket dog den nu forældede hellige Skrift allerede har det betegnende Udtryk, man vil lære Menneskene den Frihed, som „er uden Gud i Verden". Livegenskabets afskyelige Tid er forbi, saa mener man at gaae videre — ved Hjælp af den Afskyelighed: at afskaffe Menneskets Livegenskab i Forhold til Gud, hvem ethvert Menneske, — ikke ved Fødselen, men ved Skabelsen af Intet, tilhører som Livegen, og saaledes som aldrig nogen Livegen har tilhørt en jordisk Herre, der dog indrømmer, at Tanker og Følelser ere frie; men Gud tilhører han i hver en Tanke, den skjulteste, i hver en Følelse, den lønligste, i hver en Bevægelse, den inderligste. Dog dette Livegenskab finder man at være et byrdefuldt Paahæng, og er derfor mere eller mindre aabenlyst betænkt paa at afsætte Gud for at indsætte Mennesket — i Menneskets Rettigheder? nei det behøves ikke, det har Gud allerede gjort — altsaa i Guds Rettigheder, den Plads bliver jo ogsaa ledig, naar Gud afskediges. See, til Løn for saadan Formastelse skal man vel ad den Vei mere og mere naae, at forvandle hele Tilværelsen til Tvivl eller til en Hvirvel. Hvad er overhovedet Lov, hvad er Lovens Fordring til et Menneske? Ja, det skal Menneskene bestemme. Hvilke Mennesker? Her begynder Tvivlen. Da det ene Menneske ikke væsentligen staaer høiere end det andet, saa er det ganske overladt mit Vilkaar, med hvem jeg i Bestemmelsen af det Høieste vil holde sammen, forsaavidt jeg da ikke, om muligt endnu mere vilkaarligt, selv skulde kunne være istand til at hitte paa en ny Bestemmelse, og som Hverver vinde Sammenhold for den. Det er ligeledes overladt mit Vilkaar idag at antage Eet for Lovens

Fordring, imorgen et Andet. Eller skal Bestemmelsen af hvad der er Lovens Fordring maaskee være en Overeenskomst mellem, en fælles Beslutning af alle Mennesker, under hvilken da den Enkelte har at bøie sig? Fortræffeligt, hvis det ellers var muligt at finde Stedet og beramme Øieblikket for denne Forsamling af alle Mennesker (alle levende, alle? — men nu de afdøde?), og hvis det saa var, hvad der er lige saa umuligt, muligt, at de alle kunde blive enige om Eet! Eller er maaskee en Mængde Menneskers Enighed, et vist Antal Stemmer tilstrækkeligt til Afgjørelsen? Hvor stort et Antal er da det fornødne? Og fremdeles, hvis den blot menneskelige Bestemmelse af hvad Lovens Fordring er er Lovens Fordring (dog ikke det enkelte Menneskes, thi derved geraade vi ind i det reent Vilkaarlige, som viist blev), hvorledes kan saa den Enkelte komme til at begynde at handle, eller er det ikke overladt til et Træf, hvor han kommer til at begynde, istedenfor at Enhver skulde begynde med Begyndelsen? For at skulle begynde at handle maa den Enkelte først faae at vide af „de Andre", hvad Lovens Fordring er; men hver af disse Andre skal igjen som Enkelt have det at vide hos „de Andre". Paa den Maade forvandler hele Menneske-Livet sig til een stor Undskyldning — er dette maaskee det store, mageløse fælles Foretagende, Slægtens Stordaad? Bestemmelsen „de Andre" bliver eventyrlig, og den eventyrligt efterstræbte Bestemmelse af hvad Lovens Fordring er en blind Allarm. Og dersom nu dette, umenneskeligt vidtløftige, Arbeide med den fælles Overeenskomst mellem alle Mennesker ikke blev færdigt paa een Aften, men trak i Langdrag fra Slægt til Slægt, saa vil det altsaa blive ganske tilfældigt, hvor den Enkelte kommer til at begynde, det vil afhænge af, naar han, saa at sige, kom med ind i Legen. Nogle begyndte da med Begyndelsen, men døde førend man var kommen halvveis, Andre begyndte midtveis, men døde dog uden at see Enden, som egentligen ikke blev seet af Nogen, thi den kom først, da det Hele var forbi, Verdenshistorien endt, da først fik man ganske fuldstændigt at vide, hvad Lovens Fordring er. Kun Skade, at Menneskelivet

nu ikke skulde til at begynde, men at det nu just var forbi, og altsaa af alle Mennesker ført uden fuldstændig Kjendskab til hvad Lovens Fordring er. Naar af syv Mennesker, som alle sigtes for at have begaaet en Forbrydelse, der ikke kan være begaaet af Andre, den Syvende siger „det var ikke mig, det var de Andre", saa forstaaer man „de Andre" om de Sex, og saaledes fremdeles; men naar nu alle Syv, hver især, have sagt, „det var de Andre", hvad saa? Er der saa ikke fremkoglet et Luftsyn, som har fordoblet de virkelige Syv og ligesom vil indbilde os, at der var endnu mange Flere, uagtet der kun var Syv? Saaledes ogsaa, naar hele Slægten, hver Enkelt især, hitter paa at sige „de Andre", saa fremkogles et Skin, som var Slægten endnu een Gang til foruden den Gang, der er dens virkelige Tilværelse, kun at det er saa vanskeligt her at eftervise det Falske, det med Dybsindighedens Skin Blendende, fordi Slægten er utallig. Dog er Forholdet ganske det samme som i hvad man kunde fristes til at kalde Eventyret om de Syv og de syv Andre. See, dette er just Forholdet, naar den blot menneskelige Bestemmelse af hvad Lovens Fordring er skal være Lovens Fordring: man hjælper sig op ad med det eventyrligt Svimlende „de Andre", og neden om understøtter man hinanden ved lidt Sammenhold. Thi vistnok er Menneske-Slægtens Tilværelse anden Gang til, men ikke eventyrligt: dens Tilværelse anden Gang er dens Tilværelse i Gud, eller rettere dette er dens første Tilværelse, hvorved hver Enkelt af Gud faaer Lovens Fordring at vide; den virkelige Tilværelse er den anden Gang. Men hvad ligner nu hiin beskrevne, forvirrede Tilstand? Mon ikke et Mytterie? Eller skulle vi betænke os paa at kalde det saa, hvis det til en given Tid var hele Slægten, der gjorde sig skyldig deri, og vi da, vel at mærke, tilføie, at det er et Mytterie mod Gud? Eller er det Sædelige saaledes underlagt Tilfældighed, at naar en stor Mængde gjøre det Urigtige eller vi Alle gjøre det, saa er dette Urigtige det Rigtige? Denne Forklaring vilde igjen kun være en Gjentagelse af Mytteriets Tanke eller dets Tankeløshed, thi saa er det jo dog i sidste Grund

Menneskene, der bestemme, hvad Lovens Fordring er, istedenfor at det er Gud, saa Den, der glemmer det, ikke blot for sit Vedkommende forskylder et Oprør mod Gud, men ogsaa bidrager Sit til, at Mytteriet faaer Overhaand. Thi hvo skulde vel standse et saadant Mytterie, hvis det var til? Skulle vi maaskee, blot i et nyt Mønster, gjentage Mytteriets Vildfarelse, og, hver især, sige: jeg kan ikke standse det, „de Andre maae"? Mon ikke hver Enkelt er Gud forpligtet at standse Mytteriet, naturligviis ikke ved Raab og indbildsk Vigtighed, ikke ved herskende at ville tvinge de Andre til at lyde Gud, men ved selv ubetinget at lyde, ubetinget at holde sig til Guds-Forholdet og Guds-Fordringen, og derved for sit Vedkommende udtrykke, at Gud er til og den eneste Herskende, han derimod en ubetinget Lydende? — Kun da er der Fynd og Mening og Sandhed og Virkelighed i Tilværelsen, naar vi Alle, hver især, om jeg saa tør sige, paa eet Sted modtage vor Ordre, og saa, hver især, ubetinget adlyde den ene og samme. Da det er den ene og samme Ordre, saa kunde forsaavidt det ene Menneske jo faae den at vide af det andet — dersom det var sikkert, eller dog sikkert nok, at dette andet Menneske meddelte det Rigtige. Imidlertid var det alligevel en Uorden, som det er stridende mod Guds Orden, thi Gud vil, baade for Sikkerhedens og Ligelighedens og Ansvarets Skyld, at hver Enkelt af ham faaer Lovens Fordring at vide. Naar saa er, da er der Hold i Tilværelsen, fordi Gud har Hold i den; der er ingen Hvirvel, thi hver Enkelt begynder ikke med „de Andre", og altsaa heller ikke med Udflugter og Undskyldninger, men begynder med Guds-Forholdet, og altsaa staaer han fast, og standser derved tillige, saavidt han række, det Svimlende, der er Mytteriets Begyndelse.

Saaledes nu ogsaa i Forhold til Kjerlighedens Lov — da er der Fynd og Sandhed og Hold i Tilværelsen, naar vi Alle, hver især, af Gud faae at vide, hvad Fordringen er, hvorefter vi have at rette os, og naar vi saa forøvrigt Alle, hver især, værge os mod den menneskelige Forvirring (dog følger det af sig selv, at hvis vi Alle gjorde det, saa var der ingen For-

virring), ja, hvis fornødent gjøres værge os mod den Elskede, mod Vennen, mod de Nærmeste, som dog særligen ere Kjerlighedens Gjenstand, forsaavidt disse paa nogen Maade ville lære os en anden Forklaring eller hjælpe os paa en Afvei, takkende dem derimod, hvis de ville hjælpe os til det Rette. Lad os ikke glemme dette, lad os ikke bedrage eller bedrages ved ubestemte, taagede Forestillinger om hvad Kjerlighed er, men agte paa Guds-Forklaringen, ligegyldigt hvad saa end den Elskede og Vennen og de Elskede mene eller ikke mene, dog nei ikke ligegyldigt, tvertimod ret inderligt bekymrede, hvis de ere uenige med os, men dog uforstyrrede og uforandret vedblivende at elske dem.

Der er virkeligen en Strid mellem hvad Verden og hvad Gud forstaaer ved Kjerlighed. Det er let nok at tilveiebringe en tilsyneladende Enighed (som jo allerede tilsyneladende er i Brugen af det ene og samme Ord: Kjerlighed), derimod vanskeligere ret at opdage Uenigheden; men denne Vanskelighed er uundgaaelig for at kjende Sandheden. Man hører ofte nok af Verden det Udsagn: det Klogeste i Verden er dog at være selvkjerlig. Allerede dette Udsagn bibringer En ikke den bedste Forestilling om Verden; thi det er dog neppe en god Verden, i hvilken Selvkjerlighed er det Klogeste eller Det, som bringer meest Fordeel. Men om Verden nu end ansaae Selvkjerlighed for det Klogeste, saa fulgte deraf ikke, at den ikke til Gjengjeld kunde ansee Kjerlighed for det Ædlere. Dette gjør den ogsaa, kun at Verden ikke forstaaer, hvad Kjerlighed er. Det er atter let nok at tilveiebringe en tilsyneladende Enighed mellem Gud og Verdens Opfattelse af Kjerlighed, den er jo allerede tilsyneladende i Brugen af dette fælles Udtryk, at Kjerlighed er det Ædle. Dog skjuler Misforstaaelsen sig. Hvad hjælper det da at prise Kjerlighed som det Ædle, hvilket Christendommen ogsaa gjør, naar Verden ved Kjerlighed forstaaer noget Andet, og altsaa igjen ved det Ædle forstaaer noget Andet! Nei, naar Verden skal være tydelig maa den sige „ikke blot er Selvkjerlighed det Klogeste, men vil Du være elsket af Verden, vil Du,

at den skal prise Din Kjerlighed og Dig som den Ædle, da maa Du, christeligt forstaaet, være selvkjerlig, thi det Verden kalder Kjerlighed er Selvkjerlighed." Forskjellen, som Verden gjør, er nemlig denne: naar En vil være ene om at være selvkjerlig, hvilket forøvrigt saare sjeldent sees, saa kalder Verden det Selvkjerlighed, men vil han i Selvkjerlighed holde sammen med nogle andre Selvkjerlige, især med flere andre Selvkjerlige, saa kalder Verden det Kjerlighed. Videre kan Verden aldrig komme i at bestemme hvad Kjerlighed er, fordi den hverken har Gud eller Næsten som Mellembestemmelse. Det Verden under Navn af Kjerlighed ærer og elsker er Sammenhold i Selvkjerlighed. Sammenholdet fordrer ogsaa Offer og Hengivenhed af Den, hvem det skal kalde kjerlig; det fordrer, at han skal offre en Deel af den egne Selvkjerlighed for saa at holde sammen i den forenede Selvkjerlighed, og det fordrer, at han skal offre Guds-Forholdet for verdsligt at holde sammen med Sammenholdet, der lukker Gud ude eller i det Høieste tager ham med for et Syns Skyld. Gud forstaaer derimod ved Kjerlighed opoffrende Kjerlighed, i guddommelig Forstand opoffrende Kjerlighed, der offrer Alt for at skaffe Gud Plads, selv om det tunge Offer blev endnu tungere derved, at Ingen forstod det, hvilket dog i en anden Forstand hører med til den sande Opoffrelse; thi den Opoffrelse, der bliver forstaaet af Menneskene, har jo i Menneskenes Bifald sin Løn og er forsaavidt ikke sand Opoffrelse, som maa være ubetinget uden Løn. Vi tør derfor ikke i at forstaae det apostoliske Ord, at Kjerlighed er Lovens Fylde, samtykke den overfladiske Tale, at naar et Menneske virkelig har Kjerlighed, saa vil han ogsaa blive elsket af Menneskene. Han vil langt snarere blive anklaget for Selvkjerlighed, netop fordi han ikke vil elske Menneskene i den Forstand, hvori de selvkjerligt elske dem selv. Forholdene ere disse: den høieste Grad af Selvkjerlighed kalder Verden ogsaa Selvkjerlighed; Sammenholdets Selvkjerlighed kalder Verden Kjerlighed; en ædel, opoffrende, høimodig menneskelig Kjerlighed, som dog endnu ikke er den christelige, belees af Verden som Daarskab;

men den christelige Kjerlighed hades og afskyes og forfølges af Verden. Og lad os saa atter ikke ved en mislig Overeenskomst skjule over Misligheder ved at sige: saaledes er det i Verden, men anderledes med den Christne. Thi dette er ganske sandt, men dersom enhver Døbt er Christen og den døbte Christenhed lutter Christne, saa er „Verden" slet ikke til i et christent Land, hvad i saa Fald lader sig bevise ved Hjælp af Klokkerens og Politie-Assistentens Lister. — Nei, der er virkelig en Strid mellem hvad Gud og hvad Verden forstaaer ved Kjerlighed. O, men er det begeistrende at stride for Arne og Fædreland, da vel ogaa at stride for Gud, hvad Den gjør, der for Gud, for hans Aasyn holder fast ved Guds-Forholdet og dettes Bestemmelse af hvad Kjerlighed er! Sandt nok, Gud trænger ikke til noget Menneske, saa lidet som til hele Slægten eller til det Alt, der jo, hvilket Oieblik det skal være, for ham er det Intet, hvoraf han skabte det; men for Gud strider dog Den, der strider den gode Strid om at udtrykke, at Gud er til og er Herren, hvis Forklaring ubetinget skal adlydes.

Guds-Forholdet er Mærket, paa hvilket Kjerligheden til Mennesker kjendes som den ægte. Saasnart et Kjerligheds-Forhold ikke fører mig til Gud, og saasnart jeg i Kjerligheds-Forholdet ikke fører det andet Menneske til Gud, saa er Kjerligheden, var den end Tilbøielighedens høieste Lykke og Lyst, var den end de Elskende Jordlivets høieste Gode, dog ikke sand Kjerlighed. Dette kan Verden aldrig faae i sit Hoved, at Gud saaledes ikke blot bliver Trediemand i ethvert Kjerligheds Forhold, men egentligen bliver den eneste elskede Gjenstand, saa det ikke er Manden, der er Hustruens Elskede, men det er Gud, og det er Hustruen, som ved Manden hjælpes til at elske Gud og omvendt, og saaledes fremdeles. Den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed kan aldrig komme videre end til det Gjensidige: at den Elskende er den Elskede og den Elskede den Elskende. Christendommen lærer, at en saadan Kjerlighed endnu ikke har fundet sin rette Gjenstand: Gud. Der hører til et Kjerligheds-Forhold det Tredobbelte: den Elskende, den Elskede, Kjer-

ligheden; men Kjerligheden er Gud. Og derfor er det at elske et andet Menneske at hjælpe ham til at elske Gud, og det at være elsket det at blive hjulpen.

Verdens Tale om Kjerlighed er forvirrende. Naar der saaledes siges til en Yngling, som gaaer ud i Verden „elsk, saa bliver Du elsket", da er dette ganske sandt — især hvis den Vandring, han tiltraadte, var ind i Evigheden, ind i Fuldkommenhedens Land. Men Ynglingen skal jo gaae ud i Verden, og derfor er det svigefuldt at tale saaledes, uden at minde ham om, selv at holde sig til Gud for at lære, hvad Kjerlighed er, og om, at Verden, hvis den ikke af Gud har lært det Samme (ak, og saa var det jo Fuldkommenhedens Land Ynglingen betraadte!) har en ganske anden Forestilling. Dersom Christus ikke havde været Kjerlighed, og Kjerligheden i ham Lovens Fylde, mon han da var bleven korsfæstet? Dersom han havde slaaet af i Fordringen til sig selv og været enig med dem, som gjøre Kjerlighed til alt Andet end til Lovens Fylde guddommeligt forstaaet, dersom han istedenfor af Kjerlighed at være Verdens Lærer og Frelser havde i Lighed med Verdens Forestilling omdannet sin Forestilling om hvad det er at elske: mon han da ikke var bleven elsket og priset af Alle, eller vel endog (o, rædsomme Affindighed!) forgudet af Tilhængere? Dersom Apostlene ikke havde holdt fast ved, at Kjerlighed er Lovens Fylde og altsaa noget Andet end Opfyldelse af menneskelige Overeenskomster og Deeltagelse i menneskeligt Sammenhold, dersom de ikke havde holdt fast ved i denne Forstand at elske Menneskene, uden at ville indlade sig paa at lempe sig efter Verdens Forestilling om hvad det er at elske: mon de vare blevne forfulgte? Thi hvad er det Verden elsker og kalder Kjerlighed, hvad Andet end Halvhed og heelt jordisk Sammenhold i Verdslighed, hvilket netop, evigt forstaaet, er Halvhed. Mon og nogensinde noget Menneske er blevet mere udskreget for Selvkjerlighed end Den, der virkeligen holdt sig til Guds-Fordringen og i Troskab til denne elskede Menneskene, derfor ogsaa vedblev at elske dem, skjøndt forfulgt og miskjendt? Er det ikke ogsaa naturligt, at

Verden vredes, at der er Een, som af et saadant Menneske elskes høiere, Een, i Kjerlighed til hvem en Saadans Kjerlighed er til Menneskene? Naar Ens Stræben gaaer ud paa at vinde jordisk Fordeel, saa klager man vistnok uretfærdigt over Verden, hvis man klager over slet ingen Venner at finde; thi til den Priis kan man nok blive elsket, vinde Venner, have Flere eller Færre, med hvem man — kjerligt holder sammen. Men naar et Menneskes Stræben gaaer ud paa ubetinget, med alle Opofffrelser, med Opoffrelse af Alt, forarmet, foragtet, udelukket af Synagogen, at holde sammen med Gud i at elske Menneskene: saa kan Du for den Sags Skyld gjerne i Avisen bekjendtgjøre, at Du søger en Ven — naar Du blot tilføier Betingelserne, og altsaa her med særligt Eftertryk, „at det ikke er for Fordelens Skyld"; Du finder vanskeligt Nogen. Vi forundre os over, at Christus valgte saadanne ringe Mennesker til Apostler, men, fraseet hvad der vistnok var bestemmende i Valget, at jo ringere Apostelen var som Menneske desto stærkere Eftertryk paa den ham forundte guddommelige Myndighed, mon det ikke næsten er mere forunderligt, at Christus dog fik dem, at det altsaa virkeligen lykkedes ham at danne en Forening af Elleve, hvis Bestemmelse var at holde sammen i Beredvillighed til at lade sig hudflette, forfølge, bespotte, korsfæste, halshugge, og hvis Bestemmelse tillige ikke var, indbyrdes at smigre hinanden, men tvertimod gjensidigt at hjælpe hinanden til Ydmyghed for Gud? Mon det ikke vilde lyde som en forfærdelig Spot over, hvad Verden forstaaer ved Kjerlighed, men mon det ikke derhos kunde virke som en gavnlig Opvækkelse, hvis En i disse Tider, da der dannes saa mange Selskaber, bekjendtgjorde, at han agtede at stifte en saadan Kjerligheds-Forening? Thi at der, naar En vil bringe alle Offrene, saa er en Slump, der i al Magelighed ønske at have Fordeel af hans Opoffrelser, det kan Verden forstaae, den Art Deeltagelse, som heelt om Udbyttet ingenlunde er endog blot halvt om Arbeidet, findes dog nok i Verden. Og det forstaaer sig, den sande Deeltagelse findes ogsaa paa Jorden, men hvor Du finder den, vil Du finde den hadet og forfulgt af Verden.

Forsøg det, tænk Dig et Menneske (og Du behøver jo end ikke at tænke ham i Besiddelse af den Fuldkommenhed, som udmærker hine Herlige, der, forskudte af Slægten, bleve Slægtens Hæder), tænk Dig et Menneske, der var eller blev, eller var og blev saaledes ulykkelig, at Jordens Goder og jordisk Fordeel i hans Øine havde tabt Tillokkelsen, saaledes ulykkelig, at han, „træt af at sukke“ (Psalm. 6, 7), som vi i den hellige Skrift læse om den ulykkelige Sara (Tob. 3, 11), „saare bedrøvet vilde hænge sig“, tænk Dig, at det da just i Nødens mørkeste Time blev ham ganske klart, at trods al hans Ulykke, som visseligen ikke lindredes, om han vandt hele Verdens Goder, da deres Besiddelse ved at opfordre til den glade Nydelse for ham vilde være en smertelig Erindring om hans Elendighed, og egentligen heller ikke forøgedes ved jordisk Gjenvordighed, der snarere, ligesom det mørke Veierligt for den Sørgmodige, vilde samstemme med hans Sindsstemning, tænk Dig, at det blev ham ganske klart, at det Høieste dog endnu for ham stod tilbage, det at ville elske Menneskene, at ville tjene det Gode, tjene Sandheden ene for Sandhedens Skyld, det Eneste, der i Sandhed kunde opmuntre hans bekymrede Sind og skjenke ham Livslyst for en Evighed — tænk Dig en Saadan i Verden, og Du skal see, det vil gaae ham ilde, han vinder ikke Verdens Kjerlighed, han vil ikke blive forstaaet, ikke elsket af Verden. I Forhold til som Menneskene lidt mere eller lidt mindre tilhøre Verden, ville Nogle beklage ham, Nogle smile af ham, Nogle helst være ham qvit, fordi de mærkede Braaden, Nogle misunde ham og dog ikke misunde ham, Nogle føle sig tildragne af ham, men dog igjen tilbagestødte, Nogle arbeide ham imod, men dog have Alt i Beredskab til at ære ham efter hans Død, nogle Ynglinge qvindeligt føle sig henrevne af ham, men blot lidet ældre ikke mere ganske forstaae ham; men Verden vilde ligefrem og aabenlyst bevise hans Selvkjerlighed, fordi han hverken skaffede sig selv eller Andre, ja ikke noget eneste andet Menneske, jordisk Fordeel. Bedre er Verden ikke; det Høieste den anerkjender og elsker er, naar det kommer høiest: at elske det Gode og Menneskene, dog saaledes,

at man tillige passer paa sin egen og nogle Andres jordiske Fordeel. Hvad der gaaer derover kan Verden med sin bedste Villie — nu dette er jo kun en Talebrug — ikke begribe; eet Skridt derud over, og Du har tabt Verdens Venskab og Kjerlighed. Saaledes er Verden og dens Kjerlighed. Ingen Jagttager, der med en Gradestok prøver en Vædskes Vægtfylde, kan sikkrere indestaae for, hvor mange Grader den holder, end jeg vil indestaae for denne Opfattelse af Verdens Kjerlighed, der ikke er aldeles ond, som den stundom hidsigt fremstilles, heller ei ubedærvet, men saadan til en vis Grad god og ond. Men christeligt forstaaet er rigtignok dette „til en vis Grad" af det Onde.

Dog dette sige vi ikke for at dømme, lader os ikke spilde Tiden derpaa; Overveielsen søger kun ved Tankens og ved lidt Menneskekundskabs Hjælp at gjennemtrænge Sandsebedragene, eller at forstaae hiint apostoliske Ord ind i Livets daglige Forhold, hvor just Sandsebedragene høre hjemme. Der behøves vistnok ingen Tid for at blive bedragen, det kan man strax blive og saa vedblive længe at være det; men for at blive opmærksom paa Bedraget bruges der Tid. Det er vistnok det lettere i en Fart at faae anskaffet sig en Indbildning om hvad Kjerlighed er, og saa tilfredsstille sig selv i sin Indbildning, det langt lettere i en Hast at faae nogle Stykker Mennesker at holde sammen med i Selvkjerlighed, indtil det Sidste elsket og agtet af dem: der er overhovedet Intet saa let og Intet saa selskabeligt som det at fare vild. Men er dette Dig det sidste og høieste Formaal at faae Livet gjort let og selskabeligt, saa indlad Dig aldrig med Christendommen, flye den, thi den vil lige det Modsatte, vil gjøre Dig Livet vanskeligt og gjøre det just ved at gjøre Dig eensom for Gud Ingen Alvorlig bliver derfor træt af at eftersvore Sandsebedragene; thi forsaavidt han er en Tænkende frygter han meest af Alt det at være i en Vildfarelse — hvor beqvem Indretningen, hvor godt end Selskabet var; og som Christen frygter han meest at være fortabt uden at vide af det — hvor smigrende, hvor glimrende end Omgivelsen og Selskabet var.

At saaledes Fordringsfuldhed ikke er Kjerlighed synes saa let at indsee, at man skulde troe, Ingen kunde falde paa at være af den Mening. Dog er dette ikke altid Tilfældet, og her er just et Exempel paa et Sandsebedrag, forsaavidt den blot menneskelige Dom skulde være den afgjørende. Dersom den Fordringsfulde selv vilde falde paa at kalde det Kjerlighed, da vilde man vel gjøre Indsigelse, da var det heller ikke noget Sandsebedrag; dette fremkommer kun, naar de Andre ønske at blive Gjenstand for denne Fordringsfuldhed, ansee den for Kjerlighed, prise den som Kjerlighed og ham som kjerlig. Uden at være nogen stor Menneskekjender er det ikke vanskeligt at paavise Livsforhold, hvor et Menneske kan være saaledes stillet, at der er dem, som netop ville synes godt om ham, netop rose hans Kjerlighed, hvis han under Navn af Kjerlighed vil fordre Alt af dem. Der gives jo Mennesker, som egentligen ikke vide Andet om Kjerlighed end at den er Kjælerie. Saadanne Mennesker ville just, at Den, de skulle elske og holde af, skal være fordringsfuld. Der gives Mennesker, som umenneskeligt have glemt, at ethvert Menneske skal styrke sig ved den for alle Mennesker fælles guddommelige Lighed, at derfor, hvad enten et Menneske er Mand eller Qvinde, fattigt Begavet eller rigt Begavet, Hersker eller Træl, Tigger eller Rigmand, bør og tør Forholdet mellem Menneske og Menneske aldrig være dette, at den Ene tilbeder, den Anden er en Tilbedet. Dette er saa let at indsee, at man maaskee tænker denne Afskyelighed kun kan hidrøre fra en Misbrug af Overlegenheden, altsaa fra den Overlegne. Ak, den kan ogsaa hidrøre fra den Afmægtige, der selv ønsker den, for nemlig dog paa den Maade, at have en Slags Betydning for den Overlegne. Tag Evighedens Ligelighed bort og dennes guddommelige Opreisning, det er, antag, at den er glemt, saa veed den svage Qvinde i Forhold til den overlegne Mand, den svagt Begavede og dog Forfængelige i Forhold til den mægtigt Begavede, den Fattige og dog kun verdsligt Bekymrede i Forhold til „den almægtige Mand", den meget Underordnede og dog Jordisksindede i Forhold til Herskeren, de veed ikke Andet som Udtryk

for Forholdet end at henkaste og bortkaste sig selv. Og da de dog, fordi de intet Høiere ville kjende, intet Høiere kjende, saa ønske de selv denne Afskyelighed, ønske den med al Lidenskab. Ønsket er at være til for den Mægtige; som Magt lader det sig verdsligt ikke gjøre, saa bliver Henkastelsen det Ønskede. Er det maaskee ikke seet, at en Pige hellere vilde umenneskeligt bortkaste sig selv og tilbede den Forgudede, blot begjerende Eet af ham, at han umenneskeligt skulde fordre Alt af hende, og paa dette Vilkaar høit prisende hans Kjerlighed, hellere end at forstaae, at for Gud ere alle disse Forskjelligheder mellem Menneske og Menneske Spøg, Tant, ofte til Fordærvelse! Og dog vil Pigen kalde det Selvkjerlighed, om den Forgudede søgte at bibringe hende denne Kundskab. Er det ikke seet, at det svage, ved at glemme Gud, nedrige Menneske kun havde eet Ønske, at maatte kaste sig i Støvet for Herskeren — for dog at være til for ham, kun een Begjering, at Herskeren vil træde paa ham, for saa glad at prise Herskerens huldsalige Kjerlighed og Hjertensgodhed! Er det ikke seet, at hine Forfængelige, som ganske have glemt Gud, blot ønske et Forhold til den Udmærkede, villigen kalde det nedrigste et Tegn paa hans Kjerlighed! Og vil han det ikke, vil han netop forebygge dette ved at hjælpe dem til hiin salige Lighed for Gud, da kaldes dette Selvkjerlighed. O, naar først det Evige er taget bort af et Menneske eller det er i ham som var det ikke tilstede, det Evige, som paa een Gang er hvad der kan køle alle usunde Hidsigheder i Forholdet mellem Menneske og Menneske, men ogsaa hvad der kan opflamme naar Timeligheden vil isne, naar først det Evige er taget bort af et Menneske, da er der ingen Sikkerhed for, at han kan falde paa at kalde det Afskyeligste med Kjerlighedens Navn og selv lidenskabeligt attraae at være Gjenstand for denne Afskyelighed. Man kan umenneskeligt ville gjøre sig uundværlig ved sin Magt, men man kan ogsaa umenneskeligt ville gjøre sig uundværlig ved sin Afmagt, og derfor netop krybende, tryglende kalde et andet Menneskes Fordringsfuldhed Kjerlighed.

Men Evighedens Fordring skal ikke fritage et Menneske

fra at opfylde Guds Lov, om saa hele Verden vilde fritage ham, om saa hele Verden vilde elske hans Fordringsfuldhed, men misforstaae hans Kjerlighed, fordi denne maaskee først gjennem Fortvivlelse kan lære de Fortvivlede at holde sig til Gud, istedenfor tryglende at tage Skade paa deres Sjele. Evighedens Fordring skal forhindre Kjerligheden fra at standse i noget Selvbedrag og fra at tilfredsstille sig selv i noget Sandsebedrag, og det skal ingen Undskyldning være, at Menneskene jo selv ønske det, selv kalde det Kjerlighed og at elskes at blive Fordringsfuldhedens Gjenstand. Det er Gud, der har nedlagt Kjerligheden i Mennesket, og det er Gud, som skal bestemme, hvad der i ethvert Tilfælde er Kjerlighed.

Men naar saa Vennen, den Elskede, de Elskede, de Medlevende mærke, at Du af Gud vil lære hvad det er at elske, istedenfor at lære det af dem, saa ville de maaskee sige til Dig: „spar Dig selv, opgiv denne Overspændthed, hvorfor vil Du tage Dig Livet saa nær, mindsk Fordringen, saa ville vi leve et skjønt, et riigt, et betydningsfuldt Liv i Venskab og Glæde." Og dersom Du giver efter for dette falske Venskabs Indskydelser, da skal Du blive elsket, blive priset for Din Kjerlighed. Men vil Du det ikke, vil Du hverken i at elske være en Forræder mod Gud eller mod Dig selv, eller mod de Andre, da maa Du finde Dig i at blive kaldet Selvkjerlig. Thi Din Overbeviisning, at det at elske sig selv i Sandhed er at elske Gud, det at elske et andet Menneske at hjælpe ham til at elske Gud, denne Din Overbeviisning skal Din Ven maaskee ikke bryde sig om. Han mærker vel, at Dit Liv, dersom det i Sandhed forholder sig til Guds-Fordringen, indeholder, selv om Du Intet siger, en Paamindelse, en Fordring til ham — denne er det han vil have bort. Lønnen derfor er Venskabet og det gode Navn af en Ven. I Verden har desto værre det Verdslige i den Grad Overhaand, at man, naar man taler om falsk Venskab, strax tænker paa et Bedrag i Forhold til jordiske Fordele, eller en Troløshed i Forhold til jordiske Goder. Og dette var vistnok ikke Din Vens Hensigt eller Mening. Han vilde kun bedrage Dig for Guds-Forholdet, og at Du,

som Ven, var ham behjælpelig i at bedrage sig selv: saa vilde han i Bedraget trofast holde sammen med Dig for Liv og Død. Man taler om Verdens Falskhed og tænker derved strax paa, at den bedrager En i Henseende til jordiske Goder, skuffer Ens store Forventninger, spotter Ens dristige Planer; men at den, naar den i denne Henseende ærligt holder Alt, mere næsten end den har lovet, da just kan bedrage allerfarligst, denne dens farligste Falskhed tænker man sjeldnere paa, at Verden ved sit — oprigtige Venskab (thi det falske Venskab var jo naar den bedrog En for det Timelige) vil lære En at glemme Gud. Man taler om at forskrive sig til den Onde, og hvis man spørger, hvilke Fordele der da bydes til Vederlag, saa vil man nævne Magt, Ære, Lysters Tilfredsstillelse og Deslige. Men at man ved en saadan Forskrivelse tillige kan vinde at blive elsket af Menneskene, priset for sin Kjerlighed, det glemmer man at tale om og at tænke paa. Dog er dette Tilfældet — thi det Modsatte er og var jo Tilfældet, at De, som i Kjerlighed til Gud elskede Menneskene, bleve hadede i Verden. Som Verden ved at byde Magt og Vælde har villet friste et Menneske til at glemme Gud, og saa igjen behandlet det samme Menneske som et Udskud, fordi han bestod i Fristelsen: saaledes har Verden ogsaa fristende budet En sit Venskab, og igjen hadet ham, fordi han ikke vilde være dens Ven. Det Evige, Guds-Fordringen til Kjerligheden vil Verden ikke gjerne høre Noget om, endnu nødigere see det udtrykt i Livet. Men mon Verden derfor siger om sig selv, at den er selvkjerlig? Ingenlunde. Og hvad gjør saa Verden? Saa siger Verden om Den, som vil holde sig til Gud, at han er selvkjerlig. Den Udvei er gammel: at offre Een, naar alle de Andre kan have Fordeel deraf.

Deri er nemlig Gud og Verden enige, at Kjerlighed er Lovens Fylde, Forskjellen er, at Verden ved Loven forstaaer Noget, den selv hitter paa; og Den, som samtykker dette og holder sig det efterrettelig, han er kjerlig. Hvor Mangen har ikke en Piges Kjerlighed, guddommelig forstaaet, fordærvet, netop derved, at han, bedragen for sit Guds-Forhold, blev hende altfor

tro, medens hun til Gjengjeld var uudtømmelig i Lovtaler over hans Kjerlighed? Hvor Mangen har ikke Slægt og Venner fordærvet, medens dog hans Fordærvethed var som var den ikke, thi nu blev han netop elsket og priset for sin Kjerlighed — af Slægt og Venner? Hvor Mangen har ikke en Samtid fordærvet, den Samtid, som til Vederlag forgudede hans kjerlige Sind, fordi den fik ham til at glemme Guds-Forholdet og forvandlet til Noget, man støiende kan stadse med, juble for, blødagtigt beundre, uden at fornemme nogen Paamindelse om det Høiere? Thi for at gjøre et andet og sandeligen alvorligt Spørgsmaal, og for tillige end ikke at pege paa det høieste Forbillede, men nøies med et ringere, der dog i den saakaldte Christenhed desto-værre er tilstrækkeligt nok, hvorfor mon hiin Oldtidens eenfoldige Vise, da han, af Selvkjerligheden og Verdsligheden anklaget for Letsindighedens Domstol, dømt fra Livet forsvarede sit Liv: hvorfor mon han sammenlignede sig med en „Bremse" i samme Øieblik, som han kaldte sig selv en guddommelig Gave, og hvorfor mon han elskede Ynglinge saa høit? Mon ikke det Første, fordi han, som en Hedning kunde det, havde elsket Menneskene i noget Høiere, altsaa fordi han havde virket opvækkende og ikke paa nogen Maade ladet sig fortrylle af Timeligheden eller af noget Menneske, ikke af noget dvask eller hidsigt Sammenhold i Elskov, i Venskab, i Overeenskomst med Andre, med en Samtid, men foretrukket at være den Selvkjerlige, den Drillende, hvem Ingen elskede! Mon ikke det Sidste, fordi han indsaae, at Ynglinge dog endnu have en Modtagelighed for det Guddommelige, hvilken saa let tabes i Aarene, i Handel og Vandel, i Elskov og Venskab, i Underkastelse under en blot menneskelig Dom og under Tidens Fordringer! Altsaa, fordi han ved det Evige og ved „noget Guddommeligt" havde forhindret sin Kjerlighed til Menneskene fra at standse i Selvbedrag eller Sandsebedrag, altsaa, fordi han, ved at holde sig selv nær til Fordringen, havde været som en Fordring til Menneskene.

Dersom Du derfor paa nogen Maade, om end i menneskelig Skrøbelighed, vil eftertragte at fuldkomme det apostoliske Ord,

at Kjerlighed er Lovens Fylde: da tag Dig iagt for Menneskene! Mon vel i den Forstand, at Du skulde lade være at elske dem? O, hvilken Urimelighed, hvorledes skulde saa Din Kjerlighed kunne blive Lovens Fylde! Men tag Dig iagt for, at det ikke bliver Dig vigtigere, at Du ansees for at elske dem, end at Du elsker dem; tag Dig iagt for, at det ikke er Dig vigtigere at blive elsket end Det, hvori I skulle elske hinanden; tag Dig iagt, at de ikke franarre Dig det Høieste, fordi Du ikke kan taale at blive kaldet selvkjerlig! Beraab Dig heller ikke, for at bevise Din Kjerlighed, paa Menneskenes Dom om Dig; thi Menneskenes Dom har kun forsaavidt Gyldighed, som den stemmer med Guds-Fordringen, i andet Fald ere Menneskene blot Dine Medskyldige! Lær tillige, og glem aldrig Lærdommen, dette Veemodige, som er Jordlivets Sandhed, at al Kjerlighed mellem Menneske og Menneske hverken kan eller skal være fuldkommen lykkelig, aldrig tør være fuldkommen tryg! Thi, guddommelig forstaaet, har selv den lykkeligste Kjerlighed mellem Menneske og Menneske endnu een Fare, som den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed ikke tænker paa, den Fare, at den jordiske Kjerlighed kunde blive for hæftig, saa Guds-Forholdet forstyrredes, den Fare, at Guds-Forholdet, naar der menneskeligt talt er idel Fred og ingen Fare end ikke at øine, kan kræve selve denne den lykkeligste Kjerlighed som Offer. Og af denne Fares Mulighed følger, at Du, selv i det lykkeligste Kjerligheds-Forhold, altid maa vaage bekymret, skjøndt dette jo ikke er Bekymringen, at Du skulde blive træt af den Elskede eller den Elskede af Dig, men bekymret for, at I skulle glemme Gud, eller den Elskede gjøre det, eller Du selv. Og af denne Fares Mulighed følger, for at minde om Indledningen til denne Overveielse, hvor vanskeligt det, christelig forstaaet, maa være at love Kjerlighed, naar det at holde kan betyde at skulle være hadet af den Elskede. Kun Gud, der jo, som udviklet blev, ogsaa er Kjerlighedens eneste, sande Gjenstand, er det altid lykkeligt, altid saligt at elske; Du skal ikke vaage i Bekymring, men kun vaage i Tilbedelse.

Kjerlighed er Lovens Fylde. Men Loven er de uudtømmelige Bestemmelsers Mængde, hvorledes skulle vi da blive færdige med at tale derom? Saa lad os samle det Mangfoldige paa det Afgjørende. Lovens Fordring maa nemlig være en dobbelt, deels en Fordring til Inderlighed, og deels en Fordring til Vedvarenhed.

Hvilken er nu den fordrede Inderlighed? Den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed fordrer ogsaa Inderlighed, Hengivenhed, Opoffrelse, men bestemmer den blot menneskeligt. Inderlighedens Hengivenhed er: med enhver Opoffrelse at fyldestgjøre den Elskedes (Gjenstandens) Forestilling om hvad Kjerlighed er, eller dog paa eget Ansvar at ville vove at afgjøre, hvad Kjerlighed er. Men guddommeligt forstaaet er, det at elske sig selv at elske Gud, og det i Sandhed at elske et andet Menneske at være ham behjælpelig til eller i at elske Gud. Her er altsaa Inderligheden ikke bestemt blot ved Kjerligheds-Forholdet, men ved Guds-Forholdet. Den fordrede Inderlighed er da Selvfornegtelsens, som nærmere bestemmes ikke i Forhold til den Elskedes (Gjenstandens) Forestilling om Kjerlighed, men i Forhold til at hjælpe den Elskede til at elske Gud. Deraf følger, at Kjerligheds-Forholdet som saadant kan være det Offer, der fordres. — Kjerlighedens Inderlighed maa være opoffrende, og altsaa uden at fordre nogen Løn. Den reent menneskelige Opfattelse af Kjerlighed lærer ogsaa, at Kjerligheden ingen Løn fordrer — kun vil den være elsket, som var dette ingen Løn, som bliver det hele Forhold dog saa ikke indenfor Bestemmelsen af Forholdet mellem Menneske og Menneske. Men den christelige Kjerligheds Inderlighed er villig, til Løn for sin Kjerlighed at være hadet af den Elskede (Gjenstanden). Dette viser, at denne Inderlighed er et reent Guds-Forhold, den har ingen Løn, end ikke den at være elsket: saaledes tilhører den ganske Gud, eller Mennesket i den ganske Gud. Den Selvfornegtelse, den Selvbeherskelse, den Selvopoffrelse, som dog kun er en Omsætning indenfor Timeligheden, indenfor Menneskelighedens

Synskreds, er ikke den christelige i Sandhed, er som en Spøg i Sammenligning med den christelige Alvor, er som et første Tilløb til den christelige Afgjorthed. Man vil offre Dette eller Hiint og Alt, men man haaber dog paa at blive forstaaet, og derved at blive i Meningens Sammenhæng med Menneskene, som da maae anerkjende og glæde sig ved Ens Opoffrelser; man vil forlade Alt, men man mener dog ikke dermed at skulle blive forladt af Sproget og Menneskenes Forstaaelse. Opoffrelsens Bevægelse bliver da en tilsyneladende, den gjør Mine til at forlade Verden, men bliver dog indenfor Verden. Vi ville ingenlunde nedsætte dette, o, selv denne blot menneskelige Opoffrelse findes maaskee sjeldent nok. Men, christeligt forstaaet, maae vi sige den bliver staaende paa Halvveien. Den bestiger et høit Sted, thi menneskeligt talt staaer jo Opoffrelse høit, den kaster Alt fra sig for at bestige dette ophøiede Sted, hvis Høide Beundringen opdager, medens Opoffrelsen seer, at den er seet. Men at staae paa dette ophøiede Sted (thi sandeligen, Opoffrelse er Ophøiethed) anklaget, foragtet, hadet, bespottet værre næsten end den Nedrigste blandt de Nedrige, altsaa, overmenneskeligt anstrænget for at naae det ophøiede Sted at staae paa det ophøiede Sted saaledes, at det forekommer Alle, som stod man paa Foragtethedens laveste Sted: dette er christeligt forstaaet Opoffrelse, og det er tillige, menneskelig forstaaet, Afsindighed. Kun Een seer det sande Sammenhæng, og han beundrer ikke; thi Gud i Himlene beundrer ikke noget Menneske. Tvertimod, medens den sande Opoffrelse kun har eet eneste Tilhold: Gud, saa er den dog igjen som forladt af Gud, thi den forstaaer for Gud, at den slet ingen Fortjeneste har, men forstaaer tillige menneskeligt, at den ved kun at offre det Halve af hvad den offrede, vilde blive forstaaet af Menneskene, elsket, beundret, og dog i en vis Forstand for Gud betyde det Samme som den sande Opoffrelse, thi for Gud har ingen, ingen Opoffrelse Fortjeneste. Dette er christelig forstaaet Opoffrelse og er tillige menneskelig forstaaet Afsindighed. Dette er christelig forstaaet at elske; dersom det er saa, at det at elske er den høieste Lykke,

er dette jo den tungeste Lidelse, — dersom da det at forholde sig til Gud ikke var den høieste Salighed!

Den anden Lovens Fordring er til Kjerlighedens Vedvaren i Tidens Længde. Denne Fordring gjør den blot menneskelige Opfattelse af Kjerligheden ogsaa, dog er, christeligt forstaaet, Fordringen en anden, da jo den fordrede Inderlighed er en anden. Fordringen til Vedvaren i Tiden er, at Kjerlighedens samme Inderlighed skal bevares i Tidens Længde, hvilket forsaavidt i en vis Forstand er et nyt Udtryk for Inderligheden. Saasnart Du mener, at Du i Din Kjerlighed har gjort nok, eller elsket længe nok, og nu maa fordre Noget af den Anden, saa opdager Du jo derved, at Din Kjerlighed er ifærd med at blive en Fordring, som var der, hvor opoffrende og hengiven Din Kjerlighed end er, dog en Grændse, hvor den maatte vise sig i Grunden at være en Fordring — men Kjerlighed er Lovens Fylde. Thi det er intet stort Selvfornegtelsens Øieblik, hvorom vi tale; Loven fordrer jo den samme Inderlighed i Tidens Længde. I Tidens Længde! Men er det ikke ligesom at forvride et Menneskes Sjel og en Selvmodsigelse i Fordringen, paa eengang at gjøre Fordringen i saa forskjellig Retning, i Retning af Længde og i Retning af Dybde. See, Pilen flyver hurtigt gjennem Luften i Længden, men hvis den paa samme Tid skulde bore sig ned i Jorden og dog vedblive at flyve med Pilens Fart: ak, hvilken Fordring! See, i Begeistringens store Øieblik, da dvæler det Evige, men naar saa Tiden begynder sin rastløse Travlhed, naar den bliver ved at gaae — da ikke at gaae med Tiden fra Begeistringen, men iilsomt at gaae med Tidens Hastighed, og dog langsomt med det Eviges Dvælen! At ligge paa sit Yderste (og naar et Menneske i Selvfornegtelse har maattet bringe det tungeste Offer: til Løn for sin Kjerlighed at være hadet af dens Gjenstand, da er han jo som Den, der ligger paa sit Yderste), og da at have en Fremtid, et langt Liv for sig, skjøndt Alt er forbi, altsaa, paa eengang og i ethvert Øieblik liggende paa sit Yderste at skulle gaae opreist fremad: hvilken Fordring! At ligge ned er jo lige det Modsatte af at gaae opreist,

men at ligge paa sit Yderste er jo det meest afgjørende Udtryk for at ligge ned og altsaa den størst mulige Afstand fra Opreistheden. Har Du nogensinde seet en træt Vandrer, bærende en tung Byrde, at kæmpe med hvert Skridt for ikke at synke til Jorden: opreist holder han sig kun med stor Møie, han kæmper for ikke at segne. Men at være segnet, at ligge ned, at ligge paa sit Yderste og saa at ile freidigt fremad med den Opreistes Gang: vidunderligt! Og dette kan Fordringen være, og være tillige til Vedholdenhed i Tidens Længde.

Ak, i Aandens Verden er der noget Bedragerisk, hvortil der intet Tilsvarende findes i den udvortes Verden. Vi sige saaledes, at Barnet maa lære at stave førend det kan lære at læse. Dette er nu eengang saa, en uomgaaelig Nødvendighed; det er aldrig hændt noget Barn, at det ved en Tilsynteladelse, et Sandsebedrag blev foranlediget til at indbilde sig, at det, længe førend det kunde stave, allerede kunde læse. Men i Aandens Forhold hvor forførerisk! Thi begynder ikke her Alt med Beslutningens, Forsættets, Løftets store Øieblik — hvor man jo læser saa flydende som den fuldendteste Forelæser den bedst indøvede Indenadslæsning. Og saa kommer først det Næste, saa skal man til det ganske Smaa, det reent Dagligdags, der slet ikke vil gjøre noget stort Indtryk eller vil hjælpe En ved det dristige Sammenhæng — ak, det er tvertimod som ved Stavningen, der river Ordene fra hinanden og i Stykker, saaledes er det jo i de lange, lange Timer, naar man ikke kan komme til Meningen og forgjeves venter paa Sammenhænget. At stride med sig selv i Selvfornegtelse, især hvis man skal seire, er anseet for den vanskeligste Strid; og at stride med Tiden, hvis man skulde seire ganske, er anseet for en Umulighed.

Den tungeste Byrde, der blev lagt paa et Menneske, (thi Syndens Byrde lagde han selv paa sig), er i en vis Forstand Tiden — sige vi ikke ogsaa, at den kan være dræbende lang! Og dog paa den anden Side hvilken formildende, hvilken lindrende, hvilken bestikkende Magt har ikke Tiden? Men dette Formildende, dette Bestikkende er jo en ny Fare. Hvis et Men-

neske gjorde sig skyldig i Noget — blot en Tid er gaaet, især hvis han i den synes at have gjort nogen Fremgang til det Bedre: hvor langt mildere forekommer Skylden ham! Men er dette vel saa? Er det da ogsaa saa, at naar den Tankeløse Øieblikket efter har glemt sin Skyld, saa er den glemt?

Siig saa om det er muligt at tale over dette Ord, at Kjerlighed er Lovens Fylde, uden mod sin Villie at dømme, hvis det dog kun er Ens Villie at dømme sig selv! Er der noget nøiagtigere Udtryk for, hvor uendeligt langt et Menneske er fra at opfylde Fordringen end dette, at Afstanden er saa stor, at han egentligen ikke engang kan beregne den, ikke kan gjøre Regnskabet op! Thi ikke blot forsømmes der dagligt saa meget, for ikke at tale om hvad der forskyldes, men naar saa nogen Tid er gaaet, er man end ikke istand til nøiagtigt at angive Skylden, som den forekom En selv, fordi Tiden forandrer og formilder Ens Dom om det Forbigangne — ak, men ingen Tid forandrer Fordringen, Evighedens: at Kjerlighed er Lovens Fylde.

III. B.

Kjerlighed er Samvittighedens Sag.

1 Tim. 1, 5. Men Summen af Budet er Kjerlighed af et reent Hjerte, og af en god Samvittighed, og af en uskrømtet Tro.

Dersom man med eet eneste Ord skulde angive og betegne den Seier, Christendommen har vundet over Verden, eller endnu rigtigere den Seier, hvorved den har mere end overvundet Verden (da Christendommen jo aldrig har villet seire verdsligt), den Uendelighedens Forandring, som Christendommen tilsigter, hvorved i Sandhed Alt er blevet som det var og dog i Uendelighedens Forstand Alt nyt (thi Christendommen har aldrig været Ven af Nyheds-Kram) — saa veed jeg intet kortere, men heller intet mere afgjørende end dette: den har gjort ethvert menneskeligt Forhold mellem Menneske og Menneske til et Samvittigheds-Forhold. Christendommen har ikke villet styrte Regjeringer fra Thronen, for at sætte sig selv paa Thronen, den har i udvortes Forstand aldrig stridt om Pladsen i den Verden, af hvilken den ikke er, (thi i Hjertets Rum, hvis den der finder Plads, tager den dog ingen Plads i Verden),

og dog har den uendeligt forandret alt Det, som den lod og som den lader bestaae. Som nemlig Blodet banker i hver en Nerve, saaledes vil Christendommen med Samvittighedsforholdet gjennemtrænge Alt. Forandringen er ikke i det Udvortes, ikke i det Tilsyneladende, og dog er Forandringen uendelig; som hvis et Menneske, istedenfor Blod i sine Aarer havde hiin guddommelige Vædske, om hvilken Hedenskabet drømte — saaledes vil Christendommen indaande det evige Liv, det Guddommelige i Menneskeslægten. Derfor har man sagt, at de Christne var et Folk af Præster, og derfor kan man, naar man betænker Samvittigheds-Forholdet, sige, at det er et Folk af Konger. Thi tag det ringeste, det meest overseete Tjeneste-Menneske, tænk Dig hvad vi kalde en ret eenfoldig fattig stakkels Arbeidskone, der erhverver sit Udkomme ved det ringeste Arbeide: hun har, christeligt forstaaet, Lov til, ja vi bede hende ret indstændigt i Christendommens Navn, at hun vil gjøre det, hun har Lov til, medens hun udfører sit Arbeide, talende med sig selv og med Gud, hvad der ingenlunde sinker Arbeidet, hun har Lov til at sige „jeg gjør dette Arbeide for Dagløunen, men at jeg gjør det saa omhyggeligt som jeg gjør, det gjør jeg — for Samvittighedens Skyld." Ak, verdsligt er der kun eet Menneske, eet eneste, der ingen anden Forpligtelse erkjender, end Samvittighedens: det er Kongen. Og dog har hiin ringe Kone, christelig forstaaet, Lov til, kongeligt, at sige til sig selv for Gud „jeg gjør det for Samvittighedens Skyld!" Bliver Konen misfornøiet, fordi intet Menneske vil høre paa denne Tale, saa viser det blot, at hun ikke er christeligt sindet, ellers synes jeg dog, at det kan være nok, at Gud har tilladt mig at tale saaledes med ham — begjerligt at forlange Yttrings-Frihed i denne Henseende er en stor Daarskab mod sig selv; thi der er visse Ting, og deriblandt i Særdeleshed Inderlighedens Hemmeligheder, som tabe ved at offentliggjøres, og som ere ganske tabte, naar Offentliggjørelsen er bleven En det vigtigste, ja der er Hemmeligheder, som i saa Fald ikke blot ere tabte men ligefrem blevne Meningsløshed. Christendommens guddommelige Mening er i Fortrolig-

hed at sige til ethvert Menneske: „hav ikke travlt med at forandre Verdens Skikkelse, eller Dit Vilkaar, som hvis Du, for at blive ved Exemplet, istedenfor at være en stakkels Arbeidskone, maaskee kunde drive det til at blive kaldet Madamme, o nei, tilegn Dig det Christelige, og da skal det vise Dig et Punkt udenfor Verden, ved Hjælp af dette skal Du bevæge Himmel og Jord, ja, Du skal gjøre det endnu Vidunderligere, Du skal bevæge Himmel og Jord saa stille, saa let, at Ingen mærker det."

Dette er Christendommens Undergjerning, vidunderligere end det at forvandle Vand til Viin, denne Undergjerning, i al Stilhed, uden noget Thronskifte, ja uden at en Haand rører sig, at gjøre ethvert Menneske guddommeligt forstaaet til en Konge, saa let, saa behændigt, saa vidunderligt, at Verden i en vis Forstand ikke behøver at faae det at vide. Thi i Verden udenfor, der skal og bør Kongen være den Eneste, som hersker efter sin Samvittighed, men at adlyde — for Samvittighedens Skyld skal være Enhver tilladt, ja det kan Ingen, Ingen forhindre. Og der indenfor, der langt inde, hvor det Christelige boer i Samvittigheds-Forholdet, der er Alt forandret.

See, Verden gjør Allarm blot for at opnaae en lille Forandring, sætter Himmel og Jord i Bevægelse for Ingenting, som Bjerget, der føder en Muus: Christendommen gjør i al Stilhed Uendelighedens Forandring som var det Ingenting. Det er saa stille, som intet Verdsligt kan være, saa stille som kun en Afdød og Inderligheden kan være; hvad er og Christendommen Andet end Inderlighed!

Saaledes forvandler Christendommen ethvert Forhold mellem Menneske og Menneske til et Samvittigheds-Forhold, saaledes ogsaa Kjerlighedens. Det er dette vi nu ville betragte, at, christelig forstaaet,

er Kjerlighed Samvittighedens Sag.

I de forelæste apostoliske Ord indeholdes der aabenbart et Dobbelt, først „Summen af Budet er Kjerlighed". Dette

have vi i den foregaaende Overveielse udviklet, idet vi dog knyttede Betragtningen til et andet Ord, at Kjerlighed er Lovens Fylde. Men dernæst er det indeholdt i vor Text: naar Kjerlighed skal være Summen af Budet, da maa den være af et reent Hjerte og af en god Samvittighed, og af en uskrømtet Tro. Dog vælge vi at samle Opmærksomheden paa den ene Bestemmelse, at Kjerlighed er Samvittighedens Sag, i hvilken ogsaa de tvende ere væsentligen indeholdte, og til hvilken de ere væsentligen at henføre.

At nu en bestemt Art af Kjerlighed christeligt er gjort til en Samvittigheds-Sag, er Enhver tilstrækkeligt bekjendt. Vi tale om Ægteskabet. Førend Kirkens Tjener forener de Tvende til det Samliv, der har været deres Hjerters Valg, hvorom han dog ikke spørger dem, spørger han dem først hver især: har De beraadført Dem med Gud og med Deres Samvittighed. Altsaa Kirkens Tjener henfører Kjerligheden til Samvittigheden, hvorfor han jo og taler paa en Maade som Fremmed til dem, uden at bruge Fortrolighedens „Du"; han lægger de Tvende, hver især, paa Hjerte, at det er en Samvittigheds-Sag, han gjør et Hjertes-Anliggende til en Samvittigheds-Sag. Bestemtere og tydeligere kan dette dog vel ikke udtrykkes, og dog er der endnu et Udtryk for den samme Betragtning indeholdt i Spørgsmaalets Form, eller i at hver især spørges. At spørge — den Enkelte er det almindeligere Udtryk for Samvittigheds-Forholdet, og derfor er det netop ogsaa Christendommens væsentlige Betragtning af Menneskeslægten, først og fremmest at betragte alle disse Utallige hver for sig, hver især som den Enkelte.

Kirkens Tjener spørger altsaa de Tvende, hver især, om han har beraadført sig med Gud og med sin Samvittighed. Dette er den Uendelighedens Forandring, som i Christendommen foregaaer med Elskov. Den er, som alle Christendommens Forandringer, saa stilfærdig, saa skjult — fordi den kun tilhører det skjulte Menneskes Inderlighed, den stille Aands uforkrænkelige Væsen. Hvilke Afskyeligheder har Verden ikke seet i Forholdet mellem Mand og Qvinde, at hun, dyrisk næsten, var et

ringeagtet Væsen i Sammenligning med Manden, et Væsen som af en anden Art; hvorledes er der ikke blevet kæmpet for verdsligt at indsætte Qvinden i lige Ret med Manden: men Christendommen gjør blot Uendelighedens Forandring og derfor i al Stilhed. Udvortes bliver paa en Maade det Gamle; thi Manden skal være Qvindens Herre, hun ham underdanig; men i Inderligheden er Alt forandret, forandret ved Hjælp af dette lille Spørgsmaal til Qvinden, om hun har beraadført sig med sin Samvittighed, at hun vil have denne Mand — til Herre, thi anderledes faaer hun ham ikke. Dog Samvittigheds-Spørgsmaalet om Samvittigheds-Sagen gjør hende i Inderlighed for Gud aldeles lige med Manden. Hvad Christus sagde om sit Rige, at det ikke er af denne Verden, det gjelder om alt det Christelige. Som en høiere Tingenes Orden vil det overalt være tilstede, men ikke til at gribe paa; som en venlig Aand overalt omgiver de Kjere, følger hvert deres Fjed, men ikke kan peges paa: saaledes vil det Christelige være Fremmed i Livet, fordi det tilhører en anden Verden, fremmed i Verden, fordi det vil tilhøre det indvortes Menneske. Taabelige Mennesker have taabeligen travlt for i Christendommens Navn at gjøre det verdsligt aabenbart, at Qvinden indsættes i lige Rettigheder med Manden: Sligt har Christendommen aldrig forlangt eller ønsket. Den har gjort Alt for Qvinden, hvis hun christeligt vil nøies med det Christelige; vil hun ikke det, da vinder hun kun et maadeligt Vederlag, for hvad hun taber, i den Smule Udvorteshed, hun verdsligt kan tiltrodse sig.

Saaledes med Ægteskabet. Men fordi Christendommen ved Ægteskabet har gjort Elskov til en Samvittigheds-Sag, deraf synes endnu ikke at følge, at den overhovedet har gjort Kjerlighed til en Samvittigheds-Sag. Dog er Den, som er af anden Mening, i en Vildfarelse betræffende det Christelige. Christendommen har nemlig ikke undtagelsesviis gjort Elskov til Samvittigheds-Sag, men fordi den har gjort al Kjerlighed til Samvittighedens Sag, har den ogsaa gjort Elskov dertil. Og desuden, dersom nogen Art af Kjerlighed skulde være vanskelig

at forvandle til en Samvittigheds-Sag, da vel Elskov, der er grundet i Drift og Tilbøielighed; thi Drift og Tilbøielighed synes netop at være sig selv nok for Afgjørelsen af det Spørgsmaal, om den er tilstede eller ikke, og synes forsaavidt at gjøre Indsigelse mod det Christelige, ligesom det Christelige mod den. Naar nemlig tvende Mennesker elske hinanden, hvad de jo selv bedst maae vide, og der ellers Intet er til Hinder for Foreningen, hvorfor da gjøre Vanskeligheder, som dog Christendommen gjør, ved at sige: nei, de maae først have svaret paa det Spørgsmaal, om de have beraadført sig med Gud og deres Samvittighed. Christendommen vil aldrig gjøre Forandringer i det Udvortes, den vil hverken afskaffe Driften eller Tilbøieligheden, den vil blot gjøre Uendelighedens Forandring i det Indvortes.

Og Uendelighedens Forandring (hvilken er Indvorteshedens skjulte Menneske, der har Retningen indefter mod Guds-Forholdet og deri er forskjellig fra den Indvorteshed, der har Retningen ud efter) vil Christendommen overalt gjøre, derfor ogsaa forvandle al Kjerlighed til Samvittigheds-Sag. Derfor betragter man det Christelige urigtigt ved at mene, at det er en enkelt Art af Kjerlighed, det undtagelsesviis vil gjøre til Samvittigheds-Sag. Man kan overhovedet heller ikke gjøre noget Enkelt til en Samvittigheds-Sag; enten maa man gjøre Alt dertil, som Christendommen gjør, eller slet Intet. Det er med Samvittighedens inderlige Kraft til at udbrede sig, ligesom med Guds Allestedsnærværelse: man kan ikke indskrænke den til et enkelt Sted og sige, at Gud er allestedsnærværende paa dette enkelte Sted; thi det er netop at negte hans Allestedsnærværelse. Og saaledes ogsaa at indskrænke Samvittigheds-Forholdet til noget Enkelt er overhovedet at negte Samvittigheds-Forholdet.

Dersom vi ville tænke os et Begyndelsespunkt i Christendommens Lære om Kjerlighed (om det end er umuligt at fastholde et Begyndelsespunkt i et Kredsløb), saa kan man ikke sige, at Christendommen begynder med at gjøre Elskov til Samvittigheds-Sag, som havde dette Anliggende først og fremmest tildraget sig den Læres Opmærksomhed, der har ganske andet

at tænke paa end at faae Folk gifte. Nei, Christendommen er begyndt fra Grunden og derfor med Aandens Lære om hvad Kjerlighed er. For at bestemme hvad Kjerlighed er, begynder den enten med Gud eller med Næsten, hvilken Lære om Kjerlighed er den væsentlige christelige, da man jo for i Kjerlighed at finde Næsten maa gaae ud fra Gud, og i Kjerlighed til Næsten maa finde Gud. Fra denne Grund-Betragtning bemægtiger Christendommen sig nu enhver Yttring af Kjerlighed, og er nidkjer paa sig selv. Man kan derfor lige saa godt sige, at det er Læren om Menneskets Guds-Forhold, der har gjort Elskov til en Samvittigheds-Sag, som at det er Læren om Kjerlighed til Næsten. Begge Dele er ligeligt den christelige Indsigelse mod Driftens og Tilbøielighedens Selvraadighed. Fordi Manden først og fremmest tilhører Gud, førend han tilhører noget Forhold, derfor maa der først spørges ham, om han har beraadført sig med Gud og med sin Samvittighed. Ligesaa med Qvinden. Og fordi Manden først og fremmest, selv i Forhold til den elskede Qvinde, er Næsten, og hun ham først og fremmest Næsten, derfor maa der spørges, om han og hun har beraadført sig med Samvittigheden. Christelig forstaaet er Ligheden mellem alle Mennesker for Gud, og i Læren om at elske Næsten er Ligheden mellem alle Mennesker for Gud. Man troer maaskee, at Kjerlighed til Næsten allerede er Noget, naar den er en afdanket Elskov, ak, Kjerlighed til Næsten er det Sidste og det Høieste, og skal derfor skaffes Plads foran i selve Forelskelsens første og høieste Øieblik.

Dette er det Christelige. Det er saa langt fra, at vi først skulle faae travlt for at finde den Elskede, at vi tvertimod i at elske den Elskede først skal elske Næsten. For Driften og Tilbøieligheden er dette vistnok en besynderlig afkølende Bagvendthed; men dog er det det Christelige og heller ikke mere afkølende end Aand er i Forhold til det Sandselige eller det Sandselig-Sjelelige, medens det forøvrigt netop er Aandens Egenskab at være brændende uden at blusse. Hustruen skal først og fremmest være Dig Næsten, det, at hun er Dig Din Hustrue, er saa

en nærmere Bestemmelse af Eders særlige Forhold til hinanden. Men hvad der er det evig Tilgrundliggende maa ogsaa ligge til Grund i enhver Yttring af det Særlige.

Hvis dette ikke var saa, hvorledes skulde man da faae Plads for Læren om Kjerlighed til Næsten; og dog glemmer man det almindeligviis ganske. Man taler hedensk, uden selv ret at mærke det, om Elskov og Venskab, indretter sit Liv i denne Henseende hedensk, og saa føier man lidt Christeligt til om at elske Næsten ɔ: nogle andre Mennesker. Men Den, som ikke passer paa, at hans Hustrue er ham Næsten, og saa først Hustrue, han kommer aldrig til at elske Næsten, hvor mange Mennesker han end elsker; han har nemlig i Hustruen en Undtagelse. Denne Undtagelse vil han nu enten elske altfor hæftigt hele Livet igjennem, eller først altfor hidsigt og saa altfor koldt. Thi vistnok elskes Hustruen anderledes end Vennen, og Vennen anderledes end Næsten, men dette er ikke en væsentlig Forskjellighed, thi Grund-Ligheden ligger i Bestemmelsen Næsten. Det er med Næsten ligesom med Bestemmelsen „Mennesket". Enhver af os er Menneske og er saa igjen det Forskjellige, han særligen er; men det at være Menneske er Grundbestemmelsen. Ingen maa i den Grad forsee sig paa Forskjelligheden, at han, feigt eller overmodigt, glemmer, at han er Menneske; intet Menneske er ved sin særlige Forskjellighed en Undtagelse fra det at være Menneske, men er Menneske og saa det han særligen er. Saaledes har Christendommen heller ikke Noget mod, at Manden elsker Hustruen særligen, men han maa aldrig elske hende saaledes særligen, at hun er Undtagelsen fra det at være Næsten, hvilket ethvert Menneske er; thi saa forvirrer han det Christelige: Hustruen bliver for ham ikke Næsten, og derved blive alle andre Mennesker ham heller ikke Næsten. Dersom der levede eet Menneske, som ved sin Forskjellighed var Undtagelse fra det at være Menneske, saa er det Begreb „Menneske" forvirret: Undtagelsen er ikke Menneske, og de andre Mennesker ere heller ikke Mennesker.

Man taler om, at en Mand elsker sin Hustrue samvittig-

hedsfuldt, eller sin Ven, eller de Nærmeste; men man taler ofte saaledes, at det indeholder en stor Vildfarelse. Christendommen lærer, at Du skal elske ethvert Menneske, derfor ogsaa Hustruen og Vennen samvittighedsfuldt, det er jo en Samvittigheds-Sag. Naar man derimod saadan taler om at elske Hustrue og Ven samvittighedsfuldt, saa mener man i Almindelighed: i Splidagtighedens Forstand eller hvad der er det Samme i Sammenholdets Forstand at elske dem saaledes fortrinsviis, at man slet ikke har med andre Mennesker at gjøre. Men den Art Samvittighedsfuldhed er christelig forstaaet just Samvittighedsløshed. Man seer jo ogsaa, at det altsaa bliver Hustruen og Vennen, der skulle bestemme, om den udviste Kjerlighed er samvittighedsfuld. Heri ligger Usandheden, thi det er Gud, som ved sig selv og ved Hjælp af Mellembestemmelsen Næsten seer efter, om Kjerligheden til Hustrue og Ven er samvittighedsfuld. Kun da er nemlig Din Kjerlighed en Samvittigheds-Sag; men dette er dog vel klart, at man i Sandhed kun kan være samvittighedsfuld i en Samvittigheds-Sag, thi ellers kunde man jo ogsaa tale om at være samvittighedsfuld i at hæle. Først maa Kjerligheden være bestemmet som Samvittigheds-Sag, førend der kan være Tale om at elske samvittighedsfuldt. Men Kjerlighed er først bestemmet som Samvittigheds-Sag, naar enten Gud eller Næsten er Mellembestemmelsen, altsaa ikke i Elskov og Venskab som saadan. Men er Kjerligheden, i Elskov og Venskab som saadan, ikke bestemmet som Samvittigheds-Sag, saa er den saakaldte Samvittighedsfuldhed netop betænkeligere og betænkeligere, jo fastere og fastere Sammenholdet er.

Det Christelige forholder sig nemlig ikke som en nærmere Bestemmelse i Forhold til hvad man i Hedenskabet og ellers har kaldet Kjerlighed, men er en Grundforandring; Christendommen er ikke kommen ind i Verden for at lære een eller anden Forandring i, hvorledes Du *særligen* skal elske Hustrue, Ven, men for at lære, hvorledes Du *almeen-menneskeligt* skal elske alle Mennesker. Og denne Forandring er det igjen, der christeligt forandrer Elskov og Venskab.

Man hører ogsaa stundom sige: det at spørge En om hans Elskov er et Samvittigheds-Spørgsmaal. Men ofte nok forstaaes dette ikke ganske rigtigt. Grunden hvorfor det er et Samvittigheds-Spørgsmaal er, fordi et Menneske i sin Elskov først og fremmest tilhører Gud. Derfor vredes heller Ingen, naar Præsten spørger, thi han spørger i Guds Navn. Men som oftest tænkes ikke herpaa, derimod kun paa, at Elskov er et saadant inderligt Anliggende, at enhver Trediemand er uvedkommende, enhver Trediemand — endogsaa Gud, hvilket, christeligt forstaaet, er Samvittighedsløshed. Dog er et Samvittigheds-Spørgsmaal overhovedet utænkeligt betræffende et Anliggende, i hvilket et Menneske ikke forholder sig til Gud; thi at forholde sig til Gud, er netop at have Samvittighed. Derfor kunde et Menneske heller ikke have Noget paa sin Samvittighed, dersom Gud ikke var til, thi Forholdet mellem den Enkelte og Gud, Guds-Forholdet er Samvittigheden, og derfor er det saa forfærdeligt at have end det Mindste paa sin Samvittighed, fordi man strax har Guds uendelige Tyngde med.

Kjerlighed er Samvittighedens Sag, og er saaledes ikke Driftens og Tilbøielighedens, eller Følelsens Sag, eller Forstands-Beregningens Sag.

Den verdslige eller blot menneskelige Betragtning kjender en Mængde Arter af Kjerlighed, og veed god Beskeed om hver enkelts Forskjellighed og de enkeltes Forskjellighed fra hinanden indbyrdes, fordyber sig i denne Forskjellighedernes Forskjellighed, fordyber sig — hvis det ellers er muligt at fordybe sig i Retning af Overflade. Med Christendommen er det Omvendte Tilfældet. Den kjender egentligen blot een Art Kjerlighed, Aands-Kjerligheden, og beskæftiger sig ikke stort med at udpensle de Forskjelligheder, i hvilke denne grundfælles Kjerlighed kan aabenbare sig. Den hele Forskjel mellem forskjellige Arter af Kjerlighed er christeligt væsentligen afskaffet.

Den blot menneskelige Betragtning opfatter Kjerlighed enten blot reent umiddelbart som Drift, Tilbøielighed (Elskov), som Tilbøielighed (Venskab), som Følelse og Tilbøielighed med

een eller anden forskjelliggjørende Tilsætning af Pligt, Natur-Forhold, Hævd o. s. v., eller som Noget, der skal eftertragtes og erhverves, fordi Forstanden indseer, at det at være elsket og afholdt, ligesom det at have Mennesker, man elsker og holder af, er et jordisk Gode. Alt dette beskæftiger Christendommen sig egentligen ikke med, hverken med den Art Umiddelbarhed, eller med den Art Beqvemmelighed. Christendommen lader det Alt staae ved Magt, have sin Betydning i det Udvortes; men paa samme Tid vil den ved sin Lære om Kjerlighed, der ikke er beregnet paa Beqvemmelighed, lade Uendelighedens Forandring foregaae i det Indvortes. Der er noget Vidunderligt og maaskee for Mangen noget Underligt, noget Ubegribeligt i, at det Christeliges evige Magt er saa ligegyldig ved Anerkjendelse i det Udvortes, noget Vidunderligt i, at dette just er Alvor, at Inderligheden saaledes netop for Alvorens Skyld leger fremmed i Verdsligheden. Der har jo derfor ogsaa været Tider i Christendommen, hvor man har meent, at det var fornødent at forraade Hemmeligheden og derved at skaffe det Christelige et verdsligt Udtryk i Verdsligheden. Saa vilde man afskaffe Ægteskabet og levede vistnok — skjult i Klosteret. Dog er Inderlighedens Skjul eller det skjulte Menneskes Inderlighed, som „bevarer Troens Hemmelighed" (1 Tim. 3, 9), et langt sikkrere Skjul. Klosterets Skjul i Skovens Eensomhed eller fjernt paa det utilgængelige Bjergs Top, og den stille Beboers Skjulested i Klosteret var derfor i Forhold til den sande christelige Inderlighed en Barnagtighed, ligesom naar Barnet skjuler sig — for at man skal komme og finde det. Klosterets skjulte Indsidder underrettede Verden om, at han havde skjult sig, det er, han havde, christelig forstaaet, ikke for Alvor skjult sig, men legede Skjul. Ved lignende Misforstaaelse af det Christelige, ved lignende Barnagtighed meente man saa, at det var christeligt at forraade Hemmeligheden, verdsligt at udtrykke det Christeliges Ligegyldighed for Venskab, for Familie-Forhold, for Fædrelandskjerlighed — hvilket dog er usandt, thi verdsligt er Christendommen ikke ligegyldig for Noget, den er tvertimod

ene og alene aandelig bekymret for Alt. Dog, at udtrykke sin Ligegyldighed saaledes, at man er ivrig for, at de Vedkommende skulle faae det at vide, det er jo netop ikke at være ligegyldig. En saadan Ligegyldighed er, som naar En gaaer hen til en Anden og siger „jeg bryder mig ikke om Dig", hvortil den Anden maatte svare „hvorfor uleiliger Du Dig da med at sige mig det". Det var atter en Barnagtighed, det var paa en barnagtig Maade at være fornem af det Christelige. Men dertil er det Christelige for alvorligt, til at være fornemt. Det vil udvortes slet ingen Forandring frembringe i det Udvortes, det vil gribe dette, rense dette, hellige dette, og saaledes gjøre Alt nyt, medens dog Alt er gammelt. Den Christne maa gjerne gifte sig, gjerne elske sin Hustrue, især saaledes som han skal elske hende, gjerne have en Ven og elske sit Fødeland; men dog skal der i alt dette være en Grund-Forstaaelse mellem ham og Gud i det Christelige, og dette er Christendom. Thi Gud er ikke som et Menneske, det er ikke Gud magtpaaliggende at faae Syn for Sagen, for at han kan see, om hans Sag har seiret eller ikke; han seer i Løndom lige saa godt. Og det er saa langt fra, at Du skulde hjælpe Gud til at lære om, at det er ham, der skal hjælpe Dig til at lære om, saa Du vænnes fra det Verdslige, der vil have Syn for Sagen. Havde Christus følt nogen Trang til at faae Syn for Sagen, saa havde han vel slaaet til, tilkaldt de tolv Legioner Engle. Dette vilde han netop ikke, han irettesatte derimod Apostlene, som ønskede at faae Syn for Sagen, at de ikke vidste af hvilken Aand de talede, da de vilde have en Afgjørelse i det Udvortes. Afgjørelse i det Udvortes vil Christendommen netop ikke (uden forsaavidt den vil sætte eet eller andet Tegn, der er Verdsligheden til Forargelse som f. Ex. Sacramentets Tegn), den vil tvertimod paa Mangelen af denne prøve Troen i den Enkelte, prøve, om den Enkelte vil bevare og nøies med Troens Hemmelighed. Det Verdslige trænger altid paa Afgjørelse i det Udvortes, mistroisk troer det ellers ikke paa, at Afgjørelsen er til. Men denne Anledning til Mistroiskhed er netop Anfægtelsen, hvori Troen skal prøves.

Verdsligt forstaaet vilde det ogsaa være langt sikkrere for at faae det afgjort og for at være ganske sikker paa, at der er en Gud til, at have et Billede af ham stillet op — saa kunde man da see, at han var til? eller at en Afgud var til? som dog heller ikke er til. Verdsligt vilde det ogsaa have været langt sikkrere, at Christus paa udvortes Maade, maaskee ved pragtfuldt Optog, havde søgt at viise, hvo han var, istedenfor at paatage sig en ringe Tjeners Skikkelse, uden engang at være paafaldende derved, saa han saae ganske ud som et andet Menneske, og verdsligt aldeles forfeilede sin Opgave: men dette er just Anfægtelsen, hvori Troen forsøges. Og saaledes ogsaa i Forhold til den christelige Opfattelse af Kjerlighed. Verdslig Misforstaaelse trænger paa, for at faae det udtrykt i det Udvortes, at Kjerlighed christeligt er Aands Kjerlighed — ak, men dette kan ikke udvortes udtrykkes i nogen Udvorteshed, thi det er netop Indvorteshed. Men dette er Verdsligheden til Forargelse, som alt Christeligt, og derfor ligesom det Modsatte, at Christendommen gjør et vilkaarligt udvortes Tegn til den eneste Afgjørelse i det Udvortes, som Vandet i Daaben. Verden er bestandig stik imod; der hvor Christendommen vil have Indvorteshed, der vil den verdslige Christenhed have Udvorteshed, og der hvor Christendommen vil have Udvorteshed, der vil den verdslige Christenhed have Indvorteshed, hvad der lader sig forklare af, at overalt hvor det Christelige er, er Forargelsen stillet ved Siden af.

Dog kjender Christendommen kun een Art af Kjerlighed: Aands-Kjerlighed, men denne kan ligge til Grund for og være tilstede i enhver anden Yttring af Kjerlighed. Hvor forunderligt! Thi denne det christelige Livs Tanke har noget tilfælles med Dødens Tanke. Tænk Dig et Menneske, der paa eengang vilde samle Indtrykket af alle de Livets Forskjelligheder mellem Menneske og Menneske, som han havde seet, og da, idet han opregnede dette, vilde sige: „„alle disse forskjellige Mennesker seer jeg, men jeg seer ikke Mennesket“". Ligesaa er det med den christelige Kjerlighed i Forhold til de forskjellige Arter af Kjerlighed, den er i dem alle, det vil sige, den kan være, men den

christelige Kjerlighed selv kan Du ikke pege paa. Elskov kjender Du paa, at en Qvinde er den Elskede, Venskab paa Vennen, Kjerlighed til Fødelandet paa Gjenstanden; men den christelige Kjerlighed kan Du end ikke kjende paa, at den elsker Fjenden, thi dette kan ogsaa være en skjult Form af Forbittrelse, som hvis Nogen gjør det — for at samle gloende Kul paa hans Hoved; Du kan heller ikke kjende den paa, at den hader den Elskede, thi dette er Dig egentligen umuligt at see, naar Du ikke selv er den Paagjeldende, og Du veed det med Gud. Fra Guds Side hvilken Tillid i en vis Forstand mod et Menneske, og hvilken Alvor! Vi Mennesker, vi passe paa, at have sikkre og tilforladelige Tegn, hvorpaa Kjerligheden kjendes. Men Gud og Christendommen har intet Kjendetegn — er dette ikke at have en stor, ja al mulig Tillid til Menneskene! Naar vi i Forhold til et Menneske give Afkald paa Tegn, hvorpaa hans Kjerlighed skal kjendes, da sige vi jo, at vi vise ham ubegrændset Tillid, at vi ville troe ham trods alle Tilsyneladelser. Men hvorfor troer Du, at Gud viser en saadan Tillid? Mon ikke, fordi han seer i Løndom? Hvilken Alvor!

Men Du seer aldrig, og aldrig har noget Menneske seet den christelige Kjerlighed, i samme Forstand som aldrig Nogen har seet „Mennesket". Dog er „Mennesket" den væsentlige Bestemmelse, og dog er den christelige Kjerlighed den væsentlige Kjerlighed, som der, christeligt forstaaet, kun er een Art af Kjerlighed. Thi, for at gjentage, Christendommen har ikke forandret Noget i hvad Menneskene før have lært om at elske de Elskede, Vennen o. s. v., ikke føiet Lidt til eller taget Noget bort, men forandret Alt, forandret hele Kjerligheden. Og kun forsaavidt der af denne Grund-Forandring følger en Indvorteshedens Forandring i Elskov og Venskab, kun forsaavidt har den forandret disse. Og dette har den gjort ved at gjøre al Kjerlighed til Samvittigheds-Sag, hvad der i Forhold til Elskov og Venskab o. s. v. lige saa meget kan betyde Lidenskabernes Afkølelse, som det betyder det evige Livs Inderlighed.

Kjerlighed er Samvittighedens Sag, og maa

derfor være af et reent Hjerte og af en uskrømtet Tro.

„Et reent Hjerte". I Almindelighed tale vi ellers om, at der til Kjerlighed eller for at hengive sig i Kjerlighed fordres et frit Hjerte. Dette Hjerte maa ikke tilhøre nogen Anden eller noget Andet, ja endog den Haand, som bortgiver det, maa være fri; thi det skal ikke være Haanden, der tager Hjertet med Magt og giver det bort, men det skal jo tvertimod være Hjertet, der bortgiver Haanden. Og dette Hjerte, frit som det er, skal saa finde hele Friheden i at bortgive sig — ikke den Fugl, Du slipper ud af Din Haand, ikke Pilen fra den slappede Buestreng, ikke den Green, der bøiedes, naar den atter finder sin Retning, Intet, Intet er saaledes frit, som det frie Hjerte, naar det frit giver sig hen. Thi Fuglen er dog kun fri, fordi Du slipper den, og Pilen farer dog kun frem, fordi den forlader Buestrengen, og Grenen reiser sig kun igjen, fordi Trykket ophører; men det frie Hjerte bliver ikke frit ved en Modstands Ophør, det var frit, det havde sin Frihed — og dog, det fandt sin Frihed. Skjønne Tanke, livsalige Frihed, der finder hvad den har! — Dog jeg taler jo næsten som en Digter, hvilket ogsaa kan være tilladt, naar Hovedsagen ikke glemmes, naar det netop gjøres for at belyse denne — thi derfor bestræbe vi os at tale indtyndende, hvis det var muligt, om hvad der er Menneskene i Almindelighed lifligt at høre, netop for at det ikke skal friste Nogen, som var det Mangel paa Sands eller Evne til at tale om dette, der afholdt os fra at tale derom eller fra udelukkende at tale derom og som om det Høieste, glemmende Hovedsagen: det Christelige.

Et reent Hjerte er ikke et i denne Forstand frit Hjerte, eller det er det, som her ikke kommer i Betragtning; thi et reent Hjerte er først og sidst et bundet Hjerte. Derfor er det ikke saa lysteligt at tale herom, som at tale om Frihedens livsalige Selvfølelse og Selvfølelsens livsaligste Lyst i Hengivelsens Dristighed. Et bundet Hjerte, ja et i dybeste Forstand bundet Hjerte, intet Skib, naar det ligger for alle Ankere, er saaledes bundet,

som det Hjerte maa være, der skal være reent — dette Hjerte maa nemlig være bundet til Gud. Og ingen Konge, der bandt sig ved den haardeste Haandfæstning, og intet Menneske, der bandt sig ved den tungeste Forpligtelse, og ingen Dagleier, der bandt sig for hver Dag, og ingen Timelærer, der bandt sig for hver Time, er saaledes bunden; thi enhver Saadan kan dog sige, hvorvidt han er bunden, men til Gud maa Hjertet være bundet grændseløst, hvis det skal være reent. Og ingen Magt kan binde saaledes; thi Kongen kan døe fra Haandfæstningen, og Herren kan døe, saa Dagleierens Forpligtelse hører op, og Underviisningens Tid kan være forbi — men Gud døer ikke, og Baandet, som binder, brydes aldrig.

Saaledes bundet maa Hjertet være. Du, som brænder i Elskovens Lyst eller i Venskabets Higen, husk paa, at hvad Du taler om Frihed, det har Christendommen aldrig negtet; men dog maa først denne uendelige Bundethed være, hvis den Elskedes Hjerte og hvis Dit skal være reent! Altsaa først den uendelige Bundethed, og saa kan Talen om Friheden begynde. Der er et fremmed Ord, som meget bruges i Videnskaben, men endnu mere i Handel og Vandel, det høres saa ofte paa Gader og Stræder, i de Travles Kreds, i Forretningsmandens Mund, det er det Ord „Prioritet"; thi Videnskaben taler meget om Guds Prioritet, og Forretningsmændene tale om Prioriteter. Saa lad os benytte dette fremmede Ord for at udtrykke Tanken saaledes, som den sikkrest vil gjøre det rette Indtryk, lad os sige: Christendommen lærer, at Gud har første Prioritet. Ganske saaledes taler Videnskaben ikke om Guds Prioritet, den vil gjerne glemme, hvad Forretningsmændene veed om Prioriteter, at den er en Fordring. Gud har første Prioritet, og Alt, Alt, hvad et Menneske eier, er pantsat til Sikkerhed for denne Fordring. Naar Du husker dette, saa kan Du forresten, saa meget som Dig lyster, tale om Frihedens Lyst, o, men hvis Du virkeligen husker dette, da vil denne Lyst ikke friste Dig.

Det frie Hjerte har intet Hensyn, hensynsløst styrter det sig i Hengivelsens Lyst; men det uendeligt til Gud bundne

Hjerte har eet uendeligt Hensyn, og ikke Den, der hvert Øieblik maa tage de mangfoldigste Hensyn, er saaledes bunden ved Hensynet, som det Hjerte, der uendeligt er bundet til Gud. Overalt hvor det er, eensomt med sig selv, eller udfyldt med Tanken om Andre, eller hos Andre, hvad det uendeligt bundne Hjerte end forøvrigt beskæftiger sig med, dette Hensyn har det altid hos sig. Du, der taler saa skjønt om, hvor meget den Elskede er for Dig eller Du for den Elskede, husk paa, at først maa dette Hensyn være for Din Sjel som for den Elskedes, hvis et reent Hjerte skal bortgives i Elskov! Dette Hensyn er det Første og det Sidste, fra dette Hensyn er der ingen Skilsmisse, uden Brøde og Synd.

Det frie Hjerte har ingen Historie; da det gav sig hen, fik det sin Kjerlighedens Historie, lykkelig eller ulykkelig. Men det uendeligt til Gud bundne Hjerte har Historie forinden og forstaaer derfor, at Elskov og Venskab kun er et Mellemspil, et Indlæg i denne den eneste Kjerlighedens Historie, den første og den sidste. Du, som veed at tale saa skjønt om Elskov og Venskab, hvis Du forstod, at dette dog kun er et meget lille Afsnit indenfor hiin evige Historie: hvor vilde Du fatte Dig kort i Forhold til Afsnittets Korthed! Du begynder Din Historie med Kjerlighedens Begynden og ender ved en Grav. Men hiin evige Kjerligheds-Historie er begyndt langt tidligere; den begyndte med Din Begyndelse, da Du blev til af Intet, og saasandt som Du ikke bliver til Intet, saasandt ender den ikke ved en Grav. Thi naar Dødens Leie er redet for Dig, naar Du er gaaet til Sengs for aldrig mere at staae op, og der kun ventes, at Du skal vende Dig om paa den anden Side for at døe, og Stilheden voxer omkring Dig, — naar da efterhaanden de Nærmere gaae bort, og Stilheden voxer, fordi kun de Nærmeste blive tilbage, medens Døden kommer Dig nærmere; naar saa de Nærmeste gaae sagte bort, og Stilheden voxer, fordi kun de Allernærmeste blive tilbage; og naar saa den Sidste har bøiet sig sidste Gang over Dig og vender sig til den anden Side, thi Du vender Dig nu til Dødens Side: der bliver dog endnu een

tilbage paa hiin Side, han den Sidste ved Dødsleiet, han, der var den Første, Gud, den levende Gud — dersom ellers Dit Hjerte var reent, hvad det kun blev ved at elske ham.

Saaledes maa der tales om det rene Hjerte og om Kjerlighed som Samvittighedens Sag. Er Elskov og jordisk Kjerlighed Livets Lyst, saa den Lykkelige med Sandhed siger „nu først lever jeg", saa det er Livsens Lyst blot at høre den Elskende tale om sin Lykke, om Livet, det er, dets Lyst: hiin samvittighedsfulde Kjerlighed maa en Afdød tale om, en Afdød, der vel at mærke ikke blev kjed af Livet, men just vandt Evighedens Livs-Lyst. Men det er en Afdød, der taler, ak, og dette synes Mange saa afskrækkende, at de ikke driste sig til at høre hans glade Budskab, medens Alle gjerne ville høre Den tale, hvem vi i fortrinlig Forstand sige om: han lever. Og dog maa der en Afdød til, og i det Øieblik, da de Medlevende glade tiljuble den Lykkelige et „Leve", da siger Evigheden: „døe", hvis ellers Hjertet skal blive reent. Thi vistnok var der Den, som blev lykkelig, ubeskriveligt lykkelig eller ulykkelig ved at elske et Menneske; men reent blev aldrig noget Menneskes Hjerte, hvis det ikke blev det ved at elske Gud.

„En uskrømtet Tro". Var der og vel nogen afskyeligere Sammensætning mulig end den, at elske — og Falskhed; dog det er jo en Umulighed, thi at elske i Falskhed er at hade. Og ikke blot gjelder dette om Falskhed, men den mindste Mangel af Oprigtighed er umulig at forene med det at elske. Saasnart der mangler nogen Oprigtighed, saa er der ogsaa noget Skjult, men i dette Skjulte skjuler den selviske Selvkjerlighed sig, og forsaavidt som den er i et Menneske, elsker han ikke. I Oprigtigheden fremstiller den Elskende sig for den Elskede; og intet Speil er saa nøiagtigt i at opfatte den mindste Ubetydelighed, som Oprigtigheden er det, naar den er den sande, eller naar der i de Elskende er den sande Troskab i at gjengive sig selv i Oprigtighedens Speil, som Elskoven holder dem imellem.

Men kan nu tvende Mennesker saaledes i Oprigtighed blive hinanden gjennemsigtige, er det noget Vilkaarligt, at

Christendommen taler om en uskrømtet Tro i en anden Forstand, forsaavidt den derved forstaaer Oprigtighed for Gud? Er det ikke just nødvendigt, hvis tvende Mennesker skulle elske hinanden i uskrømtet Tro, at først Oprigtighed mod Gud maa gaae forud i hver Enkelt? Thi er det alene Skrømt, naar et Menneske bevidst bedrager Andre eller sig selv, mon ikke ogsaa Skrømt, naar et Menneske ikke kjender sig selv; og kan vel en Saadan love Kjerlighed af uskrømtet Tro, eller kan han — holde hvad han lover? ja det kan han vel, men hvis han ikke kan love, kan han saa holde, hvad han ikke engang kan love? Og love Kjerlighed af uskrømtet Tro kan Den ikke, som ikke kjender sig selv.

Fortrolighedens Tanke indeholder i sig en Fordoblelse, og er denne: Den, til hvem et Menneske har det inderligste Forhold, altsaa det Forhold, der meest egnede sig til at være Gjenstand for den fortrolige Meddelelse eller for Meddelelse i Fortrolighed, kun til ham kan dette Menneske egentligen fortroe sig, eller have Fortrolighed, eller meddele sig i Fortrolighed. Men saaledes forholder jo Fortroligheden sig til sig selv, og saaledes bliver der, som det Væsentlige, i Fortrolighed et Uudsigeligt, istedenfor at man skulde troe, at Fortrolighed var Udsigelsen. Naar saaledes Hustruen menneskeligt talt til sin Mand har sit inderligste Forhold, saa kan hun vel i Fortrolighed til sine Forældre meddele Eet og Andet, men denne Fortrolighed er Fortrolighed om Fortrolighed. Hustruen vil derfor føle, at hun langtfra ikke kan fortroe dem Alt eller fortroe dem det saaledes, som hun fortroer det til sin Mand, til hvem hun har sit inderligste Forhold — men ogsaa sit fortroligste, og til hvem hun egentligen kun kan fortroe sig betræffende sit inderligste Forhold, hvilket er Forholdet til ham. Udvortes Anliggender og ligegyldige Ting kan man ikke, eller dog kun naragtigt og affindigt, meddele i Fortrolighed; men see, idet Hustruen vilde meddele en Anden sit inderste Anliggende, Forholdet til sin Mand, indseer hun selv, at der kun er Een, hvem hun ganske kunde meddele dette i Fortrolighed, og denne Ene er den Samme som Den, til hvem og med hvem hun har Forholdet.

Til hvem har nu et Menneske sit inderligste Forhold, til hvem kan et Menneske have det inderligste Forhold, mon ikke til Gud? Men altsaa bliver al Fortrolighed mellem Menneske og Menneske tilsidst blot Fortrolighed om Fortrolighed. Kun Gud er Fortrolighed, ligesom han er Kjerlighed. Naar da tvende Mennesker i Oprigtighed love hinanden Tro, er dette saa at love hinanden Tro, naar de først, hver især, love og have lovet en Anden Tro? Og dog er paa den anden Side dette nødvendigt, hvis de, i christelig Forstand, skulle elske af uskrømtet Tro. Naar tvende Mennesker ganske fortroe sig til hinanden, er dette da ganske at fortroe sig til hinanden, naar de først, hver især, fortroe sig til en Tredie? Og dog er dette nødvendigt, hvis de ganske skulle fortroe sig til hinanden, selv om der i hver Enkelts Fortrolighed til Gud bliver det Uudsigelige, hvilket just er Tegn paa, at Forholdet til Gud er det inderligste, det fortroligste.

Hvor indbydende, hvor indtyndende lyder Talen om tvende Elskendes Fortrolighed med hinanden, og dog er der Skrømt i denne Tale som i denne Fortrolighed. Men naar der skal tales om Kjerlighed af en uskrømtet Tro, da maa en Afdød tale, og det lyder først som blev der sat Skilsmisse mellem de Tvende, der dog skjønt skulle forenes i det inderligste og det fortroligste Samliv. Ja, det er som en Skilsmisse, og dog er det Evighedens Fortrolighed, der sættes dem imellem. Mange, mange Gange ere Tvende blevne lykkelige i Fortrolighedens Forhold til hinanden, men aldrig har noget Menneske elsket af uskrømtet Tro uden ved Skilsmissens Fortrolighed med Gud, hvilken jo dog igjen er Guds Samtykke i de Elskendes Fortrolighed. — Kun da er Kjerlighed af et reent Hjerte og af en uskrømtet Tro, naar den er en Samvittigheds-Sag.

IV.

Vor Pligt at elske de Mennesker, vi see.

1 Joh. **IV, 20.** Dersom Nogen siger: jeg elsker Gud, og hader sin Broder, han er en Løgner; thi hvo, som ikke elsker sin Broder, som han haver seet, hvorledes kan han elske Gud, som han ikke haver seet?

Hvor dybt er dog Kjerlighedens Trang grundet i Menneskets Væsen! Den første Bemærkning, hvis vi saa tør sige, der blev gjort om Mennesket, og som blev gjort af den Eneste, der i Sandhed kunde gjøre den, af Gud, og om det første Menneske, udsiger just dette. Vi læse jo i den hellige Skrift: „Gud sagde, det er ikke godt for Mennesket at være ene.“ Saa blev Qvinden tagen af Mandens Side og given ham til Selskab — thi Kjerligheden og Samlivet tager først Noget fra et Menneske, inden den giver. Til alle Tider har derfor Enhver, som tænkte dybere over Menneskets Væsen, erkjendt i ham denne Trang til Selskab. Hvor ofte er det sagt og gjentaget og atter gjentaget, hvor ofte har man raabt Vee over den Eensomme eller skildret

Eensomhedens Smerte og Elendighed, hvor ofte har man, trættet i det fordærvede, det støiende, det forvirrende Samliv, ladet Tanken vandre ud til et eensomt Sted — for atter at lære at længes efter Selskab! Thi saaledes er man bestandigt vendt tilbage til hiin Guds, hiin den første Tanke om Mennesket. I den travle, myldrende Mængde, der som Selskab baade er for meget og for lidet, bliver Mennesket træt af Selskab; men Helbredelsen er ikke at gjøre den Opdagelse, at Guds Tanke dog var urigtig, o, nei Helbredelsen er just ganske forfra at lære det Første, at forstaae sig selv i at længes efter Selskab. Saa dybt er denne Trang grundet i Menneskets Væsen, at der, siden det første Menneskes Skabelse, ingen Forandring er foregaaet, ingen ny Opdagelse gjort, men kun den ene og samme første Betragtning paa de forskjelligste Maader bleven bekræftet, forskjelliggjort fra Slægt til Slægt i Udtrykket, i Fremstillingen, i Tankens Vendinger.

Saa dybt er denne Trang grundet i Menneskets Væsen; og saa væsentligen tilhører den det at være Menneske, at selv Han, der var Eet med Faderen, og i Kjerlighedens Samfund med Faderen og Aanden, at Han, der elskede hele Slægten, vor Herre Jesus Christus, dog menneskeligt følte denne Trang til at elske og at blive elsket af et enkelt Menneske. Vel er han Gud-Mennesket, og saaledes evig forskjellig fra ethvert Menneske, men han var jo dog tillige et sandt Menneske, forsøgt i alt Menneskeligt; og paa den anden Side det, at han oplevede dette, er netop Udtrykket for, at det væsentligen tilhører Mennesket. Han var et virkeligt Menneske og kan derfor have Deeltagelse med alt Menneskeligt; han var ikke en luftig Skikkelse, der vinkede i Skyen, uden at forstaae eller uden at ville forstaae, hvad der menneskeligt vederfares et Menneske. O, nei, han kunde ynkes over Mængden, som manglede Føde, og reent menneskeligt, han, som selv havde hungret i Ørkenen. Og saaledes kunde han ogsaa deeltage med Menneskene i denne Trang til at elske, og til at være elsket, deeltage reent menneskeligt. Vi læse dette beskrevet hos Evangelisten Johannes (21, 15 o. ff.)

„Jesus siger til Simon Peder: Simon, Jonas Søn, elsker Du mig mere end disse. Peder siger til ham: ja, Herre, Du veed, at jeg elsker Dig." Hvor rørende er ikke dette! Christus siger: elsker Du mig „mere end disse?", det er jo som en Bøn om Kjerlighed, saaledes taler Den, hvem det er magtpaaliggende at være den meest Elskede. Peder indseer dette selv, og Misforholdet, liig hiint, da Christus skulde døbes af Johannes; derfor svarer Peder ikke blot „ja", men tilføier „Herre, Du veed, at jeg elsker Dig." Dette Svar angiver Misforholdet. Om nemlig ellers et Menneske veed, at han er elsket, fordi han før har hørt det Ja, han saa gjerne vil høre og derfor atter ønsker at høre, om han veed det af Andet end af det blotte Ja, hvortil han dog atter vender tilbage begjerende at høre det: i en anden Forstand er det jo, at Christus kan siges at vide, at Peder elsker ham. Dog „siger Christus atter anden Gang til ham: Simon, Jonas Søn, elsker Du mig? Peder siger til ham: ja, Herre, Du veed, at jeg elsker Dig." Hvad er der og Andet at svare, medens kun Misforholdet bliver tydeligere, fordi Spørgsmaalet gjøres anden Gang! „Christus siger tredie Gang til ham: Simon, Jonas Søn, elsker Du mig? Peder blev bedrøvet, fordi han sagde det tredie Gang til ham: elsker Du mig? og han sagde til ham: Herre, Du veed alle Ting, Du veed, at jeg elsker Dig." Peder svarer ikke mere ja, ei heller henfører han Svaret til hvad Christus af Erfaring maatte vide om Petri Sindelag, „Du veed, at jeg elsker Dig," han svarer „Du veed alle Ting, Du veed, at jeg elsker Dig." Peder svarer altsaa ikke mere ja, han næsten gyser for Misforholdet, thi et Ja er jo som et virkeligt Svar paa et virkeligt Spørgsmaal, hvorved den Spørgende altsaa faaer Noget at vide eller faaer det vissere at vide, end han vidste det før. Men Den, der „veed alle Ting", hvorledes kan han faae Noget at vide, eller ved en Andens Forsikkring faae Noget vissere at vide? Og dog, dersom han ikke kan dette, saa kan han heller ikke elske ganske menneskeligt, thi dette er just Kjerlighedens Gaade, at der ingen høiere Vished er end den Elskedes fornyede Forsikkring; menneskeligt forstaaet er det,

ubetinget at være vis paa at være elsket, ikke at elske, da det er at staae over Forholdet mellem Vennen og Vennen. Forfærdelige Modsigelse: at Den, der er Gud, elsker menneskeligt; thi at elske menneskeligt er jo at elske et enkelt Menneske og at ønske at være den af dette enkelte Menneske meest Elskede. See derfor blev Peder bedrøvet over, at Spørgsmaalet gjordes tredie Gang! Thi i Kjerlighedens lige Forhold mellem Menneske og Menneske, der er det en ny Glæde, at Spørgsmaalet gjøres tredie Gang, og en ny Glæde at svare tredie Gang, eller det for ofte gjentagne Spørgsmaal bedrøver, fordi det synes at røbe Mistillid; men naar Den, der veed Alt, spørger tredie Gang, altsaa finder det fornødent at spørge tredie Gang, saa maa dette vel være, fordi han, da han veed Alt, veed, at Kjerligheden ikke er stærk eller inderlig eller fyrig nok i Den, der spørges, han, der jo ogsaa fornegtede tre Gange. Af den Grund, har vel Peder tænkt, maa Herren finde Spørgsmaalet tredie Gang fornødent — thi ikke sandt, at det skulde være fordi Herren selv følte Trang til tredie Gang at høre dette Ja, denne Tanke er over et Menneskes Kræfter; om den end tillades, den ligesom forbyder sig selv. O, men hvor menneskeligt! Han, der til Ypperstepræsterne, som dømte ham fra Livet, han, som til Pilatus, der holdt hans Liv i sin Haand, ikke har eet Ord at svare — han spørger tre Gange, om han er elsket, ja han spørger, om Peder elsker ham — „mere end disse"!

Saa dybt er Kjerligheden grundet i Menneskets Væsen, saa væsentligen tilhører den Mennesket; og dog finde Menneskene saa ofte paa Udflugter for at unddrage sig — denne Salighed, altsaa de udfinde Bedrag — for at bedrage sig selv, eller for at gjøre sig selv ulykkelige. Snart er Udflugten klædt i Veemodets Skikkelse, man sukker over Menneskene og over sin Ulykke, Ingen at finde man kan elske; thi at sukke over Verden og over sin Ulykke er altid lettere end at slaae sig for sit Bryst og sukke over sig selv. Snart lyder Selvbedraget i Anklagens Form, man anklager Menneskene, at de ikke ere værd at elske — man „sukker mod" Menneskene; thi det er altid

lettere at være Anklager, end at være Anklaget. Snart er Selvbedraget den stolte Selvtilfredshed, der mener forgjeves at søge, hvad der kunde være ham værd — thi det er altid lettere at bevise sin Fortrinlighed ved at være kræsen mod Alle, end at bevise den ved at være streng mod sig selv. Og dog, dog enes de Alle om, at dette er en Ulykke, og at dette Forhold er forkeert. Og hvad er det saa, der er forkeert, hvad Andet end deres Søgen og Bragen! Saadanne Mennesker mærke ikke, at deres Tale lyder som en Spot over dem selv, fordi det, ikke at kunne finde nogen Gjenstand for sin Kjerlighed blandt Menneskene, er at angive sig selv aldeles at mangle Kjerlighed. Thi er vel dette Kjerlighed at ville finde den uden for sig; jeg troede, dette var Kjerlighed, at bringe den med sig. Men Den, der bringer Kjerligheden med sig, idet han søger en Gjenstand for sin Kjerlighed (og ellers er det jo Usandhed, at han søger en Gjenstand — for sin Kjerlighed), han vil let, og i samme Grad som Kjerligheden i ham er større, lettere, finde Gjenstanden, og finde den at være saaledes, at den er elskelig; thi det at kunne elske et Menneske trods hans Svagheder og Feil og Ufuldkommenheder, er endnu ikke det Fuldkomne, men vel dette, at kunne finde ham elskelig trods og med hans Svagheder og Feil og Ufuldkommenheder. Lad os forstaae hinanden. Eet er det jo dog kræsent kun at ville spise den allerlækkreste og meest udsøgte Ret, naar den er kosteligst tilberedet, eller vel endog, selv naar saa er, kræsent at finde een eller anden Feil ved den; et Andet, ikke blot at kunne spise den tarveligere Ret, men at kunne finde denne tarveligere Ret at være den kosteligste, fordi Opgaven ikke sattes i at udvikle sin Kræsenhed, men i at omdanne sig selv og sin Smag. — Eller dersom der var tvende Kunstnere, og den Ene sagde „jeg har reist meget og seet mig meget om i Verden, men jeg har forgjeves søgt at finde et Menneske, som var værd at male, jeg har intet Ansigt fundet, der i den Grad var Skjønhedens fuldkomne Billede, at jeg kunde beslutte mig til at tegne det, i ethvert Ansigt har jeg seet een eller anden lille Feil, derfor søger jeg forgjeves" — var dette et Tegn paa

at denne Kunstner var den store Kunstner? Den anden Kunstner derimod sagde: „nu, jeg udgiver mig jo egentligen ikke for at være Kunstner, jeg har heller ikke gjort Reiser i Udlandet, men for at blive ved den lille Kreds af Mennesker, der er mine Nærmeste, da har jeg ikke fundet eet eneste Ansigt saa ubetydeligt eller saa feilfuldt, at jeg dog kunde afvinde det en skjønnere Side og opdage noget Forklaret i det; derfor er jeg glad ved den Kunst jeg øver, og som tilfredsstiller mig, uden at jeg gjør Fordring paa at være Kunstner" — var dette ikke et Tegn paa, at han just var Kunstneren, der, ved at bringe et vist Noget med sig, lige paa Stedet fandt, hvad den bereiste Kunstner ikke fandt noget Steds i Verden, maaskee fordi han ikke bragte et vist Noget med sig! Altsaa den anden af de Tvende var Kunstneren. Vilde det ikke ogsaa være sørgeligt, om hvad der er bestemt til at forskjønne Livet kun kunde være som en Forbandelse over det, saa „Kunsten" istedenfor at forskjønne os Livet kræsent blot opdagede, at Ingen af os var skjøn. Og endnu sørgeligere, tillige endnu mere forvirret, om Kjerligheden ogsaa blot skulde være til Forbandelse, fordi dens Fordring alene kunde gjøre det aabenbart, at Ingen af os var værd at elske, istedenfor at Kjerligheden jo just skulde kjendes derpaa, at den er kjerlig nok til at kunne finde noget Elskeligt hos os Alle, altsaa kjerlig nok til at kunne elske os Alle.

Det er en sørgelig Bagvendthed, som dog kun er altfor almindelig, idelig og idelig at tale om, hvorledes Kjerlighedens Gjenstand skal være, for at den kan være elskværdig, istedenfor at tale om, hvorledes Kjerligheden skal være for at den kan være Kjerlighed. Det er saa almindeligt ikke blot i det daglige Liv, o, men hvor ofte sees det ikke, at selv En, der kalder sig Digter, sætter hele sin Fortjeneste i den forfinede, blødagtige, fornemme Kræsenhed, der, i Forhold til det at elske, umenneskeligt veed at vrage og vrage, antager det for sin Opgave, i denne Henseende at indvie Menneskene i alle Kræsenhedens afskyelige Hemmeligheder. At dog Nogen gider gjøre det, at dog Mange ere saa tilbøielige, saa nysgjerrige for at lære, det er, for at faae

en Viden, som egentlig kun tjener til at forbittre dem selv og Andre Livet! Thi om hvor meget i Livet gjælder det dog ikke, at hvis man ikke havde faaet det at vide, saa havde man fundet det Alt skjønt eller dog skjønnere. Men naar man først er indviet i Kræsenhedens Besmittelse, hvor vanskeligt at vinde det Tabte, den Godmodighedens, den Kjerlighedens Medgift, som Gud i Grunden har skjenket ethvert Menneske!

Men kan eller vil ingen Anden, saa vil altid en Apostel vide at lede os paa den rette Vei i denne Henseende, den rette Vei, som baade fører os til at gjøre Ret mod Andre og til at gjøre os selv lykkelige. Saa have vi valgt et Ord af Apostelen Johannes: „dersom Nogen siger: jeg elsker Gud, og hader sin Broder, han er en Løgner, thi hvo som ikke elsker sin Broder, som han haver seet, hvorledes kan han elske Gud, som han ikke haver seet?" Dette Ord ville vi gjøre til Gjenstand for Betragtningen, idet vi, glade ved Opgaven, vælge at tale om

den Pligt, at elske de Mennesker, vi see,

men ikke saaledes forstaaet, som var Talen om at elske alle de Mennesker vi see, thi dette er Kjerlighed til Næsten, hvilken tidligere er udviklet, derimod saaledes forstaaet, at Talen er om den Pligt, i Virkelighedens Verden at finde dem, vi særligen kunne elske, og i at elske dem at elske de Mennesker, vi see. Naar dette nemlig er Pligt, saa er Opgaven ikke: at finde — den elskelige Gjenstand; men Opgaven er: at finde den nu engang givne eller valgte Gjenstand — elskelig, og at kunne vedblive at finde ham elskelig, hvorledes han end forandres.

Dog ville vi først gjøre os en lille Vanskelighed med Hensyn til de forelæste apostoliske Ord, en Vanskelighed, som jordisk Kløgt, maaskee endog indbildsk af sin Skarpsindighed, kunde hitte paa at gjøre, hvad enten den nu virkeligen er gjort eller ikke. Naar Apostelen siger „hvo som ikke elsker sin Broder, han haver seet, hvorledes kan han elske Gud, som han ikke haver

seet?": da kunde en Kløgtig indvende, at dette er en svigefuld Tanke-Vending; thi Broderen, som han haver seet, havde han netop derved forvisset sig om, ikke at være elskværdig, men hvorledes skulde deraf (at han ikke elskede En, som han saae ikke fortjente at elskes) kunne sluttes, at der for ham derved var Noget til Hinder for at elske Gud, som han ikke haver seet. Og dog mener Apostelen, at der er Noget til Hinder for en Saadan i at elske Gud, skjøndt han ved det Ord „sin Broder" vistnok ikke taler særligen om et ganske bestemt enkelt Menneske, men overhovedet om det at elske Mennesker. Apostelen mener, at det er en guddommelig Paastand, der nedlægges mod Troværdigheden af et Menneskes Udsagn om at elske den Usynlige, naar det viser sig, at dette Menneske ikke elsker de Synlige, medens det jo just kunde synes saa sværmersk at ville udtrykke, at man ene elsker den Usynlige, ved ikke at elske nogen Synlig. Det er en guddommelig Paastand, der nedlægges mod menneskeligt Sværmerie i Forhold til at elske Gud, thi det er sværmerisk, selv om det ikke er hykkelsk, saaledes at ville elske den Usynlige. Sagen er ganske simpel. Mennesket skal begynde med at elske den Usynlige, Gud, thi herved skal han selv lære, hvad det er at elske; men det, at han saa virkeligen elsker den Usynlige, skal netop kjendes paa, at han elsker den Broder, han seer; jo mere han elsker den Usynlige, jo mere vil han elske de Mennesker, han seer. Ikke omvendt, at jo mere han vrager dem, han seer, desto mere elsker han den Usynlige; thi naar saa er, er Gud forvandlet til et uvirkeligt Noget, en Indbildning. Sligt kan derfor kun enten en Hykler og en Svigefuld falde paa, for at søge Udflugt, eller En, der forvansker Gud, som var Gud misundelig paa sig selv og paa det at være elsket, istedenfor, at den salige Gud er miskundelig, og derfor bestandigt ligesom viser fra sig selv sigende: „vil Du elske mig, saa elsk de Mennesker Du seer, hvad Du gjør mod dem, gjør Du mod mig." Gud er for ophøiet til ligefrem at kunne tage mod et Menneskes Kjerlighed, end sige til at kunne finde Behag i, hvad en Sværmer kan behage sig selv i. Naar Nogen om den Gave, hvormed han

kunde hjælpe sine Forældre, siger, at den er „Korban", det er bestemt for Gud, da er dette ikke Gud velbehageligt. Vil Du vise, at den er bestemt for Gud, saa giv den hen, men med Tanken om Gud. Vil Du vise, at Dit Liv er bestemt til at tjene Gud, saa lad det tjene Menneskene, bestandigt dog med Tanken om Gud. Gud er ikke saaledes Part i Tilværelsen, at han forlanger sin Deel for sig; han fordrer Alt, men idet Du bringer det, faaer Du strax, om jeg saa tør sige, Paategning paa, hvorhen det videre skal besørges; thi Gud fordrer Intet for sig, uagtet han fordrer Alt af Dig. — Saaledes fører Apostelens Ord, ret forstaaet, just til Talens Gjenstand.

Naar det er Pligt at elske de Mennesker, man seer, saa maa man først og fremmest opgive alle indbildte og overspændte Forestillinger om en Drømme-Verden, hvor Kjerlighedens Gjenstand skulde være at søge og at finde, det er, man maa vorde ædru, vinde Virkelighed og Sandhed ved at finde og forblive i Virkelighedens Verden, som den En anviiste Opgave.

Den farligste af alle Udflugter i Henseende til det at elske er ene at ville elske det Usynlige eller Det, man ikke haver seet. Denne Udflugt er saa høitflyvende, at den ganske overflyver Virkeligheden, den er saa berusende, at den derfor let frister og let indbilder sig selv, at være den allerhøieste og fuldkomneste Art af Kjerlighed. Sjeldent falder det vistnok et Menneske ind, frækt at tale ilde om det at elske, desto almindeligere er derimod det Bedrag, ved hvilket Menneskene bedrage sig selv fra virkeligen at komme til at elske, netop fordi de tale for sværmerisk om det at elske og om Kjerlighed. Dette har en langt dybere Grund, end man tænker, ellers kunde heller ei den Forvirring have sat sig saa fast, som den har, den Forvirring, at Menneskene kalde det en Ulykke, som er en Skyld: ikke at finde nogen Gjenstand, hvorved de da yderligere forhindre sig selv i at finde den; thi indsaae de først, at det var deres Skyld, saa fandt de den vel. I Almindelighed har man den Forestilling om Kjerlighed, at den er Beundringens aabnede Øie, der søger Fortrin

og Fuldkommenheder. Saa er det man klager, at man søger forgjeves. Vi ville ikke afgjøre, hvorvidt den Enkelte har Ret her eller ikke, om dog ikke Det, han søger, de elskelige Fortrin og Fuldkommenheder, er at finde, om han ikke forvexler Søgen med Kræsenhed. Nei, saaledes ville vi ikke stride, vi ville ikke stride inden for denne Forestilling om Kjerlighed, thi denne hele Forestilling er en Vildfarelse, da Kjerlighed snarere er Overbærelsens og Mildhedens lukkede Øie, der ikke seer Mangler og Ufuldkommenheder.

Men Forskjellen mellem disse tvende Forestillinger er meget væsentlig, der er en Verdens Forskjel, en Omvendthedens Forskjel. Kun den sidste Forestilling er Sandheden, den første er Vildfarelsen. Og en Vildfarelse standser som bekjendt aldrig af sig selv, den fører blot mere og mere vild, saa det bliver vanskeligere og vanskeligere at finde tilbage til Sandheden; thi Vildfarelsens Vei er let at finde, men at finde tilbage er saa vanskeligt — saaledes fortælles der jo i Sagnet om hiint Vellystens Bjerg, der skal ligge etsteds paa Jorden, at Ingen, som fandt Veien derind, kunde finde Veien tilbage. Naar da et Menneske med den urigtige Forestilling om, hvad Kjerlighed er, gaaer ud i Verden, saa søger han, og søger, som han mener, for at finde Gjenstanden, men, som han mener, forgjeves. Dog forandrer han ikke Forestillingen, tvertimod, beriget med Kræsenhedens mangfoldige Viden søger han mere og mere kræsent, men, som han mener, forgjeves. Dog falder det ham ikke ind, at Feilen skulde ligge hos ham eller i den urigtige Forestilling, tvertimod, jo mere forfinet han bliver i sin Kræsenhed, desto større Tanker faaer han om sig selv og sin Forestillings Fuldkommenhed, — viser den ham ikke ogsaa tydeligt, hvor ufuldkomne Menneskene ere, og dette maa jo kun kunne opdages ved Hjælp af Fuldkommenheden! Imidlertid er han forvisset med sig selv om, at dette ikke er hans Skyld, at han ikke gjør det af nogen ond eller hadefuld Hensigt — han, som jo just søger Kjerligheden. Thi langt fra ham være, at opgive Kjerligheden, han, som jo saa levende føler, hvorledes hans Forestilling bliver mere og mere sværme-

risk — hvad var vel ogsaa nogensinde mere sværmerisk end en Vildfarelse! Og Vildfarelsen har han ikke standset, lige det Modsatte, han har nu ved dens Hjælp svimlet sig ud — i at elske det Usynlige, et Luftsyn, som man ikke seer. Eller løber dette ikke ud paa Eet: at see et Luftsyn — og: ikke at see? Thi tag Luftsynet bort, saa seer Du Intet, det indrømmer Mennesket selv; men tag det at see bort, saa seer Du et Luftsyn, det glemmer Mennesket. Men som sagt, Kjerligheden vil han ikke opgive, ei heller tale ringe om den, han vil tale sværmerisk om den og bevare den — Kjerligheden til det Usynlige. Sørgelige Vildfarelse! Man siger om verdslig Ære og Magt, om Rigdom og Lykke, at den er Dunst, og dette er ogsaa saaledes; men at den stærkeste Magt i et Menneske, en Magt, som efter sin Bestemmelse just er Intet mindre, da den er Liv og Kraft, at den forvandles til Dunst, og at den i disse Dunster Berusede stolt mener, at han just har grebet det Høieste — han har jo ogsaa grebet Skyen og Indbildningen, hvilken altid flyver høit over Virkeligheden: see, det er forfærdeligt! Man advarer ellers fromt mod at spilde Guds Gaver; men hvilken Guds Gave er dog at sammenligne med Kjerligheden, som han nedlagde i et Menneskes Hjerte — ak, og saa at see den saaledes spildt! Thi Kløgten mener — daarligt, at man spilder sin Kjerlighed, ved at elske de ufuldkomne, de svage Mennesker; jeg troede, at dette var at anvende sin Kjerlighed, at gjøre Brug af den. Men ingen Gjenstand at kunne finde, at spilde Kjerligheden paa at søge forgjeves, at spilde den i det tomme Rum ved at elske det Usynlige: det er sandeligen at spilde den.

Bliv derfor ædru, kom til Dig selv, forstaae, at Feilen ligger i Din Forestilling om Kjerlighed, at denne skulde være en Fordring, og herligst, naar hele Tilværelsen ikke kunde betale den, ligesaa lidt — som Du kan bevise Din Adkomst til at indkræve denne Fordring. I samme Øieblik har Du forandret Forestillingen om Kjerlighed, at den er lige det Modsatte af en Fordring, er et Tilgodehavende, hvortil Gud forpligter Dig; i samme Øieblik har Du fundet Virkeligheden. — Og dette er

just Pligten, saaledes med lukket Øie (thi i Kjerlighed lukker Du det jo for Svagheden og Skrøbeligheden og Ufuldkommenheden) at finde Virkeligheden, istedenfor med aabent Øie (ja, aabent eller stirrende som en Søvngængers) at oversee Virkeligheden. Det er Pligten, den første Betingelse, for at Du overhovedet kan komme til, i at elske at elske de Mennesker, Du seer. Betingelsen er, at finde Virkelighedens Fodfæste. Vildfarelse er altid svævende, deraf kommer det, at den stundom seer saa let og saa aandig ud, fordi den er saa luftig. Sandheden gjør faste, derfor stundom ogsaa besværlige, Trin; den staaer paa det Faste, og seer derfor stundom saa simpel ud. Det er ogsaa en betydelig Forandring: istedenfor at have en Fordring at indkræve at faae en Pligt at opfylde, istedenfor at overfare en Verden at tage ligesom en Verden paa sig, istedenfor hidsigt at ville søge Beundringens lystelige Frugt taalmodigt at skulle bære over med Mangler. Ak, hvilken Forandring! Og dog er det ved denne Forandring, at Kjerligheden bliver til, den Kjerlighed, som kan fuldkomme Pligten: i at elske at elske de Mennesker, vi see.

Naar det er Pligt i at elske at elske de Mennesker, man seer, da gjælder det om, at man i at elske det enkelte virkelige Menneske ikke underskyder en indbildt Forestilling om, hvorledes man mener eller kunde ønske, at dette Menneske skulde være. Den, som nemlig gjør det, han elsker dog ikke det Menneske, han seer, men igjen noget Usynligt, sin egen Forestilling eller andet Saadant.

Der er i Forhold til det at elske en Adfærd, som til Kjerligheden har en betænkelig Tilsætning af Tvetydighed og Kræsenhed. Eet er det jo at vrage og vrage og aldrig finde nogen Gjenstand for sin Kjerlighed, et Andet i at elske, hvad man selv kalder Gjenstanden for sin Kjerlighed, nøiagtigt og oprigtigt at fuldkomme denne Pligt at elske, hvad man seer. Sandeligen, det er altid et Ønske værd og atter et Ønske værd, at Den, vi skulle elske, maa være i Besiddelse af de elskelige Fuldkommenheder; vi ønske det ikke blot for vor egen Skyld, men ogsaa for

den Andens. Fremfor Alt er det værd at ønske og bede, at Den, vi elske, altid maatte handle og være saaledes, at vi ganske kunne billige og samtykke det. Men i Guds Navn, lad os ikke glemme, at dette ikke er vor Fortjeneste, om han er saaledes, endnu mindre vor Fortjeneste, at fordre det af ham — skulde der være Tale om nogen vor Fortjeneste, hvad dog er usømmeligt og usømmelig Tale i Forhold til Kjerlighed, saa vilde den jo netop være, at elske lige trofast og ømt.

Men der er en Kræsenhed, der bestandigt ligesom arbeider Kjerligheden imod og vil forhindre den i at elske hvad den seer, idet Kræsenheden, usikker i Blikket og dog i en anden Forstand saa nøieregnende, forflygtiger den virkelige Skikkelse, eller støder an mod den og nu underfundigt fordrer at see noget Andet. Der gives Mennesker, om hvilke man maa sige, at de ikke have vundet Skikkelse, at deres Virkelighed ikke har fastnet sig, fordi de ere i deres Inderste uenige med sig om, hvad de ere og hvad de ville være. Men man kan ogsaa ved den Maade, paa hvilken man seer, gjøre et andet Menneskes Skikkelse vaklende, eller uvirkelig, fordi Kjerligheden, som skulde elske det Menneske den seer, ikke ret kan beslutte sig, men snart vil have en Feil bort ved Gjenstanden og snart en Fuldkommenhed til, som var, om jeg saa tør sige, Kjøbet ikke endnu ganske afsluttet. Dog Den, som i at elske saaledes er tilbøielig til at være kræsen, han elsker ikke det Menneske han seer, og gjør sig let selv sin Kjerlighed modbydelig som besværlig for den Elskede.

Den Elskede, Vennen, er jo ogsaa i almindeligere Forstand et Menneske, og er som saadan til for os Andre, men for Dig skulde han væsentligen kun være til som den Elskede, hvis Du skal fuldkomme den Pligt at elske det Menneske, Du seer. Dersom der da er en Dobbelthed i Dit Forhold, saa han deels blot er Dig i almindeligere Forstand dette enkelte Menneske, deels særligen den Elskede, da elsker Du ikke det Menneske, Du seer. Det er snarere, som havde Du i den Forstand to Øren, at Du ikke som ellers hører Eet med begge, men hører Eet med det ene, et Andet med det andet. Du hører med det ene Øre, hvad

han siger, og om det nu er viist og rigtigt og skarpsindigt og aandfuldt o. s. v., ak, og kun med det andet Øre hører Du, at det er den Elskedes Stemme. Du betragter ham med det ene Øie prøvende, forskende, mønstrende, ak, og kun med det andet Øie seer Du, at han er den Elskede. O, men saaledes at dele, det er ikke at elske det Menneske, man seer. Er det ikke, som var der bestandigt en Tredie tilstede, selv naar de Tvende ere ene, en Tredie, der koldt prøver og vrager, en Tredie, der forstyrrer Inderligheden, en Tredie, der stundom dog vel maa gjøre den Paagjeldende modbydelig ved sig selv og sin Kjerlighed, at den er saaledes kræsen, en Tredie, der vilde ængste den Elskede, hvis han vidste, at denne Tredie er tilstede! Hvad betyder det ogsaa, at denne Tredie er tilstede? Betyder det, at hvis . . . hvis nu Dette eller Hiint ikke var efter Ønske, saa kunde Du ikke elske; betyder altsaa den Tredie Skilsmissen, Adskillelsen, saa altsaa Adskillelsens Tanke er med — i Fortroligheden, ak, ligesom naar i Hedenskabet, vanvittigt, det ødelæggende Væsen er taget med ind i Guddommens Enighed? Betyder denne Tredie, at Kjerligheds-Forhold dog i en vis Forstand intet Forhold er, at Du staaer over Forholdet og prøver den Elskede? Betænker Du, at der i saa Fald prøves noget Andet, om Du virkeligen har Kjerlighed, eller rettere, at der er noget Andet afgjort, at Du egentligen ikke har Kjerlighed? Thi Livet har jo Prøver nok, og disse Prøver skulde just finde de Elskende, finde Ven og Ven forenede for at bestaae i Prøven. Men skal Prøven drages ind med i Forholdet, saa er der begaaet et Forræderie. Sandeligen, denne hemmelighedsfulde Indesluttethed er den farligste Art Troløshed; et saadant Menneske bryder ikke sin Tro, men han gjør det bestandigt svævende, om han er bunden ved sin Tro. Er det ikke Troløshed, naar Din Ven rækker Dig Haanden, og der da i Dit Haandtryk er et Ubestemt, som var det ham, der trykkede Din Haand, men det var tvivlsomt, om hvorvidt han i dette Øieblik svarede saaledes til Din Forestilling, at Du gjengjeldte det paa samme Maade? Er det at være i et Forhold, ligesom hvert Øieblik at begynde forfra paa at komme i For-

holdet, er dette at elske det Menneske, Du seer, hvert Øieblik at see prøvende paa ham, som var det første Gang Du saae ham? Det er modbydeligt at see den Kræsne, som vrager al Mad, men det er ogsaa modbydeligt at see Den, som vel spiser den Mad, der velvilligt bydes ham, og dog i en vis Forstand ikke spiser, men ligesom bestandigt, om han dog bliver mæt, kun smager paa Maden, eller gjør sig Umage at smage en lækkrere Ret i sin Mund, medens han mættes ved den tarveligere.

Nei, skal et Menneske fuldkomme den Pligt i at elske at elske de Mennesker, han seer, da maa han ikke blot blandt de virkelige Mennesker finde dem, han elsker, men han maa udrydde al Tvetydighed og Kræsenhed i at elske dem, at han i Alvor og Sandhed elsker dem som de ere, i Alvor og Sandhed fatter Opgaven: at finde den nu engang givne eller valgte Gjenstand elskelig. Vi mene ikke hermed at anprise en barnagtig Forgabethed i den Elskedes Tilfældigheder, endnu mindre en kjælen Eftergivenhed paa urette Sted; langtfra, det Alvorlige ligger just i, at Forholdet selv vil med forenet Kraft kæmpe mod det Ufuldkomne, overvinde det Mangelfulde, fjerne det Ueensartede. Dette er Alvoren, det Kræsne er at gjøre Forholdet selv tvetydigt. Den Ene bliver ikke ved sin Svaghed eller ved sin Feil gjort fremmed for den Anden, men Foreningen betragter det Svagere som det Fremmede, hvilket er begge lige vigtigt at overvinde og fjerne. Det er ikke Dig, der paa Grund af den Elskedes Svaghed skal ligesom fjerne Dig fra ham eller gjøre Dit Forhold fjernere, tvertimod skal de Tvende holde desto fastere og inderligere sammen, for at fjerne Svagheden. Saasnart Forholdet gjøres tvetydigt, saa elsker Du ikke det Menneske Du seer, saa er det jo som fordrede Du noget Andet, for at kunne elske; naar derimod Feilen eller Svagheden gjør Forholdet inderligere, ikke som skulde nu Feilen fastholdes, men just for at overvinde den, saa elsker Du det Menneske, Du seer. Du seer Feilen; men det, at Dit Forhold saa bliver inderligere, det viser just, at Du elsker det Menneske, hos hvem Du dog seer Feilen eller Svagheden eller Ufuldkommenheden.

Som der gives hykkelske Taarer, en hykkelsk Sukken og Klagen over Verden, saaledes gives der ogsaa en hykkelsk Sorg over den Elskedes Svagheder og Ufuldkommenheder. Det er saa nemt og saa blødagtigt at ønske den Elskede i Besiddelse af alle mulige Fuldkommenheder, og naar der da mangler Noget, er det igjen saa nemt og saa blødagtigt at sukke og sørge og blive sig selv vigtig ved sin formentligen saa rene og saa dybe Sorg. Det er overhovedet en maaskee almindeligere Form af Vellystighed, selvisk at ville stadse med den Elskede eller Vennen, og at ville fortvivle over enhver Ubetydelighed. Men skulde det være at elske de Mennesker man seer? O, nei de Mennesker man seer, og altsaa saaledes ogsaa med os, naar Andre see os, de ere ikke saaledes fuldkomne; og dog er det saa ofte Tilfældet, at et Menneske i sig selv udvikler denne kjælne Skrøbelighed, der kun er beregnet paa at elske Fuldkommenhedernes fuldstændige Indbegreb; og dog, uagtet vi Mennesker alle ere ufuldkomne, seer man saa sjeldent den sunde, stærke, dygtige Kjerlighed, der er beregnet paa at elske de ufuldkomnere, det er, de Mennesker, vi see.

Naar det er Pligt i at elske at elske de Mennesker vi see, da er der ingen Grændse for Kjerligheden; skal Pligten fuldkommes, maa Kjerligheden være grændseløs, det er uforandret, hvorledes end Gjenstanden forandres.

Lad os tænke paa hvad der i Indledningen til denne Overveielse blev mindet om: Forholdet mellem Christus og Peder — mon dog vel Peder, især i hans Forhold til Christus, var som et Indbegreb af alle Fuldkommenheder; og paa den anden Side, Christus kjendte dog vel hans Feil! Lad os tale ganske menneskeligt om dette Forhold. Gud veed, hvad det i Almindelighed er for ubetydelige og dog saa omhyggeligt opsamlede og saa omhyggeligt gjemte Smaating, der enten strax eller, hvad der er ligesaa sørgeligt, efter lang Tids Forløb, give os Mennesker Anledning til at anklage den Ene den Anden for Egennyttighed, Troløshed, Forræderie; Gud veed, hvor langt

det som oftest er fra, at den Klagende gjør sig endog blot en ringe Anstrengelse for at sætte sig i den Anklagedes Sted, at Dommen, den strenge, den skaanselsløse, ikke maatte være en overilet Dom, men idetmindste forsaavidt betænksom, at den med Bestemthed veed, hvorom den dømmer; Gud veed, hvor ofte man seer dette sørgelige Syn, hvorledes Lidenskaben strax udruster selv den maaskee ellers Indskrænkede, naar han formeentligen er en Forurettet, med en Skarpsindighed, som er forbausende, og derimod hvorledes den slaaer selv den maaskee ellers Indsigtsfulde, naar han formeentligen er en Forurettet, med Dumhed i Forhold til enhver formildende, undskyldende, retfærdiggjørende Opfattelse af Uretten, fordi den krænkede Lidenskab behager sig selv i at være forblindet skarpsindig: men dette ville vi jo dog alle være enige om, at dersom der i et Forhold mellem tvende Venner hændte hvad der hændte Christus med Peder, da var der sandeligen Grund nok til at bryde — med en saadan Forræder. Dersom Dit Liv var bragt i den yderste Afgjørelse, og Du havde en Ven, der af egen Drift høit og dyrt tilsvoer Dig Troskab, ja at ville vove Liv og Blod for Dig, og han da i Farens Øieblik end ikke udeblev (det havde dog næsten været mere tilgiveligt), nei han kom, han var tilstede, men han rørte ikke en Haand, han stod rolig og saae til, dog nei han stod ikke rolig, hans eneste Tanke var at frelse sig selv, og paa ethvert Vilkaar, han end ikke greb Flugten (det havde dog næsten været mere tilgiveligt), nei han blev staaende som — Tilskuer, hvad han sikkrede sig at kunne være — ved at fornegte Dig: hvad saa? Vi ville endnu ikke lade Eftersætningen følge, lad os kun ret levende fremstille Forholdet og tale ganske menneskeligt derom. Altsaa, Du stod anklaget af Dine Fjender, dømt af Dine Fjender, det var bogstavelig Sandhed, at Du stod overalt omgiven af Fjender. De Mægtige, som dog maaskee kunde have forstaaet Dig, de havde forhærdet sig mod Dig, de hadede Dig. Derfor stod Du nu anklaget og dømt — medens en forblindet, rasende Mængde hylede Forhaanelser mod Dig, vanvittigt endog jublende ved Tanken om, at Dit Blod skulde komme over dem og deres

Børn. Og dette behagede de Mægtige, som ellers selv saa dybt foragtede Mængden, det behagede dem, fordi det tilfredsstillede deres Had, at det var dyrisk Vildhed og den laveste Usselhed, der i Dig havde fundet sit Rov og sit Bytte. Du havde forligt Dig med Din Skjebne, forstaaet Dig i, at der ikke var eet eneste Ord at sige, da Forhaanelsen blot søgte Anledning, saa det høimodige Ord om Din Uskyldighed vilde give Forhaanelsen ny Anledning som var det Trods, saa det klareste Beviis for Din Retfærdighed vilde forbittre og gjøre Forhaanelsen endnu mere rasende, saa et Smertens Udbrud kun vilde give Forhaanelsen ny Anledning som var det Feighed. Saaledes stod Du udstødt af det menneskelige Samfund, og dog ikke udstødt, Du stod jo omgiven af Mennesker nok, men Ingen af dem Alle saae i Dig et Menneske, om de dog i en anden Forstand i Dig saae et Menneske, thi et Dyr vilde de ikke have behandlet saa umenneskeligt. O, Rædsel, forfærdeligere end om Du var falden mellem vilde Dyr; thi mon vel selv de blodtørstigste Rovdyrs vilde, natlige Hyl er saa rædsomt som en rasende Mængdes Umenneskelighed, mon vel i Flokken det ene Rovdyr kan hidse det andet til en større Vildhed end den for hver enkelt naturlige, saaledes som i den angerløse Mængde det ene Menneske kan hidse det andet til mere end dyrisk Blodtørst og Vildhed, mon vel selv det blodtørstigste Rovdyrs skumle eller gnistrende Blik har denne det Ondes Brand, som optændes i den Enkeltes Øie, naar han hidset og hidsende raser med i den vilde Mængde! Saaledes stod Du anklaget, dømt, forhaanet; forgjæves søgte Du at opdage en Skikkelse, der dog lignede et Menneske, end sige et velvilligt Ansigt, som Dit Øie kunde hvile sig paa — da saae Du ham, Din Ven, men han fornegtede Dig; og Forhaanelsen, der havde lydt høirøstet nok, lød nu som om Echo hundrede Gange forøgede den! Dersom Dette var skeet Dig, ikke sandt, da vilde Du allerede ansee det for høimodigt af Dig, om Du, istedenfor at tænke paa Hevn, vendte Dit Øie bort fra ham og sagde ved Dig selv: „jeg gider ikke see den Forræder for mine Øine"! — Hvor anderledes handlede Christus! Han vendte ikke sit Øie

bort fra ham for ligesom at blive udvidende om, at Peder var til, han sagde ikke, jeg vil ikke see den Forræder, han lod ham ikke skjøtte sig selv, nei, han „saae paa ham", han indhentede ham strax med et Blik, havde det været muligt, visseligen han havde ikke undladt at tale til ham. Og hvorledes saae Christus paa Peder? Var dette Blik frastødende, var det som et Blik til Afskeed? O, nei, det var som naar Moderen seer Barnet ved dets egen Uforsigtighed i Fare, og nu, da hun ikke kan komme til at gribe Barnet, indhenter det med sit vel bebreidende men ogsaa frelsende Blik. Altsaa Peder var i Fare? Ak, hvo kan ikke indsee det: hvor tungt for et Menneske at have fornegtet sin Ven! Men den forurettede Ven kan i Vredens Lidenskab ikke see, at den Fornegtende er i Fare. Dog han, der kaldes Verdens Frelser, han saae altid klart, hvor Faren var, at det var Peder, som var i Fare, Peder, som skulde og maatte frelses. Verdens Frelser saae ikke feil og saae sin Sag tabt, hvis Peder ikke ilede med at hjælpe ham, men han saae Peder tabt, hvis han ikke ilede med at frelse Peder. Mon der lever eller har levet noget eneste Menneske, som ikke kan forstaae dette, der er saa klart og saa indlysende, og dog er Christus den Eneste, som saae dette i Afgjørelsens Dieblik, da han selv var den Anklagede, den Dømte, den Forhaanede, den Fornegtede. — Sjeldent forsøges et Menneske i en Afgjørelse paa Liv og Død, og sjeldent faaer altsaa et Menneske Anledning til saa yderligt at forsøge Venskabets Hengivenhed, men blot det i et vigtigere Dieblik at finde Fryg-agtighed, Klogskab, hvor Du i Kraft af Venskabet var berettiget til at søge Mod og Beslutethed, at finde Tvetydighed, Tvesindethed, Undvigelse istedenfor Aabenhed, Bestemthed, Tilhold, blot det at finde Pjattethed istedenfor besindig Overskuelse: ak, hvor vanskeligt da, i Dieblikkets og i Lidenskabens Skynding strax at kunne forstaae, paa hvilken Side Faren er, hvilken af Vennerne der er meest i Fare, Du eller han, der saaledes lader Dig i Stikken; hvor vanskeligt da at elske det Menneske man seer — naar man seer ham saaledes forandret!

Vi ere nu vante til at prise Christi Forhold til Peder, lad

os vel vogte paa, at denne Lovpriisning ikke er et Sandsebedrag, en Indbildning, fordi vi ikke formaae eller ikke ville anstrenge Tanken til at tænke os samtidige med Begivenheden, saa vi altsaa prise Christus og derimod, forsaavidt vi kunne blive samtidige med en lignende Begivenhed, handle og tænke ganske anderledes. Der er ingen Efterretning opbevaret angaaende de Samtidiges Opfattelse af Christi Forhold, men dersom Du træffer dem, disse Samtidige, saa spørg dem, og Du skal høre, at der i denne Anledning, som næsten i Anledning af Alt hvad Christus gjorde, blev sagt: „den Daare; lad nu ogsaa hans Sag være nok saa fortvivlet tabt, dog ikke at have Kraft til at samle hele sin Styrke for sidste Gang i et eneste Blik, der kunde knuse denne Forræder! Hvilken klynkende Svaghed! Er det at handle som en Mand!" Saaledes blev der dømt, og Forhaanelsen fik et nyt Udtryk. Eller der blev sagt af den Mægtige, som meente at overskue Forholdet: „ja, hvorfor søgte han sit Selskab med Syndere og Toldere, sine Tilhængere blandt den ringeste Deel af Folket, han skulde have sluttet sig til os, til de Fornemmes Synagoge, men nu faaer han Løn som forskyldt, nu, da det viser sig, hvad man kan stole paa den Art Mennesker. Dog som han altid har priisgivet sig selv, saa gjør han det da indtil det Sidste, han ikke engang forbittres over en saa lumpen Troløshed." Eller der blev sagt af en Kløgtigere, som endog meente sig selv at være godmodig: „det, at Ypperstepræsterne have ladet ham gribe, det, at han, sværmerisk som han var, nu seer Alt tabt, det maa have svækket hans Forstand og brudt hans Mod, saa han ganske er sjunken sammen i en qvindagtig kraftesløs Mathed; deraf lader det sig forklare, at tilgive et saadant Forræderie, thi ingen Mand handler saaledes!" Ak, det er kun altfor sandt: ingen Mand handler saaledes. Netop derfor er vel ogsaa Christi Liv det eneste Tilfælde, hvor det er seet, at en Lærer, i det Øieblik hans Sag som hans Liv er tabt og Alt forspildt, forfærdeligst ved Disciplens Fornegtelse, at en Lærer, ved sit Blik, i det Nu og i denne Discipel vinder sin ivrigste Tilhænger, og saaledes for en stor Deel sin Sag, skjøndt det er skjult for Alle.

Christi Kjerlighed til Peder var saaledes grændseløs, han fuldkommede i at elske Peder det at elske det Menneske, man seer. Han sagde ikke „Peder maa først forandre sig og blive et andet Menneske, inden jeg kan elske ham igjen", nei, lige omvendt, han sagde: „Peder er Peder, og jeg elsker ham; min Kjerlighed, dersom ellers Noget, skal just hjælpe ham til at blive et andet Menneske." Han afbrød altsaa ikke Venskabet, for saa maaskee at begynde det igjen engang, naar Peder var bleven et andet Menneske; nei, han bevarede Venskabet uforandret og var just derved Peder behjælpelig i at blive et andet Menneske. Troer Du, at Peder uden dette Christi trofaste Venskab var bleven vunden igjen? Men det er saa nemt at være Ven, naar dette ikke betyder Andet end at fordre noget Bestemt af Vennen, og, naar Vennen ikke svarer til denne Fordring, saa lade Venskabet være forbi, indtil det maaskee begynder igjen, naar han svarer til Fordringen. Er dette et Venskabs Forhold? Hvo er da nærmere til at hjælpe en Feilende end Den, som kalder sig hans Ven, selv om Forseelsen begaaes mod Vennen! Men Vennen unddrager sig, og siger (ja det er som var det en Trediemand der talte): naar han er blevet et andet Menneske, saa kan han maaskee atter blive min Ven. Og det er ikke langtfra, at vi Mennesker endog ansee en saadan Adfærd for høimodig. Men sandeligen, det er langtfra, at man om en saadan Ven kan sige, at han i at elske elsker det Menneske han seer.

Christi Kjerlighed var grændseløs, som den maa være det, naar dette skal fuldkommes: i at elske at elske det Menneske man seer. Dette er meget let at indsee. Hvor meget nemlig og hvorledes end et Menneske forandres, han forandres dog vel ikke saaledes, at han bliver usynlig. Er dette — Umulige — ikke Tilfældet, saa see vi ham jo, og Pligten er at elske det Menneske, man seer. I Almindelighed mener man, at naar et Menneske væsentligen har forandret sig til det Værre, han da er saaledes forandret, at man er fritagen fra at elske ham. Hvilken Forvirring i Sproget: at fritages — fra at elske, som var det en tvungen Sag, en Byrde

man ønskede at kaste af sig! Men Christendommen spørger: kan Du da paa Grund af denne Forandring ikke mere see ham? Dertil maa Svaret blive: vistnok kan jeg see ham, jeg seer jo netop, at han ikke er mere værd at elske. Men seer Du det, saa seer Du egentligen ikke ham (hvad Du dog i en anden Forstand ikke kan negte Du gjør), Du seer blot Uværdigheden, Ufuldkommenheden, og indrømmer derved, at Du, da Du elskede ham, i en anden Forstand ikke saae ham, men blot saae hans Fortrin og Fuldkommenheder, som Du elskede. Christeligt forstaaet derimod er det at elske netop at elske det Menneske, man seer. Eftertrykket ligger ikke paa at elske de Fuldkommenheder man seer hos et Menneske, men Eftertrykket ligger paa det Menneske man seer, hvad enten man nu hos dette Menneske seer Fuldkommenheder eller Ufuldkommenheder, ja hvor sørgeligt end dette Menneske har forandret sig, da han jo ikke har ophørt at være det samme Menneske. Den, som elsker de Fuldkommenheder han seer hos et Menneske, han seer ikke Mennesket, og hører derfor op at elske, naar Fuldkommenhederne høre op, naar Forandringen indtræder, hvilken Forandring, selv den sørgeligste, dog vel ikke betyder, at Mennesket hører op at være til. Ak, men selv den viseste og sindrigste blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed er dog noget høitflyvende, noget svævende; den christelige Kjerlighed derimod stiger fra Himlen ned til Jorden. Retningen er saaledes den modsatte. Den christelige Kjerlighed skal ikke svinge sig til Himlen, thi den kommer fra Himlen og med Himlen; den stiger ned og naaer derved det, at elske det samme Menneske i alle Forandringer, fordi den seer det samme Menneske i alle Forandringerne. Den blot menneskelige Kjerlighed er bestandigt ifærd med ligesom at flyve bort efter, eller flyve bort med den Elskedes Fuldkommenheder. Vi sige om en Forfører, at han stjæler en Piges Hjerte; men om al blot menneskelig Kjerlighed, selv naar den er skjønnest, maa man sige, at der er lidt Tyvagtigt ved den, at den dog stjæler den Elskedes Fuldkommenheder, medens den christelige Kjerlighed skjenker den Elskede alle hans Ufuldkom-

menheder og Svagheder, og i alle hans Forandringer bliver hos ham, elskende det Menneske, den seer.

Dersom dette ikke var saaledes, saa var Christus aldrig kommen til at elske; thi hvor skulde han have fundet den Fuldkomne! Forunderligt! Hvad var det nemlig egentligen, der for Christus var til Hinder i at finde den Fuldkomne, mon ikke, at han selv just var den Fuldkomne, hvilket kjendes paa, at han grændseløs elskede det Menneske han saae! Hvilken underlig Krydsen af Forestillingerne! Vi tale bestandigt i Forhold til Kjerlighed om den Fuldkomne og den Fuldkomne; Christendommen taler ogsaa bestandigt i Forhold til Kjerlighed om den Fuldkomne og den Fuldkomne: ak, men vi Mennesker tale om at finde den Fuldkomne for at elske ham, Christendommen taler om at være den Fuldkomne, der grændseløst elsker det Menneske han seer. Vi Mennesker ville see op ad, for at see efter Fuldkommenhedens Gjenstand, (Retningen er dog bestandigt efter det Usynlige), men i Christo saae Fuldkommenheden ned til Jorden og elskede det Menneske, den saae. Og af Christendommen skulle vi lære, thi det er dog saa i en langt almindeligere Forstand end det er sagt, at Ingen stiger op til Himlen uden Den, som stiger ned fra Himlen: hvor sværmerisk Talen end lyder om at svinge sig til Himlen, det er en Indbildning, hvis Du ikke først christeligt stiger ned fra Himlen. Men det christeligt at stige ned fra Himlen er grændseløst at elske det Menneske Du seer, saaledes som Du seer ham. Vil Du derfor vorde fuldkommen i Kjerlighed, saa stræb at fuldkomme denne Pligt, i at elske at elske det Menneske, man seer, at elske ham saaledes, som Du seer ham, med alle hans Ufuldkommenheder og Svagheder, elske ham, som Du seer ham, naar han ganske har forandret sig, naar han ikke mere elsker Dig, men maaskee ligegyldigt vender sig bort eller vender sig bort for at elske en Anden, elske ham, som Du seer ham, naar han forraader og fornegter Dig.

V.

Vor Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre.

Rom. VIII, 8. Bliver Ingen Noget skyldige uden dette at elske hverandre.

Paa forskjellige Maader har man søgt at betegne og beskrive, hvorledes Kjerligheden fornemmes af Den, i hvem den er, Tilstanden i Kjerlighed, eller hvorledes det er at elske. Man kalder Kjerligheden en Følelse, en Stemning, et Liv, en Lidenskab; dog da dette er saa almindelig en Bestemmelse, har man nøiagtigere søgt at beskrive den. Man har kaldet den et Savn, men vel at mærke et saadant, at den Elskende bestandigt savner, hvad han dog besidder, en Længsel, men vel at mærke bestandigt efter det, som den Elskende dog eier — thi ellers er det jo ulykkelig Kjerlighed, man beskriver. — Hiin eenfoldige Vise i Oldtiden har sagt, at „Kjerlighed er en Søn af Rigdom og Armod". Hvo var vel ogsaa fattigere end Den, som aldrig har elsket! Men paa den anden Side, mon dog vel selv den Fattigste, der bøiet opsanker Smuler, og ydmygt takker for en Penning, mon han egentligen endog blot har en Forestilling om, hvor lille den Ubetydelighed kan være, som har uendeligt Værd for den

Elskende, hvor lille den Ubetydelighed kan være, som den Elskende (i sin Armod!) paa det omhyggeligste opsamler og forsigtigt gjemmer — som den kostbareste Skat! Mon selv den Fattigste endog blot er istand til at see, hvad der kan være saa lille, at kun Lidenskabens (Kjerligheden i dens Armod!) skærpede Blik seer det, og uhyre forstørret! Men jo mindre Gjenstanden er, hvilken Armoden opsanker, naar denne dertil takker over al Maade, som var Gjenstanden overordentlig stor, desto større beviser Armoden sig jo at være. End ikke alle Forsikkringer om den største Armod bevise denne saa afgjørende, som hvis den Fattige, hvem Du gav mindre end een eneste Skilling, takkede Dig derfor med en Lidenskab, som havde Du givet ham Rigdom og Overflod, med en Lidenskab, som var han nu bleven riig. Ak, thi det er kun altfor vist, at den Fattige blev væsentligen lige fattig, saa det kun var hans — affindige Forestilling, at han nu var bleven riig. Saa fattig er Kjerlighedens Armod! — En ædel Mand har sagt om Kjerlighed: „den tager Alt og den giver Alt." Hvo modtog vel ogsaa Mere end Den, der modtog et Menneskes Kjerlighed; og hvo gav Mere end Den, der gav et Menneske sin Kjerlighed! Men paa den anden Side, mon vel endog selv Misundelsen, naar den misundeligst afklæder et Menneske ham hans virkelige eller formentlige Storhed, mon den kan saaledes trænge ind til det inderste Undertøi! O, Misundelsen er dog saa dum; den aner ikke engang, hvor det Indelukke kunde være, eller at det er til det Indelukke, hvor den sande Rigmand har sine sande Skatte gjemte; den aner ikke, at der virkeligen er et for Tyve (altsaa ogsaa for Misundelsen) dirkefrit Gjemme, ligesom der er Skatte, hvilke Tyve (altsaa ogsaa Misundelsen) ikke formaae at stjæle. Men Kjerligheden kan trænge ind indtil det Inderste og klæde et Menneske saaledes af, at han Intet, Intet eier, saa han selv tilstaaer, at han Intet, Intet, Intet eier. Forunderligt! Misundelsen tager, som den mener, Alt, og, naar den saa har taget det, siger Mennesket: jeg har egentligen Intet tabt. Men Kjerligheden kan tage Alt saaledes, at Mennesket selv siger: jeg eier slet Intet.

Dog rigtigst beskriver man maaskee Kjerligheden som en uendelig Gjeld: at et Menneske, naar han gribes af Kjerlighed, fornemmer dette at være som at være i en uendelig Gjeld. I Almindelighed taler man om, at Den, der bliver elsket, ved at blive elsket kommer i Gjeld. Vi tale saaledes om, at Børn ere i en Kjerlighedens Gjeld til Forældrene, fordi disse have elsket dem først, saa at Børnenes Kjerlighed kun er et Afdrag paa Gjelden, eller en Gjengjeld. Og dette er ogsaa sandt. Men dog er denne Tale altfor meget mindende om et virkeligt Regnskabs-Forhold: der er en Gjeld andraget, og den skal afbetales; det er Kjerlighed, der er viist os, og det skal afbetales med Kjerlighed. Derom tale vi nu ikke, om, at man ved at modtage kommer i Gjeld. Nei, Den som elsker, han er i Gjeld; idet han fornemmer sig greben af Kjerligheden, fornemmer han dette som at være i en uendelig Gjeld. Vidunderligt! At give et Menneske sin Kjerlighed er jo, som sagt, det Høieste et Menneske kan give — og dog, just idet han giver sin Kjerlighed, og just ved at give den, kommer han i en uendelig Gjeld. Derfor kan man sige, at dette er Kjerlighedens Eiendommelige: at den Elskende ved at give, uendeligt, kommer — i uendelig Gjeld. Men dette er det Uendeliges Forhold, og Kjerlighed er uendelig. Ved at give Penge kommer man sandeligen ikke i Gjeld, tvertimod kommer jo Modtageren i Gjeld. Naar derimod den Elskende giver, hvad der uendeligt er det Høieste, det ene Menneske kan give det andet, sin Kjerlighed, saa kommer han selv i en uendelig Gjeld. Hvilken skjøn, hvilken hellig Undseelse fører ikke Kjerligheden med sig; den ikke blot ikke tør overtale sig til at blive sig sin Gjerning bevidst som noget Fortjenstligt, men den undseer sig endog for at blive sig sin Gjerning bevidst som et Afdrag paa Gjelden; den bliver sig sin Given bevidst som en uendelig Gjeld, hvilken det jo er umuligt at afbetale, da bestandigt det at give er at komme i Gjelden.

Saaledes kunde man beskrive Kjerligheden. Dog Christendommen dvæler aldrig ved Tilstande, eller ved at beskrive dem, den haster altid til Opgaven eller med at sætte Opgaven. Dette

er just udtrykt i de forelæste apostoliske Ord „bliver Ingen Noget skyldige uden det at elske hverandre", hvilke Ord vi lægge til Grund for denne Overveielse:

Vor Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre.

At blive i en Gjeld! Men skulde det være vanskeligt, Intet er jo lettere end at blive i en Gjeld! Og paa den anden Side, at blive i en Gjeld skulde det være Opgaven, vi mene jo ellers just, at Opgaven er at komme ud af en Gjeld: Gjelden være en hvilkensomhelst, den være Penge-Gjeld, Æres-Gjeld, Løfte-Gjeld, kort hvilkensomhelst, Opgaven pleier ellers altid at være, jo før jo hellere at komme ud af Gjelden. Men her skulde det være Opgaven, altsaa en Ære, at blive i den! Og dersom det er Opgaven, saa maa det jo være en Handling, maaskee en vidtløftig, en vanskelig Handling; men at blive i en Gjeld er dog vel netop Udtrykket for ikke at foretage sig det Mindste, Udtrykket for Uvirksomhed, Ligegyldighed, Dorskhed. Og dette Samme skal her være Udtrykket for det meest modsatte af Ligegyldighed, Udtrykket for uendelig Kjerlighed!

See, alt Dette, alle disse besynderlige Vanskeligheder, der ligesom optaarne sig mod denne underlige Tale, tyder paa, at Sagen maa have et eget Sammenhæng, saa allerede en vis Omdannelse af Sind og Tanke er fornøden for blot at blive opmærksom paa, hvorom Talen er.

Lad os begynde med et lille Tanke-Forsøg. Dersom en Elskende havde gjort for den Elskede noget, menneskeligt talt, saa Overordentligt, saa Høimodigt, saa Opoffrende, at vi Mennesker maatte sige „dette er det Høieste, det ene Menneske kan gjøre for det Andet": saa var dette jo smukt og godt. Men sæt han tilføiede „see nu har jeg betalt min Gjeld": var dette da ikke ukjerligt, koldt og strengt talt, var det ikke, om jeg saa tør sige, en Uanstændighed, som aldrig burde høres og heller aldrig høres i den sande Kjerligheds gode Selskab! Dersom derimod

den Elskende havde gjort dette Høimodige og Opoffrende, og nu tilføiede „dog har jeg een Bøn, o, lad mig forblive i Gjelden": var dette ikke kjerligt talt! Eller hvis den Elskende med enhver Opoffrelse føier den Elskedes Ønske og nu siger „det er mig en Glæde med Dette at afdrage en Smule paa den Gjeld — i hvilken jeg dog netop ønsker at blive": var dette ikke kjerligt talt! Eller hvis han reent fortiede, at det kostede ham Opoffrelse, blot for at undgaae det Forvirrende, at det et Øieblik kunde synes som et Afdrag paa Gjelden; var dette ikke kjerligt tænkt! Naar saa er, er det jo udtrykt, at et egentligt Regnskabs-Forhold er utænkeligt, er Kjerligheden det Vederstyggeligste. Et Regnskab kan kun finde Sted, hvor der er et endeligt Forhold, fordi det Endeliges Forhold til Endelige lader sig udregne. Men den Kjerlige kan ikke regne. Naar den venstre Haand aldrig faaer at vide, hvad den høire gjør, saa er det umuligt at gjøre et Regnskab op, og ligesaa naar Gjelden er uendelig. At regne med en uendelig Størrelse er umuligt, thi at regne er netop at endeliggjøre. — Den Elskende ønsker altsaa for sin egen Skyld at blive i Gjelden; han ønsker ikke Fritagelse for nogen Opoffrelse, langtfra. Villig, ubeskriveligt villig, som Kjerlighedens Tilskyndelse er, vil han gjøre Alt, og frygter kun Eet, at han saaledes kunde gjøre Alt, at han kom ud af Gjelden. Dette er, ret forstaaet, Frygten; Ønsket er, at blive i Gjelden, men er tillige Pligten, Opgaven. Hvis Kjerligheden i os Mennesker ikke er saa fuldkommen, at dette Ønske er vort Ønske, saa skal Pligten hjælpe os til at forblive i Gjelden.

Naar det er Pligt at forblive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre, da maa der tidligt og sildigt, evigt vaages over, at Kjerligheden aldrig kommer til at dvæle ved sig selv, eller til at sammenligne sig med Kjerligheden i andre Mennesker, eller til at sammenligne sig med sine Gjerninger, som den har udført.

Der høres i Verden ofte en begeistret og opildnet Tale om Kjerlighed, om Tro og Haab, om Hjertets Godhed, kort om alle Aandens Bestemmelser, en Tale, der i de meest glødende

Udtryk, med de meest glødende Farver skildrer og henriver. Og dog er en saadan Tale ret egentligen en malet Væg, den er ved et nærmere og alvorligere Eftersyn et Bedrag, da den enten maa smigre Tilhøreren eller spotte ham. Stundom høres ogsaa christelige Foredrag, hvis hele Hemmelighed er denne, som Tale og Veiledning betragtet, svigefulde Begeistring. Naar nemlig en saadan Tale er hørt, og nu et Menneske ganske eenfoldigt og redeligt (thi det er just Redelighed at ville handle efter hvad der siges En, at ville indrette sit Liv derefter) spørger „hvad skal jeg da gjøre, hvorledes skal jeg faae Kjerligheden til saaledes at flamme i mig": saa maa Taleren egentligen svare „det er et besynderligt Spørgsmaal; Den, i hvem Kjerligheden og Troen og Haabet og Hjertets Godhed er, i ham er dette paa den bestræbne Maade, men Den, i hvem dette ikke er, ham kan det ikke hjælpe at tale til." Besynderligt! Man skulde dog troe, at det især var af Vigtighed, at der taltes til dem, som ikke ere saaledes — for at de kunde blive saaledes. Men her ligger just det Svigefulde i Blendværket: at tale, som vilde man veilede Menneskene, og saa at maatte tilstaae, at man kun kan tale om dem, som ingen Veiledning behøve, fordi de nu engang ere saa fuldkomne, som Talen lyder paa. Men til hvem taler man saa, hvo er det saa, der skal have Gavn af denne Tale, der i det Høieste har nogle Enkelte, om hvem den taler — dersom det ellers er saa, at der er saadanne Enkelte til.

Men skulde saadant Digt og Tant ogsaa være Christendom? Saa er det da en Feil af den oprindelige Christendom, at den i Talen om Retfærdighed og Reenhed bestandigt henvender sig til Syndere og Toldere, som dog vel ikke ere retfærdige! Saa skulde Christendommen jo, istedenfor saa syndigt at tale om de Retfærdige, der ikke have Omvendelse behov, rigtigere have pyntet sig ud til en Lovtale over — de Retfærdige! Men skal dette gjøres, saa faaer Christendommen ikke blot Ingen at tale til, ak, men heller Ingen at tale om, det er, saa er Christendommen bragt til at forstumme. Nei, Christendommen har mindst af Alt anmeldt sig som en Lovtale, og har aldrig

befattet sig med at beskrive eller dvæle ved, hvorledes et Menneske nu engang er; den har aldrig gjort Forskjel mellem Menneskene, saa den kun kunde tale om dem, som nu eengang ere saa lykkelige, at være saa kjerlige. Christendommen begynder strax med, hvad ethvert Menneske skal vorde. Derfor kalder Christendommen sig en Veiledning, og med Rette; thi Ingen skal forgjeves spørge Christus, som er Veien, eller Skriften, som er Veiledningen, om, hvad han skal gjøre: Spørgeren skal strax faae det at vide — hvis han selv vil.

Dette for at forebygge Misforstaaelse. Enhver, der ikke vil fatte Talen om, hvad man skal gjøre i Forhold til Kjerlighed, at der sandeligen er Meget eller rettere Alt at gjøre baade for at erhverve den og for at bevare den: han har stillet sig udenfor Christendommen, han er en Hedning, som beundrer det Lykkelige, altsaa det Tilfældige, men just derfor famler i Mørke — mon det vel ogsaa bliver lysere om En, hvor mange Lygtemænd der end gøgle!

Der er altsaa Noget at gjøre, og hvad maa der nu gjøres for at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre? Naar Fiskeren har fanget en Fisk, og han ønsker at bevare den levende, hvad maa han saa gjøre? Han maa strax sætte den i Vand, ellers bliver den mat og døer efter længere eller kortere Tids Forløb. Og hvorfor maa han sætte den i Vand? Fordi Vand er Fiskens Element, og Alt hvad der skal bevares levende maa bevares i sit Element; men Kjerlighedens Element er Uendelighed, Uudtømmelighed, Umaalelighed. Dersom Du derfor vil bevare Din Kjerlighed, da maa Du passe paa, at den ved Hjælp af Gjeldens Uendelighed, fangen til Frihed og Liv, bestandig bliver i sit Element, ellers sygner den hen og døer — ikke efter længere eller kortere Tids Forløb, thi den døer strax, hvilket just er et Tegn paa dens Fuldkommenhed, at den ene kan leve i Uendeligheden.

At Kjerlighedens Element er Uendelighed, Uudtømmelighed, Umaalelighed, vil vist Ingen negte, det er og let at indsee. Antag, vi kunne jo antage det, at et Tjeneste-Menneske eller

et Menneske, hvis Arbeide og Uleilighed Du kan betale, gjør nøiagtigt aldeles det Samme for Dig som den Kjerlige, saa der altsaa mellem Summen af deres Gjerninger og Tjenester ikke er den mindste Forskjel for Forstanden at opdage: dog, dog bliver der en uendelig Forskjel, en Umaalelighedens Forskjel. Der er nemlig bestandigt i det ene Tilfælde en Tilgift, som, besynderligt nok, er uendeligt meget mere værd end Det, hvortil den forholder sig som Tilgift. Dette er dog vel just Begrebet „Umaalelighed"! I Alt hvad den Kjerlige gjør for Dig, i den mindste Ubetydelighed som i den største Opoffrelse, giver han bestandigt Kjerligheden med, og derved bliver den mindste Tjeneste, som Du i Forhold til et Tjeneste-Menneske neppe vilde finde værd at regne med, umaalelig. — Eller tænk Dig, et Menneske fik det Indfald at ville forsøge, om han ikke, uden at elske det andet Menneske, dog, fordi han nu saa vilde det (altsaa for Forsøgets Skyld — ikke for Pligtens Skyld), kunde være, som vi sige, ligesaa uudtømmelig i Opoffrelser, i Tjenester, i Hengivenheds-Yttringer som Den, der elskede dette samme Menneske: Du seer let, han naaer det ikke, der bliver tvertimod en Umaalelighedens Forskjel mellem de Tvende. Den, der virkeligt elsker, har bestandigt et Forspring, og et uendeligt Forspring; thi hver Gang den Anden har udgrundet, beregnet, opfundet en ny Yttring af Hengivenhed, har den Kjerlige allerede udført den, fordi den Kjerlige ingen Beregning behøver, og altsaa heller ikke spilder noget Beregningens Dieblik.

Men det at være og forblive i en uendelig Gjeld, det er netop et Udtryk for Kjerlighedens Uendelighed, saa den ved at blive i Gjelden bliver i sit Element. Der er her et Vexel-Forhold, men uendeligt fra begge Sider. I det ene Tilfælde er det den Elskede, der i hver en Yttring af den Elskendes Kjerlighed kjerligt fatter Umaaleligheden; i det andet Tilfælde er det den Elskende, der føler Umaaleligheden, fordi han erkjender Gjelden at være uendelig: det er Eet og det Samme, der er uendeligt stort og uendeligt lille. Kjerlighedens Gjenstand tilstaaer i Kjerlighed, at den Elskende ved det Mindste gjør uendeligt

mere end alle Andre ved alle de største Opoffrelser; og den Elskende tilstaaer sig selv, at han ved alle mulige Opoffrelser gjør uendeligt mindre, end han fornemmer Gjelden at være. Hvilket vidunderligt Lige for Lige i dette Uendelige! O, de Lærde ere stolte af det Uendeliges Beregning, men her er de Vises Steen: den mindste Yttring er uendeligt større end alle Opoffrelser, og alle Opoffrelser uendeligt mindre end det Mindste til at afdrage paa Gjelden!

Men hvad kan nu bringe Kjerligheden ud af sit Element? Saasnart Kjerligheden dvæler ved sig selv, er den ude af sit Element. Hvad vil det sige at dvæle ved sig selv? Det er at blive sig selv Gjenstand. Men en Gjenstand er altid en farlig Sag, naar man skal bevæge sig fremad; en Gjenstand er som et endeligt fast Punkt, som Grændse og Standsning, en farlig Sag for Uendelighed. Uendeligt kan det nemlig ikke være, at Kjerligheden bliver sig selv Gjenstand, deri er heller ei Fare. Thi uendeligt at være sig selv sin Gjenstand er at blive i Uendeligheden, og forsaavidt blot at være til eller at vedblive at være til, da Kjerlighed er en Fordoblelse i sig selv, forskjellig som Natur-Livets Enkelthed er fra Aandens Fordoblelse. Det maa da altsaa, naar Kjerligheden dvæler ved sig selv, være i sin den enkelte Yttring, at den bliver sig selv Gjenstand, eller at en anden særskilt Kjerlighed bliver Gjenstanden, Kjerligheden i det ene Menneske og Kjerligheden i det andet Menneske. Naar Gjenstanden saaledes er en endelig, dvæler Kjerligheden ved sig selv; thi uendeligt at dvæle ved sig selv er just at bevæge sig. Men naar Kjerligheden endeligt dvæler ved sig selv, er Alt tabt. Tænk Dig en Piil, der fløi, som det hedder, med Pilens Fart, tænk Dig, at den et Øieblik fik det Indfald, at ville dvæle ved sig selv, maaskee for at see, hvor langt den var kommen, eller hvor høit den svævede over Jorden, eller hvorledes dens Fart forholdt sig til en anden Piils, som ogsaa fløi med Pilens Fart: i samme Secund falder Pilen til Jorden.

Saaledes ogsaa med Kjerligheden, naar den endeligt

dvæler ved sig selv eller bliver sig selv Gjenstand, hvilket nøiagtigere bestemmet er Sammenligningen. Uendeligt sammenligne sig med sig selv kan Kjerligheden ikke, thi uendeligt ligner den saaledes sig selv, at dette blot vil sige den er sig selv; der er i den uendelige Sammenligning intet Tredie, det er en Fordoblelse, altsaa er det ingen Sammenligning. Til al Sammenligning hører det Tredie, samt Lighed og Ulighed. Naar der ingen Dvælen er, er der ingen Sammenligning, naar der ingen Sammenligning er, er der heller ingen Dvælen.

Men hvad kan nu Sammenligningens Tredie være? Kjerligheden i det enkelte Menneske kan sammenligne sig med Kjerligheden i Andre. Saa opdager han, eller mener at opdage, at Kjerligheden i ham er større end i Andre, eller at den i enkelte Andre er større, men saa igjen mindre i Andre. Han meente maaskee først selv, at det blot var et flygtigt Sideblik i Forbigaaende, som hverken krævede nogen Tid eller nogen Anstrengelse; ak, men Sammenligningens Sideblik opdager kun altfor let en heel Verden af Forhold og Beregninger. Dette er Standsningen, i samme Øieblik er han ifærd med at komme ud af Gjelden, eller allerede maaskee ude af den — det er ude af Kjerligheden. — Eller Sammenligningens Tredie kan være de af Kjerligheden hidtil udførte Gjerninger. I samme Øieblik er han, tællende og veiende, ifærd med at komme ud af Gjelden, eller maaskee allerede, i stor Selvtilfredshed, mere end ude af Gjelden — det er mere end ude af Kjerligheden.

I Sammenligningen er Alt tabt, Kjerligheden endeliggjort, Gjelden til at betale — ganske som enhver anden Gjeld, istedenfor at som Æres-Gjeld har den Egenskab, at man først og fremmest, jo før jo hellere, maa see at komme ud af den, saa har Kjerlighedens Gjeld den Egenskab, at den er uendelig. Hvad taber Sammenligning altid? Den taber Øieblikket, det Øieblik, som skulde være udfyldt med en Yttring af Kjerlighedens Liv. Men at tabe Øieblikket er at blive øieblikkelig. Et Øieblik tabt, saa er Evighedens Kjæde brudt, et Øieblik tabt, saa er Evighedens Sammenhæng forstyrret, et Øieblik tabt,

saa er det Evige tabt; men at tabe det Evige er jo just at blive øieblikkelig. Et Øieblik spildt paa Sammenligning, saa er Alt forspildt. Sammenligningens Øieblik er nemlig et selvisk Øieblik, et Øieblik, der vil være for sig; just dette er Bruddet, er Faldet — som det er Pilens Fald at dvæle ved sig selv.

I Sammenligningen er Alt tabt, Kjerligheden endeliggjort, Gjelden til at betale, ligegyldigt hvilken Plads, om det saa var den øverste, Kjerligheden sammenlignelsesviis mener at indtage i Forhold til Andres Kjerlighed, eller i Forhold til sine egne Bedrifter. Lad os forstaae hinanden. Hvis det i Sandhed var saa, vi kunne jo et Øieblik antage det, at det for Kongens Søn var uværdigt og usømmeligt at omgaaes den simple Mand — dersom han da gjorde det alligevel, og nu til sit Forsvar sagde „jeg opgiver ingenlunde min Værdighed, jeg skal vel vide at gjøre mig gjeldende som den første ogsaa blandt disse Mennesker": mon da ikke den fine Hofmand vilde sige „Deres Høihed, dette er en Misforstaaelse; det Usømmelige ligger i at omgaaes saadanne Mennesker; Deres Høihed vil jo selv føle, at det lyder som en Spot, naar der siges om Dem, Fyrsten, at De er den Første blandt disse simple Mennesker. Indenfor Sammenligningen er Intet at vinde, næsten mindst ved at være den første indenfor; thi Forholdet selv, Sammenligningens Mulighed er Feiltrinet, og kun det at blive udenfor er den kongelige Værdighed." Dog dette er jo blot en Spøg. Men naar hvad der er og skal være Uendeligt søger Omgangens og Sammenligningens slette Selskab med det Endelige, saa er dette usømmeligt, uværdigt, saa er Nedværdigelsen forskyldt, selv om man indenfor Sammenligningen mener at være den første. Thi, om det saa og var sandt, sammenlignelsesviis at elske mere end alle andre Mennesker er: ikke at elske. At elske er at blive i den uendelige Gjeld, Gjeldens Uendelighed er Fuldkommenhedens Baand.

Lad mig oplyse dette Samme ved at tale om et andet Uendelighedens Forhold. Tænk Dig en Begeistret, der begeistret kun vil Eet og begeistret vil offre Alt for det Gode, tænk Dig,

at det nu hænder ham (hvad da ikke hænder tilfældigviis, men ubetinget vil hænde, saa længe Verden er Verden), at i samme Grad som han arbeider mere og mere uegennyttigt, mere og mere opoffrende, mere og mere anstrenget, i samme Grad arbeider Verden ham mere og mere imod, tænk Dig ham paa denne Spidse — hvis han et eneste Øieblik seer feil og sammenligner sin Stræben med Verdens Løn, eller seer feil og sammenligner sin Stræben med den hidtil udførte Bedrift, eller seer feil og sammenligner sit Lod med deres Udmærkelse, som just ikke synes at brænde af Begeistring: ak, saa er han tabt. Dog Fristeren træder til ham og siger „stands Din Arbeiden, mindsk Anstrengelsen, hav gode Dage, nyd Livet i Magelighed, og tag mod det smigrende Vilkaar, som bydes Dig, at være En af de meest Begeistrede" — thi Fristeren taler ikke ilde om Begeistring, saa klog er Fristeren nok, saa narrer man heller ikke Menneskene saa let til at lade den fare. Imidlertid vil han ikke give efter for Fristeren, han fornyer sin Anstrengelse. Da træder Fristeren atter til ham og siger „stands Din Arbeiden, mindsk Anstrengelsen, hav gode Dage, nyd Livet i Magelighed, ved at tage mod det ubetinget meest smigrende Vilkaar, som rigtignok ogsaa kun kan bydes Dig, at være den meest Begeistrede, et Vilkaar, der gjør Dig Livet lettere og skaffer Dig, den Begeistrede, Verdens Beundring, medens Du jo kun gjør Dig Livet anstrenget og derved vinder Verdens Modstand." Ak, sammenlignelsesviis at være den meest Begeistrede er netop: ikke at være begeistret. Vee det Menneske, som har fordærvet sin Sjel i Sammenligningens Besmittelse, saa han ikke kan forstaae det Næste uden som en uhyre Stolthed og Forfængelighed. Thi den Begeistrede siger til Fristeren „viig bort og tag Sammenligningen med Dig." Og dette er just det Rigtige. See, derfor tilraabe vi en Begeistret „luk Dit Øie, stop Øret, hold Dig til Uendelighedens Fordring, da skal ingen Sammenligning snige sig ind til at snigmyrde Din Begeistring derved, at Du blev den meest Begeistrede — sammenlignelsesviis! For Uendelighedens Fordring er selv Din den største Anstrengelse

et Barneværk, ved hvilket Du ikke skal kunne blive Dig selv vigtig, da Du just kommer til at forstaae, hvor uendeligt meget Mere der fordres af Dig." Vi advare Den, som staaer paa Skibet, der farer frem med Stormens Fart, at han ikke seer i Bølgerne, thi saa bliver han svimmel: saaledes gjør Sammenligning mellem Uendelighed og Endelighed et Menneske svimmel. Vogt Dig derfor for Sammenligningen, som Verden vil paanøde Dig; thi Verden forstaaer sig ikke mere paa Begeistring end en Pengemand paa Kjerlighed, og Du skal altid finde, at Dvaskhed og Dumhed først af Alt er betænkt paa at sammenligne, og paa at fange Alt i Sammenligningens muddrede „Virkelighed". See Dig derfor ikke om, „hils Ingen paa Veien" (Luc. 10, 4.), hør ikke Raabet og Tilraabet, som vil narre Dig Din Begeistring fra og narre dens Kraft til at arbeide i Sammenlignelsens Trædemølle. Lad det ikke forstyrre Dig, at Verden kalder Din Begeistring Galskab, kalder den Selvkjerlighed — i Evigheden skal Enhver blive nødsaget til at forstaae, hvad Begeistring og Kjerlighed er. Tag ikke mod Vilkaaret, som bydes Dig: for halv Arbeide at faae Verdens hele Beundring; bliv i Uendelighedens Gjeld, glad ved Vilkaaret: Verdens Modstand, fordi Du ikke vil tinge. Hør ikke, thi det er allerede for sildigt: ikke at troe det, hør ikke, hvad der løgnagtigt siges om Begeistring paa anden Haand, hør det ikke, at Du ikke ogsaa paa en anden Maade skal tage Skade ved at troe det, som var ikke ethvert Menneske, der vil det, Uendeligheden lige nær, og altsaa lige nær til at blive begeistret. Thi hvad er Begeistring, mon vel blot at ville gjøre og lide Alt, mon ikke tillige derhos bestandigt at ville blive i Uendelighedens Gjeld? For hver Gang Pilen skal fare frem, maa Buestrengen strammes, men for hver Gang Begeistringen fornyer eller i Fornyelsen bevarer sin Fart, maa Gjeldens Uendelighed betænkes.

Saaledes ogsaa med Kjerlighed. Vil Du bevare Kjerligheden, da maa Du bevare den i Gjeldens Uendelighed. Vogt Dig derfor for Sammenligning! Den, som vogter al Verdens kostbareste Skat, behøver dog ikke at vaage saa omhyggeligt

over, at Ingen faaer Noget at vide derom; thi Du maa tillige vogte paa, at Du ikke selv ved Sammenligning faaer Noget at vide om Kjerligheden. Vogt Dig for Sammenligning! Sammenligning er den usaligste Forbindelse, i hvilken Kjerlighed kan indtræde; Sammenligning er det farligste Bekjendtskab, Kjerlighed kan stifte; Sammenligning er den værste af alle Forførelser. Og ingen Forfører er saa hurtig ved Haanden, og ingen Forfører er saaledes allevegne tilstede som Sammenligningen, saasnart Dit Sideblik vinker — dog sige ingen Forført til sit Forsvar „Sammenligningen forførte mig", thi det var jo ham selv, som opdagede Sammenligningen. Det er bekjendt nok, hvor angest, hvor unyttigt og dog hvor frygteligt anstrenget et Menneske gaaer, naar han veed han gaaer paa den glatte Iis: men det er ogsaa bekjendt nok, at et Menneske træder ganske sikkert og fast paa den glatte Iis, naar han ved Mørket eller paa anden Maade er forbleven uvidende om, at han gaaer paa den glatte Iis. Vogt Dig derfor for at opdage Sammenligningen! Sammenligningen er det usunde Skud, der tager Væxten fra Træet: forbandet bliver Træet en vissen Skygge, men det usunde Skud voxer i usund Trivelighed. Sammenligning er som Naboens fugtige Grund; selv om Dit Huus ikke er bygget derpaa, det synker alligevel. Sammenligning er som den hemmelige Tærings skjulte Orm, der ikke døer, idetmindste ikke før den har faaet Livet af Kjerligheden. Sammenligning er et væmmeligt Udslæt, som er slaaet ind og æder ved Marven. Vogt Dig derfor i Din Kjerlighed for Sammenligning!

Men naar Sammenligning er det Eneste, som kunde bringe Kjerligheden ud af Gjelden eller ifærd med at komme ud af Gjelden, og Sammenligningen undgaaes, saa bliver Kjerligheden, sund og levende — i den uendelige Gjeld. At forblive i Gjelden er et uendelig underfundigt og dog uendelig fyldestgjørende Udtryk for Kjerlighedens Uendelighed. Naar man siger om en Naturkraft, f. Ex. at den stormer frem med en uendelig Fart, eller at den bryder frem med en uendelig Kraft og Rigdom, saa synes det bestandigt som var det dog muligt, at den

engang maatte standse eller blive udtømt. Men hvad der, uendeligt i sig selv, tillige har en uendelig Gjeld bag ved sig, det er anden Gang uendeliggjort, det har i sig selv Paapasseren, der bestandigt passer paa, at det ikke standser — Gjelden er anden Gang det Fremskyndende.

Naar det er Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre, saa er det at blive i Gjelden ikke et sværmerisk Udtryk, ikke en Forestilling om Kjerligheden, men Handling, saa bliver Kjerligheden, ved Pligtens Hjælp, christeligt, i Handling, i Handlingens Fart og just derved i den uendelige Gjeld.

At elske er at være kommen i en uendelig Gjeld. Ønsket at blive i Gjelden kunde synes blot at være en Opfattelse af, en Forestilling om Kjerligheden, et sidste, det meest overvættes Udtryk, der hørte med — som Krandsen ved Festlighed. Thi selv det kostbareste Bæger, fyldt med den kosteligste Drik — der mangler dog Noget: at Bægeret bekrandses! Og selv den elskeligste Sjel i den deiligste Qvindes Skikkelse — der mangler dog Noget: Krandsen, som fuldender! Saaledes maa der ogsaa tales, naar der tales blot menneskeligt om Kjerligheden: dette Ønske, at blive i Gjelden, er Festlighedens Høieste, er Krandsen ved Festligheden, Noget, der i en vis Forstand hverken gjør fra eller til (thi man drikker dog vel ikke det bekrandsede Bæger, ei heller voxer Krandsen sammen med Bruden), og netop derfor er det skjønne Sværmeries Udtryk. Blot menneskeligt er skjønt Sværmerie det Høieste.

Men Christendommen taler ikke sværmerisk om Kjerlighed; den siger, det er Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld, og siger dette ikke som svimlede Tanken nu for sidste Gang og meest beruset — thi Ønsket, at blive i Gjelden, var et overvættes Udtryk, og dog kunde det synes at blive om muligt endnu mere overvættes ved at være Pligt. Selv det Overvættes har dog, mod dets Villie, et Skin af at afdrage paa Gjelden, men er det Pligt at blive i den, saa er Umuligheden svunget endnu engang høiere. Det kunde synes som i en Beruselse, hvor det pludseligt et Øie-

blik at blive gjort ganske ædru er en Forøgelse af Berusetheden; thi endnu mere sværmerisk bliver Sværmeriet, naar det siges roligt og besindigt, endnu mere eventyrligt bliver det Eventyrlige, naar det fortælles ganske simpelt som en almindelig Begivenhed. — Men saaledes taler Christendommen ikke; den siger om det, at blive i Gjelden, ganske det Samme, som en ædel menneskelig Kjerlighed siger glødende, men den siger det ganske anderledes. Christendommen gjør slet ingen Ophævelser derover, den bliver ikke, som den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed, overvældet af Synet, nei, den taler lige saa alvorligt herom, som om hvad der synes den blot menneskelige Begeistring aldeles ueensartet. Den siger det er Pligt, og tager derved alt det Opildnede, alt det Øieblikkelige, alt det Svimlende bort fra Kjerligheden.

Christendommen siger, det er Pligt at blive i Gjelden, og siger dermed, at det er en Handling, intet Udtryk om, ingen eftertænkende Opfattelse af Kjerligheden. Christeligt forstaaet har intet Menneske i Kjerlighed fuldkommet det Høieste; og selv hvis det var saa, dette Umulige, der vilde dog i samme Øieblik, christeligt forstaaet, være ny Opgave. Men er der i samme Øieblik ny Opgave, saa er det en Umulighed at faae at vide, om man har gjort det Høieste; thi det Øieblik, i hvilket man skulde faae det at vide, er fæstet i Opgavens Tjeneste, og Mennesket altsaa forhindret i at faae Noget at vide om det foregaaende Øieblik, dertil har han ingen Tid, han er beskæftiget, i Handlingens Fart, medens der selv i Sværmeriets Høieste er noget Dvælende.

Christendommen forstaaer sig paa hvad det er at handle, og hvad det er i eet væk med Handling at kunne beskæftige Kjerligheden. Den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed beundrer Kjerligheden, og derfor kommer der saa let en Stillestaaen, Øieblikke, hvor der Intet er at gjøre, ledige Øieblikke, det er Sværmeriets Øieblikke. Kjerligheden er for den blot menneskelige Opfattelses Forestilling som det overordenlig begavede Barn for de eenfoldige Forældre: Barnet er saa hurtig færdigt

med Opgaven, at Forældrene tilsidst ikke veed, hvad de skulle hitte paa for at holde Barnet beskæftiget. Kjerligheden er for den blot menneskelige Opfattelses Forestilling som den fyrige, fnysende Ganger, der hurtigt rider Rytteren træt, istedenfor at Rytteren skulde kunne, hvis det behøvedes, ride Gangeren træt. Og dette kan Christendommen. Dens Mening er ikke at arbeide Kjerligheden træt, langtfra, men Christendommen veed, i Kraft af sit evige Væsen og med Evighedens Alvor, at den kan magte Kjerligheden, og taler derfor saa simpelt, det er saa alvorligt, om den Sag — ret ligesom den jernstærke Berider, som veed, han kan tumle Hesten, ikke beundrer dens Fyrighed, men siger, den skal være fyrig, thi han tager ikke Fyrigheden fra Hesten, ved at tvinge Fyrigheden forædler han den blot. Saaledes veed Christendommen at tvinge Kjerligheden, og at lære den, at der i ethvert Øieblik er Opgave, veed at holde ud med Kjerligheden, saa denne ydmyget skal lære, at det er ingen Talemaade, intet Sværmerie med at ville blive i Gjelden, men Alvor og Sandhed.

Det Farlige var, som viist blev, at Kjerligheden kom til at dvæle sammenligneIsesviis ved sig selv. Dette maa forhindres, men idet det forhindres ved Pligtens Hjælp, skeer der tillige noget Andet, Kjerligheden kommer til at forholde sig til den christelige Forestilling, eller christeligt til Guds Forestillingen; Gjelds-Forholdet overføres til Forholdet mellem Menneske og Gud. Det er Gud, der, saa at sige, kjerligt overtager Kjerlighedens Fordring; den Elskende kommer, ved at elske et Menneske, i en uendelig Gjeld — men igjen til Gud som Værge for den Elskede. Nu er Sammenligning gjort umulig, og nu har Kjerligheden fundet sin Mester. Der er ikke mere Tale om festlig Stemning og stadselig Bedrift; Kjerligheden skal ikke mere, om jeg saa tør sige, spille paa Menneskelighedens barnagtige Skueplads, der lader det tvivlsomt, om det er Spøg eller Alvor. Medens Kjerligheden i alle sine Yttringer vender sig ud ad mod Menneskene, hvor den jo har sin Gjenstand og sine Opgaver, veed den dog, at her er ikke Stedet, hvor den skal bedømmes,

men at inderst inde, hvor Kjerligheden forholder sig til Gud, der er Dommen. Det er som naar Barnet er ude blandt Fremmede: Barnet gjør eftersom det er oplært. Men hvad enten de Fremmede synes godt om Barnet eller ikke, hvad enten det forekommer Barnet, at det fører sig bedre op end de andre Børn eller ikke: det alvorligt opdragne Barn glemmer aldrig, at Dommen er hjemme, hvor Forældrene dømme. Og dog er jo Opdragelse ikke beregnet paa, at Barnet skal blive hjemme hos Forældrene, tvertimod paa, at Barnet skal gaae ud i Verden. Saaledes med Kjerligheden, christeligt forstaaet. Det er Gud, der saa at sige opdrager Kjerligheden i et Menneske; men Gud gjør det ikke for selv ligesom at forlyste sig ved dette Syn, tvertimod gjør han det, for saa at sende Kjerligheden ud i Verden, idelig beskæftiget i Opgave. Dog den alvorligt opdragne, den christelige Kjerlighed glemmer i intet Øieblik, hvor det er den skal dømmes, nemlig Aften eller Morgen eller naar det ellers er, kort, hver Gang den fra alle sine Opgaver et Øieblik kommer hjem, bliver overhørt — for strax at sendes ud igjen. Thi hos selv det høieste Sværmerie kan Kjerligheden dog dvæle lidt, inden den gaaer ud igjen, men hos Gud er der ingen Dvælen.

See saaledes forstaaet er det Alvor og Sandhed med at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre. Endog det oprigtigst meente og menneskelig talt ædleste Sværmerie, endog den meest gløedende og uegennyttigste Begeistring er dog ikke Alvor, om den end udfører det Forbausende, og om den end tillige ønsker at blive i Gjelden. Det Mangelfulde ved selv den ædleste menneskelige Begeistring er, at den, som blot menneskelig, i sidste Forstand ikke er sig selv mægtig, fordi den ingen høiere Magt har over sig. Kun Guds-Forholdet er Alvor; det Alvorlige er just, at Opgaven tvinges til sit Høieste, fordi der er Den, som tvinger med Evighedens Magt, det Alvorlige er, at Begeistringen har Magt over sig og Tvang paa sig. Den Enkelte er forpligtet i Kjerlighedens Gjeld til andre Mennesker; men det er hverken dette enkelte Menneske selv eller andre Mennesker, som skal bedømme hans Kjerlighed. Naar saa er,

maa den Enkelte blive i den uendelige Gjeld. Gud har Sandhedens og Ufeilbarhedens uendelige Forestilling om Kjerlighed, Gud er Kjerlighed, altsaa maa den Enkelte blive i Gjelden — saasandt Gud bedømmer det, eller saasandt han bliver i Gud, thi kun i Gjeldens Uendelighed kan Gud blive i ham.

Han bliver i Gjelden, og han erkjender tillige, at det er hans Pligt at blive i Gjelden, hans Pligt, at gjøre denne Tilstaaelse, der, christeligt, ikke er Sværmeriets, men en ydmyg, kjerlig Sjels. Det Ydmyge ligger i at gjøre Tilstaaelsen; det Kjerlige ligger i at være uendelig villig til at gjøre den, fordi det hører med til Kjerlighed, fordi der er Salighedens Mening og Sammenhæng i denne Tilstaaelse; det Christelige ligger i, slet ingen Ophævelse at gjøre derover, fordi det er Pligt.

„Bliver derfor Ingen Noget skyldige, uden det at elske hverandre"; nei, „betaler Alle Alt, hvad I ere dem skyldige, Den, som I ere Skat skyldige, Skat; Den, som Told, Told; Den, som Frygt, Frygt; Den, som Ære, Ære." Bliver saaledes intet andet Menneske Noget skyldige, ikke hvad Du har laant af ham, ikke hvad Du har lovet ham, ikke hvad han med Rette kan fordre af Dig som Gjengjeld. Bliv, om muligt, intet Menneske Noget skyldig, ingen Forekommenhed, ingen Tjeneste, ingen Deeltagelse i Glæde eller Sorg, ingen Skaansomhed i at dømme, ingen Hjælp i Livet, intet Raad i Farer, ingen Opoffrelse, end ikke den tungeste, nei, i alt Dette bliv intet Menneske noget skyldig; men bliv dog i Skylden, som Du med alt dette ingenlunde har villet og for Gud ingenlunde har kunnet afbetale, den Skyld, at elske hverandre!

O, gjør dette! Og saa blot Eet endnu: „husk itide paa, at dersom Du gjør dette eller dog stræber at gjøre derefter, da vil det gaae Dig ilde i Verden." Dette er især vigtigt at minde om særligt ved denne Tales, almindeligt ved denne lille Bogs Slutning, at Talen ikke usandt skal virke henrivende. Derfor

vil Verden just finde Slutningen aldeles forfeilet, hvilket igjen har sin Betydning for at bevise, at Slutningen er — rigtig.

Man læser og hører stundom med Bedrøvelse christelige Foredrag, der egentligen udelade den sidste Fare. Hvad der siges om Tro, om Kjerlighed, om Ydmyghed er ganske rigtigt og ganske christeligt; men dog maa en saadan Tale vildlede en Yngling istedenfor at veilede ham, fordi Talen udelader, hvad der saa derpaa hænder det Christelige i Verden. Talen fordrer, at et Menneske med Selvfornegtelse skal arbeide paa, at udvikle det christelige Sindelag i sig — men saa, saa, ja saa siges der ikke mere, eller de høist betænkelige nærmere Bestemmelser forties, medens der tales saadan om og forsikkres, at det Gode har sin Løn, at det er elsket baade af Gud og af Menneskene. Naar nu dette christelige Sindelag, med Rette, anprises som det Høieste, saa maa jo Ynglingen troe, at hvis han da fuldkommer det Fordrede eller dog redeligt arbeider paa at fuldkomme det, saa vil det ogsaa gaae ham godt i Verden. See, denne Fortielse af den sidste Vanskelighed (at det nemlig, menneskeligt talt, vil gaae ham ilde i Verden, og netop jo mere han udvikler det Christelige i sig) er et Bedrag, som enten maa føre Ynglingen til at fortvivle over sig selv (som laae Feilen ganske ligefrem hos ham, at han ikke var en sand Christen) eller til mismodigt at opgive sin Stræben, som hændte der ham noget ganske Usædvanligt, medens der dog kun hænder ham, hvad Apostelen Johannes taler om, som om det ganske Sædvanlige, naar han siger (1 Joh. 3, 13): „lad dette ikke forundre Eder." Ynglingen har Taleren altsaa bedraget ved at fortie det sande Sammenhæng, ved at lade som var der, christeligt, kun Strid paa eet Sted, istedenfor, at den sande christelige Strid altid er Dobbelt-Farens, fordi der er Strid paa to Steder: først i Menneskets Indre, hvor han skal stride med sig selv, og saa, naar han gjør Fremgang i denne Strid, udenfor Mennesket med Verden. Ak, maaskee er en saadan Taler bange for at anbefale det Christelige og det Gode paa denne vistnok besynderlige, men sandfærdige Maade, at det ingen Løn har i Verden, ja,

at Verden just arbeider det imod. Maaskee synes det Taleren, at det er som at slaae sig selv paa sin — veltalende Mund, naar han, efter at have i de meest anbefalende og saa særdeles heldigt valgte Vendinger og Udtryk anpriist det Gode, og altsaa lagt det Tilhøreren saa nær som muligt endnu idag at gaae hen og gjøre derefter, det synes ham maaskee, at det er som at slaae sig selv paa Munden, ja, at det er Synd for Indtrykket af hans smagfulde Veltalenheds Mesterstykke, hvis han saa skulde tilføie blandt Anbefalingerne: at det Gode lønnes med Had, Foragt, Forfølgelse. Thi hvis saa er, synes det jo naturligere at advare mod det Gode, eller endnu rettere, det gjør man jo ved at anbefale det paa denne Maade. Taleren er rigtignok i en vanskelig Stilling. Velmenende maaskee, vil han saa gjerne lokke Menneskene: saa udelader han den sidste Vanskelighed, Det, som gjør Anbefalingen saa vanskelig — og nu gaaer det flydende, baade opløftende og taaredrivende, i et henrivende Foredrag. Ak, men dette er, som viist blev, at bedrage. Skal Taleren derimod gjøre Brug af — den vanskelige Anbefaling, saa „skrækker han Tilhørerne bort", maaskee vilde Talen næsten forskrække ham selv, han der i høi Grad feiret, agtet og skatteret, jo beviser, at det gode Christelige har sin Løn i Verden. At han nemlig har Lønnen, om saa Evigheden ti Gange mener, at han har Lønnen borte, at han har Lønnen, kan ikke negtes, men den synes noget verdslig, og er ikke den Godtgjørelse, som Christendommen itide har lovet sine Tilhængere, og hvorved den strax har — anbefalet sig.

Vi ville sandeligen nødigt gjøre en Yngling opblæst, og tidligt lære ham at faae travlt med at dømme Verden, Gud forbyde, at noget Ord af os skulde kunne bidrage til at udvikle denne Usundhed i et Menneske; vi mene netop at skulle gjøre ham hans Liv indefter saa anstrenget, at han for det Første faaer Andet at tænke paa, thi det er vistnok, at det er et usundt Had til Verden, som, maaskee endog uden engang at have betænkt det uhyre Ansvar, ønsker at blive forfulgt. Men paa den anden Side ville vi sandeligen ogsaa nødigt bedrage en Yngling ved at fortie Vanskeligheden, og fortie den just i det Øieblik, vi

stræbe at anbefale det Christelige, thi da og just da er Øieblikket til at tale. Vi fortrøste os til frimodigt at turde anprise det Christelige ogsaa med det Tilføiende, at dets Løn mildest talt er Utak i Verden. Vi ansee det for vor Pligt bestandigt at tale til itide, saa vi ikke stundom anprise det Christelige med Udeladelse af nogen dets væsentlige Vanskelighed, og til andre Tider, maaskee i Anledning af en enkelt Text, hitte paa nogle Trøstegrunde for den i Livet Forsøgte. Nei, just da, naar det Christelige stærkest anprises, skal Vanskeligheden samtidigt fremhæves. Det er nemlig uchristeligt Klynkerie, om Nogen vil mene: lad os paa enhver Maade vinde Menneskene for det Christelige, og naar saa engang Gjenvordighederne komme over dem, saa har vi jo Raad, saa er det Tid at tale derom. Men heri ligger den Sviig: om det dog ikke skulde være muligt, at en Christen kunde slippe fra disse Gjenvordigheder, aldeles i samme Forstand, som En heldigt hverken forsøges i Armod eller Sygdom. Det vil sige, man seer Verdens Modstand i et tilfældigt Forhold til det Christelige, ikke i et væsentligt: Modstanden kan maaskee komme, men maaskee ogsaa udeblive. Dog denne Betragtning er aldeles uchristelig. Om en Hedning kan have Ret i at prise sig lykkelig i sin Død, at han slap igjennem Livet og dog forbi alle Gjenvordigheder, er vel muligt; men en Christen maa være lidt betænkelig ved denne Glæde i Døds-Øieblikket — thi, christeligt, staaer Verdens Modstand i et væsentligt Forhold til det Christeliges Inderlighed. Desuden skal Den, der vælger det Christelige, netop i det Øieblik have Indtrykket af dets Vanskelighed, at han kan vide, hvad det er han vælger. Der skal ikke loves Ynglingen Andet, end hvad Christendommen kan holde, men Christendommen kan ikke Andet end holde, hvad den fra først af har lovet: Verdens Utak, Modstand, Forhaanelse, og bestandigt i høiere Grad, jo alvorligere Christen En bliver. Dette er den sidste Vanskelighed ved det Christelige, og den maa allermindst forties da, naar man anpriser det Christelige.

Nei, naar den sidste Vanskelighed forties, saa kan der egent-

ligen ikke tales om det Christelige. Dersom Verden ikke er saaledes som Christendommen oprindeligt antog den at være, saa er det Christelige væsentligen afskaffet. Hvad Christendommen kalder Selvfornegtelse er just, og væsentligen, indeholdende en Dobbelt-Fare, ellers er Selvfornegtelsen ikke christelig Selvfornegtelse. Kan derfor Nogen bevise, at Verden eller Christenheden nu er bleven væsentligen god, som var det Evigheden, saa skal jeg ogsaa bevise, at den christelige Selvfornegtelse er gjort umulig, og Christendommen afskaffet, saaledes som den vil være afskaffet i Evigheden, hvor den vil være ophørt at være stridende. Den blot menneskelige Selvfornegtelses Tanke er denne: opgiv Dine selvkjerlige Ønsker, Attraaer, Planer — saa bliver Du agtet og æret og elsket som den Retfærdige og Vise. Man seer let, at denne Selvfornegtelse ikke naaer Gud eller Guds-Forholdet, den bliver verdsligt indenfor Forholdet mellem Menneske og Menneske. Den christelige Selvfornegtelses Tanke er: opgiv Dine selvkjerlige Ønsker og Attraaer, opgiv Dine egennyttige Planer og Hensigter, saa Du i Sandhed uegennyttigt arbeider for det Gode — og find Dig saa i, just derfor at være afskyet næsten som en Forbryder, forhaanet, bespottet, find Dig saa i, hvis det fordres af Dig, just derfor at blive henrettet som en Forbryder, eller rettere, find Dig ikke deri, thi det kan man næsten nødsages til, men vælg det frit. Dette veed nemlig den christelige Selvfornegtelse forud, at det vil hænde den, og vælger det frit. Christendommen har Evighedens Forestilling om hvad det er at opgive sine egennyttige Hensigter, den lader derfor den Christne ikke slippe for halv Priis. Man seer let, at den christelige Selvfornegtelse naaer Gud, og i Gud har sit eneste Tilhold. Men kun saaledes at være forladt — i Dobbelt-Faren er christelig Selvfornegtelse; den anden Fare, eller Faren paa andet Sted er netop Sikkerheden for, at det er i sin Rigtighed med Guds-Forholdet, at det er et reent Guds-Forhold. Og om der ingen anden Dobbelt-Fare var, blot det at ville være saaledes forladt, anseer Verden for Dumhed eller Galskab, hvad den altsaa er meget langt fra at

ære og beundre. Verden forstaaer sig kun klogt paa Selvfornegtelse, og ærer derfor kun den Selvfornegtelse, som klogt bliver indenfor Verdsligheden. Derfor sørger Verden bestandigt for, at der er et tilstrækkeligt Antal af den eftergjorte Selvfornegtelses falske Sedler i Omløb, ak, og stundom bliver Forholdenes og Tankernes Krydsen saa forviklet, at der hører et kyndigere Øie til strax at kjende den falske Seddel. Thi man kan ogsaa tage Gud verdsligt med indenfor Verdsligheden, og altsaa faae en Selvfornegtelse, som har Gud-Mærket og dog er falsk. Det kan jo stundom verdsligt tage sig godt ud som det hedder at fornegte sig selv for Guds Skyld, dog ikke i hiin Dobbelt-Farens forladte Fortrolighed med Gud, men saaledes, at Verdsligheden forstaaer dette Menneske og ærer ham derfor. Dog er det let at kjende Falskneriet, thi saasnart Dobbelt-Mærket mangler, saa er Selvfornegtelsen ikke christelig Selvfornegtelse. Det er menneskelig Selvfornegtelse, naar Barnet fornegter sig selv, medens Forældrenes Favn opmuntrende og tilskyndende aabner sig for det. Det er menneskelig Selvfornegtelse, naar et Menneske fornegter sig selv, og Verden nu aabner sig for ham. Men det er christelig Selvfornegtelse, naar et Menneske fornegter sig selv, og han nu, just fordi Verden derfor lukker sig for ham, stødt tilbage af Verden maa søge Guds Fortrolighed. Dobbelt-Faren ligger jo just i at møde Modstand der, hvor han havde ventet at finde Bistand, saa han altsaa maa vende sig to Gange, istedenfor, at den blot menneskelige Selvfornegtelse kun vender sig een Gang. Al den Selvfornegtelse derfor, som finder Bistand i Verden, den er ikke christelig Selvfornegtelse. Det var i denne Betydning at de gamle Kirkelærere sagde: at Hedenskabets Dyder ere glimrende Laster. — Det er blot menneskelig Selvfornegtelse: uden Frygt for sig selv og uden Hensyn til sig selv at vove sig i Fare — i den Fare, hvor Æren vinker den Seirende, hvor de Medlevendes, Tilskuernes Beundring allerede vinker Den, som blot vover. Man seer let, at denne Selvfornegtelse ikke naaer Gud, men bliver underveis, indenfor Menneskeligheden. Det er christelig Selvfor-

negtelse: uden Frygt for sig selv og uden Hensyn til sig selv at vove sig i den Fare, om hvilken de Medlevende, hildede og forblindede og medskyldige, ingen Forestilling have eller ville have, at der er Ære at vinde, saa det altsaa ikke blot er farefuldt at vove sig i Faren, men dobbelt farefuldt, fordi Tilskuernes Forhaanelse venter den Modige, ligegyldigt enten han seirer eller han taber. I det ene Tilfælde er Forestillingen om Faren given; de Medlevende ere enige om, at der er Fare, Fare at vove sig i, og altsaa Ære at vinde ved Seiren, da Forestillingen om Faren allerede gjør dem villige til at beundre Den, der blot vover. I det andet Tilfælde maa den Modige ligesom opdage Faren og stride for at faae Lov til at kalde Fare, hvad de Medlevende ikke ville, der, om de end indrømme, at det er muligt at sætte Livet til i denne Fare, dog negte, at det er en Fare, da det for deres Forestilling er en Latterlighed og altsaa dobbelt latterligt at sætte sit Liv til for en Latterlighed. Christendommen opdagede saaledes en Fare, som hedder evig Fortabelse. Denne Fare forekom Verden en Latterlighed. Lad os nu tænke et christeligt Vidne. Han vover sig for denne Læres Skyld i Kamp med de Mægtige, der have hans Liv i deres Haand, og som i ham maae see en Urostifter — det vil vel koste ham Livet. Paa samme Tid finde de Medlevende, med hvem han ikke har nærmest at stride, men som ere Tilskuere, de finde det latterligt at vove sig i Døden for en saadan Taabeligheds Skyld. Her er Livet at tabe, og sandeligen ingen Ære og Beundring at vinde! Dog saaledes at være forladt, kun saaledes at være forladt er christelig Selvfornegtelse. — — Dersom nu Verden eller Christenheden var væsentligen bleven god, saa var denne Selvfornegtelse gjort umulig; thi i saa Fald vilde Verden jo, som væsentligen god, ære og prise Den, som fornegtede sig selv, og bestandigt have den rigtige Forestilling om, hvor Faren er, og hvilken den sande Fare er.

See derfor ønske vi at ende denne som al vor Tale, der efter den os forundte Evne priser det Christelige, med denne lidet indsmigrende Anbefaling: vogt Dig at begynde paa at

gjøre det — dersom det ikke i Sandhed er Din Alvor at ville i Sandhed fornegte Dig selv. Vi have for alvorlig en Forestilling om det Christelige til at ville lokke Nogen, vi ville hellere næsten advare. Den, der i Sandhed vil tilegne sig det Christelige, han vil dog komme til indvortes at opleve ganske andre Forfærdelser end Forfærdelsens Smule Skuespil i en Tale; han maa udefter være ganske anderledes besluttet end han kan blive det ved Hjælp af en Smule Veltalenheds sminkede Usandhed. Vi overlade til Enhver at prøve, om denne vor alvorlige Forestilling skulde synes kold, trøstesløs, uden Begeistring. Forsaavidt En skulde tale om sit eget Forhold til Verden, da vilde dette være en anden Sag, da er det Pligt at tale saa mildt, saa undskyldende som muligt, og selv naar han gjør det, er det Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld. Men naar vi tale veiledende, tør vi ikke fortie, hvad der maaskee er lidet skikket til at indynde Talen i en sværmersk Ynglings higende Forestilling. Vi tør heller ikke anprise, smilende at ville opløfte sig over Verdens Modstand og Daarskab; thi selv om det lader sig gjøre, som det er gjort i Hedenskabet, det lader sig og kun gjøre i Hedenskabet, fordi Hedningen ikke har det Christeliges sande, alvorlige, evigt bekymrede Forestilling om det Sande: thi for denne er det ingenlunde latterligt, at Andre mangle den. Christeligt forstaaet er Verdens væsentlige Daarskab ingenlunde latterlig, selv hvor latterlig den er; thi naar der er en Salighed at vinde eller tabe, saa er det hverken en Spøg, om jeg vinder den, ei heller latterligt, om Nogen forskjertser den.

Derimod er det en Latterlighed, som vi vel skulle vogte os for: at tale indsmigrende om det Christelige. Mon vel ogsaa et Menneske, idet han overrakte det andet Menneske et uhyre skarpt slebent, tveægget Redskab, mon han vilde overrække det med Miner, Gebærder, Udtryk, som man overrækker en Blomsterkost? Var dette ikke affindigt? Hvad gjør man da? Forvisset om det farlige Redskabs Fortræffelighed, anpriser man det vistnok med fuld Stemme, men saaledes, at man i en vis Forstand advarer derimod. Saaledes med det Christelige. Hvis

fornødent gjordes, skulde vi derfor heller ikke tage i Betænkning, under Ansvar paa høieste Sted, i christelige, just i christelige Prædikener at prædike **mod** Christendommen. Thi vi vide heelt vel, hvor Ulykken i disse Tider stikker: at man ved gjækkelig og indsmigrende Søndags-Tale har faaet Christendommen narret ind i et Sandsebedrag, og os Mennesker ind i den Indbildning, at vi saadan ere Christne. Dog, hvis et Menneske meente at holde en Blomst i sin Haand, en Blomst, som han halvt forfængeligt, halvt tankeløst forlystede sig med at betragte — og da Nogen, med Sandhed vel at mærke, raabte til ham „Ulyksalige, Du seer ikke, at det er et uhyre skarpt slebent, tveægget Redskab, Du holder i Din Haand": mon han ikke et Øieblik vilde blive forfærdet! Men, men — mon Den, der med Sandhed sagde det, bedrog ham eller Sandheden? Thi atter dette vilde dog kun være at sætte ham fastere i Misforstaaelsen, hvis En vilde minde hiint Menneske om, at den Blomst, han holdt i sin Haand, var ingen simpel eller almindelig Blomst, men den høist sjeldne. Nei, Christendommen er ikke i menneskelig Forstand den høist sjeldne Blomst, ei heller den allersjeldneste — saa bliver Talen dog, hedensk og verdsligt, indenfor den blot menneskelige Forestilling. Christendommen er, guddommeligt forstaaet, det høieste Gode, og derfor tillige, menneskelig forstaaet, et uhyre farligt Gode, fordi den, blot menneskeligt forstaaet, er saa langtfra at være den sjeldne Blomst, at den er Forargelse og Daarskab, nu som engang i Begyndelsen og saa længe Verden bestaaer.

Overalt hvor det Christelige er, er Forargelsens Mulighed, men Forargelse er den høieste Fare. Enhver, der i Sandhed har tilegnet sig det Christelige eller Noget af det Christelige, han har ogsaa maattet gaae Forargelsens Mulighed saaledes forbi, at han har seet den, og med den for Øie — valgt det Christelige. Skal der tales om det Christelige, maa Talen bestandigt holde Forargelsens Mulighed aaben, men altsaa kan den aldrig komme til ligefremt at anbefale Christendommen, saa Forskjellen mellem Talerne blot vilde være den, at een gjorde

det i stærkere, en anden i svagere, en tredie i de allerstærkeste Lovprisningens Udtryk. Christendommen kan kun anprises, idet paa ethvert Punkt Faren i eet væk gjøres aabenbar: hvorledes det Christelige er den blot menneskelige Forestilling Daarskab og Forargelse. Men ved at gjøre dette tydeligt og aabenbart, advares der jo. Saa alvorlig er Christendommen. Hvad der trænger til Menneskenes Bifald gjør sig strax lækkert for dem; men Christendommen er saaledes sikker paa sig selv, og veed med saadan Alvor og Strenghed, at det er Menneskene, der trænge til den, at den just derfor ikke anbefaler sig ligefrem, men først skrækker Menneskene op — som Christus anbefalede sig til Apostlene ved itide at forudsige dem, at de for hans Skyld vilde blive forhadte, ja at Den, som slog dem ihjel, vilde mene at gjøre Gud en Tjeneste.

Da Christendommen kom ind i Verden, behøvede den ikke (om den dog gjorde det) selv at gjøre opmærksom paa, at den var Forargelsen, thi denne opdagede jo Verden let nok, som tog Forargelsen. Men nu, nu, da Verden er bleven christelig, nu maa Christendommen for Alt selv passe paa Forargelsen. Dersom det derfor er saa, at saa mange „Christne" i disse Tider gaae Glip af Christendommen, hvoraf kommer det, uden deraf, at Forargelsens Mulighed glipper for dem, dette Forfærdelige: behag at bemærke! Hvad Under saa, at Christendommen og dens Salighed og dens Opgaver ikke mere kan tilfredsstille „de Christne" — de kunne jo ikke engang forarges paa den! — Da Christendommen kom ind i Verden, behøvede den ikke selv (om den dog gjorde det) at gjøre opmærksom paa, at den stred mod den menneskelige Fornuft, thi dette opdagede Verden let nok. Men nu, nu, da Christendommen gjennem Aarhundreder har levet i vidtløftig Omgang med den menneskelige Fornuft, nu, da en falden Christendom — ligesom hine faldne Engle, der giftede sig med jordiske Qvinder — har giftet sig med den menneskelige Fornuft, nu, da Christendom og Fornuft ere blevne Du og Du: nu maa Christendommen for Alt selv passe paa Anstødet. Skal Christendommen (ak, det er som var det Eventyret om det i

hundrede Aar fortryllede Slot) prædikes ud af Sandsebedragets Fortryllelse og vanskabte Forvandling, saa maa først Forargelsens Mulighed igjen fra Grunden af prædikes tillive. Kun Forargelsens Mulighed (Modgiften mod Apologetikens Slumre-Drik) er istand til at vække den Indslumrede, istand til at kalde den Fortryllede tilbage, saa Christendommen atter er sig selv.

Siger da den hellige Skrift „vee Den, ved hvem Forargelsen kommer", saa fortrøste vi os til at sige: vee Den, som først hittede paa at prædike Christendom uden Forargelsens Mulighed. Vee Den, som indsmigrende, leflende, anbefalende, bevisende paaprakkede Menneskene noget umandigt Noget, som skulde være Christendom! Vee Den, som kunde gjøre Miraklet begribeligt, eller dog aabne os lyse Udsigter til, at det snart skulde lykkes! Vee Den, som forraadte og brød Troens Hemmelighed, forvanskede den til offentlig Viisdom, fordi han tog Forargelsens Mulighed bort! Vee Den, som kunde begribe Forsoningens Hemmelighed uden at mærke Noget til Forargelsens Mulighed, endnu engang vee ham, at han meente dermed at gjøre Gud og Christendommen en Dyrkelse! Vee alle disse utroe Husholdere, som satte sig ned og skrev falske Beviser, og derved vandt Christendommen og sig selv Venner, naar de fraskreve Christendommen Forargelsens Mulighed og tilskreve den Daarskaber i hundredeviis! O, sørgeligt spildte Lærdom og Skarpsind, o sørgeligt spildte Tid paa dette uhyre Arbeide med at forsvare Christendommen! Sandeligen, naar Christendommen blot atter reiser sig vældig ved Forargelsens Mulighed, saa denne Rædsel atter kan skrække Menneskene op: saa behøver Christendommen intet Forsvar. Og paa den anden Side, jo lærdere, jo fortræffeligere Forsvaret, desto mere er Christendommen forvansket, afskaffet, afmattet som en Halvmand. Thi Forsvaret vil netop godhedsfuldt tage Forargelsens Mulighed bort. Men Christendommen skal ikke forsvares; det er Menneskene, der skulle see til, om de kunne forsvare sig og forsvare for sig selv hvad de vælge, naar Christendommen forfærdeligt som engang byder dem Valget, og forfærdeligt nød-

sager dem til at vælge: enten at forarges eller at antage Christendommen. Tag derfor Forargelsens Mulighed bort fra det Christelige, eller borttag fra Syndernes Forladelse den ængstede Samvittigheds Kamp (til hvilken dog, efter Luthers ypperlige Forklaring, hele denne Lære er at henføre) og luk saa jo før jo hellere Kirkerne eller gjør dem til Forlystelsessteder, som staae aabne hele Dagen!

Men medens man saaledes ved at tage Forargelsens Mulighed bort har faaet hele Verden christnet, skeer bestandigt det Besynderlige: at Verden forarges paa den virkelige Christen. Her kommer Forargelsen, hvis Mulighed nu engang er uadskillelig fra det Christelige. Kun er Forvirringen sørgeligere end nogensinde; thi engang forargedes Verden paa Christendommen — det var der Mening i; men nu har Verden faaet den Indbildning, at den er Christen, at den har tilegnet sig Christendommen uden at mærke Noget til Forargelsens Mulighed — og forarges saa paa den virkelige Christen. Sandelig, et saadant Sandsebedrag er vanskeligt at komme ud af. Vee, de hurtige Penne og de travle Tunger, vee den hele Travlhed, som fordi den hverken veed det Ene eller det Andet, derfor saa uendelig let kan forlige baade det Ene og det Andet!

Paa den virkelige Christen forarges endnu bestandigt den christne Verden. Kun er Forargelsens Lidenskab ordentligviis her ikke saa stærk, at den vil udrydde ham, nei det bliver blot ved Spot og Haan. Dette lader sig let forklare. Dengang da Verden var sig selv bevidst ikke at være Christen, da var der Noget at strides om, da gik det paa Liv og Død. Men nu da Verden stolt og beroliget er forvisset om selv at være Christen, saa er den sande Christens Overdrivelse jo ikke mere værd end at lee af. Forvirringen er sørgeligere end i Christendommens første Tid. Det var sørgeligt, men der var Mening deri, da Verden stred paa Liv og Død med Christendommen; men Verdens nuværende ophøiede Rolighed i Bevidsthed af selv at være Christen, dens, om man saa vil, billige Smule Spot — over den virkelige Christen: dette grændser næsten til Afsindig-

hed. Saaledes er Christendommen aldrig i dens første Tid bleven til Gjenstand for Spot.

Naar da i denne christne Verden et Menneske vil blot nogenlunde stræbe at fuldkomme den Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre: saa vil han ogsaa blive ført ud i den sidste Vanskelighed og faae Verdens Modstand at kæmpe med. Ak, Verden tænker saa lidt eller aldrig paa Gud; deraf kommer det, at den aldeles maa misforstaae ethvert Liv, hvis væsentligste og stadigste Tanke just er Tanken om Gud, Tanken om, hvor, guddommeligt forstaaet, Faren er, og hvilken Fordringen til et Menneske! Om den virkelige Christen vil derfor den christne Verden i denne Henseende sige: „han priisgiver sig selv; endog der, hvor han aabenbart er den Forurettede, er det ikke langtfra, at han næsten er Den, som beder om Forladelse". Verden vil hos ham — christeligt (thi Verden er jo Christen) savne den fornødne — christelige Hjertets-Haardhed, der har travlt med at paatale sin Ret, at hævde sig selv, at gjengjelde Ondt med Ondt eller dog med den stolte Bevidsthed at gjøre godt. Verden mærker slet ikke, at et saadant Menneske har en ganske anden Maalestok for sit Liv, og at deraf lader det Hele sig ganske simpelt forklare, medens det rigtignok bliver ganske meningsløst, forklaret ved Hjælp af Verdens Maalestok. Men da Verden egentligen ikke veed af og vel ikke vil vide af, at denne Maalestok (Guds-Forholdet) er til, saa kan den ikke forklare et saadant Menneskes Adfærd uden som Særhed — thi at det er Christelighed kan naturligviis aldrig falde Verden ind, der som Christen dog vel selv bedst veed, hvad Christendom er. Det er sært, at et Menneske ikke er egennyttigt, det er sært, at han ikke skjender igjen, det er sært og flaut, at han tilgiver sin Fjende og næsten er bange for, om han ogsaa gjør nok for sin Fjende, det er sært, at han altid kommer an paa forkeert Sted, aldrig hvor det tager sig ud at være modig, høimodig, uegennyttig: dette er sært og søgt og halvfjantet, kort Noget til at lee lidt af, naar man da selv, ved at være Verden, er sikker paa som Christen at være i Besiddelse af det Sande og Saligheden baade her og hisset.

Verden har ingen uden i det høieste en meget fjern Stor-Høitids-Forestilling om, at Guds-Forholdet er til, end sige, at det dagligt skulde bestemme et Menneskes Liv — derfor maa den dømme saaledes. Den usynlige Lov for et saadant Menneskes Liv, for dets Lidelse og for dets Salighed, er slet ikke til for Verden: ergo maa den forklare et saadant Liv mildest som Særhed, ligesom vi jo forklare det som Affindighed, naar et Menneske i eet væk seer sig om efter en Fugl, hvilken Ingen af os Andre kan see, eller naar et Menneske dandser — efter en Musik, hvilken det ikke er noget andet Menneske, selv med hans redeligste Villie, muligt at høre, eller naar et Menneske ved sin Gang udtrykker, at han gaaer af Veien for noget — Usynligt. Og dette er ogsaa Affindighed; thi en Fugl, hvis den virkelig er tilstede, kan ikke være usynlig tilstede, saa lidet som en virkelig Musik kan være uhørlig, og saa lidet som en virkelig Hindring paa Ens Vei, der gjør det fornødent at gaae af Veien, kan være usynlig: men Gud kan kun være usynlig og uhørlig tilstede, saa det, at Verden ikke seer ham, endda ikke beviser saa meget.

Lad mig oplyse dette Forhold ved et simpelt Billede, som jeg oftere har brugt om end paa en forskjelliggjort Maade — det er saa frugtbart, saa lærerigt og saa betegnende. Naar et strengt opdraget Barn er sammen med uartige eller mindre artige Børn, og det da ikke vil deeltage med dem i deres Uartigheder, hvilke de dog selv, idetmindste for en stor Deel, ikke ansee for Uartigheder: vide de uartige Børn ikke at forklare dette anderledes, end at Barnet maa være et sært og tosset Barn; de mærke ikke, at Forholdet lader sig forklare paa en anden Maade, af, at det strengt opdragne Barn bestandigt, hvor det end er, hos sig har Forældrenes Maalestok for hvad det tør og hvad det ikke tør. Dersom Forældrene synligen vare tilstede, saa de uartige Børn saae dem, da vilde de bedre kunne forstaae Barnet, især hvis det tillige viste sig bedrøvet ved at maatte lyde Forældrenes Forbud; thi saa var det jo aabenbart, at Barnet hellere end gjerne vilde som de uartige Børn, og det

var let nok at indsee, ja at see, hvad det var, som holdt Barnet tilbage. Men naar Forældrene ikke ere tilstede, kunne de uartige Børn ikke forstaae det strengt opdragne. De tænke som saa: enten maa dette Barn slet ikke have saadanne Lyster som vi andre Børn, men det er jo tosset og sært; eller det har maaskee nok Lysterne, men tør ikke — dog hvorfor tør det ikke, Forældrene ere jo ikke tilstede, see det er igjen tosset og sært. Man kan derfor ingenlunde ligefrem kalde det Skadefryd eller Ondskab af de mindre artige Børn, at de dømme saaledes om det strengt opdragne, o, nei de mene det maaskee endog paa deres Viis ret godt med det. De forstaae ikke det strengt opdragne Barn, de synes selv godt om deres Uartigheder, og derfor ville de, at det skal tage Deel med dem, og være en rask Dreng — ligesom de andre. — Anvendelsen af dette Billede er let at gjøre. Verden kan slet ikke faae det i sit Hoved (og det er da heller ikke Tilfældet), at en Christen ikke skulde have samme Lyster og Lidenskaber, som Verden har. Men dersom han har dem, saa kan den endnu mindre faae i sit Hoved, hvorfor han, af Frygt for en Usynlig, tosset nok vil tvinge de efter Verdens Begreb uskyldige og tilladelige Lyster, som det endog „er Pligt at søge", hvorfor han vil tvinge den Selvkjerlighed, som Verden kalder ikke blot uskyldig, men priselig, hvorfor han vil tvinge den Vrede, som Verden ikke blot anseer for naturlig men for Kjendet paa en Mand og en Mands Ære, hvorfor han altsaa paa en dobbelt Maade vil gjøre sig selv ulykkelig: først ved ikke at faae Lysterne tilfredsstillede, og dernæst ved til Løn derfor at blive udleet af Verden.

Man seer let, at Selvfornegtelsen her er rigtigt mærket: den har Dobbelt-Mærket. Just fordi dette er saaledes, fordi ganske rigtigt Den, som vil for Alvor søge at efterkomme det, vil geraade i dobbelt Fare, just derfor sige vi, at det er de Christnes Pligt: at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre.

Kjerlighedens Gjerninger.

Nogle christelige Overveielser

i Talers Form

af

S. Kierkegaard.

Anden Folge.

Kjøbenhavn.

Paa Universitetsboghandler C. A. Reitzels Forlag.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1847.

Indhold.

I. Kjerlighed opbygger.

II. Kjerlighed troer Alt — og bliver dog aldrig bedragen.

III. Kjerlighed haaber Alt — og bliver dog aldrig til Skamme.

IV. Kjerlighed søger ikke sit Eget.

V. Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

VI. Kjerlighed bliver.

VII. Barmhjertighed, en Kjerlighedens Gjerning, selv om den Intet kan give, og Intet formaaer at gjøre.

VIII. Forsonlighedens Seier i Kjerlighed, som vinder den Overvundne.

IX. Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød.

X. Den Kjerlighedens Gjerning at anprise Kjerlighed.

Forord.

Disse christelige Overveielser, som ere Frugten af megen Overveielse, ville forstaaes langsomt, men da ogsaa let, medens de vistnok ville blive meget vanskelige, om Nogen ved flygtig og nysgjerrig Læsning gjør sig dem meget vanskelige. „Hiin Enkelte", som først overveier med sig selv, om han vil læse eller han ikke vil læse, hvis han saa vælger at læse, han overveie kjerligt, om dog ikke Vanskeligheden og Letheden, naar de betænksomt bringes sammen paa Vægtskaalen, forholde sig rigtigt til hinanden, saa det Christelige ikke udgives efter falsk Vægt, ved at gjøre Vanskeligheden eller ved at gjøre Letheden for stor.

Det er „christelige Overveielser", derfor ikke om — „Kjerlighed", men om — „Kjerlighedens Gjerninger".

Det er Kjerlighedens Gjerninger, ikke som var nu hermed alle dens Gjerninger optalte og beskrevne, o langtfra; ikke som var selv den enkelte beskrevne nu een Gang for alle beskreven, Gud være lovet langtfra! Hvad der i sin hele Rigdom er væsentligen uudtømmeligt, det er ogsaa i sin den mindste Gjerning væsentligen ubeskriveligt, just fordi det væsentligen er heelt tilstede overalt, og væsentligen ikke til at beskrive.

I Efteraaret 1847. S. K.

I.

Kjerlighed opbygger.

1 Cor. VIII, 1. Men Kjerligheden opbygger.

Al menneskelig Tale, selv den hellige Skrifts guddommelige Tale om det Aandelige er væsentligen overført Tale; og dette er ganske i sin, eller i Tingenes og Tilværelsens Orden, da Mennesket, om han end fra Fødselens Øieblik er Aand, dog først senere bliver sig bevidst som Aand, og saaledes sandseligt-sjeleligt har udlevet et vist Afsnit forinden. Men dette første Afsnit skal saa ikke bortkastes, naar Aanden vaagner, lige saa lidet som Aandens Vaagnen forkynder sig paa en sandselig eller sandselig-sjelelig Maade i Modsætning til det Sandselige og Sandselig-Sjelelige. Det første Afsnit bliver netop at overtage af Aanden, og saaledes benyttet, saaledes lagt til Grund, bliver det det Overførte. Det aandelige og det sandselige-sjelelige Menneske siger derfor i en vis Forstand det Samme; dog er der en uendelig Forskjel, da den Sidste ikke aner det overførte Ords Hemmelighed, medens han dog bruger det samme Ord, men ikke overført. Der er en Verdens Forskjel mellem de Tvende; den Ene har gjort Overgangen eller ladet sig føre over paa hiin Side, medens den Anden bliver paa denne Side, dog er der det Forbindende mellem dem, at begge bruge det samme Ord. Den,

i hvem Aanden er vaagnet, han forlader jo derfor ikke den synlige Verden, han er endnu bestandigt, skjøndt sig bevidst som Aand, i Synlighedens Verden og selv sandseligt synlig: saaledes bliver han ogsaa i Sproget, kun at hans Sprog er det overførte; men det overførte Ord er jo ikke et splinternyt Ord, det er tvertimod det allerede givne Ord. Som Aanden er usynlig, saa er ogsaa dens Sprog en Hemmelighed, og Hemmeligheden stikker just deri, at den bruger de samme Ord som Barnet og den Eenfoldige, men bruger dem overført, hvorved Aanden negter sig at være det Sandselige eller Sandselig-Sjelelige, men ikke negter det paa en sandselig eller sandselig-sjelelig Maade. Forskjellen er ingenlunde en Paafaldenhedens Forskjel. Vi ansee det netop derfor med Rette som et Tegn paa falsk Aandighed, at prunke med Paafaldenhedens Forskjel — hvilket just er Sandselighed, hvorimod Aandens Væsen er det Overførtes stille hviskende Hemmelighed — for Den, som har Øren at høre med.

Et af de overførte Udtryk, som den hellige Skrift hyppigst bruger, eller et af de Ord, som den hellige Skrift hyppigst bruger overført er: at opbygge. Og det er allerede — ja det er saa opbyggeligt at see, hvorledes den hellige Skrift ikke trættes ved dette simple Ord, hvorledes den ikke aandrigt eftertragter Afvexling og nye Vendinger, men tvertimod, hvad der er Aandens sande Væsen, fornyer Tanken i det samme Ord! Og det er — ja det er saa opbyggeligt at see, hvorledes Skriften med det simple Ord faaer betegnet det Høieste og paa den inderligste Maade; det er fast som hiint Bespisningens Mirakel med det lidet Forraad, der dog ved Velsignelsen strakte rigeligen til, efterlod Overflod! Og det er — ja det er opbyggeligt, om det lykkes Nogen, istedenfor at have travlt med at gjøre nye Opdagelser, som travlt skulle fortrænge det Gamle, ved ydmygt at nøies med Skriftordet, ved taknemligt og inderligt at tilegne sig det fra Fædrene Overleverede, at stifte et nyt Bekjendtskab med det — gamle Bekjendte. Som Børn have vi vel alle ofte leget Fremmed: sandeligen, dette er just Alvor, aandeligt for-

staaet at kunne vedblive denne i Alvor opbyggelige Spøg, at lege Fremmed med det gamle Bekjendte.

At opbygge er et overført Udtryk, dog ville vi nu, med denne Aandens Hemmelighed i Tanken, see, hvad dette Ord betegner i ligefrem Tale. At opbygge er dannet af „at bygge“ og Tillægsordet „op“, paa hvilket altsaa Eftertrykket maa ligge. Enhver, der opbygger, han bygger, men ikke Enhver, der bygger, opbygger. Naar saaledes en Mand bygger en Fløi til sit Huus, saa siger man ikke, han opbygger en Fløi, men han bygger til. Dette „op“ synes altsaa at angive Retningen i Høiden, Retningen op ad. Dog er dette heller ei Tilfældet. Dersom saaledes en Mand fører en Bygning, der er tredive Alen høi, endnu ti Alen høiere, saa sige vi dog ikke, han opbyggede Huset ti Alen høiere, vi sige han byggede til. Her begynder allerede Ordets Betydning at blive mærkelig; thi det sees, at det dog heller ikke er Høiden det kommer an paa. Dersom derimod en Mand opførte et, om end nok saa lavt og lille Huus, men fra Grunden af, saa sige vi, han opbyggede et Huus. At opbygge er altsaa fra Grunden af at opføre Noget i Høiden. Dette „op“ angiver vistnok Retningen som Høide; men kun naar Høiden tillige omvendt er Dybde, sige vi at opbygge. Deraf kommer det, at hvis en Mand opbygger i Høiden og fra Grunden, men Dybden ikke rigtigen svarer til Høiden, saa sige vi vel, at han opbyggede, men tillige at han opbyggede slet, hvorimod vi ved at „bygge slet“ forstaae noget Andet. Eftertrykket kommer saaledes i Forhold til det at opbygge især til at ligge paa: at bygge fra Grunden af. Vel kalde vi ikke det at bygge i Grunden at opbygge, vi sige ikke at opbygge en Brønd; men skal der være Tale om at opbygge, saa maa, ligegyldigt, hvor høi eller hvor lav Bygningen end bliver, Arbeidet være fra Grunden af. Vi kunne derfor sige om En: han begyndte at opbygge et Huus, men han blev ikke færdig. Derimod kunne vi aldrig sige om En, der føiede nok saa meget til Bygningen i Høiden, naar det ikke skete fra Grunden af, at han opbyggede. Hvor underligt! Dette „op“ i Ordet at opbygge

angiver Høide, men angiver Høide omvendt som Dybde; thi at opbygge er at bygge fra Grunden af. Derfor siger Skriften ogsaa om den uforstandige Mand, at han „byggede uden Grundvold"; men om den Mand, som hører Ordet til sand Opbyggelse, eller efter Skriftens Ord, Den, som hører Ordet og gjør derefter, om ham siges der, at han er liig et Menneske, der byggede et Huus „og grov dybt" (Luc. 6, 48.). Da derfor et Vandløb kom og Stormen stødte an paa dette forsvarligt opbygte Huus, da glædede vi os Alle ved det opbyggelige Syn, at Stormen ikke kunde rokke det. Ak, thi som sagt, med Hensyn til det at opbygge kommer det især an paa at bygge i Grunden. Det er priseligt, at en Mand, førend han begynder, overveier, „hvor høit han kan opføre Taarnet", men hvis han skal opbygge, da lad ham endeligen passe paa at grave dybt; thi om Taarnet end, hvis det var muligt, hævede sig til Skyerne, dersom det var uden Grundvold, var det egentligen ikke opbygget. At opbygge aldeles uden Grundvold er umuligt, det er at bygge i Luften. Derfor siger man sprogligt rigtigt at bygge Luftcasteller, man siger ikke at opbygge Luftcasteller, hvilket vilde være en skjødesløs og forkeert Sprogbrug. Thi selv i Udtrykket for det Intetsigende maa der være en Overeensstemmelse mellem de enkelte Ord, som der ikke er mellem „i Luften" og „at opbygge", da det første tager Grundvolden bort, og det sidste henholder sig til dette „fra Grunden af"; Sammensætningen vilde derfor være en usand Overdrivelse.

Saaledes med det Udtryk at opbygge i ligefrem Tale; nu erindre vi, at det er et overført Udtryk, og gaae da over til denne Overveielses Gjenstand:

Kjerlighed opbygger.

Men er det at opbygge, aandeligt forstaaet, et saaledes eiendommeligt Tillægsord for Kjerlighed, at det ene og alene tilkommer den? Det kan jo ellers gjælde om et Tillægsord, at der gives flere Gjenstande, som ligeligt, eller hvis end i forskjellig Grad, dog alle have Adkomst til det ene og samme Tillægs-

ord. Dersom dette er Tilfældet med det at opbygge, vilde det være urigtigen saa særligen, som denne Overveielse gjør det, at fremhæve det i Forhold til Kjerlighed, det vilde være et Misforstaaelsens Forsøg paa at paadutte Kjerligheden en Anmasselse, som vilde den være ene om eller tilrive sig det, som den deelte med andre — og Kjerlighed er jo just villig til at dele med Andre, da den „aldrig søger sit Eget" (1 Cor. 13, 5.). Dog er det i Sandhed saa, at det at opbygge er udelukkende eiendommeligt for Kjerlighed; men paa den anden Side, denne Egenskab opbyggelig har igjen den Eiendommelighed, at den kan hengive sig i Alt, være med i Alt — just lige som Kjerlighed. Saaledes seer man, at Kjerligheden i denne sin eiendommelige Egenskab ikke afsondrer sig, ei heller trodser paa nogen Selvstændighed og Forsigværen i Række med Andet, men ganske giver sig hen; det Eiendommelige er just, at den udelukkende har den Egenskab ganske at give sig hen. Der er Intet, Intet, som jo kan gjøres eller siges saaledes, at det bliver opbyggeligt; men hvad det saa end er, naar det er opbyggeligt, saa er Kjerlighed med. Formaningen lyder derfor, netop hvor den selv indrømmer Vanskeligheden af at give bestemt Regel, „gjører Alt til Opbyggelse". Den kunde lige saa gjerne lyde „gjører Alt i Kjerlighed", og den havde udtrykt ganske det Samme. Det ene Menneske kan gjøre lige det Modsatte af det andet Menneske, men gjøre de hver det Modsatte — i Kjerlighed, bliver det Modsatte opbyggeligt. Der er i Sproget intet Ord, som i og for sig er opbyggeligt, og der er intet Ord i Sproget, som jo kan siges opbyggeligt og blive opbyggeligt, naar Kjerlighed er med. Det er derfor saa saare langtfra (ak det er just ukjerlig og splidagtig Vildfarelse!), at det at opbygge skulde være Noget, der er enkelte Begavedes F o r t r i n, som Kundskab og Digtergave og Skjønhed og andet Saadant, at lige tvertimod ethvert Menneske ved sit Liv, sin Vandel, ved sin Adfærd i det Daglige, ved sin Omgang med de Jævnlige, ved sit Ord, sin Yttring burde og kunde opbygge, og vilde gjøre det, hvis Kjerligheden ret var i ham.

Dette bemærke vi ogsaa selv, thi vi bruge det Ord „opbyggelig" i det videste Omfang; men hvad vi maaskee ikke gjøre os selv Rede for, er, at vi dog kun bruge det, overalt hvor Kjerlighed er med. Dog denne er den rette Sprogbrug: at være nøieregnende i ikke at bruge dette Ord uden hvor Kjerlighed er med, og ved denne Begrændsning igjen at gjøre dets Omfang ubegrændseligt, da Alt kan være opbyggeligt i samme Forstand som Kjerlighed kan være med overalt. — Naar vi saaledes see et eenligt Menneske ved priisværdig Tarvelighed sparsomt at komme ud af det med Lidet, saa ære og prise vi ham, vi glædes, vi befæstes i det Gode ved dette Syn; men vi sige egentligen ikke, at det er et opbyggeligt Syn. Naar vi derimod see, hvorledes en Husmoder, som har Mange at sørge for, ved Tarvelighed og viis Sparsommelighed kjerligt veed at lægge Velsignelse i det Lidet, saa der dog bliver nok til Alle: da sige vi, at det er et opbyggeligt Syn. Det Opbyggelige ligger i, at vi paa samme Tid, som vi see Tarveligheden og Sparsommeligheden, hvilke vi ære, see Husmoderens kjerlige Omsorg. Derimod sige vi, at det er et lidet opbyggeligt, et uhyggeligt Syn, at see Den, som paa en Maade hungrer i Overflod, og som dog slet Intet har tilovers for Andre. Vi sige det er et rystende Syn, vi væmmes ved hans Yppighed, vi gyse ved Forestillingen om Nydelsessygens rædsomme Hevn, at hungre i Overflod; men det, at vi forgjeves søge den mindste Yttring af Kjerlighed, bestemmer os, idet vi sige, det er lidet opbyggeligt. — Naar vi see en talrig Familie indkneben i en lille Leilighed, og vi dog see den beboe en hyggelig, venlig, — rummelig Leilighed, saa sige vi, det er et opbyggeligt Syn, fordi vi see den Kjerlighed, der maa være i de Enkelte og i hver Enkelt, da jo een Ukjerlig allerede var nok til at tage hele Pladsen, vi sige det, fordi vi see, at der virkelig bliver Rum, hvor der er Hjerterum. Og derimod er det saa lidet opbyggeligt at see en urolig Aand beboe Palladset uden at finde Hvile i een eneste af de mange Sale, og uden dog at kunne afsee eller undvære det mindste Aflukke. — Ja, hvad kan ikke saaledes være opbyggeligt! At see et Menneske sove

skulde man ikke troe kunde være opbyggeligt. Og dog, dersom Du seer Barnet sove ved Moderens Bryst — og Du seer Moderens Kjerlighed, seer, at hun ligesom har ventet paa og nu benytter Øieblikket, medens Barnet sover, til ret at glæde sig ved det, fordi hun neppe tør lade Barnet mærke, hvor usigeligt hun elsker det: saa er det et opbyggeligt Syn. Er Moderens Kjerlighed ikke synlig, søger Du forgjeves i hendes Aasyn og Mine at opdage det mindste Udtryk af Moderkjerlighedens Glæde over eller Omsorg for Barnet, seer Du kun Dorskhed, Ligegyldighed, som er glad ved saa længe at være Barnet qvit: saa er Synet heller ikke opbyggeligt. At see Barnet alene sove er et venligt, et velgjørende, et beroligende Syn, men det er ikke opbyggeligt. Vil Du alligevel kalde det opbyggeligt, saa er det fordi Du dog alligevel seer Kjerligheden tilstede, det er saa fordi Du seer Guds Kjerlighed omsvæve Barnet. — At see den store Kunstner fuldende sit Mesterværk, det er et herligt, et opløftende Syn, men det er ikke opbyggeligt. Sæt, dette Mesterstykke var et Underværk — hvis nu Kunstneren af Kjerlighed til et Menneske slog det i Stykker: saa vilde dette Syn være opbyggeligt.

Overalt, hvor det Opbyggelige er, er Kjerlighed, og overalt, hvor Kjerlighed er, er det Opbyggelige. Derfor siger Paulus, at et Menneske uden Kjerlighed, selv om han talte med Menneskers og Engles Tungemaal, dog er som et lydende Malm og en klingende Bjelde. Hvad er vel ogsaa mindre opbyggeligt end en klingende Bjelde! Det Verdslige, hvor herligt og hvor høiròstet det end er, er uden Kjerlighed, og derfor ikke opbyggeligt; det ubetydeligste Ord, den mindste Gjerning med Kjerlighed eller i Kjerlighed er opbyggelig. Derfor opblæser Kundskab. Og dog kan jo Kundskab og Kundskabs Meddelelse ogsaa være opbyggelig; men er den det, er det fordi Kjerlighed er med. At rose sig selv synes lidet opbyggeligt, og dog kan dette jo ogsaa være opbyggeligt; gjør ikke Paulus det stundom, men han gjør det i Kjerlighed, og derfor som han selv siger: „til Opbyggelse". Det vilde da derfor være den uudtømmeligste Tale af alle Taler, den, om hvad der kan være opbyggeligt, da Alt

kan være det, det vilde være den uudtømmeligste Tale, ak, ligesom det er den sørgeligste Klage, der kan føres over Verden: at man seer og hører saa lidet Opbyggeligt. Om det nemlig er sjeldent at see Rigdom, gjør hverken fra eller til, vi ønske jo og helst at see almindelig Velstand. Om det er sjeldent at see et Mesterværk, nu, det gjør da i en vis Forstand hverken fra eller til, og i denne Henseende kunne Menneskene for største Delen selv hverken gjøre fra eller til. Anderledes med det Opbyggelige. Der lever i ethvert Øieblik den talløse Mængde af Mennesker; det er muligt, at Alt, hvad ethvert Menneske foretager sig, Alt, hvad ethvert Menneske siger, kan være opbyggeligt: ak, og dog er det saa sjeldent at see eller høre noget Opbyggeligt!

Kjerlighed opbygger. Lad os nu betænke hvad der blev udviklet i Indledningen, hvorved vi strax have sikkret os mod, at Talen ikke forvilder sig ved at vælge en uoverkommelig Opgave, forsaavidt Alt kan være opbyggeligt. At opbygge er at opføre Noget fra Grunden af. I den ligefremme Tale om et Huus, en Bygning, veed Enhver, hvad der forstaaes ved Grunden og Grundvolden. Men hvad er, aandeligt forstaaet, Aands-Livets Grund og Grundvold, som skal bære Bygningen? Det er just Kjerlighed; Kjerlighed er Alts Ophav, og aandeligt forstaaet er Kjerligheden Aands-Livets dybeste Grund. I ethvert Menneske, i hvem Kjerlighed er, er, aandeligt forstaaet, Grundvolden lagt. Og Bygningen, som, aandeligt forstaaet, skal opføres, er atter Kjerlighed; og det er Kjerlighed, som opbygger. Kjerlighed opbygger, og dette er: den bygger Kjerlighed op. Saaledes er Opgaven begrændset; Talen spreder sig ikke i det Enkelte og det Mangfoldige, begynder ikke forvirret paa Noget, som den ganske vilkaarligt etsteds maatte afbryde for dog at faae en Ende, nei den samler sig og Opmærksomheden paa det Væsentlige, paa det Ene og Samme i alt det Mangfoldige, Talen bliver først og sidst om Kjerlighed, just fordi det at opbygge er Kjerlighedens eiendommeligste Bestemmelse. Kjerlighed er Grunden, Kjerlighed er Bygningen, Kjerlighed opbygger. Det at opbygge

er at bygge Kjerlighed op, og det er Kjerlighed, der opbygger. Vi tale rigtignok stundom i en almindeligere Forstand om at opbygge, vi tale, i Modsætning til den Fordærvethed, som kun vil nedrive, eller i Modsætning til den Forvirrethed, som kun kan nedrive og adsplitte, om, at den Dygtige opbygger, Den, der veed at styre og lede, Den, som veed tilgavns at undervise i sit Fag, Den, der er Mester i sin Kunst. Enhver saadan opbygger i Modsætning til at nedrive. Men al denne Opbyggelse, i Kundskab, i Indsigt, i Kunstfærdighed, i Retskaffenhed o. s. v., er dog, forsaavidt den ikke bygger Kjerligheden op, ikke i dybeste Forstand Opbyggelse. Thi, aandeligt, er Kjerlighed Grunden, og at opbygge er jo at opføre fra Grunden af.

Naar altsaa Talen er om den Kjerlighedens Gjerning at opbygge, saa maa dette enten betyde, at den Kjerlige nedlægger Kjerligheden i et andet Menneskes Hjerte; eller det maa betyde, at den Kjerlige forudsætter, at Kjerligheden er i det andet Menneskes Hjerte, og just ved denne Forudsætning bygger Kjerligheden i ham op — fra Grunden af, forsaavidt han jo kjerligt forudsætter den i Grunden. Een af Delene maa være det at opbygge. Men mon nu det ene Menneske kan nedlægge Kjerlighed i det andet Menneskes Hjerte? Nei, dette er et overmenneskeligt Forhold, et utænkeligt Forhold mellem Menneske og Menneske, i den Forstand kan menneskelig Kjerlighed ikke opbygge. Det er Gud, Skaberen, som maa nedlægge Kjerlighed i ethvert Menneske, han, der selv er Kjerlighed. Det er derfor netop ukjerligt og ingenlunde opbyggeligt, om Nogen anmassende bilder sig ind at ville og at kunne skabe Kjerligheden i det andet Menneske; al travl og vigtig Iver i denne Henseende bygger hverken Kjerligheden op eller er selv opbyggelig. Det første Forhold af at opbygge var da utænkeligt, altsaa maae vi tænke paa det andet Forhold. Saaledes have vi vundet den Forklaring af hvad det er, at Kjerlighed opbygger, ved hvilken vi ville dvæle: den Kjerlige forudsætter, at Kjerligheden er i det andet Menneskes Hjerte, og just ved denne Forudsætning bygger han Kjerlig-

heden i ham op — fra Grunden af, forsaavidt han jo kjerligt forudsætter den i Grunden.

Talen kan da ikke være om, hvad den Kjerlige, der vil opbygge, nu skal gjøre for at omskabe det andet Menneske, eller for at tvinge Kjerligheden frem i ham, men den er om, hvorledes den Kjerlige opbyggeligt tvinger sig selv. See, allerede dette er opbyggeligt at betænke, at den Kjerlige opbygger ved at tvinge sig selv! Kun den Ukjerlige indbilder sig at skulle opbygge ved at tvinge den Anden; den Kjerlige forudsætter bestandigt, at Kjerligheden er tilstede, just derved opbygger han. En Bygmester tænker ringe om de Steen og det Gruus, han skal bruge til Bygningen, en Lærer forudsætter, at Discipelen er uvidende, en Tugtemester forudsætter, at det andet Menneske er fordærvet: men den Kjerlige, som opbygger, han har kun een Fremgangsmaade, at forudsætte Kjerligheden; hvad der yderligere er at gjøre kan bestandigt kun være bestandigt at tvinge sig til at forudsætte Kjerligheden. Saaledes lokker han det Gode frem, han opelsker Kjerligheden, han opbygger. Thi Kjerlighed kan og vil kun behandles paa een Maade, ved at elskes frem; at elske den frem er at opbygge. Men at elske den frem er jo netop at forudsætte, at den er tilstede i Grunden. Det kan derfor friste Mennesket at være Bygmesteren, at være Læreren, at være Tugtemesteren, fordi det synes at være at herske over Andre; men det at opbygge, som Kjerlighed gjør det, kan ikke friste, thi det er netop at være den Tjenende; derfor har kun Kjerlighed Lyst til at opbygge, fordi den er villig til at tjene. — Bygmesteren kan vise paa sit Arbeide, og sige, „det er mit Værk", Læreren paa sin Discipel; men Kjerligheden, der opbygger, har Intet at vise paa, thi dens Arbeiden bestaaer just blot i at forudsætte. Atter dette er saa opbyggeligt at betænke. Sæt, det lykkedes den Kjerlige at bygge Kjerligheden op i et andet Menneske, naar da Bygningen staaer der: staaer den Kjerlige affides for sig selv, beskæmmet siger han „det har jeg jo bestandigt forudsat". Ak, den Kjerlige har slet ingen Fortjeneste. Bygningen bliver ikke som et Mindesmærke om Byg-

mesterens Kunst, eller som Disciplen en Erindring om Lærerens Underviisning; den Kjerlige har jo Intet gjort, han har kun forudsat, at Kjerligheden var i Grunden. Den Kjerlige arbeider saa stille og saa høitideligt, og dog er Evighedens Kræfter i Bevægelse; ydmygt gjør Kjerligheden sig ubemærket netop naar den arbeider meest, ja dens Arbeiden er som gjorde den slet Intet. Ak, Travlhed og Verdslighed er dette den største Daarskab: at det i en vis Forstand slet Intet at gjøre skulde være det vanskeligste Arbeide. Og dog er det saaledes. Thi vanskeligere er det at beherske sit Sind end at indtage en Stad, og vanskeligere at opbygge som Kjerlighed gjør det, end at udføre det meest forbausende Værk. Er det vanskeligt i Forhold til sig selv at beherske sit Sind, hvor vanskeligt da i Forhold til et andet Menneske at tilintetgjøre sig selv ganske, og dog gjøre Alt og lide Alt! Skal det ellers være vanskeligt at begynde uden Forudsætning, sandelig, allervanskeligst er at begynde at opbygge med den Forudsætning, at Kjerligheden er tilstede, og at ende med den samme Forudsætning: saa er jo Ens hele Arbeiden forud gjort som til Intet, idet nemlig Forudsætningen først og sidst er Selvfornegtelse, eller at Bygmesteren er skjult og som Intet. Vi kunne derfor kun sammenligne denne Kjerlighedens Opbyggen med Naturens Arbeiden i det Skjulte. Medens Mennesket sover, sove Naturens Kræfter hverken Nat eller Dag; Ingen tænker paa, hvorledes de holde ud — medens Alle forlyste sig ved Engens Deilighed og Markens Frugtbarhed. Saaledes bærer Kjerligheden sig ad; den forudsætter, at Kjerligheden er tilstede, som Spiren i Kornet, og lykkes det den da at bringe det til Væxt, saa har Kjerligheden skjult sig, som den var skjult, medens den arbeidede aarle og silde. Dog dette er jo just i Naturen det Opbyggelige: Du seer al denne Herlighed, og da griber det Dig opbyggende, naar Du kommer til at tænke paa det Underlige, at Du slet ikke seer Den, som frembringer det. Dersom Du kunde see Gud med sandselige Øine, dersom han, om jeg saa tør sige, stod ved Siden af og sagde „det er mig, som har frembragt alt Dette“: saa er det Opbyggelige forsvundet.

Kjerlighed opbygger ved at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede. Saaledes opbygger den ene Kjerlige den anden, og her er det da let nok at forudsætte den, hvor den vitterligt er tilstede. Ak, men imidlertid er Kjerlighed dog aldrig fuldkommen tilstede i noget Menneske, forsaavidt er det jo muligt at gjøre noget Andet end at forudsætte den, at opdage een eller anden Feil og Skrøbelighed ved den. Og naar saa Nogen, ukjerligt, har opdaget dette, vil han maaskee, som det hedder, tage det bort, tage Splinten bort, for ret at bygge Kjerligheden op. Men Kjerlighed opbygger. Den, der elsker meget, ham tilgives meget; men jo fuldkomnere den Kjerlige forudsætter Kjerligheden at være, des fuldkomnere en Kjerlighed elsker han frem. Der er i al Verdens Forhold intet Forhold, hvor der saaledes er Lige for Lige, hvor det, der kommer ud, saa nøiagtigt svarer til hvad der blev forudsat. Man gjøre ingen Indsigelse, man beraabe sig ikke paa Erfaring, thi dette er just ukjerligt, vilkaarligt at fastsætte en Dag, hvor det nu skal vise sig, hvad der kom ud. Sligt forstaaer Kjerligheden sig ikke paa, den er evigt forvisset om Forudsætningens Opfyldelse; er dette ikke Tilfældet, saa er Kjerligheden ifærd med at afmattes.

Kjerlighed opbygger ved at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede i Grunden, derfor opbygger Kjerlighed ogsaa der, hvor, menneskeligt talt, Kjerligheden synes at mangle, og hvor det, menneskeligt forstaaet, synes først og fremmest fornødent at nedrive, sandeligen ikke for Lystens Skyld, men for Frelsens Skyld. Det Modsatte af at opbygge er at nedrive. Denne Modsætning viser sig aldrig tydeligere end naar Talen er om, at Kjerlighed opbygger; thi i hvilkensomhelst anden Forbindelse der tales om at opbygge har det dog den Lighed med det at nedrive, at det er at gjøre Noget ved en Anden. Men naar den Kjerlige opbygger, da er det lige det Modsatte af at nedrive, thi den Kjerlige gjør Noget ved sig selv: han forudsætter, at Kjerligheden er tilstede i det andet Menneske — hvilket dog vel er lige det Modsatte af at gjøre Noget ved det andet Menneske. At nedrive tilfredsstiller kun altfor let det sandselige Menneske;

at opbygge i den Forstand, at man gjør Noget ved det andet Menneske, kan ogsaa tilfredsstille den Sandselige; men at opbygge ved at overvinde sig selv, det tilfredsstiller kun Kjerlighed. Og dog er dette den eneste Maade at opbygge paa. Men i den velmeente Iver for at nedrive og opbygge, glemmer man, at tilsidst dog intet Menneske formaaer at lægge Kjerlighedens Grund i det andet Menneske.

See, her viser det sig just, hvor vanskelig den Bygnings-Kunst er, som Kjerligheden øver, og som findes beskreven i hiint priste Sted hos Apostelen Paulus (1 Cor. 13); thi hvad der siges om Kjerlighed er just nærmere Bestemmelser af, hvorledes den bærer sig ad med at opbygge. „Kjerlighed er langmodig", derved opbygger den; thi Langmodighed er jo just Udholdenhed i at forudsætte, at Kjerligheden dog er i Grunden. Den, som dømmer, selv om dette skete langsomt, Den, som dømmer det andet Menneske at mangle Kjerlighed, han tager Grundvolden bort — han kan ikke opbygge; men Kjerligheden opbygger ved Langmodighed. Derfor „bærer den ikke Nid" eiheller „Nag"; thi Nid og Nag negte Kjerligheden i det andet Menneske og fortære derved, hvis det var muligt, Grundvolden. Kjerligheden, som opbygger, bærer derimod det andet Menneskes Misforstaaelse, hans Utaknemlighed, hans Vrede — det er allerede nok at bære paa, hvor skulde saa Kjerligheden tillige kunne bære Nid og Nag! Saaledes fordeles det i Verden: Den, som bærer Nid og Nag, han bærer igjen ikke det andet Menneskes Byrder, men den Kjerlige, som ikke bærer Nid og Nag, han bærer Byrderne. Hver bærer sin Byrde, den Nidske og den Kjerlige, de blive i en vis Forstand begge Martyrer, thi som en from Mand har sagt: ogsaa den Nidske er en Martyr — men Djævelens. „Kjerlighed søger ikke sit Eget", derfor opbygger den. Thi Den, som søger sit Eget, han maa jo skaffe alt Andet tilside, han maa rive ned for at faae Plads for sit Eget, som han vil opbygge. Men Kjerlighed forudsætter, at Kjerligheden er tilstede i Grunden, derfor opbygger den. „Den glæder sig ikke over Uretfærdighed"; men Den,

som vil nedrive, eller dog vil blive sig selv vigtig ved den Mening, at det er nødvendigt at rive ned, han maa siges at glæde sig ved Uretfærdighed — ellers var der jo ikke Noget at nedrive. Kjerlighed derimod glæder sig ved at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede i Grunden, derfor opbygger den. „Kjerlighed fordrager Alt"; thi hvad er det at fordrage Alt, det er i Alt dog tilsidst at finde Kjerligheden, som forudsættes i Grunden. Naar vi sige om et Menneske, der har en meget stærk Helbred, at han, i Forhold til Spise og Drikke, kan fordrage Alt, saa mene vi dermed, at hans Sundhed faaer det Nærende ud selv af det Usunde (ligesom den Sygelige har Skade selv af den sunde Spise), vi mene, at hans Sundhed faaer Næring ud af hvad der mindst synes nærende. Saaledes fordrager Kjerlighed Alt, bestandigt forudsættende, at Kjerligheden dog er tilstede i Grunden — og derved opbygger den. „Kjerlighed troer Alt"; thi at troe Alt er jo just, skjøndt det ikke sees, ja skjøndt det Modsatte sees, at forudsætte, at Kjerligheden dog er tilstede i Grunden, selv i den Vildledte, selv i den Fordærvede, selv i den Hadefuldeste. Mistroiskhed tager just Grundvolden bort ved at forudsætte, at Kjerlighed ikke er tilstede, derfor kan Mistroiskhed ikke opbygge. „Kjerlighed haaber Alt"; men at haabe Alt, det er jo, skjøndt det ikke sees, ja skjøndt det Modsatte sees, at forudsætte, at Kjerligheden dog er tilstede i Grunden, og at den nok vil vise sig, i den Vildfarende, i den Vildledte, selv i den Fortabte. See, den forlorne Søns Fader var maaskee den Eneste, som ikke vidste, at han havde en forloren Søn, thi Faderens Kjerlighed haabede Alt. Broderen vidste strax, at han var haabløst forloren. Men Kjerlighed opbygger; og Faderen vandt igjen den forlorne Søn, just fordi han, som haabede Alt, forudsatte, at Kjerligheden var tilstede i Grunden. Der blev trods Sønnens Forvildelse intet Brud fra Faderens Side (og et Brud er jo lige det Modsatte af at opbygge), han haabede Alt, derfor opbyggede han i Sandhed ved sin faderlige Tilgivelse, just fordi Sønnen ret levende fornam, at den faderlige Kjerlighed havde holdt ud med ham, saa der intet Brud havde været.

„Kjerlighed taaler Alt;" thi at taale Alt er netop at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede i Grunden. Naar vi sige, at Moderen taaler alle Barnets Uartigheder, sige vi saa dermed, at hun som Qvinde betragtet taalmodigt lider Ondt? Nei, vi sige noget Andet, at hun, som Moder, bestandigt bliver ved at huske paa, at det er Barnet, og altsaa ved at forudsætte, at Barnet dog nok elsker hende, og at det nok vil vise sig. Ellers talte vi jo og om, hvorledes Taalmod taaler Alt, ikke hvorledes Kjerlighed taaler Alt. Thi Taalmod taaler Alt og tier; og dersom Moderen saaledes taalte Barnets Uartigheder, saa sagde vi egentligen dermed, at Moderen og Barnet dog vare blevne hinanden fremmede. Derimod Kjerlighed taaler Alt, tier taalmodigt — men forudsætter i al Stilhed, at Kjerligheden dog nok er tilstede i det andet Menneske.

Saaledes opbygger Kjerlighed. „Den opblæses ikke, den bruger ikke Fremfusenhed, den forbittres ikke": den er ikke opblæst af den Mening, at den skulde skabe Kjerligheden i det andet Menneske, den er ikke forbittret og fremfusende, utaalmodigt, næsten haabløs travl med hvad den først maa nedrive for saa at bygge op igjen; nei, den forudsætter bestandigt, at Kjerligheden er tilstede i Grunden. Derfor er det ubetinget det opbyggeligste Syn at see Kjerlighed opbygge, et Syn som selv Engle opbygges ved; og derfor er det ubetinget det Opbyggeligste, hvis det lykkedes et Menneske retteligen at tale om: hvorledes Kjerlighed opbygger. Der er mangt et venligt, mangt et velgjørende, mangt et fortryllende, mangt et gribende, mangt et opløftende, mangt et fængslende, mangt et overtalende Syn og saaledes fremdeles; men der er kun eet opbyggeligt Syn, at see Kjerlighed opbygge. Hvad Du end derfor har seet af Rædsel eller Afskyelighed i Verden, som Du ønskede at kunne glemme, fordi det vil nedbryde Dit Mod, Din Tillid, give Dig Afsmag for Livet og Væmmelse ved at leve: betænk blot, hvorledes Kjerlighed opbygger, og Du er opbygget til at leve! Der er saare mange forskjellige Gjenstande at tale om, men der er kun een opbyggelig: hvorledes Kjerlig-

hed opbygger. Hvad der derfor end kan være hændet Dig, saa forbittrende, at Du kunde ønske aldrig at være født og jo før jo hellere at forstumme i Døden: betænk blot, hvorledes Kjerlighed opbygger, og Du er atter opbygget til at tale! Der er kun eet opbyggeligt Syn og kun een opbyggelig Gjenstand; dog kan Alt siges og gjøres opbyggeligt, thi overalt, hvor det Opbyggelige er, er Kjerlighed, og overalt, hvor Kjerlighed er, er det Opbyggelige, og saasnart Kjerlighed er tilstede, opbygger den.

Kjerlighed opbygger ved at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede. Har Du ikke selv erfaret dette m. T.? Dersom nogensinde noget Menneske har talt saaledes til Dig eller handlet saaledes mod Dig, at Du ret følte Dig opbygget derved, da var det, fordi Du ret levende fornam, hvorledes han forudsatte Kjerligheden at være i Dig. Eller hvorledes tænker Du Dig vel ogsaa det Menneske skulde være, der i Sandhed kunde opbygge Dig? Ikke sandt, Du vilde ønske ham Indsigt og Kundskab og Gave og Erfaring; men dette meente Du dog ikke, at det afgjørende kom an paa, derimod paa, at han var et tilforladelig kjerligt Menneske, det er, i Sandhed et kjerligt Menneske. Du mener altsaa, at det for at opbygge afgjørende og væsentligt kommer an paa at være kjerlig eller at have Kjerlighed i saadan Grad, at man kan forlade sig derpaa. Men hvad er nu Kjerlighed? Kjerlighed er at forudsætte Kjerlighed; at have Kjerlighed er at forudsætte Kjerlighed hos Andre, at være kjerlig er at forudsætte, at Andre ere kjerlige. Lad os forstaae hinanden. De Egenskaber, et Menneske kan have, maae enten være Egenskaber han har for sig, selv om han gjør Brug af dem mod Andre, eller Egenskaber for Andre. Viisdom er en for sig værende Egenskab, Magt og Gave og Kundskab o. s. v. ligeledes for sig værende Egenskaber. At være viis vil ikke sige, at forudsætte, at Andre ere vise, tvertimod kan det jo være meget viist og sandt, om den i Sandhed Vise antager, at langtfra alle Mennesker ere vise. Ja, fordi „viis" er en forsigværende Egenskab, er der i Tanken ikke Noget til Hinder for at antage, at der kunde leve eller have levet en Viis, der turde sige, at han antog alle

Andre for uvise. I Tanken (at være viis — og at antage, at alle Andre ere uvise) er ingen Modsigelse. I Livets Virkelighed vilde en saadan Yttring være Hovmod, men i Tanken blot som saadan er der ingen Modsigelse. Dersom derimod En vilde mene, at han var kjerlig, men tillige, at alle Andre ikke vare kjerlige, saa vilde vi sige: nei stop, her er en Modsigelse i selve Tanken; thi at være kjerlig er jo just at antage, at forudsætte, at andre Mennesker ere kjerlige. Kjerlighed er ikke en forsigværende Egenskab, men en Egenskab, ved hvilken eller i hvilken Du er for Andre. I daglig Tale sige vi rigtignok, idet vi opregne et Menneskes Egenskaber, at han er viis, forstandig, kjerlig — og vi mærke ikke, hvilken Forskjel der er mellem den sidste Egenskab og de første. Hans Viisdom, hans Erfarenhed, hans Forstandighed har han for sig, selv om han gjør Andre Gavn med dem; men hvis han er i Sandhed kjerlig, da er det ikke ham, der har Kjerlighed, i samme Forstand som han har Viisdom, men det er just hans Kjerlighed, at forudsætte, at vi Andre have Kjerlighed. Du priser ham som den Kjerlige, Du mener, at det er en Egenskab han har, som det ogsaa er, Du føler Dig opbygget ved ham, just fordi han er kjerlig, men Du mærker ikke, at Forklaringen er, at hans Kjerlighed betyder, at han forudsætter Kjerlighed hos Dig, og at just derved opbygges Du, at just derved Kjerligheden i Dig bygges op. Dersom det virkeligt var saa, at et Menneske kunde være kjerlig uden at dette betydede at forudsætte Kjerlighed hos Andre, saa vilde Du heller ikke i dybeste Forstand føle Dig opbygget, hvor tilforladeligt det end var, at han var kjerlig, Du vilde ikke i dybeste Forstand føle Dig opbygget, saa lidet som Du i dybeste Forstand opbygges, hvor tilforladeligt det end er, at han er viis, forstandig, erfaren, lærd. Dersom det var muligt, at han i Sandhed kunde være kjerlig uden at dette betydede at forudsætte Kjerlighed hos Andre, saa kunde Du heller ikke ganske forlade Dig paa ham, thi det Tilforladelige ved den Kjerlige er netop, at selv naar Du mistvivler over Dig selv, om der er Kjerlighed i Dig, er han kjerlig nok til at forudsætte, eller rettere er han den Kjer-

lige, der forudsætter den. — Men Du fordrede, at et Menneske for i Sandhed at opbygge, skulde være i Sandhed kjerlig. Og at være kjerlig har nu viist sig betydende: at forudsætte Kjerlighed hos Andre. Saa siger Du jo ganske det Samme, som Talen har udviklet.

Saaledes vender Overveielsen tilbage til sin Begyndelse. At opbygge er at forudsætte Kjerlighed; at være kjerlig er at forudsætte Kjerlighed; kun Kjerlighed opbygger. Thi at opbygge er at opføre Noget fra Grunden af, men, aandeligt, er Kjerlighed Alts Grund. Lægge Kjerlighedens Grund i et andet Menneskes Hjerte kan intet Menneske; dog er Kjerligheden Grunden, og opbygge kan man kun fra Grunden af, altsaa kan man kun opbygge ved at forudsætte Kjerlighed. Tag Kjerlighed bort, saa er der Ingen, som opbygger, og Ingen, som opbygges.

II.

Kjerlighed troer Alt — og bliver dog aldrig bedragen.

1 Cor. XIII, 7. Kjerlighed troer Alt.

Saa bliver da Tro, Haab, Kjerlighed, disse tre; men størst iblandt disse er Kjerligheden", der jo ogsaa derfor er Alts Grund, er før Alt og bliver, naar alt Andet er afskaffet. Kjerlighed er altsaa „størst" iblandt „disse"; men Den, der i Fuldkommenhedens Forstand (og hvad Fuldkomnere gives der vel at sammenlignes med end Tro og Haab!) er den største, maa ogsaa kunne paatage sig, hvis jeg saa tør sige, de Underordnedes Forretning og gjøre den end fuldkomnere. Verdsligt kan vel stundom En være den Fornemste, uden i Fuldkommenhedens Forstand at være den Største, men dette er netop det Verdsliges Ufuldkommenhed. I Sandhed gjælder det, at den Største maa kunne gjøre hvad de Mindre kunne; og det gjælder i Sandhed om Kjerlighed, at den kan paatage sig Troens og Haabets Gjerning, og gjøre den end fuldkomnere.

Dette ville vi nu betænke, idet vi overveie

Kjerlighed troer Alt — og bliver dog aldrig bedragen.

Vi ville først overveie, hvorledes det er at forstaae, at Kjerlighed troer Alt, og dernæst, hvorledes den Kjerlige, just

ved at troe Alt, kan være sikkret mod ethvert Bedrag; thi sandeligen, ikke Enhver, som troer Alt, er derfor den Kjerlige, og ikke Enhver, som troer Alt, er derfor sikkret mod ethvert Bedrag — end ikke Troen, hvis den vil troe Alt. Og kunde det end synes, at det, at være sikkret mod ethvert Bedrag, er et Gode for Kjerligheden, en Fordeel den har, saa denne Betragtning altsaa egentligen ikke egnede sig som Gjenstand for Overveielse i et Skrift om Kjerlighedens *Gjerninger*: da er det dog ikke saa. Det at være sikkret mod ethvert Bedrag er en Gjerning, er en Opgave, aldeles eenstydig med det at troe Alt, saa man ubetinget ligesaa godt kan sige, at Kjerlighed troer Alt, som, at den aldrig bliver bedragen, da det er Eet og det Samme; det er ikke som ellers, at det at handle er Eet og Klogskaben, som passer paa, at man ikke bliver bedragen, et Andet. Det er ei heller i Klogskabens Forstand, at Kjerligheden aldrig bedrages; thi at elske saaledes, at man aldrig bliver bedragen, er i Klogskabens Forstand og Sprog det Dummeste og det Taabeligste man kan gjøre, ja det er Klogskaben til Forargelse — og derpaa ret kjendeligt som væsentligen tilhørende Christendommen.

Kjerlighed troer Alt. — Letsindighed, Uerfarenhed, Troskyldighed troer Alt, hvad der siges; Forfængelighed, Indbildskhed, Selvtilfredshed alt det Smigrende der siges; Misundelse, Skadefryd, Fordærvethed alt det Onde der siges; Mistroiskhed troer slet Intet; Erfaring skal lære, at man gjør klogest i ikke at troe Alt: men Kjerlighed troer Alt.

Altsaa Mistroiskhed troer slet Intet, den gjør lige det Modsatte af hvad Kjerlighed gjør. I Almindelighed er nu vistnok Mistroiskhed ikke vel anseet blandt Menneskene; men deraf følger dog endnu ingenlunde, hverken, at man ganske er enig med sig selv om ubetinget at afskye al Mistroiskhed, eller, at man ganske er enig med sig selv om, ubetinget at anprise Kjerligheden, der troer Alt. Man danner maaskee snarere, besynderligt nok, en Overeenskomst, altsaa en splidagtig Overeenskomst mellem Mistroiskhed, der — lidt kjerlig dog troer Noget, og

Kjerlighed, der — lidt mistroisk dog har een og anden Mistanke. Ja, dersom man ret vilde foredrage Mistroiskhedens skarpsindige Hemmelighed, i overnaturlig Størrelse iføre den Kløgtens, Underfundighedens, Snildhedens blendende Skin, da skulde den vel endog friste Mange; der skulde maaskee være Den, som kløgtigt lod os forstaae, at det var just hvad han havde opdaget — stolt af sin Opdagelse. Og i Modsætning hertil skulde vel Kjerligheden, der troer Alt, som det saa ofte hænder det Gode, tage sig meget fattigt ud, saa Mangen ikke engang turde være bekjendt at tilstaae, at han kunde ønske at være saa eenfoldig.

Hvilken er nemlig Mistroiskhedens skarpsindige Hemmelighed? Den er en Misbrug af Viden, en Misbrug, som uden videre, i eet Aandedrag vil knytte sit ergo til hvad der som Viden er ganske sandt, og først bliver noget ganske Andet, naar der, bagvendt, troes i Kraft deraf, hvilket er lige saa umuligt som bagvendt, thi man troer ikke i Kraft af Viden. Det, Mistroiskheden siger eller foredrager, er egentligen blot Viden; Hemmeligheden og Falskheden ligger i, at den nu uden videre omsætter denne Viden i en Troen, ladende som Ingenting, ladende som var det Noget, der end ikke behøvede at bemærkes, „da jo Enhver, som har samme Viden, nødvendigviis maa slutte paa samme Maade", som var det altsaa evigt vist og ganske afgjort, at, naar Viden er givet, saa er det ogsaa givet, hvorledes man slutter. Bedraget er, at Mistroiskheden fra Viden (thi Skinnet og Falskheden er, at det er i Kraft af Viden) i Kraft af Vantroen, som er i den Mistroiske, slutter, antager, troer, hvad den slutter, antager, troer, medens man fra samme Viden, i Kraft af Troen, kan slutte, antage, troe lige det Modsatte. Mistroiskheden siger: „Bedraget strækker ubetinget lige saa vidt som det Sande, Falskhed ubetinget lige saa vidt som Ærlighed, der er intet ubetinget Kjende paa det Sande eller paa den Ærlige, den Oprigtige. Saaledes ogsaa i Forhold til Kjerlighed; Hyklerie og List og Snedighed og Forførelse strække i at bedrage ubetinget lige saa langt som Kjerlighed strækker, kan ligne den sande Kjerlig-

hed saa skuffende, at der intet ubetinget Kjende er, fordi der med hver det Sandes eller her med hver den sande Kjerligheds Yttring bliver Muligheden af et Bedrag til, som svarer ganske til denne." Og saaledes er det ogsaa, saaledes skal det være. Just fordi Tilværelsen skal prøve „Dig", prøve „Din" Kjerlighed, eller om der er Kjerlighed i Dig, just derfor sætter den Dig ved Forstandens Hjælp det Sande og Bedraget i de hinanden modsatte Muligheders Ligevægt, at det, idet „Du" nu dømmer, det er, idet Du nu i at dømme vælger, maa blive aabenbart, hvad der boer i Dig. Ak, Mangen mener, at Dommen er Noget, der forestaaer paa hiin Side Graven, og saaledes er det ogsaa; men man glemmer, at Dommen ligger langt nærmere, at den i hvert Øieblik foregaaer, fordi Tilværelsen i hvert Øieblik, Du lever, dømmer Dig, da det at leve er at dømme sig selv, at blive aabenbar. Just derfor maa Tilværelsen være saaledes indrettet, at Du ikke ved Hjælp af en Videns Tilforladelighed skulker Dig fra at aabenbare Dig selv i at dømme eller i, hvorledes Du dømmer. Naar da Bedraget og det Sande er sat i hinanden modsatte Muligheders Ligevægt, saa er Afgjørelsen den: om der nu i Dig er Mistroiskhed eller Kjerlighed. Thi see, En siger „selv hvad der viser sig som den reneste Følelse kunde dog være et Bedrag" — nu ja, det er muligt, det skal være muligt: „ergo vælger jeg Mistroiskhed, eller Intet at troe", det er, han gjør sin Mistroiskhed aabenbar. Lad os vende Slutningen om „Sandhed og Falskhed strække ubetinget lige langt, altsaa kan det være muligt, at selv hvad der viser sig som den nedrigste Adfærd kunde være reen Kjerlighed" — nu ja, det er muligt, det skal være muligt: ergo vælger den Kjerlige at troe Alt, det er, han gjør sin Kjerlighed aabenbar. En Fortumlet mener rigtignok, at Tilværelsen er et temmelig plumret Element: o, ikke Havet er saa gjennemsigtigt! Kan derfor Nogen bevise, at man slet Intet skal troe paa Grund af Bedragets Mulighed, saa kan jeg bevise, at man skal troe Alt — paa Grund af Bedragets Mulighed. Mener Nogen, at man ikke skal troe end ikke det bedste Menneske, thi det var dog muligt, at han

var en Bedrager, saa gjælder jo ogsaa det Omvendte, at selv det sletteste Menneske kan Du tiltroe det Gode, thi det var dog muligt, at hans Slethed var en Tilsynneladelse.

Kjerlighed er lige Modsætningen til Mistroiskhed, og dog er den indviet i den samme Viden; i Viden ere de, om man saa vil, ikke til at skjelne fra hinanden (Viden er jo netop det i uendelig Forstand Ligegyldige); kun i Slutningen og Afgjørelsen, i Troen (at troe Alt, og Intet at troe) ere de hinanden lige modsatte. Naar Kjerlighed nemlig troer Alt, da er det ingenlunde i samme Forstand som Letsindighed, Uerfarenhed, Troskyldighed, der paa Grund af Uvidenhed og Ukyndighed troer Alt. Nei, Kjerlighed er vidende trods Nogen, vidende om Alt, hvad Mistroiskheden veed, dog uden at være mistroisk, vidende om, hvad Erfaringen veed, men tillige vidende, at hvad man kalder Erfaring egentlig er hiin Blanding af Mistroiskhed og Kjerlighed.

„Hvor meget Skjult kan der dog ikke boe i et Menneske, eller hvor meget kan der dog ikke boe skjult; hvor opfindsom i at skjule sig og i at bedrage eller i at unddrage sig Andre er ikke den skjulte Inderlighed, der helst ønskede, at man end ikke anede den var til, undselig frygtende for at blive seet, og frygtende det som Døden, at blive ganske aabenbar! Er det ikke saaledes, at aldrig det ene Menneske ganske forstaaer det andet; men forstaaer han ham ikke ganske, saa bliver det jo bestandigt muligt, at det meest Utvivlsomme dog kunde have en ganske anden Forklaring, og som vel at mærke var den sande, da jo en Antagelse meget godt kan forklare en stor Mængde Tilfælde og dermed bekræfte sin Sandhed, og dog vise sig at være usand, saasnart det Tilfælde kommer, den ikke kan forklare — og det var jo muligt, at dette Tilfælde eller denne lille nærmere Bestemmelse kunde komme endnu i det sidste Øieblik. Derfor er det og, at alle rolige og i aandelig Forstand lidenskabsløse Jagttagere, som dog vel fortrinligt skulde forstaae sig paa at trænge forskende og gjennemskuende ind i det Indre, at just disse dømme saa uendeligt forsigtigt, eller helst reent lade det fare, fordi de,

berigede ved Jagttagelse, have en udviklet Forestilling om hiin det Skjultes gaadefulde Verden, og fordi de som Jagttagere have lært at herske over deres Lidenskaber. Kun overfladiske, fremfusende, lidenskabelige Mennesker, som ikke kjende sig selv og naturligviis paa Grund deraf heller ikke vide af, at de ikke kjende Andre, dømme rask væk. Aldrig saaledes den Indsigtsfulde, den Vidende. Et ungt, uerfarent Menneske, der maaskee aldrig før har siddet paa en Hest, springer frisk væk op paa den første den bedste; men den kæmpestærke og dog saa øvede Beridder — Du skal see, hvor nøie han betragter den ham fremmede Hest han første Gang skal bestige, hvor tvivlsomt og forsigtigt han gaaer tilværks, hvorledes han neppe engang drister sig til at bestige den, men først lader den løbe i en Line, for at udforske dens Sind; og paa den anden Side, hvor længe han vedbliver at prøve, længe, længe efter, at den Uerfarne har opgivet det. Thi den Uerfarne, som slet ingen Hest kjender, han mener „den ene Hest er som den anden — ergo kjender jeg dem alle"; kun Berideren har en udviklet Forestilling om, hvilken stor Forskjel der kan være, hvorledes man paa den forskjelligste og meest modsatte Maade kan tage Feil af en Hest, og hvor tvivlsomme alle Kjendetegn ere, fordi hver Hest dog er noget Forskjelligt for sig. Og nu Forskjellen mellem Menneske og Menneske! Hvor uendelig! Dersom det ikke var saaledes, saa var Mennesket nedværdiget; thi Menneskets Fortrin for Dyret er ikke blot, hvad man oftest nævner, det Almene-Menneskelige, men tillige, hvad man oftest glemmer, at hver Enkelt er indenfor Slægten det væsentligen Forskjellige eller Eiendommelige. Og dette Fortrin er ret egentligen det menneskelige Fortrin, det første Fortrin er Slægtens Fortrin for Dyre-Arterne. Ja, dersom det ikke var saaledes, at det ene Menneske, ærlig, oprigtig, agtværdig, gudfrygtig, kan gjøre under de samme Omstændigheder lige det Modsatte af hvad et andet Menneske gjør, som dog ogsaa er ærlig, oprigtig, agtværdig, gudfrygtig: saa var Guds-Forholdet ikke væsentligen til, ikke til i sin dybeste Betydning. Dersom man med ubetinget Sandhed kunde dømme ethvert

Menneske efter en almindelig given Maalestok, saa var Guds-Forholdet væsentligen afskaffet, saa var Alt vendt ud efter, fuldendende sig hedensk i Stats- eller Samfunds-Livet, saa var det at leve blevet meget for let, men ogsaa saare tomt, saa var ikke den Anstrengelse ei heller den Selvfordybelse hverken mulig eller nødvendig, som just i den uendelige Misforstaaelses vanskeligste Sammenstød udvikler Guds-Forholdet i et Menneske".

Kan Du nu sige mig, hvo der har sagt dette? Nei, det er en Umulighed; det er aldeles tvetydigt, det meest mistroiske og det kjerligste Menneske kan, i Egenskab af Vidende, lige godt have sagt det. Intet Menneske har sagt det, det er umenneskeligt sagt, det er en Medlyden, som først bliver menneskelig Tale i den forskjelliggjørende Personlighedens Beaandelse, som udtaler det ved at lægge Stemme til. Det er Viden, og Viden er som saadan upersonlig og skal meddeles upersonligt. Viden sætter alt i Mulighed, og er forsaavidt udenfor Tilværelsens Virkelighed i Mulighed; først med ergo, med Troen begynder den Enkelte sit Liv. Men de Fleste mærke slet ikke, at de paa een eller anden Maade, hvert Minut de leve, leve i Kraft af et ergo, af en Troen — saa skjødesløst leve de. I Viden er der ingen Afgjørelse; Afgjørelsen, Personligheds-Bestemmetheden og Bestemtheden er først i ergo, i Troen. Viden er Tvetydens uendelige Kunst eller den uendelige Tvetyden, den er i sit Høieste just at sætte hinanden modsatte Muligheder i Ligevægt. At kunne gjøre dette er at være vidende, og kun Den, der veed at meddele hinanden modsatte Muligheder i Ligevægt, kun han meddeler Viden. At meddele Afgjørelse i Viden eller Viden i Afgjørelse er Bagvendthed, som rigtignok i disse Tider er bleven — ja, Bagvendthed er og bliver den, men i disse Tider er den bleven det ægte-dybe den dybe Tænknings ægte Dybsind. Viden er ikke Mistroiskhed, thi Viden er uendelig ligelig, er den uendelige Lige-Gyldighed i Ligevægt; Viden er ei heller Kjerlighed, thi Viden er uendelig ligelig, er den uendelige Lige-Gyldighed i Ligevægt; Viden er heller ei Besmittelse, da den er den uendelige Lige-Gyldighed. Den Mistroiske og den Kjerlige har Viden

tilfælles, og hverken er den Mistroiske ved denne Viden den Mistroiske, ei heller den Kjerlige ved denne Viden den Kjerlige. Men naar saa Viden i et Menneske har sat de hinanden modsatte Muligheder i Ligevægt, og han skal til eller vil dømme: da viser det sig, i hvad han saa derpaa troer, hvo han er, om han er mistroisk eller kjerlig. Kun meget forvirrede og halv befarne Mennesker mene at dømme et andet Menneske i Kraft af Viden. Dette kommer deraf, at de ikke engang vide, hvad Viden er, at de aldrig hverken have givet sig Tid og Flid til at udvikle den uendelige, ligelige Sands for Muligheder, eller til med den uendelige Tvetydens Kunst at opfatte Muligheder og faae dem i Ligevægt, eller til at grunde i Gjennemsigtighed. I en Art gjærende Tilstand have de dvaskt eller lidenskabeligt Forkjerlighed for en vis Art af Mulighed; lidt af den er nok, saa dømme de, og kalde det at dømme i Kraft af Viden, og mene, selvtilfredse ved saaledes at — troe — i Kraft af Viden (lutter Modsigelse), at være sikkrede mod at feile — hvad der skal være forbeholdt Troen (en ny Modsigelse).

Det er ganske almindeligt at høre Menneskene yttre en stor Frygt for at tage Feil i at dømme; men naar Du nøiere hører efter, hvad der siges, ak, da er det saa ofte en sørgelig Misforstaaelse med denne — alvorsfulde Frygt. See, hiin ædle eenfoldige Vise i Oldtiden, han blev hvad han blev — ja, det var ikke noget Stort, hverken stor Pengemand eller høitstaaende Statstjener i denne den bedste Verden; forarmet, udleet, bespottet, anklaget, fordømt, blev han den ædle eenfoldige Vise, dog den Sjeldne, nok noget nær den Eneste, der virkeligen gjorde Forskjel mellem hvad han forstod og hvad han ikke forstod, og det blev han, just fordi han „meest af Alt frygtede for at være i en Vildfarelse". Mon virkeligen denne Ophøiethed, denne Ophøiethedens Ligevægt er hvad Menneskene tænke paa, naar de frygte for at tage Feil i at dømme? Maaskee. Men det var jo dog nok ogsaa muligt, at Frygten stundom er noget eensidig. Vi Mennesker have en naturlig Frygt for at tage feil — ved at troe for godt om et Menneske. Den Vild-

farelse derimod at troe for ondt om et andet Menneske, frygtes maaskee ikke, eller dog ikke i Forhold til den første. Men saa frygte vi jo ikke meest af Alt at være i en Vildfarelse, saa ere vi tvertimod i en Vildfarelse, ved at have en eensidig Frygt for en vis Art Vildfarelse. Det krænker Forfængeligheden og Stoltheden at troe eller have troet for godt om den Underfundige, at have været taabelig nok til at troe ham — thi det er en Veddestrid mellem Klogskab og Klogskab. Man harmes paa sig selv, eller man finder dog, at det er (ja saaledes sige vi, og det baader jo kun lidet, eller rettere det er et Bedrag, i det opbyggelige Foredrag at bruge et høitideligere, et fremmedgjørende Udtryk), at det er „saa flaut“ at have været til Nar. Men burde det dog ikke forekomme os, mildest talt, lige saa flaut, at have troet det Onde, eller mistroisk Intet at have troet, hvor det Gode var! Mon det ikke engang i Evigheden vil blive mere — end „flaut“; thi lad os kun bruge det i Verden ideligt brugte Ord, det tager sig saa godt ud i Forbindelse med Evigheden! Men her i Verden er det ikke „flaut“, at troe ondt om et godt Menneske, det er jo en Overlegenhed, hvorved man bliver det Gode paa en nem Maade qvit, men „flaut“ at troe godt om et ondt Menneske, derfor sikkrer man sig — da man saa meget frygter at være i en Vildfarelse. Den Kjerlige derimod frygter i Sandhed for at være i Vildfarelse, derfor troer han Alt.

Verden frister paa mange Maader, blandt Andet ogsaa ved at give det Udseende af, at det skulde være saa indskrænket, saa taabeligt: kjerligt at troe Alt. Men dette er en Misforstaaelse. Man slaaer en Streg over Kjerligheden (ak, istedenfor at understrege den!), og saa lægger man Eftertrykket paa det Taabelige: at troe Alt; istedenfor at hele Eftertrykket ligger paa, at det er „Kjerligheden“, som troer Alt. Sandeligen, det er ikke Viden, som besmitter et Menneske, o langtfra, Viden er som den blotte Gjennemsigtighed, netop da fuldkomnest og renest, som Vandets Fuldkommenhed er ikke at smage af Noget. Retfærdighedens Tjener er ikke besmittet, fordi han, bedre end Forbryderen, veed Besteed om alle Rænker. Nei, Viden besmit-

ter ikke et Menneske, det er Mistroiskheden, som besmitter et Menneskes Viden, ligesom Kjerlighed luttrer den.

I Forhold til det at dømme et andet Menneske fører Viden i sit Høieste til de hinanden modsatte Muligheders Ligevægt — derpaa kommer Forskjellen tilsyne, i hvad der nu sluttes. Thi Skriften advarer mod at dømme, og tilføier, „at I ikke igjen skulle dømmes", saa det dog seer ud, som kunde man stundom dømme uden at blive dømt igjen. Men dette er ikke Tilfældet. I samme Minut Du dømmer et andet Menneske, eller bedømmer et andet Menneske, dømmer Du Dig selv; thi det at dømme en Anden er i sidste Grund blot at dømme sig selv, eller selv at blive aabenbar. Du mærker det maaskee ikke, det undgaaer Din Opmærksomhed, hvor alvorlig Tilværelsen er, hvorledes den ved at vise Dig alle disse mange Mennesker ligesom foranlediger Dig til at dømme, saa Du endogsaa priser Dig lykkelig, at Du er blandt hine — uden Fortjeneste lykkeligt Begunstigede, som ere Ingenting, og derfor i al Sorgløshed have den beqvemme Opgave at dømme Andre: og saa er det Tilværelsen, der er høflig eller streng nok til ikke at ansee Dig for Ingenting, saa er det Tilværelsen, der dommer Dig. Hvor gridsk kan ikke et Menneske være efter at dømme — dersom han vidste, hvad det er at dømme: hvor langsom vilde han blive! Hvor begjerligt kan han opfange blot den mindste Smule, for at faae Leilighed til at dømme — det er Leilighed til at fange sig selv! Ved Viden kommer Du kun til Ligevægten, netop naar Kunsten øves fuldendt; men Slutningen vender tilbage i den Dømmendes Væsen og gjør det aabenbart — at han er den Kjerlige, thi han slutter: ergo troer jeg Alt.

Mistroiskheden derimod har (naturligviis ikke ved sin Viden, der er den uendelige Lige-Gyldighed, men ved sig selv, ved sin Vantroe) Forkjerlighed for det Onde. Det slet Intet at troe er lige Grændsen, der begynder at troe Ondt; det Gode er nemlig Troens Gjenstand, og derfor er Den, som slet Intet troer, begyndt paa at troe Ondt. Det slet Intet at troe er Begyndelsen til at være ond, thi det viser, at man intet Godt

har i sig, da Troen netop er det Gode i Mennesket, som ikke kommer med den megen Viden, ei heller behøver at mangle, fordi Viden er ringe. Mistroiskheden kan ikke holde Viden i Ligevægt, den besmitter sin Viden, og nærmer sig derfor til Misundelse, Skadefryd, Fordærvethed, som troer alt Ondt. Men hvad om nu Den, som var saa ivrig til at dømme, til at udøse sin Harme, sin mægtige eller afmægtige Forbittrelse over en Anden, uden dog ret at kjende, hvorom han dømte, hvad om nu han i Evigheden opdager og nødsages at tilstaae, at den Dømte ikke blot var til at undskylde, men at han var det ædleste, det uegennyttigste, det høimodigste Menneske! Man har sagt, at vi vist engang i Evigheden (ak, forhaabende, at vi ikke selv blive udelukkede) med Forundring ville savne Een og Anden, som vi saa bestemt havde ventet at finde der; men mon man ikke ogsaa med Forundring vil see Een og Anden der, som man frisk væk havde udelukket, og see, at han var saa langt bedre end man selv, ikke som var han senere bleven det, men just i Forhold til Det, som bestemte den Fordømmende til at udelukke ham. Dog den Kjerlige troer Alt. Med Forundringens salige Glæde vil han engang see, at han havde Ret; og feilede han ved at troe for godt — det at troe Godt er i sig selv en Salighed. Det kjerligt at troe Godt er da vel ingen Feil, men saa feiler man altsaa heller ikke derved.

Det mistroisk slet Intet at troe (hvad der er ganske forskjelligt fra Viden om de hinanden modsatte Muligheders Ligevægt) og det kjerligt at troe Alt er saaledes ikke en Erkjendelse, ei heller en Erkjendelses-Slutning, men et Valg, som indtræder just naar Viden har sat de hinanden modsatte Muligheder i Ligevægt; og i dette Valg, der rigtignok er i Skikkelse af en Dom over Andre, bliver den Dømmende aabenbar. Det, at Letsindighed, Uerfarenhed, Troskyldighed troer Alt, er en Erkjendelse, det er en taabelig Erkjendelse; det kjerligt at troe Alt er et Valg i Kraft af Kjerlighed. Istedenfor, som Mistroiskheden gjør, at bruge sin Skarpsindighed for at betrygge sig i Intet at troe, bruger Kjerligheden sin Skarpsindighed for

at opdage det Samme, at Bedraget og Sandheden ubetinget strække lige langt, og nu slutter den — i Kraft af Troen, den har i sig selv: ergo troer jeg Alt.

Kjerlighed troer Alt — og bliver dog aldrig bedragen. Forunderligt! Slet Intet at troe for aldrig at blive bedragen, det synes at lade sig høre; thi hvorledes skulde man kunne bedrage Den, som slet Intet troer! Men at troe Alt og derved ligesom kaste sig hen, et Bytte for alle Bedrag og alle Bedragere, og dog just derved at sikkre sig uendeligt mod ethvert Bedrag: det er besynderligt. Og dog, mon man, selv om man ikke bedrages af Andre, dog ikke bedrages, forfærdeligst bedrages, rigtignok af sig selv, ved slet Intet at troe, bedrages for det Høieste, for Hengivelsens, Kjerlighedens Salighed! Nei, der er kun een Vei til at sikkre sig mod aldrig at blive bedragen, det er kjerligt at troe Alt.

Lad os tale saaledes: kan et Menneske bedrage Gud? Nei, i Forhold til Gud kan et Menneske kun bedrage sig selv; thi Guds-Forholdet er saaledes det høieste Gode, at Den, som bedrager Gud, forfærdeligst bedrager sig selv. Eller lad os tage et Forhold mellem Menneske og Menneske. Kan et Barn bedrage sine Forældre? Nei, Barnet bedrager sig selv; det er blot en Tilsyneladelse (altsaa et Bedrag), en Kortsynethedens Skuffelse, at det for Barnet og for Den, som ikke har bedre Forstand end Barnet, seer ud, som var det Barnet, der bedrog Forældrene, ak, medens det stakkels Barn væsentligen bedrager sig selv. Man maa fornuftigviis antage, at Forældre i Forhold til Barnet have en saadan Overlegenhed i Viisdom og Indsigt, og derfor ogsaa en saadan Overlegenhed i sand Kjerlighed til Barnet, som kun daarligt forstaaer at elske sig selv, at det at bedrage Forældrene vilde være den største Ulykke, der kunde hænde Barnet, den største Ulykke, hvis det ikke var dets egen Skyld. Men saa er det jo — i Sandhed — ikke Forældrene, som ere bedragne, det er tvertimod Barnet, og det er en Tilsyneladelse (et Bedrag), at Barnet bedrog Forældrene; i barnagtig og daarlig Forstand er det saa, at Barnet bedrog Forældrene,

men altsaa er det jo ikke sandt, da det kun er sandt i „barnagtig og daarlig Forstand“. Paa den anden Side, vilde det ikke være et ynkeligt, et modbydeligt Syn at see en Fader eller Moder, som, i Forhold til Barnet, ikke havde den sande, alvorsfulde, bekymrede Forestilling om Overlegenhed, grundet i med evigt Ansvar i Sandhed at ville Barnets Bedste — vilde det ikke være ynkeligt og modbydeligt at see en Fader eller Moder, som derfor kunde synke ned i usømmeligt Kjævl med Barnet, blive for sin egen Skyld pirret og forbittret, fordi Faderen eller Moderen barnagtigt havde den daarlige Mening, at det var Barnet, som bedrog dem! Et saadant Forhold mellem Forældre og Barn er jo dog usømmeligt, ja næsten afsindigt, som, hvis det at slaae Barnet skulde betyde at slaaes med Barnet, og saaledes, med Tilsidesættelse af al Værdighed, Ophøiethed, myndig Overlegenhed, slet og ret blot bevise, at Faderen eller Moderen var i legemlig Forstand den Stærkeste.

Altsaa, den sande Overlegenhed kan aldrig bedrages, dersom den bliver sig selv tro. Men den sande Kjerlighed er i Forhold til Alt, hvad der ikke er Kjerlighed, altsaa i Forhold til ethvert Bedrag, ubetinget den Overlegne: følgelig kan den aldrig blive bedragen, naar den, ved at troe Alt, bliver sig selv tro, eller vedbliver at være den sande Kjerlighed.

Dette er vistnok saare let at indsee; Vanskeligheden er derfor en anden, at der er en lavere Forestillingskreds, som end ingen Anelse har om den sande Kjerlighed, om Kjerligheden i og for sig, og om dennes Salighed i sig selv; Vanskeligheden er, at en stor Mangfoldighed af Sandsebedrag vil holde Mennesket nede i den lavere Forestillingskreds, hvor Bedraget og det at bedrages betyder lige det Modsatte af hvad det betyder i den uendelige Forestilling om Kjerlighed. I denne betyder det at bedrages ene og alene at lade være at elske, at lade sig henrive til at opgive Kjerligheden i og for sig og derved forlise dens Salighed i sig selv. Thi i uendelig Forstand er kun eet Bedrag muligt, Selvbedraget; uendeligt behøver man ikke at frygte dem, som

kunne slaae Legemet ihjel; at blive ihjelslaaet er, uendeligt, ingen Fare, ei heller den Art Bedrag, Verden taler om, nogen Fare. Og dette er atter ikke vanskeligt at forstaae. Det Vanskelige er at fuldkomme Opgaven, at erhverve den sande Forestilling om Kjerlighed, eller rigtigere, at vorde den sande Kjerlige; thi han værger sig just, ved at troe Alt, mod Sandsebedraget, kæmper for at bevare sig i den sande Kjerlighed. Men Sandsebedraget vil bestandigt paanøde sig, omtrent lige som det Sandsebedrag, der mener, at Solen bevæger sig, uagtet man dog veed, at det er Jorden.

Der er en lavere Opfattelse af Kjerlighed, altsaa en lavere Kjerlighed, som ingen Forestilling har om Kjerlighed i og for sig. Denne betragter det at elske som en Fordring (Gjenkjerlighed er Fordringen), og det at blive elsket (Gjenkjerligheden) som et jordisk Gode, som timelig — ak, og dog som den høieste Lyksalighed. Ja, naar saa er, maa rigtignok Bedraget kunne spille Mesteren, aldeles som i Penge-Verdenen. Man giver sine Penge ud for at kjøbe een eller anden Beqvemmelighed; man har givet Pengene, men man fik ikke Beqvemmeligheden: ja, saa er man narret. Man gjør Kjerlighedens Omsætning; man giver sin Kjerlighed hen, for at bytte, men man fik ikke Gjenkjerligheden i Bytte: ja, saa er man bedragen. Bedraget skal altsaa bestaae i, at Bedrageren vandt den Bedragnes Kjerlighed, saa denne maaskee end ikke kan lade være at elske ham, fordi han endog var i den Grad kjerlig — at han kun kunde elske eet eneste Menneske, og dette eneste Menneske var Bedrageren. Det er ikke denne Overveielses Agt at negte, at den Kjerlige blev bedragen, ei heller, at Bedrageren var, ja, at han var en ussel Bedrager; men det er dens Agt at negte, at denne Kjerlige var den sande Kjerlige. Thi Den, der er — saa overordentlig kjerlig, at han kun kan elske eet Menneske, han er ikke den sande Kjerlige, men en Forelsket, og en Forelsket er en Selvkjerlig, som tidligere er blevet viist. Men at man kan bedrage en Selvkjerlig, har Talen aldrig villet benegte. Der er her som overalt noget saare Dybsindigt i Tilværelsen.

Man hører stundom denne høirøstede Klage over at være bleven bedragen i Kjerlighed. Anklageren vil just bevise, hvilken sjelden Kjerlig han selv er, og da derved igjen, hvor usædvanlig lumpen Bedrageren er og var, og dette beviser han ved om sig selv at forsikkre, at han kun kan og kunde elske eet Menneske. Han mærker ikke, at jo heftigere denne Anklage bliver, desto mere bliver den en Selvanklage, som angiver ham selv at have været og være en Selvkjerlig, som derfor ganske rigtigt kun kunde elske Een (thi den sande Kjerlige elsker Alle og uden at fordre Gjenkjerlighed), og derfor ganske rigtigt kunde blive bedragen, hvad den sande Kjerlige ikke kan. Dette vil sige: Enhver, der væsentligen og afgjørende paastaaer, at han i Kjerlighed er bleven saaledes bedragen, at han har tabt det Bedste, end sige Alt, han angiver derved sig selv at være en Selvkjerlig; thi det Bedste er Kjerligheden i og for sig, og den kan man altid beholde, hvis man vil være den sande Kjerlige. Enhver derfor, som kun vil have den lavere, Bedragets, Forestilling om hvad Kjerlighed er, han passe vel paa, at han ikke bliver bedragen, han lære af Pengemændene eller af dem, som gjøre Vare-Omsætninger, hvilke Forsigtighedsmidler der bruges mod Bedragere. Ak, og trods alle disse Forsigtighedsmidler, ja selv om det lykkedes ham ved disse at sikkre sig imod ethvert Bedrag: han og alle Ligesindede ere dog væsentligen bedragne ved at have deres Liv i den Verden, som er Bedraget, i den Verden, hvor alle ere væsentligen Bedragne, hvad enten nu den Ene sukker mod den anden over at være bleven bedragen, eller den Anden brouter af ikke at være bleven bedragen. Forskjellen er ikke større end hvis i en Daarekiste den ene Sindssvage vilde bilde sig noget ind af ikke at være sindssvag paa samme Maade som den anden, medens de dog alle væsentligen vare Sindssvage.

Den lavere Forestilling og Sandsebedraget, som i dennes Ærinde og Tjeneste besøger Menneskene, er Fristelsen; Vanskeligheden er just handlende at værge sig mod den; thi det er let nok i en stille Time at indsee, at den sande Kjerlige, som troer Alt, ikke kan bedrages. „Men det er dog saa flaut at blive bedra-

gen." Hvis Du selv var den sande Kjerlige, som troer Alt, saa vilde Du dog vel let indsee, at det er en Umulighed, indsee, at Du ikke var bedragen. Men er der da noget flaut i at vide med sig selv, at man ikke er bedragen? Nei. „Men det er dog saa flaut, at det maa synes Andre saaledes." See, her er Sandsebedraget. At vide med sig selv og med Sandheden, at man ikke er bedragen, og dog finde det flaut, at det synes som var man bleven bedragen, hvad kalder man det? Det kalder man Forfængelighed, eller hvad her er det Samme, det kalder man: dog ikke ganske at være den sande Kjerlige. Ak, og kunde Forfængeligheden faae Magt over den sande Kjerlige, saa var han rigtignok bedragen, thi saa drager den ham ud af Kjerligheden ned i den lave, Smaalighedens og Kjævleriets Verden, hvor man narrer og narres, forfængelig af at kunne narre, flau ved at narres, og derfor forfængelig af at kunne undgaae det. — Naar vi see den sande Kjerlige blive bedragen af den Listige, den Rænkefulde, Hykleren, saa oprøres vi, og stundom hvorfor, fordi vi ikke i det Udvortes see Straffen og Gjengjeldelsen, altsaa fordi vi forlange at see Ufuldkommenhedens og Udvorteshedens Sandsen tilfredsstillende Skuespil, hvor Gjengjeldelsen er i det Udvortes, altsaa fordi vi synke ned i den lavere Forestillingskreds, altsaa fordi vi dorsk og tankeløst glemme, at den sande Kjerlige kan man ikke bedrage. Vi have Ret i at raabe Vee over Den, som leder en Blind vild; det er ganske i sin Orden, at vi fordre, her at see Straffen i det Udvortes, thi en Blind kan man bedrage, det at være blind sikkrer ikke mod ethvert Bedrag; men den sande Kjerlige, som troer Alt, kan man ikke bedrage. Vide kan nemlig i en vis Forstand den Kjerlige meget godt, om Nogen bedrager ham, men ved ikke at ville troe det, eller ved at troe Alt bevarer han sig i Kjerligheden, og er saaledes ikke bedragen — saa man altsaa her seer et Exempel paa, hvor taabeligt det er, hvor uforstandig den Travlhed, som mener, at det at vide er høiere end det at troe; thi det, som just sikkrer den Kjerlige, der i en vis Forstand veed, at han bliver bedragen, mod at blive bedragen, er at troe Alt.

Den sande Kjerlige, som troer Alt, kan man ikke bedrage, thi at bedrage ham er at bedrage sig selv. Hvad er nemlig det høieste Gode og den største Salighed? Dog vel det, i Sandhed at elske; næst dette, i Sandhed at blive elsket. Men saa er det jo umuligt at bedrage den Kjerlige, som just ved at troe Alt bliver i Kjerligheden. Dersom det var muligt at bedrage En saaledes i Forhold til Penge, at den saakaldte Bedragne beholdt sine Penge: var han saa bedragen? Men dette er just her Tilfældet. Bedrageren bliver en Foragtelig ved sit Forsøg, og den Kjerlige bevarer sig i Kjerligheden, bliver i Kjerligheden altsaa i Besiddelse af det høieste Gode og den største Salighed, altsaa dog vel ikke bedragen! Bedrageren derimod bedrager sig selv. Han elsker ikke, og derved har han allerede bedraget sig selv for det høieste Gode og den største Salighed. Næst herefter kommer det at blive elsket af Den, der elsker i Sandhed — ellers kunde jo det at blive elsket vorde En til stor Ulykke. Atter dette er Bedrageren igjen ifærd med at bedrage sig selv for, forsaavidt han forhindrer sig i at have den sande Gavn deraf, og forsaavidt det skulde lykkes ham, naar hans Bedrag formeentligen opdagedes, at forspilde det andet Menneskes Kjerlighed, gjøre den Kjerlige ulykkelig ved at han ophørte i Sandhed at elske — istedenfor ved at troe Alt at blive i Kjerligheden, sikkret mod Bedraget.

Lad det engang skee for vore Oine, at det ret kan blive tydeligt, hvor ynkelig Bedrageren tager sig ud i Forholdet til den sande Kjerlige — thi der tales meget om Forførere og Forførelser, om Bedrag og Bedragere, men saa sjeldent taler man om eller fremstiller man den *sande* Kjerlige. Altsaa jeg tænker mig en Listig, en Rænkefuld, en Hykler; jeg gjør mig en Fornøielse af at udstyre ham, der er indviet i alle Bedragets Hemmeligheder, med alle forføreriske Gaver. Hvad vil han nu? Han vil bedrage den Kjerlige, han vil (thi saa megen Forstand har han trods sin Fordærvethed, at han indseer, hvor stort et Gode det er at blive elsket) ved sin List see at blive elsket. Men hvortil alle disse Ophævelser, dette aldeles overflødige Forraad

af List og Rænker? Det er den sande Kjerlige, han vil bedrage; men den sande Kjerlige elsker Alle, saa Bedrageren langt simplere kan opnaae det at blive elsket. Ja, var det en Forelsket (en Selvkjerlig) Talen var om, da var der dog i det mindste Mening i Bedraget; thi den Forelskede kan kun elske een Eneste, og nu gjaldt det altsaa om, hvis det var muligt, ved Listens og Undersundighedens bedragerske Kunst at blive denne Eneste. Men i Forholdet til den sande Kjerlige er Bedraget lige fra Begyndelsen meningsløst, Bedrageren lige fra Begyndelsen bragt i den ynkeligste Belysning. Nu videre. Det lykkes naturligviis altsaa at blive elsket, naturligviis — ja Bedrageren mener og maa naturligviis mene, at dette skyldes hans List, hans Rænker og Kunst; stakkels Bedragne, han mærker ikke, at det er den sande Kjerlige han har med at gjøre, der elsker ham, fordi den sande Kjerlige elsker Alle. I hvilken Meningsløshed er nu Bedragerens Ynkelighed fangen, ikke som mislykkedes Bedraget, nei den Straf er meget for ringe, nei Bedraget lykkes og Bedrageren er stolt af sit Bedrag! Men hvori ligger da Bedraget, hvad er det for et Bedrag han taler om? Naturligviis skal Bedraget ligge deri, at han, medens den Kjerlige elsker ham, foruden at nyde dette Gode at blive elsket, tillige koldt og stolt og spottende nyder den Selvtilfredshed ikke at elske igjen. Det undgaaer ham naturligviis ganske (thi hvor skulde en Bedrager falde paa, at den sande Kjerlighed var til!), at han har med den sande Kjerlige at gjøre, som elsker uden at gjøre nogen Fordring paa Gjenkjerlighed, just sætter Kjerligheden og dens Salighed i ikke at forlange Gjenkjerlighed. Bedrageren har altsaa listigt faaet den Kjerlige til at elske ham — men det er jo netop hvad den Kjerlige saa uendeligt gjerne vil; Bedrageren har formeentligen narret ham ved ikke at elske igjen — men den sande Kjerlige anseer jo netop at fordre Gjenkjerlighed for en Besmittelse, en Nedværdigelse, og det at elske uden Gjenkjerlighedens Løn for den høieste Salighed. Hvo er saa den Bedragne; hvad er det for et Bedrag der tales om; Bedrageren taler i Taaget og veed ikke selv hvad han siger, ligesom hiin Mand,

af hvem vi Alle lee, hiin Mand, der laae i Grøften, og dog meente, at han reed. At bedrage paa den Maade er det ikke ligesom, hvis man vilde kalde det at stjæle: at stikke Penge til en Mand! Den sande Kjerlige er bleven rigere; thi for Hver mere han faaer at elske, og for hver Gang mere han giver sin Kjerlighed ud med Afkald paa Gjenkjerlighed, bliver han rigere. Eller er den sande Kjerlige bedragen, hvis det forbliver skjult, hvilken uværdig Gjenstand for Kjerlighed Bedrageren er? Det at elske er jo det høieste Gode, men saa kan kun den Kjerlighed, som fordrer Gjenkjerlighed, altsaa den usande Kjerlighed, være bedragen ved at forblive uvidende om, at Gjenstanden er uværdig. Eller er den sande Kjerlige bedragen, hvis det bliver aabenbart, hvilken uværdig Gjenstand Bedrageren er og var? Det at elske er jo det høieste Gode og den største Salighed. See, Den som i Pengesager, for selv at faae Penge, henvender sig til en Mand han havde stolet paa, og om hvem han havde troet, at han havde Penge: han er narret, hvis Manden saa er uvederhæftig og ingen Penge har. Men Den, som vil give sine Penge bort og ikke paa fjerneste Maade ønsker eller forlanger at faae dem igjen, han er dog vel ikke narret — fordi Modtageren ingen Penge har. Men den listige Bedrager, han bevæger sig i Underfundighedens smidigste og meest indsmigrende Bøininger, han mærker ikke, hvor klodderagtigt han bærer sig ad. Han mener at være den Overlegne, han smiler selvtilfreds ind i sig selv (ak, som hvis Du saae den Sindssvages selvtilfredse Smiil, der baade er til at lee og til at græde over!); han aner ikke, at den Kjerlige er den uendeligt Overlegne. Forblindet er Bedrageren, han mærker end ikke sin rædsomme Afmagt: hans Bedrag lykkes — og han gjør en Velgjerning; hans Bedrag lykkes — og han gjør den sande Kjerlige endnu rigere; hans Bedrag lykkes ham, det lykkes ham — og dog er han selv netop den Bedragne. Stakkels Bedragne, selv denne Vei til Frelse er ham afskaaren, at hans Bedrag mislykkes! Dersom en Sindssvag vil overbevise en Forstandig om sin afsindige Tankes Rigtighed, og det nu i en vis Forstand slaaer til, er dette da ikke det

Rædsomste af Alt, er det ikke næsten som en Ubarmhjertighed af Tilværelsen, thi var det mislykkedes, saa kunde dog maaskee den Sindssvage derved være bleven opmærksom paa, at han var Sindssvag; men nu er det skjult for ham, og hans Sindssvaghed vel uhelbredelig. Saaledes med Bedrageren; men det er ikke ubarmhjertigt, det er den retfærdige Straf over ham, at hans Bedrag lykkes — og just derved hans Fortabelse.

Hvad strides der da i Sandhed om mellem Bedrageren og den Kjerlige? Bedrageren vil franarre ham hans Kjerlighed. Dette lader sig ikke gjøre; den sande Kjerlige har just ved ubetinget ikke at fordre den mindste Gjenkjerlighed indtaget en uindtagelig Stilling; at bedrage ham hans Kjerlighed fra lader sig lige saa lidet gjøre som at franarre en Mand de Penge, han som Foræring staaer og giver En. Der strides derfor egentligen om noget Andet, om det skulde kunne være muligt, at Bedrageren (hvad han da ingenlunde tilsigter eller tænker paa) blev Anledningen til den Kjerliges Fald, saa den Kjerlige affaldt fra Kjerligheden og sank ned i Sandsebedragets Verden, i det barnagtige Kjævl med Bedrageren, fordi den Kjerlige opgav Kjerligheden, som elsker uden at fordre Gjenkjerlighed. Men derimod værger just den sande Kjerlige sig ved at troe Alt, altsaa ved at elske Bedrageren. Hvis Bedrageren kunde forstaae dette, han maatte tabe Forstanden. En Forelsket (den Selvkjerlige) mener da at være bedragen, naar Bedrageren har faaet ham narret til at elske sig, medens han ikke elsker igjen — og den sande Kjerlige mener sig just frelst, naar det, ved at troe Alt, lykkes ham at elske Bedrageren; den Forelskede anseer det for Ulykken, at vedblive at elske Bedrageren, den sande Kjerlige anseer det for Seiren, hvis det blot maa lykkes ham at vedblive at elske Bedrageren. Forunderligt! Bedrageren maa paa sin Viis blive mere og mere indbildsk, at Bedraget lykkes ham saa overordentligt; tilsidst ender det vel med, at han anseer den Kjerlige for et indskrænket sølle Skrog. Og dog er det just ved dette Samme, at den sande Kjerlige er evigt og uendeligt sikkret mod at blive bedragen! Veed Du, m. T., noget stærkere Udtryk for Over-

legenhed end det, at den Overlegne ovenikjøbet seer ud som den Svagere? Thi den Stærkere, der seer ud som den Stærkere, han giver en Maalestok for sin Overlegenhed; men Den, der, skjøndt overlegen, seer ud som den Svagere, han negter Maalestok og Sammenligning, det er, han er uendeligt overlegen. Har Du i Livet aldrig seet dette den uendelige Overlegenheds Forhold, som rigtignok ikke ligefrem er til at see, thi det Uendelige sees aldrig ligefrem? Tag den i Forstand Andre uendeligt Overlegne, og Du skal see, han seer ud som en eenfoldig Stakkel; kun Den, som mener at have noget mere Forstand end Andre, men ikke er ganske sikker derpaa, eller indskrænket og daarlig nok til at bryste sig af et Sammenlignings-Forhold, han bestræber sig for at see ud som den i Forstand Overlegne.

Saaledes med den Kjerlige, som troer Alt. Det kan saa let forvexles med Indskrænkethed, og dog er Viisdommens Dyb i denne Eenfold; det kan saa let forvexles med Svaghed, og dog er Evighedens Kræfter i denne Afmagt; det kan saa let see ud som et stakkels priisgivent Menneske, hvem Enhver kan bedrage, og dog er han den Eneste, der evigt og uendeligt er sikkret mod at bedrages. Men det sees ikke ligefrem, menneskeligt talt ligger Forvexlingen nær nok, især i disse kloge Tider, der ere blevne for kloge til at troe paa Viisdom. Forvexlingen ligger nær nok; thi den Kjerlige, som troer Alt, er ikke ligefrem aabenbar, han er som hine Planter, hvis Forplantelse er i det Skjulte: han aander i Gud, han drager Næring for sin Kjerlighed fra Gud, han styrker sig ved Gud. At han menneskeligt talt bedrages, seer han i en vis Forstand selv; men han veed, at Bedraget og det Sande strække lige vidt, og at det altsaa dog var muligt, at Bedrageren ikke var en Bedrager, og han troer derfor Alt. Dertil har denne Kjerlige Mod, Mod til at troe Alt (sandeligen det høieste Mod!), Mod til at taale Verdens Foragt og Forhaanelse (sandeligen den største Seier, større end nogen, der vandtes i Verden, thi den overvinder Verden!), Mod til at udholde, at Verden finder det saa ubeskriveligt taabe,

ligt, medens den dog ypperligt kan forstaae Det, hvoraf han slutter, men ikke hans Slutning, saalidet som den mistroiske Verden kan forstaae Saligheden, hvilken den sande Kjerlige har i sig selv.

Dog sæt, at det engang i Evigheden viste sig, at den Kjerlige virkeligen var bleven bedragen! Hvorledes, skulde det virkeligen være fornødent endnu engang at gjentage? Naar det at elske er det høieste Gode og den største Salighed; naar den Kjerlige just ved at troe Alt bliver i Kjerlighedens Salighed: hvor skulde han da, i Tid eller i Evighed, være bedragen! Nei, nei, der er i Tid og i Evighed kun eet Bedrag muligt i Forhold til den sande Kjerlighed, Selvbedraget, eller at opgive Kjerligheden. Den sande Kjerlige vil derfor end ikke kunne forstaae Indvendingen. Ak, men vi andre kunne det destoværre kun altfor let; thi den lavere Forestillingskreds og de jordiske Lidenskabers Pagt med Sandsebedragene er det saa vanskeligt at løsrive sig fra. Netop som man allerbedst har forstaaet det Sande kommer pludseligen det Gamle paa En igjen. Det Uendelige, det Evige, altsaa det Sande er det naturlige Menneske saa fremmed, at det gaaer ham ligesom det gaaer Hunden, der vel kan lære et Øieblik at gaae opreist, men dog bestandigt længes efter at gaae paa Fire. Man kan næsten tvinge et Menneskes Tanke til at maatte indrømme, at, da Bedraget strækker ubetinget lige saa vidt som det Sande, kan det ene Menneske ikke virkeligen dømme det andet, men den Dømmende bliver blot selv aabenbar — omtrent som naar En af al sin Magt slaaer til paa en Kraftprøver, og ikke veed af, at det er en Kraftprøver, altsaa mener, at han i Virkeligheden slaaer, medens hans Kraft dog egentligen kun bliver prøvet. Og naar man saa har forstaaet dette, saa kan man dog søge endnu een Udflugt, man kan forholde sig nysgjerrigt til Evigheden, regnende paa, at den saa skal gjøre det aabenbart, om det nu virkeligen var en Bedrager. Men hvad beviser dette? Det beviser, at man hverken er den sande Kjerlige, der har Kjerlighedens Salighed

i sig selv, ei heller har den sande Alvors Forestilling om Evigheden. Giver et Menneske efter for denne Indskydelse, drager den ham strax ned i Smaalighedens lave Egne, hvor det Sidste og Høieste ikke er Kjerlighedens Salighed i sig selv, derimod Rethaveriets Kjævl. — Men den sande Kjerlige troer Alt — og bliver dog aldrig bedragen.

III.

Kjerlighed haaber Alt — og bliver dog aldrig til Skamme.

1 Cor. XIII, 7. Kjerlighed haaber Alt.

Under mange Billeder og ved mange Forestillinger søger den hellige Skrift paa forskjellig Maade at give denne vor jordiske Tilværelse Festlighed og Høitidelighed, at skaffe Luft og Udsigt ved Forholdet til det Evige. Og dette gjøres vel fornødent. Thi naar det jordiske Livs Verdslighed, gudforladt, slutter sig inde med sig selv i Selvtilfredshed, udvikler denne indespærrede Luft Gift i sig og af sig. Og naar i Timeligheden Tiden i en vis Forstand saa langsomt sniger sig hen og dog saa underfundigt hurtigt, at man aldrig med samlet Opmærksomhed bliver dens Forsvinden vaer; eller naar Øieblikket sætter sig fast og bliver stillestaaende, naar Alt, Alt opdrives for at vende Sindet og Kræfterne ind i Øieblikket: saa tabes Udsigten, og dette løsrevne, gudforladte Timelighedens Øieblik, det være nu kortere eller længere, bliver et Affald fra det Evige. See derfor er der saa ofte i de forskjellige Tider følt Trang til en forfriskende, oplivende Luftning, et mægtigt Pust, der kunde rense Luften og fordrive de giftige Dunster, følt Trang til en stor Begivenheds frelsende Bevægelse, der frelser ved at bevæge det Stillestaaende, følt Trang til en stor Forventnings oplivende

Udsigt — at man ikke skal blive qvalt i Verdsligheden eller omkomme i det belemrende Øieblik!

Dog veed Christendommen kun een Vei og een Udvei, medens den ikke destomindre altid veed Vei og Udvei; det er ved Hjælp af det Evige, at Christendommen i ethvert Øieblik skaffer Luft og Udsigt. Naar Travlheden tiltager, just fordi Øieblikket breder sig, naar den ustandseligt farer omkring i Øieblikket, som, evigt forstaaet, ikke kommer af Stedet, naar de Travle saae og høste og saae igjen og høste atter (thi Travlhed høster mange Gange), naar de Travle sanke Laderne fulde af hvad de høstede og hvile paa deres Fortjenester — ak, medens Den, der i Sandhed vil det Gode, i Løbet af samme Tid endnu ikke seer den mindste Frugt af sin Arbeiden, og han bliver til Spot som Den, der ikke veed at saae, som Den, der arbeider forgjeves og blot fægter i Luften: da skaffer Christendommen Udsigt ved sin billedlige Tale om, at dette jordiske Liv er Sædens Tid, Evigheden Høstens. Naar Øieblikket, just fordi det staaer stille, bliver som en Hvirvel (thi Hvirvel bevæger sig ikke fremad), naar der strides, seires og tabes og atter seires, nu paa eet Punkt, nu paa et andet — men Den, der vil det Gode i Sandhed, er den Eneste, som alene er Tabende og tabende Alt, som det synes: da skaffer Christendommen Udsigt ved Hjælp af sin billedlige Tale om, at dette Liv er Trængselens, er Stridens, Evigheden Seirens. Naar Øieblikket bliver stillestaaende i Smaalighedens usle Forvikling, som dog vrængende gjengiver selv det Helligste, det Gode, det Sande i den kummerlige Formindskelse, vrængende leger den Leeg at uddele Ære og Skam; naar Alt forfængeliggjøres ved at drages ned i dette jammerlige, forvirrede Røre: da skaffer Christendommen Luft og Udsigt, skaffer Livet Høitidelighed og Festlighed ved i billedlig Tale at vise hen til hiint Evighedens Optrin, hvor det evigt skal afgjøres, hvo der vandt Ærens Krands, og hvo der blev til Skamme. — Hvilken høitidelig alvorsfuld Festlighed! Sandeligen, hvad er ogsaa Ære og Skam, naar ikke den Omgivelse er sikkret, som giver Æren og Skammen uendelig Betydning! Selv om det

var fortjent, at et Menneske vandt Ære her i Verden, hvad Høitidelighed har Verden til at give det Betydning! Lad Disciplen fortjent blive udskammet, eller fortjent blive udmærket — dersom den høitidelige Handling skulde foregaae paa Trappegangen; dersom Læreren, der uddeler Æren og Skammen, var en jammerlig Karl; dersom der Ingen eller saa godt som Ingen var indbuden af hine Ærværdige, der beære Festligheden med deres Nærværelse, men en desto større Flok af løse Mennesker, hvis Rygte endog var tvetydigt: hvad er saa Æren og Skammen? Men Evigheden! Veed Du nogen Festlighedens Bygning, der er saa høit hvælvet som Evigheden; veed Du noget, selv noget Guds-Huus, hvor der er denne hellige Stilhed som i Evigheden; veed Du nogen, selv den meest udvalgte Kreds af Ærværdige, der er saaledes sikkret for, at Ingen er tilstede, mod hvem Æren kunde have det Mindste, det Allermindste at indvende, saaledes sikkret mod, at Ingen er tilstede uden hvem Æren har Ære af, som Evigheden er det; veed Du nogen festlig Sal, var end alle dens Vægge af Speilglas, der saaledes uendeligt gjengiver, og ene, Ærens Fordring, saaledes uendeligt negter end den mindste, den meest ubemærkede Sprække for Vanæren at skjule sig i, som Evigheden — hvis Du der skulde staae til Skamme!

Saaledes skaffer Christendommen i Forhold til Ære og Skam hvert Øieblik Udsigt ved Hjælp af Evigheden, hvis Du selv vil hjælpe til ved at haabe. Christendommen fører Dig ikke op paa et noget høiere Sted, hvorfra Du dog kun kan overskue en noget videre Omkreds: dette er dog kun et jordisk Haab og en verdslig Udsigt. Nei, Christendommens Haab er Evigheden; og derfor er der Lys og Skygge, Skjønhed og Sandhed, og fremfor Alt Gjennemskuelsens Fjernhed i dens Tegning af Tilværelse. Christendommens Haab er Evigheden, og Christus er Veien; hans Fornedrelse er Veien, men ogsaa da han foer til Himmels var han Veien.

Men Kjerligheden, som er større end Tro og Haab, paatager sig ogsaa Haabets Gjerning, eller paatager sig Haabet,

det at haabe for Andre, som en Gjerning. Selv opbygges og næres den ved dette Evighedens Haab, og handler da igjen mod Andre kjerligt i dette Haab, hvad vi nu ville overveie:

Kjerlighed haaber Alt — og bliver dog aldrig til Skamme;

thi sandeligen ikke Enhver, der haaber Alt, er derfor den Kjerlige, ei heller er Enhver, der haaber Alt, derfor sikkret mod aldrig at blive til Skamme; men kjerligt at haabe Alt er det modsatte af fortvivlet slet intet at haabe, hverken for sig selv eller for Andre.

At haabe Alt, eller hvad der er det Samme altid at haabe. Vel synes det nemlig ved første Øiekast som var det at haabe Alt Noget, der kunde gjøres een Gang for alle, da „Alt" jo samler det Mangfoldige i Eet, og forsaavidt i hvad man maa kalde et evigt Øieblik, som var Haabet i Hvile, i Ro. Dette er dog ikke saa. Det at haabe er nemlig sammensat af det Evige og det Timelige, deraf kommer det, at Udtrykket for Haabets Opgave i Evighedens Skikkelse er at haabe Alt, i Timelighedens Skikkelse altid at haabe. Det ene Udtryk er ikke sandere end det andet, tvertimod bliver hvert af Udtrykkene usandt, naar det skulde modsættes det andet Udtryk, istedenfor forenede at udtrykke det Samme: i ethvert Øieblik altid at haabe Alt.

At haabe forholder sig til det Tilkommende, til Muligheden, hvilken igjen, forskjelligt fra Virkelighed, altid er et Dobbelt, Fremgangens eller Tilbagegangens, Opreisningens eller Undergangens, det Godes eller det Ondes Mulighed. Det Evige „er"; men idet det Evige berører det Timelige eller er i det Timelige, træffe de hinanden ikke i det „Nærværende", thi saa var det Nærværende selv det Evige. Det Nærværende, Øieblikket, er saa hurtigt forbi, at det egentligen ikke er til, det er blot Grændsen, og er altsaa forbigangent, medens det Forbigangne er, hvad der var nærværende. Naar altsaa det Evige er i det Timelige, saa er det i det Tilkommende (thi det Nær-

værende kan det ikke faae fat paa, og det Forbigangne er jo forbi) eller i Muligheden. Det Forbigangne er det Virkelige, det Tilkommende det Mulige; evigt er det Evige det Evige, i Tiden er det Evige det Mulige, det Tilkommende. Vi kalde jo derfor den Dag imorgen det Tilkommende, men ogsaa det evige Liv kalde vi det Tilkommende. Det Mulige er som saadant altid et Dobbelt, og det Evige forholder sig i Mulighed ligeligt til dens Dobbelthed. Fra den anden Side, naar Mennesket, hvem det Mulige angaaer, forholder sig ligeligt til det Muliges Dobbelthed, saa sige vi: han forventer. At forvente indeholder i sig den samme Dobbelthed som det Mulige har, og at forvente er at forholde sig til det Mulige reent og blot som saadant. Derpaa deler Forholdet sig, eftersom det forventende Menneske vælger. At forholde sig forventende til det Godes Mulighed er at haabe, hvad just derfor ikke kan være nogen timelig Forventning, men er et evigt Haab. At forholde sig forventende til det Ondes Mulighed er at frygte. Men saavel den Haabende som den Frygtende er forventende. Dog saa snart Valget er gjort, er det Mulige forandret, thi det Godes Mulighed er det Evige. Det er kun i Berøringens Øieblik, at det Muliges Dobbelthed er ligelig; ved den Afgjørelse at vælge Haabet afgjør man derfor uendeligt mere end det synes, thi det er en evig Afgjørelse. Kun i den blotte Mulighed, altsaa for den blot eller ligegyldigt Forventende er det Godes og det Ondes Mulighed ligelig; i Forskjelliggjørelsen (og Valget er jo forskjelliggjørende) er det Godes Mulighed mere end Mulighed, thi den er det Evige. Deraf kommer det, at Den, som haaber, aldrig kan bedrages; thi at haabe er at forvente det Godes Mulighed, men det Godes Mulighed er det Evige.

Saaledes maa man nøiagtigere bestemme, hvad det er at haabe; i den almindelige Sprogbrug kalder man ofte Det Haab, som ingenlunde er Haab, men Ønske, Længsel, længselsfuld Forventning snart af det Ene, snart af det Andet, kort en Forventendes Forhold til det Mangfoldiges Mulighed. Saaledes forstaaet (naar Haab egentligen blot betyder Forventning)

falder det da Ynglingen og Barnet let nok at haabe, fordi Ynglingen og Barnet selv endnu er en Mulighed. Og derimod er det saa igjen i sin Orden, naar man seer, hvorledes med Aarene som oftest det Mulige og Haabet tager af i Menneskene, eller Sandsen for Mulighed. Heraf lader det sig igjen forklare, at Erfaringen taler afvisende om Haabet, som var det blot Ungdommelighed (hvad vistnok Barnets og Ynglingens Haaben ogsaa er), som var det at haabe, liig det at dandse, noget ungdommeligt Noget, hvad den Ældre hverken har Lyst eller Lethed til. Nu ja, det at haabe er jo ogsaa at gjøre sig let ved Hjælp af det Evige, det er ved Hjælp af det Godes Mulighed. Og er det Evige end langtfra at være Ungdommelighed, har det dog langt mere tilfælles med Ungdommelighed end med den Tværhed, der ofte nok beæres med Navn af Alvor, den Aarenes Trevenhed, som i nogenlunde heldige Vilkaar er saadan nogenlunde tilfreds og beroliget, men for Alt Intet har med Haabet at skaffe, og i uheldige Vilkaar hellere gnaver fortredent end at haabe. I Ungdommen har et Menneske Forventning og Mulighed nok, det udvikler sig af sig selv i Ynglingen som det kostelige Myrrha, der drypper ned af Arabiens Træer. Men naar et Menneske saa er bleven ældre, da bliver hans Liv som oftest hvad det nu saadan engang er blevet, en dvask Gjentagelse og Omskrivning af det Samme; ingen Mulighed skrækker vækkende op, ingen Mulighed opliver foryngende; Haabet bliver Noget, som intetsteds har hjemme, og Mulighed noget lige saa Sjeldent som Grønt i Vintren. Man lever uden det Evige ved Hjælp af Vane, Klogskab, Efterabelse, Erfaring, Skik og Brug. Og sandeligen, tag alt Dette, kom det tilsammen, tilbered det ved de sløvede eller kun jordiskt blussende Lidenskabers Ild, og Du skal see, Du kan faae Allehaande ud deraf, en forskjelligt tillavet seig Sliim, som man kalder Leve-Klogskab; men aldrig fik Nogen Mulighed ud deraf, Mulighed, dette Vidunderlige, der er saa uendeligt skørt (ikke er Foraarets fineste Stengel saa skør!), saa uendeligt skrøbeligt (ikke er det fineste forarbeidede Liin saa skrøbeligt!) og dog netop tilveiebragt,

dannet ved Hjælp af det Evige, og dog stærkere end Alt, hvis det er det Godes Mulighed!

Man mener at tale erfarent ved at dele et Menneskes Liv i visse Afsnit og Aldere, og da kalde det første Afsnit Haabets eller Mulighedens. Hvilken Daarskab! Man udelader altsaa i Talen om Haabet ganske det Evige, og dog taler man om Haabet. Men hvorledes er det muligt, da Haabet jo forholder sig til det Godes Mulighed, og derved til det Evige! Og paa den anden Side, hvorledes er det muligt at tale saaledes om Haabet, at man anviser det en vis Alder; det Evige strækker dog vel til for hele Livet, saa er der altsaa og skal være Haab indtil det Sidste, saa er der altsaa ingen Alder der er Haabets, men hele Ens Liv skal være Haabets Tid! Man mener altsaa at tale erfarent om Haabet — ved at afskaffe det Evige. Som man i Skuespillet, ved at forkorte Tiden og ved at fortætte Begivenheder, i Løbet af nogle faa Timer faaer flere Aars Indhold at see: saaledes vil man skuespilagtigt indrette sig indenfor Timeligheden. Man forkaster Guds Anlæg med Tilværelsen: at Timeligheden er heel og holden Udviklingen, Forviklingen — Evigheden Opløsningen; man indretter det Hele indenfor Timeligheden, udviser en Snees Aar til Udviklingen, saa ti Aar til Forviklingen, saa strammer man Knuden i nogle Aar og saa følger Opløsningen. Unegteligt, Døden er jo ogsaa en Opløsning, og saa er det forbi, man bliver begraven — dog ikke førend Forraadnelsens Opløsning er indtraadt. Men sandeligen Enhver, der ikke vil forstaae, at hele Ens Liv skal være Haabets Tid, han er fortvivlet, ligegyldigt, aldeles ligegyldigt, hvad enten han veed af det eller ikke, hvad enten han priser sig lykkelig i sin formeentlige Velvære, eller han slider sig gjennem Kjedsommelighed og Bryderi. Enhver, der opgiver Muligheden af, at hans Tilværelse i næste Øieblik kunde være forspildt — hvis han da ikke opgiver denne Mulighed, fordi han haaber det Godes Mulighed, altsaa Enhver, der lever uden Mulighed, han er fortvivlet, han bryder med det Evige, han slutter vilkaarligt Muligheden af, sætter uden Evighedens Samtykke

Slutning, hvor Slutningen ikke er, istedenfor som Den, der skriver efter en Andens Tilsigen, bestandigt at have Pennen rede til det Næste, saa han ikke formaster sig til meningsløst at sætte Punktum førend Meningen er ude, eller til oprørsk at kaste Pennen fra sig.

Naar man vil hjælpe et Barn med en meget stor Opgave, hvorledes bærer man sig saa ad? Ja, man sætter det ikke hele Opgaven for paa eengang, thi saa fortvivler Barnet og opgiver Haabet; man sætter det et lille Stykke for ad Gangen, men bestandigt saa meget, at Barnet intet Oieblik kommer til at standse, som var det færdigt, og heller ikke saa meget, at Barnet ikke kan overkomme det. Dette er Opdragelsens fromme Sviig; den fortier egentligen Noget; bliver Barnet bedraget, kommer det deraf, at Opdrageren er et Menneske, som ikke kan indestaae for det næste Oieblik. Men nu Evigheden; den er dog vel den største Opgave, som er sat et Menneske, og paa den anden Side, den kan dog vel indestaae for det næste Oieblik; og Timelighedens Barn (Mennesket) forholder sig jo dog kun som et lille Barn til den uendelige Opgave! Vilde Evigheden paa eengang, og i sit Sprog, sætte Mennesket Opgaven, uden Hensyn til hans Fatteevne og svage Kræfter: maatte Mennesket fortvivle. Men da er det det Vidunderlige, at denne den største Magt, Evigheden, kan gjøre sig saa lille, at den er saaledes delelig, den, som dog evigt er Eet, at den iførende sig Skikkelsen af det Tilkommende, det Mulige, ved Hjælp af Haabet opdrager Timelighedens Barn (Mennesket), lærer ham at haabe (thi at haabe er selve Underviisningen, er Forholdet til det Evige), hvis han da ikke vilkaarligt vælger strengt at forknyttes ved Hjælp af Frygten, eller han frækt vælger at fortvivle, det er, at unddrage sig Mulighedens Opdragelse. I Muligheden sætter det Evige, rigtigt forstaaet, bestandigt kun et lille Stykke for ad Gangen. Evigheden er ved det Mulige bestandigt nær nok til at være ved Haanden, og dog fjern nok til at holde Mennesket i Bevægelse fremad mod det Evige, i Gangen, i Fremgangen. Saaledes lokker og drager Evigheden et Menneske, i Muligheden,

fra Vuggen til Graven, hvis han da vælger at haabe. Thi Muligheden er, som sagt, et Dobbelt, og just derfor den sande Opdragelse; Muligheden er lige saa streng, eller kan dog være lige saa streng, som den kan være mild. Haabet ligger ikke uden videre i Muligheden, thi i Muligheden kan ogsaa Frygten ligge. Men Den, der vælger Haabet, ham opdrager Muligheden ved Hjælp af Haabet til at haabe. Dog bliver Frygtens Mulighed, Strengheden, skjult tilstede som en Mulighed, hvis den, for Opdragelsens Skyld, for at vække, skulde gjøres fornøden; men den bliver skjult, medens det Evige lokker ved Hjælp af Haabet. Thi det at lokke er bestandigt at være lige saa nær som fjern, hvorved den Haabende bevares altid haabende, haabende Alt, bevares i Haabet for det Evige, som i Timeligheden er det Mulige.

Saaledes med det at haabe Alt. Men det kjerligt at haabe Alt betegner den Kjerliges Forhold til andre Mennesker, at han i Forhold til dem, haabende for dem, bestandigt holder Muligheden aaben med uendelig Forkjerlighed for det Godes Mulighed. Han haaber altsaa kjerligt, at der i ethvert Øieblik er Mulighed, er det Godes Mulighed for det andet Menneske, denne det Godes Mulighed betyde nu herligere og herligere Fremgang i det Gode fra Fuldkommenhed til Fuldkommenhed, eller Opreisning fra Fald, eller Frelse fra Fortabelse, og saaledes fremdeles.

At den Kjerlige har Ret, at der i ethvert Øieblik er Mulighed, indsees let. Ak, men Mangen vilde maaskee langt lettere forstaae det, naar vi ville lade Fortvivlelsen sige det Samme — thi Fortvivlelsen siger i en vis Forstand det Samme. Den Fortvivlede veed ogsaa, hvad der ligger i Mulighed, og dog opgiver han Muligheden (thi at opgive Muligheden, er just at fortvivle), eller endnu rettere, han fordrister sig frækt til at antage det Godes Umulighed. Atter her viser det sig, at det Godes Mulighed er mere end Mulighed; thi naar En fordrister sig til at antage det Godes Umulighed, saa gaaer overhovedet Muligheden ud for ham. Den Frygtende antager

ikke det Godes Umulighed; han frygter det Ondes Mulighed, men han slutter ikke, han fordrister sig ikke til at antage Umuligheden af det Gode.

„Det er muligt," siger Fortvivlelsen, „det er muligt, at selv den redeligst Begeistrede dog engang blev træt, opgav sin Stræben og sank i Usselhedens Tjeneste; det er muligt, at selv den inderligst Troende dog engang slap Troen og valgte Vantroen; det er muligt, at selv den meest brændende Kjerlighed engang afkøledes, isnede; det er muligt, at selv det retskafneste Menneske dog kunde komme paa en Afvei og fortabes; det er muligt, at selv den bedste Ven kunde forvandles til Fjende, selv den trofasteste Hustru til en Meenederske: det er muligt, fortvivl derfor, opgiv Haabet, haab fremfor Alt ikke paa noget Menneske eller for noget Menneske!" — Ja, vist er det muligt, men saa er jo ogsaa det Modsatte muligt. „Opgiv derfor aldrig ukjerligt noget Menneske eller Haabet for ham, thi det var muligt, at selv den meest forlorne Søn dog kunde frelses; at den meest forbittrede Fjende, ak han, der var Din Ven, det er dog muligt, at han atter kunde blive Din Ven; det er muligt, at Den, der sank dybest, ak, fordi han stod saa høit, det er dog muligt, at han atter kunde opreises; det er dog muligt, at den Kjerlighed, som blev kold, atter kunde komme til at brænde: opgiv derfor aldrig noget Menneske, endnu ikke i det sidste Øieblik, fortvivl ikke, nei haab Alt!"

Altsaa „det er muligt," saavidt enes den Fortvivlede og den Kjerlige i det Samme; men da skilles de evigt ad, thi Fortvivlelse haaber slet Intet for Andre, Kjerlighed haaber Alt. Fortvivlelsen synker sammen og bruger nu stundom Muligheden som et forlystende Pirrings-Middel, hvis man ellers kan forlystes ved den ustadige, forfængelige, spøgelseagtige Muligheds Blussen. Det er mærkeligt nok, og viser, hvor dybt Haabet er grundet i et Menneske, at man netop hos Mennesker, som isnede i Fortvivlelse, finder en fremherskende Tilbøielighed til at gantes og lefle med Muligheden, en vellystig Misbrug af Indbildningskraften. Koldt og trodsigt vil den Fortvivlede ikke

haabe i Forhold til det andet Menneske, endnu mindre arbeide for det Godes Mulighed i ham; men det forlyster den Fortvivlede at lade det andet Menneskes Skjebne gøgle for sig i Mulighed, ligegyldigt Haabets eller Frygtens, det forlyster ham at lege med det andet Menneskes Skjebne, at tænke snart den ene snart den anden Mulighed, at vippe ham ligesom i Luften, medens han selv, stolt og ukjerligt, foragter det Hele.

Dog med hvad Ret kalde vi Den en Fortvivlet, der opgiver et andet Menneske? Eet er det jo selv at fortvivle, et Andet, at fortvivle over en Anden. Aah, ja, men dersom det dog er sandt, hvad den Kjerlige forstaaer, og dersom det er sandt, at man, hvis man er den Kjerlige, forstaaer, hvad den Kjerlige forstaaer, at der i ethvert Øieblik er det Godes Mulighed for det andet Menneske: saa er altsaa det at opgive et andet Menneske som haabløst tabt, som var der intet Haab for ham, et Beviis for, at man ikke selv er den Kjerlige; og altsaa er man jo den Fortvivlede, der opgiver Muligheden. Ingen kan haabe uden at han tillige er kjerlig, han kan ikke haabe for sig selv uden tillige at være kjerlig, thi det Gode hænger uendeligt sammen; men er han kjerlig, haaber han tillige for Andre. Og i samme Grad, som han haaber for sig selv, ganske i samme Grad haaber han for Andre; thi ganske i samme Grad som han haaber for sig, ganske i samme Grad er han den Kjerlige. Og i samme Grad, som han haaber for Andre, ganske i samme Grad haaber han for sig; thi dette er det uendeligt nøiagtige, evige Lige for Lige, der er i alt Evigt. O, der er overalt, hvor Kjerlighed er med, noget saa uendeligt Dybsindigt! Den sande Kjerlige siger: „haab Alt, opgiv intet Menneske, thi at opgive ham, det er at opgive Din Kjerlighed til ham — hvis Du nemlig ikke opgiver den, saa haaber Du; men opgiver Du Din Kjerlighed til ham, da ophører Du selv at være den Kjerlige." See, vi tale i Almindelighed paa en anden Maade, paa en herskesyg og ukjerlig Maade om vort Forhold til Kjerligheden i os, som var man selv Herre og Selvhersker over sin Kjerlighed i samme Forstand, som man er det over sine Penge. Naar En siger, „jeg har opgivet

min Kjerlighed til dette Menneske", saa tænker han, at det er dette Menneske, der taber, dette Menneske, som var Gjenstand for hans Kjerlighed; den Talende mener selv at beholde sin Kjerlighed, i samme Forstand som naar En, der har understøttet et andet Menneske med Penge, siger „jeg har ophørt at give ham denne Understøttelse", saa Giveren nu selv beholder de Penge, som før den Anden fik, han, som er den Tabende; thi Giveren er jo langtfra at tabe ved denne Penge-Forandring. Men saaledes er det ikke med Kjerlighed; maaskee taber Den, der var Gjenstand for Kjerligheden, men han, der har „opgivet sin Kjerlighed til dette Menneske", han er den Tabende; han mærker det maaskee ikke selv, han mærker maaskee end ikke, at Sproget spotter ham, thi han siger jo „jeg har opgivet min Kjerlighed". Men har han opgivet sin Kjerlighed, saa er han jo ophørt at være kjerlig. Rigtignok tilføier han min Kjerlighed „til dette Menneske," men dette hjælper ikke, paa den Maade lader det sig uden Tab for En selv gjøre med Penge, ikke med Kjerlighed. Det Tillægsord „kjerlig" tilkommer mig ikke, naar jeg har opgivet min Kjerlighed til „dette Menneske", ak, uagtet jeg maaskee endog indbildte mig, at han var Den, som tabte. Og saaledes ogsaa med det, at fortvivle over et andet Menneske, det er selv at være fortvivlet. Ja, den er lidt sinkende, denne Betragtning! Det gaaer desto værre saa let og saa nemt med at fortvivle over et andet Menneske — og formeentligen at være sikker paa sig selv, fuld af Haab for sig selv; og just de Mennesker, som selvbehageligen ere allersikkrest for deres Vedkommende, dem gaaer det gjerne allerraskest for med at fortvivle over Andre. Men hvor let det end gaaer, lader det sig dog virkeligen ikke gjøre — undtagen i Tankeløshed, hvilken rigtignok gaaer lettest for mange Mennesker. Nei, her er atter Evighedens Lige for Lige, det at fortvivle over et andet Menneske, er selv at være fortvivlet.

Thi den Kjerlige haaber Alt. Og det er sandt, hvad den Kjerlige siger, at der, efter hvad han kan forstaae, endnu i det sidste Øieblik er det Godes Mulighed, selv for den meest For-

tabte, altsaa endnu Haab. Det er sandt, og det vil være sandt for Enhver i hans Forhold til andre Mennesker, dersom han vil holde sin Indbildningskraft i Ro, uforstyrret og uomtaaget af ukjerlige Lidenskaber, med det evige Sigte paa det Eviges Gjenskin i Muligheden. Naar derfor et Menneske ikke kan forstaae, hvad den Kjerlige forstaaer, saa maa det være, fordi han ikke er den Kjerlige; det maa være, fordi der er Noget, som hindrer ham i at holde Muligheden reen (thi holdes Muligheden reen, er Alt muligt), medens han kjerligt vælger det Godes Mulighed eller haaber for det andet Menneske; det maa være, fordi der er Noget, som tynger og giver ham en Tilbøielighed til at forvente det andet Menneskes Forknyttelse, Undergang, Fortabelse. Dette Tyngende er det verdslige og saaledes det ukjerlige Sinds jordiske Lidenskaber; thi Verdslighed er i sig tung, svær, dorsk, treven, mismodig, forstemt, og kan ikke indlade sig med det Mulige, mindst med det Godes Mulighed, hverken for sin egen eller for en Andens Skyld. — Der er en Kløgt, som, næsten stolt deraf, mener at have et særdeles grundigt Kjendskab til Tilværelsens lurvede Side, at Alt dog ender i Usselhed: hvor skulde den, endnu i det sidste Øieblik kjerligt kunne haabe for et andet Menneske, den, som allerede tidlig paa Dagen begynder at forvente og være forberedt paa hans Undergang! — Der er Vrede og Forbittrelse, selv om den ikke faaer et Mord paa sin Samvittighed, den opgiver dog haabløst den Forhadte, altsaa den tager Muligheden fra ham; men er dette ikke aandeligt at slaae ham ihjel, aandeligt at styrte ham i Afgrunden — forsaavidt det staaer til Vreden og Forbittrelsen! — Der er et ondt Øie; hvor skulde et ondt Øie kjerligt kunne faae Øie paa det Godes Mulighed! — Der er Misundelse; den er hurtig til at opgive et Menneske, og dog, den opgiver ham jo egentligen ikke, som slap den ham, nei, den er tidlig paafærde, for at hjælpe med ved hans Undergang. Og er denne først vis, da iler Misundelsen hjem i sin skumle Afkrog og kalder ad sin end afskyeligere Slægtning, der hedder Skadefryd, at de kunne fryde sig med hinanden —

til deres egen Skade. — Der er en feig frygtagtig Smaalighed, som ikke har havt Mod til at haabe Noget for sig selv, hvor skulde den haabe det Godes Mulighed for Andre; dertil er den for smaalig, og for meget i Slægtskab med Misundelsen! — Der er et verdsligt, forfængeligt Sind, som da vilde tage sin Død for Skam og Blussel, hvis det skulde opleve at tage feil, at blive til Nar, at blive latterlig (den forfærdeligste af alle Rædsler!) ved at have haabet for et andet Menneske, hvad der ikke skete. Saa sikkrer dette verdslige forfængelige Sind sig ved itide Intet at haabe, og finder det kjerligt at haabe Alt saa uendeligt taabeligt og uendeligt latterligt. Men deri feiler dog Verdens Forfængelighed, thi hvad der er taabeligt er aldrig uendeligt; det var jo netop Dens Trøst, som, medens han levede, maatte døie nok af Verdens Taabelighed, at han bestandigt kunde sige: uendelig er den ikke, nei Gud være lovet, den faaer Ende. Ei heller har Erfaringen Ret i, at det er det Klogeste ikke at haabe Alt for et andet Menneske — dog, det forstaaer sig, Erfaringen har Ret, ellers maatte den lære om, og lære, hvor daarligt det er at elske Andre for sin egen Fordeels Skyld; og kun forsaavidt man gjør det er det uklogt at haabe Alt.

Naar da alt Dette, denne Kløgt, denne Vrede og Forbittrelse, denne Misundelse, Skadefryd, denne feige, frygtagtige Smaalighed, dette verdslige, forfængelige Sind, naar alt Dette eller Noget deraf er i et Menneske, og i samme Grad som det er der: saa er Kjerligheden ikke, og i samme Grad mindre i ham. Men er der mindre Kjerlighed i ham, er der ogsaa mindre Evigt i ham; men er der mindre Evigt i ham, er der ogsaa mindre Mulighed, mindre Sands for Mulighed (thi Mulighed fremkommer jo derved, at det Evige berører i Tiden det Evige i Mennesket, er der intet Evigt i dette Menneske, bliver det Eviges Berøring forgjeves, der bliver ingen Mulighed); men er der mindre Mulighed, er der ogsaa mindre Haab, just fordi og ligesom der er mindre Kjerlighed, der kjerligt kunde haabe det Godes Mulighed. Den Kjerlige derimod haaber Alt; ingen Vanens

Dvaskhed, ingen Forstandens Smaalighed, ingen Kløgtens Spidsfindighed, ingen Erfaringens Talstørrelser, ingen Aarenes Trevenhed, ingen onde Lidenskabers Bitterhed fordærve ham hans Haab eller forfalske ham Muligheden; hver Morgen, ja hvert Øieblik fornyer han sit Haab og forfrisker Muligheden, medens Kjerligheden bliver og han i den.

Selv om den Kjerlige ikke formaaede at gjøre det mindste Andet for Andre, slet ingen anden Gave formaaede at bringe: han bringer dog den bedste Gave, han bringer Haabet. Der hvor Alt synes saa haabfuldt og er saa rigt paa Forventning for den lovende Yngling, der bringer dog Kjerligheden den bedste Gave, Haabet; men ogsaa der, hvor Menneskene allerede for længe siden mene at have holdt ud indtil det Yderste, ogsaa der haaber Kjerligheden indtil det Yderste, ja, indtil den „yderste Dag", thi først der er Haabet forbi. Har Du seet en Læge gaae omkring mellem de Syge, saa har Du vel lagt Mærke til, at den bedste Gave han bringer, bedre end alle Lægemidler, og end al hans Omsorg, er, naar han bringer Haab, naar der siges „Lægen haaber". Dog en Læge har kun med det Timelige at gjøre, derfor maa det jo atter og atter skee, at det Øieblik kommer, da det vilde være usandt af ham at negte, at han har opgivet den Syge, at Sygdommen er til Døden. Men den Kjerlige — hvilken Glæde for den Kjerlige, at han altid tør haabe; hvilken Glæde for ham, at Evigheden indestaaer ham for, at der altid er Haab. Thi ikke haaber den Kjerlige, den sande Kjerlige, *fordi* Evigheden indestaaer ham derfor, men han haaber, *fordi* han er den Kjerlige, og han takker Evigheden, at han tør haabe. Og saaledes bringer han altid den bedste Gave, bedre end Lykønskningen til den høieste Lykke, bedre end al menneskelig Hjælp for den største Ulykke; thi Haabet, det Godes Mulighed, er Evighedens Hjælp. Da alle Ulykker kom over Slægten, blev dog Haabet tilbage. Deri er Hedenskabet og Christendommen enige; Forskjellen er den, og en uendelig, at Christendommen har en uendelig ringere Forestilling om alle disse Ulykker, og en uendelig saligere Forestilling om Haabet.

Men Haabet, som blev tilbage, blev tilbage kun hos den Kjerlige. Dersom Kjerlighed ikke var, var Haabet heller ikke til, det vilde blive liggende som et Brev, der venter paa at afhentes; hvis Kjerlighed ikke var, vilde det være med Haabet, som med et Brev, hvis Indhold var, ja det var saligt, men man havde Ingen, til at bringe Brevet bort. Da paatog Kjerligheden, skjøndt større end Haabet, sig det som sin Tjeneste og sin Gjerning at bringe Haabet.

Dog er der ikke noget Dunkelt, noget Uklart i hele denne Overveielse, saa man ikke ret kan blive klog paa, hvilken Gjenstanden er; thi „Kjerlighed haaber Alt" kan betyde, at den Kjerlige for sig haaber Alt, og det kan betyde, at den Kjerlige kjerligt haaber Alt for Andre? Men dette er jo Eet og det Samme; og denne Dunkelhed er netop det Eviges Klarhed, hvis Nogen ganske forstaaer, at det ganske er Eet og det Samme. Naar ene Kjerlighed haaber Alt (og Paulus siger ikke, at Haabet haaber Alt, men at Kjerlighed haaber Alt, just fordi, som han siger, Kjerlighed er større end Haab), saa følger deraf (af at det er Kjerlighed, og af hvad Kjerlighed er), at den Kjerlige haaber Alt for Andre, da jo hans Kjerlighed betinger hans Haab for sig selv. Kun jordisk Forstand (og dens Klarhed er dog vel ikke at anprise) kun jordisk Forstand, som hverken forstaaer sig paa hvad Kjerlighed eller hvad Haab er, mener, at det er to ganske forskjellige Ting, at haabe for sig selv og at haabe for Andre, samt at Kjerlighed igjen er en tredie Ting for sig selv. Den jordiske Forstand mener, at man meget godt kan haabe for sig selv, uden at haabe for Andre; og at man da ikke behøver Kjerlighed for at haabe for sig selv, medens man vel behøver Kjerlighed for at haabe for Andre, for de Elskede, og hvorfor skulde man haabe for Andre end disse. Den jordiske Forstand mærker ikke, at Kjerligheden ingenlunde er et Tredie for sig selv, men er Mellembestemmelsen: uden Kjerlighed intet Haab for En selv, med Kjerlighed Haab for alle Andre; i samme Grad, som man haaber for sig, i samme Grad haaber man for Andre, thi i samme Grad er man kjerlig.

Salig den Kjerlige, han haaber Alt; endnu i det sidste Øieblik haaber han det Godes Mulighed for den meest Fortabte! Det lærte han af Evigheden; men kun fordi han var den Kjerlige kunde han lære af Evigheden, og kun fordi han var den Kjerlige kunde han lære dette af Evigheden. Vee Den, som i Forhold til et andet Menneske opgav Haabet og Muligheden, vee ham, thi han tabte derved selv Kjerligheden!

Kjerlighed haaber Alt — og bliver dog aldrig til Skamme. Vi tale i Forhold til Haab og Forventning om at blive til Skamme; vi mene, at En bliver til Skamme, naar hans Haab eller Forventning ikke gaaer i Opfyldelse. Hvori skal nu Skammen ligge? Vel deri, at Ens beregnende Klogskab ikke har regnet rigtigt, at det (til Ens Skam) bliver aabenbart, at man uforstandigt har forregnet sig. Men Herre Gud, den Skam var da ikke saa farlig; det er dog vel nok ogsaa egentligen kun saa i Verdens Øine, hvis Begreb om Ære og Skam man imidlertid ikke skal sætte Ære i at tilegne sig. Thi Det, Verden beundrer meest og ene giver Æren, er Klogskab, eller at handle klogt; men det at handle klogt er just det Foragteligste af Alt. Om et Menneske er klog, kan han i en vis Forstand ikke selv gjøre for; at han udvikler sin Klogskab, skal han heller ikke skamme sig ved; men vel desto mere ved at handle klogt. Og vist er det (hvad især gjøres fornødent at sige i disse kloge Tider, hvor Klogskab egentligen er bleven Det, som skal ved Christendommens Hjælp overvindes, ligesom engang Raahed og Vildhed), dersom Menneskene ikke lære at foragte det, at handle klogt, lige saa dybt, som man foragter det, at stjæle, at sige falsk Vidnesbyrd: saa afskaffer man tilsidst ganske det Evige, og dermed Alt, hvad der er helligt og Ære værd — thi det, at handle klogt, er just med sit hele Liv at aflægge falskt Vidnesbyrd mod det Evige, er just at stjæle sin Tilværelse fra Gud. Det at handle klogt er nemlig Halvhed, hvorved man unegteligt kommer videst i Verden, vinder Verdens Goder og Fordele, Verdens Ære, fordi Verden og Verdens Fordeel er, evigt forstaaet, Halvhed. Men heller aldrig har det Evige, eller den hellige

Skrift lært noget Menneske at stræbe efter at komme vidt eller videst i Verden, tvertimod advarer den, ikke at komme for vidt i Verden, for om muligt at bevare sig reen fra Verdens Besmittelse. Dog er Forholdet dette, saa synes det ikke anpriseligt at tragte efter at komme videst eller vidt i Verden.

Skal der da med Sandhed tales om at blive til Skamme i Forhold til Haab og Forventning, maa Skammen ligge dybere, ligge i hvad man haaber, saa man altsaa væsentligen er lige meget til Skamme, enten Ens Haab gaaer i Opfyldelse eller ikke; Forskjellen vil kun være, at det, naar Haabet ikke gaaer i Opfyldelse, maaskee paa Ens Forbittrelse og Fortvivlelse bliver aabenbart, hvor fast man hang ved Det, man havde Skam af at haabe. Var Haabet blevet opfyldt, var dette maaskee ikke blevet aabenbart, men Skammen var dog væsentligen bleven den samme.

Dog dersom man haaber Noget, som man har Skam af at haabe, ligegyldigt enten det gaaer i Opfyldelse eller ikke, haaber man egentligen ikke. Det er en Misbrug af det ædle Ord „Haab" at bringe det i Forbindelse med noget Saadant; thi det at haabe forholder sig væsentligen og evigt til det Gode — saa kan man jo aldrig blive til Skamme ved at haabe.

Man kan (for et Dieblik at benytte den usande Sprogbrug) blive til Skamme ved at haabe een eller anden jordisk Fordeel — naar den saa udebliver. Men Skammen er egentligen ikke det, at den ikke kom, at Ens Haab ikke gik i Opfyldelse, Skammen er, hvis det nu, paa Grund af den skuffede Forventning, viser sig, hvor vigtig en saadan jordisk Fordeel var En. Dette er derfor heller ei at haabe, det er at ønske, begjere, forvente; og derfor kan man blive til Skamme. — Man kan blive til Skamme, ved at opgive Haabet om et andet Menneske — naar det nu viser sig, at han dog frelstes, eller maaskee endog, at det var vor Indbildning med hans Undergang. Her er man da virkelig til Skamme, fordi det i sig selv er en Vanære, at opgive et andet Menneske, ligegyldigt hvilket saa Udfaldet bliver. — Man kan blive til Skamme ved at haabe Ondt over et Men-

neske — naar det viser sig, at Alt vender sig for ham til det Gode. Den Hævngjerrige siger stundom, at han haaber til Gud, at Hævnen nok skal ramme den Forhadte. Men sandeligen, dette er ikke at haabe, det er at hade; og frækt, at kalde det et Haab; Gudsbespottelse, at ville gjøre Gud til sin Medarbeider i at hade. Den Hævngjerrige bliver da ikke til Skamme, fordi det ikke skeer, som han ventede, men han er og var til Skamme, ligegyldigt hvad der saa end skeer.

Den Kjerlige derimod haaber Alt, og bliver dog aldrig til Skamme. Skriften taler om et Haab, som ikke skal beskæmmes. Derved tænker den nærmest paa det Haab, der angaaer den Haabende selv, hans Haab om Syndernes Forladelse, og engang at vorde salig, hans Haab om en salig Forening med hvad Døden eller Livet skilte fra ham. Og kun i Forhold til dette Haab, som er Haabet, kunde der da være Tale om at blive til Skamme; thi sandeligen dette Haab havde man ikke i og for sig Skam af at have, men tvertimod Ære, og altsaa kunde det synes, at Skammen kom, hvis Haabet ikke opfyldtes. Saa overeensstemmende med sig selv er den hellige Skrifts Sprogbrug; den kalder ikke allehaande Forventning, Forventningen af det Mangfoldige, Haab, den kjender kun eet Haab, Haabet, det Godes Mulighed, og om dette Haab, det eneste, der kunde blive til Skamme, fordi det, at have det, er en Ære, siger Skriften, at det ikke skal beskæmmes.

Dog naar den Kjerliges Haab er for et andet Menneske, var det da ikke muligt, at den Kjerlige kunde blive til Skamme — dersom dette Haab ikke opfyldtes? Er det ikke muligt, at et Menneske for evigt kunde fortabes? Men hvis nu den Kjerlige havde haabet Alt, haabet det Godes Mulighed for dette Menneske, saa blev han jo til Skamme ved sit Haab.

Hvorledes! Dersom den forlorne Søn var død i sine Synder, og altsaa med Skam lagt i Graven — og Faderen, der endnu i det sidste Øieblik haabede Alt, stod hos: stod han da til Skamme? Jeg troede, at det var Sønnen, som havde Skammen, Sønnen, der gjorde Faderen Skam — men saa maa jo Faderen

have Æren, thi det er umuligt at gjøre Den Skam, som er til Skamme. Ak, den bekymrede Fader tænker vel mindst paa Æren; men sandeligen han stod dog med Æren! Hvis der paa hiin Side Graven ingen Frelse var for den forlorne Søn, hvis han var evigt fortabt — og Faderen, der, saa længe han levede, var vedbleven at haabe Alt, endnu i sin Dødsstund haabede Alt: stod han da i Evigheden til Skamme? I Evigheden! Nei, Evigheden har jo Evighedens Forestilling om Ære og Skam; Evigheden forstaaer end ikke, den udsondrer fra sig, som det Vanærende, den Kløgt, der blot vil tale om, hvorvidt nu Ens Forventning gik i Opfyldelse, men slet ikke betænke, hvilken da Forventningen var. I Evigheden skal Enhver nødsages til at forstaae, at det ikke er Udfaldet, som bestemmer Æren eller Skammen, men Forventningen i sig selv. I Evigheden skal derfor netop den Ukjerlige, som dog maaskee fik Ret i hvad han smaaligt, misundeligt, hadefuldt forventede om et andet Menneske, han skal staae til Skamme — uagtet hans Forventning gik i Opfyldelse. Men Æren tilhører den Kjerlige. Og der skal i Evigheden ingen travl Snakken høres om, at han dog tog Feil — det var maaskee ogsaa at tage Feil, at vorde salig; nei, i Evigheden er der kun een Feiltagelse: at vorde, med samt sine opfyldte smaalige, misundelige, hadefulde Forventninger, udelukket fra Saligheden! Og i Evigheden skal ingen Spot saare den Kjerlige, at han var taabelig nok til at gjøre sig latterlig, ved at haabe Alt; thi i Evigheden høres ikke Spotterens Raab, endnu mindre end i Graven, fordi i Evigheden kun høres salige Røster! Og i Evigheden skal ingen Misundelse røre ved Ærens Krands, som den Kjerlige bærer med Æren, nei, saa langt rækker Misundelse ikke, hvor langt den end ellers rækker, den rækker ikke fra Helvede til Paradiis!

IV.

Kjerlighed søger ikke sit Eget.

1 Cor. XIII, 5. Kjerlighed søger ikke sit Eget.

Nei, Kjerlighed søger ikke sit Eget; thi at søge sit Eget, er jo netop Selvkjerlighed, Egenkjerlighed, Selvsyge, eller hvad det ukjerlige Sind har for andre Navne. Og dog, er Gud ikke Kjerlighed? Men han, som skabte Mennesket i sit Billede, at han maatte ligne ham, maatte vorde fuldkommen, som han er fuldkommen, altsaa naae den Fuldkommenhed, der er Gud egen, ligne det Billede, som er Guds eget: søger han ikke sit Eget? Jo, han søger sit Eget, som er Kjerlighed, han søger det ved at give Alt, thi Gud er god, og der er kun Een, der er god, Gud, som giver Alt. Eller var Christus ikke Kjerlighed? Men han kom jo til Verden for at vorde Forbilledet, for at drage Menneskene til sig, at de maatte ligne ham, i Sandhed vorde hans Egne: søgte han da ikke sit Eget? Jo, han søgte sit Eget, ved at hengive sig for Alle, at de nu maatte ligne ham i det ham Egne, i opoffrende Hengivelse. Dog i den Forstand at søge sit Eget er jo noget ganske Andet, og ingenlunde det vi tænke paa, naar vi tale om at søge sit Eget, eller om, ikke at søge sit Eget. Kjerlighed er netop Hengivelse; at den søger Kjerlighed er atter og er den høieste Kjerlighed. Det vil sige, saaledes er det i Forholdet mellem Gud og Menneske. Thi naar et Menneske søger et andet Menneskes Kjerlighed, søger selv at blive elsket, da er det ikke

Hengivelse; denne vilde netop være, at hjælpe det andet Menneske til at søge Gud. Kun Gud er det forbeholdt at kunne søge Kjerlighed og selv blive dens Gjenstand, uden dog at søge sit Eget. Men intet Menneske er Kjerlighed. Dersom et Menneske derfor søger at blive Gjenstanden for et andet Menneskes Kjerlighed, søger han vitterlig og falskelig sit Eget; thi den eneste sande Gjenstand for et Menneskes Kjerlighed er „Kjerligheden", der er Gud, som dog derfor i dybere Forstand ikke er nogen Gjenstand, da han er selve Kjerligheden.

Saa lad os med den opoffrende Hengivelses Gjerning i Tanken (og det er da egentligen ikke en Gjerning det, ikke at gjøre Dette eller Hiint) tale om:

Kjerlighed søger ikke sit Eget.

Kjerlighed søger ikke sit Eget; thi i Kjerlighed er der intet Mit og Dit. Men Mit og Dit er blot en Forholds-Bestemmelse af „Eget"; er der altsaa intet Mit og Dit, er der heller intet Eget; men er der slet intet Eget, er det jo umuligt at søge sit Eget.

Retfærdighed er kjendelig paa, at den giver Hver Sit, ligesom den ogsaa igjen fordrer Sit; det vil sige, Retfærdighed gaaer i Rette om det Eget, skifter og deler, bestemmer hvad Enhver har Lov at kalde sit Eget, dømmer og straffer, hvis Nogen ikke vil gjøre Forskjel paa Mit og Dit. Med dette stridige, og dog En retligen tilkommende, Mit har da den Enkelte Lov at gjøre hvad han vil; og naar han ikke paa nogen anden Maade end Retfærdighed tillader det, søger sit Eget, har Retfærdigheden Intet at bebreide ham og ingen Ret til at bebreide ham Noget. Hver beholder saaledes Sit; saasnart En fravendes Sit eller saasnart En fravender en Anden Hans: griber Retfærdigheden ind, thi den betrygger den almene Sikkerhed, i hvilken Hver har Sit, hvad han har med Rette. — Men da indtræder stundom en Forandring, en Omvæltning, en Krig, et Jordskjælv eller en anden saadan forfærdelig Ulykke, og Alt forvirres. For-

gjæves søger Retfærdigheden at betrygge Hver Sit, at hævde Forskjellen mellem Mit og Dit, den kan ikke, den kan i Forvirringen ikke holde Ligevægten, den kaster derfor Vægten fra sig: den fortvivler!

Forfærdelige Skuespil! Og dog, afstedkommer ikke Kjerlighed i en vis Forstand, om end paa den livsaligste Maade, den samme Forvirring? Men Kjerlighed, den er ogsaa en Begivenhed, den største af alle, dog derhos den glædeligste; Kjerlighed er en Forandring, den mærkeligste af alle, men den ønskeligste — vi tale jo netop i fortrinlig Forstand om, at En, der gribes af Kjerlighed, forandres, eller bliver forandret; Kjerlighed er en Omvæltning, den dybeste af alle, men den saligste! Saa er da med Kjerligheden Forvirringen der; i denne livsalige Forvirring er der for de Elskende ingen Forskjel mellem Mit og Dit. Forunderligt, der er et Du og et Jeg, og der er intet Mit og Dit! Thi uden Du og Jeg ingen Kjerlighed, og med Mit og Dit ingen Kjerlighed; men Mit og Dit (disse Eiendoms-Stedord) er jo dannet af Du og Jeg, og synes altsaa at maatte være overalt, hvor der er Du og Jeg. Det er ogsaa Tilfældet overalt, kun ikke i Kjerlighed, der er en Omvæltning fra Grunden af. Jo dybere Omvæltningen er, jo fuldkomnere Forskjellen Mit og Dit forsvinder, desto fuldkomnere er Kjerligheden; dens Fuldkommenhed beroer væsentligen paa, at det ikke viser sig, at der skjult i Grunden dog har ligget og ligger en Forskjel mellem Mit og Dit, den beroer altsaa væsentligen paa Omvæltningens Grad. Jo dybere Omvæltningen er, desto mere gyser Retfærdigheden; jo dybere Omvæltningen er, desto fuldkomnere er Kjerligheden.

Hæves nu Forskjellen Mit og Dit ganske i Elskov og Venskab? Der foregaaer i Elskov og Venskab en Selvkjerlighedens Omvæltning, der er rokket ved Selvkjerligheden og ved dennes stridige Mit og Dit. Den Forelskede føler sig derfor ude af sig selv, udenfor det Eget, reven hen i den livsalige Forvirring, at for ham og den Elskede, for ham og Vennen er der ingen Forskjel paa Mit og Dit; „thi", siger den Elskende, „Alt hvad

Mit er er Hans . . . . og hvad Hans er . . . . er Mit!" Hvorledes; er saa Forskjellen Mit og Dit hævet? Naar Mit er blevet Dit, og Dit Mit, saa er der jo alligevel et Mit og Dit, kun at Ombytningen, der foregik, betegner og indestaaer for, at det ikke længere er den første, den umiddelbare Selvkjerligheds Mit, der staaer stridigt mod et Dit. Ved Ombytningen er det stridige Mit og Dit blevet det fælles Dit og Mit. Det er altsaa Fællesskab, fuldkomment Fællesskab i Mit og Dit. Idet Mit og Dit ombyttes bliver det „Vort", i hvilken Bestemmelse Elskov og Venskab har sin Styrke, idetmindste ere de stærke i den. Men „Vort" er for Fællesskabet aldeles det Samme som „Mit" er for den Eenlige, og „Vort" er jo dannet — ikke af det stridige Mit og Dit, thi deraf kan ingen Forening dannes, men af det forenede, det ombyttede Dit og Mit. See, derfor er Elskov og Venskab, som saadan, dog kun forædlet og forøget Selvkjerlighed, medens unegteligt Elskov er Livets skjønneste Lykke, og Venskab det største timelige Gode! I Elskov og Venskab er Selvkjerlighedens Omvæltning ingenlunde dybt nok fra Grunden af; derfor slumrer dog som en Mulighed deri den oprindelige Selvkjerligheds stridige Forskjel mellem Mit og Dit. Det er jo anseet for et aldeles betegnende Sindbillede paa Elskov, at de Elskende bytte Ring med hinanden; sandeligen, det er ogsaa aldeles betegnende, men det er et maadeligt Sindbillede paa Kjerlighed — det er jo at bytte. Og et Bytte hæver ingenlunde Forskjellen Mit og Dit, thi Det, jeg bytter mig til, bliver saa igjen Mit. Naar Vennerne blande deres Blod med hinanden, er det rigtignok som en Grund-Forandring, thi idet Blodet blandes opstaaer jo en Forvirring: er det mit Blod, der løber i mine Aarer, nei, det er Vennens; men saa er det igjen mit Blod, der flyder i Vennens Aarer. Det vil sige, Jeg'et er ikke mere sig selv det Første, men Du'et, dog omvendt er det Samme ogsaa Tilfældet.

Hvorledes hæves da Forskjellen Mit og Dit ganske? Forskjellen Mit og Dit er et Modsætnings-Forhold, de ere kun i og med hinanden; tag derfor den ene Forskjel ganske bort, saa

gaaer ogsaa den anden ganske ud. Lad os først forsøge i Forskjellen Mit og Dit at tage Forskjellen Dit ganske bort, hvad har vi saa? Saa har vi Forbrydelse, Misgjerning; thi Tyven, Røveren, Bedrageren, Voldsmanden, han vil i Forskjellen Mit og Dit intet, slet intet Dit erkjende. Men netop derfor gaaer ogsaa for ham Forskjellen „Mit" ganske ud. Om han end ikke forstaaer det, om han end hærder sig mod Forstaaelsen, Retfærdigheden forstaaer, at en Forbryder egentligen intet „Mit" har, han er som Forbryder sat udenfor denne Forskjel; og paa en anden Maade: jo rigere Forbryderen bliver ved det stjaalne „Dit", desto mindre „Mit" har han. — Tag nu i Forskjellen Mit og Dit Forskjellen „Mit" ganske bort, hvad har vi saa? Saa har vi den opoffrende, den sig selv i Alt fornegtende, den sande Kjerlighed. Men saa gaaer igjen Bestemmelsen „Dit" ganske ud, hvad der er til at forstaae for Eftertanken, om det end et Øieblik synes en besynderlig Tanke. Det er Forbandelsen over Forbryderen, at hans Mit gaaer ud, fordi han ganske vil afskaffe Dit; det er Velsignelsen over den sande Kjerlige, at Bestemmelsen „Dit" gaaer ud, saa Alt bliver den sande Kjerliges, som Paulus siger „Alt er Eders", og som den sande Kjerlige i en vis guddommelig Forstand siger: Alt er Mit. Og dog, dog skeer dette ene og alene derved, at han slet intet Mit har, altsaa: „Alt er Mit, jeg, som slet intet Mit har." Men at Alt er Hans er en guddommelig Hemmelighed; thi menneskelig talt er den sande Kjerlige, den opoffrende, den sig offrende og i Alt sig ganske fornegtende Kjerlige, han er, menneskelig talt, den Forurettede, den meest af alle Forurettede, om han end selv gjør sig dertil ved ideligt at offre sig selv. Han er saaledes ganske nøiagtigt lige det Modsatte af Forbryderen, der er den Forurettende. En Forelsket er ikke lige det Modsatte af den Forurettende, hvor forskjellig han end er fra ham; thi en Forelsket søger dog i en vis, oftest ubevidst Forstand sit Eget, og har saaledes et Mit. Kun for Selvfornegtelsens Kjerlighed gaaer Bestemmelsen Mit ganske ud, og Forskjellen Mit og Dit hæves ganske. Naar jeg nemlig Intet veed, som er Mit, naar slet Intet

er Mit, saa er jo Alt Dit, hvad det ogsaa i en vis Forstand er, og saaledes mener den opoffrende Kjerlighed det; dog, Alt, ubetinget Alt kan ikke være „Dit", da „Dit" er et Modsætnings-Forhold, og i Alt er der ingen Modsætning. Da skeer det Vidunderlige, hvad der er Himlens Velsignelse over Selvfornegtelsens Kjerlighed, at i Salighedens gaadefulde Forstand Alt bliver hans, hans, som slet intet Mit havde, han, som i Selvfornegtelsen gjorde alt Sit til Dit. Gud er nemlig Alt, og just ved slet intet Mit at have vandt Selvfornegtelsens Kjerlighed Gud og vandt Alt. Thi Den, der taber sin Sjel, skal vinde den; men Forskjellen Mit og Dit eller Elskovs og Venskabs Dit og Mit er en Bevaren af det Sjelelige. Kun Aandens Kjerlighed har Mod til slet intet Mit at ville have, Mod til ganske at hæve Forskjellen Dit og Mit, derfor vinder den Gud — ved at tabe sin Sjel. Atter her sees, hvad de Ældre forstode ved, at Hedenskabets Dyder dog ere glimrende Laster.

Den sande Kjerlige søger ikke sit Eget. Han forstaaer sig ikke paa den strenge Rets, eller Retfærdighedens, end ikke paa Billighedens Fordringer i Henseende til det „Eget"; ei heller forstaaer han sig paa et Bytte, som Elskov gjør, der tillige forstaaer at passe paa, at den ikke bliver narret (altsaa forstaaer at passe paa sit Eget); ei heller forstaaer han sig paa Fællesskab, som Venskab gjør, der tillige forstaaer at passe paa, om der nu gives Lige for Lige, at Venskabet kan holdes (altsaa forstaaer at passe paa sit Eget). Nei, den sande Kjerlige forstaaer sig kun paa Eet: at blive narret, at blive bedragen, at give Alt hen, uden at faae det mindste igjen — see det er, ikke at søge sit Eget. O, den stakkels Daare, hvor han dog er latterlig — i Verdens Øine! Den sande Kjerlige bliver den ubetinget Forurettede — hvad han da i en vis Forstand ved Selvfornegtelsen gjør sig selv til. Dog saa har Omvæltningen af Mit og Dit naaet sit Høieste, derfor ogsaa Kjerligheden sin høieste Salighed i sig selv. Ingen Utaknemmelighed, ingen Miskjendelse, ingen upaaskjønnet Opoffrelse, ingen Spot til Tak, Intet, hverken det Nærværende eller det Tilkommende kan tidligere

eller sildigere bringe ham til at forstaae, at han har noget Mit, eller gjøre det aabenbart, at han dog kun et Øieblik havde glemt Forskjellen Mit og Dit; thi han har evigt glemt denne Forskjel og evigt forstaaet sig i at elske opoffrende, forstaaet sig i at offres.

Kjerlighed søger ikke sit Eget. Thi den sande Kjerlige elsker ikke sin Eiendommelighed, elsker derimod hvert Menneske efter hans Eiendommelighed; men „hans Eiendommelighed" er jo just det for ham Egne, altsaa søger den Kjerlige ikke sit Eget; lige modsat elsker han den Andens Eget.

Lad os et Øieblik betragte Naturen. Med hvilken uendelig Kjerlighed omfatter Naturen eller Gud i Naturen alt det Forskjellige, der har Liv og Tilvær! Erindre engang, hvad Du jo saa ofte har glædet Dig ved at betragte, erindre Dig Markens Deilighed! Der er ingen, o, ingen Forskjel paa Kjerligheden — men paa Blomsterne hvilken Forskjel! Selv den mindste, den ubetydeligste, den uanseeligste, den endog af sin nærmeste Omgivelse overseete lille Stakkel, som Du neppe opdager uden Du seer nøie til, det er som havde den ogsaa sagt til Kjerligheden: lad mig blive Noget for mig selv, noget Eiendommeligt. Og da har Kjerligheden hjulpet den til at blive sit Eiendommelige, men langt skjønnere end hvad den lille Stakkel nogensinde havde turdet haabe. Hvilken Kjerlighed! Det Første er, at den ingen Forskjel gjør, slet ingen; det Næste, der er ligesom det Første, er, at den uendelig forskjelliggjør sig i at elske det Forskjellige. Vidunderlige Kjerlighed! Thi hvad er dog saa vanskeligt, som i at elske slet ikke at gjøre Forskjel; og naar man slet ikke gjør Forskjel, hvad er da saa vanskeligt, som at gjøre Forskjel! Tænk Dig, at Naturen var, som vi Mennesker ere, streng, herskesyg, kold, partisk, smaalig, lunefuld — og tænk Dig, ja tænk Dig saa, hvad det vilde blive til med Markens Deilighed!

Saaledes ogsaa i Kjerlighedens Forhold mellem Menneske og Menneske, kun den sande Kjerlighed elsker ethvert Menneske efter hans Eiendommelighed. Den Strenge, den

Herskesyge, han mangler Bøielighed, og han mangler Føielighed til at opfatte Andre; han fordrer sit Eget af Enhver, vil, at Enhver skal omskabes i hans Form, studses til efter hans Snit paa Mennesker. Eller han gjør, hvad han da anseer for en sjelden Grad af Kjerlighed, han gjør den sjeldne Gang en Undtagelse, han søger, saa siger han, at opfatte et enkelt Menneske, det er, han tænker sig paa en ganske bestemt og særlig — og vilkaarlig Maade noget Bestemt ved dette Menneske, og fordrer nu, at den Anden skal fuldkomme denne Tanke. Om det just er dette andet Menneskes Eiendommelighed eller ikke, gjør Intet til Sagen, thi det er hvad den Herskesyge har tænkt sig ved ham. Skabe kan den Strenge og Herskesyge engang ikke, saa vil han idetmindste omskabe, det er, han søger sit Eget, at han overalt, hvor han peger hen, kan sige: see det er mit Billede, det er min Tanke, det er min Villie. Om den Strenge og Herskesyge er anviist en stor Virkekreds, eller en lille, om han er Tyran i et Keiserdømme, eller Huus-Tyran i et lille Værelse paa Qvisten, gjør væsentligen ingen Forskjel, Væsenet er det samme: herskesygt ikke at ville gaae ud af sig selv, herskesygt at ville knuse det andet Menneskes Eiendommelighed eller pine Livet af den. Væsenet er det samme — den største Tyran, der har levet, og som havde en Verden at tyrannisere, han blev kjed deraf, og endte med at tyrannisere Fluer, men sandeligen han blev den Samme!

Og som den Strenge og Herskesyge kun søger sit Eget, saaledes ogsaa Smaaligheden, den misundeligt-herskesyge, den feigt-frygtagtige Smaalighed. Hvad er Smaalighed? Er Smaalighed en Eiendommelighed, det er, er noget Menneske oprindeligen, fra Guds Haand, smaalig? Nei! Smaalighed er Skabningens egen kummerlige Opfindelse, naar den hverken sand stolt eller sand ydmyg (thi Ydmyghed for Gud er den sande Stolthed) skaber sig, og tillige vanskaber Gud, som var han ogsaa smaalig, som kunde han ikke taale Eiendommelighed, — han, der kjerligt giver Alt, og dog, dog giver Alt Eiendommelighed. Smaalighed maa derfor ikke forvexles med de ringe Gaver

eller med hvad vi Mennesker smaaligt nok kalde Ubetydelighed. Tag en saadan Ubetydelig — dersom han har havt Mod til for Gud at være sig selv, saa har han Eiendommelighed; men sandeligen, en saadan Ubetydelig, dog hvad siger jeg, nei, en saadan Ædel, han er heller ikke smaalig. Man vogte sig vel for denne Forvexling; og saaledes forvexle man heller ikke en simpel, ædel Eenfoldighed, der ikke forstaaer Meget, med en smaalig Indskrænkethed, der feigt og stædigt kun vil forstaae sit Eget. Den Smaalige har aldrig havt Mod til dette Ydmyghedens og Stolthedens gudvelbehagelige Vovestykke: for Gud at være sig selv — thi Eftertrykket ligger paa „for Gud", da dette er al Eiendommeligheds Ophav og Udspring. Den, der har vovet det, han har Eiendommelighed, har faaet at vide, hvad Gud allerede havde givet ham; og han troer ganske i samme Forstand paa Enhvers Eiendommelighed. At have Eiendommelighed er at troe paa enhver Andens Eiendommelighed; thi Eiendommeligheden er ikke Mit, men er Guds Gave, ved hvilken han giver mig at være, og han giver jo Alle, og giver Alle at være. Dette er just det uudgrundelige Væld af Godhed i Guds Godhed, at han, den Almægtige, dog giver saaledes, at Modtageren faaer Eiendommelighed, at Han, der skaber af Intet, dog skaber Eiendommelighed, saa Skabningen lige overfor Ham ikke bliver Intet, skjøndt den er tagen af Intet og er Intet, men bliver Eiendommelighed. Smaaligheden derimod, der er paataget Væsen, har ingen Eiendommelighed, det er, den har ikke troet paa sin egen, derfor kan den heller ikke troe paa Nogens. Den Smaalige har klamret sig fast til en ganske bestemt Skikkelse og Form, som han kalder sit Eget; kun det søger han, kun det kan han elske. Finder den Smaalige dette, da elsker han. Saa holder Smaalighed sammen med Smaalighed, de groe sammen, hvilket, aandeligt forstaaet, er lige saa fordærveligt, som at en Negl groer i Kjødet. Dette smaalige Sammenhold anprises da som den høieste Kjerlighed, som det sande Venskab, som den sande trofaste, oprigtige Samdrægtighed. Man vil ikke forstaae, at jo mere man saaledes holder sammen,

desto mere fjerner man sig fra sand Kjerlighed, desto større bliver Smaalighedens Usandhed — og desto fordærveligere, naar den ovenikjøbet tager sig Gud til Indtægt for Filteriet, saa Smaaligheden formeentligen skal være den eneste Gjenstand for Guds Kjerlighed, den eneste, i hvilken han har Velbehagelighed. Dette smaalige Sammenhold er saa lige smaaligt i begge Retninger: lige smaaligt i at forgude et ganske enkelt Menneske, der er af Smaalighedens „Egne", maaskee dens Opfinder, eller dog En, der for den smaaligste Prøvelse befindes indtil den mindste Smaalighed ganske at have Smaalighedens Ansigt, Mine, Stemme, Tankegang, Talemaader, Hjertelighed; og lige smaaligt i at ville fortrænge alt Andet. Just fordi Smaaligheden er paataget Væsen, og altsaa Usandhed, just fordi den ikke i dybeste Grund og aldrig frimodigt har indladt sig med Gud, men sneverhjertet forqvaklet sig selv og forfalsket Gud, just derfor har den en ond Samvittighed. For Den, der har Eiendommelighed, er ingen fremmed Eiendommelighed et Modbeviis, den er snarere et Medbeviis, eller et Beviis mere; thi det kan ikke forstyrre ham, at det viser sig som han troer, at Hver har Eiendommelighed. Men for Smaaligheden er enhver Eiendommelighed et Modbeviis; den føler derfor en klam, uhyggelig Angest ved at see en fremmed Eiendommelighed, og Intet er den vigtigere end at faae den bort; Smaaligheden fordrer det ligesom af Gud, at enhver saadan Eiendommelighed maa gaae til Grunde, at det nu kan vise sig, at Smaaligheden har Ret og at Gud er en nidkjer Gud — nidkjer paa Smaalighed. Til Undskyldning kan stundom tjene, at Smaaligheden virkelig selv indbilder sig, at dens kummerlige Opfindelse er det Sande, saa det altsaa endog er oprigtigt Venskab og sand Deeltagelse at ville forkluddre og forqvakle Enhver i Lighed med sig. Naar saa er, er Smaaligheden gjerne riig paa hjertelige Talemaader og Forsikkringer. Men egentligen er det dog, hvad der som oftest forties, Nødværge, Selvopholdelsesdriften, der gjør Smaaligheden saa virksom for at faae alt Andet end dens Eget bort. Man hører det paa dens Trang-

brystethed, der gisper efter Lindring, hvorledes den vilde omkomme, hvis den ikke faaer dette Uhyggelige, Ængstende bort; man seer det paa dens Blik, hvor usikker over sig selv den er dybere nede, og derfor hvor luskende og tillige hvor rovbegjerligt den venter paa Byttet: at det skal blive viist, at Smaaligheden dog har Ret og har Seiren. Som En, der er i Livsfare, tillader sig Alt, fordi det gjelder om Liv og Død, saaledes gjør Smaaligheden det ogsaa; kun er naturligviis alle de Midler, den bruger, for at værge om sit Liv og for at tage Livet af det Eiendommelige, ja de ere naturligviis yderst smaalige; thi skjøndt den tillader sig Alt, kan man dog være sikker paa, at det Alt, den tillader sig, er Alt smaaligt.

„Men Elskov og Venskab elsker dog vel den Elskede og Vennen efter hans Eiendommelighed"? Ja, det er sandt, og dog er det ikke altid ganske sandt; thi Elskov og Venskab har en Grændse, kan opgive Alt for den Andens Eiendommelighed, men ikke sig selv, Elskov og Venskab, for den Andens Eiendommelighed. Sæt nu, at den Andens Eiendommelighed just fordrede dette Offer! Sæt den Elskende saae, hvad der var ham hans Lyst, at han var elsket, men tillige saae, at det var yderst fordærveligt for den Elskedes Eiendommelighed, vilde blive dens Forqvakling, hvor meget det end ønskedes: ja, da formaaer Elskov, som saadan, ikke at bringe dette Offer. Eller sæt den Elskede saae, at Forholdet vilde blive den Elskendes Ruin, vilde aldeles forstyrre hans Eiendommelighed: ja, da har Elskov, som saadan, dog ikke Kraft til at bringe dette Offer.

Men den sande Kjerlighed, den opoffrende Kjerlighed, der elsker ethvert Menneske efter hans Eiendommelighed, er villig til at bringe ethvert Offer: den søger ikke sit Eget.

Kjerlighed søger ikke sit Eget; thi den giver helst saaledes, at Gaven seer ud som var den Modtagerens Eiendom.

Naar vi i de borgerlige Forhold tale om Menneskenes Vilkaar, gjør vi Forskjel mellem dem, som ere deres Egne, og dem, som ere afhængige, og vi ønske Enhver, at han engang

maatte kunne vorde istand til at blive sin Egen, som det hedder. Men i Aandens Verden er just ogsaa det at blive sin Egen det Høieste — og kjerligt at hjælpe En dertil, til at blive sig selv, fri, uafhængig, sin Egen, hjælpe ham til at staae ene: det er den største Velgjerning. Hvilken er altsaa den største Velgjerning? Ja, det er den, vi have nævnet, naar da, vel at mærke, den Kjerlige tillige veed at gjøre sig ubemærket, saa den Hjulpne ikke bliver afhængig af ham — ved at skylde ham den største Velgjerning. Dette vil sige, den største Velgjerning er netop: Maaden paa hvilken den eneste sande Velgjerning gjøres. Den kan væsentligt kun gjøres paa een Maade, om end i en anden Forstand paa mangfoldige Maader; naar Velgjerningen ikke gjøres paa denne Maade, er den meget langt fra at være den største Velgjerning, vel endog langtfra at være en Velgjerning. Saa man altsaa ikke ligefrem kan sige, hvilken der er den største Velgjerning, da den største Velgjerning, det at hjælpe en Anden til at staae ene, ikke kan gjøres ligefrem.

Lad os forstaae dette. Naar jeg siger „dette Menneske staaer ene ved min Hjælp", og det er sandt hvad jeg siger: har jeg saa gjort det Høieste for ham? Lad see! Hvad siger jeg dermed? Jeg siger „han staaer ene og alene ved min Hjælp" — men saa staaer han jo ikke ene, saa er han jo ikke bleven sin Egen, saa er det jo min Hjælp, han skylder alt Dette — og han er vidende derom. At hjælpe et Menneske paa den Maade er egentligen at bedrage ham. Og dog er det den Maade, paa hvilken den største Velgjerning som oftest gjøres i Verden, det er, paa den Maade, paa hvilken den ikke kan gjøres; og dog er det den Maade, der især paaskjønnes i Verden — som naturligt er, thi den sande Maade gjør sig usynlig, sees altsaa ikke, og fritager saaledes Verden ligesom de Paagjeldende for al Afhængighed. Men Den, der er hjulpen paa den urette, den meningsløse Maade han er uudtømmelig i at prise og takke mig for den største Velgjerning (at han staaer ene ved Hjælp af Afhængigheds-Forholdet til mig); han og hans Familie og alle Samtlige ære og prise mig som hans største Velgjører, at jeg kjerligt har gjort

ham afhængig af mig, eller — ja det er besynderligt, man udtrykker sin Taknemlighed paa en aldeles meningsløs Maade, thi istedenfor at sige, at jeg har gjort ham afhængig af mig, siger man, at jeg har hjulpet ham til at staae ene.

Altsaa paa den Maade lader den største Velgjerning sig ikke gjøre, at Modtageren faaer at vide, at det er mig han skylder den; thi faaer han det at vide, saa er det netop ikke den største Velgjerning. Dersom derimod En siger „dette Menneske staaer ene — ved min Hjælp", og det er sandt hvad han siger: ja, saa har han gjort for dette Menneske det Høieste, det ene Menneske kan gjøre for det andet, gjort ham fri, uafhængig, til sig selv, til sin Egen, og netop ved at skjule sin Hjælp hjulpet ham til at staae ene. Altsaa: at staae ene — ved en Andens Hjælp! See, der er mange Forfattere, som bruge Tankestreg ved enhver Leilighed i Mangel af Tanke; og der er jo ogsaa dem, som bruge Tankestregen med Indsigt og Smag: men sandeligen, aldrig er en Tankestreg brugt mere betegnende og aldrig kan den bruges mere betegnende end i denne lille Sætning — naar den da, vel at mærke, bruges af En, som har fuldkommet det, hvis der er nogen Saadan; thi i denne lille Sætning er Uendelighedens Tanke indeholdt paa den sindrigste Maade, den største Modsigelse overvunden. Han staaer ene — det er det Høieste; han staaer ene — Mere seer Du ikke; Du seer ingen Hjælp eller Understøttelse, ingen klodderagtig Fuskers Haand, der holder paa ham, saa lidet som det falder ham selv ind, at Nogen har hjulpet ham, nei, han staaer ene — ved en Andens Hjælp. Men denne Andens Hjælp er skjult, skjult for ham, den — Hjulpnes, nei, for ham, den Uafhængiges Øie (thi veed han af, at han er bleven hjulpen, da er han jo ikke i dybeste Forstand den Uafhængige, der hjælper og har hjulpet sig selv), den er skjult bag Tankestregen.

Der gives en ædel Viisdom, som dog tillige i god Forstand er saa uendelig listig og undersundig. Den er velbekjendt; hvis jeg vilde nævne det fremmede Ord, hvormed den nævnes, vilde der neppe være Nogen i disse Tider uden at han kjendte den

— af Navn: maaskee er endda De ikke saa mange, som kjende den, naar man beskriver den uden at nævne dens Navn. Den og dens Navn maa ofte høre ilde i Verden; og det er endda ikke saa underligt, thi Verden er en meget fortumlet Tænker, som for bare Tanker hverken har Tid eller Taalmod til at tænke een Tanke. Hiin ædle Eenfoldige i Oldtiden, han var Mesteren i denne Viisdom, og sandeligen, hiin Ædle var endda ikke just et slet eller et ondt Menneske, han var tillige, at jeg skal udtrykke mig lidt skalkagtigt, han var, det kan man egentligen ikke negte ham, han var en Slags Tænker, om end ikke saa dybsindig som den nyere Tænkemaades Talemaader, om end ikke saa beundringsværdig som den i at kunne forklare — thi han drev det aldrig til at kunne forklare mere end hvad han forstod.

Denne ædle Skalkagtige havde dybsindigt forstaaet, at det Høieste, det ene Menneske kan gjøre for det andet, er at gjøre ham fri, hjælpe ham til at staae ene — og tillige havde han forstaaet sig selv i at forstaae det, det er, han havde forstaaet, at skal dette kunne gjøres, saa maa Hjælperen kunne gjøre sig selv skjult, høimodigt ville tilintetgjøre sig selv. Han var, hvad han selv kaldte sig, aandeligt forstaaet, en Fødselshjælper, og han arbeidede i denne Tjeneste med enhver Opoffrelse uegennyttigt — thi det Uegennyttige laae just i, at det blev skjult for den Hjulpne, hvorledes, og at han blev hjulpen, det Uegennyttige laae i, at Verden ikke kunde forstaae og altsaa ikke paaskjønne hans Uegennyttighed, hvad den da aldrig kan, thi den kan netop ikke begribe, hvorfor En ikke vil være egennyttig, vel derimod, at en Egennyttig endnu mere egennyttigt kan ønske at ansees for uegennyttig.

I denne Forstaaelse af at hjælpe et andet Menneske enes den sande Kjerlige og hiin ædle Skalkagtige. Denne Sidste veed med sig selv, og det er sandt, at han har gjort mod det andet Menneske den største Velgjerning, han veed med sig selv, hvorledes han har arbeidet derfor, hvilken Tid og Flid og Kunst det har kostet ham, at bedrage den Anden ind i Sandheden,

hvor megen Misforstaaelse han har maattet udholde af Den, han hjalp ved at fratage ham hans Taabeligheder og tilliste ham det Sande. Thi den Kunst, at berøve En hans Taabeligheder, den er farlig at øve; hiin Ædle siger selv, „at Menneskene kunde blive saa vrede paa ham, at de ordentligen vilde bide ham, hver Gang han fratog dem en Dumhed" — thi at bestyrke dem i deres Taabelighed kalde de Kjerlighed, hvad Under da, at de vredes, naar Nogen vil tage den, deres bedste Skat, fra dem! Saaledes arbeidede han; og naar da Arbeidet var færdigt, sagde han ganske sagte til sig selv: nu staaer dette Menneske ene. Men derpaa komme vi til Tankestregen; og ved Tankestregen kommer Smilet paa den Ædles og dog saa Skalkagtiges Læber, og han siger „nu staaer dette Menneske ene — ved min Hjælp", han forbeholder sig dette ubeskrivelige Smiils Hemmelighed. Sandeligen, der er ikke Spor af Ondt i dette Smiil, han veed med sig selv, at det er velmeent hvad han har gjort, han veed med sig selv, at det i Sandhed er Velgjerningen og i Sandhed den eneste Maade, paa hvilken den lader sig gjøre: men Smilet, det er dog Sindrighedens Selvbevidsthed.

Anderledes med den Kjerlige. Han siger ogsaa: nu staaer dette Menneske ene. Derpaa kommer Tankestregen. O, men denne Tankestreg betyder for den Kjerlige noget Andet end et Smiil; thi hvor ædel og høimodig og uegennyttig end hiin Skalkagtige var, han elskede dog ikke i Bekymringens Forstand Den, han vilde hjælpe. Medens da hiin Skalkagtige netop gjør sig uendelig let i Tankestregens Underfundighed, og just dette er Kunsten, at have kunnet gjøre Alt for det andet Menneske og lade som havde man slet Intet gjort: saa er Tankestregen for den Kjerlige, om end i Tænkningens Forstand den uendelige Lethed, i en anden Forstand (dog vel at mærke, det er ikke til at mærke) som et tungt Aandedrag, næsten som et dybt Suk. Thi i denne Tankestreg er skjult Angestens Søvnløshed, Arbeidets Nattevaagen, næsten fortvivlet Anstrengelse; i denne Tankestreg er skjult en Frygt og Bæven, som, og just derfor desto forfærdeligere, aldrig har fundet noget Udtryk. Den Kjerlige har

forstaaet, at det i Sandhed er den største, den eneste Velgjerning, eet Menneske kan gjøre mod det andet, at hjælpe ham til at staae ene, til at blive sig selv, blive sin Egen; men han har ogsaa forstaaet Faren og Lidelsen under Arbeidet og fremfor Alt Ansvarets Forfærdelighed. Med Tak til Gud siger han derfor: nu staaer dette Menneske ene — ved min Hjælp. Men der er ingen Selvtilfredsstillelse i dette Sidste; thi den Kjerlige har forstaaet, at væsentligen staaer dog ethvert Menneske ene — ved Guds Hjælp, og at den Kjerliges Selvtilintetgjørelse egentligen blot er, for ikke at forhindre det andet Menneskes Guds-Forhold, saa al den Kjerliges Hjælpen uendeligt forsvinder i Guds-Forholdet. Han arbeider uden Løn; thi han gjør sig selv til Intet, og just i det Øieblik, da der kunde være Tale om, at han dog kunde beholde den stolte Selvbevidstheds Løn, træder Gud til, og han er atter tilintetgjort, hvilket dog er ham hans Salighed. See, en Hofmand har det jo i sin Magt at skaffe sig selv Betydning for Den, hvem det er saa vigtigt at tale med Majestæten. Men hvis nu dette Forhold lod sig tænke, at en Hofmand, just ved at skaffe sig selv til Side, kunde hjælpe den Søgende til hvert Øieblik at faae Majestæten i Tale: mon da ikke den Søgende i Glæde over hvert Øieblik at kunne tale med Majestæten vilde reent glemme den stakkels Hofmand; den stakkels Hofmand, der havde havt det i sin Magt, ukjerligt, ved engang imellem at skaffe den Søgende Adgang til Majestæten, at gjøre sig ham saa særdeles forbunden, gjøre sig elsket af ham for sin Kjerlighed; den stakkels Hofmand, der istedenderfor kjerligt valgte, at skaffe sig selv til Side, og just saaledes at berede den Søgende hvert Øieblik Adgang til Majestæten, hjælpe den Søgende til den Uafhængighed, der hvert Øieblik finder Adgang til Majestæten!

Saaledes er al den Kjerliges Arbeiden. Sandeligen, han søger ikke sit Eget, thi han giver jo netop saaledes, at det seer ud som var Gaven Modtagerens Eiendom. Saavidt den Kjerlige formaaer, søger han at hjælpe et Menneske til at blive sig selv, blive sin Egen. Men saaledes bliver paa en Maade slet

Intet forandret i Tilværelsen, kun den Kjerlige, den skjulte Velgjører, puffet udenfor, da det er ethvert Menneskes Bestemmelse at blive fri, uafhængig, sig selv. Har den Kjerlige i denne Henseende været Guds Medarbeider, er dog Alt blevet — som det var efter Bestemmelsen. Mærkes det, at den Kjerlige har hjulpet, saa er Forholdet forstyrret, eller saa har Hjælperen ikke hjulpet kjerligt, den Kjerlige ikke hjulpet rigtigt.

Forunderlige Ihukommelse, som den Kjerlige erhverver til Tak for al sin Arbeiden! Han kan paa en Maade pakke hele sit Liv sammen i en Tankestreg. Han kan sige: jeg har arbeidet trods Nogen, aarle og silde, men hvad jeg har udrettet — en Tankestreg! (Kunde det nemlig sees ligefrem hvad han havde udrettet, saa havde han arbeidet mindre kjerligt.) Jeg har lidt, tungt som noget Menneske, inderligt som kun Kjerlighed kan lide; men hvad jeg har gavnet — en Tankestreg! Jeg har forkyndt det Sande, klart og vel gjennemtænkt trods Nogen; men hvo der har tilegnet sig det — en Tankestreg! Havde han nemlig ikke været den Kjerlige, saa havde han, mindre vel gjennemtænkt, skreget det Sande ligefrem ud, og saa havde han strax havt Tilhængere, der havde tilegnet sig det Sande — og hilst ham som Mester.

Er den Kjerliges Liv da spildt, har han ganske levet forgjeves, siden der Intet, slet Intet er, der vidner om hans Virken og Stræben? Svar: er da det ikke at søge sit Eget, er det at spilde sit Liv? Nei, sandeligen, dette Liv er ikke spildt, det veed den Kjerlige i salig Glæde med sig selv og med Gud. Hans Liv er i en vis Forstand ganske ødslet paa Tilværelsen, paa Andres Tilværelse; uden at ville spilde nogen Tid eller nogen Kraft paa at hævde sig selv, paa at være Noget for sig selv, er han i Selvopoffrelsen villig at gaae til Grunde, det er, han er heel og holden forvandlet til blot at være en Virkekraft i Guds Haand. Deraf kommer det, at hans Virken ikke kan blive synlig. Hans Virken bestod jo just i, at hjælpe et andet eller andre Mennesker

til at blive deres Egne, hvad de i en vis Forstand vare ifor-veien. Men naar virkeligen En ved en Andens Hjælp er bleven sin Egen, er det ganske umuligt at see, at det er den Andens Hjælp; thi seer jeg den Andens Hjælp, saa seer jeg jo, at den Hjulpne ikke er bleven sin Egen.

V.

Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Det Timelige har tre Tider, og er derfor egentligen aldrig ganske til, eller ganske i nogen af dem; det Evige er. En timelig Gjenstand kan have mange forskjellige Egenskaber, kan i en vis Forstand siges at have dem paa eengang, forsaavidt den i disse bestemte Egenskaber er hvad den er. Men Fordoblelse i sig selv har en timelig Gjenstand aldrig; som det Timelige forsvinder i Tiden, saa er det ogsaa blot i Egenskaberne. Naar derimod det Evige er i et Menneske, saa fordobler dette Evige sig saaledes i ham, at det, hvert Øieblik det er i ham, er paa en dobbelt Maade i ham: i Retningen ud efter, og i Retningen ind efter tilbage i sig selv, men saaledes, at dette er Eet og det Samme; thi ellers er det ikke Fordoblelse. Det Evige er ikke blot i sine Egenskaber, men er i sig selv i sine Egenskaber, det har ikke blot Egenskaberne, men er i sig selv, idet det har Egenskaberne.

Saaledes nu med Kjerlighed. Hvad Kjerlighed gjør, det er den, hvad den er, det gjør den — og i eet og samme Øieblik: i samme Øieblik den gaaer ud af sig selv (Retningen ud efter) er den i sig selv (Retningen ind efter); og i samme Øieblik den er i sig selv, gaaer den dermed udaf sig selv, saaledes, at denne Udadgaaen og denne Tilbagevenden, denne Tilbage-

venden og denne Udadgaaen er det samtidige Eet og det Samme. — Naar vi sige „Kjerlighed giver Frimodighed", sige vi dermed, den Kjerlige gjør ved sit Væsen Andre frimodige; overalt, hvor Kjerlighed er tilstede, udbreder den Frimodighed; man nærmer sig gjerne den Kjerlige, thi han udjager Frygt; medens den Mistroiske skrækker Alle fra sig, medens den Listige og Underfundige udbreder Angest og piinlig Uro omkring sig, medens den Herskesyges Nærværelse tynger som Tordenluftens dumpe Tryk: giver Kjerlighed Frimodighed. Men naar vi sige „Kjerlighed giver Frimodighed", sige vi med det Samme tillige noget Andet, at den Kjerlige har Frimodighed, som naar det hedder „Kjerlighed giver Frimodighed paa Dommens Dag", det er, gjør den Kjerlige frimodig i Dommen. — Naar vi sige „Kjerlighed frelser fra Døden", er strax Fordoblelsen i Tanken: den Kjerlige frelser et andet Menneske fra Døden, og han frelser, enten ganske i samme eller dog i en anden Forstand, sig selv fra Døden; han gjør det paa eengang, det er Eet og det Samme; det er ikke i eet Øieblik, at han frelser en Anden, og i et andet Øieblik han frelser sig selv, men i det Øieblik han frelser den Anden frelser han sig selv fra Døden. Kun tænker Kjerlighed aldrig paa det Sidste, paa det at frelse sig selv, paa selv at faae Frimodighed; den Kjerlige tænker blot kjerligt paa at give Frimodighed og at frelse en Anden fra Døden. Dog er derfor den Kjerlige ikke glemt. Nei, Den, der kjerligt glemmer sig selv, glemmer sin Lidelse for at tænke paa en Andens, al sin Elendighed for at tænke paa en Andens, hvad han selv taber for kjerligt at betænke en Andens Tab, glemmer sin Fordeel for kjerligt at see paa den Andens: sandeligen, en Saadan er ikke glemt. Der er Den, som tænker paa ham: Gud i Himlene; eller Kjerligheden tænker paa ham. Gud er Kjerlighed, og naar et Menneske af Kjerlighed glemmer sig selv, hvor skulde Gud da glemme ham! Nei, medens den Kjerlige glemmer sig selv og tænker paa det andet Menneske, tænker Gud paa den Kjerlige. Den Selvkjerlige, han har travlt, han skriger og larmer og staaer paa sin Ret for at sikkre sig ikke at blive glemt — og han er dog

glemt; men den Kjerlige, som glemmer sig selv, han er erindret af Kjerligheden. Der er Den, som tænker paa ham, og deraf kommer det, at den Kjerlige faaer hvad han giver.

See her Fordoblelsen: hvad den Kjerlige gjør, det er han, eller det vorder han, hvad han giver, det har han, eller rettere det faaer han — forunderligt som „at Spise kom fra den Spisende“. Dog siger maaskee En „det er da ikke saa underligt, at den Kjerlige har, hvad han giver, det er jo altid Tilfældet; hvad man ikke har, det lader man nok være at give.“ Nu, ja, men er det da ogsaa altid Tilfældet, at man beholder hvad man giver, eller at man selv faaer Det man giver en Anden, at man just ved at give faaer, og faaer netop det Samme, man giver, saa denne Given og denne Modtagen er Eet og det Samme? Ellers er dette dog nok ikke Tilfældet, men derimod, at hvad jeg giver, det faaer den Anden, ikke at jeg selv faaer Det jeg giver en Anden.

Saaledes er Kjerlighed altid fordoblet i sig selv. Dette gjælder da ogsaa naar der siges om den, at Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

I Skriften læse vi, hvad der er „Kjerlighedens“ egne Ord, at de mange Synder tilgives Den, der elskede meget — fordi Kjerligheden i ham skjuler over Syndernes Mangfoldighed. Dog derom ville vi denne Gang ikke tale. I dette lille Skrift handle vi bestandigt om Kjerlighedens Gjerninger, vi betragte altsaa Kjerligheden i Retningen ud efter. I denne Forstand ville vi nu tale om,

at Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed. Thi den opdager ikke Synder; men det ikke at opdage hvad der dog maa være til, forsaavidt det lader sig opdage, det er at skjule.

Begrebet „Mangfoldighed“ er i sig selv et Ubestemt. Vi tale saaledes alle om Skabningens Mangfoldighed, dog betyder

dette Samme noget meget Forskjelligt, i Forhold til hvo den Talende er. Et Menneske, der har tilbragt hele sit Liv paa et afsides Sted, og som derhos kun har havt liden Sands for at lære Naturen at kjende: hvor lidet er ikke Det, han veed, han, der dog ogsaa taler om Skabningens Mangfoldighed! Naturforskeren derimod, som har reist Verden rundt, været allevegne omkring, baade over og under Jordens Overflade, seet alt det Meget han har seet, derhos med bevæbnet Øie snart fjernsynet opdaget ellers usynlige Stjerner snart overordentligt nærsynet opdaget det ellers usynlige Kryb: hvor forbausende Meget kjender han ikke, dog bruger han det samme Ord „Skabningens Mangfoldighed“. Og videre; medens Naturforskeren er glad ved hvad der er lykkedes ham at faae seet, indrømmer han villigt, at der ingen Grændse er for Opdagelserne, da der jo ikke engang er nogen Grændse for Opdagelserne i Henseende til de Redskaber, hvilke bruges til Opdagelse, saa altsaa Mangfoldigheden bestandigt, eftersom den opdages eller eftersom der opdages nye Redskaber til Opdagelse, bliver større og større, og bestandigt kan blive endnu større, det er, vise sig at være endnu større — medens det dog Alt i Alt indbefattes i det Ord „Skabningens Mangfoldighed“. — Dette Samme gjælder om Syndernes Mangfoldighed, at Ordet betyder noget meget forskjelligt i Forhold til hvo den Talende er.

Altsaa man opdager Syndernes Mangfoldighed bestandigt større og større, det er, ved Opdagelsen viser den sig bestandigt at være større og større, naturligviis ogsaa ved Hjælp af de Opdagelser man gjør betræffende, hvor listigt, hvor mistroisk man skal bære sig ad for at opdage. Den, der ikke opdager, han skjuler følgeligt Mangfoldigheden, thi for ham er Mangfoldigheden mindre.

Men at opdage, det er jo noget Priseligt, noget Beundret, om end denne Beundring stundom paa en besynderlig Maade nødsages til at bringe det noget Ueensartede i Selskab med hverandre; thi man beundrer Naturforskeren, som opdager en Fugl, saa beundrer man vel ogsaa den Hund, som opdagede

Purpuret. Dog dette ville vi nu lade staae ved sit Værd, men vist er det, at det at opdage prises og beundres i Verden. Og derimod Den, som ikke opdager Noget, eller som Intet opdager, han anslaaes meget lavt. Man siger gjerne om En for at betegne ham som en Særling, der saadan gaaer i sine egne Tanker „han opdager saamænd ikke Noget.“ Og vil man udpege En, som særdeles indskrænket og dum, siger man „han har saa vist ikke opfundet Krudtet“ — hvad da jo heller ikke i vor Tid gjøres fornødent, siden det nu engang er opfundet, saa det dog vel vilde være endnu misligere, om En i vor Tid vilde mene, at han var Den, som havde opfundet Krudtet. O, men det at opdage Noget er saa beundret i Verden, at man ikke kan glemme det misundelsesværdige Lod: at have opfundet Krudtet!

Forsaavidt er det da let at see, at den Kjerlige, der Intet opdager, i Verdens Øine tager sig meget maadeligt ud. Thi selv i Forhold til det Onde, i Forhold til Synden og Syndens Mangfoldighed er det at opdage, det at være den snilde, listige, gjennemdrevne, maaskee saadan lidt halvfordærvede Jagttager, der rigtigt kan opdage: det er høit anseet i Verden. Endog Ynglingen i det første Øieblik han træder ud i Livet, han vil saa gjerne (thi han vilde saa nødig, at Verden skulde kalde ham en Tosse) forraade, hvordan han kjender og har opdaget det Onde. Endog Qvinden i hendes tidligste Ungdom, hun vil saa gjerne (thi hun vilde saa nødigt, at Verden skulde kalde hende en lille Gaas eller en Landsbyskjønhed) forraade, hun er forfængelig af at være Menneskekjender, naturligviis i Retning af det Onde. Ja, det er utroligt, saa Verden har forandret sig i Sammenligning med Oldtiden: da var der nogle Faa, der kjendte dem selv, nu er alle Mennesker Menneskekjendere. Og dette er det Besynderlige; hvis En har opdaget, hvor godmodigt dog i Grunden vel næsten ethvert Menneske er: da turde han neppe være sin Opdagelse bekjendt, han vilde frygte for at blive latterlig, maaskee endog frygte for, at Menneskeheden skulde føle sig fornærmet derved. Derimod, naar En lader, som havde han opdaget, hvor lumpent ethvert Menneske i Grunden er,

hvor misundeligt, hvor selvkjerligt, hvor troløst, hvilken Affskyelighed der kan boe skjult i den Reneste, det er, i Den, som ansees af Tøsser og Gæs og Landsbyskjønheder for den Reneste: da veed han forfængeligt, at han er velkommen, at det er Udbyttet af hans Jagttagen, hans Kundskab, hans Fortælling Verden længes efter at høre. Saaledes har Synden og det Onde een Magt mere over Menneskene, end man almindeligt tænker paa: at det er saa flaut at være god, saa indskrænket at troe det Gode, saa kjøbstadagtigt at forraade Uvidenhed, eller, at man er en Uindviet — en Uindviet i Syndens inderste Hemmeligheder. Man seer ret her tydeligt, hvorledes det Onde og Synden for saa stor en Deel ligger i et forfængeligt Sammenlignings-Forhold til Verden, til andre Mennesker. Thi man kan være ganske forvisset om, at de samme Mennesker, der, just fordi de forfængeligt frygte Verdens Dom, i Omgang med Andre søge at være behagelige og underholdende ved at forraade særdeles Kjendskab til det Onde, man kan være ganske forvisset om, at de samme Mennesker, naar de ere ene, i deres stille Sind, hvor de ikke behøve at skamme sig ved det Gode, have en ganske anden Betragtning. Men i Omgang, i Selskab, naar man er Mange eller dog Flere sammen, og altsaa Sammenligningen, Sammenlignings-Forholdet er med i Selskabet, hvad Forfængeligheden umulig kan blive uvidende om: frister den Ene den Anden til at forraade hvad han har opdaget.

Dog selv aldeles verdslig-sindede Mennesker gjøre stundom en Undtagelse, dømme lidt mildere om det, Intet at opdage. Sæt tvende listige Mennesker havde Noget at afgjøre med hinanden, hvortil de just ikke ønskede Vidner, men det kunde nu engang ikke skee anderledes, de maatte afgjøre det i et Værelse, hvor en Tredie var tilstede, — og denne Tredie var, det vidste de, i høi Grad forelsket, lykkelig i Forelskelsens første Dage: ikke sandt, saa vilde den ene Listige sige til den anden „ja, han kan saamænd gjerne være tilstede, han opdager Intet". De vilde sige det med et Smiil, og med dette Smiil ære deres egen Kløgt; men dog vilde de have en Slags Ærbødighed for den

Forelskede, som Intet opdager. — Og nu den Kjerlige! Om man leer af ham, om man spotter ham, om man ynker ham, og hvad saa end Verden siger om ham, vist er det, betræffende Syndernes Mangfoldighed opdager han Intet, end ikke denne Latter, denne Spot, denne Ynken, han opdager Intet, og han seer kun meget lidet. Han opdager Intet; vi gjøre jo nemlig Forskjel mellem det at opdage, som er den bevidste, den forsætlige Stræben for at finde, og det at see eller høre, hvad kan skee mod Ens Villie. Han opdager Intet. Og dog, hvad enten man leer af ham eller man ikke leer af ham, hvad enten man spotter ham eller ikke spotter ham: man har i Grunden inderst inde en Ærbødighed for ham, at han, hvilende i, fordybet i sin Kjerlighed Intet opdager.

Den Kjerlige opdager Intet, altsaa skjuler han den Syndernes Mangfoldighed, der var at finde ved Opdagelse. Den Kjerliges Liv udtrykker den apostoliske Forskrift, at være Barn i Ondskab. Det Verden egentlig beundrer som Kløgt er Forstand paa det Onde — Viisdom er nemlig Forstand paa det Gode. Forstand paa det Onde har den Kjerlige ikke og vil ikke have, han er og bliver, han vil være og vil blive i denne Henseende et Barn. Sæt et Barn hen i en Røverhule (men Barnet maa ikke blive der saa længe at det selv fordærves), lad det altsaa kun være der en ganske kort Tid, lad det derpaa komme hjem og fortælle Alt, hvad det har oplevet: Du skal see, Barnet, der dog (thi det er ethvert Barn) er en god Jagttager og har en ypperlig Hukommelse, vil fortælle Alt paa det Omstændeligste, dog saaledes, at i en vis Forstand det Vigtigste er udeladt, saa Den, som ikke veed, at Barnet har været blandt Røvere, mindst vil falde paa det i Anledning af Barnets Fortælling. Hvad er det da Barnet udelader, hvad er det Barnet ikke har opdaget? Det er det Onde. Dog er Barnets Fortælling, om hvad det har seet og hørt, aldeles nøiagtig. Hvad er det da Barnet mangler, hvad er det, som saa ofte gjør et Barns Fortælling til den dybsindigste Spot over de Ældre? Det er Forstand paa det Onde, og at Barnet mangler Forstand paa det

Onde, at det end ikke lyster Barnet at ville forstaae sig paa det Onde. Heri ligner den Kjerlige Barnet. Men til Grund for al Forstaaen ligger der først og fremmest en Forstaaelse mellem Den, der skal forstaae, og Det, som skal forstaaes. Derfor er ogsaa Forstand paa det Onde (hvor meget den end vil bilde sig selv og Andre ind, at den kan bevare sig ganske reen, at den er reen Forstand paa det Onde) dog i Forstaaelse med det Onde; dersom denne Forstaaelse ikke var, vilde den Forstandige ikke lystes ved at forstaae det, han vilde afskye at forstaae det, og saa vilde han heller ikke forstaae det. Om denne Forstaaelse ikke betyder Andet, er den dog en ondartet Nysgjerrighed efter det Onde; eller den er en Underfundighedens Speiden efter Undskyldning for egne Feil ved Hjælp af Kjendskabet til det Ondes Udbredthed; eller en Falskneriets Regnen paa at opskrue eget Værd ved Hjælp af Kjendskabet til Andres Fordærvethed. Men man vogte sig vel; thi giver man det Onde nysgjerrigt den lille Finger tager det snart hele Haanden; og Undskyldning er det Farligste af Alt at have Oplag af; og det at blive bedre eller synes bedre ved Hjælp af Sammenligningen med Andres Slethed, er jo paa en slet Maade at blive bedre. Dog naar allerede denne Forstaaelse opdager Syndernes Mangfoldighed, hvilke Opdagelser maa ikke en endnu fortroligere Forstaaelse, der ret egentligen er i Pagt med det Onde, kunne gjøre! Som den Gulsottige seer Alt gult, saaledes opdager da et saadant Menneske, eftersom han selv synker dybere og dybere, Syndens Mangfoldighed større og større omkring sig. Hans Oie skærpes og bevæbnes, ak ikke i Sandhedens Forstand, altsaa i Usandhedens, altsaa hans Syn hildes mere og mere, saa han besmittende seer det Onde i Alt, det Urene selv i det Reneste — og dette Syn (o, forfærdelige Tanke!) er ham dog en Slags Trøst, thi det er ham magtpaaliggende at opdage Mangfoldigheden saa grændseløs som mulig. Tilsidst er der ingen Grændse for hans Opdagelse; thi nu opdager han Synden endog der, hvor han dog selv veed den ikke er, han opdager den ved Hjælp af Bagvaskelsens, Bagtalelsens, Løgnens Digten, som han saa

længe over sig i, at han tilsidst selv troer det. En Saadan han har opdaget Syndernes Mangfoldighed!

Men den Kjerlige opdager Intet. Der er noget saa uendeligt Høitideligt, og dog tillige noget saa Barnligt, Noget, som erindrer om Barnets Leeg, naar saaledes den Kjerlige, ved slet Intet at opdage, skjuler Syndernes Mangfoldighed — Noget, der erindrer om Barnets Leeg; thi paa den Maade lege vi jo med et Barn, vi lege, at vi ikke kan see Barnet, som dog staaer for os, eller Barnet leger, at det ikke kan see os, hvad der morer Barnet saa ubeskriveligt. Det Barnlige er da her, at den Kjerlige, som i en Leeg, med aabne Øine ikke kan see, hvad der foregaaer lige for ham, det Høitidelige er, at det er det Onde, han ikke kan see. Det er bekjendt nok, at Østerlænderneære en Sindssvag; men denne Kjerlige, der er Ære værd, han er jo ligesom en Sindssvag. Det er bekjendt nok, at Oldtiden gjorde, og vel med Rette, en meget stor Forskjel mellem tvende Arter Afsindighed, den ene var en sørgelig Sygdom, og man beklagede en saadan Ulykkelig, den anden kaldte man den guddommelige Afsindighed. Hvis vi da for en Gangs Skyld vilde bruge det hedenske Ord „guddommeligt“: det er en guddommelig Art Afsindighed, kjerligt ikke at kunne see det Onde, der foregaaer lige for En. Sandeligen, det gjordes vel fornødent i disse kløgtige Tider, som have saa megen Forstand paa det Onde, at man gjorde Noget for at lære at ære denne Afsindighed; thi destoværre, det gjøres der da nok for i disse Tider, at en saadan Kjerlig, der har megen Forstand paa det Gode, og ingen vil have paa det Onde, tager sig ud som en Sindssvag.

Tænk Dig, for at nævne det Høieste, tænk Dig Christus i det Øieblik, da han var stillet for Raadet, tænk Dig den rasende Mængde, tænk Dig de Fornemmes Kreds — og tænk Dig da, hvor mangt et Blik, der var rettet mod ham, med Sigtet paa ham, blot ventende, at han skulde see derhen, for at ogsaa dette Blik kunde bringe sin Spot, sin Foragt, sin Ynken, sin Haanen over den Anklagede! Men Han opdagede Intet, kjerligt skjulte han Syndernes Mangfoldighed. Tænk Dig, hvor mangt et

Skjeldsord, hvor mangen Forhaanelse, hvor mangen Spotte-Glose der blev udraabt — og det var den Skrigende saa magtpaaliggende, at hans Stemme maatte blive hørt, at det for Alt ikke skulde synes, hvad da vilde være saa ubeskriveligt flaut, som havde han forsømt sig, som havde han ikke virksomt deeltagende været med her, hvor det gjaldt om i Forening med Alle, altsaa som den sande, den offentlige Menings Redskab, at forhaane, krænke, mishandle en Uskyldig! Men Han opdagede Intet, kjerligt skjulte han Syndernes Mangfoldighed — ved Intet at opdage.

Og Han er Forbilledet, af Ham har den Kjerlige lært, naar han Intet opdager og dermed skjuler Syndernes Mangfoldighed, naar han, som en værdig Discipel, „forladt, forhadt, med Korset paa" gaaer mellem Spotten og Ynken, mellem Forhaanen og Veeraaben og dog kjerligt Intet opdager — i Sandhed mere vidunderligt end da de tre Mænd gik uskadte i den gloende Ovn. Dog, Spotten og Forhaanelsen gjør egentligen ingen Skade, naar ikke den Forhaanede tager Skade ved at opdage, det er, ved at blive forbittret; thi bliver han forbittret, opdager han Syndernes Mangfoldighed. Vil Du ret tydeliggjøre Dig, hvorledes den Kjerlige ved Intet at opdage skjuler Syndernes Mangfoldighed, saa sæt endnu engang Kjerlighed til. Tænk Dig, at denne Kjerlige havde en Hustrue, der elskede ham. See, just fordi hun elskede ham, vilde hun opdage, hvor mangfoldigt der syndedes mod ham, hun vilde, krænket, med Bitterhed i Sjelen opdage hvert et spottende Blik, hun vilde med knuset Hjerte høre Forhaanelsen — medens han, den Kjerlige, Intet opdagede. Og naar da den Kjerlige, forsaavidt han ikke kunde undgaae at see eller høre Noget, dog havde den Undskyldning i Beredskab for de Angribende, at han vel selv havde Feil: saa vilde Hustruen hos ham slet ingen Feil kunne opdage, men kun desto mere, hvor mangfoldigt der syndedes mod ham. Seer Du nu, idet Du betænker, hvad Hustruen, og dog med Sandhed, opdagede, seer Du, hvor sandt det er, at den Kjerlige, som Intet opdager, skjuler Syndernes Mang-

foldighed? Tænk Dig saa det anvendt i alle Livets Forhold, og Du vil tilstaae, at den Kjerlige virkelig skjuler Mangfoldigheden!

Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed; thi hvad den ikke kan undgaae at see eller høre, det skjuler den ved Fortielse, ved formildende Forklaring, ved Tilgivelse.

Ved Fortielse skjuler den Mangfoldigheden.

Det er stundom Tilfældet, at et Par Elskende ønske at holde deres Forhold skjult. Antag nu, at der i det Øieblik, da de tilstode hinanden Kjerlighed og lovede hinanden Taushed, ganske tilfældigt var en Tredie tilstede, men denne Uvedkommende var et redeligt og kjerligt Menneske, til at stole paa, og han lovede dem Taushed: var og blev saa dog ikke de Tvendes Elskov skjult? Men saaledes bærer den Kjerlige sig ad, naar han uforvarende, ganske tilfældigt, aldrig fordi han selv har søgt Leiligheden dertil, bliver vidende om et Menneskes Synd, hans Feil, om hvad han forbrød, eller hvorledes han overiledes af en Skrøbelighed: den Kjerlige fortier det, og skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Siig ikke, „at Syndernes Mangfoldighed dog bliver lige stor enten den forties eller den fortælles, da Taushed dog vel ikke tager noget bort, fordi man kun kan fortie hvad der er til", svar hellere paa det Spørgsmaal: om ikke Den, der fortæller Næstens Feil og Synder, forøger Syndernes Mangfoldighed? Selv om det er saa, at Mangfoldigheden bliver lige stor, enten jeg fortier Noget deraf eller ikke, naar jeg fortier det, gjør jeg dog Mit for at skjule. Og dernæst, sige vi ikke, at Rygtet gjerne forøger? Vi mene dermed, at Rygtet gjerne gjør Skylden større end den virkelig er. Dog dette tænker jeg nu ikke paa. Det er i en ganske anden Forstand, at man maa sige, at Rygtet, som fortæller Næstens Feil, forøger Syndernes Mangfoldighed. Man tage det ikke for letsindigt med denne Viden om Næstens Feil, som var Alt i sin Orden, naar det blot var afgjort, at det var sandt, hvad der fortaltes. Sandeligen, ikke enhver Med-

viden, om hvad der er sandt betræffende Næstens Feil, er derfor uden Skyld, og just ved at blive gjort til Medvidende kan En let selv blive skyldig. Saaledes forøger Rygtet eller Den, som fortæller Næstens Feil, Syndernes Mangfoldighed. At Menneskene ved Rygtet, ved Bysnak, vænnes til nysgjerrigt, letfærdigt, misundeligt, ondskabsfuldt maaskee, at blive vidende om Næstens Feil, det fordærver Menneskene. Onskeligt var det vistnok, om Menneskene atter lærte at tie; men skal der snakkes, og altsaa snakkes nysgjerrigt og letfærdigt, saa lad det være om Fjas og Tant, — Næstens Feil er og burde være for alvorlig en Sag; nysgjerrigt, letfærdigt, misundeligt at snakke derom, er derfor et Tegn paa Fordærvethed. Men Den, der ved at fortælle Næstens Feil, hjælper til at fordærve Menneskene, han forøger jo Syndernes Mangfoldighed.

Det er kun altfor vist, at desto værre ethvert Menneske har en stor Tilbøielighed til at see Næstens Feil, og maaskee endnu større til at ville fortælle. Om der ikke er Andet, ak, der er, for at bruge det mildeste Udtryk, en Art Nervesvaghed, som gjør Menneskene saa svage i denne Fristelse, i denne Pirring, at kunne fortælle noget Ondt om Næsten, at kunne et Dieblik skaffe sig lyttende Opmærksomhed ved Hjælp af en saa underholdende Fortælling. Men hvad der saaledes allerede er fordærveligt nok som en Nervesvaghedens Lysten, der ikke kan tie, det er jo stundom i et Menneske en rædsom, djævelsk Lidenskab, udviklet efter den forfærdeligste Maalestok. Mon vel og nogen Røver, nogen Tyv, nogen Voldsmand, kort nogen Forbryder i dybeste Grund er saa fordærvet som et saadant Menneske, der har gjort sig det til sin Opgave, til sin foragtelige Næringsvei, efter den størst mulige Maalestok, høirøstet som intet Sandhedens Ord høres, vidt over hele Landet, som sjeldent noget Gavnligt rækker, indtrængende i hver en Vraa, som neppe Guds Ord trænger ind, at forkynde Næstens Feil, Næstens Svagheder, Næstens Synder, at paanøde Enhver, selv den ubefæstede Ungdom, denne besmittende Kundskab — mon virkeligen nogen Forbryder i dybeste Grund er saa fordærvet, som

et saadant Menneske, selv om det var saa, at det var sandt det Onde, han fortalte! Selv om det var saa; men det er da utænkeligt, at En med Evighedens Alvor kunde være streng i at paasee, at det ubetinget var sandt, hvad Ondt han fortalte, og saa kunde ville offre sit Liv i denne — væmmelige Sandhedens Tjeneste: at fortælle Ondt. Vi bede i Herrens Bøn, at Gud ikke vil føre os i Fristelse; men skulde det skee, og skulde det skee, at jeg faldt i Fristelsen — barmhjertige Gud, dog een Naade, at min Synd og min Skyld maatte være en saadan, at Verden ret anseer den for afskyelig og oprørende! Det Forfærdeligste af Alt maa dog være, at andrage Skyld, himmelraabende Skyld, at andrage Skyld og atter Skyld og ny Skyld Dag ud og Dag ind — og slet ikke blive opmærksom derpaa, fordi hele Ens Omgivelse, fordi Tilværelsen selv havde forvandlet sig til et Sandsebedrag, der bestyrkede En i, at det var Ingenting, at det ikke blot ikke var Skyld, men næsten Fortjenstligt. O, der gives Forbrydelser, hvilke Verden ikke kalder Forbrydelser, hvilke den lønner og næsten ærer, — og dog, dog vilde jeg hellere, hvad Gud forbyde, men jeg vilde dog hellere ankomme i Evigheden med tre angrede Mord paa min Samvittighed, end som en udtjent Bagvasker med dette rædsomme, uoverskuelige Læs af Forbrydelse, der var dynget op Aar efter Aar, der kan have grebet om sig efter en næsten utænkelig Maalestok, lagt Mennesker i Graven, forbittret de inderligste Forhold, krænket de uskyldigst Medlidende, besmittet de Umyndige, vildledt, fordærvet baade Gamle og Unge, kort grebet om sig efter en Maalestok, som selv den meest levende Indbildningskraft ikke kan danne sig en Forestilling om — dette rædsomme Læs af Forbrydelse, som jeg dog aldrig havde faaet Tid til at begynde paa at angre, fordi Tiden jo skulde bruges til nye Forbrydelser, og fordi disse Forbrydelsers Utallighed havde skaffet mig Penge, Indflydelse, næsten Anseelse og fremfor Alt et lystigt Liv! Man gjør dog i Henseende til Ildspaasættelse Forskjel, om Den, der sætter Ild paa et Huus, veed, at det er beboet af Mange, eller at det er ubeboet: men ved Bagvaskelse ligesom at sætte Ild paa et heelt Samfund,

det ansees end ikke for en Forbrydelse! Man spærrer dog af mod Pesten — men den Pest, som er værre end Østens, Bagvaskelsen, der fordærver Sjel og Sind, den aabner man alle Huse for, man betaler Penge for at blive smittet, man hilser Den, som en Velkommen, der bringer Smitten!

Siig saa, om det ikke er sandt, at den Kjerlige ved at fortie Næstens Feil skjuler Syndernes Mangfoldighed, naar Du betænker, hvorledes man ved at fortælle forøger den.

Ved formildende Forklaring skjuler den Kjerlige Syndernes Mangfoldighed.

Det er bestandigt Forklaringen, der gjør Noget til hvad det nu bliver. Kjendsgjerningen eller Kjendsgjerningerne ligge til Grund, men Forklaringen gjør Udslaget. Enhver Begivenhed, ethvert Ord, enhver Gjerning, kort Alt kan forklares paa mange Maader; som man usandt siger, at Klæderne gjøre Manden, saaledes kan man med Sandhed sige, at Forklaringen gjør Gjenstanden for Forklaringen til hvad den bliver. Der er betræffende et andet Menneskes Ord, Gjerning, Tænkemaade ingen saadan Vished, at jo det at antage egentligen betyder at vælge. Opfattelsen, Forklaringen er derfor, just fordi Forklaringens Forskjellighed er mulig, et Valg. Men er den et Valg, staaer det bestandigt i min Magt, hvis jeg er den Kjerlige, at vælge den mildeste Forklaring. Naar da denne mildere eller formildende Forklaring forklarer, hvad Andre letsindigt, overilet, strengt, haardhjertet, misundeligt, ondskabsfuldt, kort ukjerligt uden videre forklare som Skyld, naar den formildende Forklaring forklarer dette paa en anden Maade, saa tager den jo nu een Skyld nu en anden bort, og gjør saaledes Syndernes Mangfoldighed mindre, eller skjuler den. O, hvis Menneskene ret vilde forstaae, hvilken skjøn Brug de kunde gjøre af deres Indbildningskraft, deres Skarpsind, deres Opfindsomhed, deres Evne til at sætte sammen, ved at bruge den til om muligt at udfinde en formildende Forklaring: da skulde de mere og mere faae Smag paa een af de skjønneste Glæder i Livet, det skulde blive dem en lidenskabelig Lyst og Trang, der kunde bringe

dem til at glemme alt Andet. See vi ikke dette i andre Forhold, hvorledes, for at nævne dette, Jægeren med hvert Aar bliver mere og mere lidenskabelig hengiven til Jagten. Vi prise ikke hans Valg, men derom tale vi heller ikke, vi tale kun om, hvorledes han med hvert Aar hengiver sig mere og mere lidenskabeligt til denne Beskæftigelse. Og hvorfor gjør han det? Fordi han med hvert Aar samler Erfaring, bliver mere og mere opfindsom, overvinder flere og flere Vanskeligheder, saa han, den gamle erfarne Jæger, nu veed Udvei, hvor ingen Anden veed, nu veed at spore Vildtet, hvor ingen Anden veed at spore det, nu har Mærker ude, som ingen Anden forstaaer at bruge, nu har udfundet en snildere Maade at sætte Snaren paa, saa det temmeligt sikkert lykkes ham altid at gjøre en god Jagt, selv naar det mislykkes for alle Andre. Vi ansee det for en byrdefuld, men dog i en anden Henseende ogsaa en tilfredsstillende og fængslende Gjerning, at være Retfærdighedens Tjener, der opdager Skyld og Brøde. Vi forbauses ved en Saadans Kjendskab til det menneskelige Hjerte, til alle selv de spidsfindigste Udflugter og Paafund, hvorledes han kan huske fra Aar til Aar og det Allerubetydeligste blot for om muligt at sikkre sig et Spor, hvorledes han, naar han ikkun kaster sit Blik paa Omstændighederne, ligesom kan besværge dem, saa de give Forklaring mod den Skyldige, hvorledes Intet er for ringe for hans Opmærksomhed, forsaavidt det kunde bidrage til at belyse hans Opfatning af Brøden; vi beundre det, naar det lykkes en saadan Øvrighedens Tjener, ved at holde ud med hvad han kalder en ret forhærdet og gjennemdreven Hykler, dog at fravriste ham Skinnet og gjøre Skylden aabenbar. Skulde det ikke være lige saa tilfredsstillende, lige saa fængslende, ved ret at holde ud med hvad man kalder en sjelden nedrig Adfærd, at opdage, at det var noget ganske Andet, noget Velmeent! Lad den af Staten beskikkede Dommer, lad Retfærdighedens Tjener arbeide for at opdage Skyld og Brøde: vi Andre ere jo hverken kaldede til Dommer eller til Retfærdighedens Tjenere, men derimod af Gud kaldte til Kjerlighed, altsaa til ved Hjælp af en formil-

dende Forklaring at skjule Syndernes Mangfoldighed. Tænk Dig en saadan Kjerlig, af Naturen udrustet med de herligste Evner, som enhver Dommer maatte misunde ham, men disse Evner blive alle anvendte med en Iver og en Anstrengelse, som en Dommer skulde have Ære af, i Kjerlighedens Tjeneste for at øve sig i den Kunst, og for at udøve den Kunst, den Fortolkningskunst, der ved Hjælp af formildende Forklaring skjuler Syndernes Mangfoldighed! Tænk Dig hans rige, hans i ædleste Forstand velsignede Erfaring, hvorledes han har Kjendskab til det menneskelige Hjerte, hvor mange mærkelige og derhos saa rørende Tilfælde han veed Besked om, i hvilke det dog, hvor forviklet Sagen end syntes, var lykkedes ham at opdage det Gode eller dog det Bedre, fordi han længe, længe havde holdt sin Dom svævende, indtil, ganske rigtigt, en lille Omstændighed kom for Dagen, der hjalp ham paa Sporet; hvorledes han ved hurtigt og kjækt at kaste hele sin Opmærksomhed hen paa en ganske anden Opfattelse af Sagen, havde havt Held til at opdage, hvad han søgte; hvorledes han ved ret at fordybe sig i et Menneskes Livs-Forhold, ved at skaffe sig de nøiagtigste Oplysninger om hans Vilkaar, endelig seirede med sin Forklaring! Altsaa „han kom paa Sporet", „han havde Held til at finde hvad han søgte", „han seirede med sin Forklaring" — ak, er det ikke besynderligt, naar disse Ord læses uden Forbindelse, vil næsten ethvert Menneske uvilkaarligt komme til at tænke paa, at Talen er om at opdage en Forbrydelse: saa langt nærmere ligger det os Alle at tænke paa at opdage det Onde end paa at opdage det Gode. See, Staten beskikker Dommere og Retfærdighedens Tjenere til at opdage og straffe det Onde; forøvrigt forener man sig om, hvad der jo er priseligt, at lindre Armod, at opdrage forældreløse Børn, at frelse Faldne: men til dette skjønne Foretagende, ved Hjælp af den formildende Forklaring at faae, om det var nok saa lidt, dog lidt Magt med Syndernes Mangfoldighed — dertil har endnu ingen Forening dannet sig!

Dog hvorledes den Kjerlige ved formildende Forklaring

skjuler Syndernes Mangfoldighed, ville vi nu her ikke videre udføre, da vi i tvende foregaaende Overveielser have betænkt, at Kjerlighed troer Alt og Kjerlighed haaber Alt. Men kjerligt at troe Alt og kjerligt at haabe Alt, det er de tvende Hoved-Hjælpemidler, som Kjerligheden, denne milde Fortolker, bruger til den formildende Forklaring, der skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Ved Tilgivelse skjuler Kjerlighed Syndernes Mangfoldighed.

Fortielsen tager egentligen Intet bort af den vitterlige Syndernes Mangfoldighed; den formildende Forklaring fravrister Mangfoldigheden Noget ved nemlig at vise, at Det og Det dog ikke var Synd; Tilgivelsen borttager, hvad der dog ikke kan negtes at være Synd. Saaledes strider Kjerligheden paa enhver Maade for at skjule Syndernes Mangfoldighed; men Tilgivelsen er den mærkeligste Maade.

Vi mindede i det Foregaaende om det Udtryk „Skabningens Mangfoldighed", lad os endnu engang benytte det til Oplysning. Naar vi sige, at Forskeren opdager Mangfoldigheden, medens den Ukyndige, som rigtignok ogsaa taler om Skabningens Mangfoldighed, i Sammenligning med ham veed meget lidt: saa veed altsaa den Uvidende ikke, at Det og Det er til, men derfor er det ligefuldt til; det er ved hans Uvidenhed ikke borttaget af Naturen, det er kun i hans Uvidenhed ikke til for ham. Anderledes med Tilgivelsens Forhold til Syndens Mangfoldighed; Tilgivelsen tager den tilgivne Synd bort.

Dette er en vidunderlig Tanke, derfor ogsaa Troens Tanke; thi Tro forholder sig altid til Det, som ikke sees. Jeg troer, at det Synlige er blevet til af Det, som ikke sees; jeg seer Verden, men det Usynlige seer jeg ikke, det troer jeg. Saaledes er der ogsaa i „Tilgivelse — og Synd" et Forhold af Troen, hvilket man dog sjeldnere er opmærksom paa. Hvad er nemlig her det Usynlige? Det Usynlige er, at Tilgivelsen tager Det bort, som dog er til, det Usynlige er, at Det, som sees, dog ikke

sees; thi naar det sees, er det jo aabenbart usynligt, at det ikke sees. Den Kjerlige seer den Synd han tilgiver, men han troer, at Tilgivelsen tager den bort. Dette kan nemlig ikke sees, da jo Synden kan sees; og paa den anden Side, dersom Synden ikke var til at see, kunde den jo heller ikke tilgives. Som man da ved Troen troer det Usynlige **til** det Synlige, saaledes troer den Kjerlige ved Tilgivelsen det Synlige **bort.** Begge Dele er Tro. Salig den Troende, han troer, hvad han ikke kan see, salig den Kjerlige, han troer Det bort, som han dog kan see!

Hvo kan troe dette? Det kan den Kjerlige. Men hvorfor mon Tilgivelse er saa sjelden? Mon ikke fordi Troen paa Tilgivelsens Magt er saa liden og saa sjelden? Selv et bedre Menneske, der ingenlunde er tilbøielig til at bære Nid eller Nag og langtfra uforsonlig, hører man ikke sjeldent sige: „jeg skulde gjerne tilgive ham, men jeg seer ikke, hvad det kan hjælpe." O, det sees heller ikke! Dog, dersom Du selv nogensinde har trængt til Tilgivelse, saa veed Du, hvad Tilgivelse formaaer: hvorfor vil Du da tale saa uerfarent eller saa ukjerligt om Tilgivelsen? Thi der er egentligen noget Ukjerligt i at sige: jeg seer ikke hvad min Tilgivelse kan hjælpe ham. Vi sige det ikke, som skulde et Menneske blive sig selv vigtig ved at have det i sin Magt at kunne tilgive et andet Menneske, langtfra, dette er ogsaa Ukjerlighed; sandeligen, der gives en Maade at tilgive paa, som kjendeligt øiinefaldende forøger Skylden istedenfor at formindske den. Kun Kjerlighed har — ja det synes saa spøgende, men lad os sige saaledes, kun Kjerlighed har Behændighed nok til ved sin Tilgivelse at tage Synden bort. Naar jeg tynger paa Tilgivelsen (det være, at jeg er treven til at tilgive eller gjør mig selv vigtig ved at kunne tilgive), saa skeer der intet Mirakel. Men naar Kjerlighed tilgiver, skeer Troens Mirakel (og ethvert Mirakel er da Troens, hvad Under derfor, at med Troen ogsaa Miraklerne ere afskaffede!): at Det, som sees, dog ved at være tilgivet ikke sees.

Det er udslettet, det er tilgivet og glemt, eller som Skriften siger om hvad Gud tilgiver, det er skjult bag hans Ryg. Men Det, der er glemt, er man jo ikke uvidende om, thi man er uvidende om Det man ikke veed og aldrig har vidst; Det man har glemt har man vidst. At glemme i denne høieste Forstand er derfor det Modsatte ikke af at erindre, men af at haabe; thi at haabe er tænkende at give Tilvær, at glemme er tænkende at tage Tilvær fra Det, som dog er til, at udslette det. Skriften lærer, at Tro forholder sig til det Usynlige, men den siger tillige, at Troen er en Bestandighed i Det, som haabes; heri ligger, at Det, som haabes, er, ligesom det Usynlige, Det, som ikke er til, hvilket derimod Haabet tænkende giver Tilværelse. At glemme, naar Gud gjør det i Forhold til Synden, er det modsatte af at skabe; thi at skabe er at frembringe af Intet, at glemme er at tage tilbage i Intet. Hvad der er skjult for mine Øine, det har jeg aldrig seet; men hvad der er skjult bag min Ryg, det har jeg seet. Og netop saaledes tilgiver den Kjerlige: han tilgiver, han glemmer, han udsletter Synden, kjerligt vender han sig til Den, han tilgiver; men naar han vender sig mod ham, kan han jo ikke see, hvad der ligger bag ved hans Ryg. At det er umuligt at see, hvad der ligger bag ved Ens Ryg, det er let at forstaae, samt at derfor dette Udtryk ret er opfundet af Kjerlighed; men derimod er det maaskee saa vanskeligt, at vorde den Kjerlige, der ved Hjælp af Tilgivelsen lægger den Andens Skyld bag ved sin Ryg. Det falder i Almindelighed Menneskene let, at lægge en Skyld, om det saa var et Mord, paa et andet Menneskes Samvittighed; men ved Hjælp af Tilgivelsen at lægge hans Skyld bag ved sin Ryg: det falder vanskeligt. Dog ikke for den Kjerlige; thi han skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Siig ikke „Syndens Mangfoldighed bliver dog virkeligen lige stor, enten Synden tilgives eller ikke, da Tilgivelsen hverken gjør fra eller til"; svar hellere paa det Spørgsmaal: om Den, der ukjerligt negter Tilgivelse, om han ikke forøger Syndens Mangfoldighed — ikke blot derved, at denne hans Uforsonlig-

hed bliver een Synd mere, hvad jo dog er saaledes, og burde forsaavidt bringes i Anslag? Dog dette ville vi nu ikke fremhæve. Men er der ikke et hemmeligt Forhold mellem Synd og Tilgivelse? Naar en Synd ikke er tilgivet, fordrer den Straf, den raaber til Menneskene eller Gud om Straf; men naar en Synd raaber om Straf, da seer den ganske anderledes ud, langt større, end naar den samme Synd er tilgivet. Er dette blot en Øienforblindelse? Nei, det er virkeligen saa. Det er jo, for at benytte et ufuldkomnere Billede, heller ingen Øienforblindelse, at det Saar, der saae forfærdeligt ud, at det samme Saar i næste Øieblik, naar Lægen har vadsket og behandlet det, seer langt mindre forfærdende ud, medens det dog er det samme Saar. Hvad gjør altsaa Den, som negter Tilgivelsen? Han forøger Synden, han gjør, at den synes større. Og dernæst, Tilgivelse tager Livet fra Synden; men det, at negte Tilgivelse, giver Synden Næring. Selv derfor om ingen ny Synd kom til, dersom dog den ene og samme Synd vedbliver, saa forøges Syndernes Mangfoldighed. Naar en Synd vedbliver, kommer der egentligen en ny Synd til, thi Synd voxer ved Synd; det, at en Synd vedbliver, er en ny Synd. Og denne nye Synd kunde Du have forhindret ved kjerligt tilgivende at borttage den gamle Synd, som den Kjerlige gjør det, der skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed; thi Kjerlighed forhindrer Synden i at blive til, qvæler den i Fødselen.

Selv om man i Forhold til eet eller andet Foretagende, et Værk, man vil udføre, har Alt i Beredskab: der maa dog ventes paa Eet, paa Anledningen. Saaledes ogsaa med Synden; naar den er i et Menneske, den venter dog paa Anledningen.

Anledningen kan være det meget Forskjellige. Skriften siger, at Synden af Budet eller Forbudet tager Anledning. Just det, at Noget bydes eller forbydes, bliver saa Anledningen; ikke som frembragte Anledningen Synden, thi Anledningen

frembringer aldrig Noget. Anledningen er som en Mellemmand, en Mægler, blot behjælpelig ved Omsætningen, foranlediger blot, at Det kommer istand, der i en anden Betydning allerede var til, som Mulighed nemlig. Budet, Forbudet frister, netop fordi det vil tvinge det Onde; og nu tager Synden Anledningen, den tager den, thi Forbudet er Anledningen. Saaledes er Anledningen ligesom et Intet, et hurtigt Noget, der gaaer mellem Synden og Forbudet, i en vis Forstand tilhører begge, medens den i en anden Forstand er som var den ikke til, uagtet dog igjen Intet, som virkeligen er blevet til, er blevet det uden en Anledning.

Budet, Forbudet er Anledningen. I en endnu sørgeligere Forstand er Synden i Andre Anledningen, som foranlediger Synden i Den, der kommer i Berøring med dem. O, hvor ofte har et ubetænksomt, et letsindigt henkastet Ord været nok for at give Synden Anledning! Hvor ofte har et letfærdigt Blik foranlediget, at Syndens Mangfoldighed blev større! End sige da, naar et Menneske lever i en daglig Omgivelse, hvor han kun seer og hører Synd og Ugudelighed: hvilken riig Anledning for Synden i ham, hvilken let Omsætning mellem dette, at give Anledning og at tage Anledning! Naar Synden i et Menneske er omgiven af Synd, er den som i sit Element. Næret ved Anledningens Idelighed trives og voxer den (hvis man ellers kan tale om at trives i Forhold til det Onde); den bliver mere og mere ondartet; den vinder mere og mere Skikkelse (hvis man i Forhold til det Onde kan tale om at vinde Skikkelse, da det Onde er Løgn og Bedrag, saaledes uden Skikkelse); den fastner sig mere og mere, om end dens Liv er svævende over Afgrunden, altsaa uden Fodfæste.

Dog Alt, hvad der er Anledningen, bidrager, forsaavidt som Anledningen til at synde deraf tages, til at forøge Syndernes Mangfoldighed.

Men der er een Omgivelse, som ubetinget ikke giver og ikke er Anledning for Synden: det er Kjerlighed. Naar Synden i et Menneske er omgiven af Kjerlighed, da er den udenfor sit

Element, den er som en beleiret By, hvilken enhver Forbindelse med Sine er afskaaren, den er som et Menneske, der har været forfalden til Drik, sat paa den knappe Levemaade, naar han gaaer fra Kræfterne, forgjeves ventende en Anledning til at ophidse sig ved Beruselse. Vel sandt, det er muligt (thi hvad kan ikke et fordærvet Menneske forvende sig selv til Fordærvelse!), at Synden kan tage Anledning af Kjerligheden, kan forbittres paa den, rase mod den. Dog kan Synden ikke i Længden holde ud med Kjerligheden; saadanne Optrin ere derfor som oftest kun i Begyndelsen, ligesom naar Drankeren just i de første Dage, førend altsaa Lægebehandlingen har faaet behørig Tid til at gjøre sin Indflydelse gjældende, har Svækkethedens Kraft til ret at rase. Og dernæst, om der ogsaa var et saadant Menneske, som selv Kjerlighed — maatte opgive, nei det gjør Kjerlighed aldrig, men som uafbrudt af Kjerligheden tog Anledning til at synde: fordi der er en Uforbederlig, deraf følger jo ikke, at der ikke er Mange, som helbredes. Saa bliver det lige fuldt sandt, at Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

O, Øvrigheden maa ofte udtænke meget sindrige Midler for at holde en Forbryder fangen, og Lægen ofte anvende stor Opfindsomhed for at udgrunde Tvangsmidler til at tvinge en Afsindig: i Forhold til Synd er dog ingen Omgivelse saa tvingende, men tillige ingen tvingende Omgivelse saa frelsende, som Kjerlighed. Hvor ofte blev ikke den Vrede, som ulmede i det Indre, blot ventende paa en Anledning, hvor ofte blev den qvalt, fordi Kjerligheden ingen Anledning gav! Hvor ofte omkom ikke den onde Lyst, som i Nysgjerrighedens vellystige Angest sad paa Udkig, speidende efter en Anledning, hvor ofte omkom den i Fødselen, fordi Kjerligheden slet ingen Anledning gav, og kjerligt vaagede over, at der slet ingen Anledning blev given! Hvor ofte stillede den ikke af denne Harme i Sjelen, der var saa forvisset om og saa forberedt, ja saa opsat paa at skulle finde ny og ny Anledning til at harmes paa Verden, paa Menneskene, paa Gud, paa Alt, hvor ofte stillede den ikke af i en mildere Stemning, fordi Kjerligheden slet ingen Anledning gav

til at harmes! Hvor ofte fortog det sig igjen dette indbildske og trodsige Sind, der meente sig forurettet og miskjendt, og deraf tog Anledning til at blive end mere indbildsk, medens det blot begjerede ny Anledning for at bevise, at det havde Ret, hvor ofte fortog det sig igjen, fordi Kjerligheden, saa lindrende, saa mildt fordelende slet ingen Anledning gav for den syge Indbildskhed! Hvor ofte gik det ikke tilbage i sig selv hvad der var paatænkt, hvis det blot kunde lykkes at finde en Anledning til en Undskyldning derfor, hvor ofte gik det tilbage, fordi Kjerligheden slet ingen Anledning gav til at finde Undskyldning — for det Onde! O, hvor mange Forbrydelser ere ikke blevne afværgede, hvor mange onde Forsætter tilintetgjorte, hvor mange fortvivlede Beslutninger bragte i Glemsel, hvor mange syndige Tanker standsede paa Veien til at blive Gjerning, hvor mange ubesindige Ord endnu itide undertrykte, fordi Kjerligheden ikke gav Anledningen!

Vee det Menneske, ved hvem Forargelsen kommer; salig den Kjerlige, som ved at negte Anledningen skjuler Syndernes Mangfoldighed!

VI.

Kjerlighed bliver.

1 Cor. XIII, 13. Saa bliver da ... Kjerlighed.

Ja, Gud være lovet, Kjerlighed bliver! Hvad saa end Verden skal fratage Dig, om det var det Kjereste; hvad der saa end skal vederfares Dig i Livet, hvorledes Du end skal komme til at lide for Din Stræben, for det Gode, som Du vil, om Menneskene skulle vende sig ligegyldige fra Dig eller som Fjender mod Dig, om Ingen skulde ville være Dig bekjendt eller være bekjendt at vedgaae, hvad han dog skyldte Dig, om selv Din bedste Ven skulde fornegte Dig — hvis Du dog i nogen Din Stræben, i nogen Din Gjerning, i noget Dit Ord i Sandhed har havt Kjerlighed til Medvider: trøst Dig, thi Kjerlighed bliver; hvad Du veed med den, det er Dig til Trøst erindret, o, saligere end hvilkensomhelst Bedrift noget Menneske kan have udført, saligere end om Aander have været ham underdanige, saligere at være erindret af Kjerligheden! Hvad Du veed med den, det er Dig til Trøst erindret, det skal hverken det Nærværende eller det Tilkommende, hverken Engle eller Djævle, og da, Gud være lovet, heller ei Dit eget urolige Sinds bange Tanker, ikke i Dit Livs stormfuldeste og vanskeligste Øieblik, saa lidet som i Dit Livs sidste Øieblik formaae at tage fra Dig; thi Kjerlighed bliver. — Og naar Mismodet først vil gjøre Dig svag, saa Du taber Lysten til ret at ville, for saa igjen at gjøre Dig stærk, ak som Mismod gjør det, stærk i Forsagthedens Trods;

naar Mismodet vil gjøre Dig Alt tomt, forvandle hele Livet til en eensformig og intetsigende Gjentagelse, saa Du vel seer det altsammen, men saa ligegyldigt, seer Marken og Skoven atter grønnes, seer det mangfoldige Liv i Luft og Vand atter røre sig, hører Fuglesangen atter istemt, seer atter og atter Menneskenes Travlhed i allehaande Gjerning, — og Du vel veed, at Gud er til, men det er Dig, som havde han trukket sig tilbage i sig selv, som var han fjernt i Himmelen saa uendeligt langt borte fra alt dette Ubetydelige, hvilket neppe er værd at leve for; naar Mismodet vil affjele Dig hele Livet, saa Du vel veed, men saa svagt, at Christus har været til, og derimod med en ængstende Tydelighed, at det er atten hundrede Aar siden, som var ogsaa han saa uendeligt langt borte fra alt dette Ubetydelige, der neppe er værd at leve for: o, da betænk, at Kjerlighed bliver! Thi bliver Kjerligheden, er det jo lige vist, at den er i det Tilkommende, hvis det er denne Trøst Du behøver, og at den er i det Nærværende, hvis det er denne Trøst Du behøver. Mod alle det Tilkommendes Forfærdelser sætte Du denne Trøst: Kjerlighed bliver; mod alt det Nærværendes Beængstelse og Mathed sætte Du denne Trøst: Kjerlighed bliver. O, er det Trøstende for Ørkenens Beboer, om han bestemt vidste, at der var Kilde og vilde være Kilde hvor langt han end reiser: hvilken Kilde vilde dog være saaledes savnet, hvilken Dødsmaade vilde være saa forsmægtende, som hvis Kjerlighed ikke var til, og ikke var evigt til!

See, dette er en meget opbyggelig Tanke, at Kjerlighed bliver. Vi tale da, naar vi tale saaledes, om den Kjerlighed, der bærer hele Tilværelsen, om Guds Kjerlighed. Dersom den et Øieblik, et eneste Øieblik udeblev, da maatte Alt forvirres. Men det gjør den ikke, og derfor, hvorledes end Alt forvirres for Dig — Kjerlighed bliver. Vi tale altsaa om Guds Kjerlighed, om dennes Egenskab at blive.

Dog i dette lille Skrift handle vi bestandigt kun om Kjerlighedens Gjerninger, og derfor ikke om Guds Kjerlighed, men om menneskelig Kjerlighed. Naturligviis, intet Menneske er

Kjerlighed; han er, hvis han er i Kjerlighed, en Kjerlig. Imidlertid er Kjerlighed overalt tilstede, hvor der er en Kjerlig. Man skulde troe, og man mener vel oftest, at Kjerlighed mellem Menneske og Menneske er et Forhold mellem To. Dette er ogsaa sandt, men usandt, forsaavidt dette Forhold tillige er et Forhold mellem Tre. Først er der den Kjerlige; dernæst Den eller De, som ere Gjenstanden; men for det Tredie er Kjerligheden selv med tilstede. Naar vi da i Forhold til menneskelig Kjerlighed tale om, at Kjerlighed bliver, viser dette sig let at være en Gjerning, eller, at det ikke er en hvilende Egenskab, som Kjerligheden saadan har, men en i hvert Øieblik erhvervet Egenskab, og som tillige, hvert Øieblik den erhverves, igjen er en virksom Gjerning. Den Kjerlige bliver, han bliver i Kjerligheden, bevarer sig selv i Kjerligheden; just derved bevirker han, at hans Kjerlighed i Forhold til Menneskene bliver. Han bliver den Kjerlige ved at blive i Kjerligheden, ved at blive i Kjerligheden bliver hans Kjerlighed; den bliver, og det er dette vi nu ville overveie,

at Kjerlighed bliver.

„Kjerlighed affalder aldrig" — den bliver.

Naar Barnet har været ude hele Dagen hos Fremmede, og tænker paa, at det skal gaae hjem, men er bange for at gaae ene, og dog saa gjerne vil blive det længst mulige, siger det til den Ældre, der maaskee vilde gaae tidligere, „bie paa mig"; og saa gjør den Ældre, som Barnet beder. Naar blandt tvende Jævnlige den ene er noget fremmeligere end den anden, siger den sidste til den første „bie paa mig"; og saa gjør den Fremmeligere, som der blev bedet. Naar Tvende have besluttet og glædet sig til at foretage en Reise sammen, men den ene af dem bliver syg, siger den Syge „bie paa mig"; og saa gjør den Anden, som der blev bedet. Naar Den, der er et andet Menneske Penge skyldig, ikke kan betale, siger han „bie paa mig"; og saa gjør det andet Menneske, som der blev bedet. Naar den forelskede Pige seer, at der vil blive store og maaskee langvarige Vanske-

ligheder for hendes Forening med den Elskede, siger hun til ham „bie paa mig“; og saa gjør den Elskede, som der blev bedet. Og dette er jo meget skjønt og priseligt, saaledes at bie paa et andet Menneske; men om det just er Kjerlighed, der gjør det, have vi endnu ikke seet. Maaskee er Tiden, hvori der skal ventes, for kort til, at det ret kan blive aabenbart, hvorvidt det, som bestemmer En til saaledes at bie, i afgjørende Forstand fortjener at kaldes Kjerlighed. Ak, og maaskee blev Tiden, hvori der skulde ventes, saa lang, at den Ældre sagde til Barnet „nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig“; maaskee gik den Langsommere saa langsomt frem, at den Fremmeligere sagde „nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig, uden selv altfor meget at sinkes“; maaskee trak Sygdommen saaledes i Langdrag, at Vennen sagde „nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig, nu maa jeg reise alene“; maaskee gik Tiden saa længe hen for Den, der ikke kunde betale sin Gjeld, at den Anden sagde „nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig, nu maa jeg have mine Penge“; maaskee blev Udsigten til Foreningen med den unge Pige saa fjern, at den Elskede sagde „nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig, jeg skylder mig selv og mit Liv ikke saaledes at holde det Aar efter Aar hen paa det Uvisse“. — Men Kjerlighed bliver.

Det, at Kjerlighed bliver, maaskee rettere, det, om den nu virkeligen i dette og dette Tilfælde bliver, eller om den ophører: er Noget, som paa saa mangfoldig Maade beskæftiger Menneskenes Tanker, ofte Gjenstand for deres Samtale, oftest Hoved-Indholdet i alle Digternes Fortællinger. Det fremstilles da som priseligt, at Kjerlighed bliver, men som uværdigt, at den ikke bliver, at den ophører, at den forandrer sig. Kun det Første er Kjerlighed, det Andet viser sig jo ved Forandringen ikke at være Kjerlighed — og da altsaa heller ikke at have været Kjerlighed. Sagen er denne, man kan ikke ophøre at være kjerlig; er man i Sandhed kjerlig, saa bliver man det; ophører man at være det, saa var man det heller ikke. Det at ophøre har altsaa, i Forhold til Kjerlighed, tilbagevirkende Kraft. Ja, jeg kan ikke blive træt af at sige det og af at paavise det: der er

overalt, hvor Kjerlighed er med, noget saa uendelig Dybsindigt. See, en Mand kan have havt Penge, og naar saa det ophører, naar han ikke længere har Penge, bliver det dog lige vist og sandt, at han har havt Penge. Men naar En ophører at være kjerlig, har han heller ikke været kjerlig. Hvad er dog saa mildt som Kjerlighed, og hvad saa strengt, saa nidkjert paa sig selv, saa tugtende som Kjerlighed!

Nu videre. Naar da Kjerligheden ophører, naar der i Elskov, i Venskab, kort i det kjerlige Forhold mellem Tvende kommer dem Noget imellem, saa Kjerligheden ophører: da kommer det, som vi Mennesker sige, til et Brud mellem disse Tvende. Kjerligheden var det Forbindende, var i god Forstand imellem dem; naar der da kommer Noget mellem dem, saa er Kjerligheden fortrængt, den ophører, Forbindelsen mellem dem brydes, og Bruddet bliver adskillende mellem dem. Altsaa det kommer til et Brud. Denne Sprogbrug kjender imidlertid Christendommen ikke, forstaaer den ikke, vil ikke forstaae den. Naar man taler om, at det kommer til et Brud, da er dette fordi man er af den Mening, at der i Kjerlighed ikkun er et Forhold mellem To, istedenfor, at der er et Forhold mellem Tre, som viist er blevet. Denne Tale om et Brud mellem de Tvende er meget for letsindig; det faaer ved den Udseendet af, som var Kjerligheds-Forholdet en Sag mellem disse Tvende, der var slet ingen Tredie, hvem det vedkom. Dersom da Tvende enedes om at bryde med hinanden, vilde der jo altsaa slet ikke være Noget at indvende derimod. Fremdeles, fordi disse Tvende bryde dette Forhold med hinanden, deraf vilde ikke følge, at jo disse samme Tvende i Forhold til andre Mennesker kunde være kjerlige; de beholde altsaa Egenskaben kjerlig, men deres Kjerlighed anbringes nu blot i Forhold til Andre. Fremdeles vilde Den, der skyldigt foranledigede Bruddet, have Overmagten, og den Uskyldige være værgeløs. Dog det vilde jo være usselt, om en Uskyldig skulde være den svagere; saaledes er det rigtignok i denne Verden, men, evigt forstaaet, kan det aldrig hænge saaledes sammen. Hvad gjør derfor Christendommen? Dens Alvor fæster strax

Evighedens Opmærksomhed paa den Enkelte, paa hver Enkelt af de Tvende. Idet nemlig Tvende i Kjerlighed forholde sig til hinanden, forholder hver især af dem sig i sig selv til „Kjerligheden." Nu gaaer det ikke slet saa nemt med Bruddet. Førend det kommer til Bruddet, førend den Ene kommer til at bryde sin Kjerlighed i Forhold til den Anden, maa han først affalde fra **„Kjerligheden".** Dette er det Vigtige; derfor taler Christendommen ikke om, at Tvende bryde med hinanden, men om, hvad kun bestandigt den Enkelte kan gjøre, at affalde fra „Kjerligheden." Et Brud mellem To det smager altfor meget af Timelighedens Travlhed, som var da den Sag ikke saa farlig; men at affalde fra „Kjerligheden", denne Tale har Evighedens Alvor. See, nu er Alt i sin Orden, nu kan Evigheden holde Tugt og Orden, nu skal den i og ved Bruddet uskyldigt Lidende nok blive den Stærkere, dersom han da ikke ogsaa affalder fra „Kjerligheden". Hvis Kjerlighed ene og alene var et Forhold mellem To, var jo den Ene bestandigt i den Andens Vold, forsaavidt denne Anden var en Nedrig, der vilde bryde Forholdet. Naar et Forhold kun er mellem To, er den Ene bestandigt Forholdet overmægtig ved at kunne bryde det; thi saasnart den Ene har brudt, er Forholdet brudt. Men naar der er Tre, kan den Ene ikke gjøre det. Den Tredie er, som sagt, selve „Kjerligheden", til hvilken da den i Bruddet uskyldigt Lidende kan holde sig, saa har Bruddet ingen Magt over ham. Og den Skyldige skal just heller ikke rose sig af at være sluppen for godt Kjøb fra den Sag; thi at affalde fra „Kjerligheden", ja, det er den dyreste Priis, det har en anden Alvor end dette Hastige at bryde med et enkelt Menneske — og saa forøvrigt i alle Maader at være et godt og kjerligt Menneske.

Men den sande Kjerlige affalder aldrig fra „Kjerligheden", derfor kan det for ham aldrig komme til et Brud; thi Kjerlighed bliver. Dog, kan i et Forhold mellem To den Ene forhindre Bruddet, naar den Anden bryder? Man skulde jo synes, at Een af To er nok til at bryde Forholdet, og er Forholdet brudt, saa er jo Bruddet. I en vis Forstand er det ogsaa

saaledes, men dersom dog den Kjerlige ikke affalder fra „Kjerligheden“, kan han forhindre Bruddet, han kan gjøre dette Under; thi naar han bliver, kan Bruddet aldrig rigtigt komme istand. Ved at blive (og i denne Bliven er den Kjerlige i Pagt med det Evige) beholder han Overmagten over det Forbigangne, saa han forvandler hvad der, i Forbigangenheden og ved den, er et Brud til et i Fremtiden muligt Forhold. Seet i Retning af Forbigangenhed bliver Bruddet med hver Dag og hvert Aar tydeligere og tydeligere; men den Kjerlige, som bliver, tilhører jo, ved at blive, det Tilkommende, det Evige, og i Retning af det Tilkommende er Bruddet ikke et Brud, derimod en Mulighed. Men dertil hører Evighedens Kræfter; og derfor maa den Kjerlige, som bliver, blive i „Kjerligheden“, ellers faaer dog Forbigangenheden lidt efter lidt Magt, og saa kommer lidt efter lidt Bruddet tilsyne. O, og dertil hører Evighedens Kræfter, til strax i det afgjørende Dieblik at forvandle Forbigangenhed til Tilkommelse! Dog har det at blive denne Magt.

Hvorledes skal jeg nu beskrive denne Kjerlighedens Gjerning? O, at jeg maatte være uudtømmelig i at beskrive, hvad der er saa ubeskrivelig glædeligt og saa opbyggeligt at betænke!

Saa kom det da til et Brud mellem de Tvende; det var en Misforstaaelse, dog brød den Ene Forholdet. Men den Kjerlige siger „jeg bliver“ — saa er der dog intet Brud. Tænk Dig et sammensat Ord, det sidste Ord mangler, der er kun det første Ord og Bindetegnet (thi Den der bryder Forholdet kan dog ikke tage Bindetegnet med sig, Bindetegnet beholder den Kjerlige, som naturligt, paa sin Side), tænk Dig altsaa af et sammensat Ord det første Ord og Bindetegnet, og tænk Dig nu, at Du slet Intet videre veed, om hvordan det hænger sammen: hvad vil Du saa sige? Du vil sige, det Ord er ikke færdigt, der mangler Noget. Saaledes med den Kjerlige. At det kom til et Brud, det kan ikke ligefrem sees, det kan kun vides i Forbigangenhedens Forstand. Men den Kjerlige vil ikke vide det Forbigangne, thi han bliver; og at blive er i Retning af det Tilkommende. Altsaa udtrykker den Kjerlige, at det Forhold, som den Anden

kalder et Brud, at det er et Forhold, som endnu ikke er blevet færdigt. Men fordi der mangler Noget, derfor er det endnu ikke et Brud. Det beroer altsaa paa, hvorledes Forholdet sees; og den Kjerlige, han bliver. — Saa kom det da til et Brud, det var en Ordstrid der skilte Tvende, dog brød den Ene, han sagde: mellem os er det ude. Men den Kjerlige bliver, han siger „mellem os er det ikke ude, vi ere endnu midtveis i Sætningen, det er blot Sætningen, der ikke er ude". Er dette ikke saaledes? Hvilken Forskjel er der mellem et Brudstykke og det, at en Sætning ikke er ude? For at kalde Noget et Brudstykke maa man være vidende om, at der ikke kommer mere; veed man Intet derom, saa siger man, Sætningen er endnu ikke ude. I Retning af det Forbigangne, at det er afgjort, at der ikke kommer mere, sige vi „det er et afbrudt Stykke", i Retningen af det Tilkommende, biende paa det Næste, sige vi „Sætningen er ikke færdig, der mangler endnu Noget". — Saa kom det da til et Brud, det var Forstemthed, Kulde, Ligegyldighed, der adskilte dem, dog brød den Ene, han siger „jeg taler ikke mere med det Menneske, jeg seer ham ikke". Men den Kjerlige siger: „jeg bliver; saaledes tale vi dog med hinanden, thi i Samtale hører jo ogsaa stundom Taushed med." Er dette ikke saaledes? Men sæt nu, at det var tre Aar siden, de sidst talte med hinanden. See, her kommer det igjen. At det er tre Aar siden kan man kun vide i Forbigangenhedens Forstand; men den Kjerlige, som hver Dag forynger sig ved det Evige, og bliver, ham har Forbigangenheden slet ikke Magt over. Dersom Du saae to Mennesker sidde tause ved Siden af hinanden, og Du ellers Intet vidste, vilde Du deraf slutte, at det var tre Aar siden de talte med hinanden? Kan Nogen bestemme, hvor længe Taushed skal vare, for at man kan sige, nu er det ikke mere Samtale; og kan man bestemme det, kan man dog i det enkelte Tilfælde kun i Forbigangenhedens Forstand vide, om det er saa, thi Tiden maa jo være forgangen. Men den Kjerlige, der bliver, løsriver sig bestandigt fra sin Viden om Forbigangenheden, han veed intet Forbigangent, han bier blot paa det Tilkommende. Er Dandsen

afbrudt fordi den ene Dandser er gaaet bort? I en vis Forstand. Men dersom dog den anden bliver staaende i den Stilling, som udtrykker Bøiningen mod Den, som ikke sees, og dersom Du Intet veed betræffende det Forbigangne: saa vil Du sige „nu skal nok Dandsen begynde, saasnart blot den Anden kommer, som der ventes paa". Skaf det Forbigangne bort, drukne det i Evighedens Glemsel ved kjerligt at blive: saa er Enden Begyndelsen og der er intet Brud! Naar den Troløse forlod Pigen, men hun „i Aftenrødens dunkle Tid" sidder hver Aften ved Vinduet og venter, saa udtrykker hun jo hver Aften: nu kommer han, han kommer ret strax; det seer hver Aften ud som var der intet Brud, thi hun bliver. At hun i tre Aar har siddet saaledes hver Aften, det udtrykker hun jo ikke den enkelte Aften; det opdager derfor heller ikke den Forbigaaende, saa lidet som hun selv veed af det, hvis hun virkelig kjerligt bliver. Dog maaskee elskede Pigen egentligen sig selv. Hun ønskede Foreningen med den Elskede for sin egen Skyld; det var hendes eneste Ønske, hendes Sjel var som Eet med dette Ønske. Til Tak for dets Opfyldelse vilde hun gjøre Alt for at gjøre den Elskede Livet saa skjønt som det var muligt, ja det er sandt, men dog, dog det var dog for hendes egen Skyld hun ønskede Foreningen. Naar saa er, vorder hun vel træt, hun bliver opmærksom paa det Forbigangne, paa Tidens Længde — nu sidder hun ikke længere ved Vinduet, hun udtrykker at Bruddet er; men Kjerlighed bliver. — Saa kom det da til et Brud, hvad nu end Anledningen var; den Ene brød Forholdet, det var forfærdeligt, Had, evigt, uforsonligt Had skulde for Fremtiden fylde hans Sjel, „jeg vil aldrig see dette Menneske mere, vore Veie ere for evigt skilte, Hadets svælgende Dyb os imellem". Han indrømmer vel, at forsaavidt dog Livet er en Vei, ere de paa Vei sammen, men heller ikke i nogen anden Forstand; han undgaaer omhyggeligt, at hans Vei ikke krydser den Forhadtes; Verden er ham næsten for lille til at rumme dem begge; det er ham en Qval at aande i den samme Verden, hvor den Forhadte aander; han gyser ved Tanken om, at Evigheden atter skal rumme dem

begge. Men den Kjerlige bliver. „Jeg bliver" siger han, „saa ere vi dog paa Vei med hinanden". Er dette ikke ogsaa saaledes? Naar tvende Kugler (hvad jo Enhver kan forsøge) støde saaledes sammen, at den ene just ved Frastødet tager den anden med i sin Fart, ere de saa ikke paa Vei med hinanden? At det er skeet ved et Frastød sees ikke, det er et Forbigangent, som maa vides. Men den Kjerlige vil ikke vide det Forbigangne, han bliver, han bliver paa Vei med Den, der hader ham, saa er der dog altsaa intet Brud.

Hvilken vidunderlig Styrke har dog ikke Kjerlighed! Det almægtigste Ord der er sagt, ja, det er Guds Skaber-Ord: „bliv". Men det mægtigste Ord noget Menneske har sagt, er, naar den Kjerlige siger: jeg bliver. Forligt med sig selv og sin Samvittighed, Guds Ven, i Pagt med alle gode Engle gaaer den Kjerlige værgeløs i den farefuldeste Kamp, han siger blot: „jeg bliver". Og saasandt han er den Kjerlige, han skal dog seire, seire ved sin Bliven, seire endnu herligere end hiin Romer ved sin Nølen; thi Kjerlighedens Bliven er i sig selv langt herligere. Saasandt han er den Kjerlige: der er ingen Misforstaaelse, uden at den, tidligere eller sildigere, skal overvindes ved hans Bliven; der er intet Had, uden at det jo tilsidst skal maatte give tabt og give sig for hans Bliven — om ikke før saa i Evigheden. See, Den, der tilliste de sig et andet Menneskes Kjerlighed, og altsaa er i Besiddelse af den, han maa hvert Øieblik frygte at tabe den. Men Den, der blev hadet for sin Kjerlighed, han er evig sikker paa at vinde Kjerligheden. Kan ikke Tiden, saa skal dog Evigheden fravriste den Anden Hadet, aabne hans Øine for „Kjerligheden" og dermed ogsaa for den Kjerlighed, der blev hele Livet, og nu bliver i Evigheden. — Saaledes affalder Kjerlighed aldrig — den bliver.

Kjerligheden bliver — den bliver aldrig affældig.

At en vis naturlig Godmodighed, en vis velvillig Deeltagelse og Hjælpsomhed, der, hvad vi jo med Glæde paaskjønne,

dog har nogen Tid at give bort til kjerligt at blive — at den vorder træt i Tidens Længde, eller naar det trækker i Langdrag og altsaa paa Længden: det er kun altfor vist. Længde, Tidens Længde er vel den Fordring, som bringer de Fleste til at gjøre Opbud. I Handelsverdenen hænder det almindeligere, at et Huus gaaer, fordi der pludseligen paa een Gang trækkes for stor en Fordring paa det; men i Aandens Verden er det Længden, der gjør det af med saa Mange. Menneskene have Kræfter nok i et Øieblik, paa Længden derimod blive de uvederhæftige. Dog Kjerlighed bliver. O, hvor veed ikke Digtere og Talere at skildre Alts Foranderlighed, at vise Tidens Magt over Alt, hvad der blev til i Tiden, over de største, de mægtigste, de herligste Foretagender, over Verdens Underværker, som i Tiden bleve næsten ukjendelige Ruiner, over de udødeligste Navne, som i Tiden endte i det Fabelagtiges Ubestemthed!

Men kan der nu ikke, medens Kjerlighed bliver, vederfares den Noget, saa den, uagtet den bliver, dog forandres i Tiden, kun at dette ikke er dens Skyld, men er en Liden? Forholdet vilde altsaa være: Kjerligheden bliver, ingen Omstændighed forandrer den eller faaer den til at opgive sig selv, dog forandres den i en Forandring, som vi kalde Affældighed, og det uagtet vi maae sige om denne samme Kjerlighed, at den aldrig affaldt.

Lad os et Øieblik tale om, hvad der beskæftiger Menneskene saa meget, om Elskov, eller om hiin Pige, der, efter Digterens Ord, sidder i „Aftenrødens dunkle Tid" hver Aften ved Vinduet og venter den Elskede, „ak" medens „Tiden kommer og Tiden gaaer". Nu er det længst forbi, thi det var, saa siger Digteren, „i den længst forsvundne Tid". Pigen mærkede ikke, hvorledes Tiden kom og Tiden gik, medens hun ventede — og medens Tiden mærkede hende. Vi sige ellers blot, at „Tiden gaaer", o, den gaaer saa hastigt for den Lykkelige, saa ubeskrivelig langsomt for den Sørgmodige. Eller vi sige, at „Tiden kommer", o, den kommer saa langsomt for den Haabende, kun altfor hurtigt for den Frygtende. Men her siger Digteren, og fortræffeligt, at Tiden kommer og Tiden gaaer, thi han vil beskrive

en Forventende; og for en Saadan gaaer den ikke blot, ei heller kommer den blot, den kommer og gaaer. Af Deeltagelse med den forventende Pige paatog Tiden sig ligesom at gjøre, hvad den Troløse skulde have gjort. Naar saa Tiden kom, da „Han" skulde komme, saa kom Tiden, men „Han" kom ikke; saa gik Tiden igjen, indtil den Tid kom, da det var ved Tiden, at „Han" skulde komme, som ikke kom. Og saaledes dyssede Tiden ved at komme og gaae den forventende Pige, indtil hun, vugget i denne Bevægelse, hvilede i Forventningen. Forunderligt! Man skulde troe, at Forventning var hvad der meest maatte holde et Menneske vaagent, dog er Forventning, naar man ganske hengiver sig i den, saa inddyssende, og det er ikke saa forunderligt. Thi dersom Du har lagt Dig til at sove, og man da pludseligen, medens Du sov, vilde lade et stærkt Springvand begynde sin høitstræbende Gjerning, saa vilde Du forskrækket vaagne op. Men dersom Du vil lægge Dig til Hvile ved et Springvand: aldrig har Du sovet mere sødt, aldrig mere køligt, aldrig lifligere, end dysset ved dette Springvands Pladsken!

Altsaa Tiden kom og Tiden gik; Pigen affaldt sandeligen ikke fra sin Elskov, men hun svandt dog hen — thi det var ikke Tiden, der forsvandt, nei den kom og den gik, men Pigen svandt hen. Ære være denne trofaste Sjel! Hun har jo ogsaa Æren, den største menneskelige Ære: at en Digter har besjunget hende, ikke som en Leiligheds-Digter gjør det for Penge, eller fordi en Pige maaskee var af fornem Herkomst, eller fordi Digteren maaskee har kjendt hende. Nei, hendes Navn vides ikke, kun hendes skjønne Gjerning, som begeistrede den sande Digter. Lad os aldrig glemme, at det saaledes at blive sig selv tro i sin Elskov er en ædel qvindelig Daad, en stor og herlig Gjerning. Det skal saalænge der er en Digter til i Verden holdes høit i Ære, trods al Tale om Huuslivets Travlhed; og er Verden bleven saa ussel, at der ingen Digter mere er til, skal Slægten lære at fortvivle over, at der ingen Digter er, og saa skal der atter komme en Digter, som holder hende i Ære.

Hun svandt hen — et Offer for Elskov. Og dog er just

dette det Høieste, der kan siges om noget Menneske: han offredes. Spørgsmaalet er kun, om det er det Høieste, han offredes for. Men det at offres er og bliver, saalænge Verden bliver Verden, evigt forstaaet, en langt større Bedrift, end det at seire; thi saa fuldkommen er Verden sandeligen ikke, at jo det at seire i Verden, netop ved Eensartetheden med Verden, har en betænkelig Tilsætning af Verdens Usselhed. Det er med det at seire i Verden ligesom med det at blive noget Stort i Verden; det er ordentligviis en betænkelig Sag, at blive noget Stort i Verden, thi den er ikke saa fortræffelig, at dens Dom om Storhed just har stort at betyde — undtagen som en ubevidst Spydighed.

Altsaa Pigen offredes for Elskov. Ak, men Elskov er ikke i høieste Forstand Kjerlighed, og ikke det Høieste: see derfor svandt hun hen — elskelig i Døden, som hun havde været det i Livet, men mærket af, at Elskov dog havde været hendes Høieste. Og Elskov er et Ønske for dette Liv; derfor havde Tiden Magt over hende, derfor svandt hun hen i Elskov, indtil ogsaa den svandt hen, medens hun dog viste, at hun havde Magt over Tiden, thi hun affaldt ikke fra sin Elskov.

Men Kjerligheden bliver — den bliver aldrig affældig. Thi i Aands-Kjerligheden selv er det Væld, som oprinder til et evigt Liv. At ogsaa denne Kjerlige ældes i Aarene, døer engang i Tiden, beviser Intet; thi hans Kjerlighed bliver dog evig ung. Han forholder sig ikke i sin Kjerlighed, som Forholdet er i Elskov, til Timeligheden, afhængig af Timeligheden; for hans Kjerlighed er Evigheden den rette Aarstid. Naar han døer, er han just ved Maalet, naar han døer, viser det sig just, at han ikke ventede forgjæves; ak, da den unge Pige døde, sagde vi netop: desto værre viste det sig, at hun ventede forgjæves. Hvorledes skulde og den Kjerlighed, som bliver, vorde affældig? Kan da Udødelighed blive affældig? Men hvad er det, der giver et Menneske Udødelighed, hvad Andet end den Kjerlighed, som bliver? Thi Elskov er Timelighedens, dens skjønneste, men dog Timelighedens skrøbelige Opfindelse. Der er derfor her en dybere Modsigelse. Hos Pigen var der ingen Feil, hun var og blev sin Elskov

tro. Dog forandredes hendes Elskov Noget i Aarene. Dette ligger i Elskov selv. Modsigelsen er da den: at man, med sin redeligste Villie, villig til at offres, dog ikke kan, dybere forstaaet, være ubetinget trofast, eller blive i hvad der ikke selv evigt bliver — og det gjør Elskov ikke. Det har Pigen maaskee ikke selv forstaaet, hvorledes det hang sammen; men dette Selvmodsigelsens Sammenhæng var det Veemodige ved hendes Død. At hun offres, har ikke det Eviges Høitidelighed og derfor det Begeistrende og Opløftende, men har Timelighedens Veemod og saaledes det Digteren Begeistrende.

Den unge Pige svandt hen. Selv om „Han" var kommen, altsaa kommen før Døden kom, det havde dog været for sildigt. Hun blev; men Tiden havde afkræftet hende det Ønske, ved hvilket hun levede, medens dog det samme Ønske fortærede hende. Den i dybeste Forstand Kjerlige derimod, som bliver, han bliver ikke affældig; hans Kjerlighed tærer ikke. Dersom Den, der misforstod ham, dersom Den, der blev kold mod ham, dersom Den, der hadede ham, vender tilbage, han finder ham uforandret, uforandret med den samme Længsel efter det Evige, og med den samme stille Beroligelse i det Timelige. Hans Kjerlighed er evig, forholder sig til Evigheden, hviler i det Evige; derfor venter han hvert Dieblik det Samme som han evigt venter, og derfor uden Uro, thi i Evigheden er der Tid nok.

Naar en Kjerlighedens Forventning skal kunne gjøre et Menneske, væsentligen forstaaet, affældig, maa det være fordi hans Forventning staaer i et Afhængigheds-Forhold til Tiden, saa Tiden har det i sin Magt at afgjøre, om Forventningen bliver opfyldt eller ikke. Dette vil sige, saa er Forventningen hovedsagligen en timelig Forventning; men en saadan Forventning har den Kjerlighed, der bliver, ikke. At en Forventning væsentligen blot er timelig, giver Uroen i Forventningen. Uden Uro er Tiden egentligen ikke til; den er ikke til for Dyret, som er aldeles uden Uro; og Uhret, der angiver Tiden, kan det ikke, naar Uroen standser. Men naar Uroen, som Tilfældet er i den blot timelige Forventning, svinger mellem Opfyldelse

og Ikke-Opfyldelse saaledes, at Bevægelsen bliver hurtigere i Tiden, fordi Tidens Forsvinden, det at Tiden gaaer hen, fremskynder Uroen, da jo Opfyldelsen, hvis den ikke kommer i Tiden, slet ikke kan komme — naar dette er Tilfældet, tærer Forventningen. Tilsidst gaaer saa Uroen tilsyneladende over, ak, det er just naar Sygdommen har antaget Skikkelse af Tæring. Men den Kjerlige, som bliver, han har en evig Forventning; og dette Evige giver Ligeligheden i Uroen, der vel i Tiden svinger mellem Opfyldelse og Ikke-Opfyldelse, men uafhængigt af Tiden, thi Opfyldelsen er ingenlunde gjort umulig, fordi Tiden er forbi: denne Kjerlige hentæres ikke.

Hvilken Troskab i den Kjerlighed, som bliver! Det er langt fra vor Mening at ville nedsætte den elskende Pige, som var det dog en Art Utroskab af hende (ak, en Utroskab — mod en Troløs!), at hun afkræftedes i Aarene, og svandt hen, at hendes Elskov forandredes i den Forandring, der er selve Elskovens Forandring med Aarene. Og dog, dog — ja, det er en besynderlig Krydsen af Tankens Selvmodsigelse, men det kan nu ikke være anderledes med selv den høieste Troskab i Elskov, end at den næsten synes Utroskab, fordi Elskov selv ikke er det Evige. Modsigelsen ligger ikke i Pigen, hun blev sig tro; Modsigelsen, som Pigen selv leed, ligger i, at Elskov ikke er det Evige, og altsaa i at det er umuligt med evig Troskab at forholde sig til hvad der ikke i sig selv er det Evige. Hvilken Kjerlighedens Troskab derimod, at blive aldeles uforandret, uden mindste Affældighed, den Samme i ethvert Øieblik — naar saa end, ved hvilken Tid og Time end den Misforstaaende, Uvennen, den Hadende vil vende tilbage til denne Kjerlige! At han, der bliver, dog aldrig bliver affældig, er vel ham selv evig Vinding; men det er tillige, og saaledes betragte vi det her og saaledes betragter han det selv, en Kjerlighedens Gjerning i Troskab mod dem, han elsker.

Hvad var og saa trøstesløst, ja saaledes næsten til at fortvivle over, som hvis, naar Øieblikket kom, da den Misforstaaende søgte tilbage og søgte Forstaaelsen, da Uvennen søgte tilbage

og søgte Venskabet, da Den, der havde hadet, søgte tilbage og søgte Udsoningen — hvad var saa trøstesløst, som hvis den Kjerlige da var bleven affældig, saa hverken Forstaaelsen, eller Venskabets Gjenoprettelse, eller Udsoningens Fornyelse i Kjerlighed, ret kunde komme istand med Evighedens salige Glæde! Og paa den anden Side, hvad kan gjøre Tilgivelsens Øieblik, Forligelsens Overgang saa naturlig, saa let, som det, at den Kjerlige (hvilket i det Foregaaende er udviklet), ved at blive, bestandigt har skaffet Forbigangenheden bort; thi saa er jo Forligelsen fra hans Side istand, som havde der slet ingen Adskillelse været. Naar Tvende begge have en Forestilling om Forbigangenheden, eller om at Skilsmissen har varet længe, er Tilgivelsen ofte et vanskeligt Sammenstød, og Forholdet bliver dog maaskee aldrig ganske gjenoprettet; men den Kjerlige veed Intet om det Forbigangne, derfor gjør han endnu dette Sidste i Kjerlighed, han tager Stødet saaledes af, at der intet Sammenstød kan blive: lettere kan Tilgivelsens Overgang ikke gjøres. Hvor ofte har ikke Forligelsen været nærved at komme istand mellem Tvende, men den Ene blev stødt, som det hedder? Naar det er Tilfældet, saa maa der ukjerligt være Noget af det Forbigangne igjen kommet frem; thi det er jo dog umuligt at støde sig paa hvad der er blødere end det Blødeste, paa Kjerlighed. Sandeligen, ingen Baad, der ved smult Vand over den blødeste Sandbund glider sagte ind, til hvor Sivene standse den og slutte sig om den, kan være saa sikker paa ikke at stødes, som En, der vender tilbage og søger Forligelsen med den Kjerlighed, som bliver!

Saaledes den Kjerlige. At det skjønneste af Alt, at Forligelsens Øieblik skulde vorde et frugtesløst Forsøg, en forgjeves Gang, fordi han til den Tid var bleven forandret: det forhindrer han; thi han bliver og bliver aldrig affældig. Og at Tilgivelsens Overgang maa være saa let som Mødet med Den, man saae for en Time siden; at Kjerlighedens Samtale maatte vorde saa naturligt i Gang som den er med Den, med hvem man

er i Samtale; at Samvandringens Fodskifte maatte være saa hurtigt i Takt, som det er mellem Tvende, der første Gang begynde et nyt Liv — kort, at der ingen, slet ingen Standsning maatte være, som kunde støde, ikke et Secunds og ikke en Splints: det bevirker den Kjerlige, thi han bliver og bliver aldrig affældig.

VII.

Barmhjertighed, en Kjerlighedens Gjerning, selv om den Intet kan give og Intet formaaer at gjøre.

„Glemmer ikke at gjøre vel og at meddele"; — men glemmer heller ikke, at det næsten er Ubarmhjertigt denne idelige Verdslighedens Tale om Godgjørenhed og Velgjørenhed og Gavmildhed og milde Gaver og Skjenken og Skjenken. Aa, lad Avisskrivere og Rodemestere og Stodderkonger tale om Gavmildhed og tælle og tælle; men lad os aldrig overhøre, at Christendommen væsentligen taler om Barmhjertighed, at Christendommen sidst af Alt vilde forskylde den Ubarmhjertighed, som var Armod og Elendighed ikke blot trængende til Penge o. s. v., men tillige udelukket fra det Høieste, fra at kunne øve Barmhjertighed, fordi den er udelukket fra at kunne være gavmild, godgjørende, velgjørende. Men man præker og præker geistligt-verdsligt og verdsligt-geistligt om Gavmildhed, Godgjørenhed — man glemmer, selv i Prædikeforedraget, Barmhjertighed. Dette er, christeligt forstaaet, en Uanstændighed. Den Fattige, som sidder i Kirken, maa sukke; og hvorfor maa han sukke? Mon for at hans Suk kunde med Præstens Prædiken hjælpe til at faae den Riges Pung lukket op? O, nei, han maa sukke, han maa i bibelsk Forstand „sukke mod" Præsten, at der, just naar man er saa ivrig for at hjælpe ham, gjøres meest Uret mod ham. Vee Den, som opæder Enkers og Faderløses Arv,

men vee ogsaa den Prædiker, som fortier Barmhjertighed for at tale om Gavmildhed! Prædikes skulde der vel ene og alene om Barmhjertighed. Veed Du at tale tilgavns derom, saa skal det følge af sig selv og komme af sig selv med Gavmildheden, i Forhold til som den Enkelte formaaer det. Men betænk dette, at, hvis et Menneske ved at tale om Gavmildhed skaffede Penge, Penge, Penge tilveie, betænk dette, at han ved at fortie Barmhjertighed handlede ubarmhjertigt mod den Fattige og Elendige, hvem han dog skaffede Lindring ved Hjælp af den rige Gavmildheds Penge. Betænk dette, at hvis Armod og Elendighed forstyrre os med deres Bønner, saa kunne vi jo see at faae det afhjulpet ved Gavmildhed, men betænk, at det var langt forfærdeligere om vi nødsagede Armod og Elendighed til, ved at sukke mod os til Gud, som Skriften siger, at „forhindre vore Bønner" (1 Pet. 3, 7), fordi vi himmelraabende forfordeelte Armoden og Elendigheden ved ikke at tale om, at den kan øve Barmhjertighed.

Dette ville vi nu fastholde i denne Tale om Barmhjertighed, og vel vogte os for at forvexle Barmhjertighed med hvad der er knyttet til udvortes Betingelser, hvad altsaa Kjerligheden som saadan ikke har i sin Magt, medens den sandeligen har Barmhjertighed i sin Magt, lige saa vist, som Kjerlighed netop har et Hjerte i sin Barm. Fordi man har et Hjerte i Barmen, deraf følger ikke, at man har Penge i Lommen, men det Første er dog nok det Vigtigste, og dog vel det Afgjørende i Henseende til Barmhjertigheden. Og sandeligen, hvis En ikke havde Penge, men han forstod ved at tale om Barmhjertighed ret at opmuntre og begeistre den Fattige, den Elendige: mon han da ikke havde gjort lige saa meget som Den, der tilkaster Armoden nogle Penge, eller præker milde Gaver af den Riges Lomme!

Saa ville vi da betragte:

Barmhjertighed, en Kjerlighedens Gjerning, selv om den Intet har at give og Intet formaaer at gjøre.

Vi ville efter den os forundte Evne søge at gjøre det saa indlysende som muligt, saa tillokkende som muligt, lægge det den Fattige saa nær som muligt, hvilken Trøst han har i, at kunne være barmhjertig. Dette ville vi tale om ved at skaffe en Deel verdslige Sandsebedrag bort. Men ved hvad vi tale ville vi tillige, det er vort Ønske, bidrage Noget, forsaavidt det er fornødent, til om muligt at gjøre Den, der kan være gavmild og godgjørende, saaledes beskæmmet, som det er Gud velbehageligt, saaledes helligt rødmende i Undseelse, som det sømmer sig en Christen, saaledes villig til at give og dog saaledes uvillig til at gjøre den Tilstaaelse, at det er Almisse, som Den er det, der vender sit Aasyn bort, for ikke at have den Skam, at Andre skulle see, at han har Ære deraf, eller som Den er det, hvis Venstre virkeligen ikke veed hvad den Høire gjør.

Barmhjertighed har Intet at give. Det følger af sig selv, at har den Barmhjertige Noget at give, saa giver han det heller end gjerne. Men det er ikke dette vi ville samle Opmærksomheden paa, men paa, at man kan være barmhjertig uden at have det Mindste at give. Og dette er af stor Vigtighed, da jo dog vel det at kunne være barmhjertig er en langt større Fuldkommenhed end det at have Penge og altsaa at kunne give.

Dersom hiin gjennem atten Aarhundreder bekjendte Mand, den barmhjertige Samaritan, dersom han ikke var kommen ridende, men gaaende paa Veien fra Jericho til Jerusalem, hvor han saae den Ulykkelige ligge, dersom han Intet havde ført med sig, hvormed han kunde forbinde hans Saar; dersom han da havde løftet den Ulykkelige op, lagt ham paa sine Skuldre, baaret ham til nærmeste Herberge, hvor Verten imidlertid hverken vilde modtage ham eller den Ulykkelige, fordi Samaritanen ikke eiede en Hviid, kun kunde bede og besværge denne Haardhjertede, dog at være barmhjertig, siden det var om et Menneskes Liv at gjøre: havde han derfor ikke .... dog nei, Fortællingen er end ikke ude — altsaa, dersom nu Samaritanen, langt fra at tabe Taalmodigheden herover atter havde forføiet

sig bort bærende den Ulykkelige, havde søgt et blødere Leie for den Saarede, sat sig ved hans Side, gjort Alt hvad han formaaede for at standse Blodtabet — men den Ulykkelige døde mellem hans Hænder: havde han derfor ikke været lige saa barmhjertig, nok saa barmhjertig som hiin barmhjertige Samaritan, eller er der Noget at indvende mod at kalde dette Fortællingen om den barmhjertige Samaritan? — Tag Fortællingen om hiin Qvinde, der lagde de to Penninge i Tempelkisten, men lad os digte en lille Forandring. De to Penninge, det var for hende en stor Sum, som hun ikke saadan havde faaet paa een Gang. Hun havde længe sparet for at faae dem sparet sammen; og derpaa havde hun gjemt dem indsvøbt i en lille Klud, for at bringe dem, naar hun selv gik op til Templet. Dog en Bedrager havde mærket, hun eiede disse Penge, havde fralistet hende dem og lagt en ganske lignende Klud isteden, hvori der Intet var — hvad Enken ikke vidste. Hun gik da altsaa op til Templet, lagde, som hun meente, de to Penninge, det vil sige Intet i Tempelkisten: mon ikke Christus alligevel vilde have sagt hvad han sagde om hende, „at hun gav mere end alle de Rige“?

Dog en Barmhjertighed uden Penge, hvad har den at betyde? Ja, tilsidst kommer vel Gavmildhedens og Godgjørenhedens verdslige Frækhed saavidt, at den endog udleer en Barmhjertighed, der Intet eier! Thi allerede dette er da uretfærdigt og oprørende nok, en denne jordiske Tilværelses Ubarmhjertighed, at naar den Fattige giver sin sidste Skilling, og derpaa den Rige kommer og giver de hundrede Rigsbankdaler, at saa Alle see paa de hundrede Rigsbankdaler, det er, at saa den Rige med sin Gave ganske fordunkler den Fattiges — Barmhjertighed. Men hvilken Afsindighed, dersom det dog er sandt, hvad Christus siger, at den Fattige gav **meest**, hvilken Afsindighed: at Den, der giver mindre (den Rige — og den store Sum) fordunkler Den, der giver mere (den Fattige — og den lille Skjerv), ja endog fordunkler Den, som giver meest! Dog det forstaaer sig, det siger Verden ikke; den siger, at den Rige gav meest,

og hvorfor siger Verden det? Fordi Verden kun forstaaer sig paa Penge — og Christus kun paa Barmhjertighed. Og just fordi Christus ene forstod sig paa Barmhjertighed, derfor er han saa nøieregnende med, at det kun var to Penninge, Enken gav; og just derfor vilde han sige, at der end ikke behøvedes saa meget, eller, at En kunde give endnu mindre og dog ved at give det endnu Mindre give end mere. Forunderlige Regnestykke, eller rettere forunderlige Art af Regning, den findes ikke anført i nogen Regnebog! Der bruges et mærkeligt Udtryk om denne Enke, at „hun gav af sin Armod". Men voxer Gavens Størrelse i Forhold til Armodens Størrelse, altsaa omvendt af hvad Verden mener (at Gavens Størrelse staaer i Forhold til Rigdommen), saa giver jo Den, der er endnu fattigere end hiin Enke, ved at give een Penning af sin Armod endnu mere end hiin Enke, som dog i Sammenligning med alle de Rige gav meest. Ja, Verden maa dette rigtignok synes den kjedsommeligste Art af Regning, hvor een Penning kan blive saa betydelig, blive den betydeligste Gave. Verden og Verdens Gavmildhed vil saa gjerne have med store Summer at gjøre, der forbause; og een Penning forbauser rigtignok ikke — saa lidet som Barmhjertighed er af de glimrende Dyder. Evigt forstaaet derimod er denne Art af Regning den eneste sande, som kun læres af Evigheden, og ved at forsage Verdslighedens og Timelighedens Sandsebedrag. Thi Evigheden har det skarpeste Øie for og den meest udviklede Forstand paa Barmhjertighed, men slet ingen Forstand paa Penge, saa lidet som Evigheden er i Pengeforlegenhed, eller har, efter Ordet, det Mindste at bruge Penge til. Ja, dette er baade til at lee og til at græde over! Det vilde unegteligt være en fortræffelig Latterens Opfindelse at tænke sig Evigheden i Pengeforlegenhed: o, men lad os saa græde lidt over, at Timeligheden saa aldeles har forglemt Evigheden, og forglemt, at evigt er Penge mindre end Intet! Ak, Mangen mener, at det Evige er en Indbildning, Penge det Virkelige: og just Penge er i Evighedens og i Sandhedens Forstand en Indbildning! Tænk Dig Evigheden, hvorledes Du vil; tilstaa

kun, at der dog er meget Timeligt af hvad Du har seet i Timeligheden, Du ønskede at gjenfinde i Evigheden, at Du ønskede, atter at see Træerne og Blomsterne og Stjernerne, atter at høre Fuglesangen og Bækkens Rislen: men kunde det falde Dig ind, at der skulde være Penge i Evigheden? Nei, saa var jo Himmerige selv igjen blevet et Elendighedens Land; og derfor kan dette umuligt falde Dig ind, lige saa umuligt, som det kan falde Den, der mener, at Penge er det Virkelige, ind, at der er en Evighed. Der er af Alt, hvad Du har seet, Intet, Du kan være saa vis paa, aldrig skal komme ind i Himmelen som: Penge. Og derimod er der Intet, der er Himmelen saa vis som Barmhjertighed. Saa Du seer, at Barmhjertighed uendeligt staaer i intet Forhold til Penge.

Dog Penge, Penge, Penge! Hiin fremmede Fyrste skal, da han vendte det mægtige Rom Ryggen, have sagt „her ligger en By, som er tilfals, og blot venter paa en Kjøber": o, hvor ofte har man ikke kunnet være fristet til mismodigt at vende hele Tilværelsen Ryggen med disse Ord „her ligger en Verden, som er tilfals og blot venter paa en Kjøber" — forsaavidt man da ikke vil sige, at Djævelen allerede har kjøbt den! — Hvad er Livets Alvor? Har Du i Sandhed forelagt Dig dette alvorlige Spørgsmaal, saa erindre, hvorledes Du har besvaret Dig det; eller lad mig erindre Dig om, hvorledes Du besvarede Dig det. Alvor er et Menneskes Guds-Forhold; overalt hvor Tanken om Gud er med i hvad et Menneske gjør, tænker, siger, der er Alvor, i Det er der Alvor. Men Penge er Verdens Gud, derfor mener den, at Alt, hvad der har med Penge at gjøre eller har Forhold til Penge, er Alvor. See, hiin ædle eenfoldige Vise i Oldtiden, han vilde ikke tage Penge for sin Underviisning, og Apostelen Paulus arbeidede hellere med egne Hænder end at besmitte Evangeliet og nedværdige sin apostoliske Tjeneste og forfalske Ordets Forkyndelse ved at tage Penge derfor. Hvad dømmer Verden om Sligt? Ja, lad os ikke taabeligt spørge, hvad Verden dømmer om hiin ædle Eenfoldige og om den hellige Apostel, thi det har Verden nu lært udenad

at holde en Slags Lovtale over dem. Men hvis En samtidigt, i dette Øieblik vilde gjøre som hine Tvende, hvad dømmer saa Samtiden? Den dømmer, at det er Særhed, at det er Overspændthed, den dømmer, at et saadant Menneske „mangler Alvor". Thi at tjene Penge det er Alvor; at tjene mange Penge, om det saa var ved at sælge Mennesker, det er Alvor; at tjene mange Penge ved foragtelig Bagvaskelse, det er Alvor. At forkynde noget Sandt — naar man da tillige tjener mange Penge (thi at det er det Sande, kommer det ikke an paa, men paa, at man tjener Penge), det er Alvor. Penge, Penge, det er Alvor. Saaledes opdrages vi, fra den tidligste Barndom, tugtede til den ugudelige Penge-Dyrkelse. Lad mig anføre et Exempel, det første det bedste blandt de tusinde og tusinde — thi ikke er der foran den Baad, som arbeider sig gjennem en Sildestime, flere Sild, end der i Virkeligheden er Exempler paa Opdragelse i Penge-Dyrkelsen. Tænk Dig et Huus, hvor der fra Familiens Hoved er udgaaet den Befaling, at Alle den næste Dag (det er altsaa en Søndag) forenede skulle gaae i Kirke. Men hvad skeer? Søndag-Morgen, da det er ved Tiden, findes Pigebørnene ikke at være færdige med deres Paaklædning. Hvad siger saa Faderen, den — alvorlige Fader, der alvorligt opdrager sine Børn til at dyrke Penge? Ja, han siger naturligviis Intet, eller saa godt som Intet, thi her er der ingen Anledning til en Formaning eller en Irettesættelse; han siger vel, „naar Pigebørnene ikke ere færdige, saa maae de blive hjemme, der er ikke videre i det". Men tænk Dig, tænk Dig det Forfærdelige, at det var i Theatret Pigebørnene skulde have været, og de vare ikke blevne færdige til den bestemte Tid, tænk Dig hvorledes saa denne — alvorlige Fader vil tage paa, og hvorfor? Fordi man der har spildt de mange Penge — hvorimod man jo ved at blive hjemme i Søndags endog sparede Tavlepenge. Nu vil Pigebørnene faae en streng — alvorlig, faderlig Irettesættelse; nu er det en Brøde, en stor Synd ikke at være bleven færdig — og derfor maa denne alvorlige Fader, som med Alvor opdrager sine Børn, han maa for en anden Gangs Skyld ikke

lade dette gaae ustraffet hen. Thi at det er en Uorden fra Pigebørnenes Side, det er det Mindste af det — saa var jo ogsaa Skylden lige saa stor i Søndags, nei, det Alvorlige er, at de Penge ere tabte. See, det kalder man at være Fader, det kalder man at have faderlig Værdighed og at gjøre forsvarlig Brug af sin faderlige Værdighed, det kalder man at opdrage! Nu, det er jo ogsaa at opdrage, kun opdrager man ikke Mennesker paa den Maade, vel derimod Daarer og Umennesker!

Men naar man har denne Forestilling om Penge, hvad Forestilling kan man saa have om den Barmhjertighed, som er uden Penge? En saadan Barmhjertighed maa ansees for en Art Galskab, en Indbildning. Dog saa maa jo ogsaa Evigheden og Christendommen ansees for en Art Galskab, en Indbildning! En hedensk Keiser skal have sagt, at man ikke skulde lugte til Penge. Christendommen lærer derimod ret at lugte til Pengene. Den lærer, at Penge i sig selv lugter ilde. Derfor maa der, som altid for at fordrive Stank, noget stærkt Vellugtende til. Hav Barmhjertighed: saa lader det sig gjøre med at give Penge; uden den lugter Penge ilde. See, dette kan en Stodder ogsaa sige, og han burde blive ligesaa udødelig ved sit Udsagn som hiin Keiser — og Pengemand. Barmhjertigheden er det stærkt Vellugtende. Er Bønnen Læbernes Offer og Gud velbehageligt, saa er Barmhjertighed ret egentligen Hjertets Offer, og er, som Skriften siger, en sød Lugt i Guds Næse. O, glem det dog aldrig, naar Du tænker Gud, at han ikke har den ringeste Forstand paa Penge!

M. T., dersom Du var en Taler, hvilken Opgave vilde Du vælge: enten den, at tale til de Rige om at øve Gavmildhed, eller den, at tale til de Fattige om at øve Barmhjertighed; jeg veed nok, hvad jeg vælger, eller rettere jeg har jo valgt — dersom jeg blot er Taler. O, der er noget saa ubeskriveligt Forsonende i at tale til den Fattige om at øve Barmhjertighed! Og hvor fornødent det er, om ikke for den Fattiges Skyld, saa for Din egen Skyld, det kan Du let forvisse Dig om. Thi forsøg det kun, Du skal see Forestillingen vil i eet væk vende

sig om for Dig, som kunde det ikke hjælpe, at tale til de Fattige om Barmhjertighed, da de jo dog Intet have at give, og man derfor maa tale til de Rige om Barmhjertighed mod de Fattige. Saaledes er den Fattige trængende i sin Armod, og da igjen forladt af Verdens Forestilling om, at han kunde øve Barmhjertighed, altsaa udpegen, priisgiven som Barmhjertighedens ynkelige Gjenstand, der i det Høieste kan bukke og takke — naar den Rige er saa god at øve Barmhjertighed. Barmhjertige Gud, hvilken Ubarmhjertighed!

Saa henvender Talen sig da til Dig, Du Fattige og Elendige! O, vær barmhjertig! Bevar dette Hjerte i Din Barm, som, trods Armod og Elendighed, dog har Deeltagelse med Andres Elendighed, dette Hjerte, der for Gud har Frimodighed til at vide, at man kan være barmhjertig, ja, at man da netop kan være i høieste Grad, i udmærket og fortrinlig Forstand barmhjertig, naar man Intet har at give. „O, vær barmhjertig!" See her er det igjen, hvo tænker ikke strax her uvilkaarligt paa den Fattiges, paa Tiggerens Tilraab til den Rige „vær barmhjertig" — hvor forkeert end denne Sprogbrug er, da det er Gavmildheden, der anraabes. Og derfor tale vi Sproget rigtigere, vi, som sige til den Fattige, til den Fattigste af Alle: o, vær barmhjertig! Lad endeligen denne jordiske Tilværelses misundelige Smaalighed ikke fordærve Dig saaledes, at Du kunde glemme, at Du kan være barmhjertig, fordærve Dig saaledes, at en falsk Undseelse qvalte det Bedste i Dig! En falsk Undseelse — ja, thi den sande den kommer først, o, at den altid kom, men i ethvert Tilfælde den burde komme med Pengene; faaer Du Penge, og Du altsaa kan give, da, først da, har Du Noget at være undseelig ved. Vær barmhjertig, vær barmhjertig mod den Rige! Husk paa, det har Du i Din Magt, medens han har Pengene! Misbrug da ikke denne Magt; vær ikke ubarmhjertig nok til at anraabe Himlens Straf over hans Ubarmhjertighed! Ja, vi vide det vel, en Fattigs Suk til Gud, naar det anklager den Rige, hvad bryder Verden sig derom, dette henveirede Suk, dette overhørte Ord er jo det Ligegyldigste

af Alt: men dog, dog, skjøndt ikke ubekjendt, som jeg er, med Hoirøstethedens Skrigen — jeg blæser Sligt bort, dersom blot ingen Fattig med Føie skulde kunne i Løndom anklage mig for Gud. O, vær barmhjertig! Hvis den Rige er knap og kneben, eller selv om han ikke just er kneben paa Pengene, dog saa ordknap og fraftødende: da være Du riig paa Barmhjertighed! Thi Barmhjertighed gjør Under, gjør de to Penninge til en stor Sum, naar den fattige Enke giver dem, gjør den knappe Gave til en større Sum, naar den Fattige barmhjertigt ikke gaaer i Rette med den Rige, gjør den vrantne Giver mindre skyldig, naar den Fattige barmhjertigt skjuler derover. O, hvor Mangen har ikke Penge gjort ubarmhjertig — skal Penge ogsaa have den Magt at gjøre dem ubarmhjertige, som ingen Penge have: saa har Pengenes Magt jo ganske seiret! Men har Pengenes Magt ganske seiret, saa er ogsaa Barmhjertigheden ganske afskaffet.

Barmhjertighed formaaer Intet at gjøre.

De hellige Fortællinger have blandt Andet ogsaa dette Mærkelige, at de i al deres Simpelhed dog bestandigt faae sagt Alt hvad der skal siges. Saaledes er det ogsaa Tilfældet med Evangeliet om den rige og den fattige Mand. Hverken Lazarus's Elendighed eller den Riges Overdaadighed er videre udpenslet og skildret; dog er der eet Træk føiet til, som er vel værd at paaagte. Der fortælles, at Lazarus var lagt ved den Riges Dør fuld af Saar, men Hundene kom og slikkede hans Saar. Hvad er det, der skal fremstilles i den rige Mand? Ubarmhjertighed, eller, nøiagtigere, umenneskelig Ubarmhjertighed. For at belyse Ubarmhjertighed kan man dertil bruge et barmhjertigt Menneske, som stilles ved Siden. Saaledes er det gjort i Fortællingen om den barmhjertige Samaritan, der ved Modsætningen belyser Leviten og Præsten. Men den rige Mand var umenneskelig, derfor tager Evangeliet Hundene til Hjælp. Hvilken Modsætning! Vi ville nu ikke overdrive og sige, at en Hund kan være barmhjertig; men i Modsætning til den rige Mand er det dog, som var Hundene barmhjertige. Og dette er

det Rystende, at da Mennesket havde opgivet Barmhjertighed, saa maatte Hundene til at være barmhjertige. — Men der ligger tillige noget Andet i denne Sammenstilling mellem den rige Mand og Hundene. Den rige Mand havde det rigeligt nok i sin Magt at kunne gjøre Noget for Lazarus, Hundene formaaede Intet at gjøre; og dog er det som vare Hundene barmhjertige.

See, dette er just hvad vi tale om i denne Overveielse. Det følger naturligviis af sig selv, at kan den Barmhjertige gjøre Noget, saa gjør han det heller end gjerne. Men det er ikke dette, vi ville samle Opmærksomheden paa, derimod paa, at man kan være barmhjertig, uden at kunne gjøre det Mindste. Og dette er af stor Vigtighed, da dog vel det at kunne være barmhjertig er en langt større Fuldkommenhed, end det at kunne gjøre Noget.

Sæt, det var ikke eet Menneske, der reiste fra Jericho til Jerusalem, men der var to, og de bleve begge overfaldne af Røvere, lemlæstede, og der kom ingen Reisende forbi — sæt da, at den Ene af dem intet Andet vidste end at vaande sig, medens den Anden glemte og overvandt sin egen Lidelse for at tale milde og venlige Ord, eller, hvad der var forbundet med stor Smerte, slæbte sig hen til et lille Vand for at skaffe den Anden en Lædskedrik; eller sæt, at de begge vare Mælet berøvede, men den Ene af dem i sin tause Bøn sukkede til Gud ogsaa for den Anden: var han saa ikke barmhjertig? — Naar man har hugget mine Hænder af, saa kan jeg ikke spille paa Cither, og naar man har hugget mine Been af, saa kan jeg ikke dandse; og naar jeg ligger lemlæstet ved Bredden, saa kan jeg ikke kaste mig i Havet for at redde et andet Menneskes Liv; og naar jeg selv ligger med knækket Arm eller Been, saa kan jeg ikke styrte mig ind i Luerne for at frelse Andres Liv: men barmhjertig kan jeg alligevel være.

Ofte har jeg tænkt over, hvorledes en Kunstner maatte fremstille Barmhjertighed; men jeg har forvisset mig om, at det ikke lader sig gjøre. Saasnart en Kunstner skal gjøre det,

bliver det tvivlsomt, om det er Barmhjertighed eller det er noget Andet. Barmhjertigheden viser sig bestemtest, naar den Fattige giver den halve Skilling og dog al sin Eiendom, naar den Hjælpeløse Intet formaaer at gjøre og dog er barmhjertig. Men Kunsten vil helst fremstille Gaven, altsaa Gavmildhed, og vil helst fremstille, hvad der tager sig malerisk bedst ud, den store Bedrift. Forsøg at male dette: en fattig Kone, som giver den anden det eneste Brød hun eier — og Du seer vel let, at det Vigtigste kan Du ikke udtrykke; Du kan udtrykke, at det er eet Brød, men ikke, at det er det eneste, hun eier. Det danske Folk er velbekjendt med Farerne paa Søen. Man har et Stykke, der forestiller en kjæk Sømand, hvem det skyldes, at nu Lodsens Baad saa ofte frelser Menneskeliv. Hans Billede er aftegnet, og underneden paa den ene Side et Vrag, paa den anden Side en Lodsbaad. See, dette lader sig male. Og det er jo herligt, som en frelsende Engel at styre gjennem Bølgerne og at gjøre det kjækt, modigt, om man saa vil, ogsaa barmhjertigt. O, men har Du aldrig seet, saa har Du dog tænkt Dig den Elendighed eller deres Elendighed, som maaskee fra Barn af eller senere i Livet ere saa ulykkeligt skjendede, saa ilde medtagne, at de Intet, Intet formaae at gjøre, maaskee neppe engang formaae med ret tydelige Ord at kunne yttre Deeltagelsen: skulde vi nu ubarmhjertigt føie denne nye Grusomhed til al deres Elendighed, at negte dem at kunne være barmhjertige — fordi det vistnok ikke lader sig fremstille, da en Saadan ikke godt kunde fremstilles uden som Gjenstand for Barmhjertighed! Og dog er det jo vist, at netop en Saadans Barmhjertighed er den skjønneste og den sandeste, og har eet Værd mere, at han ikke er sløvet i sin egen Lidelse og saaledes har tabt Deeltagelsen for Andres.

Tænk Dig en Enke i Armod: hun har kun een eneste Datter, men denne Datter har Naturen stedmoderligen negtet næsten enhver Gave til at kunne lindre Moderens Kaar — tænk Dig denne ulykkelige Pige, der sukker under den tunge Byrde, at hun dog i Forhold til hvad Smule Evne hende er forundt er uudtømmelig i Opfindsomhed for at gjøre den Smule, det Intet

hun formaaer til at lindre Moderens Liv. See, det er Barmhjertighed! Ingen Rigmand skal ødsle de tusinde Rigsbankdaler for at lade en Kunstner male det; thi det kan ikke males. Men hver Gang den fornemme Beskytter, som er Moderens Hjælper, kommer til dem, saa staaer den stakkels Pige beskæmmet; thi „han", han kan gjøre saa meget, — hans Barmhjertighed fordunkler Pigens! Aa, ja, i Verdens Øine, maaskee endog i en Kunstners og en Kunstkjenders Øine.

Saa henvender Talen sig da til Dig, Du Elendige, som slet Intet kan gjøre: glem ikke at være barmhjertig! Vær barmhjertig; denne Trøst, at Du kan være det, end sige den Trøst, at Du er det, er langt større, end hvis jeg kunde indestaae Dig for, at den Mægtigste vil vise Dig Barmhjertighed. Vær barmhjertig mod os Lykkeligere! Dit kummerfulde Liv er som en farlig Indvending mod den kjerlige Styrelse, Du har det derfor i Din Magt at ængste os andre; saa vær barmhjertig! Sandeligen, hvor megen Barmhjertighed er der ikke mod de Mægtige og Lykkelige viist af en saadan Ulykkelig! Hvad er vel meest barmhjertigt, enten mægtigt at afhjælpe Andres Nød, eller ved at lide stille og taalmodigt barmhjertigt at vogte paa, at man ikke forstyrrer Andres Glæde og Lykke? Hvo af disse To elskede meest: den Lykkelige, der har Deeltagelse med Andres Lidelse, eller den Ulykkelige, der har sand Deeltagelse med Andres Glæde og Lykke?

„Men Hovedsagen er det dog, at Nøden paa enhver Maade bliver afhjulpen, og at der om muligt bliver gjort Alt for at afhjælpe al Nød." Saaledes taler Timeligheden, velmenende, og kan nu engang ikke tale anderledes. Evigheden derimod siger: der er kun een Fare, den, at der ikke bliver øvet Barmhjertighed; selv om al Nød blev afhjulpen, er det dog derfor ikke afgjort, at det skete ved Barmhjertighed, og hvis dette ikke var Tilfældet, var denne Elendighed, at der slet ikke blev øvet Barmhjertighed, større end al timelig Nød.

Tingen er, Verden forstaaer ikke Evigheden. Timeligheden har en timelig og forsaavidt en travl Forestilling om Nøden,

og tillige en sandselig Forestilling om Gavens Størrelse og om det at kunne gjøre Noget for at afhjælpe Nøden. „Den Fattige, den Elendige kunde jo døe — altsaa er det det Vigtigste, at der hjælpes". Nei, svarer Evigheden, det Vigtigste er, at der øves Barmhjertighed, eller at Hjælpen er Barmhjertighedens Hjælp. „Skaf os Pengene, skaf os Hospitalerne, det er det Vigtigste!" Nei, siger Evigheden, det Vigtigste er Barmhjertigheden. At et Menneske døer, er da evigt forstaaet ingen Ulykke, men vel, at der ikke blev øvet Barmhjertighed. Der staaer ogsaa, mærkeligt nok, under hiint Stykke, som paa den ene Side forestiller et Vrag og paa den anden en Lodsbaad, staaer der: Armod — og voldsom Død; Velstand — og naturlig Død: altsaa Død paa begge Sider. Og Evigheden holder det urokkeligt fast, at Barmhjertigheden er det Vigtigste. Ingen Tænker kan være saa haardnakket, som Evigheden er det i Forhold til sin Tanke; ingen Tænker er saa rolig, saa uforstyrret af Øieblikkets Skynden og Øieblikkets Fare, der synes at indskærpe, at det dog er det Vigtigste, at der paa enhver Maade bliver ydet Hjælp; ingen Tænker er saa rolig, saa uforstyrret, som Evigheden. Og ingen Tænker er saa sikker paa, at Menneskene dog tilsidst maae give Kjøb og tænke hans Tanke, som Evigheden er det, thi siger den: bliv kun, vi tales ved i Evigheden, og der tales vi ved ene og alene om Barmhjertigheden, og ene og alene om den Forskjel: barmhjertig — ikke-barmhjertig. O, at jeg kunde fremstille det Ansigt, Evigheden vil sætte op, naar den Rige paa Spørgsmaalet, om han har været barmhjertig, svarer: jeg har givet hundrede Tusinde til de Fattige! Thi Evigheden vil see paa ham, forundret, som Den, der ikke kan faae det i sit Hoved, hvad det er han taler om; og da vil den atter forelægge ham Spørgsmaalet: har Du været barmhjertig? Tænk Dig, at en Mand gik ud til et Bjerg for at tale med det om sine Anliggender, eller at En indlod sig med Vinden om sine Bedrifter: mere vil Evigheden ikke forstaae af, hvad den Rige taler om de hundrede Tusinde, og af hvad den Mægtige taler om at have gjort Alt.

Er det Barmhjertighed at give hundrede Tusinde til de Fattige? Nei. Er det Barmhjertighed at give den halve Skilling til den Fattige? Nei. Barmhjertighed er: **hvorledes** det gives. Men saa er jo de hundrede Tusinde og den halve Skilling, de ere det Ligegyldige, det er, jeg kan lige saa godt see Barmhjertigheden i det Ene som i det Andet, det er, Barmhjertigheden kan være og kan være fuldt saa vel aabenbar i den halve Skilling, som i de hundrede Tusinde, der gives. Men kan jeg lige saa godt see Barmhjertigheden i den halve Skilling, som i de hundrede Tusinde, saa kan jeg egentligen bedst see den i den halve Skilling; thi de hundrede Tusinde have en tilfældig Betydelighed, der let drager den sandselige Opmærksomhed paa sig, og derved forstyrrer mig i at see Barmhjertigheden. Er det Barmhjertighed, naar Den, der kan gjøre Alt, gjør Alt for den Elendige? Nei. Er det Barmhjertighed, naar Den, der saa godt som Intet kan gjøre, gjør dette Intet for den Elendige? Nei. Barmhjertighed er: **hvorledes** dette Alt og dette Intet gjøres. Men saa kan jeg jo lige godt see Barmhjertigheden i dette Alt og i dette Intet; og naar saa er, kan jeg egentligen bedst see den i dette Intet, thi det at kunne gjøre Alt er en glimrende Udvorteshed, der har en tilfældig Art Betydelighed, som dog virker stærkt paa det Sandselige i mig, let drager Opmærksomheden paa sig og forstyrrer mig i at see Barmhjertigheden.

Lad mig atter og atter oplyse dette. Dersom Du ønskede at iagttage de Bevægelser, de Kredse, som en Steen frembringer og danner, naar den kastes i Vandet: vilde Du saa reise til hine fjerne Lande, hvor det mægtige Vandfald styrter sig brusende ned, og der kaste Stenen ud, eller vilde Du kaste den ud i det oprørte Hav? Nei, det vilde Du ikke. Thi uagtet Stenen vilde frembringe Bevægelser og danne Kredse her som overalt, saa var Du forstyrret i ret at see dem. Du vilde vel derfor lige modsat søge et lille stille Vand, jo mindre næsten jo bedre, kaste Stenen ud, og nu uforstyrret af alt Uvedkommende ret samle Din Opmærksomhed paa at iagttage Bevægelserne. —

Hvad forstaaer Du ved et betydeligt Menneske? Dog vel et Menneske, som har betydeligt indre Værd? Dersom det nu er Din Alvor ret at ville fortabe Dig i Betragtningen af en Saadan, kunde Du da ønske, at see ham omgiven af en uhyre Rigdom, eller udstyret med Stjerner og Baand; eller vilde Du ikke mene, at dette netop forstyrrede Dig i ganske at samle Dit Sind paa at beskue hans betydelige Indre? Saaledes med Barmhjertigheden. Barmhjertigheden er det sande Betydelige; de hundrede Tusinde eller det verdsligt at gjøre Alt er den betydelige Gave, den betydelige Hjælp. Men det ene Betydelige er jo Det, som der skal sees paa, det andet Betydelige, Det, som der skal sees bortfra. Og af Mistillid til Dig selv ønsker Du derfor Det borte, som Du dog skal see bortfra — ak, medens Verden mener meget lettere at kunne blive opmærksom paa Barmhjertigheden, naar den giver de hundrede Tusinde, end naar den giver den halve Skilling, altsaa mener lettest at blive opmærksom paa Barmhjertigheden ved at see paa Det, som der skal sees bortfra, hvis man ret skal see Barmhjertigheden.

Dog lad os ikke glemme, at Barmhjertigheden kan sees i begge Tilfælde, i den halve Skilling og i de hundrede Tusinde, i det Alt, som den Mægtige gjør, og i det Intet, som den Elendige gjør. Men selv om det er givet, at Barmhjertigheden er tilstede, Du vil dog let forvisse Dig om, at jo større, jo mere forbausende Gaven er, jo vidunderligere Hjælpen er, desto mere er der Noget, som vil hindre Dig i ganske at dvæle ved Barmhjertigheden. Der fortælles om Apostelen Petrus, at han, da han en Dag gik op i Templet, traf en Halt, som bad ham om en Almisse. Men Petrus sagde til ham „Sølv og Guld haver jeg ikke, men det som jeg haver det giver jeg Dig: i Jesu Christi Nazaræi Navn staae op og gak. Og han greb ham ved den høire Haand og reiste ham op. Men strax blev hans Been og Ankler stærke, og han sprang op, stod, gik omkring." Hvo turde betvivle, at dette er en Barmhjertighedens Gjerning; og dog, det er jo et Mirakel. Men et Mirakel drager strax Opmærksomheden

paa sig og derved for en Deel bort fra Barmhjertigheden, der aldrig bliver tydeligere end naar den slet Intet kan gjøre; thi saa er der jo slet Intet til Hinder for ganske bestemt og nøiagtigt at see, hvad Barmhjertighed er.

Evigheden forstaaer sig ene paa Barmhjertigheden; vil Du derfor lære at forstaae Dig paa Barmhjertighed, maa Du lære det af Evigheden. Men skal Du forstaae Dig paa det Evige, da maa der være stille omkring Dig, medens Du ganske samler Din Opmærksomhed paa Inderligheden. Ak, de hundrede Tusinde, de gjør Støi, de kunne idetmindste saa let komme til at gjøre Støi; Du bliver som fortumlet i Hovedet ved Tanken om at kunne give hundrede Tusinde lige saa let som Du giver fire Skilling; Dit Sind adspredes, Du kommer til at tænke paa det herlige Vilkaar efter en saadan Maalestok at kunne gjøre Godt. Men saa er jo det Evige forstyrret: at det herlige, det salige, det saligste Vilkaar er at øve Barmhjertighed. Og nu Magt og Vælde! Dette forstyrrer atter saa let Sindet, Du kommer til at studse over det Udvortes. Men naar Du studser, saa kan Du være vis paa, at det ikke er Barmhjertighed Du seer, thi den vækker ikke Studsen. Hvad er der vel at studse over, naar selv den Elendigste, og han netop bedst, kan øve Barmhjertighed? O, Barmhjertigheden, dersom Du i Sandhed seer den, vækker ikke Studsen, den rører Dig, den gjør, just fordi den er Inderlighed, det inderligste Indtryk paa Dig. Men naar er Inderlighed tydeligere, end naar der slet intet Udvortes er, eller naar det Udvortes ved Ringheden og Ubetydeligheden snarere er som en Modstand, og sandseligt forstaaet virkeligen er til Hinder for at see Inderligheden? Og naar dette er Tilfældet i Forhold til Barmhjertighed, saa have vi jo den Barmhjertighed, om hvilken her har været Talen, den Barmhjertighed, der er en Kjerlighedens Gjerning, selv om den Intet har at give og Intet formaaer at gjøre.

VIII.

Forsonlighedens Seier i Kjerlighed, som vinder den Overvundne.

„At bestaae efter at have overvundet Alt" (Eph. 6, 13.)! Men er dette da ikke let nok, følger det ikke af sig selv, at man bestaaer, eller bliver staaende, naar man har overvundet Alt? Naar man virkeligen har overvundet Alt, hvad skulde saa kunne rive En om; naar man virkeligen har overvundet Alt, saa er der jo Intet mere, mod hvilket man har at bestaae? O, den forsøgte Apostel veed nok, hvorom han taler! Det følger af sig selv, at Den, der feigt og frygtagtigt aldrig gaaer i Fare, han seirer heller aldrig, han overvinder aldrig Noget; at han er en Overvunden er tvertimod forud givet derved, at han opgav sig selv. Men paa den anden Side, netop naar et Menneske har overvundet Alt, er han maaskee nærmest ved at tabe Alt — taber han Noget i det Øieblik, taber han gjerne Alt, hvad da ogsaa kun er muligt for Den, som vandt Alt; netop Seirens Øieblik er maaskee det vanskeligste, vanskeligere end noget Stridens; netop Seiers-Raabet „Alt er afgjort" maaskee det tvetydigste Ord af alle, naar det i samme Secund, som det er udtalt, betyder „nu er det afgjort, at Alt er tabt". Saa kan der altsaa dog være Tale om en Bestaaen efter at have overvundet Alt, ja egentligen er det vel først fra det Øieblik af, at der ret kan være Tale derom. Saaledes er det jo allerede for Forestillingen. Naar Du siger,

at En overvinder Noget, da forestiller Du Dig ham bøiet forover at trænge frem mod det, som er Modstanden. Endnu kan der altsaa ikke i dybeste Forstand være Tale om at bestaae; thi skjøndt Modstanden staaer imod, holder den dog i en anden Forstand ligesom paa ham, paa ham, der jo er bøiet forover. Men nu, nu er Alt overvundet. Nu gjælder det, at han standser, og bliver staaende, at han ikke med Seirens Fart taber Seiren. Er dette ikke saaledes? Den Svage, den Frygtagtige ligger under for Modstanden; men den Modige, som kjækt gaaer i Faren, naar han falder, falder han gjerne, som man siger, over sine egne Been: som Modig overvinder han Modstanden, og dog falder han. Han falder ikke i Faren, men i Farten, altsaa fordi han ikke bestod.

Paulus siger et andetsteds, at vi i Troen mere end seire. Men kan man da mere end seire? Ja man kan, naar man bestaaer efter at have seiret, bevarer Seiren, bliver i Seiren. Hvor ofte er det ikke seet, at Den, der havde seiret, han havde tillige anstrenget sig saaledes, at han end ikke som hiin Hærfører behøvede een saadan Seier mere — thi denne var nok til hans Undergang! Hvor ofte er det ikke seet, at Den, der havde løftet Vægten, ikke kunde bære Vægten af at have løftet den; eller at Den, der trængte seierrigt frem mod Stormen uden at mattes, udmattet ikke kunde udholde det Blikstille, som indtraadte med Seiren; eller at Den, der haardfør kunde fordrage alle Veirligets Forandringer, Hede og Kulde, at han ikke kunde taale den vanskelige Luftning i Seirens Øieblik! Og hvor ofte toges ikke en Seier forfængeligt, saa den Seirende blev stolt, indbildsk, overmodig, selvtilfreds og saaledes tabte just ved at have seiret!

Hvis vi da i en Tankebestemmelse skulde udtrykke hvad der ligger i hiint apostoliske Ord (at bestaae efter at have overvundet Alt), maatte vi sige: der er, aandeligt forstaaet, altid to Seire, en første Seier, og da den anden, i hvilken den første Seier bevares. Nøiagtigere kan man vistnok ikke udtrykke Forskjellen mellem det Gudelige og det Verdslige end saaledes: det Verdslige taler bestandigt kun om een Seier, det Gudelige

bestandigt om to. At intet Menneske skal prise sig lykkeligt førend han er død (og derved har overladt det til de Efterlevende), det kan ogsaa det verdslige Sind faae i sit Hoved; men derimod vil det verdslige Sind blive utaalmodigt, naar det skal høre Talen om den anden Seier. Skal der nemlig tilgavns være Tale om denne, eller om at bestaae efter at have seiret, kommer et Menneske til at gaae Glip af hvad naturligviis det verdslige Sind sætter meest Priis paa, Glip af Det, for hvis Skyld man har udholdt alle Kampens Besværligheder; thi naar saa er, kommer et Menneske aldrig til at være stolt af sin Seier, der undes ham end ikke et Øieblikś Tid dertil. Tvertimod, i det Øieblik han har seiret, og nu vil gjøre Forberedelsen til Triumphen, netop i det samme Øieblik fører den gudelige Betragtning ham i en ny Strid, i den allervanskeligste, fordi den er den inderligste, fordi han i den strider med sig selv og med Gud. Falder han i denne Strid, saa falder han for sin egen Haand; thi legemligt og udvortes forstaaet kan jeg falde for en Andens Haand, men aandeligt er der kun Een, som kan dræbe mig, og det er mig selv; aandeligt er et Mord ikke tænkeligt — ingen Voldsmand kan dog vel myrde en udødelig Aand; aandeligt er kun Selvmord muligt. Og seirer Mennesket i denne anden Strid, betyder det netop, at han ikke faaer Æren af den første Seier; thi at seire betyder i denne Forbindelse at give Gud Æren. I den første Strid kæmpes der mod Verden for Seiren, som vindes; i den anden Strid kæmpes der med Gud om hiin Seier. Kun da bestaaer et Menneske efter at have overvundet Alt, naar han lige i Seirens Øieblik afstaaer Seiren til Gud. Saa længe han stred var i en vis Forstand Modstanden Det, der hjalp ham til at staae; men naar han har givet Gud Seirens Ære, er Gud den Bistand, ved Hjælp af hvilken han bestaaer. At det ogsaa var ved Guds Bistand han seirede (skjøndt der jo dog ogsaa kan i udvortes Forstand seires uden Guds Bistand) er vel muligt; men Guds Bistand bliver først da ret tydelig, naar Mennesket har seiret. O, i Verdens Øine hvilken Daarskab: meest at behøve Guds Bistand, naar man har seiret!

Det er en saadan dobbelt Strid eller dobbelt Seier vi nu nærmere ville gjøre til Gjenstand for Overveielse, idet vi tale om:

Forsonlighedens Seier i Kjerlighed, som vinder den Overvundne.

Der forudsættes altsaa, da der er Tale om en „Overvunden", en første Seier, som er vunden. Hvilken er denne? Den er, at overvinde det Onde med det Gode. Striden kan have været langvarig og besværlig nok; thi skal den Kjerlige overvinde det Onde med det Gode, er dette jo ikke afgjort paa een Gang eller ved eet Slag, tvertimod bliver Kampen ofte mere og mere anstrengende og om man saa vil farefuldere — hvis man vil forstaae, hvad det Farefulde er. Jo mere Godt den Kjerlige har gjort mod den Ukjerlige, jo længere han har holdt ud at gjengjelde Ondt med Godt: desto nærmere kommer i en vis Forstand den Fare, at dog tilsidst det Onde overvandt den Kjerlige, om ikke paa anden Maade saa ved at gjøre ham kold og ligegyldig mod en saadan Ukjerlig. O, der skal en stor Rigdoms Dyb af Godhed, som kun den Kjerlige har det, en uudslukkelig, luttret Ilds stadige Varme til for i Tidens Længde at kunne holde ud at gjengjelde Ondt med Godt! — Men denne Seier er vunden, den Ukjerlige en Overvunden.

Hvilket var nu Forholdet i hiin Strid? Paa den ene Side stod den Kjerlige (eller hvad vi ogsaa kunde kalde ham: den Gode, den Ædle; thi i denne første Strid er det endnu ikke ret aabenbart, at han er den Kjerlige), og han havde paa sin Side det Gode. Paa den anden Side stod den Ukjerlige, kæmpende ved Hjælp af det Onde. Saaledes strede de. Den Kjerlige havde det som sin Opgave at bevare sig selv i det Gode, at det Onde ikke fik Magt over ham. Han havde altsaa ikke saa meget med den Ukjerlige at gjøre, som med sig selv at gjøre; det var ikke for den Ukjerliges Skyld, men for det Godes Skyld, at han, ogsaa i ædel Forstand for sin egen Skyld, stræbte at seire i denne Strid. De Tvende forholdt sig altsaa stridende til hinanden,

men udenfor hinanden, i en vis Forstand uforsonligt stridende, som Striden er mellem Godt og Ondt; den Ene stred ved Hjælp af det Gode, den Anden i Pagt med det Onde; og den Sidste blev den Overvundne.

Nu forandres Forholdet; det bliver fra nu af ret aabenbart, at det er den Kjerlige, som er med i Striden; thi han kæmper ikke blot for, at det Gode maa blive i ham selv, men han kæmper forsonligt for, at det Gode maatte seire i den Ukjerlige, eller han kæmper for at vinde den Overvundne. Forholdet mellem de Tvende er altsaa ikke mere et ligefremt Strids-Forhold, thi den Kjerlige kæmper paa Fjendens Side for hans Fordeel, han vil udkæmpe den Ukjerliges Sag til Seier.

Dette er Forsonlighed i Kjerlighed. Thi naar Fjenden, eller Den, som gjorde Dig Skade, kommer til Dig, og søger Forligelsen — at Du da er villig til at tilgive: det er jo smukt og priseligt, og ogsaa kjerligt. O, men hvilken Langsomhed! Siig ikke, „at Du gjorde det strax, saasnart han bad Dig derom" — betænk hellere, hvilken Hurtighed til Forsoning den sande Kjerlighed har i Sammenligning hermed, eller i Sammenligning med en Hurtighed, der, ved at være afhængig af en Andens Hurtighed eller Langsomhed til at bede om Tilgivelse, netop derved væsentligen er Langsomhed, selv naar den tilfældigviis kommer meget hurtigt. Længe, længe førend Uvennen tænker paa at søge Forligelsen, er allerede den Kjerlige forligt med ham; og ikke blot dette, nei, han er gaaet over paa Fjendens Side, kæmper for hans Sag, om han end ikke forstaaer eller vil forstaae det, arbeider her for at bringe det til Forligelse. See, det kan man kalde en Kjerlighedens Kamp eller en Kamp i Kjerlighed! At kæmpe ved Hjælp af det Gode mod Fjenden — det er priseligt, ædelt; men at kæmpe for Fjenden — og mod hvem? mod sig selv, om man saa vil: det er, ja det er kjerligt, eller det er Forsonlighed i Kjerlighed! Og saaledes er ogsaa Forsonlighed fremstillet i den hellige Skrift. Ordene lyde „naar Du offrer Din Gave paa Alteret og kommer

der ihu" — ja, hvad skulde man nu vente der vilde og maatte følge, mon ikke, at Du haver Noget mod Nogen? Men saaledes følger det ikke. Der staaer „... og Du kommer der ihu, at Din Broder haver Noget mod Dig, saa lad blive Din Gave der for Alteret (thi med Gaven har det, naar saa er, ingen Hast), og gak hen, forliig Dig med Din Broder (thi med Forligelsen har det Hast, ogsaa for Gavens Skyld, som venter ved Alteret), og kom da og offre Din Gave." Men er dette ikke for meget forlangt; hvo er det da, der trænger til Tilgivelse: Den, som gjorde Uret, eller Den, som leed Uret? Vistnok er det Den, der gjorde Uret, som trænger til Tilgivelsen, o, men den Kjerlige, som leed Uret, han trænger til at tilgive, eller til Forligelsen, Forsoningen, hvilket Ord ikke som det Ord Tilgivelse gjør Forskjel ved at minde om Retten og Uretten, men kjerligt har det bag Øret, at Begge ere trængende. Det er ikke i fuldkomneste Forstand Forsonlighed at tilgive, naar der bedes om Tilgivelse; men det er Forsonlighed at trænge til at tilgive allerede da, naar den Anden maaskee er mindst betænkt paa at søge Tilgivelsen. Derfor siger Skriften „vær snart velvillig mod Din Modstander"; men velvilligere kan man dog ikke være, end naar man selv er den Trængende; og „snarere" til at tilgive kan man ikke være, end naar man giver den, førend den forlanges, ja kæmper for at komme til at give den, medens der endnu gjøres Modstand — ikke mod at give, men mod at modtage Tilgivelse. O, pas vel paa, hvilket Forholdet er; thi det sande Christelige er altid lige det Omvendte af hvad det naturlige Menneske lettest og naturligst forstaaer. „At kæmpe for Tilgivelsen", hvo forstaaer dette ikke strax om, at kæmpe for at faae Tilgivelse — ak, thi menneskeligt talt holder dette ofte haardt nok. Og dog er det slet ikke derom vi tale; vi tale om det, kjerligt at kæmpe for, at den Anden vil modtage Tilgivelsen, vil lade sig forsone. Er dette ikke det Christelige? Det er jo Gud i Himlene, der ved Apostelen siger „lader Eder forlige": det er ikke Menneskene, der sige til Gud „tilgiv os". Nei, Gud elskede os først; og atter anden Gang, da det gjaldt om Forso-

ningen, var Gud Den, som kom først — uagtet han dog nok i Retfærdighedens Forstand var Den, som havde længst. Saaledes ogsaa i Forholdet mellem Menneske og Menneske: den sande Forsonlighed er, at man, naar man vel at mærke ikke er Den, som trænger til Tilgivelsen, er Den, som tilbyder Forsoningen.

Saa kæmper den Kjerlige da i Forsonlighed for at vinde den Overvundne. — At vinde en Overvunden! Hvilken skjøn Sprogets Brug af det Ord at „vinde"! Thi hør engang efter! Naar vi sige „at vinde" en Seier, saa hører Du strax Stridens Heftighed; men naar vi sige at vinde En, at vinde En for sig, hvilken uendelig Mildhed er ikke deri! Hvad er dog saa indtagende som den Tanke og det Ord, „at vinde En"; hvor skulde der nu være Tanke om Strid! Til al Strid hører der jo To, og nu er der kun Een: den Ukjerlige; thi den Kjerlige er i Forsonligheden hans bedste Ven, der vil vinde den Overvundne. At vinde den Overvundne. Hvilken forunderlig Omvendthed er dog ikke i dette Hele! Man skulde troe, at det at vinde var mindre end det at overvinde, thi „over" antyder jo hvad der overgaaer det at vinde; og dog er Talen her virkeligen i Stigen, er om det Høiere, medens den dog er om at vinde en Overvunden. Det er maaskee i Stolthedens Forstand større at overvinde, men i Kjerlighedens Forstand er dette Mindre det Større „at vinde den Overvundne". Skjønne Strid, skjønnere end Elskendes Strid, naar den Kjerlige maa være ene, og derfor saa meget desto kjerligere, naar han skal være ene om at kæmpe igennem til Forsoningen! Skjønne Seier, skjønneste af alle Seire, naar det lykkes den Kjerlige at vinde den Overvundne!

At vinde en Overvunden. Seer Du nu den dobbelte Seier her er Tale om! Thi naar den Kjerlige blot vil kæmpe den ene Kamp, at overvinde Ondt med Godt, og han da har seiret, da see han vel til, at han bestaaer efter at have overvundet Alt. O, hans Fald er kun altfor nært, hvis han ikke lader Kjerligheden og den gudelige Betragtning strax føre ham i den næste Strid,

at vinde den Overvundne. Naar det gjøres, da er der styret rigtigt, forbi det farlige Skær, hvor man bliver stolt af at have holdt ud at gjengjelde Ondt med Godt, hvor man bliver sig selv vigtig ved at have gjengjeldt Ondt med Godt. Thi naar Du strax gaaer i den næste Strid, hvo bliver saa den Vigtigste? Dog vel Den, Du stræber at vinde? Men altsaa er Du ikke den Vigtigste. Dog just dette er det Ydmygende, som kun Kjerlighed kan udholde, at det ligesom gaaer tilbage for En, idet man gaaer fremad, at det gaaer omvendt til: naar man selv har overvundet Alt, er den Overvundne bleven den Vigtigste. Lad os antage, at den forlorne Søns Broder havde været villig til at gjøre Alt for Broderen — Eet kunde han dog aldrig have faaet i sit Hoved: at den forlorne Broder skulde være den Vigtigste. Nu, det er ogsaa vanskeligt at faae det i Hovedet, ad den Vei kommer det ikke ind i et Menneske.

Men at vinde en Overvunden er altid vanskeligt og har i det Forhold, hvorom vi tale, en særegen Vanskelighed. At være en Overvunden er en ydmygende Følelse, derfor undgaaer en Overvunden helst Den, som overvandt ham; thi ved Modsætning bliver hans Nederlag størst, men Ingen gjør hans Nederlag saa tydeligt som Den, der overvandt ham. Og dog er det her den Seirende, der skal vinde den Overvundne, altsaa maae de bringes sammen. Fremdeles har Forholdet her en særegen Vanskelighed. Ved mindre vigtige Sager kunde det jo lade sig gjøre saaledes, at den Seirende skjulte det for den Overvundne, at han var den Overvundne, fromt bedrog ham, som var det ham, der havde Ret, forsonligt gav efter ved endog at give ham Ret, hvor han dog havde Uret. Vi ville ikke afgjøre, hvorvidt dette nogensinde er tilladeligt; men i det Forhold, hvorom her er Talen, turde den Kjerlige mindst af Alt gjøre dette. Det vilde være Svaghed, ikke Kjerlighed, at indbilde den Ukjerlige, at han havde havt Ret i det Onde, han gjorde; det vilde ikke være Forsonlighed, men et Forræderie, der bestyrkede ham i det Onde. Nei, det er netop af Vigtighed, det hører med til Kjerlighedens Gjerning, at det

ved den Kjerliges Hjælp bliver den Ukjerlige ret indlysende, hvor uforsvarligt han har handlet, saa han dybt føler sin Uret. Dette har den Kjerlige at gjøre; og derpaa vil han tillige vinde den Overvundne, dog nei, det er ikke et „tillige", thi det er eet og det Samme, da han kun i Sandhed ønsker at vinde ham for sig, eller at vinde ham for Sandheden og sig, ikke at vinde ham for sig ved at bedrage ham. Men jo dybere den Overvundne kommer til at føle sin Uret, og forsaavidt ogsaa sit Nederlag, desto mere maa han jo føle sig frastødt fra Den, der — kjerligt bibringer ham dette Naadestød. O, vanskelige Opgave: paa een Gang at støde fra sig og at vinde for sig, paa een Gang at være saaledes streng som Sandheden kræver det, og dog saaledes mild som Kjerligheden ønsker det, for at vinde Den, mod hvem Strengheden bruges! I Sandhed et Vidunder, hvis det lykkes; thi det er, som alt Christeligt, lige mod Ordsproget: at man ikke kan gjøre to Ting paa een Gang. At en Overvunden søger derhen, hvor han usandt finder den mildeste Fortolkning, er let at forstaae; men at vinde En for sig ved Hjælp af Sandhedens strenge Fortolkning — det er vanskeligt.

Overveielsen er nu standset ved Opgaven. Betænk, hvad der vilde være skeet, dersom den Ukjerlige var stødt sammen med en anden Ukjerlig, der havde næret og hidset alle hans onde Lidenskaber. Betænk dette, idet Du standser, for saa ret at see, hvorledes den Kjerlige bærer sig ad.

Den Ukjerlige er en Overvunden. Men hvad betyder her dette, at han er en Overvunden? Det betyder, at han er overvunden af det Gode, det Sande. Og hvad er det, den Kjerlige vil? Han vil vinde ham for det Gode og Sande. Men at være overvunden, naar dette betyder at vindes for det Gode og det Sande, er det saa ydmygende? Agt nu paa Kjerligheden og Forsonligheden. Den Kjerlige giver det slet ikke Udseende af, ei heller falder det ham selv ind, at det er ham, som har seiret, at han er Seierherren — nei, det er det Gode, der har seiret. For at tage det Ydmygende og Krænkende bort, skyder den Kjerlige et Høiere ind imellem sig og den Ukjerlige,

og skaffer derved sig selv bort. Naar der i Forholdet mellem Menneske og Menneske ikke er et Tredie, bliver ethvert saadant Forhold usundt, enten for hidsigt eller forbittret. Dette Tredie, hvad Tænkerne vilde kalde Ideen, er det Sande, det Gode, eller rigtigere Guds-Forholdet; dette Tredie er i visse Tilfælde af Forhold det Afkølende, i andre Tilfælde det Formildende. Sandeligen, dertil er den Kjerlige for kjerlig, til at stille sig selv ligeoverfor den Overvundne, og selv være Seierherren, der nyder Seiren — medens den Anden er den Overvundne; det er jo netop ukjerligt saaledes at ville mestre et andet Menneske. Ved Hjælp af det Tredie, som den Kjerlige fik skudt imellem dem, ere de Begge ydmygede: thi den Kjerlige ydmyger sig for det Gode, hvis ringe Tjener han er, og, som han selv tilstaaer det, i Skrøbelighed; og den Overvundne ydmyger sig ikke for den Kjerlige, men for det Gode. Men naar i et Forhold mellem To begge ere ydmygede, er der jo intet Ydmygende for den ene af dem. Hvor behændig kan dog ikke Kjerlighed være, hvilken Tusindkunstner den er! Vilde Du hellere, at jeg skulde, som Du siger, tale alvorligere, o, Du kan troe, den Kjerlige synes bedst om, at jeg taler saaledes; thi selv i Forhold til hvad der beskæftiger En med Evighedens Alvor, er der en Glæde, over at det lykkes, som gjør, at man helst vil tale paa den Maade. Der ligger ogsaa i at tale paa den Maade en Art Undseelse, og forsaavidt igjen en Omsorg for Den, som har Uretten; ak, en Forligelse i Kjerlighed er maaskee ofte mislykket, fordi man gjorde det for alvorligt, det er fordi man af Gud ikke havde lært den Kunst (og den lærer man af Gud) selv at være alvorlig nok, men at kunne gjøre det saa let, som Sandheden endnu kan tillade det. Tro aldrig, at Alvor er Tværhed, tro aldrig, at det er Alvor, dette fordreiede Ansigt, man kan faae ondt af at see paa: Den var aldrig alvorlig, der ikke af Alvoren har lært, at man ogsaa kan vise sig for alvorlig. Naar det ret er blevet Dig den anden Natur at ville vinde Din Uven, vil Du ogsaa være bleven saa fortrolig med den Art Opgaver, at de kunne beskæftige Dig som Kunstopgaver. Naar der i Dig bestandigt

er frisk Tilstrømning af Kjerlighed, naar det er i Orden med denne Beholdning, saa er der ogsaa Tid til at være behændig. Men naar der i Mennesket selv er Modstand, naar han, i Betragtning af Lovens strenge Bud, maa tvinge sig selv til at gaae hen for at forlige sig med sin Uven: saa bliver Sagen let for alvorlig, og mislykkes just paa Grund af — megen Alvorlighed. Men denne „megen Alvorlighed" er, hvor agtværdig den end kan være, især i Modsætning til Uforsonlighed, dog ikke det vi skulle beflitte os paa. Nei, den sande Kjerlige er netop behændig.

Saaledes skjuler den Kjerlige da ogsaa Noget for den Overvundne. Men ikke som en svagt Eftergivende gjør, der skjuler det Sande: den Kjerlige skjuler sig selv. For ikke at forstyrre, er han ligesom kun skjult tilstede, medens Det, der egentligen er tilstede, er det Godes og Sandes ophøiede Majestæt. Naar man blot passer paa det, er der ogsaa noget saa Ophøiet tilstede, at den Smule Forskjel mellem Menneske og Menneske let forsvinder. Og saaledes bærer Kjerlighed sig jo altid ad. Den sande Kjerlige, der ikke kunde nænne for nogen Priis at lade den elskede Pige føle sin Overlegenhed, han bibringer hende det Sande saaledes, at hun ikke mærker, at han er Læreren, han lokker det ud af hende selv, lægger hende det paa Læberne, og hører altsaa ikke sig selv, men hende sige det, eller han skaffer Sandheden frem og skjuler sig selv. Er det nu ydmygende paa den Maade at lære det Sande? Og saaledes med den Overvundne, om hvilken vi her tale. Smertens Udtryk over det Forbigangne, Bedrøvelsen over sin Uret, Bønnen om Tilgivelsen: alt Dette modtager i en vis Forstand den Kjerlige, men han lægger det strax tilside, med en hellig Gru, som man lægger Det til Side, der ikke tilkommer En, det er, han betyder, at dette ikke tilkommer ham; han henfører det Alt under en høiere Bestemmelse, giver Gud det som Den, hvem det tilkommer. Saaledes bærer Kjerlighed sig altid ad. Dersom Pigen, ubeskriveligt glad over den Lykke, hun finder ved Foreningen med den Elskede, vilde takke ham for den, mon da ikke han, hvis han var en ret Elsker, vilde forhindre dette Gyselige, og sige

„nei, Kjere, det er en lille Misforstaaelse, og Misforstaaelse maa der ikke være mellem os, Du skal ikke takke mig, men Du skal takke Gud, dersom den da er saa stor, som Du mener. Naar Du gjør det, saa er Du ogsaa sikkret for enhver Feiltagelse; thi sæt, at Din Lykke saa dog ikke var saa stor, saa var det dog en stor Lykke, at Du takkede Gud for den." — Dette er, hvad der er uadskilleligt fra al sand Kjerlighed: hellig Undseelse. Thi Qvindens Undseelse er over det Jordiske, og i Undseelsen føler hun sig netop høiere, medens Modsigelsen smerter; men den hellige Undseelse er ved, at der er en Gud til, og i Undseelsen føler Mennesket sin Ringhed. Saasnart den fjerneste Hentydning vil minde om hvad Blufærdighed er uvidende om, saa er i Qvinden Undseelsen; men saasnart et Menneske i Forholdet til et andet Menneske betænker, at der er en Gud til, saa er den hellige Undseelse der. Man er ikke undseelig for det andet Menneske, men for den Tredie, der er tilstede, eller man er undseelig for det andet Menneske, forsaavidt man betænker, hvad denne Tredies Tilstedeværelse gjør det andet Menneske til. Dette er jo saaledes endog i menneskelige Forhold. Thi naar To tale med hinanden, og Kongen er tilstede som den Tredie, men kun kjendt af den Ene, saa er denne Ene noget anderledes, thi han er noget undseelig — for Kongen. Tanken om Guds Tilstedeværelse gjør Mennesket undseelig i Forhold til det andet Menneske, thi Guds Tilstedeværelse gjør de Tvende væsentligen lige. Hvad Forskjel der saa end forresten er mellem to Mennesker, om det saa var, menneskelig talt, den meest himmelraabende: dette har Gud i sin Magt at sige: „naar jeg er tilstede vil dog vel Ingen understaae sig at være vidende om denne Forskjel, det var jo i min Nærværelse at staae og tale med hverandre, som var jeg ikke tilstede."

Men naar den Kjerlige selv er den Undseelige, naar han neppe tør løfte sit Øie for at see paa den Overvundne, hvor kan det saa være ydmygende at være den Overvundne! Et Menneske er jo undseelig, naar en Anden seer paa ham; men naar denne Anden, som ved at see paa ham skulde gjøre ham

undseelig, selv undseer sig derved, saa er der jo Ingen, som seer paa ham. Men naar der Ingen er, som seer paa En, saa kan der jo heller ikke være noget Ydmygende i, at ydmyge sig for det Gode, eller for Gud.

Den Kjerlige seer altsaa ikke paa den Overvundne. Dette var det Første, det var for at forhindre det Ydmygende. Men i en anden Forstand seer den Kjerlige dog paa ham. Dette er det Næste.

O, at jeg kunde beskrive, hvorledes den Kjerlige seer paa den Overvundne, hvorledes Glæden lyser ud af hans Oie, hvorledes dette kjerlige Blik saa mildt hviler paa ham, hvorledes det lokkende og vinkende søger at vinde ham! Thi det er den Kjerlige saa ubeskriveligt vigtigt, at der ikke træder noget Forstyrrende til, at der intet ildevarslende Ord uforvarende falder dem imellem, at der ikke tilfældigviis skulde vexles et skjebnesvangert Oiekast, som maaskee fordærvede Alt igjen for lang Tid. Saaledes seer den Kjerlige paa ham; og derhos saa rolig som kun det Evige kan gjøre et Menneske. Thi vel ønsker den Kjerlige at vinde denne Overvundne, men dette hans Ønske er for helligt til at have den Art Lidenskab, som ellers et Ønske har. Den blotte Lidenskabs Ønske gjør oftest et Menneske lidt fortumlet, derimod dette Ønskes Reenhed og Hellighed giver den Kjerlige en ophøiet Ro, som atter hjælper til for at han kan vinde Forsonlighedens Seier, den skjønneste og den vanskeligste, thi Styrke er her ikke nok, Styrken maa være i Svaghed.

Men er der da noget Ydmygende i at føle, at man er et andet Menneske saa vigtig? Er der noget Ydmygende for Pigen i, at Elskeren anholder om hendes Kjerlighed; er der noget Ydmygende for hende i, at det er saa aabenbart, hvor meget det beskæftiger ham at vinde hende; er der noget Ydmygende for hende i at see forud hans Glæde, hvis det lykkes? Nei, det er der dog vel ikke. Men den Kjerlige, som i Forsonlighed vil vinde den Overvundne, han er jo netop i det Tilfælde, i en langt høiere Forstand at anholde om det andet Menneskes Kjerlighed. Og den Kjerlige veed kun altfor vel, hvor vanske-

ligt det er saaledes at frie, at frie En fra det Onde, at frie ham fra at ydmyges ved at være den Overvundne, at frie ham fra at tænke bedrøvet paa Tilgivelsen, som han behøver: altsaa trods alle disse Vanskeligheder at vinde hans Kjerlighed.

Dog lykkes det den Kjerlige at vinde den Overvundne. Alt Forstyrrende, hvert tænkeligt Anstød er fjernet som ved et Trylleri: medens den Overvundne anholder om Tilgivelsen, anholder den Kjerlige om den Overvundnes Kjerlighed. O, det er dog ikke sandt: at man altid faaer Svar som man spørger; ogsaa dette Ordsprog har Christendommen gjort usandt, som alle den menneskelige Kløgts Ordsprog! Thi naar den Overvundne spørger „har Du nu ogsaa tilgivet mig?" svarer den Kjerlige „elsker Du mig nu virkeligen?" Men saa svarer han jo ikke paa hvad der spørges om. Nei, det gjør han ikke, dertil er han for kjerlig, han vil end ikke svare paa det Spørgsmaal om Tilgivelse; thi dette Ord, især hvis der blev lagt Eftertryk derpaa, kunde let gjøre Sagen i skadelig Forstand for alvorlig. Vidunderlige Samtale! Der er jo ligesom ingen Mening i den, den Ene spørger jo i Øster, og den Anden svarer i Vester: og dog tales der, ja det forstaaer Kjerlighed, dog tales der om Eet og det Samme.

Men den Kjerlige beholder det sidste Ord. Thi det vil vel endnu en Tid vexle imellem dem, saa den Ene siger „har Du nu ogsaa virkeligen tilgivet mig", og den Anden svarer „elsker Du mig nu ogsaa virkeligen". Dog see, Ingen, Ingen kan holde ud med en Kjerlig, end ikke Den, som beder om Tilgivelse. Tilsidst vil han vænnes af med at spørge om Tilgivelsen.

Saa har han seiret, den Kjerlige, thi han vandt den Overvundne.

IX.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød.

Naar man paa een eller anden Maade frygter for ikke at skulle kunne holde Oversigten over hvad der er mangfoldigt og vidtløftigt, saa søger man at skaffe sig eller at faae overladt et kort Indbegreb af det Hele — for Overskuelsens Skyld. Saaledes er Døden det korteste Indbegreb af Livet, eller Livet ført tilbage til sin korteste Skikkelse. Derfor har det ogsaa altid været dem, som i Sandhed tænke over Menneskelivet, saa vigtigt, mange mange Gange ved Hjælp af det korte Indbegreb at gjøre Prøve paa hvad de have forstaaet om Livet. Thi ingen Tænker magter Livet saaledes som Døden gjør det, denne mægtige Tænker, der ikke blot kan tænke ethvert Sandsebedrag igjennem, men kan tænke det sønder og sammen, tænke det til Intet. Dersom det da forvirrer sig for Dig, idet Du betragter de mangfoldige Livets Veie, saa gaae ud til de Døde, „der samles alle Veie" — saa er jo Overskuelsen let. Dersom det svimler for Dig ved idelig at see paa og høre om Livets Forskjelligheder, saa gaae ud til de Døde, der har Du Magt over Forskjellighederne: mellem „Muldets Frænder" er der ingen Forskjel, men kun det nære Slægtskab. Thi at alle Mennesker ere Blodsforvandte, altsaa af eet Blod, dette Livets Slægtskab det fornegtes saa ofte

i Livet; men at de ere af eet Muld, dette Dødens Slægtskab, det lader sig ikke fornegte.

Ja, gaae engang igjen ud til de Døde, for der at tage Sigte paa Livet: saaledes bærer jo Skytten sig ad, han søger et Sted, hvor Fjenden ikke kan ramme ham, men hvorfra han kan ramme Fjenden, og hvor han kan have fuldkommen Ro til Sigtet. Vælg ikke Aftenens Time til Besøget; thi den Ro, der er i Aftenen og i en Aften tilbragt blandt de Døde, er ofte ikke langt fra en vis Overspændthed, som anstrenger og „mætter med Uro," opgiver nye Gaader istedenfor at forklare de opgivne. Nei, gaae der ud tidligere paa Formiddagen, naar Morgensolen titter ind mellem Grenene med Vexlen i Lys og Skygge, naar Havens Skjønhed og Venlighed, naar Fugle-Qviddren og det mangfoldige Liv derude næsten lader Dig glemme, at Du er blandt Døde. Det vil da være Dig som var Du kommen til et fremmed Land, der var forblevet ukjendt med Livets Forvirring og Adskillelse, i Barnlighedens Tilstand, bestaaende af lutter smaa Familier. Herude er det nemlig naaet, hvad der forgjeves er eftertragtet i Livet: den lige Fordeling. Hver Familie har et lille Stykke Jord for sig, omtrent lige stort. Udsigten er omtrent eens for dem alle; Solen kan ligeligt komme til at skinne over dem alle; ingen Bygning reiser sig saa høit, at den tager Solens Straale eller Regnens Vederqvægelse eller Vindens friske Luftning eller Fuglesangens Gjenlyd fra Naboe eller Gjenboe. Nei, her er den lige Fordeling. Thi i Livet hænder det vel stundom en Familie, som har levet i Overflod og Velstand, at den maa indskrænke sig; men i Døden have de Alle maattet indskrænke sig. En lille Forskjel kan der være, een Alens maaskee i Jordloddens Størrelse, eller at den ene Familie eier et Træ, hvad den anden Indsidder ikke har paa sin Lod. Hvorfor troer Du denne Forskjel er der? Den er for dybsindigt gjækkende at erindre Dig ved dens Lidenhed om hvor stor Forskjellen var. Saa kjerlig er Døden! Thi det er netop Kjerlighed af Døden, at den ved Hjælp af denne lille Forskjel i opløftende Spøg minder om den store. Døden siger ikke „der er slet ingen

Forskjel", den siger „der kan Du see hvad Forskjellen var: en halv Alen". Dersom denne lille Forskjel ikke var, var jo heller ikke Dødens Indbegreb ganske tilforladeligt. Saaledes vender Livet i Døden tilbage til Barnligheden. I Barndommens Alder var det jo ogsaa den store Forskjel, at Een eiede et Træ, en Blomst, en Steen. Og denne Forskjel var en Antydning af hvad der saa i Livet vilde vise sig efter en ganske anden Maalestok. Nu er Livet forbi, og mellem de Døde er den lille Antydning af Forskjellen bleven tilbage som en i Spøg formildet Erindring om, hvordan det var.

See, herude er Stedet til at tænke over Livet, til ved Hjælp af det korte Indbegreb, som forkorter alle de indviklede Forholds Vidtløftighed, at faae Overskuelsen. Hvorledes skulde jeg da i et Skrift om Kjerlighed lade denne Leilighed gaae ubenyttet hen, til at faae gjort Prøve paa, hvad dog egentligen Kjerlighed er. Sandeligen, vil Du ret forvisse Dig om, hvad Kjerlighed der er i Dig, eller i et andet Menneske, saa agt paa, hvorledes han forholder sig til en Afdød. Naar man vil anstille Jagttagelse over et Menneske er det saa vigtigt, for Jagttagelsens Skyld, at man, idet man seer ham i Forholdet, dog alene seer paa ham. Naar nu det ene virkelige Menneske forholder sig til det andet virkelige Menneske, er der altsaa To, Forholdet sammensat, Jagttagelsen over den Ene alene gjort vanskelig. Dette andet Menneske skjuler nemlig Noget over det første Menneske, og fremdeles kan det andet Menneske jo have megen Indflydelse paa, at det første Menneske viser sig anderledes, end han er. Her er altsaa en Dobbeltberegning nødvendig, Jagttagelsen maa føre en egen Regning for hvad det andet Menneske ved sin Personlighed, sine Egenskaber, sine Dyder og sine Feil indflyder paa det Menneske, som er Jagttagelsens Gjenstand. Dersom Du kunde faae et Menneske at see for ramme Alvor fægte med Luften, eller dersom Du kunde faae en Dandser til ene at dandse den Dands, han ellers dandser med en Anden: saa vilde Du bedst kunne iagttage hans Bevægelser, bedre end om han sloges med et virkeligt andet Menneske, eller om han

dandsede med et virkeligt andet Menneske. Og hvis Du forstaaer den Kunst, i Samtale med En at gjøre Dig til „Ingen", faaer Du bedst at vide, hvad der boer i dette Menneske. O, men naar et Menneske forholder sig til en Afdød, saa er der i dette Forhold kun Een, thi en Afdød er ingen Virkelighed; Ingen, Ingen kan saa godt gjøre sig til „Ingen" som en Afdød, thi han er „Ingen". Her kan der altsaa ikke være Tale om nogen Mislighed for Jagttagelsen, her bliver den Levende aabenbar, her maa han vise sig ganske som han er; thi en Afdød, ja det er en underfundig Mand, han har ganske trukket sig udenfor, han har ikke den mindste Indflydelse, hverken forstyrrende eller hjælpende, paa den Levende, som forholder sig til ham. En Afdød er ingen virkelig Gjenstand, han er kun den Anledning, som bestandigt aabenbarer, hvad der boer i den Levende, der forholder sig til ham, eller som hjælper til at gjøre det aabenbart, hvorledes den Levende er, som ikke forholder sig til ham.

Thi mod Afdøde have vi dog vel ogsaa Pligter. Skulle vi elske de Mennesker, vi see, da ogsaa dem, vi have seet, men ikke mere see, fordi Døden tog dem bort. Man skal ikke forstyrre den Døde ved sin Klagen og Skrigen; man skal omgaaes en Død, som man omgaaes en Sovende, hvem man ikke nænner at vække, fordi man haaber, at han nok vaagner af sig selv. „Græd saa sagteligen over en Død, thi han er kommen til Rolighed", siger Sirach (22, 12); og ikke bedre veed jeg at betegne den sande Erindren end ved denne sagtelige Græden, der ikke tager hulkende paa i Øieblikket — og snart aflader. Nei, man skal erindre den Afdøde, græde sagtelig, men græde længe. Hvor længe lader sig ikke forud bestemme, da ingen Erindrende med Bestemthed kan vide, hvor længe han skal være adskilt fra den Afdøde. Men Den, der kjerligt erindrer en Afdød, han kan gjøre nogle Ord af Davids Psalme, hvor der jo ogsaa er Tale om Erindren, til sine „dersom jeg forglemmer Dig, saa forglemme min høire Haand mig; min Tunge hænge ved min Gane, naar jeg ikke ihukommer Dig, naar jeg ikke ophøier Dig over min ypperste Glæde" — kun erindre han, at Opgaven

ikke er at sige det, strax den første Dag, men at blive sig selv og den Afdøde tro i denne Sindsstemning, om man end, hvad der som oftest baade for en vis Sømmeligheds og for Sikkerhedens Skyld er at foretrække, fortier det. Det er en Opgave; og man behøver da ikke at have seet meget i Livet for at have seet nok til at forvisse sig om, at det godt kan behøve at indskærpes, at det er en Opgave, en Pligt, at erindre den Afdøde: den ene til sig selv overladte menneskelige Følelses Uvederhæftighed viser sig maaskee aldrig større end netop i dette Forhold. Og dog er derfor jo ikke denne Følelse usand eller dens heftige Udbrud, det vil sige, man mener, hvad man siger, man mener det i det Øieblik man siger det, men man tilfredsstiller sig selv og sin uoptugtede Følelses Lidenskab ved at tale i Udtryk, som forpligtige saaledes, at der maaskee sjeldent er En, som ikke ved sit Senere gjør sit Første, skjøndt det var sandt, usandt. O, man taler ofte om, hvilken ganske anden Betragtning af Menneskelivet man vilde faae, hvis alt Det blev aabenbart, som Livet skjuler over — ak, hvis Døden vilde rykke ud med hvad den veed om de Levende: hvilket forfærdeligt Bidrag til den Menneskekundskab, der i det mindste ikke ligefrem befordrer Menneskekjerlighed!

Saa lad os da blandt Kjerlighedens Gjerninger ikke glemme denne, ikke glemme at betragte

den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød er en Gjerning af den **uegennyttigste** Kjerlighed.

Naar man vil forvisse sig om, at Kjerlighed er ganske uegennyttig, saa kan man jo fjerne enhver Mulighed af Gjengjeld. Men denne er just fjernet i Forholdet til en Afdød. Bliver da Kjerligheden alligevel ved, saa er den i Sandhed uegennyttig.

Gjengjelden i Forhold til Kjerlighed kan være det meget Forskjellige. Man kan for den Sags Skyld have ligefrem For-

deel og Binding; og det er jo vel bestandigt det Almindelige, dette „Hedenske" „at elske dem, som kunne gjøre Gjengjeld." I denne Betydning er Gjengjelden Noget fra Kjerligheden selv Forskjelligt, det Ueensartede. Men der gives ogsaa en med Kjerligheden eensartet Gjengjeld for Kjerlighed: Gjenkjerlighed. Og saa meget Godt er der dog vel i det større Antal af Mennesker, at de i Reglen ville ansee denne Gjengjeld, Taknemlighedens, Skjønsomhedens, Hengivenhedens, kort Gjenkjerlighedens Gjengjeld for den betydeligste, om de maaskee i en anden Forstand ikke ville indrømme, at den er Gjengjeld, og derfor mene, at man ikke kan kalde Kjerligheden egennyttig, forsaavidt den eftertragter denne Gjengjeld. — Men den Døde gjør i ingen Forstand Gjengjeld.

Der er i denne Henseende en Lighed mellem det kjerligt at erindre en Afdød og Forældres Kjerlighed til Børn. Forældre elske Børnene næsten førend de blive til, og længe førend de blive sig bevidste, altsaa som Ikke-værende. Men en Afdød er ogsaa en Ikkeværende; og dette er de to største Velgjerninger: at give et Menneske Livet og at erindre en Afdød; dog den første Kjerlighedens Gjerning har Gjengjeld. Dersom der for Forældrene slet intet Haab var om, slet ingen Udsigt til engang at faae Glæde af Børnene og Løn for deres Kjerlighed — ja, der blev vel mangen Fader og Moder, som alligevel vilde kjerligt gjøre Alt for Børnene: o, men der var vist ogsaa mangen Fader og Moder, hvis Kjerlighed blev kold. Det er ikke vor Mening hermed strax at ville erklære en saadan Fader eller Moder for ukjerlig, nei, men Kjerligheden i dem var dog saa svag, eller Selvkjerligheden saa stærk, at der behøvedes dette glade Haab, denne opmuntrende Udsigt. Og med dette Haab, denne Udsigt har det nu engang sin Rigtighed. Forældrene kunne sige til hinanden: „der ligger rigtignok en lang Tid for vort lille Barn, det er mange Aar; men i al den Tid have vi dog ogsaa Glæde af ham, og fremfor alt have vi det Haab, at han engang vil lønne vor Kjerlighed, vil, om han ikke gjør Andet, til Gjengjeld gjøre os vor Alderdom glad."

Den Afdøde derimod gjør ingen Gjengjeld. Den kjerligt Erindrende kan maaskee ogsaa sige: „der ligger et langt Liv for mig, indviet til Erindring, men Udsigten er i det første og i det sidste Øieblik den samme, der er i en vis Forstand slet Intet til Hinder for den Udsigt, thi der er slet ingen Udsigt". O, det er saa haabløst i en vis Forstand, saa utaknemligt et Arbeide, i den Forstand, som Landmanden siger det, saa nedslaaende en Beskæftigelse at erindre en Afdød! Thi en Afdød, han voxer og trives ikke, som Barnet gjør, Fremtiden imøde: en Afdød smuldrer blot mere og mere hen i den visse Undergang. En Afdød glæder ikke den Erindrende som Barnet glæder Moderen, glæder ham ikke som Barnet glæder hende, naar det paa hendes Spørgsmaal hvem det elsker meest, svarer „Moder": den Afdøde elsker Ingen meest, han synes slet Ingen at elske. O, det er saa forstemmende, at han saaledes roligt bliver dernede i Graven, medens Længselen efter ham tiltager, saa forstemmende, at der ikke er Tanke om nogen Forandring uden Opløsningens, stærkere og stærkere! Vel sandt, saa er han heller ikke vanskelig, som stundom Barnet kan være, han volder ikke, idetmindste ikke ved sin Vanskelighed, søvnløse Nætter — thi, forunderligt nok, det gode Barn volder ikke søvnløse Nætter, og derimod en Afdød, han volder søvnløse Nætter, jo bedre han var. O, men selv i Forhold til det vanskeligste Barn er der dog Haab om og Udsigt til Gjenkjerlighedens Gjengjeld: men den Døde gjør slet ingen Gjengjeld; hvad enten Du for hans Skyld er søvnløs og ventende, eller Du ganske glemmer ham, det synes at være ham aldeles ligegyldigt.

Dersom Du derfor vil prøve Dig selv, om Du elsker uegennyttigt, saa agt engang paa, hvorledes Du forholder Dig til en Afdød. Megen Kjerlighed, upaatvivleligt den meste, vilde vistnok for en skarpere Prøvelse vise sig at være Selvkjerlighed. Men Sagen er den, i Kjerligheds-Forholdet mellem Levende er der dog gjerne Haab om, Udsigt til Gjengjeld, idetmindste til Gjenkjerlighedens Gjengjeld; og i Almindelighed kommer Gjengjelden ogsaa. Men dette Haab, denne Udsigt, samt at

derpaa Gjengjelden kommer, gjør, at man ikke ganske bestemt kan see, hvad der er Kjerlighed og hvad der er Selvkjerlighed, fordi man ikke ganske bestemt kan see, om Gjengjelden er forventet og i hvilken Forstand. I Forholdet til en Afdød derimod er Jagttagelsen saa let. O, dersom Menneskene vare vante til at elske i Sandhed uegennyttigt, vilde man vist ogsaa erindre de Afdøde anderledes end man ordentligviis gjør, naar den første, stundom temmelig korte, Tid er forbi, i hvilken man da elsker de Afdøde uordentligt nok med Skrigen og Støien.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød, er en Gjerning af den frieste Kjerlighed.

For ret at prøve om Kjerligheden er ganske fri, kan man jo fjerne alt Det, som paa nogen Maade kunde afnøde En Kjerligheds-Gjerningen. Men dette er netop borte i Forholdet til en Afdød. Bliver da Kjerligheden alligevel ved, saa er dette den frieste Kjerlighed.

Hvad der kan afnøde et Menneske Kjerlighedens Gjerning kan være det saare Forskjellige og lader sig ikke saaledes opregne. Barnet skriger, den Fattige trygler, Enken bestormer, Hensynet nøder, Elendigheden tvinger og saaledes fremdeles. Men al den Kjerlighed i Gjerning, der saaledes afnødes, er ikke ganske fri.

Jo stærkere det Nødende er, jo mindre fri er Kjerligheden. Dette bringe vi ogsaa i Almindelighed i Anslag betræffende Forældres Kjerlighed til Børn. Naar man ret vil skildre Hjælpeløshed, og skildre den i dens meest nødende Skikkelse, pleier man at minde om det spæde Barn, der ligger i al dets Hjælpeløshed, ved hvilken det ligesom afnøder Forældrene Kjerligheden — det ligesom afnøder, thi virkeligt afnøder det jo kun de Forældre Kjerlighed, som ikke ere hvad de burde være. Altsaa det spæde Barn i al sin Hjælpeløshed! Og dog, naar et Menneske først ligger i sin Grav med tre Alen Jord over sig, da er han mere hjælpeløs end Barnet!

Men Barnet skriger! Dersom Barnet ikke kunde skrige — ja der blev vel mangen Fader og Moder, som alligevel pleiede

det med al Kjerlighed: o, men der var vel ogsaa mangen Fader og Moder, som saa, i det mindste mange Gange, vilde glemme Barnet. Vor Mening er ikke, strax derfor at kalde en saadan Fader eller Moder ukjerlig; men Kjerligheden i dem var dog saa svag, saa selvkjerlig, at de behøvede denne Paamindelse, denne Nøden.

Den Døde derimod, han skriger ikke som Barnet, han bringer sig ikke i Erindring liig den Trængende, han trygler ikke liig Tiggeren, han nøder ikke ved Hensynet, han tvinger Dig ikke ved den synlige Elendighed, han bestormer Dig ikke som Enken Dommeren: den Døde tier og siger ikke eet Ord, han bliver ganske stille, rører sig ikke af Stedet — og maaskee lider han heller ikke Ondt! Der er Ingen, som uleiliger en Levende mindre end en Afdød, og Ingen, hvem det for en Levende er lettere at undgaae end en Afdød. Du kan sætte Dit Barn ud hos Fremmede for ikke at høre dets Skrigen, Du kan negte Dig hjemme for at undgaae Tiggerens Tryglen, Du kan gaae forklædt omkring for at Ingen skal kjende Dig: kort Du kan i Forholdet til Levende bruge mange Forsigtighedsmidler, som dog maaskee ikke ganske skulle sikkre Dig, men i Forholdet til en Afdød behøver Du ikke den mindste Forsigtighed, og Du er dog ganske sikker. Dersom Nogen er saaledes til Sinds, dersom det passer bedst ind i hans Kram at blive den Døde qvit jo før jo hellere, saa kan han, aldeles upaatalt og uden at vorde Gjenstand for nogetsomhelst Søgsmaal, blive kold saa noget nær i samme Øieblik som den Døde er bleven kold. Naar han blot for en Skams Skyld (og for den Dødes Skyld er det da ikke) husker at græde lidt i Avisen paa Begravelsesdagen, naar han blot passer paa at vise den Afdøde den sidste Ære — for en Skams Skyld: saa kan han for den Sags Skyld lee af den Døde lige op i hans — nei ikke i hans aabne Øine, thi de ere nu lukkede. En Død har, naturligt, slet ingen Rettigheder i Livet; der er ingen Øvrighed, som har med det at gjøre, om Du erindrer en Afdød, ingen Øvrighed, der blander sig ind i dette Forhold, som dog stundom i Forholdet mellem Forældre og Børn — og den Døde gjør saa vist

selv intet Skridt for paa nogen Maade at uleilige eller tvinge. — Vil Du derfor prøve, om Du elsker frit, saa agt engang paa, hvorledes Du i Tidens Længde forholder Dig til en Afdød.

Dersom det ikke syntes saa spøgende (hvad det dog visseligen ikke er uden for Den, der ikke veed hvad det Alvorlige er), saa vilde jeg sige, at man som Indskrift over Porten til de Dødes Have kunde sætte „her nødes ikke“ eller „hos os nødes ikke“. Og dog, jeg vil nok sige det, jeg vil ogsaa nok have sagt det, og ogsaa nok vedstaae at have sagt det; thi jeg har tænkt for meget over Døden til ikke at vide, at Den, som ikke veed, til Opvækkelse vel at mærke, at benytte den Underfundighed, al den Dybsindets Skalkagtighed, som ligger i Døden, han kan netop ikke tale alvorligt om den. Døden er ikke alvorlig paa samme Maade som det Evige er. Til Dødens Alvor hører just det besynderligt Opvækkende, denne en dybsindig Spots Medlyden, som, løsreven fra det Eviges Tanke, er en tom ofte en fræk Spøg, men med det Eviges Tanke er netop hvad den skal være, og yderst forskjellig fra den fade Alvorlighed, der mindst af Alt fanger og rummer en Tanke, der har den Spænding, som Dødens.

O, der tales i Verden saa meget om, at Kjerlighed maa være fri; at man ikke kan elske, saa snart der er den mindste Tvang; at man i Henseende til Kjerlighed slet ikke maa nødes: nu vel, saa lad os da see, naar det kommer til Stykket, hvorledes det staaer sig med den frie Kjerlighed — hvorledes de Afdøde erindres i Kjerlighed; thi en Afdød nøder En slet ikke. Ja, i Skilsmissens Øieblik, naar man ikke kan undvære den Afdøde, da skriges der. Er dette den saa meget omtalte fri Kjerlighed, er dette Kjerlighed til den Afdøde? Og derpaa, lidt efter lidt, efterhaanden som den Afdøde smuldrer hen, saa smuldrer ogsaa Erindringen hen mellem Fingrene, man veed ikke, hvor den bliver af; man bliver lidt efter lidt fri for denne — svære Erindring. Men saaledes at blive fri, er det den frie Kjerlighed, er det Kjerlighed til den Afdøde? Ordsproget siger jo: ude af Øie, ude af Tanke. Og det kan man altid være sikker

paa, at et Ordsprog siger sandt om hvordan det gaaer til i Verden; noget Andet er, at ethvert Ordsprog, christeligt forstaaet, er usandt.

Hvis det var sandt alt Det, der siges om at elske frit, det er, hvis det skete, hvis det udførtes, hvis Menneskene vare vante til at elske saaledes, saa vilde Menneskene ogsaa elske de Afdøde anderledes end de gjøre. Men Sagen er, at i Forhold til anden menneskelig Kjerlighed er der som oftest noget Nødende, om ikke Andet saa det daglige Syn og Vanen, og derfor kan man ikke bestemt see, hvorvidt det er Kjerligheden, som frit holder sin Gjenstand fast, eller det er Gjenstanden, der paa een eller anden Maade nødende hjælper til. Men i Forholdet til en Afdød bliver Alt aabenbart. Her er intet, slet intet Nødende. Derimod har den kjerlige Erindren af en Afdød at værge sig mod Virkeligheden om En, at den ikke ved nye og nye Indtryk faaer ganske Magt til at udslette Erindringen; og har at værge sig mod Tiden: kort, den har at værge om sin Frihed i at erindre mod Det, som vil nøde En til at glemme. Og Tidens Magt er stor. Man mærker det maaskee ikke i Tiden, fordi Tiden listigt lister Lidt fra En ad Gangen; man vil maaskee først ret faae det at vide i Evigheden, naar man skal til om igjen og baglænds at see efter, hvad det var man ved Hjælp af Tiden og de 40 Aar har faaet viklet sammen. Ja, Tiden er en farlig Magt; det lader sig i Tiden saa let gjøre at begynde forfra, og saa at glemme, hvor det var man slap. Naar derfor En begynder endog blot at læse en meget stor Bog, og ikke ret troer paa sin Hukommelse, saa lægger han Mærker: o, men hvor ofte glemmer ikke et Menneske i Forhold til sit hele Liv at lægge Mærker for ret at kunne lægge Mærke! Og nu i Aarenes Løb at skulle erindre en Afdød — ak, medens han slet Intet gjør for at hjælpe En, snarere, hvis han gjør Noget, eller ved slet Intet at gjøre, gjør Alt for at vise En, hvor ligegyldig han er derved! Imidlertid vinke Livets mangfoldige Opfordringer ad En, de Levende vinke ad En og sige: kom til os, vi ville holde af Dig. Den Afdøde derimod, han kan ikke vinke, forsaavidt det ellers var hans Ønske,

han kan ikke vinke, han kan slet Intet gjøre for at fængsle os til sig, han kan ikke røre en Finger, han ligger og smuldrer hen — hvor let for Livets og Øieblikkets Magter at overvinde en saadan Afmægtig! O, der er dog Ingen saa hjælpeløs som en Afdød, medens han tillige i sin Hjælpeløshed ubetinget ikke har det allermindste Nødende! Og derfor er ingen Kjerlighed fri som den Kjerligheds Gjerning, der erindrer en Afdød — thi at erindre ham er noget Andet end i den første Tid ikke at kunne glemme ham.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød er en Gjerning af den trofasteste Kjerlighed.

For ret at prøve, om Kjerligheden i et Menneske er trofast, kan man jo fjerne alt Det, hvorved Gjenstanden kunde paa nogen Maade hjælpe ham til at være trofast. Men alt Dette er netop borte i Forholdet til en Afdød, der ingen virkelig Gjenstand er. Dersom da Kjerligheden vedbliver, er denne den trofasteste.

Ikke sjeldent er der Tale om Mangel paa Trofasthed i Kjerlighed mellem Menneskene. Saa giver da den Ene den Anden Skylden og siger „det var ikke mig, der forandrede mig, det var ham, der forandrede sig". Godt. Og hvad saa videre? Blev saa Du uforandret? „Nei, det var jo naturligt og en Selvfølge, at jeg ogsaa forandrede mig". Vi ville nu her ikke oplyse, hvor meningsløst det er med denne formeentlige Selvfølge, ved hvilken det følger af sig selv, at jeg forandrer mig, fordi en Anden forandrer sig. Nei, vi tale om Forholdet til en Afdød, og her kan der dog vel ikke være Tale om, at det var den Afdøde, der forandrede sig. Indtræder der en Forandring i dette Forhold, maa det være mig, der har forandret mig. Vil Du derfor prøve, om Du elsker trofast, saa agt engang paa, hvorledes Du forholder Dig til en Afdød.

Men Sagen er den: det er sandeligen en vanskelig Opgave, at bevare sig selv uforandret i Tiden; og tillige er Sagen den, at Menneskene, mere end de elske baade Levende og Døde, elske at bedrage sig selv i allehaande Indbildning. O, hvor

Mangen lever ikke hen i den faste Overbeviisning, som han turde døe paa, at hvis den Anden ikke havde forandret sig, skulde han ogsaa være bleven uforandret. Men er det da saa, er da virkeligen hver en Levende i Forholdet til en Afdød aldeles uforandret? O, i intet Forhold er maaskee Forandringen saa mærkelig, saa stor, som i den mellem en Levende og en Afdød — medens den Afdøde dog vel ikke er Den, som forandrer sig.

Naar tvende Levende holde sammen i Kjerlighed, holder den Ene paa den Anden, og Sammenholdet paa dem Begge. Men med den Afdøde er intet Sammenhold muligt. I det første Øieblik efter kan han maaskee endnu siges at holde paa En, en Affølge af Sammenholdet, og derfor er det ogsaa det hyppigste Tilfælde, det Almindelige, at han erindres i denne Tid. I Tidens Løb derimod holder han ikke paa den Levende; og Forholdet ophører, hvis den Levende ikke holder paa ham. Men hvad er Trofasthed? Er det Trofasthed, at en Anden holder paa mig?

Naar da Døden sætter Skilsmisse mellem Tvende, saa tager den efterlevende — Trofaste paa i det første Øieblik „han skal aldrig glemme den Afdøde". O, hvor uforsigtigt; thi sandeligen, en Afdød er en listig Mand at tale med, kun at hans List ikke er som Dens, om hvem det siges, „ham tager man ikke igjen hvor man sætter ham," thi den Dødes List bestaaer netop i, at man ikke faaer ham bort igjen derfra, hvor man satte ham. Man fristes ofte til at troe, at Menneskene have den Forestilling, at man til en Afdød kan sige saa omtrent hvad man vil, i Betragtning af, at han jo er død, Intet hører og Intet svarer. Og dog, dog tag Dig af Alt meest iagt for hvad Du siger til en Afdød. Du kan maaskee ganske roligt sige til en Levende „Dig skal jeg aldrig glemme". Og naar saa nogle Aar er gaaet, saa have I forhaabentligen begge lykkeligt og vel glemt det Hele — det vil idetmindste være det sjeldnere Tilfælde, at Du skulde være uheldig nok til at træffe paa en mindre Glemsom. Men tag Dig iagt for enhver Afdød! Thi den Døde, han er en afsluttet og bestemt Mand, han er ikke som vi Andre endnu

paa Eventyr, i hvilke vi kunne opleve mange snurrige Begivenheder, og sytten Gange glemme hvad vi have sagt. Naar Du til en Afdød siger: „Dig skal jeg aldrig glemme", saa er det, som svarede han: „godt; vær forvisset om, jeg skal aldrig glemme at Du har sagt det". Og om end alle Medlevende ville forsikkre Dig, at han har glemt det: af den Dødes Mund skal Du aldrig faae det at høre. Nei, han gaaer til Sit — men han forandres ikke. Du skal ikke til en Afdød kunne sige, at det var ham, der var bleven ældre, og at dette forklarer Dit forandrede Forhold til ham — thi en Afdød bliver ikke ældre. Du skal ikke til en Afdød kunne sige, at det var ham, der i Tidens Løb blev kold — thi han er ikke bleven koldere end han var, da Du var saa varm; ei heller, at det var ham, der var bleven styggere, hvorfor Du ikke kunde elske ham mere — thi han er ikke væsentligen bleven styggere end da han var et smukt Liig, hvilket dog ikke egner sig som Gjenstand for Elskov; ei heller, at det var ham, der har indladt sig med Andre — thi en Afdød indlader sig ikke med Andre. Nei, hvad enten Du nu vil begynde igjen, hvor I slap, eller Du ikke vil: en Afdød begynder med den punktligste Nøiagtighed lige der igjen, hvor I slap. Thi en Afdød er, skjøndt man ikke seer det paa ham, en stærk Mand: han har Uforandrethedens Styrke. Og en Afdød er en stolt Mand. Har Du ikke lagt Mærke til, at den Stolte netop i Forholdet til Den, han foragter dybest, beflitter sig meest paa ikke at lade sig mærke med Noget, at synes aldeles uforandret, at lade ganske som Ingenting, for derved nemlig at overgive den Foragtede til at synke dybere og dybere — thi kun Den, hvem den Stolte holder af, gjør han velvillig opmærksom paa Uretten, paa Vildfarelsen, for derved nemlig at hjælpe ham til det Rette. O, men en Afdød — hvo formaaer stolt som han slet Intet at lade sig mærke med, selv om han foragter en Levende, der glemmer ham og Afskeds-Ordet — en Afdød gjør jo endog Alt, for at bringe sig selv i Glemsel! Den Døde kommer ikke til Dig og minder Dig; han seer ikke paa Dig i Forbigaaende; Du møder ham aldrig; og hvis Du mødte ham og saae ham, i hans Miner er

der intet Uvilkaarligt, som mod hans Villie kunde forraade hvad han mener og dømmer om Dig, thi en Død har sit Ansigt i sin Magt. Sandeligen vi skulle vel vogte os for paa Digterviis at mane Døde frem for at bringe sig i Erindring: det Frygteligste er netop, at den Afdøde slet Intet lader sig mærke med. Frygt derfor den Afdøde, frygt hans Snildhed, frygt hans Bestemthed, frygt hans Styrke, frygt hans Stolthed! Men elsker Du ham, da erindre Du ham kjerligt, og Du har ingen Grund til at frygte; Du skal af den Afdøde, og netop af ham som Afdød, lære den Snildhed i Tanken, den Bestemthed i Udtrykket, den Styrke i Uforandrethed, den Stolthed i Livet, som Du af intet Menneske, ikke det mægtigst begavede, vilde kunne lære saaledes.

Den Afdøde forandrer sig ikke, der er ikke Tanke om nogen Undskyldnings Mulighed ved at skyde Skylden paa ham; han er altsaa trofast. Ja det er sandt; men han er ingen Virkelighed, og han gjør derfor Intet, slet Intet for at holde paa Dig, kun han forandres ikke. Indtræder da Forandringen i Forholdet mellem en Levende og en Død, saa er det dog vel klart, at det maa være den Levende, der har forandret sig. Indtræder derimod ingen Forandring, saa er det den Levende, der i Sandhed har været trofast, trofast i kjerligt at erindre ham — ak, medens han Intet kunde gjøre for at holde paa Dig, ak, medens han gjorde Alt, som for at lade, at han ganske havde glemt Dig, og hvad Du havde sagt til ham. Thi ikke Den, der virkeligen har glemt, hvad man har sagt til ham, kan udtrykke bestemtere, at det er glemt, at det hele Forhold til ham, den hele Sag med ham er glemt, end den Afdøde gjør det.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød er saaledes en Gjerning af den uegennyttigste, den frieste, den trofasteste Kjerlighed. Saa gaae da hen og udøv den; erindre den Afdøde, og lær just derved at elske de Levende uegennyttigt, frit, trofast. I Forholdet til en Afdød har Du Maalestokken, hvorpaa Du kan prøve Dig selv. Den, som bruger denne Maalestok, han skal med Lethed kunne forkorte de meest forviklede For-

holds Vidtløftighed, og han skal lære at væmmes ved al den Masse af Undskyldninger, Virkeligheden ellers strax har ved Haanden, for at oplyse, at det er den Anden, som er egennyttig, den Anden, som selv er Skyld i at han glemmes, fordi han ikke bringer sig i Erindring, den Anden, som er troløs. Erindre den Afdøde, saa har Du, foruden den Velsignelse, der er uadskillelig fra denne Kjerlighedens Gjerning, tillige den bedste Veiledning til at forstaae Livet rigtigt: at det er Pligt at elske de Mennesker, vi ikke see, men ogsaa dem vi see. Pligten at elske de Mennesker vi see kan ikke ophøre, fordi Døden skiller dem fra os, thi Pligten er evig; men altsaa kan Pligten mod de Afdøde heller ikke skille de Medlevende saaledes fra os, at disse ikke blive Gjenstand for vor Kjerlighed.

X.

Den Kjerlighedens Gjerning at anprise Kjerlighed.

„At sige det er ingen Kunst, men at gjøre det". Dette er en ordsproglig Bemærkning, som ogsaa er ganske sand, naar man fornuftigviis undtager de Tilfælde og Forhold, hvor Kunsten virkelig er „at sige det". Thi det var jo besynderligt, om Nogen vilde negte, at Digterens Kunst netop er „at sige det", da dog vel ikke Enhver kan sige Det, som Digteren siger saaledes, at han netop derved viser sig at være Digter. Tildeels gjælder dette ogsaa om Talerens Kunst.

Men i Henseende til Kjerlighed gjælder det hverken tildeels eller ganske, at Kunsten er at sige det, eller at det at kunne sige det paa nogen Maade væsentligen er betinget ved Begavethedens Tilfældighed. Juft derfor er det saa opbyggeligt at tale om Kjerlighed, fordi man bestandig maa betænke og sige til sig selv: „det kan Enhver, eller det burde Enhver kunne" — medens det var en underlig Tale, at Enhver er eller kunde være Digter. Kjerligheden, som overvinder alle Forskjelligheder, som løser alle Baand for at binde Alle i Kjerlighedens, maa naturligviis kjerligt passe paa, at her ikke pludseligen en egen Art Forskjellighed splidagtig gjør sig gjeldende.

Fordi dette forholder sig saaledes, fordi det ingen „Kunst" er at anprise Kjerlighed, just derfor er det en Gjerning at gjøre det; thi „Kunst" forholder sig til Begavethedens Tilfældighed,

Gjerning forholder sig til det Almene-Menneskelige. Saa kan da Ordsproget paa en egen Maade finde sin Anvendelse. Hvis saaledes En i en flygtig henkastet Bemærkning, i et Hastværks-Forslag (hvilket især synes at behage disse Tider) vilde sige, „det var godt om Nogen paatog sig at anprise Kjerlighed", saa maatte man svare, „at sige det er ingen Kunst, men at gjøre det" — og det uagtet „at gjøre det" i denne Forbindelse vilde betyde at sige det, hvad der dog, som viist er blevet, i Forhold til Kjerlighed ingen Kunst er: saa det altsaa er Kunsten og dog ingen Kunst, men en Gjerning. Gjerningen er da at paatage sig Arbeidet ved at udføre en saadan Anpriisning af Kjerlighed, hvortil baade kræves Tid og Flid. Dersom det var en Kunst at anprise Kjerlighed var Forholdet ikke saaledes. Thi i Forholdet til en Kunst er det sandeligen ikke Enhver givet at øve den, selv om han vil anvende Tiden og Fliden, vil paatage sig Arbeidet. Kjerlighed derimod, o, den er ikke som Kunsten, misundelig paa sig selv, og derfor kun Faa skjenket. Enhver, der vil have Kjerlighed, ham gives den, og vil han paatage sig Arbeidet med at anprise den, da skal det ogsaa lykkes ham.

Saa lad os nu betragte

Den Kjerlighedens Gjerning at anprise Kjerlighed.

Det er en Gjerning, og naturligviis en Gjerning af Kjerlighed, thi det kan kun gjøres i Kjerlighed, nærmere bestemmet i Sandhedskjerlighed. Vi ville stræbe at tydeliggjøre, hvorledes denne Gjerning maa udføres.

Den Gjerning at anprise Kjerlighed maa **indefter** gjøres i Selvfornegtelse.

Naar det at anprise Kjerlighed skal gjøres tilgavns, da maa man i lang Tid holde ud at tænke een Tanke, holde det ud med den, aandeligt forstaaet, strengeste Afholdenhed i Forhold til alt Ueensartet, Fremmed, Uvedkommende, Forstyrrende, holde det ud med den punktligste og lydigste Forsagelse

af enhver anden Tanke. Men dette er meget anstrengende. Ad den Vei at gaae fra Mening og Sammenhæng, fra Forstanden er let nok; og det vil ogsaa blive Tilfældet, hvis det Ene, som beskæftiger, er en enkelt endelig Forestilling, ikke een uendelig Tanke. Men er det ogsaa, hvad der frelser og bevarer Forstanden, een Tanke, det er dog meget anstrengende. At tænke een Tanke, altsaa, med Retningen indefter bort fra al Adspredelse, i Stigen fra Maaned til Maaned at gjøre den Haand stærkere og stærkere, der strammer Tænkningens Streng, og saa, fra den anden Side, i Stigen at lære bestandigt lydigere, bestandigt ydmygere at gjøre den Haand lettere og smidigere i Leddet, den Haand, med hvilken der hvert Secund, hvis fornødent skulde gjøres, kan et Øieblik mindskes og lindres ved Stramningen, altsaa med stigende Lidenskab at gribe fastere og fastere, sikkrere og sikkrere, og med voxende Ydmyghed at kunne, hvis et Øieblik fornødent gjordes, give lettere og lettere Slip: det er meget anstrengende. Og dog kan det ikke blive skjult for En, at dette er det Fornødne, ei heller kan det blive skjult for En, om man gjør det; thi naar man kun tænker een Tanke er Retningen indefter.

Eet er det jo at tænke saaledes, at Ens Opmærksomhed bestandigt blot er udefter, i Retning af Gjenstanden, som er noget Udvortes; et Andet at være saaledes vendt i at tænke, at man bestandigt i hvert Øieblik bliver sig selv bevidst, sig sin Tilstand under Tænkningen bevidst, eller hvorledes det gaaer til i En selv under Tænkningen. Men kun det Sidste er væsentligen at tænke, det er nemlig Gjennemsigtighed; det første er en uklar Tænkning, der lider af den Modsigelse, at Det, der tænkende klarer Andet, selv i sidste Grund er uklart. En saadan Tænker forklarer ved sin Tænkning Andet, og see, han forstaaer sig ikke selv; han gjør i Retningen udefter mod Gjenstanden maaskee en meget grundig Brug af sine naturlige Evner, men i Retningen indefter en meget overfladisk, og derfor bliver al hans Tænkning, hvor grundig den end synes, dog i Grunden overfladisk. Men naar Gjenstanden for Ens Tænkning er i ud-

vortes Forstand vidtløftig, eller naar man forvandler Det, hvorover man tænker, til en lærd Gjenstand, eller naar man springer fra een Gjenstand til en anden, saa opdager man ikke denne sidste Mislighed: at der til Grund for al Klarheden ligger en Uklarhed, istedetfor, at sand Klarhed ene kan være i Gjennemsigtighed. Naar man derimod kun tænker een Tanke, saa har man ingen udvortes Gjenstand, saa har man Retningen indefter i Selvfordybelse, saa maa man gjøre Opdagelsen betræffende sin egen indre Tilstand; og denne Opdagelse er først meget ydmygende. Det forholder sig ikke paa samme Maade med Menneske-Aandens Kræfter, som med Legemets Kræfter. Dersom En arbeider over sine legemlige Kræfter, ja, saa er han sprengt, og dermed er Intet vundet. Men dersom En ikke, just ved at vælge Retningen indefter, overarbeider sin Aands Kræfter som saadanne, opdager han slet ikke, eller han opdager ikke i dybere Forstand, at Gud er til; og naar saa er, har han jo tabt det Vigtigste, eller det Vigtigste er væsentligen undgaaet ham. I Legemets Kraft som saadan ligger der nemlig intet Selvisk, men i Menneske-Aanden som saadan ligger der en Selviskhed, der maa knækkes, hvis Guds-Forholdet i Sandhed skal vindes. Dette maa nu Den, der kun tænker een Tanke, erfare, han maa opleve, at den Standsning indtræder, hvori det er som fratoges Alt ham, han maa forsøge den Livsfare, i hvilken det gjælder om at tabe Livet for at vinde det. Det er ad den Vei han skal frem, hvis han skal bringe noget Dybere for Dagen; springer han fra i denne Vanskelighed, saa bliver hans Tænkning overfladisk — uagtet det jo rigtignok i disse kløgtige Tider er blevet antaget saadan mellem Mand og Mand, uden dog at spørge sig for hos Gud eller det Evige, at saadan Anstrengelse behøves ikke, ja, at den er Overspændthed. Nu, det forstaaer sig, den behøves heller ikke for at have det mageligt i et tankeløst Liv, eller for at tilfredsstille sine Samtidige ved den beundrede Fuldendthed, der til Punkt og Prikke er ganske som alle de Andre. Men vist er det alligevel, uden at forsøges i denne Vanskelighed og uden denne Anstrengelse bliver Ens

Tænkning overfladisk. Thi aandelig forstaaet gjælder det, at just da, naar et Menneske har overarbeidet sin Aands Kraft som saadan, da og først da kan han blive et Redskab; han vil fra det Øieblik af, hvis han oprigtigt og troende holder ud, faae de bedste Kræfter; men det er ikke hans egne, han har dem i Selvfornegtelse. — O, jeg veed ikke til hvem jeg taler betræffende Dette, hvorvidt der er Nogen, som bekymres om Sligt; men dette veed jeg, at der har levet Saadanne, og dette veed jeg, at netop De, der tilgavns have anpriist Kjerlighed, have været velbefarne og heelbefarne Folk i disse nu tildeels næsten ubekjendte Farvande. Og for dem kan jeg jo skrive, trøstende mig ved det skjønne Ord: „Skriv!" „For hvem?" „For de Afdøde, for dem, Du har elsket i en Fortid!" — og i at elske dem vil jeg jo ogsaa træffe sammen med de Kjereste blandt de Medlevende.

Naar man kun tænker een Tanke, maa man i Forhold til det at tænke opdage Selvfornegtelsen, og det er Selvfornegtelsen, der opdager, at Gud er til. Just dette bliver nu Modsigelsen i Salighed og i Forfærdelse: at have en Almægtig til sin Medarbeider. Thi en Almægtig kan ikke være Din, et Menneskes, Medarbeider, uden at dette betyder, at Du slet Intet formaaer; og paa den anden Side, naar han er Din Medhjælper, saa kan Du formaae Alt. Det Anstrengende er, at det er en Modsigelse eller paa een Gang, saa Du ikke oplever det Ene idag det Andet imorgen; og det Anstrengende er, at denne Modsigelse ikke er Noget, Du engang imellem maa blive Dig bevidst, men er Noget, Du i ethvert Øieblik maa blive Dig bevidst. I samme Øieblik det er, som formaaede Du Alt — og en selvisk Tanke vil snige sig frem, som var det Dig, der formaaede det, i samme Øieblik kan Alt være tabt for Dig; og i samme Øieblik den selviske Tanke overgiver sig, kan Du igjen have Alt. Men Gud sees ikke; og altsaa idet Gud bruger dette Redskab, hvortil Mennesket gjorde sig selv i Selvfornegtelse, seer det ud, som var det Redskabet, der formaaede Alt, og det frister Redskabet selv at forstaae det saaledes — indtil han saa igjen Intet formaaer. Vanskeligt allerede at arbeide sammen med et andet Menneske,

o, men at arbeide sammen med den Almægtige! Ja, det er let nok i en vis Forstand; thi hvad formaaer han ikke, saa kan jeg jo lade ham gjøre det. Vanskeligheden er derfor just, at jeg skal arbeide med, om ikke ved Andet saa ved bestandigt at forstaae, at jeg slet Intet formaaer, hvad ikke forstaaes een Gang for alle. Og dette er vanskeligt at forstaae, at forstaae det ikke i det Øieblik, da man virkeligen Intet formaaer, naar man er syg, uoplagt, men at forstaae det i det Øieblik, da man tilsyneladende formaaer Alt. Der er dog Intet saa hurtigt som en Tanke, og Intet, der kommer saa heftigt paa En som en Tanke, naar den kommer paa En; og nu paa Tankens Hav, paa de „70,000 Favnes Dyb" — inden man lærer, naar Nattens Tid kommer at kunne slumre roligt fra Tankerne i Tillid til, at Gud, som er Kjerlighed, har dem i Overflod, og at kunne vaagne tillidsfuld op til Tankerne, forvisset om, at Gud ikke har sovet! Den mægtige Keiser i Østen havde en Tjener, som mindede ham dagligt om et bestemt Foretagende: men at et ringe Menneske maa vende Forholdet om og sige til Gud, den Almægtige, „husk mig nu endeligen paa Det og Det;" og at Gud saa gjør det! Er dette ikke til at tabe Forstanden over, at et Menneske skal have Lov til at sove trygt og sødt, naar han blot siger til Gud, altsaa som Keiseren til Tjeneren: husk mig endelig paa Det og Det! Men da er igjen denne Almægtige saa nidkjer paa sig selv, at blot et selvisk Ord i denne dumdristige Frihed, som han tillader, saa er Alt tabt, saa husker Gud ikke blot ikke Det og Det, men det er, som vilde han aldrig glemme Det og Det, det Forskyldte. Nei, saa er det jo dog langt sikkrere, at formaae lidt mindre, og saa, paa almindelig menneskelig Viis, indbilde sig, at man er vis paa, at man formaaer det, det er langt sikkrere end dette Anstrengende: ganske egentligen og bogstaveligen Intet at formaae, og derimod i en vis uegentlig Forstand ligesom at formaae Alt.

Dog kun i Selvfornegtelse kan et Menneske tilgavns anprise Kjerlighed; thi Gud er Kjerlighed, og kun i Selvfornegtelse kan et Menneske holde Gud fast. Hvad et Menneske af sig selv

veed om Kjerlighed er meget overfladisk, af Gud maa han faae det Dybere at vide, det er, han maa i Selvfornegtelse blive, hvad ethvert Menneske kan blive (thi Selvfornegtelse er i Forhold til det Almeen-Menneskelige og saaledes forskjellig fra den særlige Kaldelse og Udvælgelse) et Redskab for Gud. Saa kan ethvert Menneske faae Alt at vide om Kjerlighed, ligesom jo ethvert Menneske kan faae at vide, at han er, hvad ethvert Menneske er, elsket af Gud. Forskjellen er blot, at Nogle forekommer (hvad der da ikke synes mig saa forunderligt) denne Tanke mere end tilstrækkelig selv for det længste Liv, saa de endnu i det halvfjerdsindstyvende Aar ikke mene at have forundret sig nok derover, og Andre derimod forekommer (hvad der synes mig saare besynderligt og beklageligt) denne Tanke saa ubetydelig, da det at være elsket af Gud jo ikke er mere end hvad ethvert Menneske er — som var det derfor mindre.

Kun i Selvfornegtelse kan et Menneske tilgavns anprise Kjerlighed. Ingen Digter kan gjøre det. Digteren kan synge om Elskov og Venskab, hvad der er det sjeldne Fortrin at kunne, men „Digteren" kan ikke anprise Kjerlighed. Thi for Digteren er dog Forholdet til den ham begeistrende Aand som en Spøg, Paakaldelsen af dens Bistand som en Spøg (og dette skulde vel svare til Selvfornegtelsen og Bønnen), hans Naturbegavethed derimod det Afgjørende, og Udbyttet af Forholdet til den begeistrende Aand ham Hovedsagen, det er Digtet, Digter-Frembringelsen, som jo er Udbyttet. Men for Den, der skal anprise Kjerlighed (hvad da Enhver kan, dette er intet Fortrin) bør Selvfornegtelsens Forhold til Gud, eller det i Selvfornegtelse at forholde sig til Gud være Alt, være Alvoren; det, om Frembringelsen bliver færdig eller ikke, en Spøg, det er, Guds-Forholdet selv bør være ham vigtigere end Udbyttet. Og det er i Selvfornegtelsen hans ganske alvorlige Overbeviisning, at det er Gud, som hjælper ham.

O, dersom et Menneske i Selvfornegtelse ret kunde skaffe alle Sandsebedrag bort, som formaaede han Noget, ret kunde forstaae, at han selv slet Intet formaaer, det er, dersom et Men-

neske ret kunde vinde Selvfornegtelsens Seier, og da til Seieren føie Selvfornegtelsens Triumph, i Sandhed og oprigtigt at finde hele sin Salighed i dette selv slet Intet at formaae: hvor skulde et saadant Menneske kunne vidunderligt tale om Kjerlighed! Thi i Selvfornegtelsens yderste Anstrengelse, i denne al den egne Krafts Besvimen og Daanen at være salig, at føle sig salig, hvad er det Andet end i Sandhed at elske Gud? Men Gud er Kjerlighed. Hvo skulde da bedre kunne anprise Kjerlighed end Den, som i Sandhed elsker Gud; thi han forholder sig jo paa den eneste rigtige Maade til sin Gjenstand: han forholder sig til Gud og i Sandhed elskende.

Dette er indefter Betingelsen eller Maaden paa hvilken det at anprise Kjerlighed maa gjøres. At udføre det har naturligviis sin Løn i sig selv, om det ogsaa derhos har dette Formaal, ved at anprise Kjerlighed, saavidt man formaaer, at vinde Menneskene for den, at gjøre dem ret opmærksomme paa hvad der i Forligelighed er forundt ethvert Menneske, det Høieste nemlig. Thi Den, der anpriser Kunst og Videnskab, han sætter dog de Begavedes og Ikke-begavedes Splid imellem Menneskene. Men Den, der anpriser Kjerlighed, han forliger Alle, ikke i en fælles Armod, ei heller i en fælles Middelmaadighed, men i det Høiestes Fællesskab.

Den Gjerning at anprise Kjerlighed maa **udefter** gjøres i opoffrende Uegennyttighed.

Ved Selvfornegtelse vinder et Menneske at kunne være Redskabet, idet han indefter gjør sig selv til Intet for Gud; ved opoffrende Uegennyttighed gjør han sig udefter til Intet, til en unyttig Tjener: indefter bliver han ikke sig selv vigtig, thi han er Intet, udefter bliver han heller ikke sig selv vigtig, thi han er Intet; han er Intet for Gud — og han glemmer ikke, at han er for Gud, hvor han er. Ak, det kan jo skee, at et Menneske griber feil i det sidste Øieblik, at han, i Sandhed ydmyg for Gud, dog idet han henvender sig til Menneskene bliver stolt af hvad han formaaer. Det er da en Sammenligningens Fristelse, der bliver hans Fald. Han forstod, at han ikke kunde sam-

menligne sig med Gud, for ham blev han sig bevidst som et Intet; men i Sammenligning med Menneskene syntes han sig dog at være Noget. Det vil sige, han glemte Selvfornegtelsen, han hildedes i et Sandsebedrag, som var han kun i enkelte Timer for Gud, ligesom man i en enkelt Time besøger den kongelige Majestæt. Hvilken sørgelig Forvirring! Thi i Forholdet til et Menneske lader det sig rigtignok gjøre at tale anderledes med ham i hans Nærværelse og anderledes om ham i hans Fraværelse; men skulde det lade sig gjøre at tale om Gud — i hans Fraværelse? Forstaaes Dette rigtigt, saa er den opoffrende Uegennyttighed Eet og det Samme som Selvfornegtelsen. Det vilde dog ogsaa være den forfærdeligste Modsigelse, om Nogen vilde herske over Andre — ved at anprise Kjerlighed. — Saaledes er den opoffrende Uegennyttighed i en vis Forstand, indefter nemlig forstaaet, en Selvfølge af Selvfornegtelse eller Eet med Selvfornegtelsen.

Men udefter er den opoffrende Uegennyttighed fornøden, hvis Kjerlighed i Sandhed skal anprises; og dette er just en Gjerning af Kjerlighed at ville anprise Kjerlighed i Sandhedskjerlighed. Man kan let nok skaffe sig jordiske Fordele og, hvad der er allersørgeligst, vinde Menneskenes Bifald ved at forkynde allehaande Bedrag. Men sandeligen det er ikke kjerligt. Thi det Modsatte er kjerligt: i Kjerlighed til det Sande og til Menneskene at ville bringe ethvert Offer for at forkynde det Sande, og derimod ikke at ville offre det Mindste af det Sande.

Det Sande maa væsentligen betragtes som stridende i denne Verden; saa god har Verden aldrig været, og saa god bliver den aldrig, at de Fleste ville det Sande, eller have den sande Forestilling derom, saa dets Forkyndelse altsaa strax maatte vinde Alles Bifald. Nei, Den, der vil forkynde noget Sandt i Sandhed, han maa forberede sig paa en anden Maade end ved Hjælp af en saadan bedaarende Forventning, han maa være villig til væsentligen at give Afkald paa Øieblikket. Vel siger, selv en Apostel, at han stræber „at vinde Menneskene“, dog med det Tilføiende, „men for Gud ere vi aabenbare“.

Saa er der da mindst af Alt i disse Ord Tanke om denne selviske eller feige, frygtagtige Higen efter at vinde Menneskenes Bifald — som var det Menneskenes Bifald, der afgjorde, om Noget er sandt eller ikke. Nei, for Gud er Apostelen aabenbar, idet han søger at vinde Menneskene; han vil altsaa ikke vinde dem for sig, men for Sandheden. Saasnart han seer, at han kan vinde dem saaledes, at de blive ham hengivne, men misforstaae ham, forvanske hans Lære, saa vil han strax støde dem fra sig — for at vinde dem. Han vil altsaa ikke vinde dem for selv at have Fordeel deraf, men han vil med enhver Opoffrelse, altsaa ogsaa med Opoffrelse af deres Bifald, vinde dem for det Sande — dersom det kan lykkes ham; det er Det, han vil. Derfor siger den samme Apostel et andetsteds (I. Thess. 2, 4. 5. 6.) „saaledes tale vi, ikke som vi ville behage Menneskene, men Gud. Vi omgikkes ikke med smigrende Ord, ei heller med Paaskud for Gjerrighed, vi søgte og ikke Ære af Mennesker, hverken af Eder eller af Andre, enddog vi kunde have været Eder til Byrde som Christi Apostle". Hvor megen Opoffrelse er ikke heri indeholdt! Han har ikke søgt nogen Fordeel, ikke ladet sig betale, end ikke forsaavidt han med Rette kunde have fordret det som Christi Apostel; han har givet Afkald paa deres Ære, deres Bifald, deres Hengivenhed; forarmet har han udsat sig for deres Miskjendelse, deres Spot: og alt Det har han gjort — for at vinde dem. Ja, paa den Maade er det vistnok tilladeligt at gjøre Alt, om det saa var at sætte Livet til ved at blive henrettet, for at vinde Menneskene; thi det er jo netop i Selvopoffrelse og Uegennyttighed at forsage alle øieblikkelige Midler, ved hvilke man vinder Øieblikket — og taber Sandheden. Grundfæstet ved det Evige staaer Apostelen; det er ham, der ved det Eviges Kræfter i Selvopoffrelse vil vinde Menneskene; det er ikke Apostelen, der for at holde sig selv trænger til dem, og derfor griber det første det bedste, det kløgtigste Middel for at vinde dem — ikke for at vinde Sandheden dem, thi dertil kan ikke bruges saadanne Midler.

Og nu i disse Tider; hvor fornøden er ikke Uegennyttig-

hed, i disse Tider da Alt gjøres for at gjøre Alt øieblikkeligt og det Øieblikkelige til Alt! — Thi gjøres ikke Alt for at gjøre Øieblikket saa overmægtigt som muligt, overmægtigt over det Evige, over det Sande, gjøres ikke Alt for at gjøre Øieblikket saa selvtilfreds i næsten fornem Uvidenhed om Gud og det Evige, saa indbildsk i formentlig Besiddelse af al Sandhed, saa overmodigt i den Forestilling selv at være Opfinderen af det Sande! Hvor mangen Bedre har ikke bøiet sig for Øieblikkets Magt og derved gjort Øieblikket end værre; thi just Den, der var en Bedre, naar han svagt eller selvisk giver efter, da maa han netop i Øieblikkets Larmen søge Glemsel for sit Fald, han maa nu arbeide af al Magt for at gjøre Øieblikket end mere opblæst. Ak, Tænkernes Tid synes at være forbi! Den stille Taalmod, den ydmyge og lydige Langsomhed, den høimodige Forsagelse af øieblikkelig Virkning, den Uendelighedens Afstand fra Øieblikket, den sin Tanke og sin Gud hengivne Kjerlighed, som er fornøden for at tænke een Tanke: den synes at forsvinde, den er næsten ifærd med at blive Menneskene en Latterlighed. „Mennesket er" atter blevet „Alts Maal" og aldeles i Øieblikkets Forstand. Al Meddelelse skal indrettes paa at komme beleiligt i et let Flyveskrift, eller understøttes af Usandhed paa Usandhed. Ja, det er jo, som maatte tilsidst al Meddelelse indrettes til at kunne foredrages i høiest en Time paa en Forsamling, der igjen spilder den ene halve Time med Bifalds og Mishags Støien og i den anden halve Time er for fortumlet til at kunne samle Tankerne. Og dog eftertragtes dette som det Høieste. Børnene opdrages til at betragte dette som det Høieste: at blive hørt og at blive beundret i en Time. Saaledes nedsættes Myntfoden paa det at være Menneske. Der er ikke mere Tale om det Høieste, om at behage Gud, som Apostelen siger, ei heller om at tækkes hine Herlige, der have levet i en Fortid, ei heller om at tækkes de saa Fortræffelige, der leve samtidigen med En: nei, at tilfredsstille i en Time en Forsamling af de første de bedste sammenløbne Mennesker, som selv atter hverken have havt Tid eller Leilighed til at tænke over det Sande, og

altsaa kræve Overfladiskhed og halve Tanker, hvis de skulle lønne med Bifald: dette er det Eftertragtede. — Det vil sige, for dog nogenlunde at finde det værd at eftertragte, hjælper man med lidt Usandhed, man bilder hinanden ind, at disse Forsamlede ere lutter Vise, at enhver Forsamling bestaaer af lutter Vise. Det er ganske som det var paa Socrates Tid, efter hvad Anklageren oplyste: „Alle forstode at undervise de unge Mennesker, der var kun een Eneste, som ikke forstod det — det var Socrates", saaledes er i vor Tid „Alle" de Vise, der er kun hist og her en enkelt Een, som er en Daare. Saa nær er Verden ved at have naaet Fuldkommenheden, at nu er „Alle" de Vise; dersom de enkelte Særlinger og Daarer ikke var, saa vilde Verden være aldeles fuldkommen. Under alt Dette sidder Gud ligesom og venter i Himmelen. Ingen længes bort fra denne Øieblikkets Larmen og Støien for at finde den Stilhed, hvori Gud boer; medens Menneske beundrer Menneske, og beundrer ham — fordi han er ganske som alle de Andre, længes Ingen efter den Eensomhed, hvori man tilbeder Gud; Ingen forsmaaer dette godtkjøbs Afslad fra det Høieste i Længsel efter Evighedens Maalestok! — Saa vigtigt er Øieblikket blevet sig selv. Saa fornøden er derfor opoffrende Uegennyttighed. O, at jeg kunde fremstille en saadan i Sandhed uegennyttig Skikkelse! Men dertil er her ikke Stedet, hvor Talen egentligen er om den Gjerning at anprise Kjerlighed — og derfor her et andet Ønske: gid Øieblikket, hvis han fremstilledes, dog havde Tid til at betragte ham!

Men hvad der gjælder for al Sandhedskjerlighed i Forhold til Øieblikket, det gjælder ogsaa betræffende det, sandt at anprise Kjerlighed. Førend man med sin Anpriisning af Kjerlighed søger at vinde Øieblikkets Bifald, maa man dog vel først forvisse sig om, hvorvidt Øieblikket har den sande Forestilling om Kjerlighed. Har da Øieblikket, som det nu er, eller kan Øieblikket nogensinde have den sande Forestilling om hvad Kjerlighed er? Nei, umuligt. Kjerlighed i Øieblikkets eller det Øieblikkeliges Forstand er nemlig hverken mere eller mindre end Selv-

Kjerlighed. Altsaa er det selvkjerligt at tale saaledes om Kjerlighed, og selvkjerligt at vinde dette Bifald. Den sande Kjerlighed er Selvfornegtelsens. Men hvad er Selvfornegtelse? Det er netop at opgive Øieblikket og det Øieblikkelige. Men saa er det jo aldeles umuligt at vinde Øieblikkets Bifald — ved en sand Tale om den Kjerlighed, der netop er den sande ved at opgive Øieblikket. Det er umuligt, det er saa umuligt, at den Talende hvis da ellers Sandheden er ham vigtigere end Øieblikkets Bifald, skylder selv at gjøre opmærksom paa Misforstaaelsen forsaavidt han skulde slumpe til at vinde Øieblikkets Bifald. Af det her Udviklede sees ogsaa let, at den Slutning ingenlunde er rigtig, der uden videre slutter: Den, som anpriser Kjerlighed, maa selv være eller blive elsket — i en Verden, der korsfæstede Den, som var Kjerligheden, i en Verden, der forfulgte og udryddede saa mange Kjerlighedens Vidner.

Og have end Forholdene i denne Henseende forandret sig, selv om det ikke mere gaaer til den Yderlighed og Afgjørelse, at Sandhedens Vidner maae offre Liv og Blod: væsentligen er dog Verden ikke bleven bedre, den er kun bleven mindre lidenskabelig og mere smaalig. Det derfor hvad Verden saadan i Almindelighed kalder at være elskværdig, det vil naturligviis Evigheden ansee for noget Lastværdigt og Strafværdigt. En saadan hvad man kalder elskværdig Mand, det er en Mand, der for Alt passer paa ikke at tage sin Evighedens eller Guds-Fordringen til en væsentlig og væsentlig anstrengende Tilværelse for nær. Den elskværdige Mand, han veed Besteed om alle mulige Undskyldninger og Udflugter og Klogskabsregler, om at tinge og prutte og slaae af; og saa er han kjerlig nok til at overlade Andre lidt af sin Klogskab, ved hvis Hjælp man derpaa selv indretter sit Liv fordeelagtigt, let og beqvemt. I den Elskværdiges Selskab finder man sig saa trygt, saa behageligt; det falder En aldrig ind i Anledning af ham at komme til at tænke paa, at der er noget Evigt til, eller hvilken Fordring dette har til ethvert Menneskes Liv, eller at det Evige ligger En saa nær, at Fordringen kunde angaae den Dag idag. Dette er det Elsk-

værdige. Men Den er uelskværdig, der, uden at fordre Noget af Andre, ved strengt og for Alvor at fordre Meget af sig selv, dog minder om, at en saadan Fordring er til. I Selskab med ham tage Undskyldningerne og Udflugterne sig mindre godt ud, det Hele man lever for faaer en uheldig Belysning; man kan i Selskab med ham ikke ret faae sin Magelighed, end mindre, at han ved timeligt eller vel endog ved gemytligt-gudeligt Aflad hjælper En Mageligheden Puder tilrette. Men hvad er denne Elskværdighed? Den er Forræderie mod det Evige. Det er derfor, at Timeligheden synes saa godt om den. Og det er derfor, at Verden altid forarges over de Ord, „at Kjerlighed til Gud er Had til Verden". Naar nemlig Evighedens Fordring ret gjøres gjældende, saa seer det ud som hadede et saadant Menneske Alt, hvad de fleste Mennesker leve for. Hvor forstyrrende derfor, hvor sært, hvor uelskværdigt! Hvor elskværdigt derimod og hvor kjerligt at bestyrke og hjælpe Menneskene i deres elskede Vildfarelse. Men er det da Kjerlighed at bedrage Menneskene; er det derfor vist, at det er Kjerlighed, fordi de Bedragne ansee det for Kjerlighed, fordi de takke Bedrageren som var han deres største Velgjører; er det Kjerlighed at elske i et Bedrag og at blive gjenelsket i et Bedrag? Jeg troede, at Kjerlighed var: i at meddele det Sande personligt at ville bringe ethvert Offer, men ikke at ville offre det Mindste af Sandheden.

Dog, selv om vi ville glemme Virkeligheden, glemme hvorledes Verden er, og digterisk forlægge hele Forholdet ind i Indbildningens Verden: det ligger i Sagens egen Natur, at der i Forholdet mellem Menneske og Menneske fordres Uegennyttighed for sandt at anprise Kjerlighed. Lad os vove et saadant digterisk Forsøg, hvor vi slet Intet have med den virkelige Verden at skaffe, men kun i Tanke-Fjernheden gjennemgaae den Tanke, at anprise Kjerlighed. Skulde der, digterisk forstaaet, af et Menneske tales ganske sandt om den sande Kjerlighed, saa er et Dobbelt fornødent: Taleren maa gjøre sig selv til den Selvkjerlige, og Talens Indhold maa være, om det at elske den u-elskelige Gjen-

stand. Men naar saa er, er det umuligt at have nogen Fordeel af at anprise Kjerlighed; thi Fordeel deraf kan man kun have, naar enten Taleren bliver anseet for den Kjerlige, eller Talens Indhold er det Indbydende, om at elske den elskelige Gjenstand. Og naar det er umuligt at have nogen Fordeel af at anprise Kjerlighed, saa er det jo uegennyttigt at gjøre det. — See, hiin Oldtidens eenfoldige Vise, som af Alle vidste skjønnest at tale om den Kjerlighed, der elsker det Skjønne og den Skjønne, han var, ja han var den styggeste Mand i hele Folket, den styggeste Mand i det skjønneste Folk. Man skulde nu troe, at Dette maatte have afskrækket ham fra at tale om den Kjerlighed, der elsker det Skjønne — man undgaaer jo dog gjerne at tale om Strikken i hængt Mands Huus, og selv de Skjønne undgaae gjerne i den paafaldende Stygges Nærværelse at tale om Skjønhed, endsige den Stygge selv. Men nei, han var sær og besynderlig nok til just at finde Dette tiltalende og begeistrende, altsaa sær og besynderlig nok til at bringe sig selv i den ufordeelagtigste Stilling, der var mulig. Thi, naar han da talte om det Skjønne, naar han i Tankens og Talens Længsel efter det Skjønne rev Tilhøreren hen — og denne nu tilfældigviis kom til at see paa ham: saa blev han jo end een Gang saa styg, som han allerede var, han, der allerede var den styggeste Mand i Folket. Jo mere han talte, jo skønnere han talte om Skjønheden, desto styggere blev han selv ved Modsætningen. Det maa dog have været en Særling, denne Vise, han maa ikke blot have været den styggeste, men tillige den særeste Mand i hele Folket; eller hvad kan have bestemt ham? Jeg tænker, at dersom han blot havde havt en skjøn Næse (hvad han ikke havde, udveget ogsaa derved paafaldende blandt Grækerne, som alle havde skjønne Næser), saa havde han ikke villet tale eet eneste Ord om at elske det Skjønne, det vilde have været ham imod af Frygt for, at Nogen skulde troe, at han talte om sig selv, eller dog om sin skjønne Næse; det vilde have bedrøvet hans Aand, som besveeg han Talens Gjenstand, Skjønheden, om hvilken han talte, ved at henlede nogen Opmærksomhed paa sin Skjøn-

hed. Men i Tillid til selv at være den Styggeste meente han med en god Samvittighed at kunne sige Alt, Alt, Alt til Skjønhedens Priis, uden at have mindste Fordeel deraf, han som blot derved blev styggere og styggere. Dog den Kjerlighed, der elsker det Skjønne, er ikke den sande Kjerlighed, der er Selvfornegtelsens Kjerlighed. I Forhold til den maa nu Taleren, hvis Alt skal være i sin Orden og digterisk fuldendt, gjøre sig selv til den Selvkjerlige. At anprise Selvfornegtelsens Kjerlighed og saa selv at ville være den Kjerlige, det er, ja det er Mangel paa Selvfornegtelse. Naar Taleren ikke er den Selvkjerlige, saa bliver han ogsaa let usikker eller usand; han vil enten fristes til selv at have Fordeel af Anpriisningen, hvilket er at besvige Gjenstanden, eller han vil geraade i en Slags Forlegenhed, saa han end ikke tør sige Alt, om hvor herlig denne Kjerlighed er, af Frygt for, at Nogen skulde troe, det var ham selv, han talte om. Men er Taleren den Selvkjerlige, eller for at tænke det ganske fuldkomment, den Selvkjerligste i et Folk, som kjerlige Talere kalde Kjerligheds-Folket, saa, ja saa kan han frit tale om Selvfornegtelsens Kjerlighed, gladere ved at have gjort sig selv til den Selvkjerligste end hiin eenfoldige Vise ved at være den Styggeste. I Virkelighedens Forhold vilde der da vistnok kræves lang Forberedelse for at kunne tale om Selvfornegtelsens Kjerlighed; men Forberedelsen vilde ikke bestaae i at læse mange Bøger, eller i at blive æret og agtet for sin af Alle forstaaede Selvfornegtelse (hvis det ellers er muligt, at En kan vise Selvfornegtelse i at gjøre det, hvad Alle forstaae som Selvfornegtelse af ham), men omvendt i at gjøre sig selv til den Selvkjerlige, at drive det igjennem at blive anseet for den Selvkjerligste. Og dette vilde endda ikke være saa let at opnaae. Det at blive udmærket ved en Prøve, og det at faae den ringeste Charakteer, netop den ringeste, er jo omtrent lige vanskeligt, saa der derfor ogsaa gjerne er et lige stort Antal af begge. — Dette angaaende Taleren. Men Talens Indhold skulde være: om det at elske den u-elskelige Gjenstand. See, hiin Oldtidens eenfoldige Vise, der vidste saa skjønt at tale om

den Kjerlighed, der elsker det Skjønne, han førte dog ogsaa stundom en anden Tale, naar han talte om at elske den Stygge. Han negtede ikke, at det at elske er at elske den Skjønne, men han talte dog, ja det var en Art Spøg, om det at elske den Stygge. Hvad forstaaes der da ved „den Skjønne"? „Den Skjønne" er den umiddelbare og ligefremme Gjenstand for den umiddelbare Kjerlighed, Tilbøielighedens og Lidenskabens Valg. Man behøver saavist ikke at befale, at man skal elske den Skjønne. Men den Stygge! Det er ikke Noget at byde Tilbøielighed og Lidenskab, der vende sig bort og sige „er det Noget at elske"! Og hvad er saa igjen efter vore Begreber om Kjerlighed „den Skjønne"? Det er den Elskede og Vennen. Thi den Elskede og Vennen er den umiddelbare og ligefremme Gjenstand for den umiddelbare Kjerlighed, Lidenskabens og Tilbøielighedens Valg. Og hvad er „den Stygge"? Det er „Næsten", som man **skal** elske. Man **skal** elske ham, dette vidste hiin eenfoldige Vise Intet om, han vidste ikke, at Næsten var til og at man skulde elske ham; det han talte om at elske den Stygge var blot et Trillerie. Næsten er den u-elskelige Gjenstand, er ikke Noget at byde Tilbøielighed og Lidenskab, der vende sig bort fra ham og sige „er det Noget at elske"! Men derfor er der heller ingen Fordeel forbunden ved at tale om at skulle elske den u-elskelige Gjenstand. Og dog er den sande Kjerlighed just Kjerlighed til Næsten eller den er, ikke det at finde den elskelige Gjenstand, men det, at finde den u-elskelige Gjenstand elskelig. — Naar da, for at der kan tales ganske sandt om den sande Kjerlighed, Taleren maa have gjort sig selv til den Selvkjerligste, og Talens Indhold maa være, om det at elske den u-elskelige Gjenstand: saa er enhver Fordeel eller Vinding umulig. Taleren bliver ikke til Løn selv elsket, thi hvor selvkjerlig han er bliver jo kun aabenbarere ved Modsætningen; og Talens Indhold er ikke skikket til at indynde sig hos Menneskene, som gjerne ville høre om, hvad Tilbøielighed og Lidenskab saa let og saa gjerne forstaae, men ikke gjerne høre om, hvad Tilbøielighed og Lidenskab ingenlunde lystes ved. — Dog er dette digteriske Forsøg ganske

rigtigt og kan blandt Andet maaskee tjene til at belyse en Sviig eller en Misforstaaelse, der har viist sig atter og atter i hele Christenheden. Man tager den christelige Ydmyghed og Selvfornegtelse forfængelig derved, at man vistnok fornegter sig selv i een Henseende, men ikke har Mod til at gjøre det afgjørende, hvorfor man passer paa at blive forstaaet i sin Ydmyghed og i sin Selvfornegtelse, saa man altsaa bliver agtet og æret for sin Ydmyghed og Selvfornegtelse — hvilket dog vel ikke er Selvfornegtelse.

Der fordres altsaa, for at kunne anprise Kjerlighed, indefter Selvfornegtelse, og udefter opoffrende Uegennyttighed. Naar da En paatager sig at anprise Kjerlighed, og der nu spørges, om det virkelig er Kjerlighed af ham, at han gjør det: saa maa dertil svares „dette kan ingen Anden med Bestemthed afgjøre; det er muligt, at det er Forfængelighed, Stolthed, kort af det Onde, men det er ogsaa muligt, at det er Kjerlighed". —

Slutning.

Vi have i det foreliggende Skrift „mange Gange og paa mange Maader" stræbt at anprise Kjerlighed. Idet vi takke Gud for, at det er lykkedes os at blive færdig med Skriftet saaledes, som vi ønskede det, ville vi nu slutte med at indføre Apostelen Johannes talende: „I Elskelige, lader os elske hverandre". Disse Ord, der altsaa have apostolisk Myndighed, have tillige, hvis Du vil betragte dem, en Mellemtone eller en Mellemstemning i Forhold til Modsætningerne i selve Kjerligheden, hvilket har sin Grund i, at de ere af Den, som blev fuldkommen i Kjerlighed. Du hører i disse Ord ikke Pligtens Strenghed, Apostelen siger ikke „I skulle elske hverandre"; men Du hører heller ikke Digter-Lidenskabens, Tilbøielighedens Heftighed. Der er noget Forklaret og Saligt i disse Ord, men tillige et Veemod, der er rørt over Livet og formildet ved det Evige. Det er som sagde Apostelen „Herre Gud, hvad er saa det Hele, der vil forhindre Dig i at elske, hvad er det Hele, Du kan vinde ved Selvkjerlighed! Budet er, at Du skal elske, o, men naar Du vil forstaae Dig selv og Livet, da er det jo, som skulde det ikke behøve at befales; thi det at elske Menneskene er dog det Eneste det er værd at leve for, uden denne Kjerlighed lever du egentligen ikke; og det at elske Menneskene er tillige den eneste salige Trøst, baade her og hisset; og det at elske Menneskene det eneste sande Kjende paa, at Du er en Christen" — sandeligen en Troesbekjendelse er heller ikke nok. Kjerlighed er, christeligt forstaaet, befalet; men Kjerlighedsbudet er det gamle Bud, som altid

bliver nyt. Det gaaer ikke med Kjerlighedsbudet som med et menneskeligt Bud, der ældes og sløves i Aarene, eller forandres i Forhold til hvad De blive enige om, som skulle lyde det. Nei, Kjerlighedsbudet bliver nyt indtil den sidste Dag, lige nyt endnu paa den Dag, da det er blevet ældst. Budet forandres altsaa ikke i mindste Maade, allermindst af en Apostel. Forandringen kan da kun være, at den Kjerlige bliver mere og mere fortrolig med Budet, bliver som Eet med Budet, hvilket han elsker: derfor kan han tale saa mildt, saa veemodigt, tale næsten som var det glemt, at Kjerlighed er Budet. Glemmer Du derimod, at det er Kjerlighedens Apostel, som taler, da misforstaaer Du ham; thi ikke ere saadanne Ord Begyndelsen paa Talen om Kjerlighed, men de ere Fuldendelsen. Vi driste os derfor ikke til at tale saaledes. Hvad der i den udtjente og fuldendte Apostels Mund er Sandhed, kunde i Begynderens Mund saa let være et Leflerie, hvormed han meget for tidligt vilde løbe af Budets Skole og unddrage sig „Skole-Aaget". Vi indføre Apostelen talende, vi gjøre ikke hans Ord til vore, men os til Tilhørere „I Elskelige, lader os elske hverandre!"

Og saa blot Eet endnu, husk paa det christelige Lige for Lige, Evighedens Lige for Lige. Dette christelige Lige for Lige er en saa vigtig og afgjørende christelig Bestemmelse, at jeg kunde ønske, at ende om ikke ethvert Skrift, hvor jeg efter Evne udvikler det Christelige, saa dog eet Skrift med denne Tanke.

Om Christendommen tales der forholdsviis (jeg mener i Forhold til, at der ellers tales saa Meget) mindre i disse Tider. Men i den Tale, der høres (thi Angrebene ere jo dog vel ikke en Tale om Christendommen), er det ikke sjeldent, at man fremstiller det Christelige i en vis kjelen Kjerligheds næsten blødagtige Skikkelse. Det er altsammen Kjerlighed og Kjerlighed; spaer Dig selv og Dit Kjød og Blod, hav gode Dage eller glade Dage uden Selvbekymring, thi Gud er Kjerlighed og Kjerlighed; — om Strengheden maa der slet Intet høres; det skal Alt være Kjerlighedens frie Sprog og Væsen. Dog saaledes

forstaaet bliver Guds Kjerlighed let en fabelagtig og barnagtig Forestilling, Christi Skikkelse noget for mild og vammel, til at det kan være sandt, at han var og er Jøder en Forargelse, Græker en Daarskab: det er, som gik det Christelige i Barndom.

Sagen er ganske simpel. Christendommen har afskaffet det jødiske Lige for Lige: „Øie for Øie og Tand for Tand"; men den har sat det christelige, Evighedens Lige for Lige isteden. Christendommen vender aldeles Opmærksomheden bort fra det Udvortes, vender den indefter, gjør ethvert Dit Forhold til andre Mennesker til et Guds-Forhold: saa skal Du nok baade i den ene og den anden Forstand faae Lige for Lige. Christelig forstaaet faaer et Menneske, til syvende og sidst og væsentligen, i Alt kun med Gud at gjøre, uagtet han dog skal blive i Verden og i Jordlivets Forhold, som de ere ham anviste. Men det, i Alt at faae med Gud at gjøre (saa man altsaa aldrig sinkes underveis, paa Halvveien, ved Underretten, ved den menneskelige Dom, som var den det Afgjørende), det er paa een Gang den høieste Trøst og den største Anstrengelse, den største Mildhed og Strenghed. Dette er Menneskets Opdragelse; thi Forholdet til Gud er en Opdragelse, Gud er Opdrageren. Men den sande Opdragelse maa være netop lige saa streng som den er mild, og omvendt. Og naar nu en menneskelig Opdrager har mange Børn paa een Gang at opdrage, hvorledes bærer han sig saa ad? Til al denne megen Talen og Irettesætten og Ordgyden bliver der naturligviis ikke Tid, og om der var Tid, saa bliver naturligviis Opdragelsen slet ved megen Talen; nei, den dygtige Opdrager opdrager helst ved Hjælp af Øinene. Han tager det enkelte Barns Øine fra ham, det er, han tvinger Barnet til i Alt at see paa ham. Just saaledes gjør Gud; han styrer hele Verden, og han opdrager disse utallige Mennesker ved sit Blik. Thi hvad er Samvittigheden? I Samvittigheden er det Gud, som seer paa et Menneske, saa Mennesket nu i Alt maa see paa ham. Saaledes opdrager Gud. Men Barnet, som opdrages, indbilder sig let, at Forholdet til Kammeraterne, den lille Verden, de danne, er Virkeligheden, hvorimod Opdra-

geren med sit Blik lærer ham, at alt Dette bruges for at opdrage Barnet. Saaledes indbilder ogsaa den Ældre sig let, at hvad han har med Verden at skaffe, det er Virkeligheden; men Gud opdrager ham til at forstaae, at alt Dette benyttes blot til Opdragelsen. Saaledes er Gud Opdrageren; hans Kjerlighed er den største Mildhed og den største Strenghed. Det er som i Naturens Forhold, hvor Tyngden tillige er Letheden. Himmellegemet svæver let i det Uendelige — ved Tyngden; men kommer det ud af sin Bane, bliver det altfor let, saa bliver Letheden Tyngden, og det falder tungt — ved Letheden. Saaledes er Guds Strenghed i den Kjerlige og Ydmyge Mildhed, men i den Haardhjertede er hans Mildhed Strenghed. Det, at Gud har villet frelse Verden, denne Mildhed, bliver jo i Den, som ikke vil modtage Frelsen, den høieste Strenghed, en endnu større Strenghed, end om Gud aldrig havde villet det, men blot vilde dømme Verden. See, dette er Eenheden af Strenghed og Mildhed, det, at Du i Alt forholder Dig til Gud, den største Mildhed og den største Strenghed.

Naar Du derfor hører nøie efter skal Du selv i hvad der allerbestemtest maa kaldes Evangelium, høre Strengheden med. Naar der saaledes siges til Høvidsmanden fra Capernaum „Dig skee, som Du troede", ja der kan jo intet gladere Budskab tænkes, intet mildere, mere forbarmende Ord! Og dog, hvad siges der? Der siges, „Dig skee, som Du troede". Ville vi anvende disse Ord paa os selv, maae vi sige, „Dig skeer, som Du troer, har Du Troen til Frelse, saa frelses Du". Hvor mildt, hvor forbarmende! Men er det nu ogsaa vist, at jeg har Troen — thi den Kjendsgjerning, at Høvidsmanden troede, kan jeg dog vel ikke uden videre overføre paa mig, som havde jeg Troen, fordi Høvidsmanden havde den. Lad os tænke, at En spurgte Christendommen „er det nu ogsaa vist, at jeg har Troen?", saa vilde Christendommen svare „Dig skeer som Du troer" — eller hvad mon Christus vilde have tænkt, om Høvidsmanden, istedenfor at komme troende til ham, var kommen til ham for saadan underhaanden at faae at vide, om han havde Troen!

„Dig skeer som Du troer", det vil sige, det er evigt vist, at Dig skeer som Du troer, det indestaaer Christendommen Dig for; men det, om Du, netop „Du", har Troen, hører dog vel ikke med til Christendommens Lære og Forkyndelse, saa den skulde forkynde Dig, at Du har Troen. Naar da de bange Bekymringer reise sig, at Du dog maaskee ikke har Troen, saa gjentager Christendommen uforandret „Dig skeer, som Du troer". Hvor strengt! Du faaer af Fortællingen om Høvidsmanden at vide, at han havde Troen, det vedkommer egentligen slet ikke Dig; og saa faaer Du det Christelige at vide, at ham skete som han troede — men Du er jo ikke Høvidsmanden. Lad os tænke, at En sagde til Christendommen „det er ganske vist, at jeg er døbt, saa er det dog vel ogsaa ganske vist, at jeg har Troen?" da vilde Christendommen svare „Dig skeer som Du troer". Høvidsmanden, skjøndt ikke døbt, troede; derfor skete det ham, som han troede, først i hans Tro er Evangeliet et Evangelium. Dersom Høvidsmanden, hvorvel han kom og bad Christus om Hjælp, dog havde været noget tvivlraadig i sin Sjel om, hvorvidt Christus formaaede at hjælpe ham, og Christus da havde sagt det Samme „Dig skee, som Du troede": hvad saa? Var det saa et Evangelium? Nei for Høvidsmanden ikke; thi det var en Dom over ham. Det seer saa hurtigt ud dette „Dig skee", men det holder saa stærkt igjen dette Næste „**som** Du troer". Man kan over dette Ord lige saa godt prædike Strengheden som Mildheden; thi i dette Ord er ogsaa Strengheden, den christelige Strenghed, der jo heller ikke har taget i Betænkning at udelukke de Frygtagtige fra Guds Rige, eller maaskee rettere ikke har taget i Betænkning at lære, at de Frygtagtige udelukke sig selv, saa man altsaa lige saa lidet trodser sig ind i Guds Rige, som man feigt og blødagtigt klynker sig derind. Men i disse Tider, hvor der i Stats-Forholdene er saa megen Tale om Sikkerhed og Sikkerhed, overfører man vel tilsidst dette paa Christendommen, og lader Daaben være Sikkerheden — hvad den jo rigtignok ogsaa er, dersom Du virkeligen troer, at den er Sikkerheden „Dig skeer som Du troer". Havde man Ret i, uden videre at gjøre Daaben

til Sikkerheden, saa var det rigtignok forbi med Strengheden. Men Gud lader sig ikke spotte, og han lader sig heller ikke narre. Han er for høit ophøiet i Himmelen, til at det kunde falde ham ind, at et Menneskes Anstrengelse skulde for ham have noget Fortjenstligt. Dog fordrer han den; og saa Eet endnu, at Mennesket selv ikke understaaer sig at mene, at den har noget Fortjenstligt. Men Gud er ogsaa for høit ophøiet i Himmelen til barnagtigt at lege den gode Gud med et feigt og efterladent Menneske. Det er evig vist, at Dig skeer som Du troer; men Troens Vished, eller den Vished, at Du, netop Du, troer, maa Du i ethvert Øieblik faae ved Guds Hjælp, altsaa ikke paa nogen udvortes Maade. Du maa have Gud til Hjælp for at troe, at Du ved Daaben er frelst; Du maa have Gud til Hjælp for at troe, at Du i Nadveren erholder Dine Synders naadige Forladelse. Thi vistnok tilsiges der Syndernes Forladelse, den tilsiges ogsaa Dig, men Præsten har ikke Lov at sige til Dig, at Du har Troen, og dog tilsiges den Dig kun, dersom Du troer. Dig skeer som Du troer. Men Alt hvad der i Dig er af Kjød og Blod og Vedhængen ved det Jordiske og Frygtagtighed maa fortvivle, at Du ikke kan faae en udvortes Vished, en Vished een Gang for alle, og paa den nemmeste Maade. See, dette er Troens Strid, som Du hver Dag kan faae Anledning til at forsøges i. Evangeliet er ikke Loven, Evangeliet vil ikke frelse Dig ved Strenghed, men ved Mildhed; men denne Mildhed vil frelse Dig, den vil ikke bedrage Dig, derfor er Strengheden i den.

Og gjelder dette Lige for Lige endog i Forhold til hvad der bestemtest maa kaldes Evangelium, hvor meget meer da, naar Christendommen selv forkynder Loven. Der siges „tilgiver, saa skal Eder og tilgives". Imidlertid kunde det dog maaskee lykkes En at misforstaae disse Ord saaledes, at han indbildte sig, at det var muligt selv at faae Tilgivelsen, uagtet han ikke tilgav. Sandeligen, det er en Misforstaaelse. Christendommens Mening er: Tilgivelse **er** Tilgivelse; Din Tilgivelse er Din Tilgivelse; Din Tilgivelse til en Anden er Din egen Tilgivelse; den Tilgivelse, Du giver,

den faaer Du, ikke omvendt, den Tilgivelse, Du faaer, den giver Du. Det er som vilde Christendommen sige: beed Du til Gud ydmygt og troende om Din Tilgivelse, thi han er dog saaledes barmhjertig som intet Menneske er det; men vil Du gjøre Prøve paa hvordan det forholder sig med Tilgivelsen, saa iagttag Dig selv. Hvis Du oprigtigt for Gud af ganske Hjerte tilgiver Din Fjende (men om Du gjør det, husk paa, det kan Gud see), saa **tør** Du ogsaa haabe Din Tilgivelse, thi det er Eet og det Samme; Gud tilgiver Dig hverken mere eller mindre eller anderledes end **som** Du tilgiver Dine Skyldnere. Det er kun et Sandsebedrag at indbilde sig, at man selv har Tilgivelse, uagtet man er treven til at tilgive Andre. Nei, ikke er der en nøiagtigere Overeensstemmelse mellem Himlen oven til og dens Billede i Havet, hvilket netop er lige saa dybt som Afstanden er høi, end der er mellem Tilgivelse og Tilgivelse. Det er ogsaa en Indbildning, at man selv troer sin Tilgivelse, naar man ikke vil tilgive; thi hvor skulde det Menneske i Sandhed troe paa Tilgivelse, hvis eget Liv er en Indvending mod, at der er Tilgivelse til! Men man indbilder sig, at man selv for sit Vedkommende forholder sig til Gud og derimod i Forholdet til det andet Menneske blot forholder sig til det andet Menneske, istedenfor at man i Alt forholder sig til Gud. — Derfor er det at anklage et andet Menneske for Gud det er at anklage sig selv, Lige for Lige. Om ogsaa et Menneske, menneskelig talt, virkelig lider Uret, da tage han sig dog vel iagt for, at forivre sig med at anklage den Skyldige for Gud. O, man vil saa gjerne bedrage sig selv, man vil saa gjerne indbilde sig, at et Menneske for sit Vedkommende skulde have som et privat Forhold til Gud. Men det gaaer med Forholdet til Gud som med Forholdet til Øvrigheden, Du kan ikke tale privat med en Øvrighedsperson om Det, som er hans Gjerning — men Guds Gjerning er det at være Gud. Hvis et Tjeneste-Menneske, som Du maaskee ellers har Godhed for, har begaaet en Brøde, et Tyverie f. Ex., og Du ikke veed, hvad Du skal gjøre ved den Sag: saa henvend Dig for Alt ikke privat til den udøvende Øvrigheds

Foresatte; thi han forstaaer ikke noget Privat betræffende et Tyverie, han lader strax den Skyldige fængsle og Sag begynde. Og saaledes ogsaa, naar Du vil lade som var Du ganske uden Sag, og nu privat vil besvære Dig for Gud over Dine Uvenner; saa gjør Gud kort Proces og lægger Sag an mod Dig; thi for Gud er Du selv en Skyldner — det at anklage en Anden er at anklage sig selv. Du mener, at Gud skulde ligesom tage Partie med Dig; at Gud og Du skulde i Forening vende Eder mod Din Fjende, mod Den, der gjorde Dig Uret. Men dette er en Misforstaaelse. Gud seer ligelig paa Alle, og er Det heelt, som Du kun for en Deel vil gjøre ham til. Henvender Du Dig til ham i hans Egenskab af Dommer — ja det er som en Mildhed af ham, at han advarer Dig om at lade det være, thi han veed nok hvad deraf følger for Dig, hvor strengt det vil blive Dig; men vil Du altsaa ikke lade Dig sige, henvender Du Dig til ham i hans Egenskab af Dommer: saa hjælper det ikke, at Du mener, at det er den Anden, han skal dømme; thi Du har selv gjort ham til Din Dommer, og han er, Lige for Lige, i samme Øieblik Din Dommer ɔ: han dømmer tillige Dig. Naar Du derimod ikke indlader Dig paa at anklage Nogen for Gud eller paa at gjøre Gud til Dommer, saa er Gud den naadige Gud. Lad mig oplyse dette Forhold ved en Begivenhed. Der var engang en Forbryder, som havde stjaalet nogle Penge, deriblandt en Hunderdaler-Seddel. Denne vilde han have byttet og henvendte sig derfor til en anden Forbryder i dennes Huus; han modtog Sedlen, gik ind i det næste Værelse som for at bytte den, kom derpaa ud igjen, lod som Ingenting, hilste god Dag paa den Ventende, som saaes de nu først: kort, han bedrog ham for Hunderdaler-Sedlen. Herover blev den Første saa forbittret, at han i sin Harme anmeldte Sagen for Øvrigheden, hvor skammeligt han var bleven bedragen. Den Anden blev naturligviis ogsaa fængslet, der blev ogsaa Sag om Bedrageriet — ak, i denne Sag blev det første Spørgsmaal, som Øvrigheden gjorde: hvorledes har Klageren faaet de Penge. Saa blev der to Sager. See, den Første forstod meget rigtigt, at han havde Ret i den

Sag om Bedrageriet, han vilde nu være den redelige Mand, den gode Borger, som henvender sig til Øvrigheden for at faae sin Ret. O, men Øvrigheden indlader sig ikke saaledes privat, eller om et Enkeltstaaende, man behager at forelægge den, ei heller giver den altid Sagen den Vending, som Klageren og Anmelderen angiver: Øvrigheden seer dybere i Forholdet. Og saaledes ogsaa med Forholdet til Gud. Naar Du for Gud anklager et andet Menneske, saa bliver der strax anlagt to Sager; just idet Du kommer og gjør Anmeldelse om det andet Menneske, kommer Gud til at tænke paa, hvordan det hænger sammen med Dig.

Lige for Lige; ja saa streng er Christendommen, at den endog gjør et skærpende Ulige gjeldende. Der staaer skrevet: „hvi seer Du Splinten i Din Broders Øie, men Bjelken i Dit eget bliver Du ikke vaer?" En from Mand har fromt fortolket disse Ord saaledes: Bjelken i Dit eget Øie er hverken mere eller mindre end det at see, at dømme Splinten i Din Broders. Men det strengeste Lige for Lige vilde jo være, at det at see Splinten i en Andens Øie blev en Splint i Ens eget Øie. Dog Christendommen er endnu strengere: denne Splint, eller det dømmende at see den, er en Bjelke. Og om Du end ikke seer Bjelken, og om end intet Menneske seer den: Gud seer den. Altsaa en Splint er en Bjelke! Er dette ikke en Strenghed, som gjør en Myg til en Elephant! O, men naar Du betænker, at christeligt og sandt forstaaet er Gud bestandigt med i Alt, at det er ene og alene om ham, at Alt dreier sig, saa vil Du vel kunne forstaae denne Strenghed, Du vil forstaae, at det at see Splinten i Din Broders Øie — i Guds Nærværelse (og Gud er jo altid nærværende) er Majestæts-Forbrydelse. Ja dersom Du til at see Splinten kunde benytte et Øieblik og et Sted, hvor Gud ikke var tilstede! Men christeligt forstaaet, er dette jo netop hvad Du skal lære at fastholde, at Gud er altid tilstede; og er han tilstede, seer han ogsaa paa Dig. I et Øieblik, da Du ret tænker Dig Gud tilstede, vilde Du vist heller ikke falde paa, at see nogen Splint i Din Broders Øie, eller

falde paa at anlægge denne rædsomt strenge Maalestok — Du, som selv er skyldig. Men Sagen er den, at om end ethvert bedre Menneske dog for sit eget Livs Vedkommende beflitter sig paa at have Tanken om Guds Allestedsnærværelse nærværende (og noget mere bagvendt lader sig da ikke tænke end fjernt at tænke sig Guds Allestedsnærværelse), saa glemme de dog ofte Guds Allestedsnærværelse idet de forholde sig til andre Mennesker, glemme, at Gud er tilstede i Forholdet, nøies med en blot menneskelig Sammenligning. Saa har man Tryghed og Rolighed til at opdage Splinten. Hvilken er nu Brøden? Den, at Du glemmer Dig selv, at Gud er tilstede (og han er jo altid tilstede), eller at Du glemmer Dig selv i hans Tilstedeværelse. Hvor uforsigtigt i Guds Nærværelse at dømme saa strengt, saa en Splint bliver dømt, — Lige for Lige, vil Du være saa streng, saa kan Gud overbyde Dig — det er Bjelken i Dit eget Øie. Øvrigheden har vel allerede anseet det for en Art Frækhed af hiin Forbryder, som vi have talet om, at ville spille den retfærdige Mand, der ved Lov og Dom forfølger sin Ret, ak, en Forbryder, der selv skal forfølges ved Lov og Dom: men Gud anseer det for en Formastelighed, at et Menneske vil spille den Rene og dømme Splinten i hans Broders Øie.

Hvor strengt er ikke dette christelige Lige for Lige! Det jødiske, det verdslige, det travle Lige for Lige er: som Andre gjøre mod Dig, pas endeligen paa, at Du ogsaa gjør saaledes mod dem. Men det christelige Lige for Lige er: som Du gjør mod Andre, ganske saaledes gjør Gud mod Dig. Christeligt forstaaet har Du slet Intet at gjøre med hvad de Andre gjøre mod Dig, det vedkommer Dig ikke, det er en Nysgjerrighed, en Næsviished, en Mangel paa Samling at blande Dig i Ting, der ere Dig saa aldeles uvedkommende som var Du en Fraværende. Du har kun at gjøre med hvad Du gjør mod Andre, eller med hvorledes Du optager hvad Andre gjøre mod Dig; Retningen er indefter, Du har væsentligen kun med Dig selv at gjøre for Gud. Denne Inderlighedens Verden, Gjengivelsen af hvad andre Mennesker kalde Virkeligheden, den er Virkelig-

heden. I denne Inderlighedens Verden hører det christelige Lige for Lige hjemme; det vender sig og vil vende Dig bort fra Udvorteshеden (uden dog at tage Dig ud af Verden), op ad, eller ind efter. Thi christeligt forstaaet er det at elske Menneskene at elske Gud, og det at elske Gud at elske Menneskene: hvad Du gjør mod Menneskene, det gjør Du mod Gud, og derfor, hvad Du gjør mod Menneskene, det gjør Gud mod Dig. Forbittres Du paa Menneskene, som gjøre Dig Uret, saa forbittres Du egentligen paa Gud; thi i sidste Grund er det dog Gud, som tillader, at Dig gjøres Uret. Tager Du derimod med Taksigelse Uretten af Guds Haand „som en god og en fuldkommen Gave," saa forbittres Du heller ikke paa Menneskene. Vil Du ikke tilgive, saa vil Du egentligen noget Andet, Du vil gjøre Gud haardhjertet, at han heller ikke skulde tilgive: hvorledes skulde denne haardhjertede Gud saa tilgive Dig? Kan Du ikke bære Menneskenes Forseelser mod Dig, hvorledes skulde Gud da kunne bære Dine Synder mod ham? Nei, Lige for Lige. Thi Gud er egentligen selv dette rene Lige for Lige, den rene Gjengivelse af hvorledes Du selv er. Er der Vrede i Dig, saa er Gud Vrede i Dig; er der Mildhed og Barmhjertighed i Dig, saa er Gud Barmhjertighed i Dig. Det uendelig Kjerlige er, at han overhovedet vil have med Dig at gjøre, og at Ingen, Ingen saa kjerligt opdager enhver den mindste Kjerlighed i Dig, som Gud gjør det. Guds Forhold til Mennesket er i ethvert Øieblik at uendeliggjøre Det, som i ethvert Øieblik er i Mennesket. I Eensomheden, veed Du nok, boer Echo. Det passer nøie, o saa nøie paa enhver Lyd, den mindste, og gjengiver den nøie, o saa nøie. Er der et Ord, Du ikke gjerne vilde høre sagt til Dig, da vogt Dig at sige det, vogt paa, at det ikke undslipper Dig i Eensomheden, thi Echo gjentager det strax og siger det til „Dig". Hvis Du aldrig blev eensom, da opdagede Du heller aldrig, at Gud er til; men hvis Du i Sandhed blev eensom, da lærte Du ogsaa, at Alt hvad Du siger til og gjør mod andre Mennesker, det gjentager Gud blot, han gjentager det med Uendelighedens Forøgelse; Naadens eller Dommens Ord, som

Du udsiger om en Anden, Gud gjentager det, han siger ordret det Samme om Dig: og dette Samme er over Dig Naaden og Dommen. Men hvo troer paa Echo, naar han Dag og Nat lever i Byens Tummel; og hvo troer paa, at der er en saadan Jagttager til, at det gaaer saa nøie til med Lige for Lige, hvo troer paa det, naar han fra den tidligste Barndom er vant til at leve fortumlet! Hører da en saadan Fortumlet Noget om det Christelige, saa er han dog ude af Stand til at høre rigtigt efter; som det Christelige ikke ret kommer til at gjenlyde i hans Indre, saa opdager han heller ikke den Gjenlyden, der er det christelige Lige for Lige. Her i Livets Larm mærker han maaskee ikke Evighedens eller Guds Gjentagelse af det udtalte Ord, han indbilder sig maaskee, at Gjengjeldelsen skulde være i det Udvortes og paa udvortes Maade; thi Udvorteshеden er for tæt et Legeme til at være Gjenlyden, og det sandselige Øre for tungthørende til at opdage Evighedens Gjentagelse. Men hvad enten et Menneske opdager det eller ikke, det er dog sagt om ham det Ord, han selv sagde. Et saadant Menneske lever da hen som Den, der ikke veed, hvad der siges om ham. Nu, hvis et Menneske bliver uvidende betræffende hvad Byen siger om ham, det er maaskee godt, maaskee turde det ogsaa være Usandhed hvad Byen siger om ham: o, men hvad hjælper det et Øieblik eller nogle Aar at forblive uvidende betræffende hvad Evigheden siger om ham — hvilket dog nok vel er Sandhed!

Nei, Lige for Lige! vi sige det sandeligen ikke, som var det vor Mening, at et Menneske saa dog til syvende og sidst fortjente Naaden. O, det Første Du lærer af i Alt at forholde Dig til Gud, er netop, at Du slet ingen Fortjeneste har. Prøv det blot at sige til Evigheden „jeg har fortjent", saa svarer Evigheden„ Du har fortjent . . . .". Vil Du have Fortjeneste og have fortjent Noget, saa er Straf det Eneste; vil Du ikke troende tilegne Dig en Andens Fortjeneste, saa faaer Du efter Fortjeneste. — Vi sige dette heller ikke som var det vor Mening, at det var bedre, om Nogen Dag ud og Dag ind sad i Dødsens Angest for at lytte efter Evighedens Gjentagelse, vi sige end

ikke, at det var bedre end den Smaalighed, der i disse Tider benytter Guds Kjerlighed til at sælge Aflad fra enhver farefuldere og mere anstrenget Stræben. Nei, men som det veltugtede Barn har en uforglemmelig Forestilling om Strengheden, saaledes maa ogsaa det Menneske, som forholder sig til Guds Kjerlighed, hvis han ikke „kjerlingeagtigt" (1 Tim. 4, 7.) eller letsindigt skal tage den forfængelig, have en uforglemmelig Frygt og Bæven, skjøndt han hviler i Guds Kjerlighed. En Saadan vil vist ogsaa undgaae at tale til Gud om Andres Uret mod ham, om Splinten i Broderens Øie; thi en Saadan vil helst tale til Gud ene om Naaden, for at ikke dette skjebnesvangre Ord „Ret" skal forspilde ham Alt, ved, hvad han selv fremkaldte, det strenge Lige for Lige.

Tillæg

til IX. Bind.

Textkritisk Anhang .... S. 3— 6.
Anmærkninger. .... - 7—11.

Textkritisk Anhang.

A = Originaludgaven; B = anden Udgave, hvis Text er lagt til Grund for denne Udgave; M = S. K.'s egenhændige Manuskript, hvorefter Originaludgaven er trykt; M² = S. K.'s Rettelser i det Exemplar af første Udgave, hvorefter anden Udgave tryktes.

S. **14,30** maaskee] MA, maaske B. — S. **16,6** Menneske] MA, Menneste B. — S. **16,14** Forbindelser] AB, M har: Forblindelser med overstreget l. — S. **16,25** Sandhed] MA, Sundhed B. — S. **21,20** sammen;] A, sammen, MB. — S. **23,17** Ordet] MA, Ordes B. — S. **25,29** det Sidste] MA, Sidste B. — S. **27,3** XXII, 39] M, XXII. 39 AB. — S. **27,21** nærmest] MA, næmest B. — S. **28,9-10** Selvkjerligheden] MA, Selvkjærligheden B. — S. **28,10** Sigtet] MA, Sigtet, B. — S. **38,8** vilde] MA, ville B. — S. **38,25** 10,17] MAB 10,16. — S. **40,3** Hemmelighed!] MA, Hemmelighed. B. — S. **44,34** end er,] MA, end er,, B. — S. **48,8** Det] MA, Dette B. — S. **48,31** Fjender] MA, Fiender B. — S. **49,6** gjør] MA, gior B. — S. **49,20** Kjerlighed] MA, Kierlighed B. — S. **53,18** er] MA, er B. — S. **53,33** fortvivlet] MA, fortvivlet B. — S. **56,4-5** Du skal elske] MA, Du skal elske B. — S. **57,22** Kjerlighed] MA, Kjerliglighed B. — S. **60,6-7** Christendommen] AB, Christenheden M. — S. **60,18** hvor meget] MA, hvormeget B. — S. **61,2** Forskjel] MA, Forskiel B. — S. **63,13** Poesie] MA, Poesi B. — S. **64,2** og] MA, og B. — S. **67,2** strider] MA, stride B. — S. **67,13-14** aabenbaret] AB, aabenbart M. — S. **70,12** Forskjelligheder] MA, Forskielligheder B. — S. **71,11** tvende] B, de tvende MA. — S. **71,14** hvilken] MA, hvilke B. — S. **76,6** Elskede] MA, Elskende B. — S. **77,10** Kjerlighed] MA, Kerlighed B. — S. **77,24** betænk,] MA, betænk B. — S. **79,31** Øieblikkelige] M, Øiebliklige AB. — S. **81,1** Kjerlighedens] MA, Kjerlighedes B. — S. **84,19** Næsten] MA, Næsten B. — S. **87,17** Maaskee] MA, maaskee B. — S. **87,18** Fornemheden] MAB, man

venter: Fornemhedens. — S. **87,22** hvilken] B, hvilke MA. — S. **88,30** sig] MA, sig B. — S. **90,1-2** hvilkensomhelst] hvilken MAB. — S. **93,22** indenfor] MA, idenfor B. — S. **97,17** skulde] bedre: skulle MAB. — S. **98,4** Evighedens] MA, Evighedes B. — S. **99,30** Fare . . . .] MA, Fare . . . ." M²B. — S. **99,35** jo] MA, ja B. – S. **100,26** uvilkaarligt] MA, uvilkaarkaarligt B. — S. **100,28** lige saa] MA, ligesaa B. — S. **101,33** fordeelagtigst] M, fordeelagtigt AB. — S. **110,30** gjort] A, giort MB. — S. **113,29** Væsentlige] M, Væsenlige AB. — S. **115,17** retfærdig] MA, ret- retfærdig B. — S. **116,19** der] MA, det B. — S. **116,26** Dieblikѕ] MA, Oieblikѕ B. — S. **122,25** stykkeviis] MA, stykkevis B. — S. **124,21-22** længselsfuld] M, længselfuld AB. — S. **125,19** Kjerligheden] MA, Kjærligheden B. — S. **126,7** Ord] MA, Ord B. — S. **129,1** Viisdom] MA, Viisom B. — S. **129,21** maae] MA, maa B. — S. **130,2** ligesom] MA, ligsom B. — S. **131,12** forførerїske] M, forføriske AB. — S. **132,8** Misforstaaelse] MA, Misforstaelse B. — S. **132,30** Gud] MA, Gnd B. — S. **135,2** Sinkerie] MA, Sinkeri B. — S. **140,16** Guds-Forholdet] MA, Guds Forholdet B. — S. **146,15** Mennesker] MA, Mnnesker B. — S. **152,26** Forhold] MA, Foehold B. — S. **153,1** en Spog] MA, et Spog B. — S. **153,2** et] MA, en B. — S. **157,20** Hjertets] Hjertes MAB. — S. **160,8** hvilken] M, hvilke AB. — S. **160,34** Afskyeligheder] MA, Afskyligheder B. — S. **166,10-11** Samvittigheds-Spørgsmaal] MA, Samvittigheds-Spørgsmael B. — S. **170,11** Mennesker] MA, Mennesker B. — S. **172,2** ingen] MA, tngen B. — S. **173,13** Hjerte] MA, Hjerie B. — S. **176,5** er] MA, er B. — S. **178,20** Han] MA, han B. — S. **180,16** Spørgsmaalet] MA, Spørgsmaalet B. — S. **181,20** Ufuldkommenheder] MA, Ufulkommenheder B. — S. **181,26** tarveligere] MA, tarvelige B. — S. **182,31** det at elske] MA, at elske B. — S. **184,17** Sværmerie] MA, Sværmeri B. — S. **190,3** det er] MA, det et B. — S. **191,17** Eftergivenhed] MA, Eftergivenhed B. — S. **199,20** Himlen] MA, Himmelen B. — S. **201,28** Gjemme] MA, Giemme B. — S. **208,30** Indfald] MA, Infald B. — S. **212,9** Pengemand] AB, gammel Skjoge M. — S. **213,13** Menneske] MA, Mennesker B. — S. **214,10** christeligt,] MA, christeligt B. — S. **215,17** af] MA, af B. — S. **215,23** Opgavens] MA, Opavens B. — S. **217,19** Sværmerie] MA, Sværmeri B. — S. **218,4** saasandt] M, saa sandt AB. — S. **219,4** udelade] MA, udlade B. — S. **225,28** det Christelige] MA, Christelige B. — S. **229,6** Forlystelsessteder] AB, Dandseboder M. — S. **229,21** og] MA, og B. — S. **240,34** Bekjendte.] bedre: Bekjendte! M², Bekjendte B. — S. **240,35** leget] MA, leged B. — S. **242,19** Luftcasteller] MA, Luftkasteller B. — S. **244.33** een] MA,

en B. — S. **249,32** at Du] MA, da Du B. — S. **259,33** Hyklerie] MA, Hykleri B. — S. **260,23** Intet] MA, Jntet B. — S. **260,33** Grund] MA, Grund B. — S. **261,21** frygtende] MA, fygtende B. — S. **263,18** een] MA, en B. — S. **263,28** Bagvendthed] AB, Klodderagtighed M; ligesaa i næste Linie. — S. **264,2** heller] MA, heler B. — S. **265,10** det baader] MA, den baader B. — S. **265,20** qvit] M, quit AB. — S. **266,35** til at] MA, til at B. — S. **268,2** Kraft] MA, Kraf B. — S. **270,11** altsaa] MA, alsaa B. — S. **285,31** Sliim MA, Slim B. — S. **296,6** og] MA, om B. — S. **296,27** at stjæle] Herefter indføjer M at høre. — S. **296,31** Gud] M har her en Tilføjelse: , og saaledes den Utroskab, som det gamle Testamente saa betegnende kalder Hoer. Thi det osv. — S. **301,4** er] MA, er B. — S. **303,16** skjønneste] MA, skjønneske B. — S. **320,34** Mangfoldighed] MA, Mandfoldighed] B. — S. **321,8-9** fjernsynet] MA, fjersynet B. — S. **323,25** verdslig-sindede MA, verslig-sindede B. — S. **328,11** hinanden Kjerlighed] MA, hinande Kjerlighed] B. — S. **328,18** af en] MA, af af en B. — S. **331,1** Forbrydelse!] M indføjer her: Forbrydelse — det straffes jo endog, om Nogen vover at paatale det! — S. **338,7** hurtigt] AB, gesvindt M. — S. **343,24** bie] AB, bliv M; saaledes ogsaa i det følgende. — S. **344,11** saa langsomt] MA, saa saa langsomt B. — S. **352,31** Huuslivets Travlhed] AB, Madlavning og Børneavlen M. — S. **354,26** Afhængigheds-Forhold] A, Afhængigheds Forhold MB. — S. **356,32** være] B, vorde MA. — S. **358,15** Barmhjertighed] MA, Barmhjerlighed B. — S. **359,21** har i sin] MA, har sin B. — S. **360,21** kunne] MA, kunne B. — S. **363,6** Elendighedens Land] AB, Helvede M. — S. **364,6** sælge Mennesker] AB, holde Horehuus M. — S. **373,25** vidunderligere] trods MAB, der alle have vidunderlige. — S. **375,18** maaskee] MA, maaske B. — S. **380,10** gjorde] MA, giorde B. — S. **389,5** skulle] M, (utydeligt), skulde AB. — S. **394,23** Fader] MA, Foder B. — S. **397,29** Efter Skams Skyld indsætter M: , og at i Henseende til denne sidste Ære det Fornødne iagttages med den fløiels Vogn, med de to Klædes-Præster, een Silke-Præst og to Betjente. — S. **398,13** Efter om den indføjer M: — selv om han saa var en Taler, der mange mange Gange var bleven takket for den uanmodede Tale, hvilken vistnok ogsaa i Tænkningens Forstand har været uanmodet. — S. **398,28** Efter skriges der indføjer M: , da kjøber man i dyre Domme een, to, tre Præster til at skrige med. — S. **401,31** glemt] AB, udsvedt M. — S. **401,32** idetmindste] M, idet mindste AB. — S. **401,33** Glemsom] AB, Letsvedende M. — S. **408,16** Forstand,] MA, Forstand B. — S. **410,14** vaagne] MA, vogne B. — S. **412,6** Thi] MA, thi B. — S. **416,27** Sandheds-

kjerlighed] MA, Sandhedskjærlighed B. — S. **417,20** Efter smaalig. indføjer M: Overmæt som Verden paa saa mange Maader er, gudforladt, tung og træg, misundelig og fortræden har den en Slags Morskab af at lade enhver Begeistret slide sig om muligt træt ved idelig og idelig Smaa-Fortrædigelse. Hans Liv faaer her ingen Betydning, og ikke engang ved sin Død kommer han til ret at virke opvækkende, thi man er for længe forud forberedt paa hans langsomme Død ved den langsomste Dødsmaade. — S. **418,27** og] M, og AB. — S. **418,34** og] MA, og B. — S. **421,22** ved] AB, bedre med M. — S. **424,3** skulle] MA, skulde B. — S. **424,16** driste] MA, drister B. — S. **431,14** Efter Dig indføjer M: — thi at jeg skal udtrykke det spøgende (og sandeligen Spøg har ogsaa sin Berettigelse i Alvor) for Gud ere vi ikke blot alle Jøder, men vi ere alle Røvere.

Anmærkninger.

S. 17 „fra Hjertet udgaaer Livet"] smlg. Ordspr. 4, 23.
Gud boer i et Lys] 1. Tim. 6, 16.

S. 19 „bedrøver Aanden"] smlg. Eph. 4, 30.

S. 21 lade Munden tale af Hjertets Overflodighed] smlg. Matth. 12, 34.

S. 23 men ikke i bibelsk Forstand osv.] der tænkes paa Matth. 6, 3 jvfr. Vers 16.

S. 24 Propheten Nathan] 2. Sam. 12, 1—7.
den som gjør derefter osv.] Matth. 7, 24 ff.

S. 25 som kan slaae Legemet ihjel] smlg. Matth. 10, 28.

S. 27 hine høitflyvende Tænkere] Hegel og hans Skole.

S. 28 Som Jacob haltede] 1. Mos. 32, 31.

S. 31 „kongelige Lov"] Udtrykket er taget fra Jac. 2, 8.
„gjøre ikke ogsaa Hedningerne det Samme] Ordet Matth. 5, 46—47 lyder: Gjøre ikke ogsaa Toldere det Samme.

S. 36 „Alt er blevet nyt"] 2. Cor. 5, 17.

S. 37 Efter Bibelens Ord] 1. Cor. 7, 31.

S. 38 ikke opraudt i noget Menneskes Hjerte] smlg. 1. Cor. 2, 9.

S. 39 „værer kloge som Slanger"] Matth. 10, 16.

S. 40 hiin blodsottige Qvinde] Matth. 9, 20 ff.

S. 43 „Man prise intet Menneske lykkelig, saa længe han lever"] en Omskrivning af Solons Ord, Herodot I, 32.

S. 45 „mere end seirer"] Rom. 8, 37.

S. 46 sagt om Tungen] der tænkes paa Jac. 3, 10.

S. 48 et for sin Lumskhed bekjendt Rovdyr] den i Sydamerika levende Vampyr.

S. 49 kjøbe ny Olie] smlg. Matth. 25, 1 ff.
hiin mægtige Keiser i Osten] Darius, til hvem en Slave daglig skulde sige: „Herre, husk Athenerne!" Herodot V, 105.

S. 58 nedstødt al „Høihed osv.] 2. Cor. 10, 5.

S. 66 siger ikke Paulus osv.] 1. Cor. 7, 9.

S. 67 „at Hedenskabets Dyder er glimrende Laster"] Augustin, De civ. Dei, 19, 25.

S. 73 den strenge Dommer Johannes] Døberen med sin Kappe af Kamelhaar, Matth. 3, 4.

S. 78 Gud er Kjerlighed] 1. Joh. 4, 8.

„Guds Medarbeidere] 1. Cor. 3, 9.

maaskee tog Gud af Din Side] der tænkes paa Evas Skabelse, 1. Mos. 2, 22.

S. 85 „ikke født"] de fire første Hovedkaster i Indien anseer de udenforstaaende for ikke fødte.

saalidet som Christus selv vilde] smlg. Joh. 17, 15.

S. 93 „Spotternes Raad"] smlg. Ps. 1, 1.

S. 95 som Luther] paa Rigsdagen i Worms.

S. 101 Du skal ikke begjere, hvad Næstens er osv.] smlg. 2. Mos. 20, 17.

S. 114 Kjerlighed er Lovens Fylde] Rom. 13, 10.

Hiin eenfoldige Vise] Sokrates.

S. 115 „for at gjøre sig retfærdig"] smlg. Luc. 10, 29.

Gud griber de Vise osv.] 1. Cor. 3, 19.

S. 118 „Ingen kunde overbevise ham om nogen Synd"] smlg. Joh. 8, 46.

„der var og ikke Sviig i hans Mund."] 1. Pet. 2, 22.

S. 119 „Maria har valgt den bedre Deel"] Luc. 10, 42.

med et Blik straffede . . . Petrus] Luc. 22, 61.

Disciplene, der glade vendte hjem] Luc. 10, 17.

da han fandt dem sovende] Matth. 26, 40.

„disse er min Moder"] Matth. 12, 49.

den Nat, da han ikke mere kunde arbeide] smlg. Joh. 9, 4.

S. 123 „Loven en Skygge af det Tilkommende] Col. 2, 17.

S. 130 „viig fra mig Satanas"] Matth. 16, 23.

S. 135 „er uden Gud i Verden"] smlg. Ephes. 2, 12.

S. 150 en „Bremse"] Platons Apologi Kap. 18, smlg. Pap. VII, 1, A, 69.

„noget Guddommeligt"] den indre Stemme, som han omtaler Platons Apologi Kap. 19.

S. 158 hiin guddommelige Vædske] ἰχωρ, smlg. Homers Iliade V, 340.

et Folk af Præster osv.] 1. Pet. 2, 5.9.

S. 168 de tolv Legioner Engle] Matth. 26, 53.

S. 177 „Gud sagde, det er ikke godt for Mennesket at være ene."] 1. Mos. 2, 18.

S. 180 „sukker mod"] Jac. 5, 9.
S. 185 „Korban"] Marc. 7, 11.
S. 186 hiint Vellystens Bjerg] Venusbjerget, smlg. Pap. VIII, 1, A, 17.
S. 199 Ingen stiger op til Himlen osv.] Joh. 3, 13.
S. 200 Hiin eenfoldige Vise i Oldtiden har sagt] det her anførte Ord findes i Platons Sympos. 203 B, men det udtales af Diotima, ikke af Sokrates.
S. 223 de gamle Kirkelærere] Udtalelsen er en Omskrivning af et Ord hos Augustin, De civ. Dei. 19, 25.
S. 226 Forargelse og Daarskab] smlg. 1. Cor. 1, 23.
S. 227 Christus anbefalede sig til Apostlene osv.] f. Ex. Joh. 16, 2.
S. 228 „vee Den, ved hvem Forargelsen kommer"] Matth. 18, 7.
S. 240 hiint Bespisningens Mirakel] Matth. 14, 13—21.
S. 242 „hvor høit han kan opføre Taarnet"] smlg. Luc. 14, 28 ff.
S. 243 „gjører Alt til Opbyggelse"] smlg. 1. Cor. 14, 26.
S. 245 Derfor opblæser Kundskab] 1. Cor. 8, 1.
„til Opbyggelse"] 2. Cor. 12, 19.
S. 249 vanskeligere er det at beherske sit Sind osv.] smlg. Ordspr. 16, 32.
S. 250 Den, der elsker meget, ham tilgives meget] smlg. Luc. 7, 47.
S. 251 som en from Mand har sagt] Abraham a. S. Clara, Werke. X, 392, smlg. Pap. VII, 1, A, 41.
S. 264 „meest af Alt frygtede for at være i en Vildfarelse] Sokrates i Platons Apologi 29 B.
S. 266 Skriften advarer mod at dømme osv.] Matth. 7,1.
S. 294 Da alle Ulykker kom over Slægten, blev dog Haabet tilbage] der sigtes til den græske Mythe om Pandoras Æske, Hesiods Theogoni, 521.
S. 298 et Haab, som ikke skal beskæmmes] f. Ex. Phil. 1, 20.
S. 300 fuldkommen, som han er fuldkommen] smlg. Matth. 5, 48.
Een, der er god] Matth. 19, 17.
S. 304 „Alt er Eders"] 1. Cor. 3, 21.
S. 305 Den, der taber sin Sjel, skal vinde den] smlg. Luc. 17, 33.
S. 307 Den største Tyran, der har levet osv.] den romerske Kejser Domitian, smlg. Suetonius, Domitian, Kap. 3.

S. 312 det fremmede Ord, hvormed den nævnes] Ironi.

S. 314 hiin Ædle siger selv] Platons Theaetet § 151, smlg. 4. Bd. S. 214.

S. 319 „Kjerlighed giver Frimodighed paa Dommens Dag] smlg. 1. Joh. 4, 17.

S. 320 I Skriften læse vi osv.] Luc. 7, 47.

S. 321—22 den Hund, som opdagede Purpuret] denne bekjendte Fortælling findes hos Pollux, Onomast, I, 45—46.

S. 324 Barn i Ondskab] 1. Cor. 14, 20.

S. 326 den anden kaldte man den guddommelige Affindighed] smlg. Noten til 3. Bd., S. 86.

S. 327 „forladt, forladt, med Korset paa"] af Kingos Psalme „Gak under Jesu Kors at staa".

de tre Mænd . . . i den gloende Ovn] Dan. 3, 21—30.

S. 336 skjult bag hans Ryg] smlg. Esaias 38, 17.

Troen er en Bestandighed i Det, som haabes] Hebr. 11, 1.

S. 337 Skriften siger, at Synden osv.] Rom. 7, 8.

S. 350 hiin Romer ved sin Nølen] Quintus Fabius Maximus med Tilnavnet „Cunctator" ɔ: „Nøleren".

S. 358 „Glemmer ikke at gjøre vel osv.] Hebr. 13, 16.

„sukke mod"] smlg. Jac. 5, 9.

Vee den, som opæder osv.] smlg. Matth. 23, 14.

S. 360 den barmhjertige Samaritan] Luc. 10, 30 ff.

S. 361 Fortællingen om hiin Qvinde] Luc 21, 1 ff.

S. 363 Hiin fremmede Fyrste] Jugurtha, smlg. Sallust, Jugurtha, 35.

vilde ikke tage Penge for sin Underviisning] dette berettes om Sokrates i Platons Apologi 19 E og 33 B.

Apostelen Paulus arbeidede osv.] 1. Thes. 2, 6.

S. 365 en hedensk Keiser skal have sagt] der sigtes til Vespasian, der skal have sagt til sin Søn Titus, der bebrejdede ham, at der var lagt Skat paa Nødtørftsanstalter: non olet „de lugter ikke". (Suetonius, Vesp. 23). S. K.'s Referat er altsaa ikke helt nøjagtigt.

S. 369 Man har et Stykke, der forestiller en kjæk Sømand] Kommandør P. N. Sølling, der stiftede Bombebøssen; dette Lithografi var meget yndet og findes i mindst 3 Udgaver.

S. 371 hiint Stykke] se Noten til S. 369.

S. 373 Der fortælles om Apostelen Petrus] Ap. Gj. 3, 1 ff.

S. 376 Paulus siger et andetsteds] Rom. 8, 37.

hiin Hærfører] Pyrrhus.

S. 379 Ordene lyde] Matth. 5, 23.
S. 380 Derfor siger Skriften] Matth. 5, 25.
der ved Apostelen siger] 2. Cor. 5, 20.
S. 392 nogle Ord af Davids Psalme] Ps. 137, 5—6.
S. 397 som Enken Dommeren] Luc. 18, 2—3.
S. 409 det skjønne Ord: „Skriv!" osv.] Herders sämmtl. Werke. Zur schönen Literatur und Kunst. 16. Th. 1829, S. 114.
S. 413 „at vinde Menneskene"] 2. Cor. 5, 11.
S. 415 „Mennesket er Alts Maal"] Protagoras' Grundsætning, smlg. Noten til 4. Bd. S. 232.
S. 416 efter hvad Anklageren oplyste] Platons Apologi 24 E—25 A.
S. 423 „mange Gange og paa mange Maader"] smlg. Hebr. 1, 1.
Apostelen Johannes talende] 1. Joh. 4, 7.
S. 425 „Øie for Øie og Tand for Tand"] 2. Mos. 21, 24.
S. 426 Høvidsmanden fra Capernaum] Matth. 8, 5—13.
S. 428 „tilgiver, saa skal Eder og tilgives"] smlg. Matth. 6, 14.
S. 431 Der staaer skrevet] Matth. 7, 3.

